

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΕΤ. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
ΙΔΡΥΤΑΙ 1952—54

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ—ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ
1954—56

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956—73

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Σ Τ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

(έτήσια)

Έστωεριοζού	Δρχ.	500
Νομ. Προσώπων, Όργανο- σμών, Τραπεζών	»	800
Κοινοτήτων & Σχολείων	»	500
Έξωεριοζού	Δολλ.	25
Τιμή τεύχους	Δρχ.	120

Έμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑΝ» Όδος Σμύρνης αριθ. 11, Ίωάννινα, Τηλέφ. 26.659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Στυλ. Κ. Σιωμοπούλου	: Πόλεμος Καίσαρα και Πομπηίου στην Ήπειρο και Ίλλυρία (ιστορ. μελέτη)	Σελ. 785
Διον. Δημ. Τάτση	: Πατριαρχικών και Συνοδικών γράμμα προς την Ίερ- ράν και Σταυροπηγιακινή Μονή Σωσσίνου - Παρακαλάμου (ιστορ. στοιχεία)	» 792
Φιλαρέτου Βιτάλη	: Ό Κώδιξ της Θεοφανείου Σχολής Πρεβέζης (ιστορ. στοιχεία)	» 799
Παν. Δ. Τζιόβα	: Ή Ένιαία Δημογεροντία Ίωαννίνων (ιστ. στοιχεία)	» 806
Μητροπολίτου Γερβασίου	: Άνέκδοτον Ήμερολόγιον (ιστορ. στοιχεία)	» 816
Δημ. Τρ. Παπαζήση	: «Ίσανάφια - Ρουσφέτια» (λαογρ. μελέτη)	» 828
Κώστα Π. Λαζαρίδη	: Λαογραφικά Κουκούλιου Ζαγορίου (λαογρ. μελέτη)	» 842
Χρήστου Σκανδάλη	: Ή λαϊκή λατρεία (λαογρ. μελέτη)	» 855
Άλεξ. Λαζάνη	: Τοπωνύμια Κατσανοχωριών (λαογρ. συλλογή)	» 864
Κώστα Π. Φώτου	: Ήλληνες και Τούρκοι στα Δημοτικά μας Τραγούδια (δοκίμιο)	» 870
Θεμ. Παπαθανασίου	: Ή έργασία κατά την χριστιανική αντίληψιν (μελέτη)	» 893
Gregor Maranon (μετάφρ. Μά- γιας Ρούσσου)	: Ό Γκρέκο και τὸ Τολέδο (δοκίμιο)	» 906
Κώστα Μ. Οικονόμου	: Λίγο πριν άπ' την ιστορία (ποίημα)	» 917
Στέλιου Ντόμαλη	: Τὸ άπό μέσα σύννεφο (ποίημα)	» 919
William Faulkner (μετάφρ. Νικ. Β. Λώλη)	: Ζήλεια (διήγημα)	» 920
Ίταλική ποίηση (Ρ. Billeci - R. Morilia - C. Pizzera - Ang. Lippo) (μετάφρ. Νικ. Β. Λώλη)	: Ζωτικό κυνήγι - Μέσ' στ' όνειρο - Όδυσσέας - Ό θάνατος τών ποιητών (ποίηματα)	» 924
Ε. Ζεμπελιάνου (μετ. Α. Ζι- γα)	: Προσμονή - Έσϋ - Στην πλαγιά τών ανέμων - Όταν θά φύγω (ποίηματα)	» 926
Σταμ. Γιάν. Σακελλιάνα	: Καλώς ήρθες ζωη (ποίημα)	» 929
Γιώργου Μάνθ. Οικονόμου	: Θαμμένος ήχος (διήγημα)	» 930
Νίκου Σπάνια	: Ό μονόλογος τού Λαέρτη (ποίημα)	» 933
Γρηγόρη Μαρτίνη	: Ή άποκατάσταση στην ποίηση τού Έλύτη (δοκίμιο)	» 935

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ώ μ α τ α : Σωζοάτης Καραντινός (Δ. Κόκκινου) — Νόμπελ Λογοτεχνίας 1979 — Έλληνική Λογοτεχνία στην Ίταλία — Τὸ Δ' Λαογραφικό Συμπόσιο — Προσωπὴ τοῦ Γ. Κοτζιούδα — Τὰ «Λογοτεχνικά Περιοθώρια» (Δ. Κόκκινου) — Τιμητι-
κή Διάκριση — Κ ρ ι τ ι κ ῆ τ ο ῦ Β ι β λ ι ο ῦ — Τ ε χ ν ο λ ο γ ι κ ῆ . — Β ι β λ ι α κ α ι π ε ρ ι ο δ ι κ ῆ τ ο ῦ λ ᾶ β α μ ε . —

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξεις: Δ. Κόκκινου — Μελετίου Γεωγράφου 51 - Ίωάννινα
Τυπογραφείο: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διδολή 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ/νίκη
Έκτύπωση: Τυπογραφείο «Η ΔΩΔΩΝΗ», Κονίτσης 195, τηλ. 920.610 & 925.159 - Θεσ/νίκη

ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΉ ΕΣΤΙΑ

Επιτροπή Έπιμελείας ὕλης

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ — ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Άντεπιστέλλοντα Μέλη τής Έπιτροπής

Α. Ι. ΒΡΑΝΟΤΣΗΣ (Άθήνα)

ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)

ΓΙΩΡΓ. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ (Άθήνα)

ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Άθήνα)

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Άθήνα)

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΗ' ♦ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ-ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ-ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1979 ♦ ΤΕΥΧΟΣ 329, 330, 331

ΣΤΥΛ. Κ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Δικηγόρου

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΑ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗ·Ι·ΟΥ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΑΛΥΡΙΑ

(49—48 π.Χ.)

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ἡ ἱστορία τῆς Ρωμαιοκρατίας στὴν Ἡπειρο (167 π.Χ. — 325 μ.Χ.) εἶναι πολὺ λίγη, γνωστὴ. Εἰδικότερα γιὰ τὸ πρῶτο τμήμα τῆς, μέχρι τὸ 27 π.Χ., τὸ ἀντίστοιχο πρὸς τὴ δημοκρατικὴ περίοδο τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας, πὸν καλύπτει κάποιον 140 χρόνια, τὰ στοιχεῖα πὸν διέσωσε ἢ ἀρχαία γραμματεία, εἶναι σπάνια καὶ σκόρπια, καὶ ἡ μνημόνευσή τους, ὅποτε γίνεται, εἶναι περιστασιακὴ καὶ σὲ ἀναφορὰ ἀσχετων, συνήθως, πρὸς τὴν Ἡπειρο θεμάτων.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον ἡ σπανιότητα τῶν συγγραφικῶν πηγῶν πὸν ἐμποδίζει τὴ γνώση τῆς Ἡπειρωτικῆς ἱστορίας. Εἶναι καὶ ἡ ἐντυπωσιακὴ ἔλλειψη ἀνασκαφικῶν εὐρημάτων, τόσο γιὰ τὸ διάστημα αὐτὸ, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς προηγούμενους αἰῶνες.

Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους, πὸν εἶναι ἄλλωστε γνωστοί, καὶ σιὸς ὁποίους θ' ἀναφεροῦμε μὲ λίγα λόγια στὶς παρακάτω σελίδες, κάθε στοιχεῖο πὸν βρίσκεται σὶὰ χαριὰ, εἴτε σὶὸ χῶμα, ἔχει πολὺτιμη μοναδικότητα, πὸν ἐπιβάλλει τόσο τὴν παρουσίασή του, ὅσο καὶ τὴν ἀξιολόγησή του κατὰ τὴν κρίση τοῦ ἐρευνητῆ πάντα, καὶ τὴν, κατὰ τὸ δυνατό, σύνθεσή του, μὲ τὰ στοιχεῖα πὸν ὑπάρχουν, ὥστε νὰ πάρει τὴ θέση του στὴν ἱστορικὴ στιγμή πὸν ἀνήκει.

Στὶς περιπτώσεις αὐτές, πὸν ἡ συγγραφὴ γενικῆς ἱστορίας εἶναι ἀδύνατη, σὸν σοβαρὴ προσπάθεια, ἡ μονογραφικὴ ἐπεξεργασία καὶ παρουσίαση τῶν θεμάτων ἀποτελεῖ τὸν μόνον τρόπο ἔρευνας.

Θέμα τῆς μελέτης μας αὐτῆς εἶναι μερικὲς φάσεις τοῦ πρώτου ἀπὸ τοὺς ἐμφύλιους πολέμους μεταξὺ ρωμαίων στρατηγῶν, σὶὰ μέσα τοῦ πρώτου π.χ. αἰῶνα. Ὁ πόλεμος ἄρχισε στὴν Ἰταλία, μὲ τὴν παροιμιώδικη διάβαση τοῦ Ρουβίκωνα ποταμοῦ ἀπὸ τὸν Κάισαρα καί, χωρὶς νὰ χυθεῖ ἐκεῖ οὔτε σταγόνα αἷμα, πέρασε στὴν Ἡπειρο καὶ στὴν Ἰαλυρία, κί' ἀπὸ κεῖ ὑλῆξε μὲ τὶς φλόγες τοῦ ὀλόκληρου τῆ λεκάνῃ τῆς Μεσογείου, κάποι ἀπὸ τὰ ἀδιάφορα μάτια τῆς Ἀνθρωπότητας, τῆς ὁποίας ὅμως ἔπλεκε τὴ μοῖρα μὲ ἀδυσώπητη νομοτέλεια, γιὰ πολλοὺς αἰῶνες.

Θὰ παρουσιάσουμε μόνον τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ποὺ ἐκτυλίχθηκαν σὲ Ἡπειρωτικὰ καὶ Ἰλλυριοκὰ ἐδάφη, τόσο ἐξ αἰτίας τῆς ἐνόητης τοῦ χώρου, ὅσο καὶ τῶν ἴδιων τῶν ἐπιχειρήσεων, ποὺ ἔτυχε νὰ εἶναι καὶ οἱ πιὸ ἀμφίροopes τοῦ πολέμου καὶ οἱ πιὸ θεαματικὲς.

Ἀπὸ τὴ μελέτη τους ἀντιλοῦνται στοιχεῖα ἱστορικὰ, γεωγραφικὰ καὶ οἰκονομικὰ γιὰ τὶς περιοχὲς αὐτές, ἀνεκτίμητα καὶ σπάνια γιὰ τὴν ἐποχὴ, καὶ μάλιστα ἐνισχυμένα, τὰ περισσότερα, μὲ τὸ πολύτιμο προνόμιο τῆς ἀμεσότητας, γιὰτὶ παρέχονται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πρωταγωνιστὴ τοῦ πολέμου, τὸν Κάισαρα.

Οἱ κάτοικοι τῶν περιοχῶν αὐτῶν, παρ' ὅτι ἦταν καὶ παρέμειναν τρίτοι στὸν πόλεμο αὐτὸν μεταξὺ τῶν κατακτητῶν τους γιὰ τὸ λάφυρο τῆς ἐξουσίας, ἔπαιξαν, κατὰ περιέργο τρόπο, ἀποφασιστικὸ καθοριστικὸ ρόλο στὴν ἐξέλιξή του.

Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπ' αὐτό, ὑποχρεώθηκαν νὰ ὑπηρετήσουν τοὺς δύο ἀντίπαλους τόσο μὲ τὰ ὅπλα, ὅσο καὶ σὲ βοηθητικὲς ἐργασίες, ἀλλὰ τὸ κυριώτερο, νὰ βαστάξουν μὲ καθολικὴ συμμετοχὴ, τοὺς ἀδυνάτους, κατὰ τὴν ὁμολογία τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκστρατείας, ὅμως τοὺς ὀλόκληρο τὸ βάρος τῆς διατροφῆς, καὶ γενικὰ τῆς συντήρησης τῆς πολεμικῆς μηχανῆς τῶν δύο ἀντιπάλων στρατιῶν, γιὰ ἀρκετοὺς μῆνες.

Πέρα ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ εἰδικοῦ μελετητῆ, τὰ μεγάλα καὶ γοήγορα ἄλλατα τῶν ἀντιπάλων στρατιῶν, ποὺ ἐξαφανίζονται μέσα σὲ μιὰ νύχτα, ὀδηγούμενες ἀπὸ τοὺς πιὸ μεγάλους στρατηγούς, προκαλοῦν τὸ θαυμασμὸ τοῦ ἀαγνώστη, τόσο γιὰ τὴν ἐμπνευσμένη τους σύλληψη, ὅσο καὶ γιὰ τὴν τεχνικὴ τους ἐπέλευση.

Κι' ὅταν κάποτε ὁ ἐμφύλιος αὐτὸς πόλεμος «πάγωσε», ὅπως παγώνουν πάντα οἱ πόλεμοι στὴν περιοχὴ αὐτή, τὰ θανά καὶ οἱ παραλίες τῆς ἔγιναν ἓνα μεγάλο σχολεῖο πολέμου, γιὰ ἓνα τεράστιο διάστημα πάνω ἀπὸ 1600 χρόνια, μέχρι ποὺ οἱ ἐφαρμογὲς τῆς προτίτιδας ἐξαφάνισαν τὰ δόγματα καὶ τὰ βέλη καὶ τοῦτο, χάρη στὶς πρωτότυπες ἀρχὲς πολιτορκίας καὶ μάχης, ποὺ ἐφαρμοσόθηκαν ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς δύο μεγάλους δασκάλους τοῦ πολέμου.

Σημειώνουμε, ὅτι ἀπ' ἀφορμὴ τὸν πόλεμο αὐτό, πέραμε ἀπὸ τὴν ἀρχαία γραμματεία τὶς πρῶτες χρονικὰ πληροφορίες γιὰ ἓνα τμήμα τῆς Ἡπείρου μετὰ τὴν αἱματηρὴ ὑποδούλωσή της τοὺς Ρωμαίους, ποὺ εἶχε γίνει ἑκατὸν εἴκοσι χρόνια προωτέρα, μερικὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες παρέμειναν, ἀπ' ὅ,τι γνωρίζομε, ἀναξιοποίητες μέχρι σήμερα.

Τέλος, ἀναγκαῖο θεωροῦμε γιὰ τὴν καλύτερη τοποθέτηση τοῦ θέματός μας στὸν τόπο καὶ στὸ χρόνο, νὰ προτάξουμε λίγες παρατηρήσεις γιὰ τὴν κατάσταση, οἰκονομικὴ, πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ στὴν Ἡπειρο αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, ὅπως καὶ γιὰ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν στὴ Ρώμη, ποὺ ἐξέθροψε τὸν ἐμφύλιο τοῦτο πόλεμο, γύρω στὸ 50 π.Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄.

Η Π Ε Ι Ρ Ο Σ

Πολιτιστικὰ σύνορα στὸ Βορρᾶ

Ἡ παραδοσιακὴ θέσις τῆς Ἡπείρου στὸν Ἑλληνικὸ κῶρο ἦταν πάντα κατὰ τὶς τρεῖς ἀπὸ τὶς κύριες πλευρὲς τῆς προοδωρισμένη ἀπὸ σταθερὰ γεωγραφικὰ σημεῖα. Ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ ἢ ὀρεινὴ ἀλυσίδα τῆς Πίνδου καὶ τῶν

Τζουμέρκων, από τη Δύση το Ίόνιο Πέλαγος και από το Νότιο ο Ἀμβρακικός κόλπος, αποτελοῦν ὄρια φυσικά, σαφῆ, καὶ ἀμετάβλητα.

Τὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἠπειροῦ ἦταν, κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα, ἀπὸ ἓνα σημεῖο καὶ πέρα, θολὰ καὶ ἀκαθόριστα. Ἡ ἀπουσία μεγάλων φυσικῶν σημεῖων διαχωρισμοῦ τοῦ ἐδάφους καὶ ἡ διείδουση τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ σὲ βάθος στὸ βορρᾶ, ἀλλοῦ σὲ πολλές του ἐκδηλώσεις, καὶ ἀλλοῦ σὲ μερικές, ἔκανε τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς νὰ ψάξουν νὰ βροῦν ἄλλος ἄλλοῦ τὰ καθιερωμένα σταθερὰ σημεῖα ὀριοθέτησης.

Μὲ τὴν πρώτη ματιὰ στὸ χάρτη τῆς Δυτ. Βαλκανικῆς, χωρὶς δυσκολία παρατηροῦμε μιὰ συνεχῆ ἀλυσίδα βουνῶν μὲ κατεύθυνση ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ, πού ξεκινάει ἀπὸ τὴς Ἄλπεις, διασχίζει τὴν καρδιά τῆς Ἰλλυρίας, ὀλόκληρη τὴν Ἠπειρο, σὲ πυκνὸ πλέγμα, καὶ μὲ τὴν ἴδια πάντα «λοξή» κατεύθυνση, διευθύνεται πρὸς τὴν Ἀττικὴ, δείχνοντάς ἔτσι σὲ κάθε ἐπιδρομῆ, τὸ δρόμο πού πρέπει νὰ ἀκολουθήσει, γιὰ τὴν Πελοπόννησο ἢ τὴν Ἀθήνα. Σὲ ἓνα τέτοιο ἔδαφος ἐδαφικὰ «σύνορα» δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρξουν, κι' εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ Ἀρχαία Ἠπειρος πρὸς τὸ βορρᾶ δὲν εἶχε ποτέ τῆς σύνορα¹. Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς προχώρησε ἀνεμπόδιστα μέχρις ἐκεῖ πού μπόρεσε φυσιολογικὰ κάθε φορά νὰ φτάσει. Τὴν ὁρμὴ του τὴν μετρίαζαν, ὅσο προχωροῦσε στὸν ἠπειρωτικὸ βορρᾶ, ἡ ὀλιγανθρωπία, οἱ διαδοχικὲς βουνοκορφές καὶ τὰ ποτάμια ὕψου ἀπὸ ἓνα σημεῖο καὶ πέρα τὴν ἔσθηναν, ἀκριβῶς ὅπως τὰ βουνὰ καὶ τὰ ὄροπέδια τῆς Μ. Ἀσίας, ἔσθηναν κάπου, φυσιολογικὰ, τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Ἰωνίας.

Ἀνάμεσα ἀπ' τὰ βουνὰ αὐτὰ ξεχύνονται πρὸς τὴν θάλασσα στὸ βόρειο μέρος τῆς Ἠπειροῦ τρία ποτάμια, ὄχι μεγάλα, ἀκόμα καὶ γιὰ τὰ βαλκανικὰ μέτρα. Ὁ Ἄωος, ὁ Ἄσφος ἢ Σεμένης καὶ βορειότερα ἀπ' αὐτόν, ὁ Γενοῦσος ἢ Σκούμης. Τὸ σχεδὸν κάθετο πρὸς τὴ διεύθυνση τῶν βουνῶν, κι' ἀνάμεσα ἀπ' αὐτὰ, πέρασμα τῶν ποταμῶν αὐτῶν, τουλάχιστο στὸ μέσο καὶ κάτω ροῦ τους, πρὸς τὴ θάλασσα, παρέχει σημεῖα τὰ ὁποῖα, μὲ τὴ συνδρομὴ καὶ ἄλλων στοιχείων, (οἰκιστικῶν, πολιτιστικῶν, θρησκευτικῶν καὶ ἄλλων), εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθοῦν, τὸ καθένα του χωριστὰ, σὰν συμβατικὸ ὄριο.

Ἐπίσης, νοτιώτερα, ἡ ἐδαφικὴ ἔξαρση τῶν Ἀκροεραυνίων βουνῶν θεωρήθηκε κι' αὐτὴ ἀπὸ μερικοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, σὰν βόρειο ὄριο τῆς Ἠπειροῦ, παρὰ τὸ ὅτι καὶ ἐκεῖνοι πού ὑποστηρίζουν αὐτὴ τὴν ἄποψη δέχονται τὴν ὑπαρξὴ Ἠπειρωτικῶν φύλων καὶ βορειότερα ἀπὸ τὰ Κεραυνία².

Δεχόμαστε σὰν ὄριο τῆς Ἠπειροῦ τῆς ἐποχῆς στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ

1. Ὁ Μουσουλίνι, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συνεδρίασης τοῦ ιδιόμορφου «ἐπὶ ἀνωτάτου ἐπιπέδου» συμβουλίου τῆς 15-10-1940, στὸ ὁποῖο ἀποφασίσθηκε ἡ εἰσβολὴ στὴν Ἑλλάδα, ξεφώνισε ἀπὸ χαρὰ («questo è importante»), ὅταν «διεπίστωσε» ἀπὸ τὴν παραπάνω κατεύθυνση τῶν πεδιάδων, πού τοῦ ἠπέδειξε ὁ στρατηγὸς Πράσκα, πού ὀρίσθηκε καὶ ἀρχηγὸς τῶν δυνάμεων εἰσβολῆς, μὲ πόση... εὐκολία μποροῦσε νὰ φτάσει στὴν Ἀθήνα. (Ἀπὸ τὴν ἔρευνα «Io c' ergo» τῶν Fr. Bandini καὶ τοῦ Συντ)ρχη Ant. Riccherza πού δημοσιεύθηκε σὲ συνέχειες στὸ περιοδικὸ *Domenica del Corriere* ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο 1969, 4α puntata μὲ τὸν τίτλο «ALBANIA», σελ. 50).
2. Ἡ σχετικὴ μὲ τὸ θέμα βιβλιογραφία εἶναι ἀρκετὴ. Σὰν πρὸ ἀξιόλογες καὶ περιοριστικὲς σὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴς ἀρχαῖες μαρτυρίες προτείνουμε τὴς νεώτερες μελέτες: Α. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ: «Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βόρειοι γείτονες», Ἀθήνα 1945, σελ. 197 κ.ἐπ.

μελέτη μας τὸν Ἄψο ποταμό. Νότια ἀπὸ τὴ «γραμμὴ» αὐτὴ, συναντᾶμε ἔντονα συνεχῆ ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ συμπαγεῖς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς.

Ὁ ἔρευνητὴς τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἠπειροῦ, νοιώθει νὰ πνέζεται ἀπὸ δυὸ παράγοντες πού καθορίζουν κατὰ τρόπο θετικὸ τὴν πορεία τῆς ἔρευνάς του. Ὁ ἕνας εἶναι ὅτι τὸ ἀντικείμενο τῆς μελέτης του εἶναι μιὰ περιοχὴ ἔντονα ὄρεινὴ, κατὰ τὰ 85% τοῦ ἐδάφους της, τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι οὔτε κἂν βοοκήσιο.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γεωφυσικὴ εἰκόνα πού εἶναι ἀρκετὰ ἐντυπωσιακὴ ἀπὸ μόνη της, ὑπάρχει καὶ ἕνας ἄλλος παράγοντας τεχνικὸς αὐτός, πού ἐπιβάλλεται νὰ παρουσιασθεῖ, ἔστω καὶ μὲ μεγάλη συντομία, ὅση εἶναι ἀναγκαία γιὰ νὰ γίνεῖ στὸ γενικὸ του πλαίσιο κατανοητός.

Πρόκειται γιὰ τὴν Καταστροφὴ πού ἐπληξε σὰν βιβλικὴ θεομηνία τὴν Ἠπειρο τὸ 167 π.Χ., ἕνα χρόνο μετὰ τὴ λήξη τοῦ λεγόμενου τρίτου Μακεδονικοῦ πολέμου, μετὰ τῶν Ρωμαίων καὶ τοῦ βασιλεῦς Περσέα τῆς Μακεδονίας. Τότε ἡ ρωμαϊκὴ Σύγκλητος μὲ μιὰ ἀνταποδοτικὴ αἰτιολογία, πού φαίνονταν πειστικὴ λόγῳ τῆς ἀπλότητάς της (ἐπειδὴ οἱ Ἠπειρώτες συμμάχησαν μὲ τοὺς Μακεδόνες στὸν πόλεμο), ἀλλὰ πού ἔκρυβε ὡμὴ πολιτικὴ σκοπιμότητα, διέταξε τὴν καταστροφὴ τῆς Ἠπειροῦ, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος της — κυρίως τὸ μεσογειακὸ — καὶ τὴν ἐρήμωσὴ της ἀπὸ τοὺς κατοίκους της, ἐγκαινιάζοντας ἔτσι στὴν Εὐρώπῃ συνήθειες Ἀσοურიο-βαβυλωνιακῶν πολέμων. Φυσικὸς αὐτουργὸς τῆς γενοκτονίας ἦταν ὁ νικητὴς τοῦ Περσέα, Λεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος.

Εἶναι πολὺ γνωστὸν ἀπὸ διασταυρούμενες πηγές τῆς Ἀρχαιότητος, ὅτι ἑβδομήντα πόλεις καὶ κωμοπόλεις καταστράφηκαν σὲ μιὰ καὶ μόνη ἐπιδρομῇ, καὶ ἑκατὸν πενήντα χιλιάδες Ἠπειρώτες σύρθηκαν δούλοι στὴν Ἰταλία, ἀπ' ὅπου δὲν ξαναγύρισαν ποτέ.

Σημειώνομε ὅτι γιὰ πρώτη καὶ τελευταία φορὰ Ἕλληνες στὴν Ἀρχαιότητα, ἀπέκτησαν ὁμαδικὰ τὴν ιδιότητα τοῦ δούλου, καὶ μάλιστα ἀπὸ μιὰ καὶ μόνη περιοχὴ. Σὲ ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας, οἱ πολίτες, ὅπως καὶ οἱ Ἠπειρώτες πού ἀπέμειναν, δὲν στερήθηκαν τῆς προσωπικῆς τους ἐλευθερίας, τουλάχιστον νομικὰ καὶ τυπικὰ σὲ ὅλη τὴ μακραίωνη ρωμαιοκρατία.

Ἡ Καταστροφὴ, ἐξαφάνισε τὸ σύνολο σχεδὸν ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ, τόσο τῆς ἐποχῆς, ὅσο καὶ τοῦ παρελθόντος. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, ἔγινε αἰτία νὰ ἀνακοπεῖ γιὰ πολλοὺς αἰῶνες ἡ κοινωνικὴ, οἰκονομικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἐξέλιξη, ἐξ αἰτίας τῆς ἀσύλληπτης γιὰ τὰ ἑλληνικὰ δημογραφικὰ δεδομένα, μείωσης τοῦ πληθυσμοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταδικασθεῖ ἡ περιοχὴ αὐτὴ σὲ καταθλιπτικὴ ἀπομόνωση ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο κόσμον, σὰν μιὰ ἔρημος μετὰ τῆς θάλασσας καὶ τῆς κεντρικῆς καὶ νότιας Ἑλλάδας. Στὸ τελευταῖο αὐτὸ ἀπόφασιστικὸς παράγοντας στάθηκε ἡ γεωγραφικὴ τῆς θέσις.

Ἡ φυσικὴ ἀπομόνωση τῆς Ἠπειροῦ ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον ἑλληνικὸ κορμό, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ἀφιλόξενο τοῦ ἐδάφους της, ἐπέδρασαν ἀρνητικὰ γιὰ τὸ μέλλον, παρὰ τὶς γενικὰ εὐνοϊκὰς συνθῆκες τῆς μακραίωνης εἰρήνης πού ἐπακολούθησε.

CONST. STERGIPOULOS «L' Epire et ses frontieres septentrionales (ἀπ' τὴ Συλλογὴ «La question de l' Epire du Nord», Paris 1946, p.p. 10 - 43. ΔΗΜ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ: «Οἱ Ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἠπειροῦ», Ἀθῆναι 1947.

“Ολοι οί παραπάνω παράγοντες, μαζί με την απόλυτη άδιαφορία τών Ρωμαίων για τόν έποικισμό της, συντέλεσαν ώστε να μη μπορέσει ή περιοχή να έπουλώσει από μόνη της τά θανατηφόρα τραύματα τής Καταστροφής, και να άποκτήσει μιá άσάλευτη μορφή ζωής για πολλούς αιώνες. Έξαίρεση άπετέλεσαν τά άθικτα από τή συμφορά δυτικά λιμάνια της (άναγκαία παράθυρα τής Ρώμης στην Άνατολή) και μικρό μέρος τής Θεσπρωτίας και, ίσως, τής Χαονίας στο βορρά³.

Άλλά στα λιμάνια, πού δέν είχαν πιά να «έξυπηρετήσουν» καμμιά ένδοχώρα, ή ζωή περιορίζονταν στην έκμειάλλευση τών κοντινών τους πεδιάδων, και στη διακίνηση του Ξένου θαλάσσιου έμπορίου. Οί λίγες πολίχνες του έσωτερικού, πού άπέμειναν, είχαν καθαρά διαμετακομιστικό χαρακτήρα, τών προϊόντων τής έμβρυόδικης ντόπιας πρωτογενούς παραγωγής (δασικά και γεωργικά προϊόντα), και του έμπορίου, από άλλες περιοχές, κυρίως προς τήν Ίταλί. Για βιοτεχνία δέν μπορεί να γίνει λόγος, έκτός από τήν οίκιακή, ή τή στοιχειώδη μεταπρατική⁴.

Έτσι στην περίοδο τής ρωμαιοκρατίας, πού άκολούθησε, μέχρι και τήν εποχή πού έξετάζομε, δηλαδή μιá περίοδο περίπου 120 χρόνων, ό πληθυσμός τής Ήπειρου, χαρακτηριστικά άραιομένος, μιá πού ούτε τó έδαφος προσφέρονταν για έποικισμό, ούτε και οί ρωμαίοι τόν διευκόλυναν, έπανήλθε στο γνώριμο παλιό ποιμενικό βίο⁵.

Αυτή τήν οικονομική δομή, όπως οε πολύ άδρες γραμμές σκιαγραφήθηκε παραπάνω, βρήκε και ό Καίσαρ, ό όποιος, όπως θα ίδοΰμε στις παρακάτω σελίδες, για να έξασφαλίσει τή διατροφή τής μικρής στρατιάς του, άναγκάσθηκε να γίνει έπιτόπιος μελετητής, και να διατυπώσει, αυτός, ό καταναλωτής τής σιγής, θλιβερά συμπεράσματα, πού έπιβεβαιώνουν τήν παραπάνω εικόνα.

Η νομική κατάσταση τών πόλεων και τών πολιτών, τήν εποχή τούτη ήταν, στις γενικές της γραμμές, σαφής. Τό άτονο και χωρίς προκοπή «Κοινόν τών Ήπειρωτών» είχε διαλυθεί από τήν άρχή τής ρωμαϊκής κατάκτησης. Άλλωστε τώρα μπορούσε οε ίκανά χέρια να γίνει έπκίνδυνο όργανο. Οί πόλεις άποτελοΰσαν «αυτόνομες» και «αυτοδιοικούμενες» όλιγαρχικές δημοκρατίες, όσο άκριβώς αυτές οί έννοιες έξυπηρετούσαν τά ρωμαϊκά συμφέροντα. Στα άριστοκρατικά τους πολιτεύματα άσκοΰσε δοτή, κυρίως φοροσυλλεκτική, διοίκηση τó ντόπιο φιλορρωμαϊκό άρχοντολόι, πού κάτω από τήν άγρυπνη επίβλεψη του ρωμαίου διοικητή (συνήθως για τήν Ήπειρο κατώτερου βαθμού), χρησιμοποιοΰσε, όταν τή χρειάζονταν, μιá ύποχείρια έκκλησία του Δήμου,

3. Περισσότερα για τó θέμα αυτό όρ. ΣΤΥΛ. ΣΙΩΜΟΠΟΤΛΟΥ: «Η Καταστροφή τής Ήπειρου από τούς Ρωμαίους». Άνάτ. Ήπ. Έστιας, 1973.

4. Η γνωστή ύποχρεωτική μετοικεσία πληθυσμών από τήν Άμβρακία και τήν Αίτωλοακαρνανία, για τήν ίδρυση τής Νικόπολης πού έγινε είκοσι χρόνια μετά τόν εμφύλιο τούτο πόλεμο και πού έπιβεβαιώνει τήν Ήπειρωτική όλιγαρχοφία, δέν άλλαξε τήν κατάσταση, έκτός, από τó ότι, όπως πιστεύομε, έκανε άναγκαία λίγο άργότερα, τήν ίδρυση και τής Φωτειής, έπάνω στο μεγάλο δρόμο πού ένωνε τή Νικόπολη με τά λιμάνια του Ίονίου και τής Άδριατικής.

5. Σ. ΔΑΚΑΡΗ: «Η κτηνοτροφία στην Άρχ. Ήπειρο». Έκδ. Παν)μίου Ίωαννίνων 1976, σελ. 9. Θ. ΣΑΡΙΚΑΚΗ: «Συμβολή εις τήν Ίστορία τής Ήπειρου, κατά τούς χρόνους τής Ρωμ. κυριαρχίας», Άθήναι 1967, σελ. 112.

προσεκτικά και δημοκρατικά συγκροτημένη (π.χ. για την κατανομή του φορολογικού βάρους, ή την άπονομή τιμών σε ρωμαίους διοικητές).

Και σε μερικές πόλεις των παραλίων, που είχαν άνακρησυχθεί «ἐλεύθερες» - «liberae» ή κατάσταση δεν ήταν διαφορετική. Ουσιαστικό περιεχόμενο αυτής της ἐλευθερίας, όπως πάντα την έννοοῦσαν οι ρωμαίοι για τους άλλους, ήταν ή ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τούς, ἄμεσους τουλάχιστον, φόρους (immunitas). Τέτοιες πόλεις στην Ἠπειρο, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ἦταν μὲ βεβαιότητα ή Ἀπολλωνία και ή Ἀμβρακία.

Ἡ περιοχὲς τῆς Ἠπειροῦ και τῆς Ἰλλυρίας εἶχαν ὑπαχθεῖ διοικητικά, ἀπὸ τὸ 148 π.Χ. στὴν Ἐπαρχία Μακεδονίας⁶ και οἱ ἀνθύπατοι, ἀπὸ τὴ μακρυνὴ ἔδρα τους κυβερνοῦσαν μὲ ἀντιπροσώπου, γιὰ μερικούς ἀπὸ τούς ὁποίους ὑπάρχουν στοιχεῖα ἀχαλίνωτης σατραπικῆς ἀουδοσίας. Μόνιμη μάλιστα τοῦ πληθυσμοῦ ἦταν οἱ ἐνοικιαστῆς τῶν δημοσίων φόρων, οἱ περίφημοι δημοσιῶνες.

Στοιχεῖα γιὰ μόνιμη ἐγκατάσταση ρωμαϊκοῦ στρατοῦ στὴν Ἠπειρο, δὲν βρήκαμε, οὔτε ἀκόμα και γιὰ τὶς παραθαλάσσιες πόλεις, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνία και τὴν Ἀμβρακία, οἱ ὁποῖες εἶχαν ἀπὸ παλιὰ, μόνιμες χειμερινὲς ἐγκαταστάσεις στρατωνισμοῦ.

Δὲν χρειάζονταν ἄλλωστε στρατός, ἐξ αἰτίας τῶν μεγάλων ἀποστάσεων ἀπὸ τὰ καινούργια σύνορα τοῦ Κράτους. Σημειώνουμε ὅτι ή μόνιμη ὑπαρξὴ στρατοῦ, θὰ ἀποτελοῦσε στοιχεῖο εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς.

Ἐπειδὴ τὸ θέμα μας ἀναφέρεται και στὴν Ἰλλυρία, ἐπιβάλλεται νὰ ρίξουμε μιὰ βιαστικὴ ματιὰ και στὴ γειτονικὴ αὐτὴ περιοχὴ, σὲ σχέση μὲ τὴν ἐποχὴ τῶν τελευταίων τούτων χρόνων τῆς ρωμαϊκῆς δημοκρατίας.

Ἡ Ἰλλυρία, ποὺ ἐκτείνονταν ἀπὸ τὸν Ἄψο ποταμὸ, μέχρι και βορειότερα ἀπὸ τὴ Λίσοο, τὸ σημερινὸ Λέες, εἶχε ἀπὸ τούς Ρωμαίους τὴν ἴδια μὲ τὴν Ἠπειρο μεταχείριση, γιὰ τούς ἴδιους λόγους: Κατάργηση τοῦ βασιλικοῦ πολιτεύματος, και διάλυση τῆς ἐνότητας τῆς χώρας, «αὐτονομία» τῶν πόλεων και «δημοκρατικὴ» διακυβέρνηση τῶν λίγων, ὅπως τὴν εἶδαμε παραπάνω, κατὰ τὸ πρότυπο τῆς Ἠπειροῦ. Ἡ ἴδια κατάσταση διατηρήθηκε και μετὰ τὴν ἐπαρχοποίησή της τὸ 146, μαζί μὲ τὴν Ἑλλάδα, ὁπότε και ἐνωματώθηκε στὴν ἐπαρχία τῆς Μακεδονίας.

Στὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, εἶχε διαμορφωθεῖ ἀπὸ παλιὰ, μιὰ ἰδιόμορφη κατάσταση, ἐξ αἰτίας τοῦ ἐμπορικοῦ τους ἐνδιαφέροντος. Εἶχαν δημιουργηθεῖ διάσπαρτες ἑλληνικὲς ἀποικίες, ποὺ διατήρησαν στοὺς αἰῶνες ἔντονο ἑλληνικὸ χαρακτήρα, μὲ στενὲς μεταξὺ τους, ἀλλὰ και μὲ τὴ «μητρόπολη» τους σχέσεις, οἱ ὁποῖες ὄχι σπάνια ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης τους θερμότητας, ἔφτανναν και σὲ ἐξοντωτικούς πολέμους. Οἱ πόλεις αὐτὲς προκάλεσαν, σὸν ἀναγκαστικὸ ἐπακόλουθο τὴ δημιουργία και πόλεων - τροφοδοτριῶν στὸ ἐσωτερικὸ, μὲ ἀποτέλεσμα, τὴν ἔντονη ἀνάμξη τῶν Ἰλλυριῶν τοῦ νότου μὲ τούς Ἠπειρώτες τοῦ βορρᾶ, στὴν πέραν τοῦ Ἄψου περιοχὴ.

Τέλος πρέπει νὰ προσθέσουμε, ὅτι οἱ Ἰλλυριοὶ ἀποτελοῦσαν τὸ μόνιμο

6. Θ. ΣΑΡΙΚΑΚΗ: «Ρωμαῖοι Ἄρχοντες Ἐπαρχίας Μακεδονίας», Μῦθος Α', Θεσσαλονίκη, Ἐκδ. Ἐτ. Μακεδ. Σπουδῶν, 1971, σελ. 18 ἄλτ.

τροφοδότη σὲ ἐργατικά χέρια τῆς ἐλληνικῆς δουλοκτητικῆς ἀριστοκρατικῆς κοινωνίας τῶν μεγαλοπόλεων, τόσο τῆς παραλίας, ὅσο καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ. Σύγκρουση τῶν δυὸ στοιχείων στὴν περιοχὴ ἀκριβῶς αὐτὴ δὲν ἀναφέρθηκε ποτὲ στὴν ἱστορία, καὶ βεβαιώνεται ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς, ὅτι οἱ Ἰλλυριοὶ τοῦ νότου, ἐξ αἰτίας τοῦ στενοῦ καὶ εἰρηνικοῦ συγχρωτισμοῦ τους μὲ τοὺς Ἑλληνας, ἀφομοίωσαν τὸν ἐλληνικὸ πολιτισμὸ, καὶ μετὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἀναφερόμαστε, τὸν ἐλληνορωμαϊκὸ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συντελέσουν ἄμεσα στὴν πολιτιστικὴ ἄνοδο καὶ τῶν Ἰλλυριῶν τοῦ βορρᾶ⁷.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

7. Ὁρ. τὸ τρίγλωσσο (Ἀλβανό - γαλιζικό - ἀγγλικὸ ἀρχαιολογικὸ λεύκωμα τοῦ Παν)μίον τῶν Τιράνων, μὲ τὸν τίτλο «SHQIPERIA ARKEOLOGJIKE», 1971, σελ. VII καὶ VIII.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΔΗΜ. ΤΑΤΣΗ

Πρεσβυτέρου

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΚΑΙ ΣΥΝΟΔΙΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΠΗΓΙΑΚΗΝ ΜΟΝΗΝ ΣΩΣΙΝΟΥ - ΠΑΡΑΚΑΛΑΜΟΥ

Εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτιος, ἐν Δελθινᾷ φυλάσσεται ὡς πολῦτιμον κειμήλιον, ἀντίγραφον Πατριαρχικοῦ καὶ Συνοδικοῦ Σιγιλίου, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἱεράν καὶ Σταυροπηγιακὴν Μονὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τὴν ἐπιλεγομένην Σωσίνου, ἣτις εὐρίσκεται εἰς τὴν κορυφὴν κωνικοῦ λόφου, καταφύτου, παρὰ τὴν περιοχὴν τῆς Πογδόργιανης, νῦν Παρακαλάμου.

Τὸ ἐν λόγῳ Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν Σιγίλιον ἐξεδόθη τὸ 1831 (αὠλα΄) ἐπὶ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίου. Τὸ ἀκριβὲς ἀντίγραφον τοῦ Σιγιλίου, περὶ τοῦ ὁποῖου γίνεται ἐνταῦθα λόγος, ἐπεδόθη εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Μονῆς τοῦ Σωσίνου ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου τὸ ἔτος 1869 (αὠξθ΄) ἐπὶ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ ΣΤ΄ (1835—1840 καὶ 1867—1871). Εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἀρχῆς τοῦ Γράμματος ἀναγινώσκουμεν τὴν φράσιν:

«Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος
ἐπιβεβαίωσι ὅτι ἐστὶν ἴσον ἀπαράλλακτον
τῷ ἐν τῷ Κώδικι πρωτοτύπῳ»,

ἣτις εἶναι γραμμὴν μὲ μεγαλύτερα γράμματα καὶ διαφορετικὸν χαρακτήρα. Εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν τοῦ Πατρ)κοῦ Γράμματος σημειοῦται:

«Ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Κώδικος τῶν Σιγιλίων

... 125

αὠξθ΄ Ὀκτώβριος κζ΄».

Εἰς τὸ περιθώριον ὑπάρχει ἡ σφραγὶς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ κάτωθεν ὁ Ἀριθμὸς Πρ. 5433 καὶ Ἀριθμὸς Δ.4035.

Τὸ Πατρ)κὸν τοῦτο Γράμμα εἶναι ἀξιοπρόσεκτον διότι ἀναφέρεται εἰς παλαιότερα Πατρ)κὰ Σιγίλια τοῦ 16ου καὶ 17ου αἰῶνος σχετικὰ μὲ τὴν Ἱεράν Μονὴν Σωσίνου, ἣτις τότε ἤκμαζε. Παρέχει δὲ πολυτίμους πληροφορίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς.

Τὸ περιεχόμενόν του ἐν περιλήψει ἔχει ὡς ἑξῆς:

Οἱ Πατέρες τῆς Μονῆς Σωσίνου προσεκόμισαν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τρία Σιγιλλιώδη Πατρ)κὰ Γράμματα διὰ τῶν ὁποίων κατησφαλίζοντο. «δι' ἀρῶν καὶ ἐπιτιμιῶν», ἡ σταυροπηγιακὴ ἀξία, τὰ προνόμια καὶ ἡ ἐξουσία τῆς» ἐπὶ τῇ χώρᾳ Πογδοργιανῆ» καὶ «ἐδεήθησαν θερμῶς ἀνανεωθῆναι καὶ δι' ἡμετέρου (Σιγιλίου) ὡσαύτως, ὅπως ἀνώτερα πάσης χρονικῆς περιπετείας καὶ δουλαγωγίας διαμένωσι τὰ προνόμια τῆς σταυροπηγιακῆς χάριτος πρὸς ἀρίστην διοίκησιν, καὶ συντήρησιν τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου, ἣ τε δεσποτεία

της διαληφθείσης χώρας Πογδοργιανής ἀναπόσπαστος καὶ τούντεῦθεν διατηρηθῆ».

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον κατόπιν μελέτης τῶν τριῶν παλαιῶν Γραμμάτων καὶ ἀφοῦ ἐπληροφορήθη «καὶ ἐξ ἄλλων μεταγενεστέρων ἀποδείξεων καὶ Σιγίλιωδῶν Γραμμάτων σωζομένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ» ἔκρινε τὴν αἴτησιν τῶν Πατέρων τῆς Μονῆς Σωσίνου «εὐλογον καὶ δικαίαν» καὶ Συνοδικῶς ἐκύρωσε τὰ προνόμια καὶ τὸ ἀναπαλλοτρίωτον τῆς περιουσίας τῆς Μονῆς μετὰ τὸ Σιγίλλιον, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη «συνωδᾶ τοῖς ἐξονομασθεῖσι Πατριαρχικοῖς καὶ Συνοδικοῖς Σιγίλιώδεσι Γράμμασιν» καὶ ἐπέδοθη ἐπὶ Πατριάρχου Κωνσταντίνου.

Δι' αὐτοῦ τὸ Ἱερὸν καὶ Σεβάσμιον Μοναστήριον παραμένει καὶ «εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον» «ἐλεύθερον, ἀσύδοτον, ἀδούλωτον, ἀνενόχλητον, καὶ ὅλως ἀνεπηρέαστον παρ' οὐτινοσοῦν προσώπου ἱερωμένου, ἢ λαϊκοῦ...».

Κατὰ τὴν ἀντιγραφήν συνητήσαμεν δυσκολίας εἰς τινὰ σημεῖα καὶ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀναγνώσωμεν μερικὰς φράσεις καὶ λέξεις λόγῳ κακῆς γραφῆς τῶν ἢ φθορὰς τοῦ Γράμματος. Ἐκεῖ ἐντὸς παρενθέσεων βάζομεν ἀποσιωπητικά. Καστανὴ Πωγωνίου, 1979.

Διονύσιος Δημ. Τάτσης

Πρεσβύτερος

Κωνσταντῖος ἐλέω Θεοῦ, Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως,
Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης¹.

Σπουδῆς τῆς ἀνωτάτω ἐπάξιον κρίνεται πᾶσαν οἰκοδομὴν καλῶς μὲν ἀρξαμένην, τῇ δὲ χρονίῳ παρατάσει τὴν ἀνατροπὴν ὑπορρέουσαν, στηρίζειν καινούργιας προσφόροις, καὶ ἀρμοδίους περιποιήσεσι, καὶ διασώζειν ἐπὶ τῷ προκαταβλήθέντι ἀνέκαθεν τῶν καλῶν θεμελίῳ.

Περὶ πάντων γοῦν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τὴν τοιαύτην σπουδὴν, καὶ ἀξιόχρεων μέριμναν κατατιθεμένη καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία, ἡ τῶν κοινῶν προστάτις καὶ ὑπέρμαχος (...), μείζονα καὶ θερμότεραν εἰκότως ἐνδείκνυται περὶ τῶν κατὰ μέρος κειμένων ἱερῶν καταγωγῶν, ἐν οἷς ὁ τῆς σωφροσύνης ἀσκεῖται τρόπος, τῆς τε ὑπομονῆς τὸ σωτήριον καταρτίζεται κλέος, καὶ ὁ θεοφιλῆς ἐκδιδάσκεται βίος διὰ τῆς θεωρίας ὁμοῦ καὶ τῆς πράξεως· ὅσα δὲ τούτων καὶ σταυροπηγιακῆ τετιμῆται χάριτι ταῦτα ἀναλαβάνουσα περιθάλλει παντοιοτρόπως, καὶ δευτέρας Σιγίλιωδῶν Γραμμάτων² ἐκδόσεως μονιμωτέραν τὴν ἀνεξάρτητον αὐτῶν ἀπεργάζεται δύναμιν, καὶ οἴασοῦν ἀπαλλάττει περιπετείας ὡς μέλη γνήσια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου,

Εἰς τὴν προσπάθειάν μας νὰ μελετήσωμεν καὶ ἀντιγράψωμεν τὸ Σιγίλλιον μᾶς ἐβοήθησεν πολὺ ὁ πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης π. Ἀνδρέας Τρεμπέλας, ἱεροκλήρῳ τῆς Ἱεράς Μητροπόλεως Δρυνουπόλεως, Πογωνιανῆς καὶ Κονίτισης, τὸ ὁποῖον εὐχαριστοῦμεν θερμῶς.

Ἐσαύτως εὐχαριστοῦμεν καὶ τὸν Γραμματέα τῆς Ἱεράς Μητροπόλεως Οἰκονόμον π. Χριστόδουλον Δεληγιάννην, ἐφημέριον Δελβινακίου, ὁ ὁποῖος προθύμως μᾶς ἐνεπιστεύθη τὸ Σιγίλλιον.

δ. δ. τ.

1. Κωνσταντῖος Α' (1830—1834).

2. Σιγίλλιον «καλεῖται πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα, ὅτε γράφεται ἐπὶ μεμβράνης καὶ ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν μελῶν τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου, ἔχει δ' ἀπιορημένην κάτωθεν μολυβδίνην βούλλαν ἔχουσαν εἰς τὸ ἓν μέρος εἰκόνα συνήθως

καὶ ἄμεσον ἔχοντα πρὸς αὐτὸν τὴν ἀναφορὰν, καθάπερ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔγνωμεν ἤδη ποιήσασθαι.

Ἐνεφανίσθησαν γὰρ τῇ ἡμῶν Μετριότητι προκαθημένη Συνοδικῶς δύο Πατριαρχικά καὶ Συνοδικὰ Σιγίλλωδη ἐν μεμβράναις Γράμματα τῶν αἰοιδίμων Πατριαρχῶν τοῦ κυροῦ Μελετίου³ καὶ τοῦ κυροῦ Ματθαίου⁴ κατὰ μῆνα τὸ μὲν Μάρτιον, τὸ δὲ Ἀπρίλιον τοῦ ἀφ'ἡ⁵ Σωτηρίου ἔτους, καὶ διαλαμβάνοντα συμφώνως περὶ τοῦ κατὰ τὴν Ἡπειρον ἐν τῇ ἐπίσκοπῇ Βελλάς⁶ παρὰ τῇ χώρᾳ Πογδοργιανῇ⁷ κειμένου Ἱεροῦ καὶ Σεβασμίου Μοναστηρίου, τιμωμένου ἐπ' ὄνοματι τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Εὐαγγελισμοῦ⁸, ὅτι δηλαδὴ ὁ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀκμάσας χρησιμώτατος ἐν ἄρχουσι καὶ πραγματευταῖς τῆς Πογδανίας⁹ κύρ Ἰωάννης¹⁰ θεοφιλῆ κινηθεὶς γνώμη, ἐξ ἰδίων ἀναλωμάτων ἀνήγειρε καὶ

τῆς Θεοτόκου ἐν παλάμαις φερούσης τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, εἰς δὲ τὸ ἕτερον τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχου. Τὸ σιγίλλιον ἀφορᾷ συνήθως: α') Κύρωσις τῶν προνομίων τῶν πατριαρχικῶν καὶ σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων, ὡς καὶ ἄλλων τοιούτων. β') Τὸ ἀναπαλλοτρίωτον τῆς μοναστηριακῆς καὶ καθόλου τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας. γ') Ἐνόσεις ἐπισκοπῶν. (Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμος ΚΑ', σελὶς 757).

3. Πρόκειται περὶ τοῦ Μελετίου Α' Πηγᾶ, Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος τὸ ἔτος 1597 ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ὄχι ὅμως ὡς Πατριάρχης ἀλλ' ὡς «ἐπιτηρητής». «Ἐπὶ τὴν ιδιότητα ταύτην εἰργάσθη λαμπρῶς μέχρι Μαρτίου τοῦ 1598, ἀπαλλάξας τὸ πατριαρχεῖον τῶν χειρῶν αὐτοῦ πρὸς Ἐβραίους καὶ συνεχίσας ἐν εὐρύτερῳ κύκλῳ τὴν δρασὶν του ὑπὲρ τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας». (Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμος ΙΣΤ', σελὶς 868, λήμμα: Μελέτιος Α' ὁ Πηγᾶς).
4. Πρόκειται περὶ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ματθαίου Β', ὁ ὁποῖος μεταθεθεὶς ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων ἀνήλθεν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον τὸ ἔτος 1595 ἔνθα παρέμεινεν μόνον εἴκοσι ἡμέρας ἀποσυρθεὶς εἰς Ἅγιον Ὄρος. Τὴν Ἀνοίξιν τοῦ 1598 ἐκλήθη πάλιν εἰς τὸν Θρόνον ἔνθα παρέμεινεν μέχρι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1602. Ἀπεσύρθη ἐκ νέου εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ὅπου καὶ ἀνεπαύθη. Ἴσως νὰ ἐκλήθη καὶ τρίτην φορὰν. (Βλέπε Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμος ΙΣΤ' σελὶς 772, λήμμα: Ματθαῖος Β', Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως).
5. 1598.
6. Ἡ Βελλά ἦτο ἀρχαία πόλις κειμένη ΒΔ τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ὁποία ἐπὶ Βυζαντινῶν ἤμας καὶ ἦτο ἔδρα ὁμώνυμον ἐπισκοπῆς. Τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἠρημώθη τελείως καὶ οἱ κάτοικοι τῆς μετηνάστευσαν εἰς τὸ χωριὸν Ἄνω Σουδενᾶ τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου. Ὀλίγοι παρέμειναν εἰς τὴν παρακειμένην Μονήν.
7. Πογδοργιανη, παλαιὸν ὄνομα τῆς κοινότητος Παρακαλιᾶμου ὅπου εὐρίσκεται ἡ Ἱερὰ Μονὴ Σωσίνου. Λέγεται καὶ Μπογδοργιανη.
8. Κατὰ τὴν μνήμην τῆς Μονῆς (25 Μαρτίου) πολὺς κόσμος συρρέει ἀπὸ τὸ χωριὸν Παρακάλαμος εἰς τὴν χάριν τῆς «Βαγγελίστρας».
9. Πογδανία ἢ Μπογδανία, μεσαιωνικὴ ὀνομασία τῆς Μολδαβίας, ἡ ὁποία εἶναι χώρα τῆς Ρουμανίας.
10. Ὁ Ἰωάννης φέρεται εἰς τὸ Πατρικὸν Σιγίλλιον ὡς ἀνακαινιστὴς τῆς Μονῆς. Τὰ δύο ρήματα «ἀνήγειρε» καὶ «ἀνοικοδομήσας» αὐτὴν τὴν ἔνομιον ἔχουν, ἤγουν ὅτι προῦπηρχε μοναστήριον πρὸ τοῦ 1598 καὶ ὁ Ἰωάννης ἀνέλαβε νὰ τὸ ἀνακαινίσῃ. Τὸ ἴδιον σημειῶναι καὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαίδειαν, τόμος ΚΒ', σελὶς 725—726, ὁ Χ. Ι. Σούλης. Μεταφέρομεν αὐτοῦσιον τὸ σχετικὸν λήμμα:

«Σωσίνου μονή. Ἀρχαία σταυροπηγιακὴ πατριαρχικὴ μονή, κειμένη παρὰ τὸ

συνεστήσατο αὐτὸ τὸ Ἱερὸν Καταγώγιον εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ διηνεκὲς αὐτοῦ μνημόσυνον, καὶ τοῦτο ἐκ θεμελίων αὐτῶν, καὶ ἐκ βάθρων, καὶ ἀνοικοδομήσας ἀδεία ἐκκλησιαστικῆ, ἱερομονάχους τε καὶ μοναχοὺς συνάξας, καὶ πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις σκεύεσιν ἱεροῖς καὶ θιβλίοις ἀμπελῶσι καὶ χωραφίοις (...) καταπλουτήσας Σταυρὸν Ἱερὸν ἐπήξατο, καὶ τῇ Πατριαρχικῇ καθυπέταξε προστασίς, ὥστε εἶναι καὶ λέγεσθαι Πατριαρχικὸν Σταυροπηγιακὸν¹¹ ἐλευθέρον, ἀδούλωτον καὶ ἀκαταπάτητον, καὶ ἀκολούθως αἰτησάμενος θερμῶς ἐξέλαβεν ἐν τοῖς ζῶσιν ἔτι διατελῶν τὰ διαληφθέντα Πατριαρχικὰ Σιγιλιώδη Γράμματα, ἐπιχορηγούντα πᾶσαν ἐλευθερίαν, καὶ ἀδουλωσίαν τῷ Ἱερῷ τούτῳ Καταγωγίῳ, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τρίτον Σιγίλιον Γράμμα ἐνεφανίσθη ἡμῖν ἤδη ἐκδεδομένον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ αἰοιδίμου ἐν Πατριαρχίαις Ἀνθίμου¹² ἐν ἔτει ἀπὸ κοσμογονίας τῷ Ἱ ρ λ θ (13) κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον μνεῖαν ποιούμενον καὶ ἐτέρου Σιγιλιώδους ἐν μεμβράναις Γράμματος τοῦ ἐν Πατριάρχαις Κυρίλλου¹⁴, διαλαμβάνοντος τὴν ρηθεῖσαν χώραν Πογδοργιανὴν, ὡς ἔνδον τῶν χώρων τοῦ Σταυροπηγιακοῦ τούτου Μοναστηρίου τοῦ Σωσίνου¹⁵ εὑρισκομένην εἶναι ὑπὸ

χωρίον Πογδοργιανὴ τῆς Ἡπείρου, τιμωμένη ἐπ' ὄνοματι τῆς Θεοτόκου τῆς Εὐαγγελιστριάς. Ἡ μονὴ ἐκτίσθη πρὸ τῆς κατακτῆσεως τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐρημωθεῖσα δὲ κατ' αὐτὴν ἀνεκαίνισθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σιμωνῆ κατὰ τὸ 1598. Τῷ 1617 ὁ Σιμωνῆς κατόρθωσε νὰ δίδεται ἐτησίως ἐπιχορηγήσεις παρὰ τοῦ Νιάγρου Βοβόδα Βασσαράβα. Ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ ἐλιειτουργεῖ ἐπὶ τουρκοκρατίας σχολὴ σπουδαία, ἣ ὁποία πολλὰς ὑπηρεσίας προσέφερεν εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν περιοίκων. Ἡ μονὴ αὕτη, σήμερον ἐγκαταλειφθεῖσα, βαίνει πρὸς ἐρήμωσιν».

11. Σταυροπηγιακὸν λέγεται τὸ μοναστήριον εἰς τὸ θεμέλιον τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸ κτίσιμον, ἐπάγη σταυρὸς ἀποσταλεῖς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου. Ἔχει ἰδιαιτέρα προνόμια καὶ ὑπάγεται εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Ὁ ἐπιχώριος ἐπίσκοπος δὲν ἔχει καμμίαν ἀρμοδιότητα ἐπ' αὐτοῦ. Μνημονεῖται δὲ εἰς τὰς ἱεράς Ἀκολουθίας τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου καὶ εἶναι ὑποχρεωμένον «πρὸς δήλωσιν ὑποταγῆς» νὰ δίδῃ ἐτησίως χορήματα, ἢ ἔλαιον, ἢ κηρὸν, ἢ ἄλλα πράγματα.
12. Ἴσως νὰ εἶναι ὁ Ἄθηνος Β' (1623).
13. 1624.
14. Πρόκειται περὶ τοῦ Κυρίλλου Α' Λουζάρεως (1620—1635, 1637—1638), ὁ ὁποῖος πέντε φορές ἀνῆλθεν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον δεχόμενος πάντοτε τὰ λυσσώδη βέλη τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἐπῆρξεν μεγάλος ἱεράρχης. Τὸ τέλος του εἶναι μαρτυρικόν. Ἰδοὺ πῶς τὸ περιγράφει ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος εἰς τὴν Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείῃ, τόμος ΙΕ', σελίς 489:

«Τῇ 27 Ἰουνίου 1638 οἱ γενίτσαροι ἐπιβιάσαντες αὐτὸν εἰς ἀκάτιον τὸν ἐστραγγάλισαν, γονυπετῇ προσευχόμενον, καὶ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλιεῖς τινες, εὐρόντες τὸ λείψανον τοῦ ἱερομάρτυρος, ἔθαψαν αὐτό, ἀλλ' οἱ μανιώδεις ἔχθροί του ἐκθάψαντες ἔρριψαν καὶ πάλιν εἰς τὴν θάλασσαν, ἧς τὰ κίματα ἀπέδωκαν καὶ πάλιν τὸ λείψανον εἰς φιλικὰς χεῖρας πρὸς ταφήν».

15. «Ὠνομάσθη οἷτω προφανῶς ἐκ τοῦ ὁμονύμου ὄρους, κατὰ δὲ τὸν Ι. Λαμπροῖδην ἐκ τοῦ κτήτορος αὐτῆς Σωσίνου» (Φωτίου Γ. Οἰκονόμου, Ἡ ἐν Ἡπείρῳ Ἐκκλησία Λοιμωτοπόλεως, Πογωνιανῆς καὶ Κονίτισης, Ἀθήνα 1971, σελίς 51).

Ὁ Σπύρος Στούπης στὸ βιβλίο του «Πογωνησιακὰ καὶ Βησσαμιώτικα», τόμος Α', σελίς 56—57, 3 σημείωση, γράφει γιὰ τὴ Μονὴ Σωσίνου τὰ ἑξῆς ἀξιοπρόσεκτα:

«Ἐλκεῖ τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ ὄνομα ὑψηλοῦ καὶ ἀποτόμου λόφου Σώσινον, ἐπ- τοῦ

τὴν διοίκησιν καὶ ἐξουσίαν τοῦ Σταυροπηγίου αὐτοῦ, καθὼς ἦν ἔκπαλαι, καὶ ὡς ἐμαρτυρήθη ἀπὸ Γράμματος Σιγιλιώδους τοῦ αἰοιδίμου Πατριάρχου κυροῦ Ματθαίου¹⁶, καὶ ἀπὸ ζώσης μαρτυρίας καὶ ἐγγράφου ἀναφορᾶς τῶν ἐντοπίων ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν, καὶ διοικεῖσθαι τὴν χώραν ταύτην παρὰ τοῦ κατὰ καιροῦς ἡγουμένου, συνάγοντος καὶ παραλαμβάνοντος παρ' αὐτῆς τὰ ἐμπίπτοντα ἐκκλησιαστικὰ εἰσοδήματα· τὸν δὲ ἐπίσκοπον Βελλᾶς μακρὰν ἀπέχειν, ὡς μηδενὸς μετέχοντα αὐτῆς.

Ἐφ' ᾧ καὶ μετὰ τὴν γενομένην τότε αἴτησιν τῶν ἐνασκουμένων ἐν αὐτῷ Πατέρων ἐπεκυρώθη δι' αὐτοῦ τοῦ ἤδη ἐμφανισθέντος ἡμῖν Σιγιλιώδους Γράμματος ἡ ἐπὶ τῇ ρηθείᾳ χώρα Πουδωργιανῆ δεσποτεία καὶ ἐξουσία τοῦ Ἱεροῦ τούτου Μοναστηρίου. Ταῦτα περιέχουσι τὰ διαληφθέντα τρία Ἱερὰ Σιγιλιώδη Γράμματα, κατασφαλίζοντα δι' ὀρων καὶ ἐπιτιμιῶν τὴν τε σταυροπηγιακὴν ἀξίαν, καὶ τὰ προνόμια τοῦ εἰρημένου Ἱεροῦ Μοναστηρίου, καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐπικρατύνοντα ἐπὶ τῇ ρηθείᾳ χώρα Πουδωργιανῆ.

Ἦδη γοῦν οἱ ἐν τῷ Μοναστηρίῳ τούτῳ¹⁷ συνασκούμενοι ὀσιώτατοι Πατέρες ταῦτα πάντα παραστήσαντες, καὶ ἀποδείξαντες διὰ τῶν εἰρημένων Σιγιλιώδων Γραμμάτων, ἐπειδὴ ἐδεήθησαν θερμῶς ἀνανεωθῆναι καὶ δι' ἡμετέρου ὠσαύτως, ὅπως ἀνώτερα πάσης χρονικῆς περιπετείας καὶ δουλαγωγίας διαμένωσι τὰ προνόμια τῆς σταυροπηγιακῆς χάριτος πρὸς ἀρίστην διοίκησιν, καὶ συντήρησιν τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου, ἢ τε δεσποτεία τῆς διαληφθείσης χώρας Πουδωργιανῆς ἀναπόσπαστος, καὶ τούνευθεν διατηρηθῆ.

Τούτου χάριν πληροφορηθέντες καὶ ἐξ ἄλλων μεταγενεστέρων ἀποδείξων, καὶ Σιγιλιώδων Γραμμάτων σωζομένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὴν αἴτησιν αὐτῶν ὡς εὐλογον καὶ δικαίαν εὐμενῶς προσηκόμενοι, γράφοντες Συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων Ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἀποφαινόμεθα συνωδὰ τοῖς ἐξονομασθεῖσι Πατριαρχικεῖς καὶ Συνοδικοῖς Σιγιλιώδεσι Γράμμασιν, ἵνα τὸ διαληφθὲν Ἱερὸν καὶ Σεβάσιμον Μοναστήριον, τιμῶμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἐπιλεγόμενον τοῦ Ὁσίου, ὡσπερ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τῆς ἀνεγέρσεως καὶ ἀνοικοδομῆς αὐτοῦ, οὗτος καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον, ἕως (...) ψυχὸς καὶ καύσων (...) ὑπάρχη καὶ λέγηται παρὰ πάντων (...) ἡμέτερον Πατριαρχικὸν καὶ Σταυροπηγιακὸν ἐλεύθερον, ἀσύδοτον¹⁸, ἀδούλωτον, ἀνενόχλητον, καὶ ὅλως ἀνεπηρέαστον παρ' οὐτινοσοῦν προσώπου ἱερωμένου, ἢ λαϊκοῦ, καὶ ἀμέσως ὑποκείμενον τῷ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῳ Πατρι-

---

ὁποῖον ἔχει κτισθεῖ. Εἶναι ἡ μεγαλύτερη μονὴ ἀπὸ ὅσες σώζονται στὸ Πογγῶνι. Ἐκτίσθη περὶ τὸ 1592. Κατεστράφη τὸ 1718, ἀνοικοδομήθη καὶ πάλι ἀλλὰ δὲν ἐπανήλθε στὴν παλιὰ της αἴγλη. Γιὰ τελευταία φορὰ ἀγιογραφήθη τὸ 1838 περίπου ἀπὸ ζωγράφους Δολιανίτες. Κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀνθίσσεώς της ἀριθμοῦσε 90 κελλιὰ καὶ ἐπὶ 126 χρόνια ἦταν τὸ μορφωτικὸ κέντρο τῆς περιοχῆς. Τέτοια ἦταν ἡ ἀνάπτυξη τῆς παιδείας, ὥστε ἡ διδασκόμενη ἕλη περιεῖχε ἀναλύσεις τῶν κειμένων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Δανιὴλ, ὀνομαστοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη γιὰ τὴ μόρφωσί του».

16. Πρόκειται περὶ τοῦ μνημονευθέντος Ματθαίου Β' Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.
17. Ἐκ παραδρομῆς ἐγράφη εἰς τὸ ἀντίγραφον τοῦ Σιγιλίου δύο φορὰς ἡ φράσις «οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ».
18. Ἀσύδοτος, ὁ ἔχων ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς συνεισφορᾶς, τῆς ἐκκληρώσεως τῶν φορολογικῶν του ὑποχρεώσεων, ὁ ἀφορολόγητος.

αρχικῶ ἀποστολικῶ καὶ οἰκουμενικῶ Θρόνῳ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μόνου προστατευόμενον, κρινόμενόν τε καὶ ἀνακρινόμενον, μνημονευομένου ἐν αὐτῷ ἀνάως τοῦ κανονικοῦ Πατριαρχικοῦ Ὀνόματος, καὶ μηδενὶ ὀφείλων παρέχειν, εἰ μὴ μόνον πρὸς τὸ κοινὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας τὸ τεταγμένον καὶ ὠρισμένον λόγῳ ὑποταγῆς ἐτησίως γρ.¹⁹ «150» ἑκατὸν πενήκοντα, μηδενὸς ἔχοντος ἄδειαν κατεπεμβαιῖν αὐτοῦ τὸ παράπαν, ἢ τῶν κτημάτων αὐτῶν αὐτοῦ καὶ πραγμάτων ὅλως ἐφάπτεσθαι, οἱ δὲ ἐν αὐτῷ συνασκούμεοι Πατέρες διάγοντες εἰρηνικῶς καὶ εὐτάκτως κατὰ τὸν τύπον τοῦ μοναζτικοῦ ἐπαγγέλματος, ὀφείλουσι συντρέχειν ὀλοπροθύμως καὶ εἰς τὰ πρὸς αὔξησιν καὶ βελτίωσιν τῆς μετανοίας αὐτῶν, καὶ ἐπειδὴν ἐν χρεῖα χειροτονίας γένωνται, ἔχωσιν ἐπ' ἀδείας προσκαλεῖν ὃν ἂν βούλωνται τῶν πλησιοχώρων Ἀρχιερέων ἐπὶ τῷ ἐκτελεῖν κανονικῶς τὰς χειροτονίας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν στερήσει ἡγουμένου γενόμενοι ἔχωσιν ἄδειαν ἐκλέγειν ἕνα ἐκ τῆς συνάξεως αὐτῶν τὸν μᾶλλον ἄξιον, καὶ τοῦτον δι' ἐνυπογράφου ἀναφορᾶς δηλοποιεῖν τῷ κατὰ καιροῦς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον διέποντι, ἵνα δι' ἐκκλησιαστικοῦ Γράμματος γίγηται ἢ ἀποκατάστασις αὐτοῦ ὡς τέτακται, ὅστις καὶ ὀφείλει ἀποστέλλειν ἐτησίως τοὺς λογαριασμοὺς αὐτοῦ καθαρῶς κατεστρωμένους πρὸς ἐπεξεργασίαν τῆς δοσοληψίας, καὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου. Ἀποφαινόμεθα δὲ συγχρόνως ὅπως καὶ ἡ ρηθεῖσα χώρα Πογδοργιανή, καθὼς ἀνέκαθεν, οὕτω καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὸ ἐξῆς ὑπάρχη ἀδιασπάτως καὶ ἀναφαιρέτως, καὶ διατελῆ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ σταυροπηγιακοῦ ἡμῶν τούτου Μοναστηρίου τῆς Ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου τοῦ Σωσίνου ὡς ἐντὸς τῶν ὁρίων αὐτοῦ οὔσα, καὶ διοικεῖται, καὶ κυβερνωμένη ὑπὸ τοῦ κατὰ καιροῦς ἐν αὐτῷ Ἠγουμένου, συνάγοντος τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτοῦ δικαιώματα, καὶ μετακαλοῦντος χρεῖας γενομένης, ὃν ἂν θέλη τῶν Ἀρχιερέων πρὸς ἐκτέλεσιν ἀρχιερατικῶν ὑπουργημάτων χωρὶς τῆς τοῦ Ἱεροῦ Συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως²⁰, ὀφείλωσι δὲ οἱ ἐγχώριοι πάντες ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ μνημονεῖν τοῦ κανονικοῦ Πατριαρχικοῦ Ὀνόματος, καὶ τιμᾶν καὶ ἀγαπᾶν τὸν κατὰ καιροῦς Ἠγούμενον τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου, καὶ παρέχειν εὐγνωμόνως πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ εἰσοδήματα, καὶ δικαιώματα κύρια καὶ τυχηρά, καὶ μὴ κατεναντιοῦσθαι αὐτῷ, ἢ ἀντιλέγειν, ἢ ἀντιτείνειν ἐν θάρρει ἀργίας καὶ ἀλύτου ἀφορισμοῦ. Οἱ δὲ κατὰ καιροῦς ἐπίσκοποι Βελλάς, μακρὰν ἀπέχοντες τῆς χώρας ταύτης μηδὲ ὅλως τολμῶσι καταπατεῖν αὐτήν, καὶ ἀρχιερατικὰ διαπράττειν ὑπουργήματα ἄνευ τῆς προσκλήσεως τοῦ κατὰ καιροῦς Ἠγουμένου.

19. Τὸ γρῶσι εἶναι τυροζικὸ νόμισμα ἴσον πρὸς τὸ ἐν ἑκατοστὸν τῆς χρυσῆς λίρας, ἄλλοτε χάλκινον, ἄλλοτε ἀργυροῦν.

20. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ Μητροπολίτης Πατρῶν παρατηρεῖ: «Οἰανδήποτε ἄλλην φιλοφροσύνην δύναιτα πᾶς ἀρχιερεὺς νὰ προσφέρῃ εἰς φιλοξενοῦμενον ἱεράρχην, ἀλλ' οὐδέποτε τὴν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου καθέδραν. Αἱ γνωσταὶ «ἐκδόσεις», διὰ τῶν ὁποίων τὸ Οἶκ. Πατριαρχεῖον (καὶ ἄλλαι Ἐκκλησίαι) παρεῖχον τὴν ἄδειαν ἱερουργίας εἰς παρεπιδημοῦντας ἱεράρχας, διελάμβανον ρητῶς «δίχα μέντοι τῆς ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως». Ὁ δ' ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Σπυρίδων (ὡς Ἰωαννίνων), ἐπιτρέψας εἰς ὁμορον ἀρχιερεῖα νὰ ἱερουργήσῃ ἐν Ἰωαννίνοις, καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι οὗτος, νεοχειροτόνητος καὶ ἀδαής, ἀνήλθεν ἐπὶ τοῦ συνθρόνου, μοὶ εἶπε χαρακτηριστικῶς: «δὲν γνωρίζει αὐτὸς τὸ «ἡ κοίτη ἀμάντος!» (Μητροπολίτου Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Νικοδήμου Βαλληνδοῦ, νῦν Πατρῶν, Ζητήματα Ἐκκλησιαστικῆς Δεοντολογίας, Ἀθήναι 1968, σελῖς 25—26).

Ταῦτα ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται Συνοδικῶς. Ὁς δ' ἂν καὶ ὁποῖος τῶν ἀπάντων ἰδιορρυθμίᾳ καὶ ἀλαζονείᾳ νικώμενος, τολμήσῃ ποτὲ κακοβούλως διασείσαι τὴν σταυροπηγιακὴν ἀξίαν τοῦ διαληφθέντος Ἱεροῦ καὶ Σεβασμίου τοῦτου Μοναστηρίου, καὶ ζημίαν αὐτῷ ἐμποῖησαι, καὶ βλάβην προξενῆσαι τοῖς ἐν αὐτῷ ἀσκουμένοις Πατράσι, καὶ ὅλως βουληθῆ ἄνατρέψαι μέχρι κεραίας τὰ ἐν τῷ παρόντι Συνοδικῶς ἐκπεφρασμένα, ὁ τοιοῦτος ἀφωρισμένος ὑπάρχη παρὰ τῆς Ἀγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ζωοποιοῦ καὶ Ἀδιαιρέτου Μακαρίας Τριάδος, τοῦ ἐνὸς τῇ φύσει μόνου Θεοῦ, καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ μετὰ θανάτου ἄλυτος καὶ τυμπανιαῖος, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς, καὶ Συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος.

Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν Σιγιλιδῶδες ἐν μεμβράναις Γράμμα, καταστρωθὲν καὶ ἐν τῷ Ἱερῷ Κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησιακῆς, καὶ ἐπεδόθη πρὸς τὸ διαληφθὲν ἡμέτερον Πατριαρχικὸν καὶ Σταυροπηγιακὸν Μοναστήριον τῆς Ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου, τοῦ Σωσίνου ἐπιλεγόμενον. Ἐν ἔτει Σωτηριῷ αὐλ' α' 21: κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον Ἐπιμεμήσεως ε'

- † Κωνστάντιος ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως,
Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης
- † Ὁ Κυζίκου Ἀνθιμος
- † Ὁ Νικομηδείας Πανάρετος
- † Ὁ Δέρκων Νικηφόρος
- † Ὁ Σμύρνης Σεραφεῖμ
- † Ὁ Διδυμοτείχου Καλλίνικος
- † Ὁ Ἀγχιάλου Σωφρόνιος
- † Ὁ Ξάνθης ...
- † Ὁ Γκόρας καὶ Δυρραχίου Χρῦσανθος
- † Ὁ Γρεβενῶν Γεράσιμος
- † Ὁ Πρεσλάβας Γρηγόριος

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς ὁ Μέγας Χερτοφύλαξ καὶ Ἀρχιγραμματεὺς Μιχαήλ²².

21. 1831.

22. Παρόμοιο Πατριαρχικὸ καὶ Συνοδικὸ Γράμμα πρὸς τὴν Μονὴν Σωσίνου ἔφερε εἰς τὴν δημοσιότητα ὁ Κώστας Π. Βλάχος διὰ μέσου τῶν Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» Τόμος ΙΗ'. Ἴδου τί σημειώνει εἰς τὸ προλογικὸ σημείωμά του ὁ κ. Βλάχος: «Τὸ γράμμα «ἀπελύθη» ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Ραφαὴλ τὸ Β' (1603—1607) τὸν Ἰούλιο τοῦ 1605. Ἀποδέχτες εἶναι οἱ ἐνασκούμενοι στὴ σταυροπηγιακὴ μονὴ τοῦ Ἐυαγγελισμοῦ στὸ Σώσινο - Πογωνίου.

Ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν παρευχόντες ἀρχιερεῖς, ἀπὸ ἀφορμῆ ἴσως προηγουμένη ἀναφορὰ τοῦ ἡγούμενου τῆς μονῆς γιὰ ἐξόδους χωρὶς ἄδεια τῶν μοναχῶν καὶ γιὰ παρεκτροπές τῶν σὲ κοσμητὰ πανηγύρια, ἀπαγορεύει ἐπὶ ποινῇ ἀργίας ἢ καὶ ἀφορισμοῦ στοὺς μοναχοὺς νὰ βγαίνουν πιά ἀπὸ τὸ μοναστήριον χωρὶς ἄδεια. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν ἡγούμενον ποὺ γιὰ νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν μονή, θὰ πρέπει νὰ ἔξῃ τὴν ἄδεια τῆς συνάξεως».

Τὸ ἐν λόγῳ Γράμμα ἐκκυκλοφόρησε καὶ εἰς ἀνάτυπον τὸ 1974. Εἶναι καὶ αὐτὸ πολύτιμον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς. Ἐπίσης πληροφορίας σχετικὰς εὐρίσκει κανεὶς καὶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ Α. Ι. Βρανούση, Ἡ ἐν Ἡλείῳ Μονὴ Σωσίνου, Ἐπετηρὶς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμος 6, (1956).

Ἀρχιμανδρίτου

ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΑΠ. ΒΙΤΑΛΗ

Ἱεροκήρυκος Ἰ. Μ. Νικοπόλεως

Ο ΚΩΔΙΞ

ΤΗΣ ΘΕΟΦΑΝΕΙΟΥ ΣΧΟΛΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ*

8. Ἀναφορὰ πρὸς τὸν Ἀγγλον Πρόξενον

Ἐφ' ὅσον παρουσιάζοντο τοιαῦται δυσκολίαι διὰ τὴν ἀποστολὴν ἐκ Μόσχας τῶν χρημάτων οἱ ἐν Πρεβέζῃ Ἐπίτροποι τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ κοινοῦ συσκεφθέντες μετὰ τῶν Προκρίτων τῆς πόλεως ἀπεφάσισαν καὶ συνέταξαν ἀναφορὰν (27 Ἀπριλ. / 9 Μαΐου 1833) πρὸς τὸν ἐν Πρεβέζῃ Βρετανικὸν Γενικὸν Πρόξενον κ. Οὐίλιαμ Μέγερ, διὰ τῆς τῆς ὁποίας ὠνόμαζον αὐτὸν «Πρόεδρον τῆς εἰς τὴν πατρίδα των νεοσυσταθείσης Ἀναστασιαίας Σχολῆς» καὶ ἐζήτησαν τὴν, ἐν προκειμένῳ, συνδρομὴν του.

Ἰδοῦ δ' αὕτη (Κῶδ. σσ. 17 + 18).

«Πανεκλαμπρότατε Κύριε!

Ἡ ἔντιμος κλίσις, τὴν ὁποίαν καθεὶς χροεωσιεῖ εἰς τὰς σεβαστάς ἡθικοπραξίας ἐν γένει, καὶ ἐξόχως εἰς ἐκείνην τῶν πνευματικῶν ὑπηρεσιῶν, αὐτὴ μᾶς ἐμφανίζει διὰ τοῦ δουλικῆς μας πρὸς τὴν ὑμετέραν Πανεκλαμπρότητα, ζητοῦντας παρ' αὐτῆς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπομένης μας παρακλήσεως, καὶ ἐξαιτούμεθα συγχώρησιν διὰ τὸ θάρος.

Κύριε! Μεταστὰς πρὸ χρόνων ἐκ ταύτης εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ὁ ἀείμνητος Ἀναστάσιος Θεοφάνης πατριώτης μας, ἐλασθέτησεν εἰς τὸ ἐν Μόσχᾳ Βασιλικὸν Ὁρφανοτροφεῖον ρουβλία 42,500 ἐκ τοῦ τόκου τῶν ὁποίων νὰ μισθοδορῆται ἐτησίως ἓνα Διδάσκαλος πρὸς ἀνατροφὴν τῶν πτωχῶν παιδῶν τῆς πατρίδος μας, καὶ λοιπά, ὡς ἡ διάταξις του. αἱ πασιφανεῖς ὅμως προαπελθοῦσαι δεῖναι περιστάσεις ἀναγκαιύζουσαι τὴν ἐνεργεῖάν μας ἐπάνω εἰς τὴν ζήτησιν τοῦ ἐτησίου τόκου διὰ τῶν ἐντίμων ἐκεῖ Ἐπιτρόπων ἀνετιοκίθησαν οἱ τόκοι καὶ προστεθέντες εἰς τὸ κεφάλαιον, ἤβησεν ἡ ποσότης τῆς εἰς τὸ αὐτὸ ὀρφανοτροφεῖον αἰωνίου καταθέσεως εἰς τὸν ἀριθμὸν ρουβλίων 62,450, καὶ ἐγαπέμειναν μόνον ἐλεύθερα ἕως τὸν ἀπελθόντα Νοέμβριον ρουβλία 4,000, τὰ ὁποῖα μέλλει τώρα νὰ λάβωμεν κατὰ τὸ γράφειν τῶν διαληθθέντων ἐπιτρόπων. ὄθεν διὰ τὴν ἀφέλκωσιν τῶν αὐτῶν ρουβλίων, ἐνεκρίθη εὐλογον καὶ σημαντικόν, καὶ ὑπέροχον μέσον τῆς ὑμετέρας Πανεκλαμπρότητος, ὁποῦ νὰ γράψῃ εἰς Κωνσταντινουπόλιν εἰς ὅποιον ὑποκείμενον ἐγκρίνει εὐλογον νὰ ἐνεργήσῃ δυνάμει τοῦ ἐπιτροπικοῦ Γράμματός μας τὸ ἔμβασμα τῶν αὐτῶν ρουβλίων εἰς τὰς χεῖράς σας καὶ τότε ὅχι μόνον θέλετε ἔχει μίαν πατρίδα εὐγνώμονα παμνηφί διὰ τὴν ἡθικὴν μετοχὴν σας εἰς αὐτὸ τὸ ἱερὸν ὑποῦργημα, ἀλλὰ θέλετε εἶσθαι καὶ πρόεδρος τῆς αὐτῆς σχολῆς εἰς τακτοποίησιν ὅλων τῶν ἀναγκαίων τῆς κατὰ τὴν ὑμετέραν ροιμορευομένην εὐλογοφάνειαν.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 618.

Κυρίε μας, ἡ ἠθικιστὴ καὶ ἀρειογραφεῖσα διαγωγὴ σας πρὸς δὲ καὶ ὁ διακαιὸς ζῆλός σας διὰ τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν μᾶς ἔκαμε ν' ἀναλογίσωμεν τὸ ἔργον μὲ τὸ ὑποκείμενον, καὶ παρακαλοῦμεν οἱ δοῦλοι σας νὰ μὴν ἀποποιηθῆτε αὐτὴν τὴν ἱερὰν παράκλησίν μας, ὡς ἐφηρομοσμένην εἰς τὸν πάντιμον χαροκίηρα σας, χωρὶς νὰ ἔχετε εἰς βάρος σας καθε ἐνδεχόμενον αἰτίαν ζημίας προξενον. περιμένοντιας δὲ τὴν σεβαστὴν ἡμῶν ἀπολογίαν σας περὶ τούτου, διαμαρτυρούμεθα μόνον τὸ βαθύτατον σέβας».

Διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ πρὸς εὐφῆμον μνεῖαν κρίνομεν ἐπιβεβλημένον καὶ καταχωροῦμεν ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα Λον τῶν Ἐπιτρόπων τῶν Ἱ. Ναῶν, α' τοῦ Ἁγίου Νικολάου: Ἀπ. Γραμματικὸς, Νικ. Πουντανέλος, Ἀθαν. Σουμάνης· β' τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους: Ἀπ. Βαρζέλης, Γεώργ. Σταμουλάκης, Συμ. Καλὸς· τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου: Κων. Κακαμπίνης, Δημ. Ἀλεφαντόπουλος καὶ Βον τὰ ὀνόματα τῶν Προκρίτων τῆς πόλεως Πρεβέζης: Ἀναστ. Γερογιάννης, Θεόδ. Μαγκιόρος, Σπυρ. Καραμάνης, Χρ. Σκέφερης, Ἀθαν. Μιχάλης, Δημ. Τσακαμπίκας, Πέτρ. Σκέφερης, Σπυρ. Γκινάκας, Ἰωάν. Ἀνδρ. Αὐγερινός, Ἀθαν. Ζαλοργίτης.

9. Γράμμα ἐκ Πρεβέζης πρὸς τοὺς ἐν Μόσχᾳ Ἐπιτρόπους

Χρονολογεῖται ἀπὸ 5 Μαΐου 1833. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι τοῦτο ὄχι μόνον οἱ εἰρημένοι Ἐπίτροποι τῶν Τριῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ Πρόκριτοι τῆς Πρεβέζης τὸ προσυπογράφουν. Προστίθενται ἤδη εἰς τ' ἀνω ὀνόματα καὶ τῶν: Χρήστου Μαμμάτη, Παύλου Τάλλαρου, Γεωργίου Παπακωνσταντῆ καὶ Ἀνδρέου Κονεμένου. Συνεπῶς τοῦτο εἶναι ἀντιπροσωπευτικὸν Γράμμα τῆς Χριστιανικῆς Κοινότητος Πρεβέζης. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ παραθέτομεν αὐτούσιον (Κωδ. σσ. 18—20):

«Διὰ τῆς τιμίας σας τῆς 28 Νοεμβρίου 1832 εἰδοποιήθημεν περιστοιχωμένως α' ὅτι ἡ σύνθεσις τόκων καὶ ἀναισκησιῶν, ὁμοῦ καὶ μὲ προκατατεθέντος κεφαλαίου ἀνέβησαν ἕως τὸν ἀπελθόντα Νοέμβριον εἰς τὸν ἀριθμὸν ἀληγνατῶν ρουβλίων 62,450 ἑξήντα δύο χιλιάδων τετρακοσίων πενήντα, τὰ ὅποια συγκατετέθησαν αἰωνίως εἰς τὸ αὐτὸσε Ἱμπερατορικὸν ὄργανοισμοῦ, ὁποῦ μὲ τοὺς ἐτησίους ἐξαγομένους τόκους των νὰ ἐξοικονομητῆ ἡ μισθοδοσία τοῦ Διδασκάλου καὶ λοιπὰ ὡς ἐν τῇ διατάξει τοῦ ἀειμνήστου λαοσθέντου διορίζονται, καὶ ὅτι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω κατατεθέντων ἐναπέμειναν ἕως τότε ἐλεύθερα καὶ ρουβλῖα χιλιάδες τέσσαρες 4,000, τὰ ὅποια εἶναι ἔτοιμα νὰ μᾶς ἐμβῶσιν ἀναφορικῶς τοῦ διορισμοῦ μας. β' τὰ αἰτία, τὰ ὅποια σᾶς ἔκαμαν νὰ μὴν ἐφαλώσῃτε τὴν ἐνέργειάν σας εἰς τὸν προλαβόντα διορισμὸν μας, καὶ γ' τὴν ἔμφορα γνωμοδοτησίν σας διὰ τὸ μέσον Κωνσταντινουπόλεως ἔμβασμα τῶν διαληφθέντων τεσσάρων χιλιάδων ρουβλίων, ὡς ἀσφαλέστερον, συμφερότερον, καὶ ταχύτερον. ὄθεν καὶ τὰ πάντα λίαν καλὰ καὶ ἀξιόδεκτα σᾶς ἀπολογούμεθα λοιπὸν περὶ μὲν τοῦ πρώτου, ὅτι ἡ ἀξιόμισθος προθυμία σας φρολογεῖ ἐνσωματωμένως τὴν ἐγνωμοσύνην ὅλης τῆς πατρίδος μας· περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, ὡς ἀπερασμένον ἐπὶ τὸ παρὸν καὶ ἄσχετον ἀποσιωπεῖται· περὶ δὲ τοῦ τρίτου, ὅτι ἐξετάσαντες μὲ τὸ φῶς τῆς ἐρεῦνης μας, δὲν εὐρήκαμεν ἄλλο προκροτώτερον καὶ προσφνεότερον μέσον διὰ τὴν περὶ τούτων ἐνέργειαν, ἀπ' ἐκεῖνο τοῦ ἐνταῦθα εὐρισκομένου Πανεκλαμμοσιότου Κυρίου Οὐίλιαμ Μέγιερ Σκουνδιέρον, καὶ Γενικοῦ Ἀγγλικοῦ Προξένου πάσης Ἡπείρου, πρὸς τὸ ὅποιον τὴν Πανεκλαμμοσότητα ἐμφανισθέντες διὰ ταπεινῆς μας ἀναφορᾶς μὲ θεομῆς παρακλήσεως, τὸ ζήτημά σας διεδέχθη ἡ ἀπόλάνσις, ἐπειδὴ ἐκ καλοκαγαθίας του ἐνηγκαλισθῆ αὐτὸ τὸ βάρος ὡς ἱερὸν καὶ θεάρεστον. συμμορφούμενοι λοιπὸν μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀνωτέρω τιμίας σας, ἐνεργήσατε κατὰ τὸ παρὸν στήν στάλιν τῶν αὐτῶν τεσσάρων χιλιάδων ρουβλίων ὑπὸ τὴν διαταγὴν τῆς αὐτοῦ Πανεκλαμμοσότητος ὁποῦ σᾶς διορίζομεν διὰ τῆς παροῦσης μας, καθὼς ἀκόμη θέλετε ἀκούσει τὴν ὁρδινίαν του καὶ διὰ τὸ ἐτήσιον

διάφορον ἕως τοῦ ἐρχομένου Νοεμβρίου διὰ τὰ τὸ ἀποκριθῆτε ἐν καιρῷ καὶ θέ-
λετε ἔχει εἰς ἔνδοξον τὴν παροῦσαν μας τόσον διὰ τὰς τέσσαρας χιλιάδας καθῶς
καὶ διὰ τὸν εἰρημένον ἐτήσιον τόκον τὸν ἕως τέλους τοῦ ἐρχομένου Νοεμβρίου.

Δι' ὅσον δὲ μᾶς γράφετε τὰ σὰς διακοινώσωμεν τὰ περὶ οὐσιώσεως σχο-
λείου, ἃς εἶσθαι θέβαιοι οὖν τὰ ἀποτελέσματα δὲν θέλονν φανῆ κατώτερα τῆς
ἐπιτίμου προθυμίας σας. τὸ γράμμα σας τὸ κατὰ τὰς 8 π. Ἰουνίου δὲν ἐλάβομεν.
τὴν πληρεξουσιότητα διὰ τὸν διορισμὸν νέας ἐπιτροπῆς τὴν ἀνανεοῦμεν καὶ διὰ
τῆς παρουσίας μας, ὅταν μὲ δυσαρέσκειάν μας θελήσῃτε τὰ παραιτηθῆτε. προσέει
ιδεάζοντές σας κατὰ χρόος, ὅτι εἰς τὰ ἐρχόμενα γράμματά σας, εἰδὲν δὲν βλέπητε
τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἰδίων Ἐπιτρόπων τῶν Ἐκκλησιῶν, τοῦτο ἀκολουθεῖ, ἐπειδὴ
κατὰ καιρὸν ἀλάτιονται αἱ ἐπιτροπαί· ἰδοὺ κατὰ τὴν δικαίαν σας ἐπιθυμίαν τὸ
γράμμα μας σὰς ἔρχεται επικυρωμένον ἐν τάξει καὶ τοσοῦτῳ μένομεν μὲ τὸ
ἀνήκον σέβας».

10. Ἀποστολὴ χρημάτων

Τοῦτο γνωρίζεται διὰ τῆς, ἀπὸ 18-12-1833, ἐπιστολῆς τῶν ἐν Μόσχᾳ ἐκτε-
λεστῶν τοῦ κληροδοτήματος Ἀθ. Θεοφάνους, ἐν μέσῳ Δημ. Ἰγγλέση, ρ. 7,065. Καὶ
εἶναι τὰ πρῶτα χρήματα ταῦτα, τὰ ὅποια διὰ τῆς μεσολαδήσεως τοῦ Ἀγγλου
Προξένου Πρεβέζης ἐφθασαν εἰς τὴν Σχολὴν ἀσφαλῶς (Κῶδ. σσ. 20—21).

11, 12 καὶ 13. Τρία Γράμματα

Ἐνὸς γλωσσα, καταχωροῦνται μεταξὺ τῶν σσ. 21 + 23 τοῦ Κῶδ., τῶν Προξέ-
νων τῆς Ἀγγλίας ἐν Πρεβέζῃ καὶ Κων) πόλει, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἀ-
σφαλοῦς ἐκ Μόσχας παραλαβῆς τῶν ἀποσταλέντων χρημάτων τῆς Σχολῆς.

14. Πρὸς Γ. Γουλελιώ.

Οὗτος, διαμμένων ἐν Κων) πόλει, ὑπεδείχθη παρὰ τοῦ ἐν αὐτῇ Γεν. Προξένου
τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐπιστάσιαν. Τοῦτο καταδεικνύει τό, ἀπὸ 14-4-1834,
πρὸς αὐτὸν διευθυνόμενον γράμμα τῶν Ἐπιτρόπων τῆς Σχολῆς

«Ἡ ἐπιτιμία σας ἀνέλαβετε τὸ βάρος καὶ ἐνεργήσατε προθύμως, διὰ τὰ
ὅποια προλαβόντως ἐμβῆκαν εἰς χεῖράς σας μειρητὰ ἀπὸ τόκους τῶν λαοσθει-
μένων ρουβλίων ἐν τῷ Βασιλικῷ Ὄρφανοτροφείῳ εἰς Μόσχᾳ, ἀποτεινομένους
διὰ τὴν διατήρησιν ἐνὸς σχολείου εἰς τὴν παιδίαν μας, καὶ κατὰ τοῦτο διαμαρτυ-
ροῦμεθα ἐνγνωμόνως καὶ πρὸς τὰς ἀξιοσεβάστους Πανεκλαμπρότητας, καὶ πρὸς
τὴν ὑμετέραν ἐπιτιμία διὰ τὴν συμπλήρωσιν σας ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν ἡθικὴν
ἀνάγκην μας. ἐπειδὴ δὲ ἤδη ἐμάθαμεν ἐκ πείρας τὸν εὐγενῆ ζῆλον σας διὰ τὴν
ἐπὶ ταῖς τιοαῖταις ἡθικαῖς πράξεσιν ἐνεργειάν σας, καὶ μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν καὶ
δευτέραν ἀνάγκην διὰ τὰ μᾶς ἐμβῆ καὶ ὁ τόκος τοῦ τρέχοντος χρόνου, ὅστις ἰε-
λεῖωμένω κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἐρχομένου Νοεμβρίου, ἀναβαίνων εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν
ρουβλίων ἀπηνάγιστων: 2922 παρακαλοῦμεν τὴν Ἐπιτιμίαν σας, ὅπου χάριν
αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ ἔργου, τὰ ἀναλάβετε καὶ πάλιν τὴν φροντίδα διὰ τὰ γράψῃτε ἐν
καιρῷ πρὸς τοὺς ἐν Μόσχᾳ ἐπιτροπεύοντας τὸ αὐτὸ λάσον. . . τὰ σὰς ἐμβάσωαι
τὰ ἀνωτέρω ρουβλία, ὡς μὲ τὴν τῆς εἰδήσεως ἐγκλειομένην ἐπιστολήν μας γρά-
φομεν πρὸς τὴν Ἐπιτιμίαν τούς διὰ τὰ ἐνεργήσωσι τὸν περὶ τούτων διορισμὸν
σας. . .».

15. Βεβαιωτικὸν

Πρὸς τοὺς ἐν Μόσχᾳ Ἐπιτρόπους, ἀπὸ 14-4-1834, γράμμα, διὰ τοῦ ὁποίου

δηλοποιείται ἡ λήψις τῶν ρ. 4160, μέσῳ τοῦ Γ. Γουλιελιώ, τὸν ὁποῖον καὶ ἐξουσιοδοτοῦν οἱ ἐν Πρεβέζῃ Ἐπίτροποι διὰ τὴν παραλαβὴν καὶ τῆς νέας ἀποστολῆς (Κῶδ. σσ. 25 + 26).

16. Ὑποσχετικὸν

Ὁ Γ. Γουλιελῶ δηλοῖ, διὰ τῆς ἀπὸ 14-6-1834, ἐπιστολῆς του, ὅτι δέχεται καὶ θὰ συνεχίσῃ προσφέρων τὰς ὑπηρεσίας του (Κῶδ. σσ. 26 + 27).

17. Δεύτερον ἔμβασμα

Οἱ ἐν Μόσχᾳ Ἐπίτροποι, διὰ τοῦ ἀπὸ 13-12-1834 γράμματος, γνωρίζουν τοῦτο εἰς τοὺς ἐν Πρεβέζῃ, μέσῳ τοῦ Γ. Γουλιελῶ: ρούβλια 2922. Ἐπίσης, ὅτι διὰ τοῦ Σπ. Τσανοῦ ἐστάλησαν τὰ, κατὰ τὴν διαθήκην, ὀριζόμενα δι' ἐνίσχυσιν τοῦ Σχολείου, ὀρφανῶν κοριτσιῶν πρὸς ὑπανδρείαν, καθὼς καὶ τῶν ἐν Πρεβέζῃ Ἐκκλησιῶν. Ἐν κατακλείδι σημειώνεται «ἐλπίζομεν τὸ Σχολεῖον νὰ εἶναι εἰς καλὴν κατάστασιν, ὁ Διδάσκαλος μὲ προθυμίαν καὶ ἔφεισιν νὰ ἀκολουθῇ τὸ ἔργον του, καὶ οἱ μαθηταὶ νὰ πηγαίνουν μὲ καλὰς προόδους, καὶ τοῦτο θέλει τὸ πληροφρονηθῶμεν διὰ τιμίας σας πρὸς κοινὴν εὐχαρίστησιν» (Κῶδ. σσ. 27 + 28).

18. Κανονισμὸς

Μεταξὺ τῶν σσ. 29 + 39 εὐρίσκεται καταχωρημένος ὁ «Κανονισμὸς περὶ τῶν ἐν Πρεβέζῃ Θεοφανείων Σχολείων». Οὗτος ἀφορᾷ εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτῶν. Συντάχθη κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1844. Ἀποτελεῖται ἐξ ἄρθρων 60. Καὶ ὑπογράφεται ἐν τέλει (Κῶδ. σσ. 38 + 39) ὑπὸ τῶν Ἐπιτρόπων τῶν Τριῶν Ἐκκλησιῶν καὶ 16 Προκρίτων τῆς Πρεβέζης!

19. Νέος ἀντιπρόσωπος

Διὰ τῆς ἀπὸ 15-12-1843 ἐπιστολῆς τοῦ Ἰ. Ζαβοῦ, ἐκ Κων) πόλεως, ἀγγέλεται ὁ θάνατος τοῦ Γ. Γουλιελιώ. Ὁ συγγενὴς καὶ κληρονόμος τῶν ὑποθέσεών του ἐπιτολογράφος δηλοῖ, ὅτι δέχεται νὰ συνεχίσῃ ἐξυπηρετῶν τὴν ἐν Πρεβέζῃ Σχολὴν (Κῶδ. σ. 40).

20. Ἀνάθεσις

Μετὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν συλλυπητηρίων καὶ τῶν ἐπαίνων «δι' ὅσας πιστὰς ὑπηρεσίας ὁ μακαρίτης (Γουλιελιώς) ἐπρόσφερε κατὰ διαδόρους χρόνους μετ' ἀκρας τιμιότητος πρὸς τὴν κοινότητα ταύτην (τῆς Πρεβέζης)» εὐχαριστοῦν οἱ τῆς Σχολῆς Ἐπίτροποι τὸν Ἰ. Ζαβὸν διὰ τὴν προθυμίαν του νὰ συνεχίσῃ τὰς ἐκείνου ἰδίας ἐκδουλεύσεις (Κῶδ. σ. 41), ἐσωκλείοντες ἐπιστολὴν των πρὸς τοὺς ἐν Μόσχᾳ Ἐπιτρόπους συνιστῶντες τὰ δέοντα.

21. Ἐκκρεμότητες

Ὁ Ἰω. Ζαβὸς ἀναφέρεται σχετικῶς εἰς τοὺς ἐν Πρεβέζῃ Ἐπιτρόπους (10-1-1844, Κῶδ. σσ. 40, 42).

22. Ἐντολὴ

Οἱ Ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς γράφουν σχετικῶς πρὸς τοὺς ἐν Μόσχᾳ Ἐπιτρόπους

(Κωδ. σσ. 41, 43). Μ' έντυπωσιάζει τὸ «ὕστερόγραφον» Πρὸς ἀποφυγὴν ἀπάσης, ἐνδεχομένως καταχρήσεως, παρακαλεῖσθε Κύριοι, νὰ μὴν παραδέχεσθε ἐφεξῆς οὐδεμίαν ἐπιστολὴν τῆς Ἐπιτροπῆς μὴ φέρουσαν τὴν ἐπικύρωσιν ἐνὸς τῶν ἐνταῦθα Προξενείων καὶ μετὰ τοῦτο παρακαλεῖσθε νὰ μᾶς διατάξητε».

23. Ἐξηγήσεις

Ὁ Ἰω. Ζαβός, διὰ γράμματος τῆς 17-1-1844, πρὸς τοὺς ἐν Πρεβέζῃ Ἐπιτρόπους παρέχει ὀρισμένas ἐξηγήσεις ἐπὶ τῶν ἐκκρεμοτήτων τοῦ τρανήγγματος τῶν 15.000 γρ. (Κωδ. σ. 42).

24. Ζητοῦνται πληροφορίες

Ὁ Ἀθ. Ἀθανασιάδης, ἐκλεγείς Ἐπίτροπος τοῦ Ἰ. Ν. Ἀγ. Νικολάου, συνεπιῶς καὶ τῆς Θεοφανείου Σχολῆς, ἀποστέλλει γράμμα εἰς φίλον του διπλωματικὸν ὑπάλληλον τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας ἐν Κωνσταντινουπόλει — ἴσως ὑπηρετεῖ ἄλλοτε ὡς γραμματεὺς εἰς τὸ Ἀγγλικὸν Προξενεῖον Ἡπείρου, τὸ ὅποιον εἶχε τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Πρέβεζαν, ἔνθα εἰργάζετο καὶ ὁ Ἀθανασιάδης Ἀθ. ὡς γραμματεὺς — καὶ τοῦ ἐξήτει σχετικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ Ἰω. Ζαβοῦ.

Ἴδου τοῦτο (Κωδ. σ. 43):

«Πρὸς τὸν Κύριον Κάρολον Ἀλισῶν (30-1-1844).

Μὲ λύτην μου ὑστεροῦμαι ἐπιστολῶν σας, ἀπαγγελοῦσῶν τὸ αἴσιον τῆς ποθῆ-
της μου υἱείας σας.

Ὅνχ ἦτιον ἐνθαρουνόμενος ἀπὸ τῆς πρὸς ἐμὲ καλωσύνης σας τοιμῶ νὰ σᾶς ἐξαποστείλω ἐν μετεώρῳ τῇ Σφραγίδι τὰ ἐσώκλειστα ἀγορῶντα τὸ ἐδῶ γυμνάσιον τῶν πτωχῶν, ὅποια ἀγοῦ ἀναγνώσετε παρακαλεῖσθε, Κύριε, νὰ διαβιβάσετε ἀσφαλῶς ἐσφραγισμένα πρὸς τὸν αὐτόθι Κύριον Ἰωάν. Ζαβὸν ἀνεπιρὸν τοῦ ἐκνεύσαντος ἐμπόρου κ. Γεωργίου Γουλιελιοῦ. Ἐξ αὐτῶν θέλετε γνωρίσει ὅτι τελευταῖον διωρίσθην καὶ γῶ μέλος τῆς ἐνταῦθα ἐπὶ τῶν Σχολῶν Ἐπιτροπῆς θελήσας νὰ προξενήσω, ὅτι καλὸν δύναμαι πρὸς ἠθικὴν ἀναγέννησιν τῆς πτωχῆς ταύτης κοινότητος. ὅθεν παρακαλῶ νὰ ἠθέλατε λάβει τὴν καλωσύνη νὰ τοῖ ἀναγγεῖλετε ἰδιοπίστως περὶ τοῦ κ. Ζαβοῦ, ἂν δηλαδὴ ἡ Ἐπιτροπὴ δύναται νὰ ἐπισηυθῆ ἐπ' ἀσφαλείᾳ καὶ πρὸς τοῦτον ἐφεξῆς τὴν διαπραγματεύσιν τῶν ἀπὸ Μόσχας ἐτησίων τόκων τῆς ἐνταῦθα Σχολῆς, καθ' ὃν τρόπον διεπραξάτο μὲ τὸν μακαρίτην Γ. Γουλιελιόν.

Ἐἶμα ἰσέβαιος ὅτι ἡ φυσικὴ καλοκαγαθία σας θέλει μὲ συγχωρήσει διὰ τὸ βάρος τοῦτο πιστεύουσά με πάντοτε εὐλοκρινέστατον φίλον της».

25, 26, 27 καὶ 28. Ἰω. Ζαβός

Καταχωροῦνται τέσσαρα γράμματα αὐτοῦ σχέσιν ἔχοντα μὲ οἰκ. διαφορὰς καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἐτησίου ἐκ τῶν τόκων εἰσοδήματος ἐκ ρουβλ. 2922 (Κωδ. σσ. 44, 52).

29, 30, 31. Τῆς Ἐπιτροπῆς

Ἀπαντητικὰ εἰς τ' ἀνωτέρω ἐκ Πρεβέζης καὶ πρὸς τοὺς ἐν Μόσχᾳ Ἐπιτρόπους σχετικὰ (Κωδ. σσ. 45-47).

32. Περὶ Κανονισμοῦ τῆς Σχολῆς

Γράμματα τῶν ἐν Πρεβέζῃ Ἐπιτρόπων πρὸς τοὺς ἐν Μόσχᾳ, ἀπὸ 10-4-1844, τὸ

ὅποιον διαλαμβάνει (Κῶδ. σσ. 47 - 53) :

« Ἀμα ἡμεῖς οἱ ὑποκρινόμενοι διὰ τῆς παμφήφου θελήσεως τῶν νομίμων ἐκλογέων μας ἐξελέχθημεν ἐπίτροποι τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν καὶ Διευθυνταὶ τῶν Θεοφανεῶν Σχολείων τῆς πατρίδος μας, συνελθάμεν πρὸς ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῶν ἱερῶν μας χρεῶν τὸν σωτήριον σκοπὸν τοῦ νὰ βελτιώσωμεν, εἰς δυνατὸν, τὸ πρὸ τινων ἐτῶν ἐνταῦθα ουστημένον δαπάνη τοῦ ἀειμνήστου Ἀσασιαίου Γ. Θεοφάνους ἀλληλοδιδασκτικὸν καὶ ἑλληνικὸν Σχολεῖον, ὀδηγούμενοι πάντοτε κατὰ γράμμα ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Διαθήκης, ὅπως περιθαλπόμενοι τῶν Σχολείων ἔνεκα ἔνδεας, καὶ διαδιδόμενων ἐπομένως τῶν φώτων μὲ τὴν καταθύμιον ἐπιμέλειαν καὶ δραστηριότητα τῶν Διδασκάλων ἐπιτευχθῆ ἡ ἠθικὴ καὶ νοητικὴ ἀνέγερσις τῆς κοινωνίας μας, ὑπὲρ ἧς ἐγκατέλιπε θεαρεσίως ὁ ἀθάνατος πατριώτης μας ἅπαντα τὸν βίον του.

Ὅθεν, οὐσοφθέντες ἐν περιληπτικῇ συνεδριάσει εἰς τὸ προκείμενον, συνετάξαμεν κανονισμόν τινα διαγράφοντα, καὶ ὀρίζοντα τὰ χρέη τῶν μαθητῶν καὶ Διδασκάλων καὶ τὴν δοτέαν πρὸς τοὺς πένητας μαθητὰς χρηματικὴν περιποίησιν μ' ὅλας τὰς ἀναλόγους ἀναπύξεις καὶ ἐξηγήσεις, ὅποιοι ἀναγνωσθέντα πρὸς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ τῆς πατρίδος εἰς τὴν ἐν Κεραύρα τυπογραφίαν, ὁμοῦ καὶ τὴν Διαθήκην τοῦ μακαρίτου, ὅπου ἐτυπώθη ὀλιγίστοις ἐξόδοις εἰς ἓνα φυλλάδιον, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποστέλλομεν καὶ πρὸς ὑμᾶς, Κύριοι, ἵνα μὲ τὴν σοφὴν κρίσιν σας καὶ διάγνωσιν μελετήσητε τοῦτον, καὶ ἀκολούθως εὐαρεστηθῆτε νὰ μᾶς ἀναφέρητε τὴν ἀπροσωπώλητον γνώμην σας.

Εἰς αὐτὸν θέλετε παρατηρήσει, Κύριοι, ὅτι ὁ εἰς τῶν ἐπιτρόπων τῆς Ἐκκλησίας ἀγίου Ἀθανασίου κ. Χριστὸς Σκέφερις δὲν ὑπέγραφε καίτοι ἐν δύο γενομέναις συνεδριάσεσιν ἤκουσεν ἀντιχοῦσαν εἰς τὸ Συμβούλιον τὴν ὁμόφωνον θέλησιν τῶν προκρίτων μας.

Οἱ λόγοι, δι' οὓς ὁ κύριος οὗτος ἀπεποιήθη τὴν ὑπογραφήν του, εἰσὶν ὅτι δὲν θεωρεῖ τὰ Θεοφάνεια ταῦτα Σχολεῖα ουστημένα ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, ἀλλὰ κοινῶς ὑπὲρ πάντων τῶν παίδων τῆς Πόλεως, ὅτι ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ ὑποληφθῶσιν οἱ τῶν πλουσίων παῖδες εἰς οὐδεμίαν χρηματικὴν πληρωμὴν καίτοι πολὺ πενιχρὰν καὶ ἀσήμαντον, καὶ ὅτι τὸ περὶ ὑποτροφῶν μαθητῶν ἄρθρον, καθὼς καὶ τὸ ὀρίζον τὴν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ στάσει πτωχῶν εὐφρωνῶν μαθητῶν ὀργῶντων πρὸς ὑψηλοτέρους λόγους, εἶναι γεννήματα ρόδς ἀντιβαίνοντις καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς διαθήκης. Ἴνα δὲ στερεώσῃ τὴν θέλησιν του ἠγωνίσθη νὰ παραλύσῃ τὴν γνώμην τινῶν πατριωτῶν, καὶ οὕτω νὰ κατασιῶσῃ ἀδύνατα καὶ ἀπαράδεκτα τὰ σωτήρια ταῦτα ἄρθρα, ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τὴν γνώμην ταύτην κατηράσθησαν καὶ ἀπέροισαν ὡς σκολιὰν καὶ ἀντιπατριωτικὴν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἰδίων ὑπογραφῶν των, ὁποῖαι πρὸς τιμὴν εἰς τὴν σκιάν τοῦ μακαρίτου Θεοφάνους γέρει ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κανονισμός.

Μολταυτὰ οὐδεὶς τῶν εὐπόρων γονέων, ὅσοι ἔχουσι τὸ τέκνα των εἰς τὰ Σχολεῖα δὲν ἐπροθυμήθη εἰσεῖτι νὰ καταβάλλει τὸ ὠρισμένον ποσὸν εἰς τὸν Κορδοβανῶν τοῦτον τὸν φιλολογικὸν καὶ φιλάνθρωπον. ἡμεῖς ὅμως θέλομεν τοὺς εἰδοποιῆσαι τὰ χρέη των, καὶ ἀποτυχόντες θέλομεν μετέλθει τὰ πρόσφορα μέτρα εἰς τὴν περίπτωσιν, ἵνα ἐνεργηθῆ ἀκριβέστατα ἡ θεάρετος θέλησις τοῦ ἀειμνήστου Θεοφάνους πατριώτου μας, καὶ πατρὸς τῶν τῆς Πόλεως ταύτης πτωχῶν καὶ ἀπόρων νέων.

Τὰ Σχολεῖα λοιπόν, Κύριοι, διάκεινται εἰς ὁποίαν ἐπιθυμεῖ κατάστασιν ἡ ψυχὴ τοῦ μακαρίτου καὶ ἡ ὑμετέρα χριστιανικὴ προθυμία, καθὼς ἡ ἐκεῖνη ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν προκρίτων μας ἑκατὸν ἑβδομήκοντα μαθηταὶ παιδαγωγοῦνται εἰς τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν ἀνάγνωσιν, Κατήχησιν, ἱερὰν καὶ ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, καὶ ἀριθμητικὴν, προμηθευόμενοι οἱ πένητες ἐκ τοῦ ταμεῖου τὸ ἀναγκαῖον χαρτὶ καὶ κονδύλια, καὶ ὑποδήματα οἱ ἀνυπόδητοι. εἰς δὲ τὸ Γυμνάσιον 25

μαθηταὶ διδάσκονται γενναίως τοὺς ἑλληνικοὺς λόγους, στοιχεῖα μαθηματικῆς καὶ γενικὴν ἱστορίαν πάντων τῶν ἐθνῶν ὑπὸ ἀξίων Διδασκάλων, τροφοδοτούμενοι ὅσοι ἐξ αὐτῶν εἶναι πένητες. οἱ παῖδες οὗτοι προσδεύουν· μὲ θαυμάσιον εὐφροσύνην καὶ προθυμίαν, ἀνυμνοῦντες ἐν ἐσπέρᾳ καὶ πρωΐ καὶ μεσημβρία τὸν αἰμιμνηστον Δασσοθέτην, καὶ εὐγνωμονοῦντες καὶ πρὸς ὑμᾶς, Κύριοι, καθὸ ὑπὲρ τὸ δέον κοπιᾶσαντας διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ νοητικὴν αὐτῶν ἀνάπλασιν. Ἐγγὺς ἐστὶν ὁ καιρὸς τῶν ἐξετάσεων, καὶ γενομένων θέλομεν διαβιβάσει πρὸς ὑμᾶς τὰ ὀνόματα τῶν μαθητῶν, ὅσον θέλει ἀριστεύσει, μὲ πᾶσαν ἀκριβῆ σημεῖωσιν τοῦ τε γένους, καὶ ἀποδεδειγμένης εὐφροσύνης καὶ ἐπιμελείας, ἵνα τέλος θερίσητε καὶ ὑμεῖς, τιμωῖσθε καὶ χρησιότατοι Κύριοι, τὸν καρπὸν τῶν ὡς πρὸς τὸ θεᾶρεστον τοῦ ἔργου ἀγόνων σας».

33, 34. Γράμματα Π. Ἀραβαντινοῦ

Ἀπαντητικὸν εἰς τὸ τοῦ Ἀθ. Ἀθανασιάδου περὶ ἀναζητήσεως - εὐρέσεως τρόπου ἐξυπηρέτησεως, ὥστε ἀσφαλῶς νὰ λαμβάνωνται ἐκ μύσχασι τὰ ρούβλια (Κῶδ. σσ. 52 - 56).

ΠΑΝΑΓ. Δ. ΤΖΙΟΒΑ

Η ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΓΕΡΟΝΤΙΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

(Ἀνέκδοτες ἀποφάσεις)

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 30ῆς ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1911

ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κυρίου Κυρίου Γεβρασίου συνήλθον σήμερον τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου 1911 εἰς τακτικὴν συνεδρίαν τὰ μέλη τῆς Ἐνιαίας Δημογεροντίας συγκείμενα ἐκ τῶν Κυρίων Ἰ. Πισπιρῆ, Ἀλ. Μέξη, Κ. Μακρυδήμα καὶ Ε. Ζήκου, τὴν νόμιμον ἀπαρτίαν ἀποτελοῦντα παρόντος καὶ τοῦ Γραμματέως αὐτῆς κ. Δ. Λιάσκου καὶ συνδεδεσκέφθησαν ἐπὶ τῶν ἐν τῷ πινακίῳ ὑποθέσεων ὡς ἔπεται:

359. ΑΘ. ΚΥΡΚΑΣ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΤΣΟΛΑΚΗ

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 2 λήγοντος ἐπιστολὴ τοῦ κ. Ἀθ. Κύρκα διὰ τῆς ὁποίας ἐκτίθησιν ὅτι τὰς ἑννέα χιλιάδας ναπολεόνια ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Ἀγγελικῆς Τσολάκη κτήματος τῶν Νεγάδων «Κοτόρκα» κατετέθησαν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν ἀπὸ τῆς 2ας Ἀπρ. ἐν ἔτους ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοινότητος Νεγάδων διὰ μίαν πενταετίαν μὲ σκοπὸν ὅπως εὑρεθῇ πρὸς ἀγορὰν κατάλληλον κτήμα ἀποφέρον εἰσόδημα 6 ἕως 10 τοῖς ἑκατὸν καὶ ὅτι ἅμα ἔλθῃ ἐνταῦθα θὰ ὑποβάλλῃ τοὺς λογαριασμοὺς τὰ διάφορα ἔγγραφα καὶ τὰς ἀποδείξεις.

Ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινεν ὅπως γραφῇ εἰς τὸν Ἀθ. Κύρκαν νὰ μετατρέψῃ τὴν ἐν λόγῳ κατάθεσιν τῶν 9 χιλιάδων ναπολεονίων εἰς διαρκὴ κατάθεσιν ἐπ' ὀνόματι τοῦ κληροδοτήματος Ἀγγελικῆς Τσολάκη, ὡς ἐνεκρίθη καὶ διὰ προηγουμένων ἀποφάσεων αὐτῆς.

360. ΕΦΟΡΟΕΠΙΤΡΟΠΟΙ ΝΕΓΑΔΩΝ ΠΕΡΙ ΣΥΝΑΨΕΩΣ ΔΑΝΕΙΟΥ

Ἐνεκρίθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 26ης λήγοντος καὶ ἀριθ. πρωτ. 450 αἰτήσεις τῶν ἐφοροεπιτρόπων Νεγάδων διὰ τῆς ὁποίας ἐξαιτοῦνται ὅπως συνάψωσι δάνειον, πληροθησόμενον τὸν προσεχῆ Ἰανουάριον τοῦ 1912, διὰ τὰς διαφόρους ἀνάγκας καθότι τότε θὰ εἰσπράξουν τόκους.

361. ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΙ ΕΚ ΚΑΛΕΝΤΖΙΟΥ ΚΑΙ ΦΟΡΤΩΣΗΣ

Συνεπεῖα αἰτήσεως ὑπὸ χρονολ. 21 λήγοντος τῶν ἑπτὰ ὑποδίκων ἐν ταῖς φυλακαῖς ἐκ Καλεντζίου καὶ Φορτώσης, διὰ τῆς ὁποίας ἐκθέτουσιν ὅτι ἀπὸ πέντε μηνῶν ἔνεκεν συκοφαντίας εὐρίσκονται ὑπόδικοι εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ὡς στερούμενοι

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 640.

τῶν πρὸς διατήρησιν ἑαυτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν των, ἐξαιτοῦνται νὰ διαταχθῇ ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Αὐλείου κληροδοτήματος ὅπως λόγῳ τοῦ ἐκτάκτου τῆς ἀνάγκης τῶν ἐν λόγῳ φυλακισμένων καὶ τῶν οἰκογενειῶν των τοὺς χορηγήσῃ ἀνά τρεῖς λίρας εἰς ἕκαστον ἢτοι ἐν ὄλῳ 21 λίρας.

362. Ο ΠΟΥΛΗΣ ΕΦΟΡΟΤΑΜΙΑΣ ΚΟΤΟΡΤΣΙΟΥ

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 19 λήγοντος καὶ ἀρ. πρωτ. 915 αἴτησις τοῦ ἐφοροταμίου Κοτορτσίου κ. Δ. Πουλῆ διὰ τῆς ὁποίας ὑποβάλλει τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τοῦ ἀξιώματός του καθότι προτίθεται νὰ ἀπουσιάσῃ ἐπ' ἄρκετον χρόνον εἰς τὸ ἐξωτερικόν⁸⁶. Ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινεν ὅπως μὴ γίνῃ δεκτὴ ἡ παραίτησις τοῦ ἐν λόγῳ ἐφοροταμίου παρακαλουμένου ὅπως ἀνακαλέσῃ ταύτην καθόσον κατὰ τὴν ἀπουσίαν του δύναται νὰ τὸν ἀντιπροσωπεύσῃ ὁ συνάδελφός του κ. Γ. Γερογιαννόπουλος, εἰς ὃν νὰ συσταθῇ τὸ τοιοῦτον.

363. ΠΑΝΑΓΙΩ ΠΤΩΧΗ ΕΚ ΓΡΑΣΔΙΑΝΗΣ

Συνεπεία σημειώματος τοῦ Ἁγίου Πρωτοσυγέλλου κ. Παναρέτου ἐνεκρίθη ὅπως τὸ ἐκ πενήντα (ἀριθ. 50) γροσίων μηνιαίων, ὅπερ ἔδωσεν ἐξ ἰδίων του ὑπὲρ τῆς ἐκ Γράσδιανης Πανάγιως, ἣτις παρεπληρήθη εἰς Ἄνω Σουδενᾶ παρ' ἑνὸς ὀθωμανοῦ καὶ τῆς ὁποίας μόλις προελήφθη ἡ ἐξώμοσις ἤδη δὲ εἶναι ἕγγυος ὡς καὶ τὰ τρία ἄλλα μηνιαῖα ἐπιδόματα ἐκ γροσίων πενήντα ἕκαστον μέχρι τοῦ τοκετοῦ τῆς, καταβληθῶσιν ἐκ τοῦ κονδυλίου τῶν ἐκτάκτων τῶν ἐλεῶν.

364. ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΩΝ ΚΛΕΙΔΙΩΝ ΤΩΝ Ι. ΜΟΝΩΝ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ

Ἐνεκρίθη ὅπως ὁ πατὴρ Γιάννης τέως ἐνοικιαστής καὶ ἐφημέριος τῶν Μονῶν Δουρούτης καὶ Περιστερᾶς φέρῃ τὰς κλεῖδας τῶν Μονῶν τούτων εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν⁸⁷.

365. ΣΠ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ ΕΚ ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ

Ἀνεγνώσθη τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκ Μονοδενδρίου Σπ. Κοντογιάννη πρακτικὸν ὑπὸ χρονολ. 16 Αὐγούστου 1911 τῶν ἐκ Μονοδενδρίου Κ. Κατσαδήμα, Χριστ. Κα-

86. Κατ' ἀρχὴ ἀπουσία ἐφοροεπιτρόπου δὲν εἶναι δυνατὴ χωρὶς τὴν ἄδεια τῆς Ἐνιαίας Δημογεροντίας. Σχετικὰ τὸ ἄρθρο 21 τοῦ ἐπαρχιακοῦ κανονισμοῦ γράφει «Μέλος τι τῆς ἐφοροεπιτροπείας δὲν δύναται νὰ ἀποδημήσῃ τῆς κοινότητος ἄνευ ἀδείας τῆς Ἐνιαίας Διοικητικῆς Δημογεροντίας, ἣτις δύναται νὰ χορηγήσῃ ἄδειαν οὐχὶ ὅμως μείζονα τῶν τριῶν μηνῶν. Ἐὰν δὲ μέλος τι ἤθελεν ἀποδημήσῃ ἄνευ ἀδείας τῆς Διοικητικῆς Ἐνιαίας Δημογεροντίας ἢ ἐὰν ὁ χρόνος τῆς ἀποδημίας του ἤθελεν ὑπερβῆ τοὺς τρεῖς μῆνας θεωρεῖται αὐτοδικαίως παρααιτηθεὶς καὶ παρὰ τῆς Ἐνιαίας Διοικητικῆς Δημογεροντίας διορίζεται ὁ ἐπιλαχών.

87. Ὅταν τέλειωνε ὁ διορισμὸς ἡγουμένου σὲ μία μονή, ὁ ἡγούμενος εἶχε ὑποχρέωσιν νὰ παραδώσῃ στὴν Ἐνιαίᾳ Δημογεροντίᾳ τὰ κλεῖδιά τοῦ Μοναστηριοῦ καθὼς καὶ τὴν διαχείρησίν του.

τσουλίδη και Ἄπ. Τσάντη κεκυρωμένων και παρὰ τῶν μουχταροδημογερόντων και διὰ τοῦ ὁποίου ἐκθέτουσιν ὅτι ὡς ἐξελεχταί, διορισθέντες παρ' ὅλης τῆς Κοινοῦτος ὅπως ἐξελέγξωσι τὸ λαβεῖν τοῦ Σπ. Κοντογιάννη παρὰ τῆς Κοινοτικῆς περιουσίας, ἐξήγαγον τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σπ. Κοντογιάννης ἔχει λαμβάνειν ἐν ὄλω γρ. 1159^{30/40}. Ἡ Δημογεροντία, ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ ρηθέντος Σπ. Κοντογιάννη ὅπως διαταχθῆ ἢ εἰς αὐτὸν πληρωμὴ τοῦ ποσοῦ τούτου τῶν 1159^{30/40} γροσίων, ἐνέκρινεν ὅπως διαταχθῶσιν οἱ ἐφοροεπίτροποι νὰ τῷ πληρώσωσι τὸ ποσὸν τοῦτο, ἐὰν ἔχῃ λαμβάνειν αὐτὸ ὡς ἐξάγεται ἐν τῷ ρηθέντι πρακτικῷ ἐκ τῶν πόρων ὁμως τοῦ Κοινοτικοῦ ταμείου ἤγουν τῆς λούτσης και οὐχὶ τοῦ ταμείου τῆς Σχολῆς.

Μεθ' ὃ ἐλύθη ἡ συνεδρία. Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 30ῇ Σεπτεμβρίου 1911.

Ὁ πρόεδρος Τ.Τ. ὁ Γραμματεὺς Τ.Τ. τὰ Μέλη ὑπογραφαὶ (2) Ζήκος, Πισπιρῆς.

Συνεδρία τῆς 6ης Ὀκτωβρίου 1911

Ἰπὸ τὴν προεδρείαν τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κυρίου Κυρίου Γερθασίου συνῆλθον σήμερον τὴν 6ην Ὀκτωβρίου 1911 εἰς τακτικὴν συνεδρίαν τὰ μέλη τῆς Ἐνιαίας Δημογεροντίας συγκεῖμενα ἐκ τῶν Κυρίων Ἰ. Πισπιρῆ, Ἄλ. Μέξη, Ε. Ζήκου και Κ. Μακροδῆμα τὴν νόμιμον ἀπαρτίαν ἀποτελοῦντα παρόντος και τοῦ Γραμματέως αὐτῆς κ. Δ. Λιάσκου και συνδισκεφθησαν ἐπὶ τῶν ἐν τῷ πινακίῳ ὑποθέσεων ὡς ἔπεται:

366. ΔΑΣΟΣ ΜΟΝΗΣ ΛΥΚΟΣΤΑΝΗΣ ΚΑΙ ΑΔ. ΛΑΠΠΑΣ

Ὁ Γραμματεὺς Δ. Λιάσκος ἐδήλωσεν ὅτι ὁ ἐνοικιαστὴς τοῦ δάσους τῆς Μονῆς Λυκοστάνης τῷ κατέβαλε τὴν 3ην τρέχοντος μηνὸς ναπολεόνια τεσσαράκοντα ὀκτῶ (ἀρ. 48) και γρ. 14 πρὸς ἐξόφλησιν τῆς πρώτης δόσεως ἐκ τοῦ παρ' αὐτοῦ ὀφειλομένου ἡμίσεως τοῦ μισθώματος και ὅτι ἐκ τούτων τὰ 48 ναπολεόνια κατέθεσεν εἰς τὴν ἐνταῦθα Τράπεζαν Ἀθηνῶν.

367. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ ΚΑΙ ΡΙΖΑΡΕΙΟΣ ΣΧΟΛΗ⁸⁸

Ἡ Αὐτοῦ Σεβασμιότης ἐδήλωσεν ὅτι τὸ ἐνταῦθα Γεν. προξενεῖον τῆς Ἑλλάδος τῷ κατέβαλε χθὲς διὰ τοῦ ἐνταῦθα Ἐλευθερίου Πανταζῆ^{88α} ναπολεόνια ἑκατὸν ἔνδεκα και 1½ φράγκου (ἀρ. 111 και φρ. 1½) ἤτοι τὴν τρίτην δόσιν ἣν ἐξαπέστειλεν ἢ ἐν Ἀθήναις Ριζάρειος Σχολῆ διὰ τὴν ἀνεγερθεῖσαν ἐν Μονοδενδρίῳ Σπ. Κοντογιάννη ναπολεόνια δέκα (ἀρ. 10) πρὸς ἐξόφλησιν τελείαν τοῦ λαβεῖν του παρὰ τῆς ἀνεγερθείσης Σχολῆς ἐκ γροσίων 1123. Ἀπεχώρησεν ὁ κ. Α. Μέξης.

88. ΡΙΖΑΡΕΙΟΣ ΣΧΟΛΗ: Ἡ ἱερατικὴ αὐτὴ σχολὴ ιδρύθηκε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Μάνθο και Γιώργο Ριζάρη στὰ 1843. Στὴ Σχολὴ αὐτὴ φοιτοῦσαν ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν σκοπὸ μετὰ τίς σπουδές τους νὰ ἀκολουθήσουν τὸν ἱερό κληρο. Ἡ Ριζάρειος Σχολὴ διοικεῖται ἀπὸ δικό της Συμβούλιο και σήμερα λειτουργεῖ σὰν ἀνώτερο ἐκκλησιαστικὸ Φροντιστήριο στὰ νέα κτήρια τῆς Σχολῆς στὸ Μαρούσι τῆς Ἀττικῆς.

88α. Ὁ Ἐλευθέριος Πανταζῆς ἦταν θεῖος τῶν Ἀδελφῶν Ριζάρη. Ἄλλος θεῖος τους μετὰ αὐτὸ ἐπώνυμο ἦταν ἔμπορος μετὰ μεγάλες ἐπιχειρήσεις στὴ Μόσχα, Ὀδησσό, Βεσσαραβία, Κωνσταντινούπολη και ἀλλοῦ.

368. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ

Συνεπεία αιτήσεως τοῦ ἐφοροταμίου τοῦ χωρίου Πρωτόπαπα Ἰ. Β. Τζιμογιάννη ὑπὸ χρονολ. 28 7)βρίου 1911 καὶ ἀρ. πρωτ. 927, ἐνεκρίθη ὅπως συμφώνως τῇ αἰτήσει ταύτῃ προσκληθῶσιν διὰ τὰ περαιτέρω τὴν προσεχῆ συνεδρίαν οἱ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου Σπυρ. Τζιμογιάννης καὶ ἀδελφοὶ Λάμπρος καὶ Ἰωάννης Μάντζικας κληρονόμοι τῶν ὀφειλετῶν διὰ γραμματίων⁸⁹ εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ χωρίου τούτου.

369. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΤΣΕΠΕΛΟΒΟΥ ΚΑΙ ΙΑΤΡΟΣ ΑΝΑΣΤ. ΛΙΑΠΗΣ

Ἐνεκρίθη ὅπως παραπεμφθῆ ἐπὶ ἐπιστροφῇ εἰς τοὺς ἐφοροεπιτρόπους Τσεπελόβου καὶ εἰδικοὺς Δημογέροντας τοῦ Τσουφλείου κληροδοτήματος τῆς Κοινότητος ταύτης ἢ ὑπὸ χρονολ. 28 Σεπτεμβρίου ἐν ἔτους καὶ ἀριθ. πρωτ. 448 αἰτήσεις τοῦ Ἰατροῦ τῶν πτωχῶν Τσεπελόβου κ. Ἀναστ. Λιάπη ἐξαιτουμένου τὴν αὔξησιν τοῦ μισθοῦ του συμφώνως τῇ διαθήκῃ, ἵνα ἀπαντήσωσιν εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς διὰ τὰ περαιτέρω⁹⁰.

370. ΚΩΝ)ΝΟΣ ΒΑΚΑΛΗΣ ΠΤΩΧΟΣ ΜΑΘΗΤΗΣ ΕΚ ΨΗΝΑΣ

Συνεπεία αιτήσεως ὑπὸ χρονολ. 23 7)βρίου 1911 τῶν ἐφοροεπιτρόπων Ψήνης διὰ τῆς ὁποίας ἐξαιτοῦνται τὴν παροχὴν βιβλίων δωρεὰν εἰς τὸν πτωχὸν ἐκ τοῦ χωρίου τῶν μαθητῶν τῆς Ε΄ης Τάξεως Κ. Βακάλην, ἐνεκρίθη ὅπως παραπεμφθῆ ἢ αἰτήσεις αὕτη εἰς τὸν Ἅγιον Περιοστερᾶς ἵνα εἰ δυνατόν ἀγοράσῃ τὰ βιβλία ταῦτα ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Μονῆς Ἐλεούσης εἰς ἣν ἀνήκει τὸ ἐν λόγῳ χωρίον.

371. ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΙΣ ΓΟΥΛΑ, ΔΗΜ. ΔΕΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΚΟΝΤΟΒΡΑΚΙΟΥ

1ον) Ἀνεγνώσθη ἢ ὑπὸ χρονολ. 5ης Αὐγούστου ἐν ἔτους καὶ ἀρ. πρωτ. 709 αἰτήσεις τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Γολᾶ Δημ. Ἰ. Χρήστου ἢ Δέση διὰ τῆς ὁποίας ἐξαιτεῖται τὴν μεταρρύθμισιν τῆς ἀποφάσεως τῆς προκατόχου Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων⁹¹, ὡς ἀναθεσάσης παρανόμως τὴν ἐπιτροπείαν ἐπὶ τῆς εἰς τὸ χωρίον

89. Μὲ τὸ θάνατον τοῦ ὀφειλέτη, ὅλες οἱ δόσοληψίαι του μεταβιβάζονταν στοὺς κληρονόμους του, ποὺ εἶχαν τὴν ὑποχρέωση, νὰ τὶς τακτοποιήσουν.

90. Αὔξησις ἀποδοχῶν τῶν κοινοτικῶν γιατρῶν ποὺ ἐπισκέπτονταν τοὺς πτωχοὺς, μοροῦσε νὰ γίνῃ μόνο μὲ ἀπόφαση τῆς Ἐνιαίας Δημογεροντίας. Οἱ γιατροὶ ποὺ ζητοῦσαν αὔξησιν τῶν ἀποδοχῶν ἔπρεπε νὰ ὑποβάλλουν ἱεραρχικὴ αἴτηση. Δηλαδὴ ἢ αἴτηση τὸ πρῶτον θὰ δίνονταν στὴν Ἐφοροεπιτροπεία τοῦ χωριοῦ. Ἡ γνωμάτευσις τῶν ἐφοροεπιτρόπων μὲ τὴν αἴτησιν τοῦ ἐνδιαφερομένου θὰ ὑποβάλλνταν στὴν Ἐνιαία Δημογεροντία, ποὺ ἀποφάσιζε τελεσίδικα.

91. Ἡ τέως Δημογεροντία τῶν τριῶν τμημάτων, περιλάμβανε στὴ δικαιοδοσίαν τῆς τὰ τμήματα τῆς Μαλακασίου, τῶν Κουρέντων καὶ τῆς Τσαρκοβίστας. Ἀπὸ τὰ τμήματα αὐτὰ τῆς τέως Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων, τὸ τμήμα τοῦ Μαλακασίου εἶχε πληθυσμὸν (18.000) καὶ ἐξέλεγε γιὰ τὴν Ἐνιαία Συνέλευσις, ποὺ ἐξέλεγε τὴν Ἐνιαία Δημογεροντία, ἑννέα πληρεξουσίου ἢ ἀντιπροσώπους τὸ τμήμα τῶν Κουρέντων εἶχε (16.000) καὶ ὀκτὼ ἀντιπροσώπους καὶ τὸ τμήμα τῆς Τσαρκοβίστας (14.000) καὶ ἐπτὰ

του ἔστω καὶ μικροῦ ἐκκλησίας Ἁγίου Δημητρίου εἰς τοὺς ἐφοροεπιτρόπους Κοντοβρακίου. καθόσον μάλιστα οἱ κάτοικοι Κοντοβρακίου κατέστρεψαν τὰς γαίας καὶ τὸ δάσος τῆς ἐκκλησίας ταύτης. 2) Ἀνεγνωσθησαν καὶ τὰ σχετικὰ πρακτικά τῆς Δημογεροντίας τῶν τριῶν τμημάτων περὶ τῆς ρηθείσης ἐκκλησίας. 3) Παρουσιάσθησαν οἱ ἐφοροεπίτροποι Κοντοβρακίου καὶ ὁ Δημήτριος Δέσης ἐδήλωσαν οἱ μὲν πρῶτοι ὅτι ὁ ρηθεὶς Δ. Δέσης διαχειριζόμενος ἐπὶ ἔτη τὴν ἐκκλησίαν ταύτην κατεχράσθη τὰ εἰσοδήματά της καὶ ὅτι δὲν ἐννοοῦσι νὰ παραδεχθῶσιν αὐτὸν ὡς ἐνοικιαστὴν τῶν κτημάτων τῆς ἐκκλησίας ταύτης. ὁ δὲ δεύτερος ἠρηθήθη τὴν κατηγορίαν ταύτην ἰσχυρισθεὶς ὅτι αὐτὸς τοῦναντίον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἐπιτροπείας τῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ἐφάνησαν καταχρασταὶ ὡς δύναται νὰ τὸ ἀποδείξη. Ἡ Δημογεροντία πρὸ πάσης ἀποφάσεώς της ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἐνέκρινε τὰ ἑξῆς: 1) Νὰ συνταχθῶσι τὰ συμβόλαια τῆς εἰς τὸν τελευταῖον πλειοδότην ρηθέντα Δημ. Ἰ. Χρήστου ἢ Δέσην γενομένης ἐνοικιασέως τῶν γαιῶν τῆς ρηθείσης ἐκκλησίας καὶ 2) Νὰ προσαγάγῳσιν οἱ ρηθέντες ἐφοροεπίτροποι Κοντοβρακίου τοὺς λογαριασμοὺς τῆς διαχειρήσεώς των τῶν τῆς ρηθείσης ἐκκλησίας Ἁγίου Δημητρίου.

372. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ

Ἐνεκρίθη ὅπως παραπεμφθῆ εἰς τὸν Ἅγιον Περιστερᾶς Κον Μελέτιον ἵνα ἀπαντήσῃ ἐπὶ τοῦ περιεχομένου της ἢ ὑπὸ χρονολ. 19ης 7) θρίου ἐν ἔτους καὶ ἀρ. πρωτ. 896 αἴτησις τῶν ἐφοροεπιτρόπων καὶ Μουχταροδημογερόντων τῆς Κοινότητος Νήσου Ἰωαννίνων δι' ἧς παραπονοῦνται ὅτι ὁ Ἅγιος Περιστερᾶς κατακρατεῖ ἀνεγνωρισμένα δικαιώματα ὑπὲρ τῆς Σχολῆς των καὶ ἐνὸς ἰατροῦ τῶν πτωχῶν ἐκ τῶν εἰς τὴν Νήσον δύο Μονῶν Παντελεήμονος καὶ Ἁγίου Νικολάου καὶ ἐξαιτοῦνται νὰ περιέλθῳσιν αἱ Μοναὶ αὗται ὡς καὶ πρότερον εἰς τὴν κυριότητα τῆς Κοινότητος των.

373. ΕΛΕΝΗ Γ. ΖΑΧΑΡΤΖΗ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΕΙΟΥ

Παραπέμπεται εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Ἱ. Ἐκκλησίας Ἀρχιμανδρείου ἢ ὑπὸ χρονολ. 5 7) θρίου ἐν ἔτους αἴτησις τῆς Ἑλένης Γ. Ζαχαρτζῆ περὶ ἐνὸς κελλίου της⁹⁵ ἵνα ἀπαντήσωσιν ἐπ' αὐτῆς διὰ τὰ περαιτέρω.

374. ΑΙΤΗΣΙΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΠΑΝΤΟΥ

Παραπέμπεται εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Ἱ. Ἐκκλησίας Ἁγίου Ἰωάννου Μπουνήλας ἢ ὑπὸ χρονολ. 18 Αὐγούστου ἐν ἔτους καὶ ἀριθ. πρωτ. 747 αἴτησις τῆς Παρασκευῆς Πάντου διὰ τῆς ὁποίας ἐξαιτεῖται νὰ τῇ παραχωρηθῆ ἡ οἰκίαις ἐφ' ὄρου ζωῆς της ἀντὶ 20 λιρῶν ὀθωμ. τῆς εἰς Κανλὴ Τσεσμέ οἰκίας ὀνόματι «Καλτσουίνης» τῆς ἐκκλησίας ταύτης. ἵνα ἀπαντήσωσιν ἐπ' αὐτῆς διὰ τὰ περαιτέρω.

ἀντιπροσώπους. Ἔτσι ἀπὸ ἕναν πληθυσμὸ 48.000 κατοίκων, ἔβγαναν γιὰ τὴν Ἐνιαία Συνέλευση 24 ἀντιπρόσωποι, ποὺ μαζί με τοὺς 10 τῆς πόλης τῶ Ἰωαννίνων ἐξέλεξαν με μυστικὴ ψηφοφορία τὴν ἐξαμελὴ Ἐνιαία Δημογεροντία κατὸ τετραμελὲς Μικτὸ Ἐκκλησιαστικὸ Δικαστήριον.

375. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝ) ΠΟΛΕΙ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 23ης 7) βρίου, ἐν ἔτους καὶ ἀρ. 45 ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Κων)πόλει Ἡπειρωτικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, δι' ἧς ἀγγέλλεται ἡ ἀπόφασις τοῦ Συλλόγου τούτου περὶ διορισμοῦ δαπάναις αὐτοῦ, ἀρμοδίου παιδαγωγοῦ διδασκαλιστοῦ καταλλήλου εἰς τὸ ἐνταῦθα Ἐλισσαβέτειον Παρθεναγωγεῖον καὶ ἡ καταβληθεῖσα ἐν Ἀθήναις ἐνέργεια περὶ ἐξευρέσεως τοιοῦτου προσώπου· ἐπειδὴ ὁμοῦ πιθανὸν νὰ ἐξευρεθῇ ὡς τοιοῦτος διδασκαλιστὴς ὑπήκοος Ἕλλην καὶ δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν γίνῃ δεκτὸς ἀναμένει πληροφορίας περὶ τούτου δυναμένης τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος νὰ ἐξείρῃ ἀπ' εὐθείας τοιοῦτον διδασκαλιστὴν. Ἐνεκρίθη ὅπως ἀπαντηθῇ εἰς τὸν Σύλλογον τούτον ὅτι πρότινος συνετάχθη παρὰ τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἐλθόντος ἐξ Ἀθηνῶν Ἀν. Σακελλαρίου κανονισμὸς τῆς λειτουργίας τοῦ ἐν λόγῳ διδασκαλείου καὶ ὅτι ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς ὑπήκοότητος τοῦ διδασκαλιστοῦ θὰ ἀπαντησῇ ἡ Α. Σεβασμιότης εὐθὺς ὡς λάβῃ ἐξ Ἀθηνῶν πληροφορίαν.

376. ΙΕΡΑ ΑΜΦΙΑ ΚΑΙ ΣΚΕΥΗ ΤΗΣ Ι. ΜΟΝΗΣ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΖΙΤΣΗΣ⁹³

Ἡ Αὐτοῦ Σεβασμιότης κατὰ τὴν εἰς Ζίτσαν πρό τινων ἡμερῶν μετάβασίν της παρέλαβε παρὰ τοῦ ἐκ Ζίτσης Ἀθ. Κατσουλίδου τὰ παρ' αὐτῷ ἱερὰ ἀμφια καὶ σκευὴ τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ Ζίτσης καὶ παρέδωσε ταῦτα εἰς τοὺς ἐφοροεπιτρόπους Ζίτσης συνταχθεισῶν πρὸς τοῦτο δύο ἀποδείξεις τῆς ὑπογραφῆς τῶν ἐν λόγῳ ἐφοροεπιτρόπων ὑπὸ χρονολ. 18 7) βρίου 1911 ἐξ ὧν ἡ μία ἐδόθη εἰς τὸν παρὰδόνσαντα Ἀθ. Κατσουλίδην καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὴν Αὐτοῦ Σεβασμιότητα διὰ νὰ μὴν εἰς τὴν Ἱερῶν Μητροπόλιν· τὰ ἐν λόγῳ ἀμφια καὶ σκευὴ εἰσὶ τὰ ἑξῆς: 1) Εἰς σταυρὸς μεγάλου μεγέθους ξύλινος μετὰ λεπτῆς ἐπεξεργάσεως φέρων χρονολ. 1806 ἔτος. 2) Δύο σταυροὶ τοῦ ἁγιασμοῦ ἐξ ἀργύρου ὧν ὁ εἷς κεκοσμημένος μὲ μαργαρίτας καὶ φέρων χρονολογίαν 1776 ἔτους ὁ ἕτερος εἶναι κεκοσμημένος μὲ μερτζάνια φέρων χρονολ. 1794 ἔτους, 3) ἐν ἱερὸν ποτήριον φέρων χρονολ. 1848 ἔτος· εἶναι ἀργυροῦν μετὰ δίσκου καὶ ἀστερίσκου. 4) Πέντε ἱερὰ καλύμματα ὧν τὰ τρία κεντημένα. 5) Εἰς σταυρὸς τοῦ στήθους ἀργυροῦς μετὰ ἀλόσσου. 6) Ἐν ἐπιγονάτιον κεντητόν, ἐν ζευγὸς ἐπιμάνικα κεντητά, δύο περιζώνια ἀργυρᾶ, ἐν οὐράριον Ἀναγνώστου, ἐν ἐπιτραχήλιον, ἐν φελώνιον, ἐν στιχάριον ἐρρακωμένον ἀργυροῦφαντον.

377. ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΡΩΜΑΝΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΣΑΡΚΟΒΙΣΤΗΣ

Συνεπεία αἰτήσεως ὑπὸ χρονολ. 4ης τρέχοντος τοῦ Ἡγουμένου τῆς Ἱ. Μονῆς Ρωμανοῦ κ. Παρθενίου διὰ τῆς ὁποίας καταγγέλει τὴν κακὴν διαχείρισιν ὠρισμένων κοινότητων τοῦ τμήματος Τσαρκοβίστης ἐνεκρίθη ὅπως διορισθῇ ἐξελεγκτῆς τῶν λογαριασμῶν τῶν ἐφοροεπιτρόπων ὡς καὶ ἐπόπτης ἐπὶ τῆς διαχειρίσεώς των τῶν ἑξῆς κοινότητων: Τσαρκοβίστας, Μπαουσιουῖς, Γρατσανά, Τσερίτσανα, Λίππα, Τόσκεισι, Γεωργάνου, Δερβίτζιανα, Ρουσιάτισσα, Παλαιοχῶρι καὶ Ἀλποχῶρι Βότσαρη, Μουκοβίνα, Μπιστιά, Ἀρδοσι, Δραγοβέτσι, Λιβιάχοβον, Λιβίτσιστα καὶ Ἐλεξνα· συνάμα

93. Ἡ ἀπόφασις αὕτη εἶναι συνέχεια προηγουμένων ἀποφάσεων πρὸ ἀναφέρονται εἰδικὰ σ' αὐτὸ τὸ θέμα, δηλαδὴ τὰ ἱερὰ κειμήλια τοῦ Προφήτου Ἡλία Ζίτσης.

ανατίθεται εις αὐτὸν ὅπως ἐκκαθαρίσῃ τὰ διάφορα χρέη διαφόρων ὀφειλετῶν εις τὰς ἐκκλησίας τῶν ἐν λόγῳ χωρίων νὰ ὑποβάλῃ δὲ τὸ πόρισμα τῆς τοιαύτης ἐργασίας του διὰ τὰς κοινότητας ταύτας εις τὴν Δημογεροντίαν διὰ τὰ περαιτέρω.

378. ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΜΕΣΙΑΝΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΡΟΥΣΙΑΤΙΣΣΑΣ

Συνεπεία αἰτήσεως ὑπὸ χρονολ. 3ης τρέχοντος τοῦ ἐκ τῶν ἐπιτρόπων τῆς Μονῆς Μεσιανῶν Χρ. Ρώσση, ἀνατίθεται εις τοὺς Γεώργιον Δ. Ζῆκον καὶ τὸν Ἡγούμενον τῆς Μονῆς Ρωμανοῦ κ. Παρθένιον νὰ συμβιβάσωσι καθ' οἰονδήποτε τρόπον γνωρίζωσι τὴν διαφορὰν τῆς Μονῆς Μεσιανῶν μετὰ τῆς περιοίκου κοινότητος Ρουσιάτισσας περὶ τοῦ βροσκοτόπου τῆς Μονῆς ταύτης ὀνόματι «Κοπάκι» συνάμα εις τοὺς ἰδίους ἀνατίθεται νὰ ἐλέγξωσι τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἐπιτρόπων τῆς Μονῆς Μεσιανῶν καὶ νὰ ὑποβάλωσι τὸ πόρισμα τῆς τοιαύτης ἐργασίας των εις τὴν Δημογεροντίαν διὰ τὰ περαιτέρω.

379. ΑΓΟΡΑ ΒΙΒΛΙΩΝ ΔΙΑ ΠΤΩΧΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΤΕΡ-ΡΟΒΟΥ

Συνεπεία αἰτήσεως ὑπὸ χρονολ. 30 7)βρίου ἐν ἔτους τῶν ἐφοροεπιτρόπων Τερόβου ἐνεκρίθη ὅπως δαπάναις τοῦ Ταμείου τῆς Δημογεροντίας ἀγορασθῶσι διὰ μερικὸς πτωχοὺς μαθητὰς τοῦ χωρίου τούτου συμφώνως τῇ σχετικῇ σημειώσει βιβλία.

380. ΤΕΩΣ ΛΑΪΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ «Η ΘΕΟΤΟΚΟΣ»⁹⁴

Συνεπεία αἰτήσεως τοῦ ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐνταῦθα θρησκευτικῆς ἀδελφότητος ἡ θεοτόκος κ. Στεφ. Σαλαμάγκα, ἐξαιτουμένου ὅπως ὡς ἐδόθη ἡ ἄδεια νὰ λάβῃ ἡ

94. Ἡ Θρησκευτικὴ Ἀδελφότης «Η ΘΕΟΤΟΚΟΣ» περιλάμβανε στὸ Διοικητικὸ τῆς Συμβουλίου κατὰ τὸ πλεῖστο, ἀνθρώπους, ποὺ ἦταν καὶ μέλη τῆς «Βλιόρας», δηλαδὴ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τὸν Πρόεδρο, τὸν Ἀντιπρόεδρο καὶ ἑπτὰ συμβούλους. Ἡ ἀδελφότης διέθετε δικὴ τῆς Δημοσιογραφικῆς ὄργανο τὴν «Σάλπιγγα». Παραθέτομε ἓνα ἀνέκδοτο γράμμα τῆς ἀδελφότητος πρὸς τὸν Γυμνασιάρχην τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς Γιώργου Καλούδη «Ἐλόγιμε κύριε. Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Θρ. Ἀδελφότητος «ἡ Θεοτόκος» ἀνακηρύξαν ἡμᾶς ὡς ἐπίτιμον Μέλος αὐτῆς, ἐλπίζει ὅτι εὐχαρίστως θέλετε δεχθῆ τὸ ἀποσταλλόμενον Ἑμῖν δίπλωμα μετὰ τοῦ Κανονισμοῦ καὶ τῶν ἐκδοθέντων φύλλον τῆς Θρ. Σάλπιγγος. Ἡ ἀνακῆρυξις ἡμῶν ὡς ἐπίτιμον Μέλος στηριζομένη εις τὰ περικοσμοῦντα Ἑμᾶς προσόντα, ἀποβλέπει ἀπ' ἑνὸς μὲν εις τὴν τιμὴν, ἣν περιποιεῖ τῇ Ἀδελφότητι ἡ συγκατάλεξις ἡμῶν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς, ἀπ' ἑτέρου δὲ εις τὴν ἐλπίδα, ἣν ἡ Ἑμετέρα ἀξία ἐμπνέει τῇ Ἀδελφότητι, ὅτι παντὶ σθένει θὰ εὐαρεστηθῆτε νὰ φροντίζητε περὶ τῆς εὐδοώσεως τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ τῆς. Ἐλπίζοντες πολλὰ ἐκ τῆς Ἑμετέρας πολυτίμου συνεργασίας παρακαλοῦμεν ὅπως δεχθῆτε τὴν ἐκφρασὴν τῆς ἐκτιμῆσεως καὶ τῶν εὐχαριστιῶν ἡμῶν.

Ἐν ὠαννίνοις τῇ 21ῃ Ὀυλίου 1911

Ὁ Πρόεδρος: Εὐγένιος Πλακίδης. Ὁ Ἀντιπρόεδρος: Στέφ. Σαλαμάγκα.

Οἱ Σύμβουλοι † Σακελλάριος Παναγιώτης, Μήτσος, Ξιούρας, Βούβαλης, Γκλίνας, Ἀθανάσιος Τσεκούρας, Μπαμπασίκας.

ἀδελφότης αὐτὴ τὰ ἔπιπλα τοῦ διαλυθέντος λαϊκοῦ Συλλόγου οὕτω νὰ χορηγηθῆ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸ Ταμεῖον τῶν Ἑλεῶν περίσσευμα τοῦ Συλλόγου τούτου καθότι δὲν προνοεῖ τὸ καταστατικὸν του πὺν νὰ διατεθῆ τοῦτο, ἐνεκρίθησαν τὰ ἑξῆς: 1) Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔπιπλα τοῦ ἐν λόγῳ διαλυθέντος Συλλόγου καλῶς ἐδόθησαν εἰς τὴν ρηθεῖσαν Ἀδελφότητα. 2) Ὅσον ἀφορᾷ τὸ εἰς χρῆμα περίσσευμα τοῦ Συλλόγου, ὅπερ κατὰ τὴν δῆλωσιν τοῦ προέδρου του κ. Ι. Πισπιρῆ ἀνέρχεται εἰς Ναπολεόνια 15 οἱ τόκοι των νὰ λαμβάνονται παρὰ τοῦ Ταμεῖου τῆς Δημογεροντίας καὶ διατίθενται πρὸς ἀγορὰν βιβλίων ἀπόρων μαθητῶν τῆς ἐπαρχίας. Μεθ' ὃ διελύθη ἡ Συνεδρία.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 6ῃ Ὀκτωβρίου 1911.

Ὁ Πρόεδρος Τ.Τ. Ὁ Γραμματεὺς Τ.Υ. Τὰ μέλη ὑπογραφαὶ Ζήκος, Πισπιρῆς

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 7ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1911

Ἰπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κυρίου Κυρίου Γερβασίου συνήλθον εἰς τακτικὴν συνεδρίαν σήμερον τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1911 τὰ μέλη τῆς Ἐνιαίας Δημογεροντίας, συγκείμενα ἐκ τῶν Κυρίων Ι. Πισπιρῆ, Γ. Τζέτζου, Ἀλ. Μέξη καὶ Ε. Ζήκου τὴν νόμιμον ἀπαρτίαν ἀποτελούντων παρόντος κα τοῦ Γραμματέως αὐτῆς κ. Δ. Λιάσκου καὶ συνδιδεσκέφθησαν ἐπὶ τῶν ἐν τῷ πινακίῳ ὑποθέσεων, ὡς ἔπεται:

381. ΤΕΩΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ⁹⁵

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 5 τρέχοντος ἀπάντησις τοῦ Φ. Κωνσταντινίδου, ταμίου τοῦ τέως Ἑλληνικοῦ Πολιτικοῦ Συλλόγου διὰ τῆς ὁποίας ἐκτίθησιν ὅτι εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 446 καὶ ἀπὸ 29ης 7)βρίου 1911 διαδιδασθέντος αὐτῷ ἐγγράφου τῆς Α. Σεβασμιότητος, περιέχοντος περιλήψιν τῆς ἀποφάσεως τῆς Δημογεροντίας ὑποβάλλει ὅτι κατὰ τὸν ἰσχύιν νόμον ἐπέχον καταστατικὸν τοῦ Συλλόγου οὐδαμοῦ καὶ οὐδέποτε ἐκπροσωπεῖ⁹⁶ τὸν Ἑλληνικὸν Πολιτικὸν Σύλλογον εἰς τὰς οἰασδήποτε φύσεως σχέσεις του πρὸς τρίτους καὶ κατὰ συνέπειαν μὴ ὑπαρχούσης νομιμοποιήσεώς του ἀδυνατεῖ κατὰ τὸ καταστατικὸν τοῦ Συλλόγου νὰ συμμορφωθῆ πρὸς οἰανδήποτε ἀπόφασιν τῆς Δημογεροντίας. Μεθ' ὃ προσκληθεὶς προσῆλθεν ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν λόγῳ Συλλόγου κ. Γ. Τζαβέλλας⁹⁷ καὶ ὁ ἐν λόγῳ ταμίαις του κ. Φιλ. Κων-

95. Ἡ ἀπόφασις αὐτὴ εἶναι συνέχεια τῆς ὑπ' ἀριθ. 350 ἀποφάσεως τῆς Ἐνιαίας Δημογεροντίας.

96. Τὸν πολιτικὸν σύλλογον τὸν ἀντιπροσωπεύει σ' ὅλες τῆς ἑξωτερικὰς σχέσεις ὁ πρόεδρος καὶ τὸ ἰδιωκ. Συμβούλιον. Τὸ ἄρθρο 14 τοῦ καταστατικοῦ του γράφει «Ὁ πρόεδρος μεθ' ὀλοκλήρου τοῦ Διοικ. Συμβουλίου ἀντιπροσωπεύει εἰς ὅλας τὰς ἑξωτερικὰς σχέσεις καὶ ὑποθέσεις τὸν Σύλλογον ἐνόπιον πάσης συνταγματικῆς καὶ νομίμου ἀρχῆς ἢ καὶ μόνος ὁ πρόεδρος μετὰ προηγουμένην ἐντολὴν τοῦ Διοικ. Συμβουλίου δοθησομένην ἐν συνεδριάσει νομίμῳ κατὰ πλειοψηφίαν καὶ καταχωρηθησομένην ἐν τῷ πρακτικῷ τοῦ Συμβουλίου».

97. Ὁ Γ. ΤΖΑΒΕΛΛΑΣ: Γεννήθηκε στὰ στὰ Δολιανά τῆς Ἠλείου, στὰ 1866. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἀπὸ τὴ Ζωσιμαία Σχολή, σπούδασε Νομικὰ στὸ Ἑλληνικὸ Πανεπιστήμιον, κ' ἀπὸ τὰ 1889 διηγοροῦσε στὰ Γιάννινα. Ὑποστηρίζοντας στὰ τουρκικὰ Δικαστήρια τὰ δικαιώματα τῆς στενότερης γενετικῆς του, δοκίμασε τῆς συνέπειες αὐθαιρέτων ἐπεμβάσεων τοῦ τότε Βαλῆ Γιαννίνων Ὁσμάν Πασᾶ, κ' ἀτίθασσο, καθὼς εἶχε, χαρ-

σταντινίδης ή δ' Αὐτοῦ Σεβασμιότης ἀνεκρινώσατο καί αὐθις αὐτοῖς τήν τελευταίαν ἀπόφασιν τῆς Δημογεροντίας ἵνα συμφώνως τῷ 32ῳ ἄρθρῳ τοῦ καταστατικοῦ τοῦ διαλυθέντος τούτου Συλλόγου καταβληθῆ ἡ περιουσία τοῦ Συλλόγου τούτου διὰ νά ἐφαρμοσθῶσι τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ ἐκεῖνῳ ἀναγραφόμενα. Εἰς ἀπάντησιν ὁ κ. Γ. Τζαβέλλας ἰσχυρίσθη ὅτι ὁ σύλλογος δέν διελύθη ἀλλ' ὑφίσταται· εἰς δέ τήν παρατήρησιν τῆς Α. Σεβασμιότητος ὅτι αὐτὰ τὰ μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Συλλόγου τούτου διὰ τῆς ἀπό 26ης Φεβρουαρίου αἰτήσεώς των πρὸς τήν Δημογεροντίαν, δι' ἧς ζητοῦσιν νά ἐξελεγχθῶσιν οἱ λογαριασμοί των ὁμολογοῦσιν ὅτι ὁ Σύλλογος διελύθη ἀπήντησεν ὅτι κακῶς τὸ Συμβούλιον ὑπέβαλε τοιαύτην αἴτησιν εἰς τήν Δημογεροντίαν καθότι κατὰ τὸ καταστατικόν, ὅπερ ἐπέχει θέσιν νόμου καί δέν δύναται ὁ Συμβούλιον νά τὸ μεταβάλῃ, ἀρμοδιὰ πρὸς ἐξέλεγγιν τῆς λογοδοσίας εἶναι ἡ Γενική Συνέλευσις⁹⁸. ἥτις καί μόνη δύναται νά ἀποφανθῆ ἐάν διελύθη ὁ Σύλλογος. Ἐπειτα ἠρώτησεν ὁ κ. Γ. Τζαβέλλας ποῖος εἶναι ὁ διάδικος⁹⁹, ὅστις ζητεῖ τήν κατα-

πτῆρα, καταδιώχθηκε καί φυλακίστηκε. Κατὰ τήν ἐπίσκεψιν τοῦ Ράλλη στό Γιάννινα στίς 21 Ὀκτώβριον 1908, πού φιλοξενήθηκε, μαζί μέ τήν κόρη του Δέσποινα Λέζκα, στό σπίτι τοῦ Γ. Τζαβέλλα, ὁ τελευταῖος, γνωρίζοντας μαζί μέ τὸ Διοικ. τοῦ Συλλόγου Συμβούλιο ἀπό τήν ὑποδοχή του τραυματίστηκε ἀπό λιθοβολισμό Λιάπηδων. Μὲ τήν κήρυξιν τοῦ Βαλκανικοῦ Πολέμου ὁ Γ. Τζαβέλλας, βρέθηκε καί παραμένει στήν Ἀθήνα. Μεγάλη νικητερινή, ἐδῶ στό σπίτι του Ἰωάννη Λάππα ὅπου ἡ κόρη του Ἀντιγόνη, χρησιμοποιοῦντο, στήν ἑλληνική κατασκοπεῖα. Στά 1935 στάλθηκε ἀπό τοὺς συμπολίτες του Βουλευτῆς στήν Ἑλληνική Βουλῆ. Ἰσαμε τὸ Δεκέμβριον 1944 πού πέθανε διατελοῦσε Πρόεδρος τοῦ ἐδῶ Ἑλληνικοῦ Ἐορθοῦ Σταυροῦ (ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ, Καθὼς χάραξε ἡ Λευτεριά, σελ. 150).

98. Ἡ Γενική Συνέλευσις τοῦ παραπάνω Συλλόγου γίνεται κάθε χρόνο στίς 6 τοῦ Αὐγούστου. Τὸ ἄρθρο 25 καθορίζει τίς ἀρμοδιότητές της «Εἰς τήν γενικήν ἐτησίαν καί τακτικὴν συνέλευσιν τοῦ Συλλόγου ἀναγιγνώσκεται ὑπὸ τοῦ Γραμματέως ἡ ἔκθεσις τῶν πεπραγμένων ὑπὸ τοῦ Διοικ. Συμβουλίου καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ὑποβάλλεται ὑπὸ τοῦ Ταμίου ὁ ἀπολογισμὸς τῆς καθ' ὅλον τὸ ἔτος διαχειρήσεώς του μετὰ τῆς καταστάσεως τῆς περιουσίας τοῦ Συλλόγου συνιποβαλλομένης καί τῆς ἐπὶ τῶν βιβλίων τῆς διαχειρίσεως ἐκθέσεως τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ἀπαρτιζομένης ἐκ πέντε μελῶν τοῦ Συλλόγου, ἐκλεγομένων ἐν ἐκτάκτῳ συνελεύσει τοῦ Συλλόγου δεκαπέντε ἡμέρας πρὸ τῶν ἀρχαιρεσιῶν τοῦ Συλλόγου. Ἴνα δὲ τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου διατελῶσι πρὸ τῆς ἐτησίας γενικῆς Συνελεύσεως ἐν γνώσει τῆς οικονομικῆς καταστάσεως τοῦ Συλλόγου ἡ ἔκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς πρέπει νά δημοσιεύηται εἰς ἰδιώτερον φυλλάδιον καί νά διανέμηται εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου δέκα ἡμέρας πρὸ τῆς ἐτησίας γενικῆς συνελεύσεως τοῦ Συλλόγου».
99. Διάδικοι εἶναι τὰ πρόσωπα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑφίσταται καί διεξάγεται ἡ δίκη, οἱ διεξάγοντες τὸν δικαστικὸν ἀγῶνα. Μόνον ἐκεῖνος, ὅστις προτείνει ἢ ὑπερασπίζεται ἄμεσον ἰδιωτικὸν αἰτοῦ συμφέρον, δύναται νά παρασταθῆ ὡς ἐνάγων ἢ ἐναγόμενος εἰς πολιτικὴν δίκην. Ἀλλὰ καί πᾶς τρίτος, ὅστις κατὰ τινα μεταξὺ ἄλλων διαδίκων ἐκκρομῆ ἢ ἥδη ἀποφασισμένην δίκην ἔχει ἔννομον συμφέρον, δύναται νά παρέμβῃ εἰς τὴν συζήτησιν ταύτης ἢ νά ἀνακόμῃ τὴν ἥδη ἀπαγγελθεῖσαν ἀπόφασιν. Οἱ διάδικοι καλοῦνται ὁμόδικοι ὡσάκις δύναται νά ἐναγάωσιν ἢ νά ἐναχθῶσι κοινῶς καί ἀντίδικοι, ὡσάκις ὑφίσταται ἀντίθεση συμφερόντων, ἧς ἕνεκα ἕκαστος ἐπιδιώκει διάφορον ἔκβασιν τῆς δίκης. Διάδικοι ἐν τῇ ποινικῇ δίκῃ εἶναι ὁ κατηγορούμενος, ὁ πολιτικῶς ἐνάγων καί ὁ ἀστικῶς ὑπεύθυνος. (ΕΓΚ. ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΤΣ, σελ. 577, τόμος 5).

βολήν τῆς περιουσίας τοῦ Συλλόγου· εἰς τὴν ἀπάντησιν τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος ὅτι ἡ Δημογεροντία ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος τούτου, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπὸ 26ης Φεβρουαρίου 1911 αἰτήσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ ἐν λόγῳ Συλλόγου καὶ μάλιστα ἐκτελῶν εὐχὴν τῆς Ἀντιπροσωπείας καὶ πολλῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου, ὁ κ. Γ. Τζαβέλλας ἐδήλωσεν ὅτι οὕτω πως ἡ Δημογεροντία φέρεται ὡς διάδικος καὶ κληρονόμος τῆς περιουσίας καὶ ὡς δικάστηριον καὶ ἐξητήσατο νὰ ὀρισθῇ ὁ διάδικος ἵνα ἀπαντήσῃ ἐπιπροσθέσας ὅτι πᾶν ὅτι ὡς ἀνωτέρω εἶπεν ἐνώπιον τῆς Δημογεροντίας τὸ ἐπραξε δώσας ἀπλῶς πληροφορίας εἰς μίαν Μητροπολιτικὴν ἀρχὴν χωρὶς νὰ ἐννοῇ ὅτι εὐρίσκειται ὑπὸ διαδικασίαν δι' ἣν πρέπει νὰ ὀρισθῇ ὁ διάδικός του· τέλος ἐδήλωσεν ὅτι ἀνομολογεῖ τὴν μέριμναν τῆς Δημογεροντίας περὶ τῆς περιουσίας τοῦ Συλλόγου ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἐπισπεύδῃ τόσον τὸ ζήτημα διότι ἡ περιουσία αὕτη εἶναι ἐξησφαλισμένη καὶ καταβάλλεται ἀπὸ πολλοῦ προσπάθεια ἵνα περιέλθῃ εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δικαιοῦχου· τέλος ἐδήλωσεν ὅτι ἐὰν ἐννοεῖ ἡ Δημογεροντία ὅτι ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος τούτου ἐξ αἰτίας τῆς ὑποβληθείσης εἰς αὐτὴν ρηθείσης αἰτήσεως τοῦ Δ. Συμβουλίου, αὐτὸς δὲν φέρει οὐδεμίαν εὐθύνην, καθότι δὲν ὑπέγραψεν εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην. Ὁ δὲ Φιλ. Κωνσταντινίδης ἐζήτησεν ἵνα κλητευθῇ ἅπαν τὸ Δ. Συμβούλιον διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν δεόντων ὡς ὑπέχον ὀλόκληρον τὴν εὐθύνην εἰς τὴν περιουσίαν ταύτην. Ἡ Δημογεροντία κατόπιν τῶν ἀνωτέρω δηλώσεων τοῦ προέδρου καὶ ταμίου ἀπεφάσισε τὰ ἑξῆς: 1) Δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἐν λόγῳ Σύλλογος διελύθη ὅπερ ἄλλως τε ἐξακριβώνεται ἐκ τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου του ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς κατὰ τὸν νόμον ἀδείας πρὸς λειτουργίαν του ὅπερ ὁμολογεῖ αὐτὸ τὸ Συμβούλιον ἐκ τῆς ἐπὶ δύο περίπου ἔτη παύσεως τῆς πληρωμῆς τῶν συνδρομῶν καὶ ἐκ τῆς μὴ ἐκλογῆς ἄλλου Δ. Συμβουλίου, τῆς περιόδου τοῦ τέως τοιοῦτου πρὸ πολλοῦ ληξιάσης καὶ τέλος ἐκ τοῦ ὅτι ἐλλείπει τῆς ἐκ τοῦ νόμου ἀδείας ἀδύνατος τυγχάνει ἡ σύγκλησις του. 2) ὅτι ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος τούτου περὶ τῆς περιουσίας τοῦ ἐν λόγῳ Συλλόγου ὡς προϊσταμένη ἐκκλησιαστικῆ ἀρχῆ ἐντεταλμένη διὰ τὴν περιφρούρησιν τῶν ἱερῶν περιουσιῶν τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων ὡς τυγχάνει ἱερὰ περιουσία καὶ ἡ τοῦ ἐν λόγῳ Συλλόγου προωρισμένη κατὰ τὸ καταστατικόν του ὑπὲρ τῶν Σχολείων. 3) Ἡ Δημογεροντία, προασπιζομένη τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ἅτινα ὡς εἴρηται ἔχουσι δικαίωμα ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ Συλλόγου τούτου, ἐπειδὴ ἐπελήφθη τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος ὡς ἐκκλησιαστικῆ ἀρχῆ συνιστᾷ εἰς τὸν πρόεδρον καὶ ταμίαν νὰ μὴ ὀχυρώνται ὀπισθεν τῶν τύπων παρὰ νὰ σκεφθῶσιν ἐπὶ τῆς οὐσίας καὶ ἔλθουν εἰς καλὴν συνεννόησιν ἵνα δοθῇ πέρασ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην συμφώνως τῷ καταστατικῷ. Τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀπαγγελθείσης ἀπὸ κοινοῦ οἱ ρηθέντες Γ. Τζαβέλλας καὶ Φ. Κωνσταντινίδης ὁμολόγησαν ὅτι ἐξ ἀνάγκης ὀχυρώθησαν ὀπισθεν τύπων ὡς στενοχωρηθέντες διότι δὲν εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔτοιμοι νὰ συμμορφωθῶσιν ἀμέσως μετὰ τὸ καταστατικὸν διεβεβαίωσαν δὲ ὅτι ἀπὸ πολλοῦ καταβάλλεται ἐνέργεια καὶ θὰ καταβληθῇ ἵνα ὅσον τάχιστα συμμορφωθῶσιν μετὰ τὸ 32ον ἄρθρον τοῦ καταστατικοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν εἰς μετρητὰ περιουσίαν τοῦ Συλλόγου ἣν διέθεσαν συνισταμένην ἐξ 82 ναπολεονίων ὡς ὁ κ. Φ. Κωνσταντινίδης εἶπεν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν Αὐτοῦ Σεβασμιότητα, εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ τυπογραφείου τῆς ἐφημερίδος τῆς «Ἡπείρου» καὶ ὅτι μερικὰ ἔπιπλα αὐτοῦ παρεδόθησαν εἰς τὸ οἰκοτροφεῖον. Τέλος ἡ Δημογεροντία χορηγεῖ τοῖς ρηθεῖσι προθεσμίαν δέκα πέντε (15) ἡμερῶν ἐντὸς τῆς ὁποίας νὰ πραγματοποιήσωσι τὰς διεβεβαίωσεις τῶν ταύτας.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ — ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ — ΚΟΡΥΤΣΑΣ
ΓΕΡΒΑΣΙΟΥ ΩΡΟΛΟΓΑ (1864—1916)

ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*

(Παρουσίαση Π. Δ. ΤΖΙΟΒΑ)

Ἄριθ. πρωτ. 108

Ἀπαντητικὴ τῷ Κωνσταντίνῳ Μαρτίτῳ

Περισπούδαστον ἡμῖν ἐν Κυρίῳ τέκνον Κωνσταντίνε Μαρτίτῳ, τὰς πατρικὰς ἡμῶν εὐχὰς καὶ εὐλογίας ὀλοφύχως σοι ἀπονέμεμεν.

Ἐλάβομεν τὴν ὑπὸ ἡμερομ. 19 ἤδη λήγοντος χρονολογουμένην ἐπιστολήν σου, πρὸς ἣν καὶ ἀπαντῶντες γνωρίζομέν σοι, ὅτι καίτοι ποικίλαι οἰκονομικαὶ δυσχέρειαι περιστοιχίζουσιν ἡμᾶς, ἐν τούτοις θὰ προσπαθήσωμεν νὰ φανῶμέν σοι χρήσιμοι ἐν τῷ πολυμόχθῳ τῆς παιδείσεως ἀγῶνι, πεπεισμένοι ὅτι ἡμέραν τινὰ διὰ τῆς κοσμιότητος καὶ ἐπιμελείας σου θὰ φανῆς καὶ σὺ χρήσιμος τῇ Μητρὶ ἡμῶν Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ἴνα δὲ μὴ ἀναλάβωμεν ἡμεῖς ἐν τῇ παρουσίᾳ ἡμῶν οἰκονομικὴν καταστάσει ὑποχρέωσιν ὑπὲρ τὰς δυνάμεις ἡμῶν, συνεννοήθημεν ἤδη καὶ μετὰ τοῦ κ. Χρηστάκη Νίκου, ἀξιολόγου ἡμῶν φίλου καὶ ζηλωτοῦ πατριώτου, ὅπως καὶ ἐκεῖνος προσενέγκῃ τὸ ἡμῖν τῶν ἀπαιτούμενων δώδεκα λιρῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐνδοιάζει εἰσέτι καὶ οὐκ ἠῤῥαιρήσαμεν νὰ κατανήσωμεν εἰς ὀριστικὸν τι τέλος, ἀλλ' ἡμεῖς ἐμνήσαμεν αὐτῷ νὰ διατάξῃ τοὺς ἐν Κων)πόλει ἀδελφοὺς Τσίτσου ὅπως χορηγήσωσί σοι λίρας ὀθωμ. 2 ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ ἀκολούθως πάλιν θὰ γράφωμεν τὰ δέοντα ἤδη αἱ δύο λίραι εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν σου καὶ περὶ τῆς ἐγκαίρου μηνιαίας ἀποστολῆς τῶν ἄλλων θὰ φροντίσωμεν πάντοτε, ἀλλ' ἐπιθυμοῦμεν ὅπως καὶ σὺ καταβάλῃς πᾶσαν τὴν δυνατὴν προσπάθειαν καὶ γνῶσεις πολλὰς νὰ θησαυρίζῃς καὶ τὴν καρδίαν σου κατὰ Χριστὸν νὰ διαπλάσῃς. Ἐπὶ τούτοις καταστέφοντές σε ταῖς πατρικαῖς ἡμῶν εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις διατελοῦμεν

Ἐν Κορυτῶ τῇ 27ῃ Ὀκτωβρίου 1896

Ἄριθ. πρωτ. 109

Ἐπιστολὴ Ἀναστασίου Οἰκονομίδου μαθητοῦ τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς

Σεβασμῶτατε,

Ὁ ἐλάχιστος τὰς σπουδὰς του ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ Μ. Σχολῇ συνεχίζων συμπολιτῆς καὶ γνωστός τῇ Ἰμ. Σεβασμιότητι ἐστερήθη τῆς προστασίας καὶ εὐνοίας Αὐτῆς ἀπὸ τῆς εἰς τὴν θεοσεβῆ ἐπαρχίαν ἀναχωρήσεώς της. Τοῦτο βεβαίως ἀποδοτέον εἰς τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας της ἀσχολίας καὶ τοὺς πολυμόχθους πόνους οὓς καταβάλλει ὁ ποιμὴν, οἷοι ἡ Ἰμ. Σεβ. πρὸς εὐθυδρομίαν τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτοῦ ποιμνίου ἀπόδειξις δὲ τῶν τοιούτων της κόπων εἶνε τὰ καθ' ἡμέραν ἐγκώμια τὰ ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων τῆς Κωνσταντινουπόλεως πλεκόμενα. Τοῦτο δὲ πρὸς μεγίστην χάραν τῆς πατρίδος, ἥτις συναμιλλωμένη, ἂν οὐχὶ πολλὰ ἔχει τοῦλάχιστον τινὰ τῶν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 648.

τέκνων της να ἐπιδείξει ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐποχῇ κλείσαντα αὐτὴν. Συγγνωστέαι μοι αἱ φράσεις αὐται ὡς οὐσαι ἔκφρασις αἰσθημάτων ἀγνῶν πρὸς τὴν Ὑμ. Σ. ἔκφρασις αἰσθημάτων εὐγνωμοσύνης οὐ μόνον ἐμοῦ ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων πατριωτῶν. Ἐν τοιοῦτῳ λοιπὸν πνευματικῷ ἀγῶνι εὐρισκομένη ἡ Ὑμ. Σ. ἐπελάθετό μοι καίτοι μοι ὑπεσχέθη προστασίαν ἐπὶ Χρησταῖς ἐλπίσι. Ἐκλιπαρῶ οὖν αὐτὴν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦλάχιστον περιστάσει νὰ ἀναμνησθῇ καμοῦ ἐνισχύουσά με διὰ τινος χρηματικῆς βοήθειας ἐν τῷ τελευταίῳ μου τούτῳ σχολικῷ ἔτει, ὅτε αἱ μαθητικαὶ ἀνάγκαι εἰσι πολλαὶ καὶ ὅς δὲν ἐκθέτω τῇ Ὑμ. Σ. ὡς αὐτῶν πείραν λαβούσῃ. Ὁ ἀξιοσέβαστος ἡμῖν Γέρον ἀγιος Χαλδίας μοι ἔστειλε πρὸ μηνῶν χρήματά τινα, ἃ μόλις πρὸς τροφήν μου ἐπὶ μῆνας τινὰς ἐπῆρκεσαν· νῦν δὲ δὲν δύναμαι νὰ ἀποταθῶ Αὐτῷ εὐρισκομένῳ εἰς τὰ πέρατα τῆς ἐπαρχίας του ἐν τῇ περιοδείᾳ, ὃ δὲ κ. Δ. Οἰκονομίδης οὐδὲν δύναται νὰ μοι συνδράμῃ ἅτε δὲ τῆς Σχολῆς καθυστερούσης αὐτὸν ματαῖα τινα. Καὶ ὅμως ἐγὼ τοῦ χεμιῶνος ἐπὶ θύρας ὄντος ἐν ἐλεεινῇ καὶ ἀθλίᾳ διατελῶ καταστάσει. Τὴν κατάστασίν μου ταύτην ἐλπίζω ὅτι θὰ βελτιώσῃ ἡ Ὑμ. Σ. χάρις εἰς τὴν εὐπληκτον Αὐτῆς καρδίαν. Ἡ τοιαύτη Αὐτῆς χάρις μεγάλην θὰ προξενήσῃ ἐντύπωσιν οὐ μόνον ἐμοὶ τῷ εἰς αἰὲς Αὐτῇ εὐγνωμονοῦντι καὶ εὐγνωμονήσοντι ἀλλὰ καὶ πολλοῖς ἄλλοις. Πεποιθὼς ἐπὶ τῇ ἀκρᾷ Αὐτῆς εὐσπλαχνίᾳ, ἣτις πολλαχοῦ καὶ πολλαχῶς ἐδειχθῆ ἐλπίζω ὅτι τεύξομαι τοῦ ποθυομένου διὸ ἐκ τῶν προτέρων ὑποβάλλω τὰς εὐχαριστίας μου. Ἐπὶ τούτοις ἐξαιτούμενος τὰς ἱεράς Αὐτῆς εὐχὰς καὶ εὐλογίας διατελῶ

Ἐν Κων)πόλει τῇ 5 8)βρίου 1896

Ἀπαντητικὴ εἰς Ἀναστάσιον Οἰκονομίδην

Περисπούδαστον ἡμῖν ἐν Κυρίῳ τέκνον Ἀναστάσιε Οἰκονομίδη, τὰς πατρικὰς ἡμῶν εὐχὰς καὶ εὐλογίας ὀλοψύχως σοι ἀπονέμομεν.

Ἐλάβομεν τὴν ἐπιστολὴν σου καὶ ἠγαθύνθημεν τὴν καρδίαν ἀναγνόντες τὸ ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ ἡμῶν ἐορτῇ συντεταγμένον ποίημα. Εὐχαριστοῦντες σοι ὅθεν διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπιδειχθεῖσαν υἱικὴν στοργὴν καὶ ἀγάπην, γνωρίζομέν σοι ὅτι αἱ πολλαί, ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων οἰκονομικαὶ ἡμῶν ἀνάγκαι δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ σοι φανῶμεν χρήσιμοι ἐν τῇ κατατρεχούσῃ σε οἰκονομικῇ δυσχερείᾳ εἰς περιοδείαν ἀπεφύγομεν νὰ ἐξέλθωμεν ἐπέμψαμεν τὸν διάκονον, ὅστις ἀμφιβάλλομεν ἂν θὰ εἰσπράξῃ καὶ τὸ ἥμισυ τῆς ἐπιχορηγήσεως ἀλλὰ καὶ πάλιν, ἂν ἐπιτυχία τις στέψῃ τὰς περιοδείας τοῦ διακόνου μας θὰ φροντίσωμεν νὰ σοι φανῶμεν χρήσιμοι ἀποστέλλοντές σοι ἂν οὐχὶ πολλὰ τοῦλάχιστον τὰ λεπτὰ τῆς χώρας.

Ἐπὶ τούτοις καταστέφοντές σε ταῖς πατρικαῖς ἡμῶν εὐχαῖς διατελοῦμεν

Ἐν Κορυτῶ τῇ 29ῃ 8)βρίου 1896

Ἄριθ. πρωτ. 110

Ἐπιστολὴ τῷ Ἁγίῳ Πελαγωνεῖας

Σεβασμιώτατε ἐν Χριστῷ ἀδελφέ,

Ἐπειδὴ ὡς ἄλλοτε ἔγραψα Αὐτῇ, ὃ κ. Διονύσιος Α. Ἀδάμ, ἀδελφὸς καὶ ἐκτελεστὴς τῆς διαθήκης τοῦ πρὸ ἐνὸς περίπου ἔτους ἐν Σιμπὸν - ἐλ - κῶμ τῆς Αἰγύπτου ἀποβιώσαντος μ. Γεωργίου Α. Ἀδάμ καὶ ὑπὲρ τὰς 4 χιλ. λιρῶν κληροδοτήσαντος εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν κοινότητα Κορυτῶς πρὸς ἴδρυσιν Ὁρφανοτροφείου, κατὰ τὴν ἐνταῦθα διαμονὴν του ἐδήλωσεν, ὅτι σκοπεῖ νὰ προσβάλῃ τὴν δια-

θήκην τοῦ αἰοιδίου εὐεργέτου τῆς ἐνταῦθα πόλεως, ἡ Ὁρθόδοξος χριστιανικὴ κοινότης Κορυθαῖς διὰ τῆς ἀντιπροσωπευοῦσας αὐτὴν Δημογεροντίας μὴ θέλουσα ν' ἀφήσῃ ἐπὶ πλέον ἐκκρεμῆς τὸ ζωτικώτατον τοῦτο ζήτημα καὶ ἐπιθυμοῦσα τὴν ἔγκαιρον πραγμάτων τῆς μεγαλόφρονος καὶ ὠφελιμοτάτης ὑπὲρ τῶν ὀρφανῶν τῆς πόλεως ἐντολῆς ἐθεώρησε καλὸν νὰ διορίσῃ πληρεξούσιόν της, ὁ ὁποῖος νὰ φροντίσῃ ἀμέσως περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ εἰρημένου κληροδοτήματος, ὡς τοιοῦτον ἀποκατέστησε τὸν ἐν Καίρῳ διαμένοντα συμπολίτην αὐτῆς κ. Μιχαὴλ Α. Τούρτουλην, ἱατρόν, πρὸς ὃν πέμπει σήμερον τὸ ἐπὶ τούτῳ πληρεξούσιον ἔγγραφον διὰ τὰ περαιτέρω.

Τὴν προᾶξιν ταύτην τῆς ἐνταῦθα Δημογεροντίας γνωρίζων σήμερον καὶ τῇ Ὑμετέρῃ φίλῃ ἀγάπῃ, ἥτις αἰείποτε ἐπεδείξατο μέγα καὶ ἀξιόζηλον ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς Κορυθαῖς ἐνδιαφέρον. παρακαλῶ, ὅπως εὐαρεστηθῆ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀρμοδίων ὑπὲρ τῆς αἰσίας ἀποπερατώσεως τῆς ἀνωτέρω ὑποθέσεως, ἐφ' ἣ αἰδιον ἐπισπάσεται εἰς ἑαυτὴν τὴν εὐγνωμοσύνην ὀλοκλήρου τῆς Κοινότητος Κορυθαῖς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς ὁποίας οὐκ ὀλίγον μέριμνα τοῦδε ἐμόχθησεν ἡ Ὑμετέρα περισπούδαστος Σεβασμιότης, ἥς διατελῶ

Ἐν Κορυθαῖ τῇ 29ῃ Ὀκτωβρίου 1896.

Ἀριθ. πρωτ. 111

Ἀπαντητικὴ εἰς συγχαρητήριον τηλεγράφημα τῷ ἀρχιγραμματεὶ τῆς Ἱεραῖς Συνόδου κ. Κυρίλλῳ.

Ἀριθ. πρωτ. 112

Ἀπαντητικὴ εἰς συγχαρητήριον τηλεγράφημα τῷ ὑπογραμματεὶ τῆς Ἱεραῖς Συνόδου κ. Φωτίῳ.

Ἀριθ. πρωτ. 113

Ἀπαντητικὴ εἰς συγχαρητήριον τηλεγράφημα τῷ Λαυρεντίῳ τριτεύοντι τῶν Πατριαρχείων.

Ἀγαπητέ μοι Λαυρέντιε,

Ἄσμενος ἐδεξάμην ἐν μέσῳ τοῦ περιστοιχιζόντός με πνευματικοῦ μου ποιμνίου τὸ περισπούδαστον ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ μου ἐορτῇ τηλεγράφημα, ὅπερ κοινῇ μετὰ τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιμ. Νικοδήμου ἐπιβίβασατέ μοι. Εὐχαριστῶ σοι ἐπὶ τῇ ἐνδειξῇ ταύτῃ τῶν πρὸς με εὐλικρινῶν σου αἰσθημάτων, παρακαλῶ ὅπως τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας διαβιβάσῃς καὶ τῷ Παν. Ἀρχ. Νικοδήμῳ ὅστις καίπερ ἄγνωστός μοι τυγχάνων εὐηρεστήθη νὰ μοι διαβιβάσῃ τὰς ἐγκαρδίους εὐχὰς τοῦ ἀλλ' ἄς ἀφήσωμεν τὰ τυπικὰ ταῦτα. Τί κάμνεις βρὲ ἀδελφέ, ὄλο ἔξαρχος, ἔξαρχος· δὲν βαρύνεσαι; Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἀνάγκη νὰ διαμένῃς ἐν τῷ Πατριαρχείῳ, ἵνα μὴ σου διαφύγῃ εὐκαιρία τις πρὸς προαγωγὴν· ὁ παρὼν ἐν τε τοῖς σχολείοις καὶ τοῖς πράγμασι πάντοτε κερδαίνει· δὲν γνωρίζω κατὰ πόσον ἡ Α. Θ. Παναγιότης περιβάλλει σε διὰ τῆς εὐνοίας καὶ ἀγάπης της· ἀλλὰ καὶ πάλιν μὴ «πεποίθουτε» λέγει ἡ Ἁγία Γραφή, ἐπὶ ἄρχοντας ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων, οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία· ὅπως δὲ ἡλικίαν ἔχεις· σκέψαι κάλλιον καὶ πρακτικώτερον. Τὰ κατ' ἐμὲ ἔχουσι κάλλιστα· οικονομικῶς ὅμως, πάσχω, ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων· ἀλλὰ βοηθός· Κύριος ὁ θεὸς δὲν θὰ ἀποθάνωμεν τῆς πείνης. Σὺ τώρα πιστεύω ἔχεις γεμάτην τὴν σακούλαν,

διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν σοῦ ἔστειλα τὰς δύο λίρας, ἃς ἔδανείσθῃ παρὰ σοῦ ὁ ὑπηρέτης μου Γεώργιος· ἐπειδὴ ὁμοῦ οἱ κληρικοὶ ἐπιμελῶς, ὡς τὰ πολλά, κορύπτουσι τὸ περιεχόμενον τῶν βαλαντίων των, φοβοῦμαι μήπως καὶ σὺ θὰ μοί γράψῃς ὅτι πάσχεις καὶ σὺ οἰκονομικῶς. Ἴνα μὲ ἔξαναγκάσῃς εἰς τὴν ἀπότισιν τοῦ χρέους ἀλλὰ κάλλιον διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν.

Ἐπὶ τούτοις κατασπαζόμενός σε ἐκ ψυχῆς διατελῶ

Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 29 8)βρ. 96.

Ἄριθ. πρωτ. 114

Ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχιγραμματέως κ. Κυρίλλου

Ἀγαπητέ μοι Γερβάσιε,

Πρὸ ἰκανῶν ἡμερῶν ἔλαβον καὶ ἐπανειλημμένως ἀνέγνων τὴν περισπούδαστον ἐπιστολὴν σου διὰ τῆς ὁποίας μοι ἐξήγεις γλαφυρῶς καὶ πειστικῶς τοὺς λόγους τῆς ἐν ἐμοὶ παρατηρουμένης συνήθως ἀποστροφῆς εἰς τὸ γράφειν ἐπιστολάς. Σοὶ εὐχαριστῶ πολὺ, διότι εἰς πάντας τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ἀναφέρεις οὐδένα εὐρίσκεις δυνάμενον νὰ γεννήσῃ καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν ὅτι προέρχεται τοῦτο ἴσως ἐκ λησμοσύνης τῶν φίλων καὶ ἰδίως τοῦ ἀγαπητοῦ Γερβασίου. Καὶ πῶς ἦτο τοῦτο δυνατόν, ἀφοῦ διὰ δεσμῶν ἀρρήκτων συνεδέθησαν αἱ ψυχαὶ καὶ τὰ αἰσθημάτά μας καὶ ἀφοῦ οὐδέποτε ἐνταῦθα παρέρχεται ἡμέρα χωρὶς ν' ἀναμνησθῶ μετὰ τῶν κοινῶν φίλων Φωτίου, Λαυρεντίου Δ. Γρηγοῦ, Ταπεινοῦ, Βαπορίδου καὶ ἄλλων τὴν ὄλως ζωὴν καὶ εὐλοκίειαν ἀποπνεύσαν φρυσιογνωμίαν καὶ εὐχάριστον συναναστροφὴν σου; Μηδαμῶς ἀμφιβάλλῃ, Γερβάσιέ μου, ὅτι πολλὰκις καὶ ἐγὼ θλίβομαι καὶ ἀδημονῶ, ἀναλογιζόμενος ἀπ' ἐνὸς μὲν τὰς ἡμέρας, ἃς ὁμοῦ ἐνταῦθα διήλθομεν, ἀπ' ἑτέρου δὲ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὸν σημερινὸν βίον κατὰ πολλὰ διαφέροντα ἐκείνου, ὃν ὁμοῦ ὄντες διήγομεν. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου πολλὰ ἔχω καὶ δύναμαι νὰ σοὶ γράψω, ἀλλὰ σὺ γινώσκεις τὸν χαρακτήρά μου, καὶ ἐκ τῶν ὀλιγίστων τούτων εἰκάξεις πολλά. Προαισθάνομαι ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ μᾶς ἀξιῶσῃ ὁ θεός, ἐὰν ζήσωμεν νὰ γειτονεύσωμεν, οὐχὶ ἐμοῦ ἀνερχομένου εἰς αὐτὰ τὰ ὑψηλὰ μέρη, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ σοῦ κατερχομένου εἰς χαμηλότερα καὶ ἠπιώτερα κλίματα, καὶ τότε διὰ μακρῶν ἐξηγουίμεθα. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Ἐνθυμείσαι, Γερβάσιε, πρὸ καιροῦ ἐγραφές μοι ὅτι ὁ Χρυσόστομος θὰ μοὶ ἔστειλε 15 λίρας, ἃς θὰ ἔδιδον τῇ Α.Θ. Παναγιότητι ἀπέναντι τοῦ πρὸς Αὐτὴν χρέους σου ἀπαντητικῶς δέ σοι ἔγραφον ὅτι δὲν μοι ἀπεστάλησαν τὰ ἐν λόγῳ χρήματα. Νομίζω, ἀγαπητέ, ὅτι εἶνε καιρὸς νὰ σπεύσῃς καὶ ἐξοφλήσῃς τέλεον τὸ πρὸς τὴν Αὐτοῦ Θ. Παναγιότητα χρέος ἀποστελλῶν ἐμοὶ τὸ ὑπολειπόμενον ποσὸν καθόσον φρονῶ ὅτι εἶνε ἀκόμη ἐνωρίς ἢ ὥστε νὰ ἀρχίσῃς νὰ θησαυρίζῃς καὶ μερίζοντας νὰ οἰκοδομῆς ὡς μανθάνω ἀποθήκας. Εὐχομαι καὶ πιστεύω ἀδιστάκτως νὰ μὴ ἔχῃς πολλὰς σχέσεις μὲ μίαν συνήθη δυστυχῶς τοῖς κληρικῶσι ἀρετὴν τ ἢ ν φ υ λ α ρ γ υ ρ ί α ν. Παρακαλῶ νὰ μοὶ ἐξηγηθῆς ὀλίγον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου. Βλέπεις ὅτι ἀντὶ νὰ σοὶ δίδω ἐγὼ ἐξηγήσεις, ζητῶ συνήθως παρὰ σοῦ τοιαύτας· πῶς τὸ ἐξηγεῖς αὐτό; Τὸν φίλον Χρ. Νίκου ἀσπάζομαι ἐκ ψυχῆς καὶ τὸν ἀγαπῶ καὶ τὸν ἐκτιμῶ. Πάντες οἱ ἐνταῦθα καὶ οἱ ἐκ τῆς οἰκίας μου ἀσπάζονται σου σε ὡς φίλοῦν τὴν δεξιάν σου.

Ἐν Κων)πόλει τῇ 6η 7)βρίου 896

Πρόθυμος καὶ ἰσάδελφος φίλος

† Ἀρχιμ. Κύριλλος

Ἄριθ. πρωτ. 115

Τῷ πρώην Καίμακάμη Πρεμετῆς ἐνδοξοτάτῳ Διλαθέρβη ἀπαντητικῇ

Ἄριθ. πρωτ. 116

Τῷ Οἰκουμεικῷ Πατριάρχῃ συστατικῇ ἐπιστολῇ διὰ τὸν Διλαθέρβην

Ἄριθ. πρωτ. 117

Τῷ ἀγίῳ Ἡρακλείας συστατικῇ διὰ τὸν ἐνδοξ. Διλαθέρβην

Ἄριθ. πρωτ. 118

Τῷ Πρωτοσυγκέλλῳ Ἱεροθέῳ ἀπαντητικῇ

Ἄριθ. πρωτ. 119

Ἐπιστολῇ ἀπαντητικῇ τῷ πρωτοσυγκέλλῳ Ἱεροθέῳ ὅτι ἐλήφθησαν τὰ ἀποσταλέντα παρ' αὐτοῦ 100 μετζήτια καὶ ὅτι τὸ ἐπίδομα τοῦ Παρθεναγωγείου Πρεμετῆς ἐκόπη.

Ἄριθ. πρωτ. 120

Τῷ Ἁγίῳ Πελαγωνείας

Περιοπούαστέ μοι ἐν Χῶ ἀδελφέ.

Ἄσμένως δεξάμενος καὶ μετ' ἐπιστασίας διεξελθὼν τὸ περιεχόμενον τῆς ὑπὸ ἡμερομ. 7ης τ.μ. ἐπιστολῆς τῆς ὑμετέρας περιοπουδάστου Σεβασμιότητος σπεύδω ν' ἀπαντήσω πρὸς ταύτης. πεποιοῦς, ὅτι αἱ σκέψεις μου θὰ τύχωσι τῆς πολυτίμου μοι Αὐτῆς ἐπιδοκμασίας.

Ὡς γινώσκει ἡ Ὑμετέρα περιοπουδάστος Σεβασμιότης κατὰ τοὺς διέποντας τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν Ἐκκλησίαν Ἐκκλησιαστικούς κανόνας, ἕκαστος Μητροπολίτης τυγχάνει κυρίαρχος τῆς θεόθεν λαχούσης Αὐτῷ ἐπαρχίας καὶ δύναται νὰ διευθετῇ τὰ κατ' αὐτήν, ὅπως ἂν κρίνῃ βέλτιον ἀείποτε τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτῆς ἐν παντὶ προόδου στοχαζόμενος, οὐδενὶ δὲ τῶν Μητροπολιτῶν ἐπιτρέπεται νὰ καταγγέλλῃ τὰς πράξεις τοῦ ἐτέρου. ἐξαιρουμένης τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν Ἀρχιερεὺς τις ἤθελε προσκρούσῃ εἰς τὰ δόγματα τῆς ἡμετέρας Ὀρθοδόξου πίστεως τὰ ἀποτελοῦντα τὸν θεμέλιον τῆς μιᾶς ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς ἡμῶν Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἡ περὶ τὰ λοιπὰ ἀδεξιότης καὶ μὴ ὀρθοφροσύνη Ἀρχιερέως τινὸς παραβιάπτει πολλὰς καίριας καὶ ζωτικὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους συμφέροντα, διὰ ταῦτα προὐνόησαν οἱ ἐσχάτως θεθεσπισμένοι καὶ ὑπὸ τῆς σεβαστῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως κεκυρωμένοι κανονισμοί, ἵνα, ἐάν τις τῶν ἀρχιερέων ἀστοχῇ περὶ τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν ποιμαντορικῶν αὐτοῦ καθηκόντων καὶ ἐριθειῶν καὶ σκανδάλων γίνῃται πρόξενος διὰ γνώμη Συνοδικῇ διαταχθῇ τις τῶν Μητροπολιτῶν ἐξαρχικῶς διακριθῶσαι τὰ πράγματα· τότε δὲ μόνον ὁ οὕτως ἐπισήμως ἐντεταλμένος λαμβάνει ἀνά χεῖρας τὸν κάλαμον μετὰ τὴν ποσῆκουσαν ἐξακριβῶσιν καὶ δια-

φωτίζει την ἐκκλησίαν περὶ τῆς ἐνοχῆς ἢ τῆς ἀθωότητος τοῦ ἐγκαλουμένου· ἄλλως ἂν ἐπετρέπετο τοῖς Ἀρχιερεῦσιν ἄνευ ἐντολῆς ἀλλήλους ἐπὶ τοῖς ἔργοις ἐγκαλεῖν τὸ ἀφιλάδελφον μὲν καὶ ποικίλαι ἀντεγκλήσεις ἤθελον βασιλεύσῃ ἐν τῇ ἀγία ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ, συκοφαντία δὲ καὶ ραδιουργία ἤθελον ἐπικρατήσῃ παρ' ἐκείνοις, παρ' οἷς δέον νὰ ἐπικρατῇ πάντοτε ἢ ἐν Χρῆ ἀγάπῃ καὶ ὁμόνοια, καὶ οὕς ὡς ἀνθρώπους σάρκα φοροῦντας καὶ τὸν κόσμον οἰκοῦντας τὰ αὐτὰ μαστίζουσι τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθένειας πάθη. Τούτων δὴ τῶν ἰδεῶν ἐμφορούμενος ἀτολμος ἀποδείκνυμαι πρὸς ἐπιτέλειαν τῆς κατ' ἀνωτέραν ἐντολὴν φιλικῆς ἀξιώσεως τῆς Ἑμετέρας περισπουδάστου Σεβασμιότητος. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῇ ὑμετέρα τιμαλφεῖ ἐπιστολῇ καταφαίνεται ζήλος ζωηρὸς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους ἐκτίθησι Αὐτῇ ὄδε συντόμως τὰς περὶ τοῦ ἁγίου Δυοραχίου σκέψεις καὶ τὰς περὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ πληροφορίας μου.

Ὁ ἀδελφὸς οὗτος μικρὸς μὲν τυγχάνει τὸν νοῦν καὶ στερεεῖται τῆς προσηκούσης πρὸς τὸ διαπράττειν καλὸν ἢ κακὸν δεξιότητος, ἀλλ' ἔχει, ὡς ἐξ ἰδίας ἀντίληψεως γινώσκω, ζῆλον ἀνυπόκριτον πρὸς τὴν ἀμίμητον τῶν πατέρων ἡμῶν θρησκείαν καὶ εὐστάθειαν χαρακτῆρος, ἣν ἐθαύμασαν πάντες οἱ κατιδόντες τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει ἐφρονσχάζοντα πρόην Πατριάρχην Κωνσταντινούπολως Ἰωακείμ τὸν Γ'.

Ἀρχαὶ ὅμως ἐθνικαὶ βάσιμοι οὐδέποτε βασίμως ἐνεφώλευσαν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῇ καρδίᾳ τοῦ γέροντος τούτου. ὅστις κατέχεται ὑπὸ παντελοῦς περὶ τούτου ἀγνοίας. Ἄν δέ που ἐφωράθη εἰπὼν ἔκτροπὸν τι. τοῦτο ἀποδοτέον μᾶλλον εἰς εἰσηγήσεις ἄλλων ἢ εἰς ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν καὶ ἀντίληψιν. Διὰ ταῦτα, ὅτε ἐσχάτως διῆλθε διὰ τῆς ἐμῆς Μητροπόλεως ἀνέπτυξε μὲν ἀρχὰς τινὰς τῷ Ἐκκλησιαστικῷ ἡμῶν καθεστῶτι ἀπαδοῦσας, ἐφωράθη δὲ δεχόμενος ἐπισκέψεις παρὰ διδασκάλων Βλάχων καὶ τοῦ καθορημένου Κοσμᾶ, διεββαίωσεν, ὡς ἐξηκριβῶσα, τὴν Αὐτοῦ ἐξοχότητα τὸν ἐνταῦθα Μουτσαρίφην, ὅτι φίλα φρονεῖ τοῖς Βλαχίζουσιν, ἀλλ' οὐδὲν οὔτε καλὸν οὔτε κακὸν διέπραξεν. οὐδὲ καὶ σπουδαίως ἠθέλησε νὰ διαπράξῃ ὁ φιλοχρήματος γέρον. Καὶ τοῦ μὲν παρὰ τῇ Κορυθαῖ τμήματος ἐνεπιστεύσατό μοι μετὰ παρακλήσεως καὶ τὴν πνευματικὴν διακυβέρνησιν, ἄνευ ἐννοεῖται τῆς ἐλαχίστης τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ θυσίας, αὐτὸς δὲ μεταθὰς εἰς Ἐλβασάνιον κατέλειπεν ἅπαν τὸ τμήμα ἄνευ σχολείων καὶ ὑπὸ ποικίλων ἐρίδων λυμαινόμενον. Ἐμαθον μόνον, ὅτι συνέστησε τοῖς κατοίκοις χωρίου τινος παρὰ τὸ Βουργαδέτσιον νὰ ζητήσῃσι διδάσκαλον παρὰ τοῦ γνωστοῦ Μαργαρίτου, ὅπερ ὅμως ἀπέκρουσαν οὗτοι ἐντόνως τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τοῦ ἐν Βουργαδέτσει ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου αἰδεσιμωτάτου Πατᾶ - Κοσμᾶ. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταδὸλον γίνεται ὅτι ὁ φιλοχρήματος γέρον ἐδελεάσθη ἴσως, ἵνα συνεργῇ τοῖς βλαχίζουσιν· ἀλλὰ ποῦ ἄραγε ἀποδοτέον τὴν αἰτίαν, ὁ ἅγιος ἀδελφός, οὗ τὰς ἰδέας καὶ τὰ φρονήματα ἄριστα γινώσκω ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ἐθεώρει ὡς τὸν μόνον σωτήρα τῆς κλυδωνιζομένης ἡμῶν Ἐκκλησίας τὸν Ἰωακείμ τὸν Γ'. Ὅτε δὲ παρὰ τὰς πολυμόχθους προσπάθειας τῶν Ἰωακειμιστῶν ἀντὶ τούτου εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον ἐγκαθιδρύθη Ἀνθιμος ὁ 7ος νέφος ἀπογοητεύσεως ἐπεκάλυψε τὴν ψυχὴν τοῦ Γέροντος, ὅπερ διεσκέδασεν ἢ πρὸς στιγμὴν διαδοθεῖσα καὶ ὑπὸ πολλῶν πιστευθεῖσα ἰδέα, ὅτι ὁ Ἀνθιμος ἐγκολπούμενος τοὺς Ἰωακειμιστὰς ἤθελε παρασκευάσῃ τὴν ἐν βραχείᾳ εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον Ἰωακείμ τοῦ Γ'. Ἀλλ' ὅτε μετὰ ταῦτα εἶδε τοὺς μὲν Ἰωακειμιστὰς παραγκωνισθέντας καὶ τὰς ἐλπίδας αὐτῶν διεψευσμένας, ἑαυτὸν δὲ τῶν Συνοδικῶν καθηκόντων ἀτηλλαγμένον καὶ εἰς δυσμείναια περιεπιτωκότα τηλικαύτην, ὥστε οὐδ' ἢ εἰς ἅγιον ὄρος μετάβασαι αὐτῷ ἐπετρόπη, τότε δὴ τότε ἢ γεροντικὴ αὐτοῦ καρδία ὑπ' ἀπογοητεύσεως μεγάλῃς κατελήφθη, ἀπόλεσε δὲ ὡς μοι εἶπε,

πάσαν ἐλπίδα περὶ βελτιώσεως τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καθεστῶτος. Ὑπὸ τῆς ἀνίας δὲ ταύτης κατεχόμενος νομίζων δὲ ἐν τῇ μικρονοίᾳ του ὅτι τὰ πρόσωπα καὶ οὐχὶ ὁ Θεὸς σώζει τὴν Αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, κατὰ πάντων δὲ τῶν ἁγίων ἀρχιερέων φρουάτων, κατέστησεν ὁ τάλας τὴν ἀκρόπολιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐάλωτον τοῖς πολεμοῖς, οἵτινες πάντα λίθον κινουσι καὶ γῆν καὶ θάλασσαν περιάγουσιν, ὅπως ποιήσωται ἓνα προσήλυτον υἱὸν γεένης διπλότερον ἑαυτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνθρώπινος φύσις καὶ γηράσκουσα ἔχει πάντοτε ἐν ἑαυτῇ νεάζοντα καὶ ἀκμάζοντα τὰ πάθη ὑπεξεκαύθη πρὸς στιγμὴν καὶ τοῦ γέροντος τούτου ὁ ζῆλος διὰ τῆς ἀπονομῆς καὶ τοῦ γνωστοῦ παρασῆμου τῇ συνεργείᾳ ὡς ἄδεται τῶν Βλαχιζόντων, οἵτινες ὑπετόπασαν, ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἁγίου ἀδελφοῦ εὐρέθη ὁ ὑπὸ πάντων τῶν Βλαχιζόντων ὡς ἔξαρχος ἀναμενόμενος Μεσσίας· ἀλλ' ἀγνοοῦσιν οἱ δέλαιοι, ὅτι ἂν στιγμιαία τις περὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν πραγμάτων ἀπογοήτευσίς καὶ τὸ γηράσκειν παρὰ τῷ γέροντι τούτῳ πάθος τῆς φιλαργυρίας ἴσχυσαν π' ἀφαρπάσαι παρ' αὐτοῦ χιμαιρικάς τινας ὑποσχέσεις, ἐν τούτοις μικρά τις ἐκ μέρους μου συζητήσις μετ' αὐτοῦ καὶ ἐξέλεγξις τῶν καινοφανῶν τοῦ Βλαχισμού ἀρχῶν. ἄς οὔτε κατενόησε οὐδὲ εἶνε δυνατόν νὰ κατανοήσῃ, ἠνάγκασεν αὐτὸν μετὰ συγκινήσεως νὰ μὲ διαβεβαιώσῃ ὅτι οὐδαμῶς διανοεῖται νὰ ἀμαυρώσῃ τὴν ὑπερτριακονταετη ἀρχιερατικὴν αὐτοῦ ποιμαντορίαν κατὰ βουλόμενος κατὰ τῆς Μητροῦς Ἐκκλησίας, προσέθηκε δὲ ὅτι τὴν ἀρχὴν οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἕλλην, οὐδὲ βάρβαρος, οὐδὲ δούλος ἀνέκαθεν εἶχεν ὡς βάσιν τῆς ποιμαντορίας του, ἐπιτρέπων πολλάκις τὴν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ψαλμωδίαν τροπαρίων ἐν ἄλλαις γλώσσαις εἰς πολλὰς ἐκφωνήσεις καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ἱερουργίᾳ Ἀλβανιστὶ ἀπαγγέλλων.

Αὐτὴ ἐν ὀλίγοις, περισπούδαστε ἐν Χῷ ἀδελφέ, εἶναι ἡ περὶ τοῦ ἁγίου ἀδελφοῦ γνώμη μου καὶ ἡ περὶ τῶν ἐσχάτως διαδοθεισῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἀληθῆς ἐξιστόρησις. Οὐδὲν ἐν τῷ γεινιάζοντι τῇ ἐπαρχίᾳ μου τμήματι τῆς θεοσώστου αὐτοῦ ἐπαρχίας ὑπὲρ τοῦ Βλαχισμού διέπραξε, εἰμὴ διεξέφυγε τῶν χειλέων αὐτοῦ ἀμετροεπὲς τι ὑπὲρ αὐτοῦ ἔπος. Τί ὅμως πράττει ἐν τῷ ἐτέρῳ, τῷ λιαν ἀφ' ἡμῶν μεμαρτυρημένῳ τμήματι τῆς ἐπαρχίας του περὶ τούτου οὐδὲν γινώσκω. Βέβαιον ὅμως τυγχάνει, ὅτι ὁ ἐν Μοσχοπόλει Βλαχοδιδάσκαλος μετέβη εἰς τὸ τμήμα ἐκεῖνο ἄγνωστον ὑπὸ τινος προσκληθείς. Ἀλλὰ μήπως οἱ πολεμοὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ἡμῶν καθεστῶτος δὲν δύνανται καὶ ἄνευ τῆς συμπράξεως τῶν Ἀρχιερέων νὰ παραπλανῶσι τοὺς ἀπλουστέρους τῶν ἀνθρώπων χρήμασι χρώμενοι καὶ σχολεῖα. ἔνθα οὐδ' ἴχνος τούτων ὑφίσταται καθιδρόντες; Εὐχαιρον νομίζω νὰ ἐπαναλάβω ἐνταῦθα, ὅπερ καὶ ἄλλοτε ἔγραψα τῇ ὑμετέρᾳ περισπούδαστῳ Σεβασμιότητι, ὅτι ἀνάγκη ὑπάρχει κατελείγουσα δαπάνης ἔτι σμικρᾶς ἵνα ἐν ἅπασιν τοῖς ἀλλοφώνοις χωριοῖς λειτουργῇ ὅποσδήποτε Ἑλληνικὸν τι Σχολεῖον, ἄλλως ὅταν φροῦριὸν τι μένη ἀφύλακτον πολλὴ τις εὐκαιρία δίδεται πρὸς τὴν τούτου ἄλωσιν πρὸς ἐπανάκτησιν τοῦ ὁποίου ἀπαιτεῖται καὶ χρόνος καὶ πόνος πολὺς καὶ δαπάνη οὐ σμικρά. Ἐν Κοσίῳ φέρ' εἰπεῖν τῆς ἐμῆς ταπεινῆς ἐπαρχίας κατοικουμένη ὑπὸ πολλῶν Βλαχοφόνων οἰκογενειῶν ἐστάλη κατ' αὐτὰς ἐκ Βιτωλίων βλαχοδιδάσκαλος, ὃν ἀσμένως ὑπεδέξαντο οἱ κάτοικοι παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ ἐκεῖ ἐπιτρόπου μου, ἀφοῦ μάτην ἀνέμειναν ἐπίδομα ἐκ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κέντρον, δι' ὅπερ καὶ ἄλλοτε ἐξελιπάρησα τὴν πολύτιμον τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος μεσιτείαν παρὰ τοῖς ἀρμοδίοις. Καὶ ἤδη καθιδρῦθη βρονηθόμενος καὶ ὑπὸ πάντων τῶν χωρικῶν ἀγαπώμενος ὁ εἰρημνός διδάσκαλος πρὸς ἔξωσιν τοῦ ὁποίου ἐποίησατο μὲν τὰς δεοῦσας παραστάσεις καὶ πάσαν καταβάλλει δυνατὴν προσπάθειαν ἡ ἐμὴ Μητροπόλις, ἀλλ' ἐν τῇ ἀδημονίᾳ τῆς ἐν τοιαύταις περιστάσεσι ἀναφωνεῖ τὸ πασίγνωστος τοῦ μεγάλου ἐκείνου τῆς ἀρχαιότητος ρήτορος λόγιον: «δεῖ χρημάτων

καὶ ἄνευ αὐτῶν οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων». Πῶς λοιπὸν δυνάμεθα ἄνευ πολλῆς ἐρεῦνης καὶ ἐξετάσεως νὰ κατακρίνωμεν καὶ νὰ καταγγέλλωμεν ἁγίους ἀδελφούς, διότι ἠκούσαμεν ὅτι ἐν τινι χωρίῳ τῆς ἐπαρχίας των συνεστάθη ἀλλόγλωσσον Σχολεῖον.

Ταῦτα καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἀναλογιζόμενος περισπούδαστε ἐν Χῷ ἀδελφέ, δὲν ἔκριναι ὀρθὸν νὰ γράψω, ἄνευ ἐγγράφου ἐντολῆς πρὸς τὴν Αὐτοῦ θειοτάτην Παναγιώτητα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑμετέραν Σεβασμιότητα, ἣτις δύναται νὰ διαβιβάσῃ τὰς περὶ τοῦ γέροντος τούτου σκέψεις καὶ κρίσεις μου ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι τοῖς ἁρμοδίοις.

Μὴ ἀμφιβάλλων ὅτι τεύξομαι τῆς Ὑμετέρας πολυτίμου συγγνώμης διατελω μετὰ τῆς προσηκούσης ἀδελφικῆς ἀγάπης.

Ἐν Κορυνοῦ τῇ 19ῃ Νοεμβρίου 1896

Ἄριθ. πρωτ. 121

Τῷ ἀγίῳ Πελαγωνεῖας

Σεβασμιότατα ἐν Χῷ ἀδελφέ.

Εὐχαριστῶς ἀπαντῶν εἰς τὰ διάφορα κεφάλαια τῆς ὑπὸ ἡμερομ. 4ης τ.μ. ἐπιτολῆς τῆς ὑμετέρας φιλῆς μοι Σεβασμιότητος, ἐκφράζω Αὐτῇ ἐν πρώτοις τὰς θεομᾶς μου εὐχαριστίας ἐπὶ ταῖς διαβιθασθείσαις μοι πληροφορίαις περὶ τοῦ ἐκτελεστοῦ τῆς διαθήκης τοῦ μακαρίτου Γεωργίου Ἀδάμ καὶ ταῖς πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐνταῦθα χριστιανικῆς Κοινότητος ἐπὶ τοῦ προκειμένου πολυτίμου ἐνεργείας τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος, ἣτις ἀείποτε μέγα ἐπιδεικνυμένη ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ τῆς ἐμῆς ταπεινῆς ἐπαρχίας αἰδίων ἐπισπάται εἰς ἑαυτὴν τὴν εὐγνωμοσύνην παντὸς τοῦ ἐμπειπιστευμένου μοι λογικοῦ ποιμνίου. Εὐχαριστῶ Αὐτῇ ἐπίσης καὶ δι' ὅσας καταβάλλει ἐνεργείας πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκόμενου ἐκ μέρους τῆς κοινότητος Λέκλης σκοποῦ ἀναφορικῶς πρὸς τὸ κληροδοτήμα αὐτῆς, ὅς πραγματούμενος πολλὴν θέλει παράσχη τὴν εὐκολίαν τῇ εἰρημένῃ Κοινότητι. Τὰς περὶ τοῦ μέχρι προῦ ἐνὸς ἔτους χορηγουμένου εἰς Προμετὴν ἐκκλησιαστικοῦ χορηγήματος σκέψεις τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος διεβίβασα ἐγκαίρως τῇ Κοινότητι, ἐλπίζω δέ, ὅτι θὰ ἐκτιμήσῃ αὐτὰς προσηκόντως.

Ἐγκλείω ὄδε τὴν τε ζητουμένην περὶ τῆς ἀπὸ τινων μηνῶν ἀποστολῆς εἰς τὰ ἐνταῦθα Ἑλληνικὰ Σχολεῖα γεωγραφικῶν πινάκων ἀπόδειξιν παραλαβῆς αὐτῶν ὡς καὶ τὸν πίνακα τῶν διὰ τὸ παρὸν σχολικὸν ἔτος χορηγημάτων διὰ τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα τῆς ἐπαρχίας μου ἐν ᾧ θὰ ἴδῃ ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης ὅτι μία καὶ μόνη μεταβολὴ κατ' ἀνάγκην ἐγένετο διὰ προσθήκης πέντε λιρῶν εἰς τὸ χορηγήμα τοῦ διδασκάλου Βοβοσίτης.

Περὶ τοῦ κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη ἐν τῷ χωρίῳ Πάγλα διδάξαντος διδασκάλου Ε. Μιχαηλίδου γνωρίζω Αὐτῇ, ὅτι οὗτος εἰργάσθη ἐκεῖ καθ' ὅς ἔχω τουλάχιστον ἐγὼ πληροφορίας τακτικῶς καὶ ὅτι δίκαιον εἶναι νὰ πληρωθῇ κατὰ τὸ παρὸν δὲ σχολικὸν ἔτος διωρισθῇ ὁ κ. Πανίδης λίαν εὐδόκιμος μοι διδάσκαλος.

Ἐπὶ τούτοις ἀσπαζόμενος Αὐτὴν ἐν φιλήματι ἀδελφικῷ διατελω

Ἐν Κορυνοῦ τῇ 20ῃ Νοεμβρίου 1896

Ἄριθ. πρωτ. 122

Τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ κυρίῳ Ἀνθίμῳ

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Ἐγκαίρως κομισάμενος τὸν ἀπὸ 24ης 7)βρίου σепτήν ἐπιστολὴν τῆς Ὑμετέρας θειοτάτης Παναγιότητος ἐτησίου ὑπὲρ τοῦ Ἐθνικοῦ ταμείου τῶν ἱερῶν Ἐκκλησιῶν χορηγήματος τῆς ταπεινῆς μου ἐπαρχίας, σπεύδω διὰ τοῦ παρόντος νὰ γνωρίσω Αὐτῇ, ὅτι σήμερον ἀποστέλλω διὰ τῆς Αὐτοῦ Πανοσιολογιότητος τοῦ ἀρχιερέως τῆς ἱερᾶς Συνόδου κ. Κυρίλλου λόφ. ὁθωμ. 10 διαβεβαιῶν Αὐτήν, ὅτι θὰ φροντίσω πρὸς τῆς λήξεως τοῦ ἔτους τούτου νὰ ἐκκαθάρω τὸν μετὰ τοῦ Ἐθνικοῦ ταμείου λογαριασμόν μου, ἀφοῦ λάβω πληροφορίας καὶ παρὰ τοῦ ἐν Πρεμετῇ ἐπιτρόπου μου τίνες τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπέτισαν τὸ χορηγήμα καὶ τίνες ἔτι καθυστεροῦσιν αὐτὰ.

Δὲν θεωρῶ ἄσκοπον, Παναγιώτατε Δέσποτα, νὰ σημειώσω ἐνταῦθα, ὅτι τὰ πλεῖστα χωρία τῆς ταπεινῆς μου ἐπαρχίας πενέστατα ὄντα οὐκ ἐξαρκοῦσιν οὐδ' εἰς τὸ διὰ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς ἀπαιτούμενον ἔλαιον. ἀλλὰ διὰ τὸν διακαῆ πόθον μου, ὅπως φανῶ κατὰ τι χρήσιμος ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Ἐθνικοῦ ταμείου, αὐτὸς μὲν δὲν ἐπιχείρησα τῇ συνῆθει περιοδεῖα ἕνεκα τῆς μαστιχοῦσης τὰ ταλαίπωρα χωρία παντοδαπῆς πενίας, ἀλλ' ἐξαπέστειλα τὸν διάκονόν μου πρὸς εἰσπραξίν τῶν χορηγημάτων τῶν ἐκκλησιῶν, μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ ὁποίου ἐκ τοῦ ἀνά χεῖρας αὐτοῦ διπλοτύπου θὰ ἴδω τίνες τῶν Ἐκκλησιῶν ἠδυνήθησαν ν' ἀποτίσωσι τὸ χορηγήμα, καὶ θὰ καταστρώσω τότε καὶ τὸν ἐπὶ τούτῳ κατάλογον.

Ἐπὶ τούτοις θερμῶς παρακαλῶν, ὅπως ἀποσταλῇ μοι ταχυδρομικῶς καὶ ἕτερον διπλότυπον διὰ τὸ τμήμα Πρεμετῆς διατελῶ κατασπαζόμενος τὴν Παναγίαν Αὐτῆς δεξιάν.

Ἐν Κορυθαῖ τῇ 20ῇ Νοεμβρίου 1896

Ἄριθ. πρωτ. 123

Ἐπιστολῇ τῷ Θ. Οἰκονομίδῃ ὅτι ἐστάλησαν αὐτῷ διὰ τοῦ ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου κ. Κυρίλλου γρ. 300 διὰ τὴν χήραν του μ. Χ. Θεοδώρου

Ἄριθ. πρωτ. 124

Τῇ ἐπὶ τῆς συντάξεως τοῦ Κανονισμοῦ ἑξαμελῆ ἐπιτροπῇ

Ἐντιμότητε κύριε,

Τῆς πρὸς σύνταξιν Κανονισμοῦ τῆς Κοινότητος ἐπιτροπῆς ἧς ἀποτελεῖτε μέλος ἀπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις ἄνευ ἀποτελέσματος συνελθούσης, ἔγνωμεν παρασκευάσασθαι σκέδιόν τι Κανονισμοῦ, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τούτου διεξαχθῇ συντόμως ἡ τῆς ἐπιτροπῆς ἐργασία. Ὅθεν προτρεπόμεθα τὴν Ὑμετέραν ἐντιμότητα, ὅπως ἀνυπερθέτως μεθαύριον ἡμέραν Δευτέραν περὶ ὥραν τῆς ἡμέρας ἀκριβῶς 4ην προσέλθῃ εἰς τὴν ἱερὰν Μητροπόλιν ἔνθα ὑπὸ τὴν προεδρείαν ἡμῶν ἐν ἐλάνειλημμέναις συνεδριάσεσι δέον νὰ συντελεσθῇ τὸ ἀπὸ πολλοῦ ἀνατεθειμένον τοῦτο τῇ ἐπιτροπῇ καθήκον.

Ἐπὶ τούτοις διατελοῦμεν ἐπευχόμενοι ὑμῖν τὴν παρὰ τοῦ Ὑψίστου εὐλογίαν

Ἐν Κορυθαῖ τῇ 23ῇ Νοεμβρίου 1896

Ἄριθ. πρωτ. 125

Ἐπιστολὴ τῷ ἀρχιερατ. ἐπιτρόπῳ τοῦ ἁγίου Βελλᾶς ἐν Λεσκοβικίῳ κῦρ κῦρ Παπᾶ Χαραλάμπει ὅπως προσκαλέσῃ καὶ νουθετήσῃ τὴν σύζυγον τοῦ ὑπηρετοῦ μου Γεωργίου νὰ τῷ ἀκολουθήσῃ ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει στείλῃ τὴν ἐγκλειστον ἀγωγὴν του τῷ ἁγίῳ Βελλᾶς

Ἄριθ. πρωτ. 126

Ἐπιστολὴ τῷ ἁγίῳ Καστορίας ἀπαντητικὴ

Ἄριθ. πρωτ. 127

Ἐπιστολὴ τῷ Σ. Καραγιαννίδῃ

ὅτι ἔνεκα οἰκονομικῆς καχεξίας δὲν δύναμαι ν' ἀποστείλω ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ὀφειλομένην ἐξάμηνον συνδρομὴν μου καὶ ὅτι δύναται νὰ διακόψῃ τὴν ἀποστολὴν τοῦ φύλλου ἂν δὲν ἀναμείνῃ τὴν ἀπότισιν τῆς συνδρομῆς ἐν εὐθετωτέρῳ δι' ἐμὲ χρόνῳ μ. 10)69. 96.

Ἄριθ. πρωτ. 128

Ἐπιστολὴ τῷ ἁγίῳ Πελαγωνείας κ. Κοσμᾶ

Περισπούδοστέ μοι ἐν Χῷ ἀδελφέ,

Ἄσμένως ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς 8ης παρελθόντος μηνὸς ἀδελφικὴν πρὸς με ἐπιστολὴν τῆς Ἑμετέρας περισπουδάστου μοι Σεβασμιότητος εὐχαριστῶ Ἀυτῇ ἐγκαρδίως ἐπὶ ταῖς ἐπιβιβασθείσαις μοι πληροφορίας περὶ τῶν πολυτίμων ἐνεργειῶν τῆς κατὰ τοῦ ἐκ Μοσχολόεως τῆς ταπεινῆς μου παροικίας καθηρημένου Παπᾶ Κοσμᾶ παρὰ τῷ αὐτόθι Διοικητικῷ Συμβουλίῳ. Εἶνε πᾶσα ἀνάγκη νὰ καταδιωχθῇ ἀπηνῶς τὸ ἀποφύλιον τοῦτο τέρας· ἐλπίζω δὲ ἤδη μετὰ τὰς γενομένας καὶ ὑπὸ τῆς Ἑμετέρας Σεβασμιότητος κατ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Βαλῆν δεούσας παραστάσεις νὰ λάβῃ τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας του ὁ βδελυρὸς οὗτος ἄνθρωπος καὶ ἀείποτε τὰ κάκιστα κατὰ τῆς Μητρὸς ἡμῶν Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας βουλευόμενος.

Ἐπὶ τούτοις διατελῶ μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης
Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 7ῃ 10)βρίου 1896

Ἄριθ. πρωτ. 129

Ἐπιστολὴ τῷ ἁγίῳ Πελαγωνείας

ὅτι δέον νὰ καταβληθῇ ἡ δέουσα ἐνέργεια παρὰ τοῖς ἀρμοδίοις ὅπως χορηγηθῇ καὶ πάλιν τὸ ἐπίδομα διὰ τὸ Παρθεναγωγεῖον Πρεμετῆς.

Ἄριθ. πρωτ. 130

Ἐπιστολὴ τοῖς κ. Ἐφόροις τῶν Σχολείων Πρεμετῆς

ὅτι ἐστάλη τῷ ἐν Βιτωλίοις ἀρμοδίῳ ἀντίγραφον τῆς ἀναφορᾶς των καὶ ὅτι πᾶσαν κατεβάλομεν προσπάθειαν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς δικαίας αἰτήσεώς των.

Ἄριθ. πρωτ. 131

Ἐπιστολὴ τοῦ κ. Χρηστάκη Σταυρίδη

ὅτι ἡ χήρα Σταθάκη Δούκα παραπονεῖται ὅτι καθυστεροῦνται καὶ αὐτῆς μηνιαῖα καὶ ὅτι δέον νὰ τῇ δοθῶσι ταῦτα ἀφοῦ ὁ σύζυγος αὐτῆς τοσοῦτον εὐηργέτησε τὴν Κοινότητα Προμετῆς.

Ἄριθ. πρωτ. 132.

Ἐπιστολὴ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ

Παναγώτατε Δέσποτα,

Συνωδὰ τῇ Σεπτῇ ἐντολῇ τῆς Ὑμετ. θ. Παναγιότητος ἐγκλείω ὧδε κατάλογον τῶν ἐν τῇ ταπεινῇ μου ἐπαρχίᾳ ἐν ἐνεργείᾳ ἱερῶν Ἐκκλησιῶν ὡς καὶ σημειώσιν τοῦ ποσοῦ τῆς ἐτησίας εἰσφορᾶς ἐκ μέρους αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου. Ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ δὲν συμπεριελήφθησαν αἱ ὀλιγάριθμοι ἐν τῇ ταπεινῇ μου ἐπαρχίᾳ ἐνοριακαὶ μοναὶ διότι διεβεβαίωσα πρὸ πολλοῦ αὐτάς ὅτι ἡ εἰσφορὰ δὲν ἐπεβάρυνε καὶ ταύτας στηριζόμενος ἐπὶ τῆς πρώτης ἀπὸ 27ης Φεβρουαρίου ἐ.ἔ. ἐγκυκλίου τῆς ἁγίας καὶ ἱερᾶς Συνόδου ἐν ἣ οὐδεμία γίγνεται μεία καὶ τῶν ἱερῶν μονῶν ἄλλως τε αἱ ἐν τῇ ταπεινῇ μου ἐπαρχίᾳ ἐνοριακαὶ μοναὶ πενέσταται οὔσαι μὲν ἐπαρκοῦσιν εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτῶν ἀνάγκας μετὰ δυσχερείας δὲ πολλῆς εἰσπράττεται παρ' αὐτῶν καὶ ἡ ἐτησία συνδρομὴ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας, ἦν οἱ μόνοι ἐν αὐταῖς διάγοντες ὡς πακτωταὶ σχεδὸν καὶ λεγόμενοι Ὑγούμενοι ἀμαθεῖς τυγχάνοντες οὐδέποτε ἀναγιγνώσκουσιν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀνακοινῶ τῇ Ὑμ. θ. Παναγιότητι καὶ τῇ περὶ Αὐτῆν ἁγίᾳ καὶ ἱερᾷ Συνόδῳ ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ὀλίγων χωρίων τῆς ἐμῆς ταπεινῆς ἐπαρχίας, τοιφλίχια τυγχάνονται κατοικοῦνται ὑπὸ ὀλιγαριθμῶν οἰκογενειῶν ἐν ἀπειρηράπτῳ πενία βίον ἀβίωτον διαβιουσῶν, αἵτινες καὶ ἱερέων, ὡς τὰ πολλὰ στεροῦνται εἶπον δὲ λειτουργεῖ τις Ἐκκλησία οἱ χριστιανοὶ καὶ τὰ ἀναπτόμενα κηρία ἐπὶ πιστώσει ἀμφιβόλῃ ἐκ τοῦ παγκαρίου δανείζονται ἄλλα δὲ χωρία παντελῶς ἡρημώθησαν, καὶ τινὰ δὲν κατοικοῦνται σήμερον ὑπὸ μόνον Μωαμεθανῶν διὰ ταῦτα καὶ ἡ ἀρχιερατικὴ μου ἐπιχορηγήσις πολλὴ ἀπέχει τοῦ ποσοῦ τοῦ ὑπὸ τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν ἀναγεγραμμένον, ἀφοῦ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κορυτσᾷ, κατελογίσθησαν ἀρχῆθεν γρόσια 12.000 μεθ' ὅλην τὴν ἐπικρατοῦσαν δμόνοιαν καὶ ἡσυχίαν μὲν ἡδυνήθη νὰ εἰσπράξῃ μέχρι 5.000 γροσίων. Πῶς δὲ καὶ διὰ πόσων θωπειῶν καὶ ἐκλιπαρήσεων τῶν προσεστώτων τῶν διαφόρων χωρίων εἰσπράττεται ἡ εἰσπραττομένη ἐπιχορηγήσις, ἀποφεύγω νὰ περιγράψω σεβόμενος τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος. Ὅθεν θεομῶς παρακαλῶ τὴν Ὑμετ. θ. Παναγιότητα, ὅπως ἐπὶ τῶν εὐκλεῶν αὐτῆς ἡμερῶν ἐνεργηθῇ μεταρρυθμίσις τις ὡς πρὸς τὸ πάντας τοὺς ἁγίους ἀδελφούς ἐνδιαφέρον ζήτημα τῆς ἐπιχορηγήσεως. Ἴνα ὁ προιδεῦν ἀρχιερεὺς καὶ τὸ ποιμνιον αὐτοῦ ἐπισκεπτόμενος παρουσιάσῃται ἐκάστοτε μόνον ὡς πνευματικὸς πατὴρ καὶ οὐχὶ ὡς εἰσπράκτωρ τῆς ἐπιχορηγήσεως.

Ἐπὶ τούτοις ἐξαιτούμενος τὰς Θεοπειθεῖς εὐχὰς καὶ εὐλογίας τῆς Ὑμετ. Σεπτῆς Κορυφῆς, κατασπαζόμενος εὐλαβῶς τὴν Παναγίαν Αὐτῆς δεξιᾶν διατελῶ

Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 11ῃ 10)βρίου 96

Ἄριθ. πρωτ. 133

Ἐπιστολῇ τῷ κ. Πολυξένῃ Μ. Ἀξελου

Ἄριθ. πρωτ. 134

Ἐπιστολῇ τῷ ἀγίῳ Ἡρακλείας

Σεβασμιώτατέ μοι

Ἡ Α.Π. ὁ ἅγιος Καστορίας κ. Φιλάρετος παρεκάλεσέ με ὅπως μεσιτεύσω παρὰ τῇ Ὑμετέρῃ Σεβασμιότητι πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγίᾳ καὶ ἱερᾷ Συνόδῳ προκειμένου περὶ τῆς συντάξεως κανονισμοῦ διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν Κοινότητα Καστορίας. Γινώσκων ὅτι ἡ Ὑμετέρα περισπούδαστος Σεβασμιότης οὐδαμῶς ἀμφιβάλλει περὶ τῆς εἰλικρινείας μου παρακαλῶ Αὐτὴν θεομῶς, ὅπως παράσχῃ τὴν πολυτίμον Αὐτῆς συνδρομὴν τῷ ἀγίῳ ἀδελφῷ, καθόσον πλήρως ἐπικρατεῖ ἡσυχία ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του καὶ ἀμερίστου τυγχάνει ὑπολήψεως καὶ ἀγάπης παρὰ τῷ ποιμνίῳ του. Εἶναι ἀληθές ὅτι Καρατίνας τις μετ' εὐαρίθμων ὁπαδῶν κινεῖ πάντα λίθον ὅπως ἐκποδῶν ποιήσῃ τὸν ἅγιον ἀδελφόν· ἀλλὰ διαβεβαιῶ ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ τὴν Ὑμετέραν περισπούδαστον Σεβασμιότητα ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἄγεται ἐκ προσωπικῶν μᾶλλον λόγων διότι ἡ Α.Π. δὲν ἠθέλησε νὰ παραδεχθῇ τὴν ἐν τοῖς κοινοτικοῖς ζητήμασιν αὐθαιρεσίαν του.

Ἐπὶ τοῦτοις διαβεβαιῶν τὴν Ὑμετέραν Σεβασμιότητα ὅτι ἀείποτε εὐχομαι τῷ Ὑψίστῳ ὑπὲρ τῆς πολυτίμου Αὐτῆς ὑγείας πρὸς δόξαν καὶ εὐκλειαν τῆς Ἐκκλησίας διατελῶ μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ.

Ἐν Κορυθαῖ τῇ 4ῃ 10)βρίου 1896

Ἄριθ. πρωτ. 135

Τακρίριον πρὸς τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα τὸν Μουτσαρίφην

ὅτι ἐπειδὴ τὸ ἐν ἐνεργείᾳ Παρθεναγωγεῖον καὶ παραπλεύρως τῇ Μητροπόλει ἕνεκα τῆ πληθύος τῶν ἐν αὐτῷ μαθητριῶν οὐκ ἐξαρκεῖ πρὸς κανονικὴν αὐτοῦ λειτουργίαν ἡ Κοινότης ἐνοικίασε τὴν οἰκίαν τοῦ Βησσαρίωνος Δούρου κατάλληλον διὰ Παρθεναγωγεῖον καὶ παρακαλεῖται ἡ Α. Ἐξοχότης ὅπως δώσῃ ἄδειαν πρὸς μετακόμισιν τοῦ ἐν λόγῳ Παρθεναγωγεῖου.

Ἐν Κορυθαῖ τῇ 22 9)βρίου 96

ΔΗΜ. ΤΡ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΙΣΝΑΦΙΑ - ΡΟΥΦΕΤΙΑ

Τά επαγγέλματικά σωματεία τῆς Τουρκοκρατίας

Μὲ τὸ ὄνομα ἰσνάφια, ἐσνάφια, ρουσφέτια, λέξεις ἀραβοπερσικές, εἶναι γνωστὰ τὰ επαγγέλματικά σωματεία τῆς Τουρκοκρατίας. Σωματεία επαγγέλματικά ὑπῆρχαν καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων γνωστὰ ὡς συστήματα, στήματα, στύματα, σωματεία. Μάλιστα, ὅπως ἀναφέρει ὁ Παπαρηγόπουλος¹ ἀπὸ τῆς 9ης ἑκατονταετηρίδος μερικαὶ πόλεις διοικοῦντο ὑπὸ ἀρχόντων καὶ προεστών. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία ἀγωνίσθηκε νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖρας τῆς πᾶσαν ἀρχήν, μὲ σκοπὸν ὅπως «τὸ μόναρχον κράτος ἀναλάβει τὴν πάντων τῶν πραγμάτων διοίκησιν».

Ἐκ τῶν δὲ τῶν ἸΓ' αἰῶνα αἱ πόλεις παρουσιάζονται ὡς κυβερνώμεναι ὑπὸ ἀρχόντων καὶ προεστών ὅπως ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος κατὰ τὴν Χατζημιχάλη, τὰ επαγγέλματικά σωματεία ἀποκτοῦν πρωτοβουλίαν καὶ δύναμιν, ὅπως στὴν Θεσσαλονίκη. Εἰς τὸ Βυζάντιον ὑπῆρχαν καὶ τὰ Ἄδελφάτα, σωματεία μὲ θρησκευτικούς καὶ φιλανθρωπικούς σκοπούς, ἡ δρᾶσις τῶν ὁποίων συνεχίσθη καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀπορροφηθέντα ἀργότερον ἀπὸ τὰ ἰσνάφια τὰ ὁποῖα ἀνέλαβον ὁμοίους σκοπούς.

Ἄλλ' ὡς ἔλθωμεν εἰς τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ὁ Σουλτάνος τὴν κυριευθεῖσαν Κων)λιν εἶρε ἐρειπωμένην καὶ σχεδὸν ἔρημον κατοίκων. Ἀμέσως ἀνεγώρισε τὴν ἀνάγκην ἀνοικοδομήσεως τῆς πόλεως, τὴν λειτουργίαν τοῦ ἐμπορίου, τὴν ἀσκήσιν τῶν τεχνῶν κλπ. Διὰ ταῦτα ἐχρειάζοντο ἀπαραιτήτως οἱ κατὰ τὴν ἄνθρωποι. Ἐκάλεσε λοιπὸν τοὺς ἀπομακρυνθέντας καὶ διασωθέντας Χριστιανούς, νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Κων)λιν, ὑποσχεθεὶς προστασίαν καὶ ἐλευθέραν ἀσκήσιν τῶν επαγγελμάτων τῶν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς επαγγελματίας καὶ τεχνίτας ὅλης τῆς Αὐτοκρατορίας, ἔδειξεν ἐνδιαφέρον κατ' εἰσήγησιν ὡς λέγεται τοῦ κατακτητοῦ τῆς Ἑλλάδος Τουραχάι βέη. Ταῦτα ἔκαμεν ὁ Σουλτάνος ἐξ ἀνάγκης καὶ οὐχὶ ἐξ ἀγαθῆς διαθέσεως, διότι οἱ Τούρκοι λαὸς σαρκικῶν ἀπολαύσεων καὶ μοιρολάτραι εἰς τὸ ἔπακρον, δὲν ἐπεδίδοντο εἰς τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα. Αὐτοὶ μόνον μερικὰ επαγγέλματα ἀκούσαν (βυρσοδέψαι, πεταλωταί, ὕδρονόμοι, στρωματοποιοί)², διὰ βίου δὲ ἦσαν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἐμφανισέως των στρατευμένοι πολεμισταί. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὅλοι οἱ μορφωμένοι, οἱ ἐπιστήμονες, οἱ τεχνίται, οἱ ἔμποροι, ἦσαν Ἕλληνες καὶ ξένοι. Ἐνόησεν ἐπίσης ὁ πορθητῆς Σουλτάνος, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ διοικήσῃ τὸ μέγα πλῆθος τῶν Χριστιανῶν ποὺ ὑποδούλωσε, χωρὶς νὰ ἔχη κάποιον ὑπεύθυνον τῶν πράξεών των. Ὡς τοιοῦτον δὲ κατέστησε τὸν Πατριάρχην Κων)λεως (τὸν ἀναδειχθέντα ὑπ' αὐτοῦ) Γεννάδιον Σχολάριον, θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Χριστιανῶν, (Ἑλλήνων, Βουλγάρων, Ἀλβανῶν κλπ.). Εἰς τοῦτον ἐπέτρεψε νὰ διατηρήσῃ τὰ ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων πατριαρχικὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα

1. Ἱστορία, τ. Δ', σ. 43 (1887).

2. Βουραζέλη Μαροῦκου, Αἱ ἐν Θράκῃ συντεχνίαι, σ. 29 καὶ 65.

καὶ ἐπηύξησε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του. Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν νὰ ἴδωμεν τὴν θέσιν τοῦ λαοῦ μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν.

Οἱ χριστιανοὶ Ἕλληνες εὐρέθησαν εἰς μίαν ἐντελῶς νέαν κατάστασιν, εἰς κατάστασιν δουλείας καὶ διὰ νὰ ἐπιζήσουν, συνεσπειρώθηκαν γύρω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, τὸν Πατριάρχην, ἐνώθησαν ἐπίσης καὶ μεταξὺ των, αἱ δὲ ὑπάρχουσαι τυχὸν διαφοραὶ παρεμερίσθησαν.

Ἐν μὲν τῶν κοινοτήτων ἐνώθησαν σφιχτὰ καὶ ἐξέλεξαν ὡς ἀρχηγούς των γέροντας νοικοκυραίους, μυαλωμένους, ποὺμποροῦσαν νὰ χειρισθοῦν τὰ δύσκολα τῆς ἐποχῆς ζητήματα τῆς κοινότητος. Ἄλλὰ καὶ οἱ ἐργάται τεχνίται ἐπαγγελματίαι ἐνόησαν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν ὁ καθεὶς μόνος του νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τοῦ δυνάστου καὶ ἐνώθησαν εἰς σωματεῖα ποὺ εἶναι γνωστὰ ὡς ἰσνάφια, ρουσφέτια κλπ. Τὰ σωματεῖα αὐτὰ δὲν ἦσαν κάτι τὸ νέον, διότι, ὅπως ἀναφέρουμε καὶ ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων ὑπῆρχαν μερικά, ἀλλὰ δὲν εἶχαν τὴν ἰσχυρὰ καὶ ἀδελφικὴ συσσωμάτωσιν ποὺ ἔλαβον μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν. Ὁ Σουλτάνος ἐνέκρινε καὶ ἀνεγνώρισε τὸσον τοὺς ἐκπροσώπους τῶν κοινοτήτων, ὅσον καὶ τοὺς ἀρχηγούς των ἰσναφίων. Ἐπραξε δὲ τοῦτο, διότι διὰ τῶν ἀναγνωρίσεων τούτων, διευκολύνετο ἡ εἰσπραξις τῶν φόρων, καθὼς καὶ ἡ ταχεῖα μεταβίβασις κάθε διαταγῆς, ἐξυπηρετούσης τὰς ἀνάγκας τῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ δημοσία οἰκονομία τῶν Τούρκων ἐβασίζετο εἰς τὴν βαρεῖαν φορολογίαν τῶν ὑποδούλων λαῶν. Κατ' ἀρχὰς ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀνεγνώριζε κάθε νεοσυνιστάμενον ἰσνάφι, ἀπὸ τῶν μέσων ὅμως τοῦ 19ου αἰῶνος περιόρισε τὸν ἀριθμὸν των.

ΙΔΡΥΣΙΣ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ — ΣΚΟΠΟΙ ΤΩΝ

Τὰ ἰσνάφια ἦσαν ἐνώσεις ὁμοτέχνων, ποὺ σκοπὸν εἶχαν τὴν κατοχύρωσιν τοῦ ἐπαγγέλματος (κλειστὰ ἐπαγγέλματα), τὴν προστασίαν τῶν μελῶν ἔναντι τοῦ κατακτητοῦ, τὴν εὔρεσιν ἐργασίας εἰς τὰ μέλη των, τὴν ταχεῖαν προμήθειαν πρῶτων ὑλῶν, ἐργαλείων, τὸν περιορισμὸν τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὑπὸ μεσαζόντων κλπ.

Σκοπὸς ἐπίσης τῶν ἰσναφίων ἦτο ἡ ἐνίσχυσις καὶ συμπαράστασις πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, τὰ σχολεῖα (παιδεῖαν), τὰ εὐαγῆ ἰδρύματα, καθὼς καὶ ἡ βοήθεια τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀνικάνων δι' ἐργασίαν, ὡς καὶ ἡ λύσις τῶν διαφορῶν τῶν μελῶν των μεταξὺ των καὶ μετὰ τῶν ἐργοδοτῶν. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κυρίους αὐτοὺς σκοποὺς, τὸ ἰσνάφι ἐνήργει καὶ ἄλλες ἐξυπηρετήσεις τῶν μελῶν του. Συνεκέντρωσε καὶ κατέβαλε εἰς τὸν κατακτητὴν τὸν φόρον ποὺ ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ σωματείου ὁ Κατῆς, ὁ Μουφτῆς. Τὸν φόρον τοῦτον πολλάκις ἐπετύγχαναν νὰ μειώσουν μὲ λίγον φιλοδώρημα (μπαχτσίς). Οὕτω τὸ φορολογούμενον μέλος δὲν ἤρχετο σὲ ἐπαφῇ μὲ τὸν Τούρκο εἰσπράκτορα, πράγμα ἀνεπιθύμητον καὶ ὄχι εὐχάριστον εἰς αὐτόν. Ἐπίσης ἐπροστάτευε τὴν ἐργασίαν τῶν μελῶν του, ἀπηγορεύετο δὲ ἕνας τεχνίτης νὰ κἀνῃ δυὸ δουλειές, καὶ τὸ ἕνα σωματεῖον νὰ καταπιάνεται μὲ τὴν ἐιδικότητα τοῦ ἄλλου. Οἱ ἀρχιμᾶστορες ἐφρόντιζαν καὶ διὰ τὸ δίκαιον μοῖρασμα τῶν κερδῶν ἐκ συνεταιρικῶν ἐργασιῶν, ἐν στενῇ πάντοτε μετὰ τοῦ κλήρου συνεργασίαν.

ΜΕΛΗ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΙΣΝΑΦΙΟΥ

Μέλη τοῦ ἰσναφίου ἦσαν μόνον οἱ τεχνίται (μαστόροι). Διὰ νὰ φθάσῃ νὰ γίνῃ ὅμως κανεὶς τεχνίτης, μάστορας, ὀλοκληρωμένος, ἔπρεπε νὰ μαθητεύσῃ σὲ τεχνίτην, ἡ δὲ μαθητεία δὲν ἦτο σύντομος. Ἐπρεπε νὰ ἐργασθῇ κοντὰ σὲ τε-

χνίτη σὲ ἐργαστήρι ἢ στὴν τέχνη, ἐπὶ δύο χρόνια ὡς «μαθητοῦδι», χωρὶς νὰ τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἀλλάξη μάστορα, πρᾶγμα ποῦ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ μαθητευόμενοι δὲν τὸ θέλανε.

Κατὰ τὰ δύο αὐτὰ χρόνια ἐργάζετο ὑπὸ αὐστηρὰν πειθαρχίαν μὲ μόνη ἀμοιβὴ τὴν παραχώρησι τροφῆς καὶ κατοικίας. Μετὰ τὴν διετὴ μαθητείαν προβιβάζετο εἰς «τσιράκι», ὁπότε ἔπαιρνε κάποιον μικρὸ μισθό. Ὡς τσιράκι ἐργάζετο ἐπὶ 4—5 χρόνια ἀναλόγως τῆς ἐπιδόσεώς του. Μετὰ τὴν δετὴ ἢ 7ετὴ μαθητείαν προήγειτο εἰς βοηθὸν (κάλφον) τεχνίτην, ὁπότε ἐπληρώνετο ἡμερομίσθιο. Ὁ κάλφας μόνος ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἶχε τὸ ἐλεύθερον νὰ ἀλλάξη μάστορα (ἀλλὰ τοῦτο σπανίως συνέβαινε). Ὁ κάλφας ἐργάζετο ἐπίσης ἐπὶ ἄρκετό καιρὸ καὶ ὅταν τέλος ὁ μάστοράς του διεπίστωνε ὅτι καλῶς κατηρτίσθη, τότε ἀνεγνωρίζετο ὡς μάστορας ἀπὸ τὸν προϊστάμενον του. Ἡ ἀναγνώρισις ὁμως ἀπὸ τὸν μάστορά του (ὡς τεχνίτου) παρ' ὄλην τὴν 10ετὴ ἢ 11ετὴ μαθητείαν δὲν ἦτο ἄρκετὴ. Ἐπρεπε νὰ ἀναφερθῆ αὕτη εἰς τὸν πρωτομάστορα τοῦ σωματείου, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν σειρὰν του, ἔφερεν τὸ θέμα ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου του. Τὸ συμβούλιον ἐξήταξε ἂν πράγματι ἦτο πεπειραμένος τεχνίτης, ἂν ἦτο ἐργατικός, τίμιος, ἂν εἶχε τὰ οἰκονομικὰ μέσα νὰ ἀνοίξη ἐργαστήρι (μαγαζί) καὶ ἂν χρειάζοτανε τὸ σωματεῖο νέον μέλος (κλειστὰ ἐπαγγέλματα). Ἄν ὅλες αὐτές οἱ ἐξετάσεις ἀπέβαιναν ὑπὲρ τοῦ ὑποψηφίου, πρὶν γίνεαι οὗτος μέλος τοῦ ἰσναφίου, ὤφειλε νὰ ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ τηρῆ καὶ θὰ σέβεται τὰ καθεστῶτα, καὶ νὰ καταθέσῃ εἰς τὴν κάσσαν (ταμεῖον) τοῦ σωματείου, ἓνα σεβαστὸ ποσὸ, ποῦ ἔφθανε τὰ τελευταῖα χρόνια τὰ 250 γρόσια (2½ λίρες χρυσές). Ἄν τὸ ποσὸ αὐτὸ δὲν τὸ εἶχε, τοῦ τὸ ἐδάνειζε τὸ ἰσνάφι τοῦ ἐντόκως καὶ τότε πλέον ἀνεγνωρίζετο μέλος τοῦ ἰσναφίου καὶ ἐγράφετο εἰς τοὺς καταλόγους του. Ἡ ἔγκρισις εἰσήγετο τυπικῶς καὶ εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῶν μελῶν τοῦ σωματείου, ὅπου ὁ ὑποψήφιος ἀνηγορεύετο ὑπὸ τοῦ προέδρου «αἰῶστω» μάστορας, τεχνίτης, ἀναφωνούντων ὅλων τῶν παρισταμένων μελῶν ἄξιος! ἄξιος! ἄξιος! Πολλάκις γίνοντο καὶ ὁμαδικαὶ ἀναγορεύσεις, μετὰ τὰς ὁποῖας ἐπακολουθοῦσαν γλέντια, τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο «φιλειὰ» καὶ τῶν ὁποίων τὰ ἔξοδα ἐβάρυναν τὸ ταμεῖον. Οἱ εὐποροὶ τεχνίται ποῦ ἀνέβαιναν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ μάστορα, ἔκαναν γλέντι εἰς τὸ ὁποῖον καλοῦσαν τὸν δάσκαλόν των, τοὺς συνεργάτας, τοὺς προεστοὺς τοῦ ἰσναφίου καὶ τοὺς ἐγκριτοτέρους τῶν μαστόρων. Ἀξίζει νὰ προσέξῃ κανεὶς μετὰ πόσων ἐτῶν σπουδῶν καὶ αὐστηρῶν ἐξετάσεων ἀνεγνωρίζετο κανεὶς τότε μάστορας, ἐνῶ σήμερον ὕστερα ἀπὸ 2—3 ἐτῶν φοίτησι ὀλίγων ὥρων ἡμερησίως, γίνεται κανεὶς ὑδραυλικός, κτίστης, χωρὶς πείραν καὶ μόνος του ἀναγνωρίζει τὸν ἑαυτὸν του τεχνίτην χωρὶς ἄλλου τινος προϊσταμένου τὴν ἔγκρισιν.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ — ΜΕΛΩΝ ΤΩΝ

Ὁ ἀριθμὸς τῶν σωματείων καὶ τῶν μελῶν, ἐξαρτᾶτο ἀπὸ τὸν πληθυσμὸ τῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων καὶ ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἀσκουμένου ἐπαγγέλματος, τέχνης καὶ λοιπά. Τὰ ἐσνάφια ἦσαν πολυπληθῆ καὶ ἐν ἀκμῇ καὶ δρᾶσι κοινωνικῇ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας, ἀλλ' ἀπὸ τὸν 19ον αἰῶνα περιορίσθηκε ἄρκετὰ ὁ ἀριθμὸς των καὶ ἡ κοινωνικὴ των δρᾶσις. Πρὸ τῆς ἀλώσεως ὁ ἀριθμὸς των ἦτο περιορισμένος μόνον εἰς τὰς πόλεις. Ὁ Βυζάντιος⁴ ἀναφέρει ὅτι στὴν Κων)λι πρὸ τῆς ἀλώσεως ἦσαν 35 μόνον ἐσνάφια, κατὰ δὲ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἔφθασαν τὰ 148, γιὰ νὰ περιορισθοῦν εἰς 41 περὶ τὰ μέσα τοῦ

4. Κων)πολις, τ. 426.

19ου αιώνας. Τὰ ἴδια ἀναφέρει καὶ ὁ Παπαρηγόπουλος προσθέτων ὅτι στὰ Γιάννινα ἦσαν 40, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν Σαλαμάγκα⁵ ἐλαττώθηκαν εἰς 22 κατὰ τὸ 1810—15, πλήρωναν δὲ φόρους 23.600 γρόσια.

Ἡ Ἁγ. Χατζημιχάλη⁶ ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι στὴ Μοσχόπολι ἦσαν 22 ρουσφέτια στὰ Ζαγοροχώρια 46, στὸ Σοῦλι 44, στὸ Πήλιο 24, στὸ Μέτσοβο 5, στὴ Χαλκιδικὴ (Χάσικα καὶ Μαδεμοχώρια) 300.

Ἐπίσης ὁ Κ. Οἰκονόμος ἐξ οἰκονόμων γράφει ὅτι στὴ Σμύρνη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἦσαν 95. Συνεργατικὸς συνεταιρισμὸς βρῖσκουμε καὶ στὴν ἐμπορικὴ ναυτιλίᾳ γιὰ ἀνταγωνισμὸ στοὺς Βενετούς, Γενοβέζους, Φράγκους (Χατζημιχ.). Τὰ περισσότερα νησιὰ εἶχαν πολυμελῆ σωματεῖα μὲ ἐξαιρετικὴ δρᾶσι. Σωματεῖα ὑπῆρχαν καὶ μακρὰν τῆς πατρίδος ἀλλὰ καὶ τὰ μὲν ὡς τὰ δὲ ἐνδιαφέροντο διὰ τὰ ζητήματα τῆς πατρίδος ζωηρῶς καὶ ἐνίσχυαν οἰκονομικῶς τὴν Ἐκκλησίαν, τὰ σχολεῖον, τοὺς πτωχοὺς.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῶν ἐσναφίων ἐξαρτᾶτο ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ἔδρας του, τὸ ἐσνάφι τῶν μαστόρων στὰ Γιάννινα ἀριθμοῦσε 450 μέλη (Χατζημιχάλη). Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἐσνάφια ἦσαν πολλὰ σὲ κάθε πόλι καὶ κοινότητα, ἐπειδὴ ἐλεύθερα ἐπιτρέπετο ἡ σύστασις των.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ

Τὰ ἰσνάφια διοικοῦντο εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους βάσει ἀγράφων νόμων παραδοσιακῶν, μὲ βᾶσιν τὸ σέβας, τὴν ἀγάπην ποὺ ὠρίζαν τὴν ὄλην διοίκησιν τοῦ σωματείου, τὰ δικαιώματα, τὰς ὑποχρεώσεις τῶν μελῶν, καθὼς καὶ τῆς διοικήσεως.

Ὅπως ἀναφέρει ὁ Μυρ. Ἀποστολίδης⁷ ἀργότερα ἐπειδὴ συνέβησαν παραβάσεις τῶν καθιερωμένων, συνετάγησαν κανονισμοὶ διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν ἰσναφίων. Τὰ Δ. Συμβούλια τῶν ἰσναφίων ἐξελέγοντο εἰς τὰς γενικὰς συνελεύσεις τῶν μελῶν, ἦσαν δὲ συνήθως πενταμελῆ, σπανίως δὲ δωδεκαμελῆ. Εἰς τὰς γενικὰς συνελεύσεις ἐξήφιζαν ὅλοι οἱ μᾶστορες καθὼς καὶ τὰ τέκνα των (ἂν ἀσκοῦσαν τὴν ἰδίαν τέχνην, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀναγνωρισθῆ μᾶστορες) ἐπίσης καὶ μερικοὶ τῶν καλφάδων.

Αἱ γενικαὶ συνελεύσεις (λότζες) ἐγίνοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἢ ἐκλογὴ δὲ τοῦ Δ. Συμβουλίου ἐγίνετο διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας⁸. Πρόεδρος πρωτομάστορας (ἐκ τοῦ λατινικοῦ *magister* - μαῖστωρ - μᾶστορας - δάσκαλος) ἐξελέγετο ὁ γεροντότερος καὶ τιμιώτερος ἐκ τῶν συμβούλων, σύμβουλοι δὲ οἱ διατελέσαντες πρωτομάστορες καὶ οἱ δημοφιλεῖς μᾶστορες. Ὁ κατάλογος τοῦ ἐκλεγέντος Δ. Συμβουλίου, ὑπεβάλετο τυπικῶς εἰς τὸν Καδὴν ἢ Μουφτὴν, πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς διοικήσεως τοῦ ἰσναφίου, εἰς ἐνδειξιν ὑποταγῆς εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀρχάς, ἐτέλουν δὲ ὑπὸ τὴν τυπικὴν ἐποπτεῖαν Κεχαγιαῖ.

Εἰς πόλεις ὅπου ὑπῆρχαν πολλὰ ἐσνάφια, διοικοῦντο ἀμοσπονδιακὰ ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐσναφίων. Ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν μελῶν πρὸς τὴν διοίκησιν του διὰ τὰς δικαίας ἀποφάσεις της, ὡς ἀναφέρει ὁ Βυζάντιος⁹, ἦτο τόσον ἀπεριόριστος, ὥστε σπανίως διετυπώθησαν παράπονα γι' αὐτές, ἂν καὶ ἦσαν ἀμετάκλητες.

5. Ἡπειρ. Ἐστία 1959, σ. 488.

6. Μορφὰ σωματειακῶν ὁργανώσεων Ἑλλήνων

7. Περιοδικὸν Θρακικά, τ. Β', 352.

8. Βαφείδης Ν., Ἐκκλησία Θράκης.

9. Κῶ"πολις, τ. Γ', 468.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ

Τὰ ἰσνάφια συνεργάζοντο στενὰ καὶ θερμὰ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας. Πάντοτε ζητοῦσαν τὴν γνώμην τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐνεργοῦσαν σύμφωνα μὲ αὐτήν. Ἡ Ἐκκλησία μετείχε εἰς τὰ συμφωνητικὰ τῶν ἰσναφίων, ὅπως εἰς τὸ γυναικεῖον σωματεῖον σαπουνοποιῶν Τρικκάλων τοῦ 1735, τὸ ὁποῖον ἐπεκύρωσεν ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης Ἰάκωβος, δι' οἷον ὀρίζετο τιμωρία εἰς τὸν ἀναμειγνυόμενον εἰς αὐτὸ ἄνδρα. Τὸ συμφωνητικὸν Ἀμπελακίων τοῦ 1750 ὑπογράφει ὁ Πλαταμῶνος Διονύσιος, τὸ τῶν γουναράδων Κοζάνης τοῦ 1786 ὑπογράφει ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης καὶ ἄλλα ἄλλοι κατὰ τὸν Καλλινδέρην¹⁰. Μέχρι τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος μετείχον εἰς τὰ συμβούλια τῶν ἰσναφίων καὶ ἕνας ἢ δύο ἱερεῖς συμβουλευτικῶς ἄνευ ψήφου.

ΠΟΡΟΙ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ

Οἱ πόροι τῶν ἰσναφίων προήρχοντο: α) Ἀπὸ τὴν ἐτησίαν εἰσφορὰν τῶν μελῶν (μάστορες, καλφάδες, τσιράκια). β) Ἀπὸ τὸ ποσὸν ποῦ κατέθετε ὁ κάλφας διὰ νὰ ἀναγνωρισθῇ μάστορας, τὸ ὁποῖον εἰς τὰς ἀρχὰς ἦτο 10 ἄσπρα καὶ ἔφθασε τὰ 250 γρόσια. γ) Ἀπὸ προστίματα ἐπιβαλλόμενα ἐπὶ τῶν μελῶν τῶν ἀπουσιαζόντων ἀπὸ τὰς γεν. συνελεύσεις καὶ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν κηδεῖαν συντεχνίου, καθὼς καὶ ἀπὸ προστίματα ἀπειθαρχούντων μελῶν. δ) Ἀπὸ τόκουσ δανείων, τότε ἐλλείψει Τραπεζῶν τὰ ἰσνάφια ἐδάνειζον καὶ ἐδέχοντο καταθέσεις, ὅπως καὶ ἄλλοι ὀργανισμοί. ε) Ἀπὸ τὰ ἔσοδα κτημάτων καὶ ἄλλων περιουσιακῶν στοιχείων τοῦ σωματείου, ἀπὸ δωρεάς, κληρονομίαις κλπ. στ) Ἀπὸ τὸ ἕνα ἄσπρο στὸ κάθε γρόσι προικός, ἦτοι στὸ 1)100 αὐτῆς. ζ) Ἀπὸ τὶς εἰσπράξεις τῶν κιθῶτιων εἰσφορῶν ποῦ ἦσαν κρεμασμένα σὲ πολλὰς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ περιφερόμενα τοιαῦτα. Τὰ ἀνωτέρω κιθῶτια καθιερώθησαν κατὰ τὸν Φ. Μιχαλόπουλο¹¹ ἀπὸ τὸ 1750, ὀνομάζετο δὲ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων «γλωσσόκομον»¹², αἱ εἰσπράξεις των δὲ κυρίως διετίθεντο ὑπὸ τῶν ἰσναφίων διὰ τὰς ἀνάγκαις τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ πρωτίστως τοῦ Παναγίου Τάφου. Οὕτω κάθε πλοῦσιο καὶ πολυμελὲς σωματεῖο, εἶχε ἀρκετὰ ἔσοδα ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω πόρους, ποῦ ἀποτελοῦσαν τὴν περιουσίαν του (τὴν κάσσα). Τὰ ἀνωτέρω ἔσοδα, καλῶς καὶ τιμίως διαχειριζόμενα, ἔδιναν οἰκονομικὴν δύναμιν εἰς τὰ ἰσνάφια, ἢ ὅποια ὅμως ἐτήρειτο μυστικῆ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πρὸς ἀποφυγὴν αὐξήσεως τοῦ φόρου τῶν μελῶν.

ΠΡΟΝΟΜΙΑ ἸΣΝΑΦΙΩΝ — ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΩΝ

Τὰ ἰσνάφια ἀπελάμβαναν ὀρισμένων προνομίων, μὲ φερμάνι δὲ τοῦ 1773 τοῦ Σουλτάνου Μουσταφᾶ Γ' ἐδόθη διαταγὴ εἰς ὅλους τοὺς διοικητάς, ὅπως εἶναι ἐλεύθεροι αἱ συντεχνίαι νὰ κανονίζον τὰ τοῦ σωματείου των, χωρὶς νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς αὐτὰ αἱ τουρκικὲς ἀρχαί.

Νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα οἱ διοικοῦντες τὰ ἰσνάφια νὰ τιμωροῦν τοὺς παραβάτας τῶν κανονισμῶν, νὰ τοὺς ἀποβάλλουν ἐκ τῶν σωματείων καὶ νὰ τοὺς ἀπαγορεύουν τὴν ἄσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος κλπ.

Ἐπίσης εἰς τὰς διοικήσεις τῶν σωματείων καὶ τὰ μέλη των, παρεχωρήθη-

10. Συντεχνίαι καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐπὶ Τουρκοκρατίας, σ. 72.

11. Μοσχόπολις, σ. 15.

12. Μ. Ἐγκυκλιόμ., τ. 11, σ. 637.

σαν δικαιώματα και καθήκοντα άστυνομικά. Οί κάπηλοι π.χ. είχαν τὸ δικαίωμα τὸν ἐν τῷ μαγειρείῳ παρεκτρεπόμενον ὅπως τὸν περιορίσουν τὴν νύκτα ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμέρα δεμένον ἐντὸς δωματίου¹³.

Ἐπίσης οἱ Τούρκοι διοικηταὶ ὑποχρεοῦντο νὰ ἀπαγορεύουν τὴν ἀνάμειξι ξένων προσώπων εἰς τὰ σωματεία, ἰδίως μετὰ τὸ φερμάνι τοῦ 1773 ποῦ ἀναφέραμε. Σκιώδη ἐποπτεία ἀσκούσε ὁ Βοεβόδας τῆς περιοχῆς ἢ ἄλλη τουρκικὴ ἀρχή. Τὸ φερμάνι ποῦ ἀναφέρουμε ἐνίσχυσε τὰ σωματεία καὶ τὰ ἐβοήθησε ἐλευθέρως νὰ κανονίζουν τὰς ὑποθέσεις των, τὰ οἰκονομικά των προβλήματα. Οὕτως ἀπέκτησαν οἰκονομικὴν εὐρωστίαν διὰ τῆς ὁποίας πολλαπλῶς ἐβοήθησαν τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν Παιδείαν, τὸ Γένος. Οἱ πρωτομάστορες μάλιστα ἐκαλοῦντο καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς ζητήματα κρατικά, κοινοτικά, κοινωνικά, σχετιζόμενα μετὰ τὸ ἐπάγγελμά των. Ὁ πρωτομάστορας τῶν ἀρτοποιῶν π.χ. μετείχε εἰς τὴν διατίμησι τοῦ ἄρτου, ὁ τῶν ὑποδηματοποιῶν εἰς τὰ ἐξαγόμενα διὰ τοῦ τελωνείου ὑποδήματα, ὁ τῶν χρυσοχόων καὶ ραπτῶν εἰς τὰς προικοδοτήσεις καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλα τῆς ἐιδικότητός των, ἀπολαμβάνοντες μικρὰς ὠφελείας. Οἱ πρωτομάστορες ἐπίσης ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς γενικὰς συνελεύσεις τοῦ Πατριαρχείου, καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν Πατριαρχῶν (Κων)λεως, μέχρι τὸ 1859, ἀργότερα τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχαν μόνον οἱ πρωτομάστορες δέκα σωματείων, καὶ τέλος ἐξέλιπε ἡ ἀνάμειξις των εἰς τὰ τῶν Πατριαρχείων.

ΔΥΝΑΜΙΣ ΚΑΙ ΚΥΡΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ

Ὅλα τὰ σωματεία διέθεταν κάποιαν δύναμιν καὶ κύρος, ὀρισμένα ὅμως εἶχαν τεραστίαν δύναμιν καὶ κύρος. Τὸ σωματεῖον τῶν γουναράδων τῆς (Κων)λεως (πρὶν ἀλλάξει ἢ ἐνδυμασίᾳ τῶν Τούρκων), εἶχε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν τουρκικὴν αὐλὴν καὶ παρὰ τῷ Σουλτάνῳ. Εἶχε τὸ προβάδισμα εἰς κάθε ἐκδήλωσιν, ἐρχόμενον ἀμέσως μετὰ τοὺς ἄρχοντας τοῦ Φαναρίου, ὡς ἀναφέρει ὁ Τζάρτζανος¹⁴. Τοῦ ἰδίου σωματείου τῶν γουναράδων τὸ κύρος ἦτο τοιοῦτον, ὥστε ὅταν τὸ 1811 τὸ Πατριαρχεῖο (Κων)λεως ἐπὶ Πατριάρχου Ἱερεμίου Δ' ἐδανείσθη ἀπὸ Μονὴν τοῦ Ἁγίου Ὀρους (σκήτη Καυσοκαλυβίων) 10.000 γρόσια, δι' ὁμολόγου, ἂν καὶ τοῦτο εἶχε τὴν ὑπογραφήν τοῦ Πατριάρχου καὶ πέντε Μητροπολιτῶν, ἡ Μονὴ ἐζήτησε νὰ τῆς δοθῇ πρόσθετος ἐγγύησις ἀπὸ τὸ σωματεῖο τῶν γουναράδων (Κων)λεως, ὅπως καὶ πάλιν ἀναφέρει ὁ Τζάρτζανος.

Ὁ Σαλαμάγκας¹⁵ ὁμοίως γράφει γράφει ὅτι ἀπελάμβαναν μεγάλης ἐκτιμήσεως, οἱ δὲ φιλόανθρωποι εἰς τὰ ἰσνάφια ἀνέθεταν τὰ κληροδοτήματα πρὸς διασφάλισίν των.

Αἱ Μοναὶ τοῦ Ἁγίου Ὀρους διὰ κανονισμοῦ των, ποῦ ἐνέκρινε διὰ συγγελίου ὁ Παῖσιος Β' 1744, ἔθεταν τοὺς λογαριασμοὺς των καὶ τὰς διενέξεις των ὑπὸ τὴν κρίσιν τῶν γουναράδων (Κων)λεως¹⁶. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ ἄλλες Μονὲς καὶ Ἐκκλησίαις προσφεύγουσας εἰς ἄλλα σωματεία.

Τὰ σωματεία (Κων)λεως ἀνέβαζαν καὶ κατέβαζαν Πατριάρχας ἀπὸ τὸν Θρόνον, ὅπως συνέβη μετὰ τὸν Πατριάρχην Ἱερεμίαν Γ' (1718)¹⁷. Πολλοὶ ἐπίσης Μητροπόλεις καὶ Ἐπισκοπαί, μετέθετον τὴν ἔδραν των δι' ἀσφάλειάν των, εἰς πλη-

13. Μεγάλη Ἐγκυκλοπ., τ. 11ος, σ. 637.

14. Ν. Ἐστία 1942, σ. 287.

15. Ἡπειρ. Ἐστία 1959, σ. 567.

16. Καλλινδέρης, ὡς νοτιέρω, σ. 105.

17. Καλλινδέρης, ὡς νοτιέρω, σ. 55.

σιοχώρους πόλεις, όπου ήταν ισχυρά Ισνάφια. "Όπως ο Τρίκκης Διονύσιος έκ Λαρίσης εις Τρίκκαλα, ο Πλαταμώνος εις Ἀμπελάκια, ο Σισανίου εις Σάτισταν, ο Σερβίων εις Κοζάνην¹⁸. Ἡ Χατζημιχάλη ἀναφέρει ὅτι τὲς γενικὲς συνελεύσεις τοῦ Πατριαρχείου διὰ κοινὲς ὑποθέσεις, τὰ περισσότερα μέλη ἦσαν Ισναφίδες, ὅπως Ισναφίδες ἦσαν καὶ οἱ περισσότεροι κοινοτικοὶ ἄρχοντες.

ΤΕΛΕΤΑΙ — ΕΟΡΤΑΙ — ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ

Τὰ Ισνάφια εἶχαν καθιερωμένους τελετές, ἑορτές, πανηγύρεις (τέφερις), βάσει τῶν καταστατικῶν των. Εἶχε κάθε σωματεῖον τὸ μπαίρακι του, τὸ λάβαρό του, πὸ ἔφερε τὴν εἰκόνα τοῦ προστάτη Ἀγίου καὶ τοῦ ὁποῦοι τὴν ἑορτὴ ἔώρταζαν καὶ τιμοῦσαν μὲ ἐπισημότητα.

Οἱ γουναράδες εἶχαν προστάτην Ἅγιον τὸν Προφήτην Ἡλίαν, διότι χρησιμοποιοῦσε δέρματα γιὰ ἐνδύματα. Οἱ καπνοπῶλαι εἶχαν τὸν Ἅγιο Ὀνούφριον, οἱ κρεοπῶλαι τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαὴλ ὡς φέροντα ρομφαίαν, οἱ σαμαράδες τὸν Ἅγιο Διονύσιον, διότι κατὰ τὴν παράδοσιν, ἔσαμάρωσε ἀρκούδα πὸ μετέφερε τὰ ὑλικά διὰ τὸ κτίσιμο τοῦ Μοναστηριοῦ του. Οἱ χρυσοχόοι τὸν Ἅγιο Σπυρίδωνα, οἱ κηπουροὶ τὸν Ἅγιο Τρύφωνα, οἱ παντοπῶλαι τὸν Ἅγιον Σεραφεῖμ Φαναρίου, ἀκόμη καὶ οἱ ἐπαῖται εἶχαν τὸν προστάτην Ἅγιόν των, τὸν Ἰωάννην τὸν Ἐλεήμονα. Κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ προστάτου Ἀγίου, ἐτέλουν λειτουργίαν μετ' ἀρτοκλασίας βάσει τοῦ Καταστατικοῦ¹⁹ καὶ ἐν συνεχείᾳ διεσκεδάζαν σεμνῶς ἐν ἀγάπῃ. Ἐκτὸς τῶν ἰδίων ἑορτῶν μετεῖχαν ὁμαδικῶς τὰ Ισνάφια καὶ στὲς τοπικὲς πανηγύρεις καὶ ἄλλες ἐκδηλώσεις. Μεχεῖχαν σὲ μνημόσυνα ἐθνικῶν ἀνδρῶν, εὐεργετῶν, εἰς κηδεῖες, κατέθεταν στέφανα κτλ.²⁰ Μετεῖχαν ἐπίσης τὰ Ισνάφια καλούμενα ἀπὸ τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς Τούρκους εἰς θρησκευτικὲς καὶ πολιτικὲς συγκεντρώσεις καὶ παρελάσεις, ὅπου παρίσταντο μὲ τὰ λάβαρά των. Εἰς τὴν Κων)λιν μάλιστα ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλες μεγάλες πόλεις τῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ Τούρκοι ἔκαμαν παρελάσεις ὀγκώδεις, διὰ νὰ δεῖξουν τὴν δύναμιν τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἦσαν δὲ αἱ παρελάσεις αὐτὲς μεγαλοπρεπέστατες, ἀφοῦ ἐλάμβαναν μέρος εἰς αὐτὲς πλῆθος σωματείων χριστιανικῶν μὲ τὰ μπαίρακια των καὶ τὲς χιλιάδες τῶν μελῶν των, αἱ δὲ χιλιάδες τῶν ἐργαστηρίων καὶ καταστημάτων ἦσαν στολισμένα μὲ παντὸς εἶδους στολιδία. Ὁ γνωστὸς περιηγητὴς Τούρκος Ἐβλιὰ Τσελεμπή, ἀναφέρει εἰς τὸ ὁδοιπορικὸ του μὴά τέτοια μεγάλη παρέλασιν πὸ γίνηκε στὴν πόλιν τὸ 1638 ἐμπρὸς στὸν Μουράτ Δ' (πρὶν κινήσει γιὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Βαγδάτης) πῆραν μέρος 150 Ισνάφια. Εἰς τὰς παρελάσεις αὐτὲς ἐδημιουργοῦντο πολλάκις παρεξηγήσεις ὡς πρὸς τὴν τήρησιν τοῦ προβαδίσματος καὶ πολλοὶ καυγάδες, πὸ κατέληξαν σὲ δίκας τὲς ὁποῖες ἐδίκαζε ὁ Σουλτάνος ἢ ὁ Μουφτής. Ἀναφέρονται δίκαι καπεταναίων τῆς Μεσογείου καὶ ἐμπόρων ἀποικιακῶν μὲ τοὺς χασάπηδες γιὰ τὸ προβάδιμα.

ΤΟΠΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ — ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΥΣΕΙΣ

"Όπως καὶ σήμερα ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὑπῆρχαν χωριά, πόλεις, περιφέρειαι, πὸ κατὰ παράδοσιν ἠσκούντο ὀρισμένα ἐπαγγέλματα²¹.

18. Καλλινδέρης, ὡς ἀνωτέρω, σ. 61.

19. Μ. Ἐγκυκλοπαίδεια, τ. 11, σ. 636 καὶ Καλλινδέρης, σ. 46, ὡς ἀνωτέρω.

20. Ἠπειρ. Ἐστία 1959, σ. 486.

21. Χατζημιχάλη, Μορφὰ ἀπὸ σωματικὰς ὁργανώσεις Ἑλλάδος.

Τὸ Πήλιο εἰδικεύετο στὸ μεταξι καὶ τὰ μεταξωτά. Τὸ Ζαγόρι εἶχε ἐμπειρικούς γιатρούς καὶ φουρνάρηδες. Ἡ Καστοριά καὶ ἡ Σιάτιστα εἶχε γουναράδες. Ἡ Χίος χρυσοϋφαντιτὰς μεταξωτῶν, ξυλογλύπτες καὶ καλλιεργητὲς μαστίχας. Ἡ Κύπρος χρυσοχόους. Ἡ Θράκη ἀγγειοπλάστες. Ἡ Θεσσαλία (Ραψάνη - Τύρναθος - Ἀμπελάκια) ὑφαντουργοὺς καὶ βαφεῖς νημάτων. Στὰ μέρη αὐτὰ ὑπῆρχαν ἰσνάφια τῶν ἀνωτέρω ἐπαγγελμάτων, χωρὶς νὰ λείπουν καὶ τὰ ἰσνάφια τῶν βασικῶν ἐπαγγελμάτων μπακάληδων, χασάπηδων, ραφτάδων κλπ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματα εἶχαν κατὰ τὴν Χατζημιχάλη καὶ εἰδικότητες. Τὸ ἰσνάφι τῶν χρυσοχῶν στὴν Κων)λι, εἶχε 25 εἰδικότητες, τὸ δὲ τῶν κεφαλοκαλυμμάδων (μανδύλια κεφαλιοῦ) 70.

ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ

Ἡ πίστις διὰ τὴν ἀπελευθέρωσι δὲν ἔλειψε οὔτε ἐπὶ μικρὸν ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν δοῦλο λαό, πιστεῦε ὅτι «μὲ χρόνια πάλι καὶ καιροὺς πάλι δικά μας θᾶνα». Ἡ πίστις αὕτη ποῦ ἦτο ἀναγκαία διὰ τὴν ἐπιβίωσι τοῦ Γένους, ἐθερμαίνετο καὶ ἐκαλλιεργεῖτο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καθὼς καὶ ὑπὸ τῶν ἰσναφίων καὶ τῶν κοινοτήτων καὶ ὅλοι τῶν στενῶς συνειργάζοντο προσκεκολλημένοι εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ Γένους καὶ τὰς παραδόσεις του.

Οὕτω διτηρήθη ἄσθεστος ἡ πίστις εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἑλλάδα τῶν μελῶν τῶν κοινοτήτων καὶ σωματείων καὶ οἱ δημογέροντες καὶ πρωτομάστορες ἐγένοντο προστάται τῶν καταδυναστευομένων ἀδελφῶν καὶ ἔσωσαν τὸ Γένος, ὅπως λέγει ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος²².

Τὰ ἰσνάφια λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ διοίκησις τῶν ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν μελῶν τῶν ἀντιπροσώπευαν γνησιώτερα τὲς προσδοκίες καὶ ἐπιθυμίες καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τοὺς προεστούς τῶν κοινοτήτων, πολλοὶ τῶν ὁποίων διωρίζοντο ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Τὰ ἰσχυρὰ ἰσνάφια δροῦσαν ἐθνικῶς, ἀποσπῶντα εὐεργετικά σουλτανικὰ φερμάνια, γιὰ χωριά, πόλεις καὶ περιφέρειες, ποῦ ἐπιέζοντο ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ. Ἐνήργουν ἐπίσης καὶ ἐπετύγχαναν μεταθέσεις καὶ τιμωρίες κακῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων διὰ τῶν γνωριμιῶν ποῦ εἶχαν μὲ ὑψηλὰ πρόσωπα ἀλλὰ καὶ διὰ φιλοδωρημάτων. Πολλάκις ἔστελναν καὶ ἔγγραφα πρὸς συνέδρια τῶν Μ. δυνάμεων.

ΘΕΣΙΣ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΕἰΣ ΤΑ ΚΟΙΝΑ

Τὰ σωματεῖα μετεῖχαν ἐνεργῶς εἰς τὰ κοινά, ἡ γνώμη τῶν δὲ ἐλαμβάνετο σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν. Οἱ πρωτομάστορες τῆς Κων)λεως ἐλάμβαναν μέρος εἰς τὲς ἐκλογὰς τῶν Πατριαρχῶν καθὼς καὶ εἰς τὲς γενικὲς συνελεύσεις τοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ κοινοτικῶν ὑποθέσεων, ἰδίως μετὰ τὸν 18ον αἰῶνα, ὅπως ἀναφέρει ὁ Τζάρτζανος²³. Ὁ δὲ Ἑλθιά Τσελεμπῆ γράφει ὅτι μετὰ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἰωαννίνων συμπεριλαμβάνετο καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἐσναφίων (συντεχνιῶν). Ἐπίσης ὁ Φαρμακίδης ἀναφέρει ἀπὸ κώδικα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου Λαρίσης «ὅτε ἀνοίξε ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὴν ἐκκένωσιν ἀπὸ τὰ πυρομαχικά, ἐπίτροποι διορίσθηκαν κοινῇ γνώμῃ τῶν ρουσφετίων γουναράδων, σερτζήδων, μπακάληδων, ψωμάδων, ραφτάδων, λακερδάδων κλπ. Τὰ ἰσνάφια ἐκινουνοὺν πολλάκις καὶ πραξικοπηματικῶς (ἡγουμένων τῶν πρωτομαστόρων), ἐναντίον προεστώτων πόλεων, ἐπιτρό-

22. Κων)πολις, τ. Γ', σ. 468.

23. Ν. Ἐστία 1943, σ. 182.

πων ἐλεῶν καὶ κασσαδόρων (διαχειριστῶν τῶν κεφαλαίων καὶ ἐμβασμάτων τῶν φιλανθρωπῶν) ὅταν οὗτοι δὲν ἐνήργουν καλῶς²⁴.

Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὴν Τουρκικὴν διοίκησιν κατέφευγον, ἀναφέρει ὁ Σαλαμάγκας, διὰ τὰ περισώσουν τὰ ἱερὰ χρήματα ἀπὸ μερικοὺς ἀχόρταγους²⁵. Τοιαύτην δὲ δύναμιν εἶχαν ὥστε πολλάκις ἤρνοῦντο νὰ πληρώσουν δασίματα στοὺς Τούρκους, ὅπως συνέβη μὲ τὰ ἰσνάφια τῶν μπακάληδων καὶ μουμτζήδων (κηροπλαστῶν) τῆς Λαρίσης τὸ 1696. Πρὸ τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἡ Μητρόπολις Λαρίσης, διὰ τὰ ἀποφυγῆ ἐπέμβασι τῶν Τούρκων ἀνέλαβε αὐτὴ τὰ δασίματα στοὺς Τούρκους, τὰ δὲ ἀνωτέρω ἰσνάφια ἀνέλαβαν τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως διαθέτουν 60 ὀκάδες λάδι εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἀργότερον δὲ τὸ 1708 αὐξήσαν τὴν προσφορὰν τῶν εἰς 90 ὀκάδες λάδι. Τὰ ἀνωτέρω ἐπετύγχαναν τὰ σωματεῖα κατὰ τὴν Χατζημιχάλη διότι «ἦσαν ὀργανωμένα μὲ πειθαρχία, τάξι καὶ προσηλωμένα στὸς παραδόσεις μὲ εὐρύτητα πνεύματος». Τὰ μέλη τῶν σωματείων πολλάκις ἐθυσίαζαν τὸ ἀτομικὸ τῶν συμφέρον εἰς τὸ γενικόν, ὁ καθένας ἐργάζετο γιὰ ὄλους καὶ ὄλοι γιὰ τὸν ἕνα. Οἱ πρωτομάστορες καὶ μάστορες ἦσαν εὐσεβέστατοι καὶ δίκαιοι, διεχειρίζοντο δὲ τὸ χρήμα τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ φόβου Θεοῦ²⁶. Ὁ λόγος τοῦ πρωτομάστορα ἀλλὰ καὶ τῶν μελῶν ἦτο συμβόλαιον γιὰ ὄλους τοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς Τούρκους ἀκόμη. Λόγῳ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ πρὸς τὰ ἰσνάφια, ἀντίθετο εἰς ὄρισμένα ἀπὸ αὐτὰ ἡ διαχειρίσις τῶν περιουσιῶν ἐκκλησιῶν, ἰδρυμάτων κλπ. Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας Β' (1572—1579), ἀνέθεσε εἰς τὸ ἰσνάφι τῶν γουναράδων τῆς Κων)λεως, τὸν ἔλεγχον τῶν λογ)μῶν τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἁγίου Ὀρους, «ἵνα θεραπευθῆ ἡ ἀθλιότης τῶν οἰκονομικῶν τῶν». Τὴν ἐποπτεῖαν αὐτὴν διετήρησε τὸ σωματεῖον μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος²⁷.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ

Τὰ ἰσνάφια ἔχαιραν μεγάλης ἐκτιμῆσεως παρὰ τῷ λαῷ καὶ τοὺς ἄρχοντας διότι ἦσαν καὶ οἱ κυριώτεροι φιλανθρωπικοὶ ὀργανισμοὶ τῶν χρόνων τῆς σκλαβιάς. Μὲ τοὺς πρωτομάστορες τῶν προέτρεχαν πρὸς ἀνακούφισιν τῶν δυστυχούντων ἀδελφῶν τῶν, πρὸς περίθαλψιν τῶν πτωχῶν, τῶν φυλακισμένων, τῶν πυροπαθῶν.

Ἐνδιαφέροντο διὰ τὴν ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων, διὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὀρφανῶν κοριτσιῶν, ὅπως ἀναφέρει ὁ Βυζάντιος. Τὰ ἰσνάφια ἱδρυσαν νοσοκομεῖα, ὅπως τῶν παντοπωλῶν Κων)λεως ποὺ ἱδρυσε τὸ 1753 τὸ νοσοκομεῖον τῶν ἐπτὰ πύργων καὶ ὅπως αἱ συντεχνίαι Σμύρνης τὸ 1748 συνέστησαν τὸ ἐκεῖ νοσοκομεῖον, εἶχον δὲ ἐπὶ πλέον καὶ τὴν φροντίδα τῶν²⁸. Ἰδρυσαν γηροκομεῖα, ὀρφανοδικομητήρια, ὅπως τὰ σωματεῖα Μοσχοπόλεως ποὺ συνετήρουν τὸ ἐκεῖ ὀρφανοδικομητήριον. Ἄλλα μικρότερα σωματεῖα, ὅπως τῶν κηροπλαστῶν (μουτζήδων) ἐπὶ Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Δ' (1676), χορηγοῦσαν τὰ κηρία γιὰ φωτισμὸ τῶν φυλακισμένων τῆς Κων)λεως²⁹.

Οἱ πρωτομάστορες ἐπισκέπτοντο τοὺς φυλακισμένους ἐφαρμόζοντες τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ «ἐν φυλακῇ ἤμην καὶ ἦλθατε πρὸς με». Οἱ ἴδιοι ἀνελάμβαναν

24. Ἡπειρ. Ἑστία, ὡς ἀνωτέρω.

25. Θεσσαλικὰ Χρονικά, 1881—1961.

26. Καλλινδέρης, σ. 98.

27. Ν. Ἑστία 1943, σ. 182.

28. Βουραζέλη Μαρτινάκου, ὡς ἀνωτέρω, σ. 165.

29. Μυστακίδης Β., περὶ Κουρουτσεσμέ.

τὴν κάλυψιν βαρυτάτων φόρων τοὺς ὁποίους ἐμείωναν καὶ πολλάκις ἐξάλειφαν (δωροδοκοῦντες τοὺς Τούρκους).

Ἐπετύχχαναν ἐπίσης προνόμια διὰ τὸ σωματεῖον των, τὴν κοινότητα, τὰ ἱδρύματα, καθὼς καὶ τὴν ἐναπόθεσιν τῆς προστασίας πόλεων καὶ χωριῶν εἰς τὴν Βασιλομήτορα (Βαλιδὲ Σουλτάναν) διὰ Σουλτανικῶν φερμανίων.

Ἡ Μοσχόπολις κατὰ τὸν Ἰ. Λαμπρίδην ὀφείλει τὴν ἀνάπτυξίν της εἰς τὴν συνεργασίαν τῶν κατοίκων μετὰ τῶν ἰσναφίων καὶ «οὕτω ἔγινε κοιτὶς πάσης κοινωνικῆς προνοίας». Ἐβοήθουν τὰ ἰσνάφια καὶ εἰς τὴν ἀπόσβεσιν κοινοτικῶν χρεῶν, ὅπως τὰ 32 σωματεῖα τῆς Θεοσ(ν)ίκης κατὰ τὸ (1792—1794)³⁰. Τόση δὲ ἦτο ἡ προθυμία τῶν σωματείων διὰ πᾶσαν βοήθειαν ὥστε συναγωνίζοντο ποιῶ θὰ ἀναλάβῃ περισσότερα ἔργα. Μεγάλῃ ἦτο ἡ προσφορὰ τῶν ἰσναφίων καὶ πρὸς τὰ ὄρφανά, τὰ ὁποῖα διέτρεφον μέχρις ὅτου καταστοῦν ἱκανὰ διὰ τὴν ἐκμάθησιν τέχνης ἢ ἐπαγγέλματος τῆς προτιμήσεώς των, καὶ φυσικῆς κλίσεως πρὸς αὐτό.

Τότε τὰ προσελάμβαναν τὰ μέλη τῶν σωματείων εἰς τὴν ἐργασίαν των πρὸς ἐκμάθησίν της, παρηκολούθουν δὲ τὴν πρόοδόν των καὶ τὴν διαγωγὴν των με ἀγάπην. Ὅσα τῶν ὀρφανῶν ἔδειχναν ἀγάπην καὶ ἐπίδοσιν πρὸς τὰ γράμματα, τὰ ἐσπούδαζαν. Πόσον σοφώτεροι ἦσαν οἱ ὀλιγογράμματοι αὐτοὶ ἀνθρωποὶ ποὺ ἄφηναν τὸν νέον νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν κλίσιν του, ἐν ἀντιθέσει με σήμερον, ὅπου οἱ γονεῖς καὶ οἱ νέοι ἀποβλέπουν εἰς ἐπικερδῆ ἐπαγγέλματα μόνον. Ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἔργα ἐπραγματοποιοῦντο ἀπὸ τὰ συγκεντρωνόμενα χρήματα εἰς τὰ κιβώτια ἐλεημοσύνης τὴν «κάσσαν τῶν πτωχῶν» ὅπως ὠνομάζετο καὶ τῶν ὁποίων τὰ ἔσοδα κατὰ τὸν Φ. Μιχαλόπουλον³¹ ἀπὸ τὸ 1750 ἐπλήθουν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἰδιαίτερον ταμεῖον τοῦ ἰσναφίου ἔδιναν διὰ τοιοῦτους σκοποὺς.

Τὸ κιβώτιον ἐλεημοσύνης ἐμνημονεύετε ὡς «κάσα τῶν πτωχῶν» ὡς «καταφύγιον τῶν κακῶς ἐχόντων», ὡς «τὸ πλήρωμα πασῶν τῶν ἀρετῶν» καὶ ἠύχοντο νὰ εἶναι αἰωνία ἡ μνήμη τῶν ἱδρυτῶν.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ — ΣΧΟΛΕΙΑ

Μεταξὺ τῶν πολλαπλῶν σκοπῶν τῶν ἰσναφίων συμπεριλαμβάνετο καὶ ἡ ἴδρυσις σχολείων, ἡ μόρφωσις τῶν διψώντων μάθησι νέων, καθὼς καὶ ἡ συμπαράστασις εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν σχολείων, (ἐξευρέσις διδασκάλων, μισθοδοσίαν των, ἔκδοσις βιβλίων). Τὰ σχολεῖα τῆς Τουρκοκρατίας συνεστήθησαν κατὰ ἕνα σοβαρὸ μέρος ἀπὸ τὲς συντεχνίες. Τὸ ἰσνάφι τῶν γουναράδων Κων(σταντινῶν) λεως ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὅτε ἀρχιγούναρης ἦτο ὁ Μανωλάκης ὁ Καστοριανός, ἐνδιαφέρθηκε τὰ μέγιστα διὰ τὴν παιδείαν. Διηύθυνε τὴν σχολὴν Πάτμου τὴν «Πατμιάδα» (διὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς ὁποίας μεγάλως συνέβαλε ὁ ἀρχιγούναρης Μανωλάκης) μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπὶ 150 ἔτη. Ἐπίσης ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία (ἡ κιβωτὸς τοῦ Γένους), συντηρεῖτο μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος ὑπὸ τῶν γουναράδων³². Τὸ δὲ Πατριαρχεῖον ἀνέθετεν εἰς τὰ ἰσνάφια τῶν γουναράδων, τὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν ἐφορίαν σχολείων τῶν ἐπαρχιῶν³³. Οἱ γουναράδες Κων(σταντινῶν) λεως συντηροῦσαν καὶ τὴν σχολὴν Σηλυβρίας, τὴν ἱδρυθεῖσαν τὸ 1779. Τόση δὲ ἦτο ἡ ἀγάπη τῶν γουναράδων διὰ τὴν παιδείαν, ὥστε ὅταν ἀργότερον αἱ ἐργασίαι των περιωρίσθησαν λόγῳ εἰσαγωγῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς μόδας, μετεβίβασαν

30. Μυστακίδης, ὡς ἀνωτέρω.

31. «Μοσχόπολις», σ. 15.

32. Καλλιπιδένης, 32 καὶ 131.

33. Μ. Ἐγκυκλοπ., τ. 11, σ. 637.

όλην τὴν περιουσίαν τῆς κάσας τῶν εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν³⁴. Μετὰ τοὺς γουναράδες ἀνέλαβαν τὴν Πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν τὰ ἰσνάφια τῶν φερμελῆδων καὶ ἀμπατζήδων τῆς Κων)λεως, τὰ ὁποῖα ἐνίσχυσαν καὶ τὲς σχολῆς Σταυροδρομίου²⁵. Τὰ ἰσνάφια ἐμπόρων καὶ βιοτεχνῶν Κων)λεως ἐνίσχυσαν τὴν μουσικὴν σχολὴν (1815), συνέβαλαν δὲ εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς σχολῆς Χάλκης τὸ 1832. Τὰ ἰσνάφια Μοσχοπόλεως βοήθησαν τὴν Ἀκαδημίαν Μοσχοπόλεως, κατὰ δὲ τὸ 1750 ἐπὶ Πατριαρχείας Ἰωάσαφ Ἀχριδῶν προσέφεραν πρὸς ἐνίσχυσίν τῆς τὸ τεράστιον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ποσὸν τῶν 312.000 γροσίων. Εἰς Κώδικα τῆς Παναγίας Μοσχοπόλεως ἀναγράφεται: «Τὰ εὐλογημένα ρουσφέτια ἀνέλαβαν νὰ σπουδάσουν δαπάνη τῶν, ἀνὰ ἓν παιδίον εἰς τὰ Ἑλληνικά, Φιλοσοφικά καὶ Θεολογικά μαθήματα, κατὰ διαδοχὴν πάντοτε, αἰωνία αὐτῶν ἢ μὴμῃ τρις» οἱ χαλκιάδες Μοσχοπόλεως ἐσπούδασαν τὸν Θεόδ. Καθαλλιώτην εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅστις ἀργότερον διηύθυνε τὴν Ἀκαδημίαν τῆς πόλεως. Καὶ ὄχι μόνον τὰ ἰσνάφια Μοσχοπόλεως ἐφρόντιζαν γιὰ νὰ σπουδάσουν τὰ πρόθυμα παιδιὰ ἀλλὰ καὶ ἄλλων πόλεων δαπάνη τῶν ἔστελναν τοὺς νέους εἰς τὲς μεγάλας σχολῆς Κων)λεως, Ἰωαννίνων, Κοζάνης, Μοσχοπόλεως, Σμύρνης, Κυδωνίων καὶ εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Δύσεως προωθοῦσαν πολλὰ ἐξ αὐτῶν γιὰ εἰδίκευσι. Γενικὰ κάθε ἰσνάφι ἔκανε ὅτι, μὴ πορθεῖ γιὰ τὴν Παιδεα. Οἱ κτίσται Τσοτουλίω ἔκτισαν τὸ 1871 τὴν ἐκεῖ σχολὴν καὶ ἐφρόντιζαν διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς. Ἐπίσης οἱ κτίσται τῆς Φιλιππουπόλεως ἀμίση ἔκτισαν τὴν ἐκεῖ σχολὴν τὴν ποίαν οἱ κήληοι ἐνίσχυσαν διὰ 1.000 γρ. ἐτησίως. Ἀκόμη καὶ τὰ βλάχικα τσελεγκάτα (τὸ ξεχωριστὸ πρωτοποριακὸ εἶδος ἰσναφίου), προσελάμβαναν δασκάλους εἰς τὲς καλοκαιρινῆς τῶν κατασκηνώσεις (καλύβια), γιὰ νὰ μὴ μείνουν τὰ παιδιὰ τῶν «στραβὰ» ἀγράμματα³⁶. Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν σωματείων δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὴν οἰκονομικὴν βοήθειαν τῶν σχολείων, μαθητῶν κλπ., ἀλλὰ καὶ προσωπικῶς οἱ ἀρχηγοὶ καὶ τὰ μέλη ἐνδιαφέροντο.

Εἰς τὰ σχολεῖα μετεῖχον ὡς ἔφοροι ἐκπρόσωποι τῶν ἰσναφίων, ὅπως εἰς τὴν Μεγάλῃν τοῦ Γένους σχολὴν, κατὰ γράμμα τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου Ζ', τὸ 1773 ἐκ τῶν 6 ἐφόρων δύο ἦσαν ἀρχιερεῖς, δύο ἄρχοντες καὶ δύο ἀπὸ τὰ εὐλογημένα ρουσφέτια τῶν γουναράδων καὶ Τζεβαρτζήδων οἱ ὁποῖοι κρατοῦσαν καὶ τὸ κλειδί τῆς κάσας³⁷. Εἰς τὴν σχολὴν Ἀδριανουπόλεως ἔφοροι ἦσαν ἕνας γουναρῆς καὶ ἕνας παντοπώλης³⁸. Ὡς ἔφοροι ἐφρόντιζαν μετὰ τῶν ἄλλων μελῶν τῶν ἐφοριῶν εἰς τὴν εὕρεσιν ἀρίστων διδασκάλων εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῶν ἐτησίων συμβάσεων ἐργασίας κλπ.

Ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη τῶν σωματείων ἐξυπηρετοῦσαν τὴν παιδεῖαν ὅσον τοὺς ἦτο δυνατόν. Οἱ κουρεῖς, οἱ ραφτάδες, οἱ παπουτσηδες, οἱ χρυσοκεντηταὶ κλπ., καθὼς καὶ οἱ τεχνίται τῶν ἐργαστηρίων ἐδίδασκαν τὰ κολλυβογράμματα εἰς τοὺς μαθητευομένους τῶν³⁹.

ΕΝΙΣΧΥΣΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἡ προσφορὰ τῶν σωματείων ἦτο ἀξιόλογος καὶ σημαντικὴ. Τὰ πλοῦσια σωματεῖα ἐθεράπευαν τὲς ἀνάγκες τῆς χειμαζομένης ἐκ-

34. Καλλινδέρης, 132.

35. Καλλινδέρης, 135.

36. Καλλινδέρης, 128.

37. Καλλινδέρης, 131.

38. Καλλινδέρης, 147.

39. Καλλινδέρης, 128.

κλησίας, αφιέρωναν εις αὐτὴν κτήματα, ἀνελάμβαναν τὰ χρέη της, ἔκτιζαν ἐκκλησίες καὶ τὲς Ἁγιογράφιζαν, ἐδώριζαν τέμπλα, δεσποτικούς θρόνους ξυλόγλυπτους ἐξόχου τέχνης καθὼς καὶ πολυελαίους, πολυκάνδηλα, ἄμφια, ἱερὰ σκεύη, ἐγκόλπια βαρύτιμα, ὅπως τὸ περίφημο ἐγκόλπιον τῶν γουναράδων πρὸς τὸν Πατριάρχην ἀπὸ διαμάντια καὶ σμαράγδια. Τὸ φτωχότερον ἰσνάφια ἐδώριζαν ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, λαμπάδες, κηριὰ διὰ τὴν λαμπρότητα τῶν ἑορτῶν. Καὶ ὄχι μόνον τὰ ἰσνάφια ἀλλὰ καὶ οἱ πρωτομάστορες προσέφεραν γιὰ τὲς ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ὁ γνωστὸς ἀρχιγούναρης Μανωλάκης, καθὼς καὶ ὁ σύγχρονός του ἀρχιγούναρης Ἀθανασίου, ποὺ ἔστρωσε δαπάναις του, τὸ δάπεδο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Πατριαρχείου⁴⁰. "Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ ἀναφέρω μερικὲς ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐπωνύμων δωρεῶν διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν βαθύτερα τὲς προσφερθεῖσες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ὑπηρεσίες πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπὸ τῶν ἰσναφίων. Τὸ ἰσνάφι τῶν γουναράδων Κων)λεως τὸ 1729 ἐδώρησε εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Καστοριάς θαρύτιμον Μίτραν καθὼς καὶ πολυκάνδηλον εἰς Ἐκκλησίαν τῆς Καστοριάς⁴¹. Τὸ ἴδιο σωματεῖον τὸ 1798 κατασκεύασε ὅλες τὲς βρῦσες τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἔφερε καὶ τὸ νερό, Πατριαρχεῦοντος Γρηγορίου τοῦ Ε' ⁴². Τὸ μοναστήρι τοῦ Βαλουκλῆ ἰδρύθηκε τὸ 1833 μετὰ τὴν συνεργασίαν τῶν λαδάδων, σαράφηδων καὶ ὀρνιθοπωλῶν τῆς Κων)λεως. Τὸ ρουσφέτι τῶν μπακάληδων Ἀθηνῶν, ἔκτισε οἰκοδομὴν εἰς τὸ Μοναστήρι Δαφνίου τὸ 1764⁴³. Τὸ ἰσνάφι χαλκιάδων Μοσχοπόλεως ἀνήγειρε τὴν ἐκεῖ Ἐκκλησίαν τῶν 12 Ἀποστόλων καὶ τὴν ἰστόρησε⁴⁴. Τὸ ρουσφέτι σουτζήδων (ὑδροφόρων) προσέφερε ξυλόγλυπτον Δεσποτικὸν θρόνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ἀγίου Δημητρίου Κλεισοῦρας Καστοριάς⁴⁵. Αἱ συντεχνίαι κηπουρῶν, σιτεμπόρων, ξυλουργῶν, ναυτῶν τῆς Ζακύνθου, ἔκτισαν τὸ 1712 τὴν ἐκκλησίαν Πεντεκαμάρου καθὼς καὶ ἄλλες ἐκκλησίες τοῦ νησιοῦ. Εἰς τὲς ἴδιες συντεχνίας σιτεμπόρων καὶ ναυτῶν ἀνήκε ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του τὸ 1561 ἡ Ἐκκλησία Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Μώλου⁴⁶. Ἡ συντεχνία γουναράδων Κων)λεως προσέφερε τὸ 1835, γρόσια 5000 γιὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς Ἐκκλησίας Ἀγίου Δημητρίου Ξυλόπορτας⁴⁷. Τὸ ρουσφέτι τσορμπατζήδων Πέλλης «ἰστόρησεν μετὰ εὐσεβῶν ἱερέων ἐκκλησίαν Ἀγ. Νικολάου Πέλλης ὅπως ἀναφέρει ὁ καθηγητὴς Μουστόπουλος, ὁ ὁποῖος καὶ ἄλλες δωρεές ἄλλων σωματείων ἀναφέρει. Τὰ ἰσνάφια δὲν ἐνίσχυσαν μόνον τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας ἐκτελοῦσαν, ὅπως τὸ ἰσνάφι παντοπωλῶν Κορυτσᾶς ποὺ τὸ 1874 ἀνήγειρε τὸ ὠρολόγιον τῆς πόλεως⁴⁸. Ἐπίσης τὰ σωματεῖα ἐξηγόραζαν ἐνεχειρισμένα βαρύτιμα εἶδη τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὰ ἀπέδιδαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τὸ δὲ Πατριαρχεῖον πολλάκις ἀνέθετε τὴν ἐποπτείαν καὶ διαχειρίσιν ἐκκλησιῶν χρεωμένων εἰς τὰ σωματεῖα, τὰ ὁποῖα μετὰ καιροῦ ἀπέδιδαν αὐτὲς ἀπηλλαγμένες χρεῶν⁴⁹.

Τὰ σωματεῖα συνήθιζαν ὅπως εἰς τὲς δωρεές των ἀναγράφουν εἰς τὸν δωρητὴν διὰ τοπικῶν ἐγγραφῶν, ὅπως «ἰστορήθη ὁ Ναὸς οὗτος δαπάνη τοῦ εὐλόγη-

40. Μεγ. Ἐγκυκλοπ., τ. 11, σ. 638.

41. Βαφείδης, ὡς νοτέρω, σ. 141.

42. Καλλινδέρης, σ. 91.

43. Καλλινδέρης, σ. 85.

44. Κουρίλας, Μοσχοπόλις, σ. 28. καὶ Σκενδέρης, Ἀρχεῖα Μοσχοπόλεως, σ. 47.

46. Καλλινδέρης, σ. 89.

46. Ζώης, Συντεχνία Ζακύνθου.

47. Καλλινδέρης, σ. 83.

48. Καλλινδέρης, σ. 92.

49. Μ. Ἐγκυκλοπαίδ., τ. 11, σ. 37.

μένου ρουσφετίου...» ἢ «ἐδωρήθη ἡ εἰκὼν αὕτη ὑπὸ τοῦ φιλοθέου ἱσναφίου...» ἢ «διὰ δαπάνης καὶ ἐπιμελείας φιλοχρίστου ρουσφετίου» κλπ.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΡΟΥΣΦΕΤΙΑ

Ἡ ἐκκλησία ἀνταπέδιδε τὲς εὐεργεσίας τῶν σωματείων δι' εὐχῶν καὶ μνη-

μονεύσεών της ὡς «Μνήσθητι Κύριε τῶν εὐλογημένων ρουσφετίων» «εἰς μνήμην αὐτῶν καὶ τῶν γονέων των», εἶχε δὲ περὶ πολλοῦ τὰ σωματεῖα καὶ τοὺς πρωτομάστορες. Ὁ Διάκονος ὁ Ἱερεὺς ἐμνημόνευε κατὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν τὰ ὀνόματα τῶν δωρητῶν ἑσναφίων «Μνήσθητι Κύριε τῶν εὐλογημένων ρουσφετίων καζαντζήδων, Ἀμπατζήδων... τῶν πρωτομαστόρων, μαστόρων, καλφάδων καὶ τῶν τσιρακίων αὐτῶν»⁵⁰. Ὁ Κύριλλος (Κων)λεως γράφων πρὸς τοὺς Ἱερεῖς προσεστῶτας καὶ πρωτομαστόρους (πρωτομαγίστορας) Λαρίσσης ὀνομάζει τὰ ρουσφέτια εὐλογημένα⁵¹. Εἰς τὰ συμφωνητικὰ τῶν ἑσναφίων διὰ νὰ ἔχουν μεγαλύτερον κύρος μετέιχεν καὶ ἡ Ἐκκλησία. Τοὺς πρωτομάστορες οἱ Πατριάρχαι τοὺς ἀπεκάλουν «τιμιωτάτους» καὶ «χρησιμωτάτους», τὰ σωματεῖα δὲ «φιλόχριστα», «θεοφρούρητα». Τὰ τιμοῦσε δὲ ἡ Ἐκκλησία, ὅπως ἀναφέρει ὁ Φιλήμων⁵² διὰ τὸ «ἀπλόηθες, τὸ φιλόπονον καὶ τὴν γενναίαν συνδρομὴν των εἰς τὴν σύστασιν σχολείων καὶ ὑποτροφίας μαθητῶν». Οἱ πρωτομάστορες τῶν ἑσναφίων διωρίζοντο ἐπίτροποι εἰς τὲς ἐκκλησίας ὡς τίμιοι, φιλόθρησκοι, φιλογενεῖς καὶ τοῦτο πρὸς ἄμιλλαν καὶ ἀξιοποίησι τῆς ἀρετῆς των καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ Πνεύματος. Ἡ πρὸς τὰ ἱσνάφια ἐκτίμησις ἦτο μεγάλη καὶ εἰς τὸν λαόν, ἀκόμη καὶ ἰδιωτικοὶ ναοὶ προσεφέροντο εἰς αὐτὰ ὅπως ὁ Ναὸς Ἁγίου (Κων)τίνου τῶν Κήπων τῆς Ζακύνθου, ὅστις προσεφέρθη εἰς τοὺς ξυλουργούς⁵³. Εἰς τὸ ἱσνάφι τῶν γουναράδων (Κων)λεως ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β' (1752—54) ὁ ἔλεγχος τῶν λογαριασμῶν τῶν Μονῶν τοῦ Ἁθῶ, ὅστις διετηρήθη μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος⁵⁴. Ὁμιλήσαμε διὰ τὴν ἐκτίμησι πού ἔτρεφε ἡ Ἐκκλησία διὰ τὰ ἑσνάφια, ἀλλὰ δὲν ἐδίσταζε ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸ ἐπέβαλε νὰ εἶναι αὐστηρὴ κατὰ τῶν παραβατῶν τῶν κανονισμῶν, ἐπιβάλλουσα ἐκκλησιαστικὰς ποινὰς τὴν «Παιδείαν», δι' ἀφοριστικῶν γραμμάτων, ὡς ἀναφέρει ὁ Β. Μυστακίδης.

Ὁ Βενιαμὴν Κοζάνης ἐξέδωκε φρικτὸν ἐκκλησιαστικὸν ἐπιτίμιον κατὰ τῶν μπακάληδων τῶν καταδολιευσάντων τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀδυνάτους συμπατριώτας των κατὰ τοὺς δυστυχισμένους χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως (1821—25)⁵⁵.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἄν καὶ περιληπτικὰ παρουσιάσαμεν τὴν ἐν γένει πολιτείαν τῶν ἱσναφίων, ἐν τούτοις καὶ τὰ ὀλίγα αὐτὰ γραφέντα, φανερώνουν καθαρὰ τὸ μέγεθος τῆς προσφορᾶς των πρὸς τὰ μέλη των, τὴν ἐκκλησίαν, τὴν παιδείαν, τὸν σκλάβον ἀδελφὸν καὶ ὀλόκληρον τὸ Γένος (κατὰ τοὺς τραγικοὺς ἐκείνους καιροὺς) τὸ ὁποῖον «ἔσωσαν» κατὰ τὸν Σκαρ. Βυζάντιον.

50. Βυζάντιος, Κω^ν)πολις, Γ' 418.

51. Ἰ. Οἰζονόμου Λαρίσσαιῶν, Ἐπιστολαὶ διάφοροι, σ. 193.

52. Φιλήμων, Δοξίμιον Φ.Ε., σ. 52.

53. Ζώης, Συντεχνία Ζακύνθου.

54. Ν. Ἐστία 1943, σ. 182.

55. Καλλινδέρης, σ. 76.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βαφείδη Ν., Ἐκκλησίαι Θράκης
 Βουραξέλη - Μαρινάκου, Συντεχνίαι Θράκης
 Βυζάντιος Σκ., Κωνσταντινούπολις
 Γεωργιάδης Θ., Μοσχόπολις
 Ζώης Κ., Συντεχνίαι Ζακύνθου
 Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, περιοδικὸν
 Θεσσαλικὰ Χρονικὰ 80ετίας
 Θρακικὰ Χρονικὰ περιοδικὸν
 Καλλινδέρης Μ., Συντεχνίαι καὶ Ἐκκλησία
 Κουρίλας Ε., Μοσχόπολις
 Μιχαλόπουλος Φ., Μοσχόπολις
 Μυστακίδης Β., Ἑσνάμια Θεσ)νίκης
 Μουτσόπουλος, Ἐκκλησίαι Φλωρίνης
 Ν. Ἑστία, περιοδικὸν
 Οἰκονόμου Ἰ., Ἐπιστολαὶ διάφοραι
 Παλαρηγόπουλος Κ., Ἱστορία Ἑλλ. Ἔθνους (1886)
 Σκεντέρης Κ., Ἀρχεῖα Μοσχοπόλεως
 Φιλήμων Ἰ., Δοκίμιον Φιλικῆς Ἑταιρείας
 Χατζημυχάλη Ἀ., Μορφαὶ ἀπὸ σωματειακῆς ὀργανώσεως Ἑλλήνων

ΚΩΣΤΑ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

ΑΠΟ ΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΟΥ ΚΟΥΚΟΥΛΙΟΥ - ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Α'.

ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ — ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ — ΠΑΡΑΞΕΝΕΣ ΔΟΞΑΣΙΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας φέτις, ἡ χρονιά πὸν περνοῦμε (1979), χαρακτηρίσθηκε ὡς χρόνος τῆς «Ἑλληνικῆς Παράδοσης». Μέσα σὶὰ πλαίσια μιᾶς τέτοιας ἐκδήλωσης, στὴν ὁποία κατὰ κύριο λόγο πρωτοστατοῦν τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδας μας, θεωρῶ σκόπιμο νὰ δώσω στὴ δημοσιότητα ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς ἀγαπητῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» τὰ παρακάτω λαογραφικὰ στοιχεῖα. Ἡ ἐργασία αὐτὴ ἀνάγεται στὴν προσπάθειά μου νὰ συγκεντρώσω καὶ νὰ καταγράψω κάμποσα λαογραφικὰ στοιχεῖα, πὸν σχετίζονται μὲ τὶς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τοῦ χωριοῦ Κουκουλίου κατὰ κύριο λόγο, ἀλλὰ καὶ κάπως γενικώτερα τῆς περιοχῆς τοῦ Ζαγοριοῦ.

Ἀπαραίτητο ὅμως θεωρῶ, πρὶν παραθεῶ τὰ εἰδικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ θέμα, νὰ δώσω ἐδῶ σὲ πολὺ μεγάλη συντομία λίγα κατατοπιστικὰ στοιχεῖα γύρω ἀπὸ τοὺς ὅρους «προλήψη», «δεισιδαιμονία», κλπ. γιὰ ἕναν γενικὸ προσανατολισμὸ τοῦ ἀναγνώστη.

Ἀπ' ὅσα ἔχω διαβάσει ὡς τώρα γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ διαπίστωσα πὸς τὸν καλύτερο καὶ τὸν πρὸ ἐνημερωτικὸ κατατοπισμὸ τὸν θρῶσκει κανένας σὶὰ βιβλίον τοῦ κ. Δημ. Δουκάτου μὲ τίττο: «Εἰσαγωγὴ στὴν Ἑλληνικὴ Λαογραφία». Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ παραθέτω ἐδῶ αὐτοῦσια ὅσα γράφει ὁ σοφὸς πανεπιστημιακὸς καθηγητῆς γιὰ τοὺς παραπάνω ὅρους, χωρὶς νὰ θελήσω νὰ σημειώσω ἐγὼ τίποτε δικό μου πάνω σὶὰ ζήτημα αὐτό.

Ὁ κ. Δουκάτος στὴ σελ. 240 τοῦ παραπάνω βιβλίου του καὶ κάτω ἀπὸ τὸ γενικώτερο κεφάλαιο: «Ἡ μεταφρσικὴ ἀνησυχία» γράφει γιὰ τὶς δεισιδαιμονίες καὶ τὶς προλήψεις τὰ ἐξῆς: «Δεισιδαιμονίες εἶναι οἱ ἀνθρώπινες δοξασίες γιὰ τὴν ἐχθρική μᾶλλον παρουσία καὶ ἐπενέργεια τῶν δαιμόνων καὶ τῶν δαιμονικῶν, οἱ «ἀπὸ δαιμόνων φόβος». Στὴν ἀρχὴ «δεισιδαίμων» λεγόταν καὶ ὁ «θεοσεβῆς», (ὅπως χαρακτηρίσει καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τοὺς Ἀθηναίους, Πράξ. 17, 22), ἀφ' οὗ «δαίμονες» ὀνομάζονται καὶ οἱ θεοί. Ἐπειτα ὅμως σήμαινε «θηροκόληπτος» καὶ γενικὰ «δαιμονόφοβος». (Ἔχουν γράψει καὶ ὁ Πλούταρχος Π ε ρ ῖ δ ε ι σ ι δ α ι μ ο ν ῖ α ς καὶ χαρακτηῆρα δ ε ι σ ι δ α ι μ ο ν ῖ α ς ὁ Θεόφραστος, ἀπ' ὅπου ὁ δεισιδαίμων τῆς ἀρχαίας θρησκείας μπορεῖ νὰ ἀνευρεθεῖ καὶ στὴ Χριστιανική).

Προλήψεις ὀνομάζονται «οἱ προκαταλήψεις πὸν ἔχει, ἀπὸ τὴ δεισιδαιμονικὴ του παράδοση, σχηματῖσει ὁ λαὸς, γιὰ τὶς κακῆς ἐπιδράσεις ὀρισμένων ἐνεργειῶν του ἢ συμπτώσεων καὶ γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ἀποφυγῆς τους». Θεωρεῖ π.χ. κακὸ σημάδι (οἰωνὸ) νὰ διασταυρωθεῖ μὲ μαύρη γάτα βγαίνοντας ἀπὸ τὸ σπίτι του, (ἐπει-

δή το μαύρο χρώμα είναι πένθιμο, αλλά και γιατί χρησιμοποιούσαν οί μάγισσες τή μαύρη γάτα σάν φορέα δαιμονικοῦ) καί «προκατειλημμένους» ἢ θέλοντας νά «προλάβει» τὸ κακό, γυρίζει στὸ σπίτι του γιὰ νά ξαναβγεῖ.

Δεισιδαιμονίες καί προλήψεις ἀναφέρονται συνήθως μαζί, καί σημαίνουν γενικά τὸ φόβο καί τὴν προϋπόληξη ἀπὸ κάθει μεταφυσικό, καί μάλιστα μὴ χριστιανικό. Οἱ προφυλάξεις αὐτὲς μπορεῖ νά στηρίζονται κάποτε σὲ λογικὲς αἰτίες καί κοινωνικὲς ἀπαιτήσεις (π.χ. δὲν δανεῖζουν τὴ νύχια ἀλάτι· δὲν κάνει νά τρώνε τὰ νύχια τους· δὲν πατᾶνε τὸ ψωμί· δὲν λούζονται τὴν Κυριακή), ἀλλὰ οἱ περισσότερες εἶναι ἀφελεῖς καί παράλογες καί μόνον ὅσο ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος ἔχει κινδύνους (ἐχθρῶν, πείνας, ἐγείας, παραγωγῆς), ὅσο θὰ κατέχεται ἀπὸ μαγικὸ καί μαντικὸ φόβο, δικαιολογοῦνται. Ἡ Λαογραφία πάντως (μὲ τὸ ἀνθρωπολογικὸ χροῆσός της) προσέχει, συγκεντρώνει καί μελετᾷ τὶς δεισιδαιμονίες αὐτὲς, πὺν εἶναι κατάλοιπα (superstitions) παλαιῶν ψυχικῶν γόθων τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο καί μορφῶν θρησκείας, ἀλλὰ καί συνθηκῶν ἐπιστημονικῆς ἀγνοίας καί τρόπων κοινωνικῆς ζωῆς. (Χρειάζεται νά ἐκδοθεῖ καί στὴν Ἑλλάδα ἓνα «Λεξικὸ Δεισιδαιμονιῶν» μὲ ἀλφαβητικὴ σειρά, ὅπως ὑπάρχει καί στὴ διεθνή λαογραφικὴ βιβλιογραφία).

Καί συνεχίζοντας ὁ κ. Λουκάτος, μᾶς δίνει στὸ ἴδιο κεφάλαιο καί τὰ ἐξῆς ἀκόμα πολὺν χρήσιμα στοιχεία γιὰ τὸ θέμα αὐτό. «Οἱ δεισιδαιμονίες καί προλήψεις δὲν ἀποτελοῦν ἰδιαίτερο καί ξεχωριστὸ κύκλο ἐκδηλώσεων, στοὺς τρόπους ζωῆς τοῦ λαοῦ. Γι' αὐτὸ ἀνευρίσκονται σ' ὅλα τὰ κεφάλαια τῆς Λαογραφίας: στὰ ἔθιμα τῆς οἰκογένειας καί τῆς λατρείας, στὶς ἄλλες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς (γεσοργία, κτηνοτροφία, κνήγι, ναυτιλία, ἐμπόριο, ἐπιχειρήσεις), ἀκόμα καί στὶς πρᾶκτικὲς ὥρες τῆς τέχνης καί τῆς καλλιτεχνίας. Κί' ἀνεβαίνει σ' ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις, ὡς τοὺς μορφωμένους καί τοὺς ἄρχοντες, πὺν ἀπὸ παραδοσιακὸ ὑποσυνείδητο ἔθνος τὶς διατηροῦν. Εἶναι συνήθως κοινὲς στοὺς λαοὺς, μὲ μόνη διαφορὰ τὶς τοπικὲς θρησκευτικὲς ἢ φυσικοκρατικὲς παραδόσεις καί τὴν ἐξελισσόμενη βαθμίδα μόρφωσης καί πολιτισμοῦ».

Νομίζω, πὺς καλύτερος καταπολιτισμὸς γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ θέμα, δὲν θὰ μπορούσε νά δοθεῖ. Ὅλοι μας μάλιστα ξέρομε καί καθημερινὰ διαπιστώνομε πὺς μερικὲς ἀπὸ τὶς δεισιδαιμονίες, πὺν ἀπαντοῦμε στὶς λαϊκὲς μᾶζες τῶν χωριῶν μας, ἔχουν κάποια σημαντικὴ ἀξία, γιατί προσπαθοῦν νά ἀναπτύξουν κοινωνικὲς ἀρετὲς καί νά ἐπιδράσουν ἀπὸ παιδαγωγικὴ ἄποψη σὲ μικροὺς καί μεγάλους. Ἀντὶ νά πὺν π.χ. στὰ παιδιὰ πὺν ἔχουν τὴν κακὴ συνήθεια νά βάζουν τὰ δάχτυλα στὸ στήμα καί νά ροκανίζον τὰ νύχια τους, πὺς αὐτὸ τὸ πράγμα εἶναι ἄπερο, τοὺς λένε πὺς «ὅποιοι τρώγει τὰ νύχια του, θὰ φάει τὴ μάνα του καί τὸν πατέρα του». Δηλαδή θὰ μείνει ὄργανός. Τοῦ κεντρίζουν τὴν πὺν εὐαίσθητη χορδὴ τῆς παιδικῆς ψυχῆς του. Ἀντὶ ἢ πεθερὰ πὺν βλέπει τὴ νύφη της νά μὴν πετάει τὴ σιάχη τῆς φωτιᾶς ἔθω ἀπὸ τὸ σπίτι, ἀλλὰ νά τὴ ρίχνει πρόχειρα στὸ σταχιολόγο τοῦ τζακιοῦ, ἀντὶ νά τῆς κάνει κατ' εὐθείαν τέτοια σύσταση, τῆς θυμίζει πὺς, ρίχνοντας τὴ σιάχη στὸ σταχιολόγο, μεγαλώνει τὸ χροῆσ τοῦ σπιτιοῦ. Ἔτσι ἢ νύφη, ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ σπιτικοῦ χροῆσου, καθαρίζει τὸ σταχιολόγο ἀπὸ τὴ σιάχη τῆς φωτιᾶς κ.ο.κ.

Ἡ δική μου ἐδῶ ἐργασία ἀποτελεῖ προσπάθειά μου γιὰ συγκέντρωση καί καταγραφή τῶν προλήψεων καί δεισιδαιμονιῶν. Δὲν ἀποτελεῖ βαθύτερη μελέτη, πὺν νά θέλει νά ὀώσει καί σχετικὴ ἐρμηνεία σ' αὐτὲς. Ἄλλοι εἰδικοὶ ἐπιστήμονες καί μελετητὲς μποροῦν καί πρέπει νά καταπιαστοῦν μὲ τέτοιον εἶδος ἐρευνα καί ἐπιστημονικὴ ἐπεξεργασία. Ἡ δική μου προσπάθεια ἔχει γιὰ σκοπὸ μονάχα νά μαζευτοῦν αὐτὲς καί νά καταγραφθοῦν. Νά βρισκονται κάπου γραμμένες γιὰ νά μὴ χαθοῦν.

ΤΡΟΠΟΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Ἐκεῖνο τὸ πράγμα, πὸ μὲ ἀπασχόλησε σημαντικὰ στὴν ἐργασία μου αὐτῇ, ὑπῆρξε ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ κάνω τὴν καταγραφή καὶ τὴν παρουσίαση τοῦ μαζεμένου ὕλικου γύρω ἀπὸ τὶς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τοῦ χωριοῦ μας. Ὁ κ. Λουκάτος στὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ στὸ κεφάλαιο, πὸ ἔχει τίτλο: «Τρόποι συλλογῆς καὶ μελέτης», συνιστᾷ πὼς ἡ καταγραφή μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τρεῖς τρόπους: α) Τὸ λεξικογραφικὸ, β) Τὸν Εἰδολογικὸ καὶ γ) Τὸ Φυσιοκρατικὸ. Νὰ δὲ τί γράφει συγκεκριμένα καὶ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα: «Α') Λ ε ξ ι κ ο γ ρ α φ ι κ ὅ ς: Νὰ τοποθετοῦνται μὲ ἀλφαθητικὴ σειρὰ οἱ κύριες λέξεις τῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ ν' ἀναπτύσσονται. Π.χ. ἀλάτι (δὲν κάνει νὰ δανεῖζον. "Ἄν σκάει δυνατὰ στὴ φωτιά. "Ἄν χυθεῖ στὸ τραπέζι. Τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ διώξουν τὸ βαρετὸ ξένο κ.ἄ.) Βροντή: χ ὠ ρ ῖς νὰ φαίνονται σύννεφα εἶναι ἀνήσυχο προμήνυμα κ.ἄ. Γάτα: νὰ μὴν περάσει πάνω ἀπὸ λείψανο κ.ἄ. Β') Ε ἰ δ ο λ ο γ ι κ ὅ ς: Νὰ δίνονται χωριστὰ οἱ δεισιδαιμονίες τοῦ γάμου, τῆς γέννησης, τοῦ θανάτου, τῆς Σαρακοστής, τοῦ ταξιδιοῦ, τοῦ τρύγου, τῆς μαγειρικῆς κλπ. Γ') Φ υ σ ι ο κ ρ α τ ι κ ὅ ς: (συστηματικότερος): 1) Δεισιδαιμονίες καὶ προλήψεις σχετικὲς μὲ τὸν ἄνθρωπο (ἀπαντήματα, ποδαρικό, χερικό κλπ.). 2) Σχετικὲς μὲ τὰ ζῶα (μέλισσες, μερμηγκι, φίδια κ.ἄ.). 3) Σχετικὲς μὲ τὰ φυτὰ (νὰ πρωταντικρῦσαι κυπαρίσσι, νὰ σοῦ προσφέρουν ρόδι (καλό), ἡ δύναμη τοῦ ἀπήγανου κ.ἄ. 4) Σχετικὲς μὲ τὰ οὐράνια σώματα (ἔταν πέφτον τ' ἄστρα - διάττοντες, κόκκινο φεγγάρι κ.ἄ.). 5) Σχετικὲς μὲ φανταστικά ὄντα (Νεράιδες, δαιμονικά). 6) Σχετικὲς μὲ ἀντικείμενα καὶ λέξεις (νὰ βρεῖς πέταλο, ν' ἀκούσεις «χρυσάφι», «φιλί», χαρούμενη ἢ λυπητερὴ φωνή τῆς καμπάνας κ.ἄ.). Ἀπαράιτες παντοῦ οἱ σχετικὲς παροιμίες».

Ἐγὼ, μπροστὰ στὴ δυσκολία πὸ βρήκα γιὰ τὸν τρόπο τῆς καταγραφῆς τοῦ ὕλικου (δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων) καὶ ἀφοῦ μελέτησα καλὰ τὰ ὅσα παραπάνω γράφει ὁ κ. Λουκάτος, πῆρα τὴν ἀπόφαση νὰ καταρτίσω τὴ συγχέντρωση τοῦ ὕλικου καὶ καταγραφή του μὲ τὸ λεξικογραφικὸν τρόπο, ἀλλὰ στὸ τέλος ἀπὸ κάθε μιὰ δεισιδαιμονία νὰ σημειῶναι καὶ κάποιο στοιχεῖο ἀπὸ τοὺς δυὸ ἄλλους τρόπους, τὸν εἰδολογικὸ καὶ τὸ φυσιοκρατικὸ. Ἔτσι ἀκολούθησα, μπορῶ νὰ πῶ, κάποιο μικτὸ σύστημα. Ὁ ἀναγνώστης, νομίζω, μπορεῖ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ διευκολυνθεῖ καλύτερα στὴν κατανόηση τῶν προλήψεων καὶ ὁ μελλοντικὸς εἰδικὸς μελετητὴς νὰ εὐκολυνθεῖ στὴ βαθύτερη καὶ λεπτομερέστερη ἐπιστημονικὴ ἐπεξεργασία τοῦ λαογραφικοῦ ὕλικου, πὸ καταγράφεται ἔδῳ.

Πρέπει νὰ σημειώσω πὼς ὅσα γράφονται στὶς παρακάτω σελίδες ἀποτελοῦν ἓνα κομμάτι ἀπὸ μιὰ πρὸ πλατύτερη λαογραφικὴ μου ἐργασία. Εἶναι τὸ πρῶτο μέρος τῆς. Θὰ ἐπακολουθήσει ἡ συνέχειά τῆς σὲ πρώτη εὐκαιρία, κατὰ τὴν ὁποία θὰ παρατεθοῦν λαογραφικὰ στοιχεῖα, πὸ ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἐξήγηση τῶν ὀνειρών, μὲ τὰ μάγια, τὴ βασκανία, τὸ θλησίδι, τὴ λαϊκὴ ἰατρικὴ κλπ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ γιὰ τὰ παραπάνω ζητήματα μόνον λίγες νύξεις γίνονται ἔδῳ.

Οἱ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

Α

1. Ἀ γ α λ α τ ι ἄ : Πιστεύουν στὸ χωριὸ πὼς, ὅταν συμπέσει νὰ εἶναι τὰ Χριστούγεννα ἡμέρα τῆς ἑβδομάδας Παρασκευῆ, τότε αὐτὴ τὴ χρονιά δὲν θάχουν πολὺ γάλα τὰ γιδοπρόβατα. Θᾶναι ἀγαλατιά.
(Χριστούγεννα. — Κτηνοτροφία).

2. Ἀ γ α ἄ θ ι α : "Ὅταν γίνεται τὸ ξεπροβόδισμα τοῦ ξενητεμένου γιὰ τὸ ταξίδι του, ἔχουν τὴ συνήθεια νὰ κόβουν μερικὰ ἀγκάθια πὸ τὰ скаλώνουν στὸν

τοιχο απ' έξω από την εκκλησιά του χωριού, ή στον τοίχο κοντά στην είσοδο του σπιτιού. Παραδέχονται πως τα άγκάθια αυτά θα κεντούν τον ταξιδεμένο να γυρίσει γλήγορα στο σπίτι του.
(Ταξίδι).

3. Ἄ γ κ α σ τ ρ ω μ έ ν η : Παρατηρούν προσεκτικά το χεῖλι της ἀγκαστρωμένης γυναίκας. "Αν διαπιστώσουν πως αυτό είναι κρεμασμένο κάπως προς τα κάτω, πιστεύουν πως αυτή ή γυναίκα θα γεννήσει κοπέλα. "Αν όμως δέν κάγουν αυτή τή διαπίστωση, τότε παραδέχονται πως αυτή θα γεννήσει ἄρσενικό.
(Γέννηση).

4. Ἄ γ κ α σ τ ρ ω μ έ ν η : Στο χωριό δίνουν σημρσία στο πως έχει την κοιλιά της ή ἀγκαστρωμένη γυναίκα. Παραδέχονται πως ή ἀγκαστρωμένη γυναίκα, όταν έχει την κοιλιά της ψηλά, δηλ. προς τή μέση της, τότε αυτή ή γυναίκα θα γεννήσει κοπέλα.
(Γέννηση).

5. Ἄ γ ρ ι ά δ α : Στο χωριό παραδέχονται πως, όταν φάνε τὰ χοντρά ζῶα (ἄλογα - μουλάρια), κομμάτια από ρίζες ἀγριάδας, ή ἀγριάδα δὲ χωνεύεται στο στομάχι των ζῶων και θγαίνουν αυτά με την κοπριά τους. "Όταν δὲ πέσει τέτοια κοπριά σὲ κάποιο χωράφι, τότε τὸ χωράφι αυτό θα γεμίσει από ἀγριάδα, που είναι πολύ θλαβερό ζιζάνιο για τις καλλιέργειες.
(Γεωργία).

6. Ἄ γ ρ ι ο γ ο ύ ρ ο υ ο : Συνηθίζουν στην προμετωπίδα από τὸ καπίστρι των ζηλευτῶν φορτηγῶν ζῶων (ἄλογων και μουλαριῶν) νὰ τοποθετοῦν (νὰ ράβουν με σπάγγ) ἕνα τριγωνικό κομματάκι από τομάρι ἀγριογούρουνο, καθώς και δυ δόντια απ' αυτό τὸ ζῶο. Τὰ δόντια τὰ τοποθετοῦν ἔτσι με τις μύτες προς τα κάτω, ὥστε αυτά νὰ σχηματίζουν ἡμικύκλιο. Παραδέχονται πως τὰ ζῶα αυτά με αὐτὸν τὸν τρόπο δὲν ἔχουν κίνδυνο νὰ βασκαθοῦν.
(Βασκανία) — (Κτηνοτροφία).

7. Ἄ γ ρ ι ο κ α σ τ α ν ι ά : Είναι δέντρο. Τὸ ἐπιστημονικό του ὄνομα είναι *Aesculus hippocastanum*. Ὁ καρπός του, ἵπποκάστανο ή ἀγριοκάστανο χρησιμοποιεῖται για φαρμακευτικούς σκοπούς, όταν ἔχουν κωλικὸ τὰ ἄλογα και τὰ μουλάρια. Για τή χρησιμοποιήσή του γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ θὰ γραφοῦν στο δεύτερο μέρος (Λαϊκή - βοτανική ἱατρική). Πέρα ὅμως απ' αὐτὸν τὸ σκοπὸ, μεταχειρίζονται τὸ ἀγριοκάστανο και για φυλακτό. Τρυποῦν ἕνα μικρὸ ἀγριοκάστανο και τὸ κρεμοῦν με ἕνα σπάγγο από τὸ λαϊμὸ των μικρῶν παιδιῶν. Παραδέχονται πως με τὸ προφυλακτικὸ αὐτὸ μέτρο τὸ παιδί δὲ διατρέχει κίνδυνο από βασκανία. Τὸ μεταχειρίζεται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο και για τή θεραπεία των μικρῶν παιδιῶν από τὸν κοκκύτη (καρχαλέτσι).

(Βασκανία — κτηνοτροφία — λαϊκή ἱατρική).

8. Ἄ γ ρ ι ο κ έ ρ α σ ο ς : "Όταν καίεται ξύλο από ἀγριοκέρασο, τότε θγαίνει από τή φωτιά κάποια ιδιαίτερη χαρακτηριστική μυρουδιά. Παραδέχονται πως αὐτή ή μυρουδιά ξεμακραίνει κατὰ τὰ Δωδεκάημερα τὰ καψούρια. Γι' αὐτὸ κατὰ τὰ Δωδεκάημερα συνηθίζουν νὰ καίνε τή νύχτα στή φωτιά ξύλα από ἀγριοκέρασο. Τὸ ἐπιστημονικό ὄνομα αὐτοῦ τοῦ δέντρου είναι: *Prunus Mahaleb* (Οἰκογένεια *Rosaceae*).

(Δωδεκάημερα — Καψούρια).

9. Ἄ γ ρ ι ο κ ο ύ κ ι : Οἱ γυναίκες τοῦ χωριού πιστεύουν πως ὅποιος φάγει κατὰ τήν ἄνοιξη κανένα σπόρο χλωρὸ από ἀγριοκούκι, τὸ ἄτομο αὐτὸ θὰ «ζουρλαθεῖ». Γι' αὐτὸ συνιστοῦν στὰ παιδιά νὰ μὴν τρῶνε ἀγριοκούκια. Τὸ ἐπιστημονικό

ὄνομα αὐτοῦ τοῦ φυτοῦ εἶναι *Lathyrus annuus* καὶ ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῶν *Ψυχανθῶν* (*Papilionaceae*).
(*Φαγητὸ — ἀρρώστια*).

10. Ἄ γ ρ ι ο μ ο λ ό χ α: Τὸ ἐπιστημονικὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ φυτοῦ εἶναι *Melva silvestris*. Ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῶν *Malvaceae* Τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ θεραπευτικὸ σκοπὸ κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο: Μαζεύουν τὰ χλωρὰ βλαστάρια του καὶ τὰ βράζουν καλά. Τὰ φκιάνουν λαπὰ (ἔμπλαστρο) καὶ τὰ βάζουν στὸ χτυπημένο μέρος τοῦ κορμιοῦ σὲ κάποιο ἄτομο πού χτύπησε καὶ ὑποφέρει. Παραδέχονται πὼς ἔτσι τὸ ἄτομο αὐτὸ ἀνακουφίζεται ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ θεραπεύεται γλήγορα τὸ χτυπημένο μέρος.

(*Λαϊκὴ ἰατρικὴ*).

11. Ἄ γ ρ ι ό π α π ι ε ς: Ὅταν οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ βλέπουν στὸν οὐρανὸ τὶς ἀγριόπαπιες νὰ πετοῦν πολὺ ψηλὰ μὲ κατεύθυνση ἀπὸ Βορρὰ πρὸς τὸ Νότο, αὐτὸ τὸ πράγμα τὸ θεωροῦν προμάντεμα κακοκαιρίας. Ἐνῶ παραδέχονται τὸ ἀντίθετο, δηλ. καλοκαιρία, ἔταν παρατηροῦν τὶς ἀγριόπαπιες νὰ πετοῦν ἀπὸ τὸ Νότο πρὸς τὸ Βορρὰ.
(*Μετεωρολογικά*).

12. Ἄ γ ρ ι ό χ η γ ε ς: Τὸ ἴδιο παραδέχονται καὶ ἔταν βλέπουν τὶς ἀγριοχηνες νὰ πετοῦν κατὰ τὸν παραπάνω τρόπο.
(*Μετεωρολογικά*).

13. Ἄ δ ρ ά χ τ ι: Καταβάλλεται ἰδιαίτερη προσοχὴ νὰ μὴ χτυπηθεὶ κανένας μὲ τὸ ἀδράχτι κάποιας γυναίκας πού γνέθει μὲ τὴ ρόκα της. Ἄν τύχει καὶ χτυπηθεῖ, τότε αὐτὸ τὸ ἄτομο θὰ θγάλει στὸ χτυπημένο μὲ τὸ ἀδράχτι μέρος «λούγκα», δηλαδὴ ἀνόστημα μὲ δυσάρεστες συνέπειες γι' αὐτό. Γιὰ νὰ προληφτεῖ αὐτὸ τὸ κακὸ, πρέπει ἔ χτυπημένος μὲ τὸ ἀδράχτι νὰ τὸ πάσει αὐτὸ στὰ χέρια του καὶ νὰ τὸ δαγκάσει. Παραδέχονται πὼς ἔτσι τὸ χτύπημα δὲν θάχει καμμιὰ συνέπεια.
(*Ἀρρώστια*).

14. Ἄ ι - Γ ι ά ν ν η ς: Κατὰ τὴν ἡμέρα πού γιορτάζεται ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Προδρόμου (29 Αὐγούστου) δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φάγει κανένας φρούτα πού ἔχουν κόκκινο χρῶμα (κράνια, καρπούζι, σταφύλι κόκκινο), γιὰτι αὐτὰ θυμίζουν τὸ αἷμα τοῦ ἀγίου πού χύθηκε αὐτὴ τὴ μέρα. Μάλιστα φέρνουν γιὰ παράδειγμα κάποιον ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ Βίτσα πού εἶχε φάγει ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα κράνια καὶ γι' αὐτὸ ἔθγαλε κακὸ σπειρὶ στὴ γλώσσα του καὶ πέθανε.
(*Θρησκευτικὴ δοξασία*).

15. Ἄ ἱ μ α: Οἱ κτηνοτρόφοι συνηθίζουν στὴν ἀδιαθεσίᾳ κάποιου ζώου (γίδας ἢ προβατίνας) νὰ παίρνουν ἀπ' αὐτὸ αἷμα. Κόβουν λιγάκι μὲ τὴ μύτη τοῦ μαχαιριοῦ τὴ φλέβα τοῦ ζώου ποῦναι στὸ μέτωπο. Ἔτσι γίνεται ἀφαίμαξη τοῦ ζώου καὶ περιμένουν νὰ γιαιτρευτεῖ αὐτό. Παρατηροῦν δὲ τότε. Ἄν τὸ αἷμα πού τρέχει εἶναι κόκκινο, τότε παραδέχονται πὼς τὸ ζῶο θὰ γλυτώσει μὲ τὴν ἀφαίμαξη. Ἄν ὅμως αὐτὸ εἶναι σκούρο κόκκινο καὶ πλησιάζει πρὸς τὸ μαῦρο, τότε αὐτὸ θὰ φοφήσει, δὲν θὰ γλυτώσει.
(*Κτηνοτροφία*).

16. Ἄ ἱ μ α: Ἄν τύχει κανένας ἀμπελοργός, τότε πού κλαδεύει τὸ ἀμπέλι του, νὰ κοπεῖ μὲ τὸ κοφτερὸ ὄργανό του καὶ τρέξει αἷμα ἀπὸ τὴν πληγὴ, αὐτὸ τὸ πράγμα θεωρεῖται ὡς καλὸς οἰωνός, ὅτι θὰ γίνεῖ πολὺ κρασί αὐτὴ τὴ χρονιά.
(*Ἀμπελοργία*).

17. Ἄ ἱ μ α: Ἄν ἀπὸ κάποιο ἄτομο τύχει γιὰ ὅποια δὴποτε αἰτία νὰ χυθεῖ ἀρκετὸ αἷμα κάτω στὴ γῆ, πρέπει αὐτὸ τὸ αἷμα νὰ σκουπιστεῖ καὶ νὰ καθαριστεῖ γιὰ νὰ μὴν τὸ φάνε τὰ σκυλιά. Πιστεύουν πὼς ἂν τὸ φάνε τὰ σκυλιά, τὸ αἷμα αὐτό,

τότε τὸ ἄτομο πού τοῦ ἔφαγε τὸ αἷμα τὸ σκυλί, θὰ λυσσάζει, ὅπως λυσσάζουν τὰ σκυλιά.

(Ἄρρώστια).

18. Ἄ λ ά τ ι : Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δοθεῖ δανεικὸ ἀλάτι ἀπὸ τὸ σπίτι σὲ κάποιον ὕστερα ἀπὸ τὸ ἡλιοθασίλεμα, καθὼς καὶ ξύδι καὶ προζύμι. Θεωρεῖται χουρσουζηλιά νὰ γίνεῖ αὐτό. Θὰ χαλάσουν πολλὰ πράγματα τοῦ σπιτιοῦ καὶ δὲν θὰ πᾶνε καθόλου καλά οἱ ὑποθέσεις τῆς οἰκογένειας. Τὸ ἴδιο πιστεύουν καὶ γιὰ τὸ ξύδι καὶ τὸ προζύμι.

(Δάνεισμα).

19. Ἄ λ ο γ ό μ υ ι γ α : "Ὅταν κάσει πάνω σ' ἓνα ἄτομο ἀλογόμυγα, τὸ πράγμα αὐτὸ θεωρεῖται καλὸς οἰωνός. Παραδέχονται πὼς αὐτὸ εἶναι προμάντευμα πὼς κάποιος εὐχάριστο γράμμα θὰ πάρει τὸ ἄτομο αὐτὸ ἀπὸ κάπου ἢ θάχει καλὴ εἴδηση ἀπὸ συγγενικὸ πρόσωπο κλπ.

(Καλὸς οἰωνός).

20. Ἄ μ π έ λ ι : Ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους μῆνες παραδέχονται πὼς πρέπει νὰ κοιτάξουν τὸ φεγγάρι, δηλ. τίς φάσεις του, γιὰ τὸ κλάδεμα τοῦ ἀμπελιοῦ, γιὰ τὸ Γενάρη μῆνα δὲν ἰσχύει αὐτό. Γι' αὐτὸ καὶ λένε: «Γενάρη μῆνα κλάδευε, φεγγάρι μὴν κοιτάξεις».

(Ἄμπελουργία).

21. Ἄ μ π έ λ ι : Ἀποφεύγουν νὰ κλαδέψουν τὸ ἀμπέλι, ὅταν εἶναι ἡμέρα τῆς ἐβδομάδας πέφτει (Πέμπτη). Παραδέχονται πὼς ἕνα γίνεῖ αὐτὸ πέφτουν τὰ σταφύλια ἀπὸ τὸ ἀμπέλι.

(Ἄμπελουργία).

22. Ἄ μ π έ λ ι : Ἀπαγορεύεται νὰ φυτευτεῖ ἀμπέλι ἢ δέντρο κατὰ τὴ χρονιά πού ἔχει πεθάνει κάποιος ἄτομο σὲ μιὰ οἰκογένεια. Πιστεύουν, ὅτι ἕνα γίνεῖ αὐτὸ φυτεύεται ὁ χάρος σ' αὐτὸ τὸ σπίτι (οἰκογένεια) καὶ θὰ ἐπακολουθήσει κι' ἄλλος θάνατος.

(Θάνατος).

23. Ἄ μ π έ λ ι : Δὲν ἐπιτρέπεται κατὰ τὴ χρονιά πού θὰ γίνεῖ γάμος σὲ μιὰ οἰκογένεια νὰ φυτευτεῖ καινούργιο ἀμπέλι ἢ δέντρο σ' αὐτὸ τὸ σπίτι. Πιστεύουν πὼς θὰ προκόψουν αὐτὰ πού θὰ φυτευτοῦν καὶ δὲν θὰ προκόψουν τὰ νιόγαμπρα.

(Γάμος).

24. Ἄ ν α κ ο μ ι δ ή : "Ὅταν κάνουν στὸ χωριὸ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων κάποιου πεθαμένου, πρέπει ἀμέσως νὰ κλείσουν μὲ χῶμα τὸν ἄδειο τάφος. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μένει ἀνοιχτός, γιατί παραδέχονται πὼς τότε θὰ πεθάνει καὶ κάποιος ἄλλος ἀπὸ τὸ χωριό. Λένε: «Ἀπόμεινε ὁ τάφος ἀνοιχτός, κάποιον ἄλλον καρτερεῖ νὰ μπεῖ μέσα».

(Θάνατος).

25. Ἄ ν ά λ η ψ η : Κατὰ τὴν Πέμπτη, 40 μέρες ὕστερα ἀπὸ τὴν Πασχαλιά, πού γιορτάζεται ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κάνουν καμμιά γεωργικὴ ἐργασία, γιατί τότε «ἀναλήφονται» (χάνονται - καταστρέφονται) τὰ γεωργικά καὶ κτηνοτροφικά προϊόντα.

(Θρησκευτικὴ δοξασία).

26. Ἄ ν τ ρ ό γ υ ν ο : Παραδέχονται πὼς, ὅποιος γίνεῖ αἰτία νὰ χωρίσει κά-

ποιος αντρόγυνο, κάνει τόσο μεγάλη αμαρτία, ώστε, όταν πεθάνει, δὲ λυώνει στὸν τάφο του. Τὸν βρίσκουν ἄλυωτο.

(Θρησκευτικὴ δοξασία).

27. Ἄ π α λ ἄ μ ι α: Δὲν ἐπιτρέπεται στὰ παιδιά νὰ κρατοῦν τὰ μάγουλά τους μὲ τὶς ἀπαλάμεις. Τοὺς λένε: «Μή! μή! μὴν κρατᾶς τὰ μάγουλα μὲ τὶς ἀπαλάμεις σου. Δὲν εἶναι καλὰ γιὰ τὴ μάνα σου καὶ τὸν πατέρα σου». Δηλ. θὰ μείνει ὀρφανός.

(Ἀνθρώπινο σῶμα).

28. Ἄ π ἦ γ α ν ο ς: Πρόκειται γιὰ ἓνα φυτό, ποῦ τὸ ἐπιστημονικὸ του ὄνομα εἶναι *Dictamus alba* καὶ ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῶν *Rutoceae*. Ἐπειδὴ ἔχει θαρεῖα μυρουδιά, τὸ θάξουν στὰ μπαουλά μὲ τὰ ροῦχα. Πιστεύουν πὼς ἡ μυρουδιά του ἀπομακρῖνει τὸ σκῆρο. Τὸ θεωροῦν προστατευτικὸ γιὰ τὴ βασκανία. Παίρνουν πάντοτε λίγο ἀπήγγαο. Γι' αὐτὸ, ὅταν πρόκειται ν' ἀναφέρουν κάποιον, ποῦ ἔχει básκανο μάτι, λένε: «Νᾶνα ξεροκισμένος μὲ τὸν ἀπήγγαο».

(Βασκανία).

29. Ἄ ρ α π ο σ ῖ τ ι: (καλαμιπόκι). Τὸ ἐπιστημονικὸ του ὄνομα: *Zea mays*. Ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῶν *Gramineae*. Θεωρεῖται γιὰ γούρι νὰ θράζονται κατὰ τὴ γιορτὴ τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Ἀντρέα (30 Νοέμβρη) τὰ «μπόλια», ἧτοι ξηρὸ καλαμιπόκι, μαζί μὲ λίγα ἄλλα ὄσπρια. Αὐτὰ τὰ πᾶνε στὴν ἐκκλησιά καὶ τὰ διαβάξει ὁ παπάς. Τὸ κάνουν αὐτὸ, γιατί πιστεύουν πὼς ἔτσι «ἀντρειώνεται» ἡ γῆ καὶ δίνει πλοῦσια παραγωγὴ σὲ σιτηρὰ καὶ σὲ ὄσπρια.

(Θρησκευτικὴ δοξασία).

30. Ἄ ρ ν ῖ: Παραδέχονται πὼς δὲν εἶναι καλὸς οἰωνός γιὰ τὸ σπίτι, ἂν τὸ πρῶτο ἀρνὶ ποῦ θὰ γεννήσουν τὰ πρόβατα θὰ εἶναι ἀρσενικὸ καὶ λάϊο. δηλ. μαῦρο.

(Κτηνοτροφία).

31. Ἄ ρ ρ ω σ τ ο ς: Ὅταν βλέπουν ἓναν ἄρρωστο νὰ σέρνεται πρὸς τὰ κάτω, δηλ. πρὸς τὸ τέλος ἀπὸ τὸ στρῶμα του, αὐτὸ τὸ θεωροῦν προμάντευμα. πὼς αὐτὸς ὁ ἄρρωστος θὰ πεθάνει. Εἶναι σημάδι πὼς θὰ φύγει: «Σέρνεται πρὸς τὰ κάτω, θὰ φύγει».

(Θάνατος).

32. Ἄ ρ ρ ω σ τ ο ς: Ὅταν διαπιστώνουν πὼς κάποιος ἄρρωστος ἄτομο βλέπει πάντοτε πρὸς τὰ κάτω, πρὸς τὴ γῆ, εἶναι αὐτὸ κακὸς οἰωνός. Πιστεύουν πὼς αὐτὸ τὸ ἄτομο θὰ πεθάνει, γι' αὐτὸ κοιτάζει πάντοτε πρὸς τὰ κάτω, πρὸς τὸ χῶμα.

(Θάνατος).

33. Ἄ ρ σ α λ ι ο ὤ: Ἔτσι λέγεται ἡ Πεντηκοστή. Πιστεύεται πὼς αὐτὴ τὴ μέρα οἱ ψυχές τῶν πεθαμένων, ποῦχαν ἀφεθεῖ ἐλεύθερες κατὰ τὴ Μεγάλῃ Πέφτῃ, κλείνονται πάλι στὸν Ἄδη. Γι' αὐτὸ καὶ λέγεται:

«Μεγάλῃ Πέφτῃ νᾶρχεται χίλιες φορές τὸ χρονο
καὶ τ' Ἀρσαλιῶ μὴν ἔρχεται καμμιά φορά τὸ χρονο».

(Θρησκευτικὴ δοξασία).

34. Ἄ σ τ ῆ ρ ι α: Ὅταν παρτητροῦν λαμπροκόπημα τῶν ἀστεριῶν στὸν οὐ-

ρανό σέ περίπτωση ξαστεριάς κατά τίς χειμωνιάτικες νύχτες, αὐτό τὸ πράγμα τὸ θεωροῦν προμάντεμα πῶς θὰ ἐπακολουθήσει ἀλλαγὴ καιροῦ, δηλ. βροχή.

(Μετεωρολογικά).

35. Ἀ σ φ ἄ κ ο: Τὸ ἐπιστημονικὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ φυτοῦ εἶναι: *Phlomis fruticosa* καὶ ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῶν Labiateae. Γιά τὸ φυτὸ αὐτὸ παραδέχονται πῶς ἔχει τὴν ἐξῆς φαρμακευτικὴ ἰδιότητα γιὰ τίς πληγές ζώων πού θὰ δαγκωθοῦν ἀπὸ τὸ λύκο. Βράζονται καλὰ τὰ τρυφερὰ βλαστάρια του. "Ὅταν βράσουν καλὰ καὶ μαλακώσουν, τὰ τοποθετοῦν σὰν κατάπλασμα στὴν πληγὴ τοῦ δαγκωμένου ζώου. Παραδέχονται πῶς ἔτσι γιαιτρεύεται ἡ πληγὴ.

(Κτηνοτροφία).

36. Ἀ ὕ γ ό: "Ὅταν βάζουν τ' αὐγὰ στὴν κόττα γιὰ νὰ τὰ κλωσῆσει, προσέχουν αὐτὰ νὰναι κατὰ τὸ δυνατὸ στρόγγυλα. Καὶ τοῦτο, γιὰτι πιστεύουν ἀπὸ τὰ στρόγγυλὰ αὐγὰ θγαίνουν θηλυκὰ πουλάκια (πούλες), ἐνῶ ἀπὸ τὰ μακρουλὰ θγαίνουν κοκκόρια.

(Ὅρνιθοτροφία).

37. Ἀ ὕ γ ό: Καθὼς εἶναι γνωστὸ, ὅταν βραστεῖ τὸ αὐγὸ, ἀπομένει ἓνα ἀδειανὸ μέρος στὸ ἀσπράδι του κάτω ἀπὸ τὸ σέφλιο μὲ στρόγγυλὸ καὶ βαθουλὸ κάπως σχῆμα. Αὐτὸ τὸ λένε «ἀλώνι τοῦ αὐγοῦ». Παραδέχονται πῶς ὅσο μεγαλύτερο εἶναι αὐτὸ τὸ «ἀλώνι», τόσο πιὸ μεγάλη θὰ εἶναι ἡ παραγωγὴ σέ σιτηρά.

(Γεωργία).

38. Ἀ ὕ γ ό: "Ἄλλοι πάλι παραδέχονται, πῶς ὅσο γεμιάτο εἶναι τὸ ἀσπράδι τοῦ βρασιμένου αὐγοῦ καὶ κατὰ συνέπεια πιὸ μικρὸ τὸ «ἀλώνι», τόσο αὐτὸ εἶναι δείγμα πῶς τὸ σπῆτι θᾶναι γενικὰ γεμιάτο ἀπὸ βιό, δηλαδὴ γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

(Γεωργία — Κτηνοτροφία).

39. Ἀ ὕ τ ι ἄ: "Ὅταν σὲ κάποιον ἄτομον κουδονίζει (λαλαί) κάποιον ἀπὸ τὰ αὐτιά του, αὐτὸ τὸ πράγμα θεωρεῖται ἐνδεικτικὸ πῶς θ' ἀκούσει κάποια καινούργια εἴδηση (χαμπέρι). Μάλιστα ρωτᾷ τὸν παρακαθήμενόν του: «Ποῖο αὐτὶ μου λαλαί;». "Ἄν ἐκεῖνος τὸ πετύχει, τότε γίνεται παραδεχτό, πῶς θὰ τὴν ἀκούσουν μαζὶ αὐτὴ τὴν εἴδηση. "Ἄν ἕμως ἀστοχήσει, τότε πιστεύουν πῶς τὸ καινούργιον νέο θὰ τὸ ἀκούσουν χωριστά.

(Ἀνθρώπινο σῶμα).

40. Ἀ ὕ τ ι ἄ: "Ὅταν νοιώθει κανένας φαγούρα στ' αὐτιά του, αὐτὸ τὸ πράγμα τὸ θεωροῦν προμάντεμα βροχῆς. Ἄκουει κανένας νὰ λένε: «Ὄϊ! μὲ τρῶν' τ' αὐτιά, θὰ βρέξει χωρὶς ἄλλο».

(Ἀνθρώπινο σῶμα — Μετεωρολογικό).

41. Ἀ ὕ τ ι ἄ: Παραδέχονται πῶς, ὅταν σ' ἓνα ἄτομον βουίξουν δυνατὰ καὶ τὰ δύο του αὐτιά, αὐτὸ τὸ πράγμα εἶναι σημάδι, ὅτι τὸ ἄτομον αὐτὸ θ' ἀκούσει σύντομα κάποιον μεγάλο χαμπέρι.

(Ἀνθρώπινο σῶμα).

B'

42. Β α λ α ν ί δ ι α : Ἡ ἀφθονία θαλανιδιῶν κατὰ τὸ φθινόπωρο στὰ δέντρα θεωρεῖται προμάντεμα πὼς κατὰ τὸ χειμῶνα θὰ πέσουν στὸ χωριὸ πολλὰ χιόνια. Θὰ ἐπακολουθήσει βαρucheιμωνιά.

(Μετεωρολογικά).

43. Β α τ σ ι ν ι ά : (Βάτος). Ἐπιστημονικὸ τοῦ ὄνομα: *Rubus fruticosus* καὶ ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῶν *Rosaceae*. Παραδέχονται, πὼς, ὅπου φυτρώνει αὐτὸ τὸ φυτό, εἶναι πολὺ γόνιμο τὸ ἔδαφος. Γι' αὐτὸ ἀκούει κανένας νὰ λένε:

«Ἡῦρες φτέρα (φτέρη), σήκω καὶ φεύγα
ἡῦρες βάτο, κάτσε, βγάλτο».

(Γεωργία).

44. Β ά λ σ α μ ο : Μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶναι γνωστὸ στὸ χωριὸ κάποιον φυτό, ποῦ τὸ ἐπιστημονικὸ τοῦ ὄνομα εἶναι: *Hypericum perforatum* καὶ ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῶν: *Hypericineae*. Σ' αὐτὸ ἀποδίδονται μεγάλες θεραπευτικὲς ιδιότητες. Μ' αὐτὸ παρασκευάζουν τὸ θαλασαμόλαδο ποῦ τὸ βάζουν πάνω στὶς πληγές καὶ πιστεύουν πὼς θεραπεύονται αὐτές. Περισσότερα γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ σὲ ἄλλη ἐργασία μου.

(Ἀρώστια).

45. Β ε λ ό ν ι : Ὄταν δίνει ἓνα ἄτομον σὲ ἄλλο ἓνα θελόν: χωρὶς κλωστή, πρέπει νὰ προσέχουν νὰ δοθεῖ ἀπὸ χέρι σὲ χέρι μὲ ἀσφάλεια καὶ νὰ μὴν πέσει αὐτὸ καταγῆς. Γιατὶ στὴν περίπτωσιν αὐτή, παραδέχονται, πὼς τὰ φορτηγὰ ζῶα τοῦ σπιτιοῦ (ἀλόγο - μουλάρι - γαῖδούρι) θὰ γκαθωθοῦν (θὰ κάνουν στὰ μάτια).

(Κτηνοτροφία).

46. Β λ α σ φ η μ ι α : Δὲν εἶναι ἐπιτρεπτὸ νὰ βλασφημῆσει κανένας τὴ νόχτα καὶ νὰ ἀναφέρει τὴ λέξη: «διάβολος». Παραδέχονται πὼς τὸ πράγμα αὐτὸ εἶναι ἐπίκληση τοῦ διαβόλου.

(Καφούρια).

47. Β λ α σ φ η μ ι α : Ὄταν σκάβουν γιὰ νὰ βροῦν πουθενὰ βλησίδι, πρέπει νὰ προσέχουν πολὺ αὐτοὶ ποῦ σκάβουν νὰ μὴν ἐκστομίσουν καίμια βλασφημία ἢ ἄσχημο λόγο. Παραδέχονται, πὼς ἅμια γίνεαι αὐτὸ, τότε χάνεται τὸ βλησίδι (θησαυρός), γίνεταί ἄφαντο.

(Βλησίδι).

48. Β λ η σ ί δ ι : Καίμια φορά, ὅταν βρεθεῖ τὸ βλησίδι (ὁ κρυμμένος θησαυρός) κάποιον, πιστεύουν πὼς ἐκεῖνος ποῦ θὰ τραβήξει πρῶτος καὶ θὰ κουνήσει τὸ βλησίδι ἀπὸ τὴ θέσιν του, ὀπισθόηποτε σὲ ἓνα χρόνον θὰ πεθάνει. Ἀναφέρονται στὸ στόμα τοῦ λαοῦ πολλὲς τέτοιες συγκεκριμένες περιπτώσεις. Μάλιστα ἀναφέρουν καὶ μιὰ τέτοια ποῦ ἔβαλαν τὸ μουλάρι καὶ τραβήξε τὸ βλησίδι ἀπὸ τὸν κρυφῶνα του, ἀφοῦ ἔδεσαν μὲ τριχιά τὸ δοχεῖο ποῦ περιεῖχε τὸ θησαυρό. Λένε πὼς τὸ μουλάρι αὐτὸ φόφησε μέσα στὸ χρόνο.

(Θάνατος).

49. Β ο ύ τ υ ρ ο : Τὸ βούτυρο ποῦ βγάζουν ἀπὸ τὴ ντομπολίτσα ποῦ χτυποῦν

τὸ γάλα κατὰ τὴ Μεγάλῃ Πέφτῃ τὸ φιλᾶνε ξεχωριστὰ καὶ τὸ μεταχειρίζονται κατὰ τὴ διάρκεια ἄλλῃ τῆς χρονιάς γιὰ τὸν ἐξῆς θεραπευτικὸ σκοπὸ. Ὅταν τὰ βετούλια θγάξουν σπειριά γύρω ἀπὸ τὸ στόμα τους (μπρουτζιάζουν) τὰ ἀλείφουν μὲ Μεγαλοπεφτίσιο βούτυρο, γιὰτὶ παραδέχονται πὼς θεραπεύονται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο.

(Κτηνοτροφία — Ὀρθοκευτικὴ δόξασις).

50. Β ρ ο χ ή : Κατὰ τὸ καλοκαίρι, κατὰ τοὺς μῆνες Ἰούνιο - Αὐγούστο, ὅταν παρατείνεται γιὰ μεγάλο διάστημα ἡ «ἀναβροχιά» (μὴ ρίζιμο βροχῆς), πιστεύουν πὼς οἱ ἀσθεστάδες μὲ κάποιον μαγικὸν τρόπο «δένουν» τὴ βροχὴ. Ἐπηρεάζουν τὰ... σύγνεφα καὶ γι' αὐτὸ δὲν θρέχει. Ἄν θρέξει, τότε παθαίνουν αὐτὴ ζημιὰ στὰ ἀσβεστοκάμينا. Ἀκούει κανένας νὰ λένε οἱ γυναῖκες: «Δὲ θρέχει μεγάλ' Δόξα Του, γιὰτὶ κάποιον ἀσθεστάδες τὴν ἔχουν «δεμένην» τὴ βροχὴ».

(Μετεωρολογικὰ).

51. Β ρ ο χ ή : Θεωροῦν τὶς πολλὰς βροχὰς τοῦ Ἀπριλίου εὐεργετικὰς γιὰ τὴ γεωργία, ἐνῶ τοῦ Μάη καταστρεπτικὰς. Γι' αὐτὸ καὶ λένε:

«Ἄν ρίξῃ Ἀπριλῆς δυὸ βροχὰς καὶ ὁ Μάης μιὰ καὶ φίνα ἀξίζει τ' ἀλαφόπουλο, ὅσο καὶ ἡ ἀλαφίνα». Κι' ἀκόμα λένε:
«Ἄν ρίξῃ Ἀπριλῆς δυὸ νερά καὶ ὁ Μάης μόνο ἓνα, καλότηχος ὁ γεωργὸς πῶχει σὴ γῆ σπαριμένα».

(Γεωργία).

52. Β ρ ο χ ή : Παραδέχονται πὼς πολὺ εὐνοϊκὴ θᾶναι ἡ χρονιά γιὰ τὴ γεωργία καὶ τὴν κτηνοτροφία, ἂν θρέξει κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Χριστοῦ, ποὺ γιορτάζεται στὶς 2 Φλεβάρη. Γιὰ τὴν καταστροφὴν ποὺ ἔπαθαν κάτι κτηνοτροφικὰς οἰκογένειες στὸ χωριὸ μας, γιὰτὶ δὲν ἔθρεξε τὴν ἡμέρα τῆς Ὑπαπαντῆς λένε τὰ ἐξῆς:

«Τῆς Παπαντῆς δὲν ἔθρεξε Σκόκιω καὶ Μπαντόκιω,
τί κακὸ ποὺ πάθεταν μισρ' Σκόκιω καὶ Μπαντόκιω».

(Μετεωρολογικὰ).

53. Β ρ ὺ σ η : Ὅταν ἀρχίζουν σὲ μιὰ γυναῖκα ἀγκαστρωμένη οἱ σχετικοὶ πόνοι γιὰ τὸν τοκετό, τότε αὐτὴ τὴ γυναῖκα τὴ στέλνουν σὴ θρύση ν' ἀνοίξει τὸ στριφτάρι (κρουνὸ) τῆς θρύσης γιὰ νὰ τρέχει τὸ νερὸ. Τὸ κάνουν αὐτό, γιὰτὶ πιστεύουν πὼς ἅμα γίνει αὐτό, ἀνοίγουν τὰ «νερά» τῆς ἀγκαστρωμένης γυναῖκας καὶ γεννάει πιδ εὐκολα.

(Γέννηση).

54. Β ρ ὺ σ η : Μόλις περάσουν τὰ μεσάνυχτα τῆς Πρωτοχρονιάς, συνηθίζουν νὰ πάνε σὴ θρύση καὶ νὰ ἀνοίγουν τὸν κρουνὸ νὰ τρέχει τὸ νερὸ καὶ ρίχνουν σ' αὐτὴ κέρματα, ρύζι, ζάχαρη καὶ βούτυρο. Τὸ κάνουν αὐτό, γιὰτὶ πιστεύουν πὼς ὅπως τρέχει τὸ νερὸ τῆς θρύσης θὰ τρέχουν ἄλλῃ τὴ χρονιά τὰ χρήματα καὶ ἄλλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ καὶ τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα στὸ σπιτί.

(Πρωτοχρονιά).

Γ

55. Γ ἄ λ α : Ὅταν ἓνας προσφέρει γάλα σὲ κάποιον ἄλλο (συγγενὴ ἢ φίλο) γιὰ δῶρο ἀπὸ τὰ ζῶα του, αὐτὸς ποὺ δέχεται τὸ γάλα δὲν πρέπει νὰ ἐπιστρέ-

ψει τὸ δοχεῖο ἀπὸ τὸ γάλα ἐντελῶς ἀπλυτο, ἀλλὰ νὰ ρίξει πρῶτα σ' αὐτό, ἔστω καὶ λίγο νερό. Ἀλλοιωτικά, παραδέχονται ὅτι στεριεύουν τὰ γαλακτοφόρα ζῶα τοῦ δωρητῆ.

(Κτηνοτροφία).

56. Γ α λ α τ σ ί δ α: Κατὰ τὴν Πρωτομαγιά συνηθίζουν νὰ κόβουν ἓνα κομμάτι γαλατσίδα καὶ νὰ τὸ βάζουν πάνω ἀπὸ τὸ δοχεῖο πού ἀρμιέγουν τὸ γάλα ἀπὸ τὰ ζῶα, χωρὶς θέβαια νὰ στάζει τὸ ὑγρὸ τῆς γαλατσίδας μέσα στὸ δοχεῖο. Τὸ κάνουν αὐτὸ, γιατί παραδέχονται πὼς μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ φέρουν περισσότερο γάλα τὰ γαλακτοφόρα ζῶα κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ καλοκαιριοῦ. Τὸ ἐπιστημονικὸ ὄνομα τῆς γαλατσίδας εἶναι *euphorbia nicaeensis* καὶ ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῶν *Euphorbiaceae*.

(Κτηνοτροφία).

57. Γ ά τ α: Καλὸ σημάδι θεωρεῖται, ὅταν ἡ γάτα τοῦ σπιτιοῦ βηχάει καὶ ξερνάει μέσα στὸ σπίτι κάτι ἀπὸ κείνα πού ἔφαγε. Πιστεύουν πὼς, ἅμα γίνεαι τέτοιο πράγμα, εἶναι προμάντεμα πὼς κάποιος θὰ ἀρρωστήσει ἀπὸ τὴν οἰκογένεια.

(Ἀρρώστια).

58. Γ ά τ α: Δὲ θεωρεῖται καλὸ σημάδι, ὅταν ἡ γάτα τοῦ σπιτιοῦ κατουράει καὶ μάλιστα, ὅταν μαγαρίζεται στὸ σπίτι ὅπου νάσαι. Πιστεύουν πὼς, ὅταν γίνεαι αὐτὸ εἶναι σημάδι, ὅτι συκοφαντοῦν στὸ χωριὸ τοὺς νοικοκυραίους τοῦ σπιτιοῦ. Τὸ θεωροῦν «κακοκρυσιά» τοῦ κόσμου ἢ «γλωσσοφαγιά».

(Συκοφαντία).

59. Γ ά τ α: Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πηδῆσει ἡ γάτα πάνω ἀπὸ τὸ λείψανο κάποιου πεθαμένου, γιατί τότε ἡ ψυχὴ τοῦ πεθαμένου θὰ πάει στὴν κόλαση.

(Θάνατος).

60. Γ α τ ά κ ι α: Προσέχουν πολὺ στὸ χωριὸ νὰ μὴν ἀνταλλάσσουν μικρὰ γατάκια ἀνάμεσα στὶς οἰκογένειες πού εἶχαν συμπεθερίδ. Ἄμα γίνεαι αὐτὸ, τότε, πιστεύουν, πὼς τὰ «συμπεθεριακὰ» θὰ γκρινιάζουν σὰν οἱ γάτες.

(Συμπεθεροί).

61. Γ ε λ ά δ α: Χαίρονται, ὅταν βλέπουν τὴ γελάδα τοῦ σπιτιοῦ, νὰ ἔχει κολλημένο στὰ κέρατά της χῶμα τὸ θράδου πού γυρίζει ἀπὸ τὴ βοσκή. Τὸ θεωροῦν αὐτὸ καλὸ γούρι, γιατί πιστεύουν πὼς θὰ μπεῖ διὸ μέσα στὸ σπίτι σὲ χρήματα ἢ ἄλλα ἀντικείμενα.

(Χρήματα — Οἰκονομικό).

62. Γ ε φ ύ ρ ι: "Ὅταν καμμιά γυναίκα δὲν κρατᾷ τὰ παιδιὰ, ἀλλὰ τὰ κάνει πεθαμένα πρόωρα, συνηθίζουν νὰ πάει αὐτὴ ἢ γυναίκα σὲ κάποιον γεφύρι καὶ νὰ ρίξει στὸ ποτάμι κάμποσους ἀρκάδες (στηθαῖο) ἀπ' αὐτό. Παραδέχονται πὼς ἡ ἐνέργεια αὐτὴ θάχει εὐνοϊκὴ ἐπίδραση, ὥστε νὰ κάνει ζωντανὰ παιδιὰ.

(Γέννηση).

63. Γ ί δ α: Δὲν ἐπιτρέπεται κανένας νὰ κλωτσᾷ τὰ γίδια μὲ τὰ πόδια του. Ἄμα κάνει αὐτὸ, τότε θὰ πάθει ἀπὸ ψύρα.

(Ἀρρώστια).

64. Γ ι δ ο ύ ρ α: Ἀπαγορεύεται στὰ παιδιά νὰ τρώνε κατὰ τὸ ἀπόγευμα τὴν ὥρα πού ἔρχονται τὰ γιδοπρόβατα (μπαίνει ἢ γιδούρα) στὸ χωριό. Πιστεύουν, πὼς ὅποιος τρώει αὐτὴ τὴν ὥρα «τρώει τὴ μάνα του καὶ τὸν πατέρα του», δηλ. θὰ μείνει ὀρφανός.

(Ὁρφάνια).

65. Γ κ á ï α: "Όταν παρατηροῦν τὸ ἀγριοπούλι πού λέγεται γκάϊο νὰ κάθεται σ' ἓνα δέντρο καὶ νὰ φωνάζει γκιά! γκιά! ἂν ἔχει τὸ κεφάλι γυρισμένο πρὸς τὸ νότο, τότε παραδέχονται πὼς θὰ βρέξει. Ἄν ὅμως τὸ πουλί, τότε πού φωνάζει, ἔχει τὸ κεφάλι γυρισμένο κατὰ τὸ Βορρά, αὐτὸ τὸ θεωροῦν σημάδι ξηρασίας.

(Μετεωρολογικό).

66. Γ κ á ï α: "Όταν μιὰ γκάϊα σκούζει σὲ κάποιο δέντρο, κοντὰ σὲ κάποιο σπίτι, παραδέχονται πὼς στὸ σπίτι αὐτὸ θὰ γυρίσει κάποιο πρόσωπο τοῦ σπιτιοῦ, πού θρίσκειται στὸ ταξίδι.

(Ταξίδι).

67. Γ κ ο ρ μ π á ν ι: "Ἐτσι λέγεται τὸ σφαχτὸ πού εἶχαν ταγμένο νὰ τὸ σφάζουν σὲ μιὰ γιορτή. Ἄν γιὰ ὀποιαδήποτε αἰτία, δὲ θυσιαστεῖ αὐτὸ τὸ σφαχτὸ, τότε παραδέχονται πὼς τὸ σπίτι αὐτὸ θὰ πάθει μεγάλη ζημιὰ στὰ ζῶα του (θὰ γκρεμιστεῖ, θὰ ψοφήσει, ἢ θὰ φαγωθεῖ ἀπὸ λύκο κάποιο σφαχτὸ).

(Κτηνοτροφία).

68. Γ κ ό ρ τ ζ ι α: Ἡ μεγάλη παραγωγή κατὰ τὸ καλοκαίρι σὲ γκόρτζα, θεωρεῖται ἐνδεικτικὸ βαρυχειμωνιάς κατὰ τὸν ἐρχόμενο χειμῶνα.

(Μετεωρολογικό).

69. Γ λ ώ σ σ α: Κατὰ τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ, ἂν κάποιο ἄτομο τύχει νὰ δαγκάσει τὴ γλώσσα του, τὸ πράγμα αὐτὸ τὸ θεωροῦν ὄχι καλὸ οἶωνό γιὰ τὸ ἄτομο αὐτό. Παραδέχονται πὼς αὐτὸ θὰ περάσει κάποια στενοχώρια ἢ ζημιὰ.

(Ἀνθρώπινο σώμα).

70. Γ λ ώ σ σ α: Ἄν, ὅταν σφάζεται κάποιο ζῶο στὸ σπίτι (ἀρνί, κασίκι, γίδα ἢ πρόβατο), παρατηρήσουν πὼς τὸ ζῶο αὐτὸ μετὰ τὸ σφάξιμό παραμένει μὲ δαγκαμένη τὴ γλώσσα, τὸ θεωροῦν σημάδι, πὼς κι' ἄλλο ζῶο ἀπὸ τὸ σπίτι θὰ πάει κοντὰ του.

(Κτηνοτροφία).

71. Γ ν έ σ ι μ ο: Ἐημερώνοντας μέρα Τετάρτη, ἀπὸ τὸ ἀπόγευμα τῆς Τρίτης, ὕστερα ἀπὸ τὸ χτύπημα τῆς καμπάνας γιὰ ἔσπερινό, οἱ γυναῖκες παρατοῦν τὸ γνέσιμο. Τοῦτο τὸ κάνουν γιατί παραδέχονται, πὼς ἔτσι δὲν θὰ πιάσουν οἱ «κλέφτες» (ληστές) τὸ νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ, ὅταν θὰ γυρίξει ἀπὸ τὸ ταξίδι καὶ δὲν θὰ τοῦ πάρουν τὰ χρήματα. Βλέπε σχετικὰ καὶ στὴ λέξη «ρόκα».

(Ταξίδι).

72. Γ ρ α θ α ν ι á: Πρόκειται γιὰ τὸν καλλωπιστικὸ θάμνο πού ἔχει τὸ ἐπιστημονικὸ ὄνομα *Syringa vulgaris* καὶ ἀνήκει στὴν οἰκογένεια: *Oleaceae*. Τὸ δεντράκι αὐτὸ λέγεται ἀλλοιῶς καὶ «Πασχαλιά». Γιὰ τὸ θάμνο αὐτὸ ὑπάρχει στὸ χωριὸ ἢ πρόληψη πὼς δὲν πάει τὸ σπίτι γιὰ μπροστά, ὅταν ἔχουν φυτεμένο στὴν αὐλὴ καὶ στὸν κήπο τέτοιο φυτό.

(Χουρσοῦζικο φυτό).

73. Γ υ λ ί: Κατὰ τὴν ὥρα ποὺ θγάξουν τὸ λείψανο ἀπὸ τὸ σπίτι γιὰ νὰ τὸ κηδέψουν, πρέπει αὐτὴν τὴν ὥρα νὰ σπάσουν ἓνα γυάλινο ἀντικείμενο. Τὸ κάνουν αὐτὸ γιὰ νὰ «τσακιστεῖ» ὁ χάρος» καὶ νὰ μὴν ἀκολουθήσει ἄλλος θάνατος ἀπὸ τὸ σπίτι αὐτό.

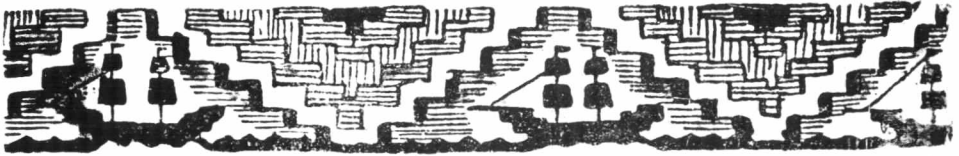
(Θάνατος).

74. Παραδέχονται, πὼς ὅταν κανένα ἄτομο ἰδεῖ στὸ ὄνειρό του γύφτο, τὸ ὄνειρο αὐτὸ θεωρεῖται κακό. Πιστεύουν πὼς αὐτὸ τὸ ἄτομο θὰ ἀρρωστήσει χωρὶς ἄλλο.

(Ἄρρώστια).

75. Γ ύ φ τ ο ς: Δὲν ἐπιτρέπεται στὸν παπὰ νὰ δεχτεῖ καὶ νὰ κάνει λειτουργία στὴν ἐκκλησιά μὲ λειτουργιὰ (πρόσφορο) καμωμένη ἀπὸ γύφτικη οἰκογένεια. Καὶ τοῦτο, γιὰτι παραδέχονται πὼς οἱ γύφτοι εἶναι καταραμένοι ἀπὸ τὸ Χριστό, ἐπειδὴ ἔφκιασαν τὰ καρφιά καὶ τὸν σταύρωσαν.

(Θρησκευτικὴ δοξασία).

ΧΡΗΣΤΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΗ

Η ΛΑΪΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ*

Περιοχῆς Κρυφοβοῦ καὶ Κουκλεσίου Ἠπείρου

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Πρῶτο Βραβεῖο Κουτλιδεῖου Διαγωνισμοῦ 1976 - 1977
τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων

8. ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΣΑΡΑΝΤΑ, 9 ΜΑΡΤΙΟΥ

Τὴν ἡμέρα τῶν «Ἁΐ - Σαράντα», τόχουν σὲ καλὸ νὰ κάνουν «σαράντα καλά». Ἡ γριά Βαγ. Κίτσιου ἀπὸ Κουκλέσι, 90 χρονῶν, ποὺ μᾶς ἔδωσε τὴν πληροφορία, συνηθίζει ὡς σήμερα νὰ μοιράζει στὰ παιδιὰ σαράντα καραμέλες καὶ ἄλλα γλυκίσματα.

Στὸ Κρυφοβὸ ἀκούσαμε πολλές φορές καὶ τὴν παροιμιώδη φράση: «Σαράντα φάε, σαράντα πιέ, σαράντα δῶσε γιὰ τὴν ψυχὴ σου», ποὺ τὴ λένε πολλοὶ τὴ μέρα αὐτή.

Παραουσιάζουμε καὶ μιὰ παλιὰ συνήθεια ποὺ ἔχει πάψει μετὰ τὸν πόλεμο τοῦ Σαράντα: Τὴν μέρα τῶν Ἁΐ - Σαράντα οἱ γυναῖκες φύτευαν κολοκυθιές, γιὰ νὰ κάνουν σαράντα κολοκύθια ἢ κάθε μιὰ. Ἄν δὲν ἔκαναν σαράντα κολοκύθια τότε ἡ γυναῖκα ἔμελε νὰ πάθει σαράντα ζημιές τὴ χρονιά αὐτή, ἢ νὰ τῆς πέσουν σαράντα πόνοι στὸ κορμί της. (Ἡ πληρ. ἀπὸ Νάστω Μπότσαρη - Κουκλέσι).

Κι ἄλλη μιὰ συνήθεια ποὺ ἔχει πάψει λίγα χρόνια — δὲν μᾶς καθόρισε ἀκριθῶς ἢ γιὰ τὸ χρόνο — πρὶν ἀπὸ τὸν Πόλεμο. Τὴν ἡμέρα «τῶν Ἁΐ - Σαράντα», πήγαιναν στὸ λόγγο οἱ γυναῖκες. Ἐψαχναν καὶ ἔβρισκαν «τὸ ζιόχο» (ποῶδες σὰν τὴ σαλάτα). Τότε κάθε μιὰ χωρὶς νὰ πιάσει τὸ ζιόχο μὲ τὰ χέρια τὸν δάγκωνε τρεῖς φορές λέγοντας κάθε φορά: «Σαράντα μαράντα, σαράντα ζιόχια ἔφαγα, σαράντα ἀνάγκες ἔδιωξα. Σαράντα φίδια μ' ἔτρωγαν κι ἐγὼ τὸ ζιόχο τρώω». Αὐτὸ γινόταν γιὰ νὰ μὴ τῆς πιάσουν οἱ «σαράντα ἀνάγκες», νὰ μὴ τοὺς «πέσουν τὰ σαράντα κακά». (Πληροφ. τῆς Νάστως Μπότσαρη ἀπὸ Κουκλέσι καὶ Μ. Σκανδάλη ἀπὸ Κρυφοβὸ).

9. ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΥ

Τὸ δειλινὸ τῆς Παραμονῆς «τ'Βαγγελισμοῦ», τὰ παιδιὰ γυρίζουν στὰ κηπάρια χτυπώντας, ταψιά, νταβάδια, τενεκέδια, κουδούνια, γιὰ νὰ φύγουν τὰ «ζούδια». Τραγουδοῦν καὶ τὸ τραγουδάκι:

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 666.

«Φευγᾶστε μαῦρα φίδια
καὶ μαῦρα γκουστερίτσια.
Ἔρχεται ὁ Βαγγελισμὸς
μὲ τὸ σπαθὶ στὰ χέρια.
Θὰ σᾶς κόψει τὸ κεφάλι,
θὰ τὸ ρίξει στὸ ποτάμι».

Οἱ νοικοκυρὲς δίνουν στὰ παιδιὰ φιλοδώρημα, αὐτὰ ἢ λεφτά. (Τὸ ἔθιμο διατηρεῖται ὡς σήμερα στὸ Κουκλέσι).

Τὴ μέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, σκουπίζουν τὰ μαντριὰ τῶν γιδοπροβάτων καὶ τῶν «χοντρικῶν» (ἀλόγων, βοδιῶν, κλπ.), γιὰ νὰ καθαρίσουν ἀπὸ τὰ «ζούδια». (Οἱ κτηνοτρόφοι Κουκλεσίου ποῦ μοῦ ἔδωσαν τὴν πληροφορία, κρατοῦν τὴν συνήθεια ὡς σήμερα).

Τὴ μέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ «ἀρματώνουν» τὰ κοπάδια τῶν γιδοπροβάτων. Βάζουν τὰ μεγάλα κουδούνια καὶ κύπρια στὰ «γχεσέμια» καὶ στὶς «στέρφες», ποῦ τὰ εἶχαν βγαλμένα ἀπ' ὅταν κατέβασαν τὰ κοπάδια νὰ ξεχειμάσουν. Τόσο κατὰ τὸ «ἀρμάτωμα» ὅσο καὶ σὲ κάθε ἄλλη περίπτωση κρεμάσματος κουδουνιοῦ στὰ γιδοπρόβατα, οἱ τζιομπαναραῖοι περνώντας τὸ κουδούνι στὸ λαιμὸ τοῦ ζώου, τὸ φέρνουν τρεῖς φορές γύρω στὸ λαιμὸ, τὸ σταυρώνουν στὴ θέση τοῦ λαιμοῦ, ποῦ εἶναι τὸ κουδούνι καὶ τὸ ἀφήνουν ἐλεύθερο. (Πληρ. ἀπὸ προσωπικὴ ἐμπειρία. Τὸ ἔθιμο τοῦ ἀρματώματος τὴ μέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ συνεχίζεται).

Τὴ μέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ θγάζουν καὶ τὰ κοπάδια ἀπὸ τὰ «κοφολιθάδα» (λιθάδια γιὰ κόψιμο χόρτου). «Τὰ ἀπαντᾶν' γιὰ νὰ γέν' τ' ἀνοιξιάτ'κο», ὅπως λένε στὸ Κρυφοβό. Τὸ χόρτο αὐτὸ τὸ κόβουν τὸν Ἰούνιο. Τὸ ξεραίνουν καὶ τὸ μαζεύουν γιὰ τὸ χειμῶνα. (Πληρ. προσωπικὴ τοῦ συλλογέα. Τὸ ἔθιμο συνεχίζεται).

Τὰ ζευγάρια ἀποφεύγουν τὶς συζυγικὲς σχέσεις τὴ μέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Γιατὶ τὸ παιδί θὰ γεννηθεῖ τὰ Χριστούγεννα καὶ θά'ναι «ἀντίχριστο». (Τὴ συνήθεια προσέχουν καὶ σήμερα).

Μὲ τὴ μέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ εἶναι συνδεμένο καὶ ἀγυρτικὸ ἔθιμο.

Ἔρχονται τὰ χελιδόνια. Τὰ «νικᾶς τὰ χελιδόνια», λένε, ἂν κρατᾶς πάνω σου νόμισμα ἢ ἄσπρο κουμπί, σὰν τὰ πρωτοειδεῖς. Διαφορετικὰ σὲ «νικᾶνε».

10. ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΗΜΕΡΕΣ ΤΟΥ ΜΑΡΤΗ

Μὲ τὸ τέλος τοῦ Μάρτη εἶναι συνδεμένος καὶ ὁ «μῦθος γιὰ τ' ἀγρία ποῦ τὴν πάγωσε ὁ Μάρτης μὲ τ' ἀρνοκάτοκα της». Στὸ βουνὸ τοῦ Κρυφοβοῦ ὑπάρχει πέτρα, ποῦ τὴ λένε «στ' ἄβω». Ἐκεῖ λένε, πάγωσε ὁ Μάρτης τὴ γριά. (Ὁ μῦθος εἶναι γνωστὸς καὶ τὸν παρουσίασε σὲ ἄλλη συλλογὴ μας: Εὐτράπελα, Μῦθοι κλπ. Δημ. στὸ Περιοδικὸ «ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΠΝΕΥΜΑ, Γιάννινα 1976).

11. ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ

Ἄγυρτικὰ ἔθιμα στὴν ἀρχὴ τῆς Ἀνοιξης. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀγυρτικὸ μὲ τὴν παλιννόστηση τῶν χελιδονιῶν, συνηθίζονται κι ἄλλα ποῦ εἶναι συνδεμένα μὲ τὸν ἐρχομὸ ἄλλων πουλιῶν ἢ μὲ τὴν ἀρχὴ στὸ λάλημά τους, τὴν ἀνοιξή.

Τὸν κούκο τὸν «ἀνκᾶνε» (νικᾶνε) ἂν ἔχουν βάλει κάτι στὸ στόμα τους τὸ

πρωί και τὸν ἀκούσουν νὰ λαλήσει γιὰ πρώτη φορά τὴν ἀνοιξη. Ἄλλιῶς «τοὺς ἀν'κάει» ὁ κοῦκος.

Τὸ ἀλογόκουκο, ἂν τὸ δεῖ κανένας ἀπὸ πάνω — νὰ πετάει χαμηλότερα — τὸ «ἀν'κάει» καὶ θά'ναι γερός. Καὶ ἂν τὸ δεῖ ἀπὸ κάτω — νὰ πετάει ψηλότερα —, τὸν «ἀν'κάει» καὶ δὲ θά'ναι καλὰ τὴ χρονιά αὐτή.

Τὰ παιδιὰ λένε καὶ τὸ τραγουδάκι:

«Λέλεκα παπακωνὴ
ποιὸ ποδᾶρι σὲ πονεῖ,
τὸ δεξὶ ἢ τὸ ζερβί,
τὸνα μάτι νὰ σοῦ θγεῖ».

Τὴν τουρτούρα τὴν «ἀν'κᾶνε», ἂν τὴν ἀκούσουν «φαγωμένοι». Νηστικούς τοὺς «ἀν'κάει» μὲ τὸ πρωτολάλημά της ἢ τουρτούρα (τρυγόνι).

Τὸν γκιώνη τὸν «ἀν'κᾶνε» ἂν τὸν ἀκούσουν ποδεμένοι. Ξυπόλητοι «ἀνκιοῦνται» (νικιοῦνται).

(Ἔοια τὰ παραπάνω συνηθίζονται καὶ σήμερα, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῶν χωριῶν).

12. Η ΠΡΩΤΑΠΡΙΛΙΑ

Ἐμφάνεται ἡ συνήθεια νὰ λένε ψέματα.

13. ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

«Τ'κ'φοῦ Λαζάρ», (τοῦ κουφοῦ Λαζάρου) λένε τὸ Σάββατο πρὶν ἀπὸ «τὸ Σάββατο τ' Λαζάρ». Δηλ. 8 μέρες πρὶν ἀπὸ τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου. «Τ'κ'φοῦ Λαζάρ» τὰ παιδιὰ στὸ Κρυφθοδὸ πηγαίνουν «Λαζαραῖοι», ἀλλὰ χωρὶς κύπρια. Μόνον μ' ἓνα καλᾶθι καὶ σκόπια στὰ χέρια ὅλη ἡ παρέα γιὰ τὰ σκυλιά. Μικρὸς πηγαινα κι ἐγώ. Λέγαμε: «Δὲν παίνουμε μὲ κύπρια, γιατί πέθαν' ὁ Λάζαρος». Τραγουδοῦσαμε τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου καὶ μᾶς δῖναν αὐγά ἢ λεφτά. (Σήμερα δὲν πολυπηγαίνουν τὰ παιδιὰ «Λαζαραῖοι τ'κ'φοῦ Λαζάρ»).

Ὁ Λάζαρος. Τὴν παραμονὴ («τ' Λαζάρ») καὶ προπαραμονὴ τῶν «Βαϊῶν» (Βαίων), εἶναι κυρίως γιὰ τὰ παιδιὰ μὰ καὶ γιὰ τοὺς μεγάλους σωστὸ πανηγύρι. Στὸ Κουκλέσι καὶ στ' ἄλλα χωριά τῆς Λάκκας Σουλίου, ἀρχίζουν νὰ τραγουδοῦν τὸ Λάζαρο τὰ παιδιὰ, ἀπὸ τὸ δειλινὸ τῆς Πέμπτης ὡς τὴν Παρασκευὴ, βασιλεμα ἡλίου. Στὸ Κρυφθοδὸ καὶ στ' ἄλλα γύρω Ξεροβουνοχώρια καὶ Κατσανοχώρια, ἀρχίζουν τὸ Λάζαρο ἀπὸ τὸ δειλινὸ τῆς Παρασκευῆς καὶ συνεχίζουν ὅλη τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου. Γενικὰ παρατηρεῖται μιὰ διαφορὰ στὴν ἔναρξη καὶ τὴ μέρα πραγματοποιήσεως τοῦ ἑθίμου, στὰ χωριά τῆς Ἠπείρου.

Στὸ Κουκλέσι, τὴν Παρασκευὴ τὸ βράδυ καὶ καθ' ὅλη τὴν νύχτα ὡς τὸ πρωὶ ποὺ ξημερώνει τὸ Σάββατο «περᾶν' Λαζαραῖοι οἱ ἄντρες». Παρέες μεγάλες 10—15 ἀτόμων ἡλικίας ἀπὸ 18 χρονῶν καὶ πάνω γυρίζουν σ' ὅλα τὰ σπίτια, ἀκόμη καὶ στὶς ἀκρινότερες στάνες. Ξυπνοῦν οἱ νοικοκυρᾶιοι, τοὺς κερνᾶν ρακί. Τραγουδοῦν μετὰ τὸ Λάζαρο καὶ τοὺς δῖνουν ἀπὸ δύο καὶ πάνω ζευγάρια αὐγά. Ἄκόμη μαλλιά, τυρί, θούτροπο.

Στὸ κρυφθοδὸ στερεώνουν σὲ ὀρθογώνια σανίδα καὶ στὰ τέσσερα ἄκρα της ἰσάριθμα κύπρια μεγάλα. Στὸ Κουκλέσι δύο κύπρια σὲ στενόμακρη σανίδα. Ἡ

παρέα «Λαζαραίοι ἢ Λαζαρούδια», ὅπως λέγονται, ἀποτελεῖται ἀπὸ 2—3 παιδιά. Ἔνας κρατάει τὸ καλάθι ποῦ τὸ ἔχουν στολισμένο μὲ δάφνες καὶ λουλούδια καὶ ἄλλος τὰ κύπρια. Ὁ τρίτος, ὅπου ὑπάρχει, ξαλλάζει τοὺς ἄλλους.

Ὅταν στὴν παρέα εἶναι τέσσερα τὰ παιδιά, τότε ἔχουν δυὸ «ζ'γιές» κύπρια, δηλ. δυὸ σανίδες μὲ κύπρια. Ὅλα τὰ παιδιά κρατοῦν ἀπὸ ἓνα σκόπι, ποῦ καὶ τὸ τὸ κεντοῦν στὴ φλούδα του, διαλέγοντάς το νὰ ἔναι ἀπὸ χλωρὸ κλαρί.

Ξεκινώντας ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ ἀρχηγοῦ ἢ παρέα ἢ τὸ σπίτι τῆς συναντήσεως, δάζει «φῶλι» ἓνα ἢ δύο αὐγά. Ἡ νοικοκυρά, ἂν ἔχουν μελίτσια στὸ σπίτι, «σπέρν' λίγα τριμούδια στὴν πόρτα, γιὰ νὰ μὴ μολαίνονται τὰ μελίτσια ἀπὸ τίς κάμπιες».

Ὅλα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ «τῶχουν σὲ καλὸ νὰ βάλουν Λαζάρ'ς». Μόνο τὰ σπίτια ποῦ ἔχουν πένθος δὲν «βάνουν Λαζάρ'ς». Τὰ παιδιά μάλιστα βλέποντας τὸ πένθος στὴν πόρτα — ἓνα μαῦρο πανί μὲ τὰ ἀρχικά τοῦ ὀνόματος τοῦ πεθαμένου ἄσπρα — δὲν μπαίνουν καθόλου στὸ σπίτι.

Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου. Τὸ τραγούδι συνοδεύουν τὰ κύπρια. Αὐτὰ τὰ προμπεύονται τὰ παιδιά ἀπὸ τοὺς τσελιγκάδες καὶ ἀπὸ νοικοκυραίους ποῦ ἔχουν γίδια πολλά. Αὐτοὶ μάλιστα μὲ μεγάλη προθυμία τὰ δίνουν τὰ κύπρια. Καὶ ἔχουν χαρὰ καὶ καμάρι ἂν τὰ παιδιά στὸ τέλος, ποῦ θὰ τοὺς τὰ ἐπιστρέψουν, τοὺς ποῦν πῶς τὰ «κοίταζαν ὅλοι καὶ τὰ θιάμαζαν» στὰ χωριά, ποῦ περνοῦσαν Λαζαραίοι.

Σήμερα μερικοὶ δὲν ἔχουν γίδια. Τὰ κύπρια ὅμως τὰ κρατᾶνε καὶ κάθε Λαζάρου τὰ δίνουν στὰ παιδιά. Τὰ παιδιά ὅταν τὰ ἐπιστρέφουν δίνουν καὶ ἀπὸ δύο — ὡς τέσσερα αὐγά γιὰ τὸν κάθε κύπρο στὸ ἀφεντικό. Τὰ μεγαλύτερα κύπρια εἶναι ἐκεῖνα ποῦ ἔχουν διπλὸ γλωσσίδι (τὸ ἓνα μέσα στ' ἄλλο).

Τὸ χτύπημα τῶν κουδουνιῶν στὸ Κρυφοβό, γίνεται κατὰ δύο τρόπους. Ἔνας ποῦ τὰ χτυποῦν συνέχεια καὶ τυχαίνει τὸ χτύπημα σὲ κάθε ἰσχυρὸ χρόνο (μακρὰ συλλαθὴ τοῦ μέτρου) τοῦ 15σύλλαβου. Π.χ.

«Κα - λῶς - σᾶς - ἦ - βρ' - ὁ - Λά - ζα - ρος - ἔ - φέ - το - καὶ - τοῦ - χρό - νου
ντράν ντράν ντράν ντράν ντράν ντράν ντράν ντράν ντράν

Στὸ τέλος τοῦ στίχου παρατείνουν κατὰ ἓνα χρόνο τὴν προτελευταία συλλαθὴ καὶ ἔτσι τὸ «ντράν» χτυπιέται καὶ στίς δυὸ τελευταίες. Ὁ τρόπος τοῦτος εἶναι χαρούμενος.

Τὸν ἄλλον τὸν λένε «λυπητ'κά» στὸ Κρυφοβό. Στὸ τραγούδι χτυποῦν τὰ κύπρια κατὰ ἀραιὰ διαστήματα. Συνήθως στὸ σημεῖο ποῦ γίνεται τὸ φυσικὸ κῶψιμο τοῦ δημοτικοῦ στίχου. Δηλ. μετὰ τὴν ὄγδοη συλλαθὴ καὶ στὸ τέλος. Π.χ. «Σήμερα μαῦρος οὐρανός/ σήμερα μαύρη μέρα»

ντράν

ντράν

Στὸ Κουκλέσι, χτυποῦν τὰ κύπρια συνέχεια. Δηλ. καὶ στὸ ἰσχυρὸ καὶ στὸ ἀσθενὲς τοῦ μέτρου. Ἡ μελωδία τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι σὲ τόνο, κατὰ κάποιον τρόπο, μοιρολογιοῦ. Γιὰ νὰ βγοῦν στὸ στίχο προσθέτουν συλλαβές, (νῆ, νέ, νά, νό, κλπ., ἀνάλογες μὲ τὸ φωνῆεν ἢ δίφθογγο ποῦ παρατείνεται) Π.χ. Καλῶς σας ἦ (νῆ) βρε ὁ Λάζαρος ἐφέ (νε) το καὶ τοῦ χρόνου»

ντάγκα ντράγκα ντράγκα ντράγκα ντράγκα ντράγκα ντράγκα ντράγκα ντράγγκ

Γενικὰ οἱ τρόποι κρούσεως τῶν κουδουνιῶν ποικίλουν στὰ χωριά, ὅπως καὶ οἱ μελωδίες, ἢ μουσικὴ τους. Συναντήσαμε περιπτώσεις νὰ διαφέρουν, μελω-

δία καὶ κρούση, γειτονικῶν χωριῶν. Εἶναι δύσκολο νὰ παρουσιαστοῦν τοῦτα τὰ σημεῖα τῶν τραγουδιῶν γραπτῶς. Ἀπαραίτητη μαγνητικὴ ἐγγραφή.

Μόλις μποῦν στὸ σπίτι λένε: «Νὰ ποῦμι τὸ Λάζαρο!». Ὅταν πάρουν καταφατικὴ ἀπάντηση ξαναρωτοῦν ἂν ἔχει ἐπιθυμία νὰ διαλέξει τὸ τραγούδι ἢ νοικοκυρὰ ἢ ὁ νοικοκύρης. Ὅταν τοὺς προτείνουν τραγούδι λένε ἐκεῖνο πού ζητιέται. Διαφορετικὰ διαλέγουν «οἱ Λαζαράιοι» μόνοι τους. Συνήθως διαλέγουν τὸ κατάλληλο τὰ παιδιὰ καὶ εὐχαριστοῦν πάντα τοὺς νοικοκυραίους, ὅπως φαίνεται στὴ συνέχεια, πού παραθέτουμε τὰ τραγούδια:

Τ ρ α γ ο ῦ δ ι α τ ο ὺ Λ α ζ α ρ ο ὺ .

Τὰ παιδιὰ ἀρχίζουν μὲ τὸ τραγούδι:

Ἦρθε ὁ Λάζαρος ἦρθαν τὰ Βάγια,
ἦρθε μιὰ γιορτὴ μεγάλη κι Ἅγια.
— Ποῦσουν Λάζαρε καὶ δὲ φανῆκες.
— Ἦμουν μὲς στὴ γῆ, στὴ γῆ χωμένος,
μὲ τοὺς δαίμονες ἀνταμωμένος
καὶ μὲ τοὺς νεκροὺς ἀνάθεμά τους,
πόχουν τὰ κακὰ ὅλα ψηλά τους.
Νύφες ἔρχονται ἀπὸ τὰ Βάγια,
φέρνουν καρφωτὰ φέρνουν βαρβάνια,
φέρνουν καὶ ποδιές τριῶν ζωγράφων.
Γράφει Ἄϊ-Θόδωρος καὶ ὁ Ἄϊ-Δημήτρης
κι ὁ Ἄϊ-Λάζαρος.
Μὲ τ' ἄσπρα μὲ τὰ κόκκινα καὶ μὲ τὰ λουλουδάτα.

Ἄλλο:

Ἦρθ' ὁ Λάζαρος ἦρθαν τὰ θάγια,
ἦρθε κι ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὴ Βηθανία.
Μάρθα ἔκραξε, Μάρθα Μαρία.
Μάρθα ποῦ ἔναι ὁ Λάζαρος ὁ ἀδερφός σου
καὶ ὀφίλος ὁ δικός μου.
Ὁ Λάζαρος ἀπέθανε, τριήμερος ἐτάφη.
Τετραήμερος ἀποθαμένος
καὶ μὲ τοὺς νεκροὺς ἀνταμωμένος».

Ἄλλο:

Καλῶς σὰς ἦθρε ὁ Λάζαρος, ἐφέτου καὶ τοῦ χρόνου
καὶ τὸ Βαγιῶ καὶ τὴ Λαμπρὴ καλόκαρδοι νὰ βγῆτε
καὶ σεῖς καὶ τὰ παιδάκια σας κι' ὅ,τι ἀγαπᾶ ἡ καρδιά σας.
(Κρυφοβοῦ)

Καλῶς σὰς ἦθρε ὁ Λάζαρος ἐφέτου καὶ τοῦ χρόνου
τὴν Πασχαλιὰ καὶ τ' Ἄ-Γιωργιοῦ, ὅ,τι ἀγαπᾶ ἡ καρδιά σας.
Μὲ τ' ἄσπρα μὲ τὰ κόκκινα καὶ μὲ τὰ λουλουδάτα.
Κάτω στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφο...
(Κλπ. τὸ γνωστὸ πού χορεύεται τὴν Πασχαλιὰ)

(Κουκλεσίου)

(Και άμέσως συνέχεια χωρίς κύπρια:)

Καλό 'ναι τ' άγιος ό Θεός, καλό 'ναι κι άς τό ποϋμε.
 "Όποιος τό λέει σώζεται κι όποιος τ' άκούει αγιάζει.
 Κι όποιος τό παραπαίρεται, παράδεισο νά λάβει.
 Παράδεισο κι άλίβανο άπό τόν "Άγιο τάφο
 'Άπό τόν τάφο τοϋ Χριστοϋ τόν τάφο τοϋ Λαζάρου.

(Κουκλεσίου)

(Τό «Σήμερον έρχεται ό Χριστός», χωρίς κύπρια)

Σήμερον έρχεται ό Χριστός, ό έπουράνιος Θεός.
 'Άπ' τήν πόλη Βηθανία, Μάρθα κλαίει και Μαρία.
 Λάζαρον τόν άδερφόν τους και γλυκύν καρδιακόν τους.
 Τρεις ήμέρες τόν θρηνούσαν και τόν έμοιρολογούσαν.
 Τήν ήμέρα τήν τετάρτη κίνησε ό Χριστός για νά 'ρθει.
 Βγήκε τότε ή Μαρία έξω άπό τή Βηθανία
 και έμπρός γονυκλινεί και τούς πόδας του φιλεί.
 "Άν έδῶ ήσουν Χριστέ μου δε θα πέθαινε ό άδερφός μου
 και ό φίλος ό δικός Σου.
 Μά και τώρα έγώ πιστεύω και καλότατα τό ξέρω,
 ότι δύνασθαι άν θελήσεις και νεκρόν νά αναστήσεις.
 Λέγε πίστευε Μαρία, άγομεν εις τὰ μνημεία.
 Τότε ό Χριστός δακρύζει και τόν "Άδη φοβεριζει.
 — "Άδη τέρταρε και χάρε, Λάζαρον θέλω σοϋ πάρει,
 φίλτατον κι άγαππτόν μου και γλυκύν καρδιακόν μου.
 Δεϋρο έξω Λάζαρέ μου, φίλτατε κι άγαππτέ μου.
 Και ευθύς απελυτρώθη, ανεστήθη κι έσοκώθη,
 ζωντανός σαβανωμένος και με τό κερι ζωμένος.
 Τότε ή Μάρθα και ή Μαρία, τότε όλη ή Βηθανία.
 Δόξα τῷ Θεῷ φωνάζουν και τό Λάζαρο ζετάζουν.
 — Πές μας Λάζαρε τί ειδες εις τόν "Άδη όπου πήγες.
 — Είδα φόβους, ειδα τρόμους, ειδα βάσανα και πόνους.
 Δώστε μου λίγο νεράκι νά ξεπλύνω τό φαρμάκι,
 τής καρδίας τῶν χειλέων και μη με ρωτάτε πλέον.

(Κουκλεσίου)

Τραγουδι σε μωρό: (Με κύπρια καθώς κι όλα τὰ παρακάτω).

"Ένα κουμπι κομπόπουλο κουμπι και δαχτυλίδι.
 Τό Μάη λουλούδια μάζευε στοϋ δράκου τὰ λιβάδια.
 'Ό δράκος τό άγνάντευε άπό ψηλή ραχούλα.
 — Παιδι μ' που έχ'ς τὰ γράμματα ποϋ έχεις και τό νοϋ σου.
 — Τὰ γράμματα είναι στο χαρτί κι ό νοϋς μου εκεί πέρα.
 Πέρα πέρα αντίπερα πέρα στις μαυρομάτες,
 πόχουν τὰ ρούσα τὰ μαλλιά τὰ γαλανὰ τὰ μάτια.

(Κουκλεσίου)

Σε μικρό παιδί σχολικής ηλικίας:

“Ένα μικρό μικρούτσικο μικρό και χαϊδεμένο.
Χαϊδιάρικο τόχει ή μάνα του χαϊδιάρικο κι ό πατέρας.
Τό έλουζαν τό χτένιζαν και στο σχολειό τό στέλναν.
Τό καρτερεί ό δάσκαλος με μιá χρυσή βεργούλα.
Τό καρτερεί ή δασκάλισσα με τρείς κλωνάρες μόσχο.

(Κουκλεσίου)

“Άλλο σε μικρό:

“Ένα μικρό μικρούτσικο μικρό στή σαρμανίτσα.
Μικρή ‘ναι ή σαρμανίτσα του κι άγέρινη ή φασκιά του.
Και τά χεράκια πού κρατοϋν είναι μαλαπατένια,
πού τό ταΐζουν ζάχαρη πού τό ταΐζουν μέλι.
Με τ’ άσπρα με τά κόκκινα και με τά λουλουδάτα.

(Κουκλεσίου)

Σε μικρό κορίτσι:

Μία μικρή μικρούτσικη μικρή και χαϊδεμένη.
Χαϊδιάρα τ’ν’ έχει ή μάνα της, χαϊδιάρα κι ό πατέρας.
Τήν έλουζαν τή χτένιζαν στα σύννεφα τήν κρύβαν.
Τά σύννεφα σκορπίστηκαν κι ή κόρη λάμπει μέσα.
“Ένας διαβάτης διάβαινε κι ένας καλός άφέντης.
Τήν πήρε τήν άβάσκανε τήν πήρε τή βασκάνει.

(Κουκλεσίου)

Σε κορίτσι παντρειάς:

‘Έδω είν’ τά σπίτια τά ψηλά τά μαρμαροχτισμένα.
‘Έδω ‘ναι κόρη όμορφη Θεοϋ καμαρωμένη.
Τήν κρύβουνε στα σύννεφα νά μην τήν άβασκάνουν.
Τά σύννεφα άναμέρισαν και βγῆκε ή κόρη έξω.
Τῆς τάζουνε τό βασιλιά τῆς τάζουνε τό ρῆγα.
— Δε θέλω γώ τό βασιλιά δε θέλω γώ τό ρῆγα.
Μόν’ θέλω τ’ άρχοντόπουλο με τίς πολλές χιλιάδες.
Κι αυτό τό άρχοντόπουλο πολύ προικιό γυρεύει.
Γυρεύει τ’ άστρα πρόβατα και τό φεγγάρι γίδια.
Γυρεύει τόν αύγερινό για νά τά συνοδεϋει.

(Κρυφοβοϋ)

‘Έδω είν’ ή θύγω ή έμορφη, θύγω καμαρωμένη.
Τῆς τάζουν γιό τοϋ βασιλιά, τῆς τάζουν γιό τοϋ ρῆγα.
(κλπ. ...όπως τό προηγούμενο)

(Κουκλεσίου)

Σε παλικάρι:

Παλικαράκι όμορφο κρουστάλινο χιονάτο,
έχεις πλατουίλες γι άρματα κι άρμούς για τό δοξάρι.

Πῶς πολεμάει γιὰ τὸ φλουρί στὴν πλάκα γιὰ τ' ἀσήμι,
καὶ στὴν καϋμένη τῆ Βλαχιά γιὰ τριὰ ὁμορφα κορίτσια.
Τοῦ μίλησε μιὰ ὁμορφή τοῦ ἔστειλε μιὰ κόρη.
Νὰ πάει νὰ πάρε ἰτὸ φιλιὸ πρὶν βρέξει πρὶν χιονίσει.
Πρὶν κατεβάσ' ὁ Ντούρναβης καὶ σπάσουν τὰ διοφύρια.
Δὲν σὲ φοβοῦμε Ντούρναβη, ποτάμια δὲν φοβοῦμε.
Τί ἔχω γρίβα ἀγρήγορο ἄξιο καὶ παιγνιδιάρη.

(Κουκλεσίου)

Σὲ ἀντρόγυνο:

'Εδῶ ν' τὸ σπίτι τὸ ψηλὸ τὸ μαρμαροχτισμένο.
'Εδῶ καθέται νοικοκύρης μὲ τὴν ἀρχοντοπούλα.
Στὰ γόνατα τὴν κράταγε στὰ μάτια τὴν κοιτάζει.
— Κόρη δὲν εἶσαι ὁμορφή δὲν εἶσαι μαυρομάτα.
— "Ἄν θέλεις νὰ 'μαι ὁμορφή νὰ 'μαι καὶ μαυρομάτα,
γιὰ πάρεμε καὶ σύρε με σὲ γιάλινο παζάρι,
νὰ χτενιστῶ νὰ γιालιστῶ νὰ βγῶ στὸ -μεσοχώρι,
νὰ κάνω ἀγόρια νὰ σφαγοῦν, κορίτσια νὰ πλαντάξουν.
Νὰ κάνω τὸν πρωτόπαπα νὰ χάσ' τὴ λειτουργία.
Νὰ κάνω καὶ τὸ σιούμπαση νὰ χάση τὰ δεφτέρια.

(Κουκλεσίου)

Στὴν κυρὰ τοῦ σπιτιοῦ:

Κυρὰ καλὴ κυρὰ λιχνὴ κυρὰ καμαρωμένη.
Κυρὰ φόντα στολιζέσαι στὴν ἐκκλησιά νὰ πάγεις,
βάζεις τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι κύκλο
καὶ τὸν καθάριο οὐρανὸ βάνεις καγκελοφρῦδι.
Καγκελοφρῦδι φράγκικο, ρωμαϊκὸ συναγωγή.

(Κουκλεσίου)

Στὸν νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ (ἀφέντη):

'Αφέντη μ' ἀφεντάκη μου, πέντε φορές ἀφέντη,
πέντε φορές ξαφέντεψες καὶ πάλι ἀφέντης εἶσαι.
πέντε κρατοῦν τὸ μαῦρο σου καὶ δέκα καλιγώνουν
κι ἄλλοι πέντε παρακαλοῦν ἀφέντη καθαλικά.
Στὰ μπροστινὰ σκαρφέλια σου ὁ ἥλιος ἀνατέλλει.
Στὰ πισινὰ καπούλια σου τρεῖς φραγκοπούλες παίζουν.
'Ἡ μιὰ βαράει τὸν ταμπουρὰ κι ἡ ἄλλη τὸ λαβουτο
κι ἡ τρίτη ἡ μικρότερη παίζει μὲ τὸν ἀφέντη.
Παίζοντας καὶ διαβαίνοντας ἀποκοιμήθη ὁ ἀφέντης.
'Ἡ μιὰ τοῦ φέρνει τ' ἄσπρα του κι ἡ ἄλλη τὰ καλά του
κι ἡ τρίτη ἡ μικρότερη τοῦ φέρνει τ' ἄλογό του.

(Κουκλεσίου)

Στὸν τζιομπάνο:

'Εδῶ ν' τὰ χίλια πρόβατα τὰ πεντακόσια γίδια,
ἐχίλιασαν καὶ μίλιασαν καὶ γιόμωσαν οἱ ράχες.
Σὰν τὰ μερμήγκια περπατοῦν σὰν τὰ μελίτσια θλάζουν.
Κι ὁ πιστικὸς ποῦ τὰ φυλάει χιλιόχρονος νὰ ζήσει.

(Κουκλεσίου)

Στό σπίτι πόχουν ξενιτεμένο :

Ξενιτεμένο μου πουλί ἀπδόνι χελιδόνι.
 Ἡ ξενιτειὰ σὲ χαιρεταί κι ἐγὼ 'χω τὸν καημό σου
 Τί νὰ σοῦ στείλω ξένη μου αὐτοῦ στὰ ξένα ποῦεῖσαι.
 Νὰ στείλω θάγια τῷ Βαγιῶ καὶ τῇ Λαμπρῇ λαμπάδα.
 (... κλπ. τὸ γνωστὸ τῆς ξενιτειᾶς).

(Κουκλεσίου)

Τοῦ σπιτιοῦ :

Ἐδῶ πού τραγουδήσαμε πέτρα νὰ μὴ ραγίσει
 κι ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ χιλιόχρονος νὰ ζήσει.
 Νὰ πάει χρόνια ἑκατὸ καὶ πάλι νὰ γυρίσει.
 Χρόνια πολλὰ καὶ αὐγὰ πολλὰ!

(Κουκλεσίου)

Σὲ σπίτι πού δὲν τοὺς δίνουν αὐγὰ καὶ δὲν βάζουν Λάζαρο:
 Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι ποῦρθαμε πέτος νὰ μὴ λαλήσει
 κότα νὰ μὴ κακαρίσει...

(Κουκλεσίου)

Κυρὰ ψηλὴ κυρὰ λιχνὴ κυρὰ σκαφιδοκώλου,
 μὲ τόνα χέρι πλάθ'ς ψωμί μὲ τ' ἄλλο ξεῖς τὸν κώλου.
 Ἄπλώνεις πέντε δάχτυλα καὶ πιάνεις δέκα ψεῖρες.
 Πού δὲ μᾶς δίνεις ἓνα αὐγὸ, μωρὴ παλιοτσιρλιάρα.

(Κρυφοβοῦ)

Τραγουδί τῶν μεγάλων πού τὸ λένε τὸ θράδου :

Καλοσπέρα σας καλὴ βραδιά σας,
 Καλῶς ἤρθαμεν σὴν ἀρχοντιά σας.
 Ὅ,τι ὀρίζεται νὰ σᾶς εἰποῦμε
 γιὰ τὸ Λάζαρο πού προσκυνοῦμε.
 Ἦρθ' ὁ Λάζαρος ἤρθαν τὰ θάγια.
 Ἦρθε μιὰ γιορτὴ μεγάλη κι ἅγια
 (... κλπ. ὅπως τὸ πρῶτο τῶν παιδιῶν)

(Κουκλεσίου)

(Τὰ ὑπόλοιπα τῶν μεγάλων εἶναι τὰ ἴδια μὲ τῶν παιδιῶν).

Στὸ τέλος οἱ Λαζαραῖοι σὲ κάθε σπίτι χτυποῦν τὰ κύπρια δυνατὰ καὶ ἀν-
 τραλεμένα, πού σημαίνει πὼς τελείωσαν τὸ τραγούδισμα σ' αὐτὸ τὸ σπίτι, καὶ
 μετὰ λένε:

«Κί τ' χρόν'» ἢ «Κί τ' χρόν' κυρὰ κι αὐγὰ πολλὰ».

Τοῦ Λαζάρου δὲν εἶναι ἀργία γιὰ τίς γυναῖκες. Οὔτε καὶ γιὰ τοὺς ἄντρες.
 Οἱ γυναῖκες μάλιστα τῇ μέρᾳ αὐτῇ ἀσβεστούνουν τὰ σπιτία γιὰ τὴν Πασχαλιά.
 Τοῦτο συνηθίζεται ὡς σήμερα στὸ Κρυφοβὸ καὶ στὸ Κουκλεσί.

(Ὅλα τὰ ἔθιμα τοῦ Λαζάρου διατηροῦνται. Τὰ γράψαμε ἀπὸ προσωπικὴ
 ἐμπειρία καὶ ἀπὸ τὰ παιδιά καὶ γερόντους Κουκλεσίου).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΛΑΖΑΝΗ
Συνταξιούχου Δημ)λου

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΚΑΣΤΑΝΟΧΩΡΙΩΝ*

3. Τοπωνύμια Κορύτιανης

Ἡ Κορύτιανη εἶναι ἓνα ὁμορφο χωριουδάκι τῶν Κατσανοχωριῶν, πού ἡ ζωὴ του διαρκεῖ αἰῶνες τώρα, μὲ σημάδια πού δείχνουν πὼς ἔδωκε ἔντονη τὴν παρουσία του σ' ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς, ἀνάλογα μὲ τίς ἐποχὲς καὶ τίς συνθήκες πού βρέθηκε.

Ἡ ὅλη ἱστορία του, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ περισσότερα χωριά μας — ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀντικείμενο ἔρευνας τῆς ἐργασίας μου αὐτῆς — θρίσκεται θαιμμένη στὰ σκοτεινὰ δώματα τοῦ χρόνου πού περίζηλα τὴν κρατεῖ ἐκεῖ, μὴ καὶ ἡ σκαπάνη τοῦ ἀρχαιολόγου ἢ ἡ ἔρευνα τοῦ μελετητῆ δὲν μποροῦν νὰ φτάσουν ἀκόμα ὡς ἐκεῖ.

Γι' αὐτὸ μίλησα παραπάνω γιὰ σημάδια μονάχα, γιατί τέτοια ὑπάρχουν στὸ χωριὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὰ κανένας δὲ στάθηκε μὲ ἐπιμονή νὰ ἐρευνήσῃ ὅσα ἦταν δυνατὸ νὰ ἐρευνήσῃ. Ἄς ἐλπίσουμε πὼς γιὰ ὅλα τὰ Κατσανοχώρια δὲν θὰ εἶναι μακριὰ ἡ μέρα αὐτή.

Τὸ χωριὸ θρίσκεται στὴ ΝΔ πλευρὰ τῶν Κατσανοχωριῶν καὶ εἶναι χτισμένο στὴν κορυφὴ ὁμορφῆς πλαγιᾶς, πού τὰ πόδια τῆς πατᾶνε στὸν κάμπο τῆς Πλαϊσίας καὶ ἔχει ὑψόμετρο 850 μέτρα.

Τὸ ὄνομα Κορύτιανη φαίνεται πὼς ἔχει τὴν πιὸ πετυχημένη καὶ ἀκριβολογημένη, θὰ λέγαμε, προέλευση. Ἐκλεκτοὶ παλαιοὶ δάσκαλοι περασμένων γενεῶν — Ἀγαπίου, Γεραλέξης — ἀπὸ τὸ ἴδιο χωριὸ, ἐπέμεναν ὅτι τὸ ὄνομα Κορύτιανη εἶναι ἐκ τοῦ ἀρχαίου Κόρυς -υθος, αἰτιατικὴ Κόρυθα καὶ Κόρυν, πού σημαίνει κεφαλὴ, περικεφαλαία πολεμιστῆ ἢ πολεμιστῆ ὀπλισμένο μὲ περικεφαλαία. Ὅτι δηλ. τὸ χωριὸ ἀποτελεῖ τὴν κόρυθα τοῦ λόφου πού ἔναι χτισμένο.

Οἱ ἀπλοῖκοι ἄνθρωποι δίνουν τὴν ἐξήγηση τοῦ ὀνόματος ἀπὸ τὸ: Κόρη τοῦ Γιάννη πού κατὰ τὴ γνώμη μου δὲ στέκεται γιατί τίποτε δὲν τὸ δικαιολογεῖ. Ἄλλοι πάλι θέλουν τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν ἀρχαία λέξη Κόρυμβος, πού θὰ εἶπῃ πάλι κορυφή, ἀκρότατο σημεῖο ἢ κόσος γυναικειᾶς κόμης, πού πάλι δικαιολογεῖται ἐκ τῶν πραγμάτων. Ἔτσι δικαιολογμένα ἢ Ἐπιτροπὴ τοπωνυμίων, ἀνακάλεσε προηγούμενη ἀπόφασί της πού μετονόμαξε τὸ χωριὸ σὲ Σκαφιδωτῆ, δίνοντας τὸ ἴδιο ὄνομα καὶ στὸ ὁμώνυμο χωριὸ τῆς περιοχῆς Ἡγουμενίτσας.

Τὸ χωριὸ ἀριθμεῖ σήμερα περὶ τίς 40 οἰκογένειες καὶ ἔχει ἀρκετὴ ἔκταση σὲ βοσκήσιμους τόπους καὶ καλλιεργήσιμους μὲ πλοῦσια σχετικὰ ἀπόδοση γιατί βοηθοῦσε ὡς τώρα ἡ μεγάλη κτηνοτροφία του μὲ τὴ ζωικὴ κοπριά πού ἀφῆγε. Τώρα ὑποκύπτει καὶ αὐτὸ στὴν ὀρμὴ τῆς ἀστυφιλίας καὶ μόνο ἡ ἔντονη ἀγάπη πρὸς αὐτὸ τῆς τωρινῆς γενιᾶς του τὸ κρατᾷ ἀκόμα ζωντανό.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου, σελ. 675.

Στὰ τοπωνύμιά του διακρίνομε μιά ποικιλία, πού δείχνει πώς ἐδῶ ἔζησαν ἄνθρωποι μὲ δυναμισμὸ στὴν πάλη τῆς ζωῆς, στὶς πνευματικὲς ἀνησυχίες κι ἀναζητήσεις καὶ γενικὰ σ' ὅλους τοὺς χώρους μιᾶς ζωῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτισμένης.

Προσπαθήσαμε νὰ τὰ συγκεντρώσουμε μὲ κάθε προσοχὴ κι ἐπιμέλεια, ὥστε τὰ κενὰ πού τυχὸν θ' ἀφήσουμε νὰ ἴναι λιγότερα κι ἀσήμαντα. Ἔτσι τὰ παραδίνομε στὰ χέρια τῶν εἰδικῶν καὶ μὴ, μὲ πίστη πὼς συμβάλλομε τουλάχιστο στὴν ἀποφυγὴ τῆς ἀπωλείας τους:

Ἄη - Βαρβάρα: Σν' ἌηΒαρβάρα. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ μὲ θάμνους στὰ σύνορα Κορύτιανης — Κρυφοβοῦ, ὅπου ὑπάρχουν ἐρείπια παρεκκλησίου τῆς Ἄγ. Βαρβάρας.

Ἄη - Δημήτρης: Στούν ἌηΔημήτρ'. Παρεκκλήσι καὶ τοποθεσία στὰ ΒΑ τοῦ χωριοῦ.

Ἄη - Θανάσης: Στούν ἌηΘανάσ'. Βοσκότοπος στὰ ΝΔ τοῦ χωριοῦ στὴν κορυφὴ μικρῆς ὄρσειρας, ὅπου ὑπάρχουν ἐρείπια παρεκκλησίου τοῦ Ἄγ. Ἀθανασίου.

ἌηΛιάδες (οἱ): Σ' τὸ ἌηΛιάδες. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ στὰ σύνορα Κορύτιανης Ραβενίων, ὅπου ὑπάρχουν χωράφια. Φαίνεται ὅτι κάπου ἐκεῖ ὑπῆρχε παρεκκλήσι τοῦ Προφ. Ἡλία.

ἌηΛιάς (ὁ): Στούν ἌηΛιά. Παρεκκλήσι καὶ τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ μὲ δάσος ἀπὸ πουρνάρια. Τὸ παρεκκλήσι αὐτὸ φαίνεται πὼς στὰ παλιότερα χρόνια ἦταν Μοναστήρι.

Ἄη - Παρασκευὴ (ῆ): Σν' ἌηΠαρασκευή. Τοποθεσία καὶ παρεκκλήσι ΒΑ τοῦ χωριοῦ.

Ἄη - Πνέμας (ὁ): Στούν Ἄη Πνέμα. Παρεκκλήσι τοῦ Ἄγ. Πνεύματος σὲ ὄραιότατο λόφο ΒΑ τοῦ χωριοῦ.

Ἄη - Σεραφεῖφ (ὁ): Στούν Ἄη Σεραφεῖμ. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ ὅπου ὑπάρχουν ἐρείπια παρεκκλησίου τοῦ Ἄγ. Σεραφεῖμ.

Ἄη - Σπυρίδωνας (ὁ): Στούν ἌηΣπρίδουνα. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ ὅπου ὑπάρχουν ἐρείπια παρεκκλησίου τοῦ Ἄγ. Σπυρίδωνος.

Ἄη - Χστόφορος (ὁ): Στούν ἌηΧστόφορου. Τοποθεσία μὲ παρεκκλήσι τοῦ Ἄγ. Χριστοφόρου Δ τοῦ χωριοῦ.

ἌηΛογόσταλος (ὁ): Στούν ἌηΛογόσταλου. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ ὅπου παλιότερα ὑπῆρχε στάλος τῶν ἀλόγων.

ἌηΛότοπος (ὁ): Στούν ἌηΛότουπου. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ ὅπου ὑπάρχουν τόποι πού μοιάζουν μὲ αὐλὲς σπιτιῶν.

ἌηΒαθειὰ Λαγκάδα (ῆ): Στ' Βαθειὰ Λαγκάδα. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ πρὸς τὸ χωριὸ ρυφοδός, ὅπου ὑπάρχει μιά λαγκαδιὰ σχετικῶς βαθειὰ.

ἌηΒάκουση (ῆ): Στ' Βάκουση. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ ὅπου ὑπάρχει χείμαρρος πού δημιουργεῖ μικρὸ βουητὸ κι ἀνῆκει ἐξ ἡμισείας στὰ χωριά Κορύτιανη καὶ Πλαίσια. (Ἴδε σχετικῶς εἰς τοπωνύμια Πλαίσιας).

ἌηΒαρκά (τά): Στὰ Βαρκά. Τοποθεσία μὲ ἀγρούς, ΝΔ τοῦ χωριοῦ, πού τὰ χωράφια τῆς κρατοῦν τὴν ὑγρασία, εἶναι θαρκά.

ἌηΒίλλιες (οἱ): Σ' τὸ Βίλλις. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ μὲ ἀγρούς καὶ θάμνους. Κατὰ Σπ. Γεραλέξη, τὸ ὄνομα Βίλλιες εἶναι παραφθορὰ τοῦ δίγλης (δίλλιες) κι ἡ τοποθεσία μοιάζει μὲ παρατηρητήριον (Κ. Μέρτζου ΠΠ. ΧΡΟΝ. 1934: Εἶναι ἡ ἀλβανικὴ λέξη Bigle (διάλεκτος τῶν Τόσκηδων, πού σημαίνει: αὐχὴν, στεγνὸν ὄρος).

ἌηΒλαχοπήγαδα (τά): Στὰ Βλαχοπήγαδα. Ρυάκι καὶ τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ,

πού σχηματίζεται από πηγὴ πόσιμου νεροῦ. Ἐδῶ ὕδρευονταν οἱ Βλάχοι σκηνίτες, ὅταν μετακινούνταν ἑδαπορικὰ μὲ τὰ ζῶα τους πρὸς τὰ χειμαδιά.

Βροντοβούνια (τά): Στὰ Βροντουδούνια. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ. Λέγεται ἔτσι γιατί ἐδῶ ἡ φωνὴ ἀντιλαλεῖ καὶ φαίνεται θροντώδης.

Βρύση τοῦ Κρασᾶ (ἡ): Στ' Βρύσ' τ' Κρασᾶ. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπάρχει μικρὴ θρύση, πού πιθανόν νὰ τὴν ἔφκιασε κάποιος ὄνοματι Κρασᾶς.

Γεροπανάτικα (τά): Στὰ Γιρουπανάτ'κα. Τοποθεσία μὲ ἀγρούς καὶ θάμινους ΒΔ τοῦ χωριοῦ, πού πιθανόν νὰ ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸ ἐπώνυμο Γεροπάνος, πού τώρα χάθηκε.

Γιῶργος (ὁ): Στοῦ Γιῶργου. Γιήλοφος Δ τοῦ χωριοῦ, ὅπου κεραυνὸς σκότωσε κάποιον κτηνοτρόφο Γιῶργο, ἀγνώστου ἐπωνύμου.

Γκαγκρούκια (τά): Στὰ Γκαγκρούκια. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριοῦ. (Κατὰ Κ. Μέρτζον σχετίζεται μὲ τὶς ρουμανικὲς λέξεις gangur = κόσσυφος καὶ gurare = κελαηδῶ, τερετζῶ).

Γκοροβίτσα (ἡ): Στ' Γκορουβίτσα. Τοποθεσία μὲ μικρὰ χωράφια Δ τοῦ χωριοῦ πρὸς τὸ χωριὸ Ραθένια. Προφανῶς τὸ τοπωνύμιον ἔχει ἀλθανικὴ ρίζα.

Γκουζιουρά (τά): Στὰ Γκουζιουρά. Τοποθεσία μὲ ἀγρούς καὶ θάμινους Β τοῦ χωριοῦ. (Κατὰ Κ. Μέρτζον προέρχεται ἀπὸ τὶς ρουμανικὲς λέξεις gurui = ἀσπάλαιξ ἢ guruiul = τυφλοπόντικον).

Γλήνες (οἱ): Σ' τσ' Γλήνης. Ἀργιλώδεις ἐκτάεις στὰ Δ τοῦ χωριοῦ πού καλλιεργοῦνται. (Κ. Μέρτζος: Ἐκ τῆς σλαβικῆς glina = ἄργιλλος).

Γουῶδες (οἱ): Σ' τσ' Γουῶδες. Τοποθεσία ΒΑ τοῦ χωριοῦ πού ἔχει πολλοὺς λάκκους (γουῶδες). (Κ. Μέρτζος: Ἐκ τῆς ἀλθανικῆς guver = σπῆλαιον, χάσια καὶ guvë = στόμιον, ἄνοιγμα).

Ἑλληνας (ὁ): Στὸν Ἑλληνα. Τοποθεσία στὴν ὄρεινὴ σειρὰ τοῦ Ἀγῥθανάση Δ τοῦ χωριοῦ, ὅπου κατὰ τὴν πολιορκία τοῦ Μπιζανίου δρέθηκε ἕνας Ἑλληνας στρατιώτης σκοτωμένος. Ἔτσι δόθηκε τὸ ὄνομα στὸν Ἑλληνα μὲ ἀντιδιαστολὴ τῶν πολλῶν Τούρκων νεκρῶν πού δρέθηκαν ἐκεῖ.

Καλλάτικα (τά): Στὰ Καλλάτ'κα. Τοποθεσία μὲ ἀγρούς Β τοῦ χωριοῦ. Τὰ χωράφια αὐτὰ ἦταν Καλλεῖτικα, δηλ. τῆς οἰκογενείας Καλλῆ ἀπὸ τὴ Νίστορα καὶ τὰ πῆραν οἱ Κορυτιανοὶ μὲ εἰδικὸ φερμάνι τῶν Τούρκων.

Καλύδια (τά): Στὰ Καλύδια. Τοποθεσία στὴν κορυφὴ τῆς ὄρεινῆς θέσεως Ἀγῥθανάση ΝΔ τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπάρχουν ἐρείπια ἀπὸ λιθόκτιστες καλύδες. Στὶς καλύδες αὐτές, λέγεται ὅτι κατέφυγαν οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ κατὰ τὴν ἀνταρσία τοῦ Θ. Γρίβα τὸ 1853 (Σπ. Γεραλέξης).

Κανόνι (τό): Στοῦ Κανόν'. Μικρὴ τοποθεσία στὴν ὄρεινὴ θέση Ἀγῥ Θανάση Δ τοῦ χωριοῦ, ὅπου οἱ Ἑλληνες κατὰ τὴν πολιορκία τοῦ Μπιζανίου, μὲ θυελλώδη ἐπίθεση, κατέλαβαν τὶς θέσεις πυροβολικοῦ τοῦ Βεχῆπ πασᾶ στὶς 30 Νοεμβρίου τοῦ 1912 καὶ ἕνα μεγάλο τοπομαχικὸ κανόνι κι ἔστησαν χορὸ οἱ τσολιάδες μας γύρω ἀπ' αὐτό.

Καρατζιά: Στ' Καρατζιά. Θαμνώδης τοποθεσία Α τοῦ χωριοῦ.

Καρσῆω (ἡ): Σ' Γκαρέσῆω ἢ Σ' τσ' Καρέσῆους. Βοσκότοπος Δ τοῦ χωριοῦ πρὸς τὸ χωριὸ Κρυφοβός.

Κλοῦρ τ' Μπαζούκα (τό): Στοῦ Κλοῦρ τ' Μπαζούκα. Τοποθεσία μὲ θάμινους καὶ ἀρχαίους ἐγκαταλειμμένους ἀγρούς Α τοῦ χωριοῦ, πού ἀνήκε σὲ κάποιον πού

λεγόταν Μπαζούκας. Κιλούρ στα Κατσανοχώρια λέγεται κάθε τόπος περιμαντρωμένος με ξερολιθιά.

Κόκκινα (τά): Στα Κόκκινα. Τοποθεσία με αγρούς και θάμνους Β του χωριού. Την ονομασία πήρε μάλλον, από το κοκκινόχωμα των χωραφιών της.

Κότσια (τά): Στα Κότσια. Τοποθεσία Β του χωριού με έτυμο άγνωστο.

Κουδουνότρυπα (ή): Στ' Γκουδουνότρυπα. Τοποθεσία Ν του χωριού όπου υπάρχει μιὰ θαθεία τρύπα. Έδω λέγεται ότι έπεσαν μέσα θώδια με κουδούνια κι από τότε ονομάστηκε Κουδουνότρυπα (Σπ. Γεραλέξης).

Κούτσιοις (ό): Στ' Κούτση. Θαμνώδης τοποθεσία Δ του χωριού προς Κρυφοδό.

Κρανούλα (ή): Στ' Γκρανούλα. Τοποθεσία Δ του χωριού προς τὰ Ραθένια, όπου υπήρχε μιὰ μικρή κρανιά (δέντρο).

Λαγκαδάκια (τά): Στα Λαγκαδάκια. Τοποθεσία με θάμνους Α του χωριού προς Πλαίσια, όπου υπάρχουν μικρά λαγκαδάκια.

Λάμπρω (ή): Στ' Λάμπρου. Επίπεδη τοποθεσία Δ του χωριού προς Κρυφοδό.

Λεύκες (οί): Στ' τσ' Λεύκις. Τοποθεσία με αγρούς και θάμνους ΒΔ του χωριού, όπου υπάρχουν πολλά δένδρα Λεύκας.

Λιμάκια (τά): Στα Λιμάκια. Λόφος Ν του χωριού, όπου φαίνεται ότι τὰ δένδρα του, κυρίως πουργάρια, ήταν πολύ ψηλά και πολύ ίσια. Στα Κατσανοχώρια δένδρα με ίδια και ψηλά κλωνάρια τὰ λέμε λιμάκια.

Μαντριά τ' Μπαζούκα (τά): Στα Μαντριά τ' Μπαζούκα. Τοποθεσία Δ του χωριού, όπου ο Μπαζούκας, που φαίνεται πώς ήταν μεγαλονοικοκύρης του χωριού, είχε τὰ μαντριά του.

Μανωλάτα (τά): Στα Μανωλάτα. Τοποθεσία με χωράφια ΒΔ του χωριού στα σύνορα Κορύτιανης — Αετοράχης — Κρυφοδού.

Μεγαδέντρο (τό): Στου Μιγαδέντρου. Θέση Δ του χωριού, όπου άλλοτε υπήρχε ένα μεγάλο δέντρο (άγρια βελανιδιά ή ντουσηκος, όπως λέγεται στα Κατσανοχώρια).

Μεγάλα κλαριά (τά): Στα Μιγάλα κλαριά. Λόφος Β του χωριού, όπου στα παλιά χρόνια υπήρχε δάσος με μεγάλα δέντρα.

Μελιανά (τά): Στα Μελιανά. Η θέση του παλιού χωριού Β του σημερινού, που λεγόταν Μελιανά και που εγκαταλείφθηκε, όπως λέγουν σήμερα στην Κορύτιανη, γιατί είχε πολλά φίδια.

Μοναχοχώραφα (τά): Στα μοναχοχώραφα. Τοποθεσία ΒΑ του χωριού, όπου υπάρχουν μεγάλα χωράφια.

Μούλκι του Λύσσα (τό): Στου Μούλκ' τ' Λύσσα. Χωράφια στα ΒΑ του χωριού που άλλοτε άνηκαν σε κάποιον Λύσαν, κάτοικο του χωριού κατά πλήρη ιδιοκτησία.

Μούρτζιο (τό): Στου Μούρτζιου. Τοποθεσία Ν του χωριού που έχει πολλούς θάμνους από Μουρτζιές.

Μπιζντένης (ό): Στου Μπιζντέν' Βαθύτατη χαράδρα με όρμητικό χείμαρρο ΒΑ του χωριού, που αρχίζει από την Κορύτιανη και δια μέσου της Πλαίσιας χύνεται στον Άραχθο ποταμό. (Ίδε σχετικό τοπωνύμιο στο χωριό Πλαίσια).

Μπραυτόγια (τά): Στα Μπραυτόγια. Μεγάλο πρινοδάσος ΝΑ του χωριού. Τμήμα του δάσους αυτού ανήκει στην Πλαίσια, όπου προφέρεται: Μπραυτόγια ή

Μπερντόγια. (Κ. Μέρτζου ΗΠ. ΧΡΟΝ. Ἀπὸ τὴ ρουμανικὴ Brad = ἐλάτη, πεύκη, ἢ ἀπὸ τὴν ἀλθανικὴ Bredh = ἐλάτη καὶ σημαίνει δάσος ἀπὸ πεύκα ἢ ἀπὸ ἔλατα). Τὸ γεγονός ἔμως ὅτι πρόκειται γιὰ πρινοδάσος δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἀποψη τοῦ Κ. Μέρτζου.

Μπρέζα (ἡ) : Στ' Μπρέζα. Βοσκότοπος καὶ λίγα χωράφια Δ τοῦ χωριοῦ πρὸς τὸ χωριὸ Κρυφοβός.

Νίκαντρα (τά) : Στὰ Νίκαντρα. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ μὲ θάμνους καὶ ἀγρούς.

Ντρεγούτια (τά) : Στὰ Ντριγούτια. Βοσκότοπος μὲ θάμνους ΒΑ τοῦ χωριοῦ, ἔπου μικρὸ λαγκαδάκι χρησιμεύει γιὰ σύνορο τῶν κοινοτικῶν ἐκτάσεων Κορύτιανης καὶ Πλαίσιας. Στὴν Πλαίσια, τὴν ἴδια τοποθεσία ἐκφέρουν σὰν Τραγούδια ἢ Τριγούτια (Κ. Μέρτζου ΗΠ. ΧΡΟΝ.: Εἰς τὴν σλαυικὴν drugud = δι' ἄλλης ὁδοῦ, drugotan (σλαυικὴ) = δευτερεύουσα. Εἰς τὴν τουρκικὴν doroug = κορυφή. Εἰς τὴν ἀλθανικὴν derk - u - t = χοιρίδιο, γουρουνάκι καὶ Drek - it = ὁ διάβολος (εἰς τὴν χυδαία) καὶ εἰς τὴν ρουμανικὴν trecatoare = στενό).

Πάδες (οἱ) : Σ' τσ' Πάδισ. Ὅμιλλες ἐκτάσεις Β τοῦ χωριοῦ (πάδη = πεδιάδα). (Κ. Μέρτζος: Σλαυικὰ rad = μικρὰ κατοψέρεια). Αὐτὸ ἔμως φαίνεται ὅτι δὲν εὐσταθεῖ γιὰ τὴν περίπτωσή μας γιατί στὰ Κατσανοχώρια πάδη λέμε κάθε ἐπίπεδο μέρος ποῦ μοιάζει μὲ πεδινό.

Πάδη τοῦ Μύλου (ἡ) : Στὸ χωριὸ τὴν προφέρουν ἔτσι: Σ' Μπάτ' Μύλ'. Ἐπίπεγη ἔκταση Α τοῦ χωριοῦ πλησίον τοῦ νερόμυλου.

Παιδιά τ' Παπακώστα (τά) : Στὰ πιδιά τ' Παπακώστα. Θέση στὴν πλαγιά τοῦ βουνοῦ Ἀη - Θανάση ΝΔ τοῦ χωριοῦ, ἔπου εἶναι θαμιμένα δυὸ ἀδέλφια, παιδιὰ κάποιου Παπακώστα, ποῦ εἶχαν καταφύγει ἐκεῖ γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὸ μῦλημα τῆς πανούκλας ποῦ εἶχε πέσει στὰ Κατσανοχώρια τὸ 1822.

Παλιόκουρο (τό) : Στοῦ Παλιόκουρου. Πλαγιά μὲ θάμνους καὶ δάσος ΒΔ τοῦ χωριοῦ. (Ἐκ τοῦ κουρί = δάσος φυλαγμένο, ἀπαγορευμένο. Τουρ.).

Παλιόσπιτα (τά) : Στὰ Παλιόσπιτα. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ, κοντὰ στὴ θέση Μελιανά, ἔπου ἡ θέση τοῦ παλιοῦ χωριοῦ. Ἴσως πρόκειται γιὰ ἐρείπια μικρῆς συνοικίας τοῦ χωριοῦ ἐκείνου.

Παρασπόρια (τά) : Στὰ Παρασπόρια. Ἐκταση στὴν Α παρυφὴ τοῦ χωριοῦ μὲ γόνιμα χωράφια ποῦ καὶ σήμερα καλλιεργοῦνται.

Πεζούλες (οἱ) : Σ' Τσ' Πιζούλις. Χωράφια στὰ Α τοῦ χωριοῦ ποῦ προστατεύονται ἀπὸ τὴν κατοψέρεια μὲ τοίχους, ἔτσι ποῦ μοιάζουν μὲ πεζούλια.

Περδικούλα (ἡ) : Σ' Μπριδικούλα. Ἐκταση Δ τοῦ χωριοῦ ψηλὰ στὸ βουνό, ποῦ κρατᾶει πολλές πέρδικες.

Πετρωτός (ὁ) : Στοῦν Πιτρωτό. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ ποῦ ἔχει πολλές πέτρες.

Πλαταπιδιά (ἡ) : Σ' Μπλαταπιδιά. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ, ἔπου φαίνεται ὅτι ἄλλοτε ὑπῆρχε μεγάλη ἀπιδιά ποῦ ἔμοιαζε μὲ πλάτανο - Πλαταναπιδιά - πλαταπιδιά.

Προικιό (τό) : Στοῦ προικιό. Μεγάλο χωράφι ΒΔ τοῦ χωριοῦ, προικιό κάποιας Κούλας Κωστή, ποῦ οἱ συγγενεῖς της κι ἄλλο τὸ χωριὸ τὸ λένε τώρα ἀκόμη προικιό.

Ράχη τῆς Πούλιας (ἡ) : Στ' Ράχ' τσ' Πούλιας. Θαμνώδης ραχούλα Ν τοῦ χωριοῦ.

Ράχη τοῦ Φώτη (ἡ) : Στ' Ράχ' τ' Φώτ'. Ραχούλα Δ τοῦ χωριοῦ ποῦ δὲν μπορέσαμε νὰ βροῦμε τὴ σχέση της μὲ κάποιον Φώτη.

Ρέντια (τά) : Στά Ρέντια. Τοποθεσία με θάμνους και άγρους ΒΔ του χωριού.

Σαδίζ (τό) : Στου Σαδίζ. Έκτεταμένη κοιλότητα βοσκοτόπων ΝΔ του χωριού, από την οποία δημιουργείται όρμητικός χείμαρρος, το Κοκολάγκαδο, που πνίγει τον κάμπο της Πλαίσιας και που άνήκει σχεδόν έξ ήμισείας στις κοινότητες Κορύτιανης και Πλαίσιας. Ήδε σχετικώς τοπωνύμια Πλαίσιας.

Σαράϊ (τό) : Στου Σαράϊ. Λοφίσκος στο κέντρο του χωριού, όπου υπήρχε το Σαράϊ του γιού του Άλη πασά Μουχτάρ, στο οποίο είχε έγκαταστήσει την άρπαγείσα όμορφη Λαμπρούσιω από το χωριό αυτό και το οποίο έκαψεν ο Μάρκος Μπότσαρης, διερχόμενος από έδω προς την Πλάκα.

Σκάλες ή Σκάλα (ή) : Σ' τ' Σκάλα ή Σ' τσ' Σκάλις. Τοποθεσία Δ του χωριού, όπου ο ήμιονικός δρόμος προς Κρυφοδό περνάει από φυσικά βράχια σκαλοπάτια.

Σκαλοπούλα (ή) : Σ' Τ' Σκαλοπούλα. Φυσική σκάλα μικρής διαδρομής αλλά έξαιρετικά δύσβατη, ΝΔ του χωριού, στον όρεινό όγκο του Άη Θανάση.

Σιόποτο (τό) : Στου Σιόπουτου. Τοποθεσία Δ του χωριού.

Σηκουρτες (οί) : Τοποθεσία με θάμνους ΒΔ του χωριού. Γι αυτό στην Κορύτιανη τον ΒΔ άνεμο (τον κοινό Θρασκιά) τον λένε Σηκουρτέσιο αέρα.

Συκιά (ή) : Άνω και Κάτω. Συνοικία του χωριού που είναι μισή ψηλά σε λόφο κι ή άλλη μισή κάτω από το λόφο. Σ' άπάν Σ'κιά - Σ'Γκάτ' Σ'κιά.

Συκιό (τό) : Στου Σηκιό. Τοποθεσία Β του χωριού όπου άλλοτε υπήρχαν πολλές συκιές.

Τριαλάγγαδα (τά) : Στά Τριαλάγγαδα. Βοσκοτόπος με θάμνους Α του χωριού στην κατωφέρεια που κόβεται από τρίαλαγγάδια σε τρία μεγάλα κομμάτια. (Η τοποθεσία καταλήγει με το ίδιο όνομα στην Κοινότητα Πλαίσιας).

Τσιαχαλάδια (τά) : Στά Τσιαχαλάδια. Μικρά χωραφάκια μικρής αποδόσεως Β του χωριού.

Χάνια (τά) : Χάνια. Θέση ΒΔ του χωριού που στα παλιά χρόνια υπήρχαν χάνια γιατί έδω περνούσε ο ήμιονικός δρόμος Ήωαννίνων - Πρεβέζης - Άρτας.

Χαλκερή (ή) : Στ' Χαλκερή. Τοποθεσία Δ του χωριού προς τά Ραβένια, όπου υπάρχουν χωράφια με πολλά χαλίκια.

Χαλικιό (τό) : Στου Χαλικιό. Τοποθεσία Δ του χωριού όπου επικρατεί το χαλίκι.

Ψευτοπάνος (ό) : Στους Ψευτοπάνου. Χωράφια Δ του χωριού προς τον Κρυφοδό.

Ψηλή Ράχη (ή) : Σν'Ψ'Άη Ράχ'. Τοποθεσία στην ψηλότερη ραχούλα του όρεινού όγκου Ά - Θανάσης Α του χωριού.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΚΩΣΤΑ Π. ΦΩΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΣΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

(δοκίμιο)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ μικρὴ αὐτὴ ἐργασία ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ δείξει πῶς ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἔβλεπε τοὺς Τούρκους, μέσα ἀπὸ τὰ τραγούδια του, ἀφοῦ ἀναγκάστηκε γιὰ πολὺ μεγάλο χρονικὸ διάστημα νὰ συζήσει μ' αὐτούς. Ἡ μελέτη δὲν εἶναι καθαρὰ ἱστορικὴ, γιὰτὶ περιορίζεται στὸ Δημοτικὸ Τραγούδι, δηλαδὴ στὴν παράδοση, πὸν δὲν ἀποτελεῖ καθαρὴ ἱστορικὴ πηγὴ. Ὡστόσο, σχεδὸν πάντοτε, τὰ Τραγούδια μας εἶναι οἱ ἀρνευεῖς μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, μὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας πολὺ συχνὰ ἐπικαλεῖται τὴ μαρτυρία τους γιὰ νὰ διευκρινεῖ οὐκ οὐκ περιόδους τοῦ ἱστορικοῦ μας βίου, νὰ διασαυρώσει ἢ νὰ συμπληρώσει ἱστορικὰς πληροφορίες.

Ἡ μορφή καὶ ἡ ἔκταση τῆς μελέτης ἐπηρεάστηκε βασικὰ ἀπὸ δύο παράγοντες: α) ἡ ἀποδελτίωση καὶ ὁ σχεδιασμός της ἔγινε ὅταν εἶμον ἀκόμη φοιτητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων, β) συμπληρώθηκε καὶ γράφτηκε στὴ Νυρεμβέργη Ἀντ. Γερμανίας, ὅπου σχετικὴ βιβλιογραφία δὲν ἦταν προσιτή. Πιστεύω ὅτι τὸ μικρὸ αὐτὸ δοκίμιο πὸν γράφτηκε μακριὰ ἀπὸ κάθε προκατάληψη καὶ ἀποτελεῖ μὰ μικρὴ συμβολὴ στὸ Ἔτος Παράδοσης, πὸν γιορτάζουμε φέτος, μπορεῖ νὰ βοηθήσει τὸν ἐνδιαφερόμενο νὰ κατανοήσει τὴ συμπεριφορὰ τῶν αἰώνιων ἀνιπάλων μας στοὺς γεμάτους ἔνταση καιροὺς μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κείμενα

1. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἑλληνικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια (ἐκλογή), Ἀθῆναι 1962, τόμ. Α'.
2. Πετροπούλου Δημ., Ἑλληνικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια, Ἀθῆναι 1958, Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 46—47.

Μελέτες

1. Ἀμάντου Κ., Βυζαντινὴ Ἱστορία, ΟΕΔΒ τόμ. Α', Ἀθῆναι 1963, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1957.
2. Βακαλοπούλου Ἀποστ., Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Α' - Δ'.
3. Γούναρη Κ., Χαρακτηρισμοὶ τῶν ξένων ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, περιοδικὸ Παναθήναια, τόμ. ΙΔ', σ. 54 κέξ. (54—56, 84—86).
4. Καψάλη Γερ., Οἱ Τούρκοι ἐκ τῶν Παροιμιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, Λαογραφία, τόμ. Ζ', (1923), σ. 385—421.
5. Λάμπρου Σπ., Ἑθνικὰ ἔθωροις, περιοδικὸν Εἰκονογραφημένῃ Ἑστία, 1895, σ. 130 κέξ.

Λεξικά

1. Ἀνδριώτη Ν., Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, Θεσσαλονίκη 1966.

Συντομογραφίες

Ἀκαδημ.: Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἑλληνικὰ Δημ. Τραγούδια.
Πετροπ.: Πετροπούλου Δ., Ἑλληνικὴ Δημ. Τραγούδια.

ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ ΤΟΥΡΚΩΝ¹

Ἀπὸ τὰ τουρκικὰ φύλα² δύο μόνον ἔμειναν στὴν Ἱστορία οἱ Σελτζούκοι κι οἱ Ὄθωμανοί. Οἱ πρῶτοι ἀρχίζουν νὰ ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ Βυζάντιο ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Που αἰῶνα³ μ.Χ. καὶ ἡ σύγκρουση πού θὰ ἐπακολουθήσει θὰ εἶναι ἰδιαίτερα σφοδρὴ καὶ μακρόχρονη. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀτυχή γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς μάχη στὸ Μαντζικέρτ⁴ τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 1071 μ.Χ. οἱ Σελτζούκοι θὰ ἐγκατασταθοῦν σὲ βυζαντινὰ ἐδάφη τῆς Μ. Ἀσίας⁵ καὶ θὰ ἔρθουν ἔτσι σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἕλληνας. Ὡστόσο ὅμως ποτὲ δὲν συναντοῦμε στὰ Δημοτικά μας Τραγούδια τὸ ὄνομα Σελτζούκοι.

Τὸ ἴδιο σχεδὸν συμβαίνει καὶ μὲ τὸ ὄνομα Ὄθωμανοί. Οἱ Ὄθωμανοὶ Τοῦρκοι, πού ὀνομάστηκαν ἔτσι ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πρῶτου τους ἡγέτη Ὄθμάν, θὰ ἐγκατασταθοῦν ἀρχικὰ στὴν περιοχὴ τῆς Προύσας, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 13ου αἰῶνα μ.Χ., στὴ συνέχεια θ' ἀποκτήσουν ἀνεξάρτητο κράτος, θὰ καταλύσουν τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, θὰ δημιουργήσουν τὴ δική τους μεγάλη Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ θὰ μείνουν στὴ Βαλκανικὴ γιὰ περισσότερα ἀπὸ πεντακόσια χρόνια. Παρ' ὅλο ὅμως τὸ μακρὸ χρονικὸ διάστημα πού θὰ συζήσουν Ἕλληνες κι Ὄθωμανοί, οἱ πρῶτοι πολὺ σπάνια ἀναφέρουν τοὺς Τούρκους μὲ τὸ ἐπίσημό τους ὄνομα Ὄθωμανοί. Ὁ παρακάτω στίχος εἶναι ἀπὸ τὶς σπάνιες περιπτώσεις:

στὰ χέρια τὰ Ὄθωμανικά καὶ τοὺς Σκυλαρβανίτες.

Ἀπὸ τὴ διαπίστωση αὐτὴ γεννιέται εὐλόγα τὸ ἐρώτημα: γιατί δὲν συναντοῦμε αὐτὲς τὶς ἐπίσημες γιὰ τὴν Ἱστορία ὀνομασίες τῶν Τούρκων στὰ Δημοτικά μας Τραγούδια, μιὰ καὶ πού τὰ τελευταῖα εἶναι μιὰ πλούσια καὶ πιστὴ μαρτυρία τοῦ ἱστορικοῦ μας παρελθόντος πού ζυμώθηκε μὲ τὰ δεινὰ Σελτζούκων κι Ὄθωμανῶν; Ἡ ἀπάντηση, κατὰ τὴ γνώμη μου, θὰ ἦταν σχετικὰ εὐκολὴ:

Οἱ κατασκευαστὲς τῶν Τραγουδιῶν, οἱ λαϊκοὶ ποιητάρηδες, ἐμπνέονται ἀπὸ τὰ σύγχρονα γεγονότα, χωρὶς ὅμως νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν προέλευση τῶν Τούρκων, γιὰ παράδειγμα, ἢ γιὰ ἄλλα στοιχεῖα πού ξεφεύγουν ἀπὸ τὴ σφαῖρα τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς ἐντύπωσης. Ἀφοῦ δὲν εἶναι καμιά ἱστορικὴ παιδεία καὶ κυρίως ἀφοῦ δὲν εἶχαν πρόθεση γιὰ ἔρευνες κι ἀναλύσεις εἶναι φυσικὸ νὰ ἀγνοοῦν τὶς ὀνομασίες αὐτὲς καὶ νὰ μὴ τὶς ἀναφέρουν. Ἄλλωστε καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Τοῦρκοι φαίνεται νὰ μὴ μεταχειρίζονται τὰ ἐπίθετα αὐτά, εἴτε σὰν ἀγνώστα εἴτε σὰν αὐτόνοητα. Γι' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς λό-

1. Δὲν εἶναι αὐστηρὰ συγκεκριτικὴ ἡ μελέτη, γι' αὐτὸ δὲν φροντίζω νὰ παραπέμω σὲ ἐπιστημονικὰ ἱστορικὰ ἔργα. Προτιμῶ ν' ἀφήσω τὸ τραγούδι νὰ διηγεῖται ἀβίαστα, ὅπως ἀβίαστα καὶ φυσικὰ ἔβγαινε ἀπὸ τοὺς τραγουδιστάδες τῆς ἐποχῆς. Δίνω μόνο ὀρισμένες ἐξηγήσεις ἢ παραπέμω γιὰ περισσότερα ὅπου αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο.
2. Οἱ πρῶτοι Τοῦρκοι ἤλθαν σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ Βυζάντιο ἤδη ἀπὸ τὸν 6ο αἰ μ.Χ. Βλέπε σχετικὰ Κ. Ἀμάντου, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, τόμ. 1ος, Ἀθήνα 1963 (ΟΕΔΒ), σ. 252—3, 452.
3. ὁ.π., τόμ. 2ος, Ἀθήνα 1957, σ. 210 κέξ.
4. ὁ.π., σ. 246 κέξ.
5. ὁ.π., σ. 272—274, 288—290, 303—307. Ἰδιαίτερα κατατοπιστικὲς εἶναι οἱ σελίδες 329—334 τοῦ ἴδιου τόμου, πού περιέχουν μιὰ ἀνακεφαλαίωση γιὰ τοὺς Τούρκους (καταγωγὴ, ὀνομασία, φύλα κ.ἄ.) ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

γους τὰ ἐπίθετα Ὀθωμανοὶ καὶ Σελτζούκοι, τὰ τόσο γνωστὰ στοὺς ἱστορικοὺς καὶ τοὺς ἄλλους εἰδικούς, τὰ συναντοῦμε σπάνια στὰ Δημοτικά μας Τραγούδια.

Ὅμως πολλὰς φορὲς εἶναι ἀνάγκη νὰ προσδιορίσουμε μὲ ἀκρίβεια ἂν ἓνα περιστάτικὸ ἀφορᾷ τοὺς Σελτζούκους ἢ τοὺς Ὀθωμανούς. Ἡ διάκριση, πὸν γίνεται μὲ ἔμμεσο τρόπο, βασίζεται κυρίως σὲ χρονολογικὰ καὶ τοπικὰ κριτήρια. Στὰ Ἀκριτικὰ Τραγούδια, γιὰ παράδειγμα, ἔχουμε πάντα τοὺς Σελτζούκους (χρονολογικὸ κριτήριον). Τὰ Τραγούδια πὸν προέρχονται ἀπὸ εὐρωπαϊκὰς χῶρας (Θράκη, Μακεδονία) δὲν μποροῦν ν' ἀναφέρονται στοὺς Σελτζούκους, πὸν ὅπως ξέρουμε περιορίστηκαν στὴ Μ. Ἀσία. Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ διευκρινισθεῖ ὅτι τὸ τοπικὸ κριτήριον δὲν εἶναι πάντοτε σίγουρον, γιὰτὶ μπορεῖ νὰ ἔχουμε πολλὰς φορὲς μετακινήσεις πληθυσμῶν — ἀκούσιες ἢ ἐκούσιες — ἀπὸ τόπον σὲ τόπον. Ἔτσι τὸ χρονολογικὸ κριτήριον φαίνεται περισσότερο ἀλάνθαστον. Γενικὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε, μὲ ἐπιφυλάξεις, ὅτι τὰ Τραγούδια ὕστερα ἀπὸ τὸ 1300 μ.Χ. ἀναφέρονται στοὺς Ὀθωμανούς.

Ἄν λείπουν οἱ ἐπίσημες ὀνομασίες τῶν Τούρκων ἀφθονοῦν ἄλλες μὲ διάφορες προελεύσεις καὶ περιεχόμενο. Συχνὰ γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοὺς χρησιμοθεῖ οὗ τόπος τῆς καταγωγῆς, φαινόμενο γενικὸ ἄλλωστε στὴν ἱστορίαν τοῦ ὀνόματος:

Ἔνας κακὸς Τουρκάκης, ἓνας Κόνιανος.

Πετροπ., Α', σ. 31

ἢ

Γυρίστε πίσω, ρὲ Τουρκία ρὲ Παλιοπαροραῖοι.

Ἀκαδημ., σ. 229

(Κόνιανοι ἦταν οἱ Τούρκοι πὸν προέρχονταν ἀπὸ τὸ Ἰκόνιον τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπως καὶ Παροραῖοι αὐτοὶ πὸν κατὰγονταν ἀπὸ τὸ χωριὸν Παρόρι τῆς Σπάρτης).

Οἱ Γενίτσαροι (νέος στρατός), στρατολογημένοι ἀπὸ ἑλληνικὰς καὶ χριστιανικὰς οἰκογένειες, ξεχώριζαν γιὰ τὸν φανατισμὸν καὶ τὴν σκληρότητά τους. Γι' αὐτὸ ἰδιαίτερα σημεῖωνονται στὰ Δημοτικά μας Τραγούδια, μὴ καὶ πολλὰς φορὲς πρωταγωνιστοῦν σὲ ὀμότητες:

Τρεῖς Τούρκοι, τρεῖς Γενίτσαροι, τρεῖς μορφοτσελεπῆδες⁶.

Ἀκαδημ., σ. 102

Πολὺ πρὸ συχνὰ οἱ Τούρκοι δηλώνονται μὲ τὸν περιληπτικὸν ὄρον «Τουρκιά» πὸν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἔθνικόν Τούρκος:

Πολλὴ Τουρκία σηκώθηκε ἀπὸ τὴ Σαλονίκη.

Πετροπ., Α', σ. 214

Ἡ λέξις δὲν ἔχει μόνον ἔθνολογικὸν περιεχόμενο, ἀλλὰ εἶναι φορτισμένη καὶ ἰμὲ ἄλλες ἀποχρώσεις, σχετικὰς πάντα μὲ τὴν συμπεριφορὰ καὶ διαγωγὴν τῶν Τούρκων:

6. Ἀπὸ τὴν τουρκικὴν λέξιν *celebi* = ἄρχοντες.

—Γυρίστε πίσω, ρε Τουρκιά, ρε Παλιοπαροραίοι.

ἹΑκαδημ., σ. 229

Ἐκφράζει δηλαδή παράλληλα ὅλη τὴν ὀργή, τὸ μίσος καὶ τὴν περιφρόνηση τῶν Ἑλλήνων. Εἶναι ἓνα εἶδος βραιοῖς.

Παρόμοιες ἐκφράσεις ἐξακολουθοῦμε νὰ χρησιμοποιοῦμε ἀκόμη καὶ σήμερα, π.χ. «γυφτιά».

Σπάνια ἀναφέρονται οἱ Τούρκοι μὲ τὸ ὄνομα ἹΑγαρηνοί. Στὴν ἀρχὴ ἹΑγαρηνοὶ ὀνομαζόταν οἱ ἹΑραβες, γιατί ὁ γενάρχης τους ἹΙσμαήλ ἦταν γιὸς τῆς ἹΑγαρ, δηλαδή τῆς δευτέρας γυναίκας τοῦ ἹΑβραάμ. ἹΑργότερα, ἀφοῦ οἱ ἹΑραβες ἔγιναν Μουσουλμάνοι, κατάντησε ἹΑγαρηνὸς νὰ σημαίνει Μουσουλμάνος. Ὅταν οἱ Τούρκοι δέχτηκαν τὸν Μουσουλμανισμό ὀνομάστηκαν καὶ ἹΑγαρηνοί. Ἡ ὀνομασία αὐτὴ τῶν Τούρκων, ποῦ ἔχει περισσότερο θρησκευτικὴ προέλευση, δὲν φαίνεται νὰ ἔχει μεγάλη διάδοση μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. ἹἼσως μεταξὺ τῶν περισσότερο μορφωμένων καὶ Ἱιδιαιτέρα τῶν κληρικῶν ἢ χρῆση τῆς νὰ ἦταν συχνότερη. Αὐτὸ τουλάχιστο δείχνει τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα:

Στὸ ρημοκλήσι τοῦ Δυροῦ
 λειτούργια ὁ πρωτοσύγγελος
 . . . . .
 . . . . . «Παντοδύναμε,
 δυνάμωσε τοὺς Χριστιανούς,
 τύφλωσε τοὺς ἹΑγαρηνοὺς
 τὴ μέρα τῆ σημερινή».

ἹΑκαδημ., σ. 169

Γενικὰ πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ παραπάνω Τραγοῦδι δείχνουν ὅτι αὐτὸ ἔχει λογιότερη προέλευση; Πρῶτα-πρῶτα ἢ ἐκλογή τῶν λέξεων δείχνει ἐκκλησιαστικὴ ἐπίδραση. ἹΑπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἢ κάπως ἀδέξια σπικουργία, μὲ τοὺς σπανιότερους ὀχτασύλλαβους Ἱιαμβικούς στίχους, τὸ ἀπομακρύνει καθαρὰ ἀπὸ τὴν ἀνεπιτήδευση κι Ἱἀψογή δημοτικὴ παραγωγή. Συμπερασματικά, μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ λαϊκὸς ποιητάρης — πιθανότατα μοναχὸς ἢ κληρικὸς — μὲ τὴ χρῆση τῆς λέξης ἹΑγαρηνοὶ θέλει νὰ δείξει τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸν Χριστιανισμό καὶ τὸν Μωαμεθανισμό.

ἈΡΒΑΝΙΤΕΣ

Οἱ ἹΑρβανίτες⁷ δροῦσαν οὖν σύμμαχοι ἢ μισοφόροι τῶν Τούρκων. Μουσουλμάνοι στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία ἦταν τὸ Ἱίδιο φανατικοὶ κι ἀνελέητοι διῶκτες τοῦ ἹΕλληνισμοῦ. ἹΑν καὶ ἀνῆκαν σὲ διαφορετικὸ γένος ὅμως πολλὰς φορὲς συγχέονται μὲ τοὺς Τούρκους:

Τὶ τὰ δερβένια τούρκεψαν, τὰ πῆραν ἹΑρβανίτες.

ἹΑκαδημ., σ. 221

ἢ

—σῶπα, σῶπα Βρωμότουρκι, σῶπα Παλιαρβανίτη

Ἱἔ.π., σ. 159

7. Γιὰ τοὺς ἹΑρβανίτες, ἹΑλβανοὺς καὶ ἹΑρβανιτοβλάχους βλ. ἹΑποστ. Ε. Βαζαλοπούλου, ἹἹστορία τοῦ Νέου ἹΕλληνισμοῦ, τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1961, σ. 26—34.

Ἡ σύγχυση αὐτὴ δὲν προέρχεται ἀπὸ ἀπλοϊκὴ ἄγνοια ἢ ἀκόμη ἀπὸ ἕνα ἀδέξιο παραγέμισμα τοῦ στίχου, σύμφωνα μὲ τὸ γνωστὸ στὰ Δημ. Τραγούδια φαινόμενο, ὅπου πολλὰς φορὰς τὸ δεύτερο ἡμιστίχιο στὸν δεκαπεντασύλλαβο ἐπαναλαμβάνει ἢ συμπληρώνει τὸ πρῶτο. Ἀντίθετα ὁ ἔθνομολογικὸς αὐτὸς συμφυρμὸς εἶναι ἀπόλυτα δικαιολογημένος μὰ καὶ ποῦ Τοῦρκοι κι Ἀρβανίτες δροῦν πάντα μαζί, μοιράζονται τὴ λεία τοῦ πολέμου κι ἔχουν σὰν κοινὸ στόχο τοὺς «Γκισαύρηδες». Κλασσικὰ παραδείγματα ὁ Ἀλῆ-πασάς ὁ Τεπενλῆς καὶ ὁ Ὁμέρ Βρυόνης. Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ Ἀρβανίτες συμπεριφέρονται ὅμοια μὲ τοὺς ἀφέντες τους, ἀφοῦ δὲν ξεχωρίζουν οὔτε κατὰ τὴν ἔθνικὴ οὔτε κατὰ τὴ θρησκευτικὴ συνείδηση, δικαιολογημένα οἱ Ἕλληνες δὲν τοὺς ξεχωρίζουν στὰ Τραγούδια τους.

Δὲν λείπουν ὅμως καὶ οἱ περιπτώσεις ὅπου οἱ Ἀρβανίτες διακρίνονται καθαρὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἡ Ἀρβανιτιὰ ἄλλος λαός, ἄλλο γένος:

Ἀρβανιτιὰ μὰς πλάκωσε, θέλει νὰ μὰς σκλαθῶσει.

Ἀκαδημ., σ. 148

Ἀρβανιτιὰ μαζεῦεται σὰν φύλλα, σὰν χορτάρια.

ἴ.π., σ. 148

Αὐτονόητο εἶναι ὅτι Ἀρβανιτιὰ εἶναι ὁ ἀντίστοιχος ὄρος γιὰ τοὺς Ἀρβανίτες ὅπως Τουρκιά, γιὰ τοὺς Τούρκους, μὲ τὸ ἴδιο ἐννοιολογικὸ καὶ σαρκαστικὸ περιεχόμενο.

ΝΕΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ — ΝΕΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

Γιὰ ν' ἀποδώσουν μὲ ἀκρίβεια οἱ Ἕλληνες πράξεις κι ἐνέργειες ποῦ ἦταν ἴδιες καὶ χαρακτηριστικὲς τῶν Τούρκων, ἀναγκάστηκαν νὰ πλάσουν καινούργιες λέξεις μὲ ρίζα τὸ «τουρκος». Οἱ λέξεις αὐτὲς συνοψίζουν κι ἀντικατοπτρίζουν ὅλη τὴν ὀδυνηρὴ καὶ τραγικὴ ἐμπειρία τῶν ὑπόδουλων ἀπὸ τὴν θάναση κι ἀπερίγραπτη συμπεριφορὰ τῶν κατακτητῶν. Ἀνείπωτη ἢ συμπεριφορὰ τους κι ἀνικανο τὸ μέχρι τότε λεξιλόγιο νὰ τὴν ἐκφράσει.

Συνήθως ἔχουμε τὴ δημιουργία ρημάτων, γιὰτὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ λόγου τὰ ρήματα δηλώνουν οὐσιαστικότερα τὴν ἐνέργεια. Ἔτσι πολὺ συχνὰ συναντοῦμε τὸ ρῆμα «τουρκεύω»:

—Γιὰ σὶκω ἀπάνω, Μάρκο μου, καὶ μὴ βαριοκοιμῶσαι
τὸ Μισολόγγι τούρκεψε, ἦ γι ἄρτα κινδυνεύει...

Πετροπ., Α', σ. 216

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ περιχόμενο τοῦ προηγούμενου δίστιχου τὸ «τουρκεύω» ἔχει ἐδῶ παθητικὴ σημασία καὶ δηλώνει ὅτι ἕνας τόπος πέφτει στὰ χέρια τῶν Τούρκων μὲ ὅλα τὰ δυσάρεστα ἐπακόλουθα. Τὸ ἐπόμενο ρῆμα «τουρκεύω» εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ προηγούμενο στὴν κρητικὴ ὅμως διάλεκτο καὶ μὲ διάθεση ἐνεργητικῆ:

Κι ὄντεν τὸν ἀπογδέρνασιν εἰς τὴν δεξιάν του χέρα
στοὸ κάστρο ἐτουρκεύασιν τὴ μιά του θυγατέρα!

Πετροπ., Α', σ. 163

Ὅπως εὐκόλα συμπεραίνει κανεὶς τὸ ρῆμα σημαίνει βασανίζω μὲ τὴ μέθοδο τῶν Τούρκων κι ἐφ' ὅσον πρόκειται γιὰ γυναίκα ἀρκετὰ ἀνάγλυφα μὰς ὑποβάλλει τὴν ἔκταση καὶ τὴ μορφή τῶν θηριωδιῶν. Νωπὰ ἄλλωστε γεγονότα ἀπὸ τὴν πρόσφατη κυπριακὴ τραγωδία μὰς βοηθοῦν γιὰ μὰ καλύπτερη ἀναπαράσταση τῶν μεθόδων ποῦ ἀπὸ παλιότερα ἀγαποῦσαν.

Παρόμοια σημασία με τὸ προηγούμενο ἔχει καὶ τὸ «τουρκοπαιδεύω»:

Τοὺς πήρανε, τοὺς πήγανε σὲ μιὰ ψηλὴ ραχοῦλα,
τοὺς βάλανε τ' ἀπίστομα καὶ τοὺς τουρκοπαιδεύουν.

Δὲν μπορεῖ νὰ προσθέσει κανεὶς περισσότερα σὲ τοῦτο τὸ κεφάλαιο, γιατί οἱ λέξεις καὶ ἡ φαντασία ὠχριοῦν μπροστὰ στὶς ἐπινοήσεις τῶν βασανισμῶν. Μόνο ἀνάλογες ἐμπειρίες μποροῦν νὰ βοηθήσουν οὐ μὰ μερική τους σκιαγράφηση.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

Γιὰ τοὺς Τούρκους οἱ Ἕλληνες ἦταν οἱ ἄπιστοι Γκιαούρηδες, γιατί δὲν πίστευαν στὸν Μωάμεθ· ἀντίθετα γιὰ τοὺς Ἕλληνες οἱ Τούρκοι ἦταν οἱ ἄπιστοι καὶ γι' αὐτὸ κατώτεροι. Τοῦτο τὸ τονίζουν συχνὰ στὰ Τραγούδια τους. Ἔτσι ὁ καπετάνιος προτιρέπει πάνω στὴ μάχη ἅ παλληκάρια νὰ μὴ δείξουν καμιά ψυχὴ, κανένα ἔλεος γιὰ τοὺς ἄπιστους:

Τῶν Τούρκων αἶμα χύσετε, ἀπίστους μὴ ψυχᾶτε.

Πετροπ., Α', σ. 200

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ διαφορετικὴ καταγωγὴ ἔδινε συχνὰ τὴν εὐκαιρία γιὰ ὑποτιμητικὸς χαρακτηρισμοὺς καὶ ὑβριστικὰς ἐκφράσεις:

«Γυρίστε πίσω, ρὲ Τουρκιά, ρὲ Παλιοπαροισαί⁸».

Ἀκαδημ., σ. 229

Ἐχουμε δεῖ παραπάνω τὸ περιεχόμενο τῆς ἔκφρασης «Τουρκιά». Τὸ παλιὸς σὺν πρῶτο συνθετικὸ ἔχει περιληπτικὰ τὴν ἔννοια τοῦ κακός. Παρόμοιες ἐκφράσεις εἶναι σὲ χρῆση ἀκόμη καὶ σήμερα, ὅπως «παλιόπαιδο», «παλιάνθρωπος» κ.ἄ.

Τὸ ἴδιο πνεῦμα ἐκφράζει καὶ ὁ παρακάτω χαρακτηρισμὸς:

Σώπα, σώπα Βρωμότουρκι, σώπα Παλιαρβανίτη.

ὁ.π., σ. 159

Τὸ πρῶτο συνθετικὸ «βρωμο» ἔχει μεταφορικὸ ἠθικὸ περιεχόμενο. Ἴσως νὰ ἔχουμε στὴ σχετικὴ ἔκφραση κατάλοιπα παλιότερων ἀντιλήψεων, ποὺ φτάνουν μέχρι τὶς μέρες μας, κατὰ τὶς ὁποῖες ἄλλοθενεῖς καὶ ἀβάφτιστοι, π.χ. Τούρκοι, Γύφτοι, ἔχουν μιὰ παράξενη μυρουδιά. Ὅπως οὐδὲ ποτε τὰ φυσικὰ αἶτια (ἀπλυσιά) κατώτερων πολιτιστικὰ ἀνθρώπων δημιούργησαν αὐτὲς τὶς ἐθνικοθηροσκευτικὰς δοξασίες. Στὴν περίπτωσή μας ἐκφράζει τὸν ἠθικὰ βρώμικο, τὸν κακὸ Τούρκο, ὅπως καὶ ἡ ἐπόμενη ἔκφραση:

νὰ μὴν τὰ βροῦνε (τὰ κόκκαλα) Λιάπηδες⁹, Τούρκοι μαγαρισμένοι.

Ἀκαδημ., σ. 153

Ἡ λαϊκὴ ψυχὴ ἐπιζητεῖ ν' ἀνακατηρίσει πάντοτε τοὺς ἀνθρώπους με παραστατικὸ τρόπο. Σχετικὰ με τοὺς Τούρκους ἔπλασε μιὰ σειρά ἀπὸ ἐκφράσεις με βάση τὴ λέξη «σκύλος». Τὸ σαρκολόβο αὐτὸ ζῶο — πολὺ συμπαθητικὸ κατὰ τὰ ἄλλα — διαστέλλει ἀκόμη καὶ σήμερα γιὰ τὸν Ἕλληνα τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ καὶ συμπεριφορὰ ἀπὸ τὴν ἀπάνθρωπη.

8. Ἀπὸ τὸ χωριὸ Παρόφι τῆς Σπάτης· βλ. Ἀκαδημίας Α', σ. 229, σημ. 3.

Σὲ χρῆση εἶναι ἀκόμη ἐκφράσεις ὅπως «σκυλίσια ζωή», «σκύλα μάνα», κ.ἄ. Στὰ τραγούδια μας παρόμοιοι χαρακτηρισμοὶ εἶναι ἀρκετὰ συχνοί:

Οἱ Ἑγγλέζοι τὴν ἐπούλησαν (Πάργαν) εἰς τὰ σκυλιὰ τοὺς Τούρκους.

ὅ.π., σ. 153

Ποῦ πάτε βρὲ βρωμότουρκοι κι ἐσεῖς παλιοζαγάρια.

Πετροπ., Α', σ. 192

Τί λέτε αὐτοῦ βρωμόσκυλα, σκυλιὰ μαγαρισμένα.

Ἄκαδημ., σ. 157

Ἡ ἔκφραση παλιοζαγάρια ἀποδίδει τὴν ἔννοια παλιόσκυλα, ὅπως καὶ τὰ μαγαρισμένα σκυλιὰ τὰ βρωμόσκυλα. Ἀνάγκη ἐδῶ νὰ τονίσει κανεὶς ὅτι μὲ τὶς σχετικὲς ἔννοιες ἀποδίδονται ἠθικὲς ιδιότητες τῶν Τούρκων μὲ ὑπαινιγμοὺς γιὰ τὴ θρησκεία καὶ τὴν καταγωγή τους.

Ἄν καὶ οἱ προηγούμενοι χαρακτηρισμοὶ ἀναφερόταν γενικὰ στὸ σύνολο, δὲν λείπουν ἄλλοι γιὰ γνωστούς κι ἐπώνυμους ἀξιωματούχους:

νὰ μὴ τὸ πάρει ἡ παγανιὰ καὶ ὁ Γιουσοῦφ Ἀράπης

καὶ μοῦ τὸ πάει στὰ Γιάννινα τ' Ἀλῆ-πασᾶ τοῦ σκύλου.

Πετροπ., Α', σ. 183

Γιὰ τὸν Τουρκαλβανὸ Ἀλῆ εἶναι περιττὰ τὰ σκόλια, γιατί ἦταν γνωστὴ ἡ σκληράδα καὶ ἡ μπαμπεσιὰ (ἀπιστία) του.

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο χαρακτηρίζεται κι ἄλλος γνωστὸς Τοῦρκος:

Ποῦ πᾶς, Μουχτάρη Σκοταρᾶ καὶ σκύλε Σελικτάρη;

ὅ.π., σ. 191

Πὸ ἀσυνήθιστες καὶ γι' αὐτὸ πὸ ἐνδιαφέρουσες εἶναι οἱ παρακάτω ἐκφράσεις τοῦ Θανάση Διάκου γιὰ τὸν Ὁμῆρ Βρυώνη:

Ἄς ἔρχεται ὁ κερατὰς κι ἄς ἔρχεται ὁ μουρτάτης

τώρα νὰ ἰδεῖ τὸν πόλεμο, τ' ἄρματολῶν τουφέκια

ν' ἰδεῖ τοῦ Διάκου τὸ σπαθί, πῶς παίζει μὲ τὸ αἷμα.

Πετροπ., Α', σ. 215

Κερατὰς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει συζυγικὴ πίστη καὶ κατ' ἐπέκταση ὁ ἔκφυλος (βλ. καὶ Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τοῦ Ν. Ἀνδριώτη): μουρτάτης εἶναι ὁ ἀρνησὶθρησκός, γενικὰ αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει οὔτε ἱερὸ οὔτε ὄσιο. Ἴσως νὰ ἔχουμε ἐδῶ ὑπαινιγμοὺς γιὰ τὴ σκανδαλώδη ζωὴ τῶν πασάδων στὰ χαρέμια καὶ τὴν ἠθικὴ τους ἀναλγησιὰ. Πάντοτε ὁ ἀνατολίτικος τρόπος ζωῆς μέσα στὴ χλιδὴ καὶ τὴν ἄνεση ἦταν γιὰ τὸ φτωχὸ καὶ λιποδαίτη Ἕλληνα ἀφύσικος καὶ ἀνήθικος.

Κατὰ τὴ διαπραγματεύση τοῦ θέματος εἶμαι ὑποχρεωμένος σὲ πολλὰ σημεῖα νὰ ἐφαρμόζω τὴν τακτικὴ τοῦ «πόλεμος καὶ εἰρήνη». Πολλὲς φορὲς στὶς βίαιες συγκρούσεις μεταξὺ τῶν δύο λαῶν παρεμβάλλονται ἐπεισόδια τοῦ καθημερινοῦ εἰρηνικοῦ βίου, ἀπ' ὅπου λείπει ἡ ἐμπάθεια, ἡ ἔνταση καὶ ἡ προκατάληψη, ὅπως στὸ παρακάτω Τραγούδι (Παραλογή) ποὺ ἀναφέρεται στὴν ὑπερφυσικὴ ὁμορφιά μιᾶς Τουρκοπούλας:

Μιά Ἐμίρισα, Ἐμιροπούλα κόρη
 ἔπεθύμησε κάτω γιαλὸν νὰ πλύνει.
 Ἐνεφύσπεν γλυκὺς βοριάς ἀέρας
 κι ἀνεσῆκωσε τῆς κόρης τὴν ποδίτσα
 κι ἀνεφάνηκεν ὁ ποδοστράγαλός της
 ἔλαμψ' αἰγιαλός, ἔλαμψαν καράβια.

Ἄκαδημ., σ. 469

Ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ γλώσσα, ποὺ ἔχει πολλὰ στοιχεῖα τῆς λόγιας βυζαντινῆς, θὰ πρέπει τὸ Τραγούδι νὰ εἶναι ἀρκετὰ πρῶμιο, νὰ γράφτηκε δηλαδὴ πρὶν τὸν 13ο αἰ μ.Χ. καὶ πιθανότατα ν' ἀναφέρεται στοὺς Σελτζούκους. Ἐμίρης ἦταν Ἀραβας διοικητής· ὁ τίτλος χρησιμοποιεῖται ἀργότερα καὶ γιὰ τοὺς Τούρκους ἀξιωματούς. Σὲ ἄλλες παραλλαγές τοῦ ἴδιου Τραγουδιοῦ ἢ Ἐμίρισα ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὴ Χιώτισσα (βλ. Ἄκαδημ., Α', σ. 469 - 470).

Διαφορετικὸ τὸ μοτίβο σὲ ἓνα ἄλλο Τραγούδι, ὅπου μὲ δόλο καὶ πονηριὰ ἓνας νεαρὸς Τούρκος κατορθώνει νὰ ξεγελάσει τὴ βασιλοπούλα τοῦ «Κάστρου τῆς Ὠριάς» καὶ νὰ ἐμπορθῆσει τὸ ἄπαρτο φρούριο:

Κι ἓνας μικρὸς Τουρκίτσος, ρωμιογύριστος
 ρόκα καὶ ροκοστέλι βάλ' σὰ χέρια του.
 Μαξιλαρίτσα βάλλει κ' ἐμπροζώσκειται
 κ' ἐγέντουνε γυναίκα, θαρασμένησα (= ἔγκυος)
 τὸ κάστρο ἴλογυρίζει καὶ μοιρολογᾷ.

Ἄκαδημ., σ. 89

Ἡ βασιλοπούλα ξεγελιέται ἀπὸ αὐτὸ τὸ τέχνασμα καὶ τοῦ ἀνοίγει τὴν πόρτα. Τὴν ἴδια στιγμή οἱ λοιποὶ Τούρκοι, ποὺ καιροφυλακτοῦσαν, ὄρμουν καὶ παίρνουν τὸ κάστρο. Σὲ ἄλλη παραλλαγή τοῦ ἴδιου Τραγουδιοῦ ὁ Τούρκος μεταμφιέζεται σὲ καλόγερο κι ἐξαπατᾷ ἔτσι τὴν ὁμορφὴ κόρη τοῦ βασιλιᾶ.

Ἄλλο Τραγούδι, ἀρκετὰ παλιό, ἐξάγει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πονηριὰ, καὶ τὴν τουρκικὴ πολεμικὴ δεινότητα:

Ὁ Τούρκος πονηρὸς εἶν' καὶ νύχτα πολεμᾷ.

ἴ.π., σ. 76

Ἴσως οἱ μεγάλες καταστροφές τῶν Βυζαντινῶν στὸ Μαντζικέρτ τὸ 1071 καὶ ἑκατὸ χρόνια ἀργότερα στὸ Μυριοκέφαλο (1176 μ.Χ.) νὰ δημιούργησαν τὴν ἐντύπωση γιὰ τὴν πολεμικὴ ἀνωτερότητα τῶν Τούρκων, μὲ ἀποτέλεσμα σ' αὐτὴ τὴν πρώτη φάση νὰ θεωροῦνται ἀτύπητοι:

Καὶ 'κ' εἶπα σε, Γιαννάκη μ', οὐριον βεργίν
 στῶν Τούρκων τοὺς πολέμους μὴ καυκίσκεσαι.

Ἄκαδημ., σ. 78

ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ — ΑΡΠΑΓΕΣ

Ἡ στρατολόγησι χριστιανοπαίδων καὶ ἰδιαίτερα ἑλληνοπαίδων ἦταν μιὰ

10. Ἀπόστ. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Β', Θεσ/νίκη 1964, σ. 53 κέξ.

πάγια τακτική τοῦ ἐπίσημου τουρκικοῦ κράτους. Γιὰ τὸν Ἑλληνομοῖ ἡ τακτικὴ αὐτὴ ἦταν μιὰ ἐπικίνδυνη ἀφαίμαξη, ἐνῶ ἀντίθετα γιὰ τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία μιὰ πολυποικίλη τόνωση τῶν δυνάμεών της μὲ τὴ δημιουργία τῶν περιφημῶν γενιτσαρικοῦν ταγμάτων ἢ μὲ τὴν ἐπάνδρωση ἄλλων νευραλγικῶν ὑπηρεσιῶν.

Τὸ παρακάτω Τραγούδι μιλάει ἀρκετὰ εὐγλωττα γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο γινόταν τὸ παιδομάζωμα:

Ἐβγῆκαν τὰ νιζάμια (= αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα)
 νὰ πάρουνε παιδιά'
 δὲν πῆραν ἀπ' τὴν Πόλην
 οὐδὲ ἀπ' τὰ νησιά,
 μόν' πῆραν ἀπὸ τὴν Κόντζα (= Κόνιτσα)
 δυὸ ἔμορφα παιδιά'
 τὸ ἓνα τὸ γλυτῶσαν
 μὲ δώδεκα φλουριά
 . . . . .

Πετροπ., Α', σ. 156

Κατὰ τὸ λαϊκὸ ποιητάρη τὸ παιδομάζωμα τὸ ἔκαναν τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα. Προτιμοῦν τὰ παιδιὰ, γιὰτὶ θὰ μπορούσαν εὐκόλα νὰ μεταπλάσσουν τὴν ἀκόμη ἀσχημάτιστη προσωπικότητά τους καὶ νὰ τὰ μεταβάλουν σὲ φανατικοὺς Μουσουλμάνους καὶ διῶκτες τοῦ Ἑλληνομοῖ. Ἐπίσης τὰ παιδιὰ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἄμορφα, νὰ ἔχουν δηλαδὴ μιὰ ἰσχυρὴ βιολογικὴ καὶ κοινωνικὴ ἴσως καταβολή. Γεννιέται ὅμως τὸ ἐρώτημα: Γιὰτὶ

δὲν πῆραν ἀπ' τὴν Πόλην
 οὐδὲ ἀπ' τὰ νησιά,
 μόν' πῆραν ἀπ' τὴν Κόντζα;

ὁ.π., σ. 156

Ἐδῶ ἔχουμε μιὰ κλασσικὴ περίπτωση παρανομίας ὡς πρὸς τὶς σουλτανικὲς ἐντολές. Τὸ αὐθαίρετο παιδομάζωμα γίνεται συνήθως σὲ ἀπομακρυσμένα χωριά, μακριὰ ἀπὸ τὸ μάτι καὶ τὸν ἔλεγχο τῶν τούρκικων ὑπηρεσιῶν. Οἱ πλούσιοι γονεῖς ἢ καὶ ἄλλοι συγγενεῖς τῶν παιδιῶν φαίνεται πὼς μπορούσαν νὰ ἐξαγοράζουν πολλὰς φορὲς τὰ παιδιὰ πού στρατολογοῦνταν, ἀφοῦ πλήρως νὰ βέβαια ἄδρά. Οἱ φιλοχρήματοι Τούρκοι ὑπάλληλοι συχνὰ ἀθετοῦσαν τὶς σουλτανικὲς ἐντολές μπροστὰ στὸ χρῆμα. Γενικὰ τὴν τουρκικὴ φιλοχρηματία καὶ ἀπληστία τὴν ἐκφράζει ὁ λαὸς μας πολὺ παραστατικὰ μὲ μιὰ γνωμικὴ παροιμία:

Τοῦρκον εἶδες, ἄσπρα θέλει
 κι ἄλλον εἶδες, κι' ἄλλα θέλει.

(ἄσπρα= ἀσημένια νομίσματα)

Γιὰ τὸ μέγεθος τῆς παρανομίας καὶ ἀπληστίας μᾶς μιλάει ἓνα ἄλλο Τραγούδι, κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ Τάταρης, δηλαδὴ ὁ ταχυδρόμος (ἀπεσταλμένος) τοῦ Σουλτάνου ἀρπάζει ἀπὸ μία μάννα τὰ ἐννιά παιδιὰ της (Πετροπ., Α', σ. 156). Ὁ πόνος τῶν γονέων σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, πού ἔχαναν γιὰ πάντα τὰ παιδιὰ τους, ἦταν ἀπερίγραπτος. Τὸν βλέπουμε νὰ ἐκφράζεται μὲ κατάρες κι ἀναθέματα στὸ παρακάτω τραγούδι:

Ἄναθεμά σε, βασιλιά, καὶ τρίαναθεμά σε
 μὲ τὸ κακὸ ὀπόκαμες, μὲ τὸ κακὸ ποῦ κάνεις
 στέλνεις, δένεις τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παπάδες
 νὰ μάσεις παιδομάζωμα, νὰ κάμεις γενιτσάρους.
 Κλαίῖν' οἱ γονεοὶ τὰ παιδιά κι οἱ ἀδερφές τ' ἀδέλφια,
 κλαίγω κι ἐγὼ καὶ καίγομαι κι ὅσο θὰ ζῶ θὰ κλαίω,
 πέρασι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου...

Ἄκαδημ., σ. 133

Ἀπὸ τὸ παραπάνω τραγούδι συμπεραίνει κανεὶς ἀκόμα ὅτι στὸ παιδομάζωμα ἦταν ὑποχρεωμένες νὰ βοηθοῦν καὶ οἱ τοπικὲς ἑλληνικὲς ἀρχές. Ἦταν φυσικὸ ν' ἀπευθύνονται πρὸς αὐτὲς οἱ Τούρκοι, γιατί γινώριζαν καλὰ τὴν οἰκογενειακὴ καὶ κοινωνικὴ κατάσταση τῶν συμπολιτῶν καὶ συγχωριανῶν τους καὶ θὰ μπορούσαν νὰ «ὑποδείξουν» τὰ πιὸ κατάλληλα παιδιά γιὰ τὴ στρατολόγησι. Ἀκόμη ἔτσι θὰ γινόταν τὸ παιδομάζωμα μὲ κάποια δικαιοσύνη καὶ θ' ἀποφεύγονταν οἱ καταχρήσεις. Δὲν γίνεται ὅμως λόγος ἐδῶ γιὰ τὸ ἂν ἔδειχναν προθυμία ἢ ὄχι οἱ ἑλληνικὲς τοπικὲς ἀρχές σ' αὐτὴ τὴν αἰματηρὴ φορολογία. Ἴσως αὐτὸ θὰ μπορούσε ν' ἀποτελέσει τὸ θέμα μιᾶς ἄλλης μελέτης. Γιὰ τὴν δικαιοσύνη τῶν Τούρκων δὲν πρέπει νὰ γίνεται λόγος, ἀφοῦ ἀπαντῶντα χτυποῦσαν τὶς ἴδιες οἰκογένειες:

Πέρασι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου...

ὁ.π.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐπίσημες καὶ προγραμματισμένες ἀρπαγές Ἑλληνοπαίδων, ποὺ εἶχαν σὰν σκοπὸ τὴν ἐπ'ἀνδρωσι τῶν γενιτσαρικῶν ταγμάτων ἢ ἀκόμη καὶ τὴ στελέχωσι σπουδαίων τους ὑπηρεσιῶν, οἱ Τούρκοι μπορούσαν κατὰ τὴν ὁρεξὴ τους ν' ἀρπάζουν αὐθαίρετα — ἀφεντιάδες ἄλλωστε ἦταν — νέους, γυναῖκες, παιδιά μὲ σκοπὸ τὸν ἐξανδραποδισμό, δηλαδὴ τὸ πούλημα στὰ σκλαβοπάζαρα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Β. Ἀφρικῆς:

Βῆγαν καράβια τούρκικα κι ἐπῆραν τὰ ρωμαίικα,
 πῆραν μαννάδες μέπαιδιά καὶ πεθερές μὲ νύφες.

Ἄκαδημ., σ. 270

Πιθανὸν τὸ ἀπόσπασμα ν' ἀναφέρεται σὲ πειρατικὰ ἐπεισόδια, πολὺ συνηθισμένα ἄλλωστε κατὰ τὸ μεγαλύτερο διάστημα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὡστόσο δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχουμε ἐπιδρομὲς πολεμικῶν ἢ καὶ ἐμπορικῶν πλοίων. Παρόμοιες ἀρπαγές θυμίζει ἕνα ἀκόμη ἀπόσπασμα:

Τὸν μορφογιὸ ἐκλέψασι οἱ Τούρκοι ἔπο τὴ θάρδια.

Πετροπ., Α', σ. 147

Τὸν ἔκλεψαν γιατί ἦταν νέος καὶ ὁμορφος· θὰ ἔβρισκαν ἔτσι καλὸ ἀγοραστή. Στὰ χαμένα ἢ ἀρραβωνιαστικιά τοῦ νέου προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐξαγοράσει, προσφέροντας στὴ δυστυχία τῆς ἀκόμη καὶ τὸν ἑαυτὸν τῆς:

κι ἂν δὲν σὰς φτάνουν αὐτὰ δά, πουλῶ τὴν ἀπατὴ μου.

ὁ.π., σ. 147

Ὅμως ὅλα αὐτὰ τὰ δεινὰ τῆς σκλαβιᾶς δὲν θὰ μείνουν χωρὶς ἀπάντησι.

ούμφωνα με τὸν φυσικὸ — κι ἀνθρώπινο — νόμο ἡ καταπίεση θὰ δημιουργήσῃ τὴν ἀντίδραση.

ΑΦΥΠΝΙΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ — ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ

Ἀπὸ τὴν ἐπομένῃ τῆς ᾿Αλωσης (1453) ὁ Ἑλληνισμὸς ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία¹¹ τοῦ ἐλπίζοντα καὶ σὲ μία Σταυροφορία ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Δύσης. Δυστυχῶς ὅλες οἱ σχετικὲς κινήσεις στὴ Δύση δὲν εἶχαν κανένα πρακτικὸ ἀποτέλεσμα, εἴτε γιὰτὶ οἱ Δυτικοὶ εἶχαν τὰ δικά τους προβλήματα εἴτε γιὰτὶ δὲν εἶχαν πραγματικὴ διάθεση γιὰ τὴν ᾿Ορθόδοξη ᾿Ανατολή. Μὲ τὸ πέρασμα ὅμως τοῦ χρόνου ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὶς σχετικὲς προσπάθειες στὴ Δύση περιορίζεται στὸν ἑαυτὸ του, συνειδητοποιεῖ τὶς πραγματικὲς του δυνάμεις, ἀνασυντάσσεται καὶ ἀρχίζει μόνος του συστηματικὴ δυναμικὴ ἀντίσταση. Τὸ μαχητικὸ καὶ ἥρωϊκὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐκφράζουν τὰ πολυλυάριθμα κλέφτικα τραγούδια μας.

Ὅταν ἡ κλεφτουριά εἶχε ἀρχίσει νὰ γίνεταί ἐπικίνδυνη γιὰ τὴν ᾿Οθωμανικὴ Αὐτοκρατορία οἱ Τοῦρκοι ἀντιδρῶν με δραστικὰ μέτρα ἐφαρμολόγοντας τὴν τακτικὴ τῶν ἀντιποίνων:

σὸν τούτ' τῆ φετινῆ χρονιά πουτές νὰ μὴ ξανάρθει,
βγῆκαν οἱ Τοῦρκοι στὰ χωριά κι δέρνουν κι ἀρπάζουν!

᾿Ακαδημ., σ. 276

Τ' ἀντίποινα δὲν εἶναι πάντοτε τὰ ἴδια κι ἔχουν σχέση ὅπωςδήποτε με τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον, τὴν ἔκταση καὶ τὴν ἔνταση τῆς δραστηριότητος τῶν κλεφτῶν, τὴν τακτικὴ τῶν τοπικῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ἢ ἀκόμη καὶ τὴν ἐπίσημη τακτικὴ τῆς Πύλης. Ἔτσι στὸ παρακάτω ἀπόσπασμα τὰ μέτρα γίνονται πρὸ σκληρὰ:

Τ' εἶν' τὸ κακὸ πὸ πάθαμε ἐμεῖς οἱ μαῦροι κλέφτες;
Μᾶς χάλασε ὁ Βελῆ-πασᾶς, μᾶς πῆρε σὲ γαζέπι¹²,
μᾶς πῆρε τὶς γυναῖκες μας, μᾶς πῆρε τὰ παιδιά μας,
στὸν Τύρναβο τοὺς πάγησε, πεσκέσι τοῦ Βεζύρη.

Πετροπ., Α', σ. 208

Βέβαια σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς οἱ κατακτητὲς, γιὰ νὰ τρομοκρατήσουν τὸν πληθυσμὸ καὶ νὰ κάμψουν τὴν ἀγωνιστικότητά τῶν ξεσηκωμένων, κατέφευγαν στὰ γυναικόπαιδα. Ἐκεῖνο πὸ μᾶς παραξενεύει ἐδῶ εἶναι ἡ ἀνατολίτικη νοοτροπία σύμφωνα με τὴν ὁποία οἱ ἀνθρώπινες ζωὲς εἶναι ἀπλὲς μονάδες στὶς ὀρέξεις τῶν διαφόρων ἀξιοματούχων τῶν κατακτητῶν. Ἔτσι οἱ μικρότεροι (πασάδες) δωρίζουν τὴ λεία τους στοὺς μεγαλύτερους (βεζύρηδες).

Ὁ τουρκικὸς φανατισμὸς δὲν κάνει καμιά διάκριση. Κι αὐτὰ ἀκόμη τὰ θρησκευτικὰ κέντρα, πὸ ὡς γνωστὸν ἦταν κατοχυρωμένα με διάφορα πρόνομια, δὲν ξεφεύγουν ἀπὸ τὴν ἐκδικητικὴ ἀπειλή τῶν Τούρκων:

Τοῦρκοι θὰ χαλάσουνε χωριά καὶ μοναστήρια.

᾿Ακαδημ., σ. 215

11. ὁ.π., τόμ. Γ', Τουρκοκρατία 1453—1669. Οἱ ἀγῶνες γιὰ τὴν πίστη καὶ τὴν ἐλευθερία.

12. ᾿Απὸ τὴν ἀραβικὴ gazep = ὀργή, ἀγανάκτηση.

Τὸ ρῆμα χαλνῶ ἢ χαλάω ἔχει ἐδῶ εὐρύτερη σημασία καὶ σημαίνει καταστρέφω χωρὶς διάκριση, φονεύω, αἰχμαλωτίζω, ἀρπάζω.

Τὰ προηγούμενα περιστατικά ἀναφερόταν γενικὰ στὸ ἀνώνυμο πλῆθος τῶν θυμάτων. Ὅταν καμὰ φορὰ ἔπεφτε στὰ χέρια τους κάποιος ἀρχηγὸς κλεφτῶν τότε ἡ περιποίηση ἦταν ἰδιαίτερη γιὰ παραδειγματιμὸ καὶ φρονηματιμὸ τῶν ὑπολοίπων:

Τὸν Κόλλια τόνε πιάσανε, τὸν πᾶνε γιὰ παλούκι.

Πετροπ., Α', σ. 182

Δὲν θὰ μπορούσα εὐκόλα ν' ἀπαραστήσω τὸ «παλούκιασμα», γιατί καὶ ἡ πρὸ ζωρῆ φαντασία ἀδυνατεῖ πολλὰς φορὲς νὰ συλλάβει τίς ἐπινοήσεις τῶν δημίων καὶ τῶν ἐμπνευστῶν τους. Ὅλα αὐτὰ τὰ μέτρα εἶχαν σὰν σκοπὸ νὰ τρομοκρατήσουν ἕναν περήφανο λαὸ ποὺ μάχονταν γιὰ τὰ δίκαιά του καὶ τὴν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση. Ὡστόσο εἶχαν ἀντίθετα ἀποτελέσματα καὶ τόνωναν ἀκόμη περισσότερο τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἀγωνιοικότητα τῶν σκλάβων, ἀφοῦ ἀκόμη καὶ οἱ γυναῖκες τους ἀντιμετωπίζουν μὲ περιφρόνηση τίς ὠμότητες:

Χίλια κι ἂν κάνεις, Χουσεῖν, χίλια κι ἂν μᾶς πουλήσεις,
ἐμεῖς τοῦ Τούρκου τὸ σπαθὶ δὲ θὰ τὸ φοθηθοῦμε,
γιὰ θὰ μᾶς κάψεις ὅλους μας, γιὰ λευτεριά θὰ δοῦμε.

Ἀκαδημ., σ. 165

Γίνεται φανερὸ ἀπὸ αὐτὴ τὴ θαρραλέα ἀπάντηση τῆς Ἑλληνίδας, ὅτι τὸ σύνθημα τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 «Ἐλευθερία ἢ θάνατος» δὲν ἦταν ἕνα φραστικὸ κατασκευάσμα ἀλλὰ ἔκφραση πίστεως ἐνὸς ὀλοκλήρου λαοῦ. Στὸ μετὰ τὰ ἀντίποινα τῶν Τούρκων συνεχίζονται. Ὅχι μόνο κατὰ τὴν περίοδο τῆς προετοιμασίας τοῦ ξεσηκωμοῦ, ὄχι μόνο κατὰ τὴν Ἐπανάσταση, ἀλλὰ καὶ σὲ μεταγενέστερες ἐξεγέρσεις, μέχρι τίς μέρες μας, οἱ Τούρκοι καταφεύγουν γιὰ ἐκδίκηση στὸν ἄμαχο πληθυσμὸ. Ἔτσι κατὰ τὴν Κρητικὴ Ἐπανάσταση (1866) στὸ Ἄρκάδι:

εἶναι στὸν κόσμο ἄθαφτοι, στὸν κόσμο ξαπλωμένοι,
ἔχει καὶ νιές, ἔχει καὶ νιούς, παιδιὰ σὰν ἀγγελουδιὰ
ποὺ τὰ θερίζει τὸ σπαθὶ τοῦ Τούρκου σὰν πουλούδιὰ.

Ἀκαδημ., σ. 174

ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ — ΕΞΙΣΛΑΜΙΣΜΟΙ

Οἱ φοβέρες καὶ τὰ παλουκίσματα δὲν ἦταν τὰ μόνα μέσα γιὰ τὴν ἐξόντωση ἡγετικῶν στελεχῶν τῆς κλεφτουριάς. Σὲ πολλοὺς κάνουν δελεαστικὰς προτάσεις, προσφέροντας τιμὲς καὶ ἀξιώματα γιὰ ἕνα συμβιβασμὸ ἢ καὶ συνεργασία ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ γνωστοῦ κλέφτη Λιάκου:

Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασιά, προσκύνα τὸν βεζύρη,
νὰ πάρεις τὸν μουρασελέ¹³, δερβέναγας¹⁴ νὰ γίνεις.

Ἀκαδημ., σ. 207

13. Ἀπὸ τὴν τουρκικὴ λέξη mürasele = διορισμός.

14. Ἀρχηγὸς ἔνοπλης ὀμάδας γιὰ τὴ φύλαξη στενῆς διόδου.

Ὁ Λιάκος ὅμως δὲν προδίδει τὰ ὄπλα του :

“Ὅσο ν’ ὁ Λιάκος ζωντανός, πασιά δὲν προσκυνάει,
 πασιά ’χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζύρη τὸ τουφέκι.

δ.π.

Ἐκεῖνοι ποὺ υπέκυπταν στὶς ἀπειλὲς ἢ ἐνέδιδαν στὶς δελεαστικὲς προτάσεις τῶν κατακτητῶν ὀνομαζόνταν προσκυνημένοι. Τὸ προσκύνημα εἶναι μία λατρευτικὴ ἐνέργεια σὲ θεϊκὰ πρόσωπα· εἶναι παράλληλα καὶ μία ἔθιμοτυπικὴ ὑποχρέωση τῶν ὑπηκόων σὲ μοναρχικὰ πολιτεύματα ἀνατολικοῦ τύπου. Κατὰ τὴν Τουρκοκρατία τὸ προσκύνημα ἦταν μὴ πράξη ὑποταγῆς καὶ ἀναγνώριση τῆς κατοχῆς, πολλὰς φορὲς θὰ ἔφτανε καὶ μέχρι τὸν οὐσιαστικὸ ἔξιολαμισμό. Ὁ προσκυνημένος ἔχανε κάθε τιμὴ καὶ ὑπόληψη ἀνάμεσα στοὺς ὀφύλους καὶ ὀμόπιστους.

Ἀκόμη καὶ γιὰ τὰ ἄψυχα (τόπους) ἡ μορφὴ τοῦ προσκυνημένου ἦταν μεγάλη. Σύμφωνα μ’ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὁ ἐλεύθερος Ὀλυμπος, τὸ λημέρι τῶν κλεφτῶν, ἐκφράζεται μὲ περιφρόνηση γιὰ τὸν Κίσοσσο, ποὺ ἦταν τὸ τούρκικο κονάκι :

Τί λές, βρὲ παλιο-Κίθσασε, βρὲ τουρκοπατημένε :

Ἄκαδημ., σ. 287

Συγκινητικὸ εἶναι τὸ τραγούδι τῆς Πράργας, ὅπου οἱ κάτοικοί της, μετὰ τὸ πούλημα τῆς ὁμορφῆς πόλης τους ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους στὸν Ἄλη-πασά, τὸ 1817, καὶ τὴν ἀναγκαστικὴ φυγὴ τους γιὰ τὴν ξενιτειά, ξεθάβουν τὰ κόκκαλα τῶν προγόνων καὶ τὰ καίνε στὴν κεντρικὴ πλατεία, γιατί :

Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τούρκοι μὴ τὰ πατήσουν.

δ.π., σ. 154

Εἶναι εὐτύχημα καὶ καύχημα γιὰ τὸν Ἑλληνισμό, ποὺ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δουλείας πολλὰς ἠγετικὲς προσωπικότητες, ὑποκινητὲς ἐξεγέρσεων, ὅταν γιὰ διάφορους λόγους ἀποτύγχαναν καὶ ἔπεφταν στὰ χέρια τῶν Τούρκων δὲν λιγοψυχοῦσαν μπρὸς σὲ κάθε λογῆς βασανιστήρια καὶ ἀπέρριπταν κάθε συναλλαγὴ καὶ προδοσία. Ἡ στάση αὐτὴ, ποὺ ἔφτανε μέχρι τὴ θυσία, τόνωσε τὸ ἠθικὸ τῶν ὑπόδουλων κι ἀποκαρδίωσε τοὺς κατακτητὲς. Μιὰ ἀπὸ τίς πρώιμες ἠγετικὲς φορὲς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦταν καὶ ὁ παπα-Εὐθύμιος Βλαχάβας. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τοῦ γνωστοῦ του κινήματος πέφτει στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ὁ ἀγέρωχος παπὰς ἀπάρνιεται τὸ ἀνώδυνο γι’ αὐτὸν προσκύνημα καὶ προτιμᾷ τὴν ὀδυνηρὴ ἀλλὰ ἔντιμη θυσία :

—Γίνεσαι Τούρκος, βρὲ παπά, κι οὔλα στὰ συμπαθάω ;

—Ρωμιὸς ἐγὼ γεννήθηκα, Ρωμιὸς θὲ νὰ πεθάνω !

Ἄκαδημ., σ. 219

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 τὰ παραδείγματα πολλαπλασιάζονται. Οἱ ἴδιες προτάσεις γίνονται καὶ στὸν αἰχμάλωτο Ἀθανάσιο Διάκο :

Γίνεσαι Τούρκος, Διάκο μου, τὴν πίστη σου ν’ ἀλλάξεις
 νὰ προσκυνήσεις τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιά ν’ ἀφήσεις ;

δ.π., σ. 157

Ο Διάκος θὰ προτιμήσει τὴ θυσία:

Τί λέτ' αὐτοῦ βρωμόσκυλα, σκυλιὰ μαγαρισμένα,
 ἔγώ Γκραικός γεννήθηκα, Γκραικός θὲ νὰ πεθάνω.
 ὁ.π.

Κάπως διαφορετικό, ἀλλὰ πάντοτε μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα, εἶναι τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸν Παπαφλέσσα, ποῦ θέλησε στὸ Μανιάκι νὰ ἐμποδίσει τὴν προέλαση τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων τοῦ Ἰμπραήμ. Ὁ φλογερός παπᾶς περιφρονεῖ τὴν ἀριθμητικὴ καὶ τεχνικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ἀντιπάλου του καὶ ἀπορρίπτει προτάσεις ὑποταγῆς:

—Ἔβγα, φλέσσα, προσκύνησε μ' οὔλο σου τ' ἄσκέρι!
 —Δὲν σὲ φοβοῦμαι, Μπραήμ πασά, στὸ νοῦ μου δὲν σὲ βάνω.

ἹΑκαδημ., σ. 167

Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι γνωστό. Τὸ «φίλημα» μόνο μερικὰ ἀξιολογεῖ τὴ θυσία.

Μὲ τὴν ἴδια περιφρόνηση ἀντιμετωπίζουν καὶ οἱ Ἑλληνίδες τοὺς Τούρκους. Στὴν πρώτη σειρὰ ἔρχονται οἱ Σουλιώτισσες ποῦ προτίμησαν νὰ πέσουν ἀπὸ τὸ βράχο τοῦ Ζαλόγγου παρὰ νὰ παραδοθοῦν στὰ τούρκικα χέρια. Ἡ Δέσπω μὲ τὴ συντροφιά της δὲν θὰ φανεῖ κατώτερη ἀπὸ τὴ συμπατριώτισσές της:

Τὸ Σούλι κι ἂν προσκύνησε κι ἂν τούρκεψε ἡ Κιάφα,
 ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δὲν ἔκαμε, δὲν κάμει!

ἹΑκαδημ., σ. 152

Σὲ στιγμὲς μεγάλης οἰκογενειακῆς δυστυχίας ἡ ἑλληνίδα μάννα ἀναγκάζεται νὰ ἐκλιπαρήσει τὸν Τούρκο γιὰ νὰ σώσει τὰ παιδιά της:

—Ἀφέντη Τάρταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου!

ἹΑκαδημ., σ. 132

Θὰ πίστευε κανεὶς ὅτι ἐδῶ ἔχουμε μία μικροψυχία, μία παρέκκλιση. Τὸ τραγούδι ὑποδηλώνει περισσότερο τὸν ἀνθρώπινο πόνο. Μία μάννα χάνει τὰ ἑννιά παιδιά της. Φυσικὸ εἶναι νὰ παρακαλέσει τὸν Τούρκο. Τὸ τραγούδι εἶναι ἰδιαίτερα ἀποκαλυπτικὸ γιὰ τὴν διαγωγὴ τῶν κατακτητῶν, ποῦ σὲ καιροὺς σχετικὰ εἰρηνικοὺς ἔμειναν ἀσυγκίνητοι μπροστὰ στὴν ἀνθρώπινη δυστυχία.

Τὰ δελεαστικὰ μέτρα τῶν Τούρκων δὲν περιορίζονταν μόνο στοὺς γνωστοὺς καὶ ἐπικίνδυνους κλεφτοαρματολοὺς τῆς ἐποχῆς. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ ἐπόμενο ἐπεισόδιο μὲ πρωταγωνιστὲς δύο Ἑλληνόπουλα καὶ μία Τουρκάλα. Ἡ τελευταία προτείνει:

Βρὲ παιδιά Ρωμιόπουλα
 γένεστε Τουρκόπουλα
 νὰ χαρῆτε τὴν Τουρκία
 τ' ἄλογα τὰ γρήγορα,
 τὰ σπαθιά τὰ δαμασκιά:

ἹΑκαδημ., σ. 146

Ἡ τακτικὴ αὐτὴ ἦταν πολὺ ἐπικίνδυνη, κυρίως γιὰ νεαρὰ ἄτομα ποὺ εὐκόλα θαμπώνονται ἀπὸ τὶς τιμὲς καὶ τὴ μεγάλη ζωὴ. Τί μπορούσαν νὰ ζή-
λέψουν ἀπὸ τὴ μίζερη ζωὴ τοῦ σκλάβου; Ὡστόσο τὰ Ρωμιόπουλα ὄχι μόνο ἀρ-
νοῦνται τὴ μεγάλη τιμὴ, δηλαδὴ τὴν ἀσφάλεια, τὴν ἄνεση, τ' ἀράπικα ἄλο-
γα καὶ τὰ δαρμιακὰ σπαθιά, ἀλλὰ μὲ τὴ σειρά τους προσπαθοῦν νὰ ἐξελληνί-
σουν καὶ νὰ ἐκχριστιανίσουν τὴν Τουρκάλα:

Γένεσαι, κυρά, Ρωμιὰ
νὰ χαρεῖς τὴν ἐκκλησιὰ
τ' ἅγια τὰ 'κονίσματα
καὶ τὰ θαγγελίσματα!

ῥ.π.

Ὁ ἔμμετρος αὐτὸς διάλογος εἶναι σημαντικὸς κι ἀπὸ τὴν ἐξῆς ἀκόμη ἄ-
ποψη: δείχνει τὸν χαρακτήρα τῶν δύο λαῶν· τὸν φιλειρηνικὸ τῶν Ἑλλήνων
(ἐκκλησιὰ) καὶ τὸν πολεμικὸ τῶν Τούρκων (σπαθιά, ἄλογα). Οἱ τελευταῖοι
οὐκ οὐνοὶ τοῦ Μωάμεθ ἀλλὰ κι ἀπὸ προγονικὴ παράδοση ἀγαποῦσαν τὸν πό-
λεμο καὶ τὴν λαφυραγωγία.

Σημειῶνω ἀκόμη ἐδῶ, μὲ ἀφορμὴ τὸ προηγούμενο ἀπόσπασμα, τὴ χρῆση
τοῦ ὀνόματος Ρωμιὸς ποὺ ἔχει ἐθνολογικὸ καὶ θρησκευτικὸ περιεχόμενο. Ἐκ-
φράζει τοὺς Ἑλληνες χριστιανοὺς σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τοὺς Τούρκους, Ἐ-
βραίους, Ἀρβανίτες, Γύφτους κ.ἄ. Ἡ χρῆση τοῦ ὀνόματος, ποὺ δὲν ἔχει καμ-
μία οὐδένη μὲ τοὺς Ρωμιούς, ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερα.

ΑΙΧΜΑΛΩΤΕΣ ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ

Στὰ διάφορα ἱστορικὰ ἐγχειρίδια γίνεται συχνὰ λόγος γιὰ τὴν προσφορὰ
τῶν Ἑλληνίδων στοὺς ἀμυντικοὺς καὶ ἀπελευθερωτικοὺς μας ἀγῶνες, ἀλλὰ
πάντοτε μὲ παρενθετικὸ τρόπο. Ἴσως μέχρι σήμερα νὰ μὴν ἔγινε ἡ σωστὴ
ἀποτίμηση τῆς προσφορᾶς τους. Τὰ Δημοτικὰ μας Τραγούδια πολλὰς φορὲς
ἀναφέρονται στὶς δραστηριότητες τῶν γυναικῶν. Δὲν γνωρίζω μὲ ποιά ἀνα-
λογία γίνεται αὐτό. Τὸ ὅτι ὅμως ἡ λαϊκὴ ψυχὴ συγκινεῖται συχνὰ ἀπὸ τὴ δρα-
στηριότητα καὶ τὰ παθήματά τους δείχνει τὸ μέγεθος τῆς συμμετοχῆς τους στοὺς
ἀγῶνες τῆς ἐποχῆς.

Δίπλα στὸν ἄντρα, ἡ Ἑλληνίδα εὐκόλα συνήθιζε στὴν τακτικὴ τοῦ πο-
λέμου καὶ στὴν μπαρούτι. Τὰ πράγματα δυσκόλευαν ὅτα ἔπεφτε στὰ χέρια
τῶν κατακτητῶν, ὅταν αἰχμαλωπιζόταν. Τούτῃ ἡ δοκιμασία ἦταν καὶ ἡ δυσκο-
λότερη καὶ ἀξίζει νὰ τὴ δοῦμε σὲ συντομία.

Γιὰ ἄγνωστοὺς σὲ μᾶς λόγους ἡ Λιάκαινα αἰσμαλωτίζεται· τῆς προττει-
νουν νὰ παντρευτεῖ Τούρκο. Ἡ περήφανη ὅμως γυναίκα τοῦ γνωστοῦ κλέφτη
Λιάκου ἀπορρίπτει μὲ θάρρος καὶ περιφρόνηση τὴν τιμητικὴ πρόταση:

—Λιάκαινα, δὲν παντρεύεσαι, ἄντρα Τούρκο νὰ πάρεις;
—Κάλλιο νὰ ἰδῶ τὸ αἷμα μου στὴ γῆς νὰ κοκκινίσει
παρὰ νὰ ἰδῶ τὰ μάτια μου Τούρκος νὰ τὰ φιλήσει.

Πετροπ., Α', σ. 197

Σ' ἄλλη Ἑλληνίδα, ποὺ εἶναι ἀπαρηγόρητη γιὰ τὸν χαμὸ τοῦ ἄντρα της,
τάζουν τὸν ἴδιο πασά· ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα:

— Άντραν μπένν κι άν έχασες, πασάς θέλ' νά σι πάρει.

— Σώπα, σώπα, Βρωμότουρκι¹⁵, σώπα Παλιαρβανίτη' κάλια νά ιδῶ τὸ αἷμα μου σπὴ γῆς νά κοκκινίσει παρὰ νά ιδῶ τὰ μάτια μου Τούρκος νά τὰ φιλήσει.

Ἄκαδημ., σ. 159

Ἡ γυναίκα τοῦ Χρήστου Μηλιόνη, ποὺ ὀδηγεῖται αἰχμάλωτη στὴν Ἄρτα, διαβεβαιώνει τὸν άντρα της πὼς δὲν θὰ προδώσει τὸν Χριστὸ καὶ τὴν συζυγική της πίστη:

Στὴν Ἄρτα πάου, Χρίστο μου, μέσ' στῶν Τουρκῶν τὰ χέρια
κι ἔγῳ Τούρκα δὲν γίνουμαι, ντσαμί δὲν προσκυνάου.

Ἄκαδημ., σ. 210

Θυμίζω ἐδῶ τὶς Μεσολογγίτισες γιὰ τὶς ὁποῖες ὁ Σολωμὸς γεμάτος θαυμασμὸ θὰ πεῖ: «θαυμάζω τὶς γυνῆϊκες μας καὶ σι' ὄνομά τους μνέω». Ὅσο γιὰ τὰ δεινὰ τους στὰ χέρια τῶν Τούρκων οἱ παρακάτω στίχοι εἶναι ἀρκετὰ ἀποκαλυπτικοί, ὥστε νά περιπτεύουν τὰ σχόλια:

Τούρκοι πέρασαν καὶ πολλοί, τριακόσιοι Γενιτσάροι
καὶ σέρνουν καὶ μιὰ λυγερή, τοῦ Μώρου τὴ γυναίκα'
τζιμποῦν τὴν καὶ φιλοῦν τὴνε καὶ μασκαρεύουντὰ τὴν.

Πετροπ., Α', σ. 61

Γενικὰ οἱ γυναῖκες, γνωστὲς καὶ ἄγνωστες, ἔδειχναν τὸ ἴδιο πνεῦμα αὐτοθυσίας μὲ τοὺς άντρες καὶ συνέβαλαν σημαντικὰ στὴν ἔθνική μας ἀποκατάσταση.

ΔΥΝΑΜΙΚΗ — ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗ

Εἶδαμε σὲ προηγούμενο κεφάλαιο ὅτι στὴν ἀρχὴ εἶχε δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση γιὰ τὸ ἀχτύπητο τῶν Τούρκων, κυρίως σὲ ἐποχὲς πρὶν καὶ μετὰ τὴν Ἄλωση (1453). Μὲ τὸν καιρὸ καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀρματολισμοῦ διαλύεται σιγὰ - σιγὰ αὐτὸς ὁ μύθος. Οἱ Ἕλληνες παίρνουν θάρρος, ἀποχτοῦν αὐτοπεποίθηση καὶ θὰ περάσουν βαθμιαῖα στὶς δυναμικὲς ἀναμετρήσεις ἀρχίζοντας μὲ προειδοποιήσεις κι ἀπειλές:

Πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφὴ
βρίζουν τὰ γένεια τοῦ Κατῆ (= δικαστῆ)

.....

Ἄγαδες κάνετε καλά, γιατί σᾶς καίμε τὰ χωριά!

Πετροπ., Α', σ. 79

Αὐτὲς οἱ θαρραλέες προειδοποιήσεις θὰ συνεχισθοῦν μέχρι τελευταῖα καὶ πρὸς κάθε κατεύθυνση, ὅταν ἀπειλοῦντιαν ἡ ὕπαρξη καὶ ἡ ἀνεξαρτησία μας:

Τούρκοι, καθῆστε φρόνιμα, σᾶς καίμε τὰ χωριά σας'
δὲν εἶναι ὁ περσινὸς στρατὸς, Βουργάρ' ἀρκουδαῖοι,

15. Διαλεκτικὴ κλητικὴ ἀντί γιὰ βρωμότουρκε.

μόνον είναι Ἑλληνόπουλα πού ζοῦνε στὰ λαγκάδια
καί πολεμοῦνε τὴν Τουρκιὰ καί νύχτα καί ἡμέρα.

Ἄκαδημ., σ. 177

Τὶς προειδοποιήσεις καὶ τὶς ἀπειλὲς θὰ τὶς διαδεχτοῦν οἱ συγκρούσεις, στὶς ὁποῖες μὲ ἰδιαίτερη διάθεση ἐπιδίδονται οἱ Ἕλληνες. «Δὲν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος, ἀλλὰ γίνεται πνοή τους»¹⁶. Ἔτσι στοὺς προεπαναστατικούς χρό- νους ὁ Λάμπρος Κατωῆνης μὲ χαρὰ συναντᾷ τὴν τουρκικὴ ἀρμάδα:

Το' ὁ Λάμπρος ὁ καμένος ἐχάρησε πολλὰ
ὁπού θρῆπται ὀμπρός του Τοῦρκο νὰ πολεμᾷ.

Ἄκαδημ., σ. 145

Στὸ Σούλι ἔχουμε τὶς πρῶτες ουστηματικὲς ἀναμετρήσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Στοὺς καθαρὰ αὐτοὺς ἀμυντικούς ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν, ἀγῶνες γιὰ ἐπιβίωση κι ἀνεξαρτησία, ὁ Ἄλη-πασὰς πολλὰς φορὲς θὰ ἀποκορυσθεῖ καὶ θὰ τραπεῖ σὲ ἐπαίσχυνη φυγὴ συνοδευόμενος ἀπὸ τὰ σαρκαστικά πικρό- λογά τους:

Ἔλα, πασά, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μὲ μεντζίλι;
Γύρνα ἐδῶ στὸν τόπο μας, στὴν ἔρημη τὴν Κιάφα,
ἐδῶ νὰ στήσεις τὸ θρονί, νὰ γίνεις καὶ σουλτάνος.

ὁ.π., σ. 148

Θὰ πίστευε κανεὶς πὼς συνειδητὰ ὁ λαϊκὸς ποιτῆρς τονίζει τὶς λέξεις «θρόνος» καὶ «σουλτάνος», γιὰτὶ μᾶς εἶναι γνωστὲς οἱ φιλοδοξίες τοῦ Τουρκαλ- βανοῦ πασᾶ, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τελικὰ θὰ χάσει τὸ κεφάλι του. Ἡ κατάληψη τοῦ Σουλιοῦ κι ἡ ἐξασφάλιση τῶν νώτων του ἦταν μίᾳ ἀπὸ τὶς βασικὲς προϋποθέ- σεις γιὰ τὴν στερέωση τῆς θέσης του. Γι' αὐτὸ ἐπίμονα, μὲ θεμιτὰ κι ἀθέμιτα μέσα, προσπαθεῖ νὰ τὸ ὑποδουλώσει. Στὸν ἄνισο αὐτὸ ἀγῶνα τῶν Σουλιωτῶν συχνὰ πλαισιώνουν τὶς τάξεις τῶν ἀντρῶν καὶ οἱ γυναῖκες, δείχνοντας ἀπα- ράμιλλη ἀγωνιστικότητα κι αὐτοθυσία. Πολλὰς φορὲς ἔχουμε καθαρὰ γυναι- κεία τμήματα μὲ ἐπικεφαλῆς γνωστὲς ἢ ἄγνωστες Σουλιώτισσες, πού παρο- τρύνουν τὶς συμπατριώτισσές τους, μὲ δικαιολογημένο φανατισμό, σ' ἕναν «ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα»:

Τοὺς Τούρκους κοντακόψετε, σπόρο νὰ μὴν ἀφῆστε,
νὰ μείνουν χῆρες κι ὄρφανά, γυναῖκες καὶ παιδιὰ τους,
νὰ λέν' στὸ Σούλ' τοὺς σκότωσαν Σουλιώτισσες γυναῖκες.

Πετροπ., Α', σ. 191

Μὲ τέτοιο πνεῦμα καὶ τόση ἀγωνιστικότητα, καὶ μάλιστα ἀπὸ γυναῖκες, ἦταν φυσικὸ οἱ ἀπώλειες τοῦ Ἄλη-πασᾶ, στὶς ἀλεπάλληλες ἐκεῖνες συγκρού- σεις νὰ εἶναι πολλὰς, ὥστε ν' ἀναγκάζουν τοὺς ἴδιους τοὺςδὲ Τούρκους νὰ τὸν ἀναθεματίζουν πάνω στὴ μάχη:

... .. πασά μ', ἀνάθεμά σε,
ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῖδες κι Ἄρβανίτες.

ὁ.π. 290—191

¹⁶ Ὁ στίχος τοῦ Λ. Σολωμοῦ.

Με τὴν γενίκευση τῶν συγκρούσεων οἱ Ἕλληνες κερδίζουν τὶς περισσότερες μάχες καὶ συχνὰ οἱ Τούρκοι ἀναγκάζονται νὰ τραποῦν οὐ φυγή. Τοῦτο παραστατικὰ μᾶς τὸ δίνει ὁ λαϊκὸς ποιητῆρής με παρομοιώσεις ἀπὸ τὸν φυσικὸ κόσμο:

Σὰν τοὺς λαγούς ἐφεύγανε καὶ πίσω δὲν κοιτάζουν,
πετάξαν τὰ τουφέκια τους, μόνο γιὰ νὰ γλυτώσουν.

Πετροπ., Α', σ. 191

ἢ

φεύγουν οἱ Τούρκοι σὰν τραγιά, πίσω τὸ Πράβι ἀφήνουν.

ῥ.π.

Παρ' ὅλη ὅμως τὴ φυγή, πολλοὶ Τούρκοι καλύπτουν τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Σύμφωνα με τὰ Τραγούδια, πάντοτε οἱ ἀπώλειές τους εἶναι πολὺ μεγάλες, δυσανάλογα μεγάλες σὲ σχέση μ' αὐτὲς τῶν Ἑλλήνων. Ἱστορικὰ εἶναι γνωστὸ ὅτι αὐτὲς ἦταν πραγματικὰ μεγάλες. Τούτῃ τὴν ἀλήθεια τὴν ἐκφράζουν τὰ Τραγούδια μας, με κάποια ὅμως ὑπερβολὴ καὶ γενίκευση, ὅταν ἀναφέρουν ἀριθμοὺς νεκρῶν ἀπὸ τὰ δύο στρατόπεδα. Οἱ ἀριθμοὶ εἶναι ἐντελῶς τυπικοί, ποιητικοὶ καὶ συμβολικοὶ: ἐκφράζουν ἀπλῶς τὸ πνεῦμα τῆς περιφρόνησης:

Μετριοῦνται οἱ Τούρκοι τρεῖς φορές καὶ λείπουν πεντακόσιοι
μετριοῦνται τὰ κλεφτόπουλα, τοὺς λείπουν τρεῖς λεβέντες.

Πετροπ., Α', σ. 182

Ἄλλὰ οὔτε οἱ τρεῖς αὐτοὶ σκοιῶθηκαν, γιατί:

Ἐπῆγε ὁ ἕνας στὸ νερὸ κι ἄλλος ψωμί νὰ φέρει,
ὁ τρίτος ὁ καλύτερος στέκεται στὸ ντουφεκί.

ῥ.π.

Ἡ δυσαναλογία εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερη στὸ παρακάτω ἀπόσπασμα:

Μετριοῦνται οἱ Τούρκοι τρεῖς φορές καὶ λείπουν τρεῖς χιλιάδες,
μετριοῦνται κι οἱ ἀρματολοὶ καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες.

ῥ.π., σ. 217

Ἰδιαίτερη ἐπιβολὴ καὶ γοητεία ἀκοοῦσαν οἱ διάφοροι ὀπλαρχηγοί, πὺ συχνὰ στὴ φαντασία τοῦ πολὺ κόσμου ἔπαιρναν διαστάσεις ὀμηρικῶν κι ἀκριτικῶν ἡρώων. Ἔτσι ξεφεύγανε ἀπὸ τὰ ὀνθρώπινα μέτρα καὶ χρειαζόταν χιλιάδες ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς νὰ τοὺς συλλάβουν καὶ νὰ τοὺς φυλάξουν:

Τὸν Κιτσαντῶνη πιάσανε πέντε χιλιάδες Τούρκοι.
Χίλιοι τὸν πᾶν' ἀπὸ μπροστὰ καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω!

Ἄκαδημ., σ. 203

Ἡ καύχηση τοῦ νικητῆ ἦταν μία πολὺ παλιὰ συνήθεια, γνωστὴ ἤδη ἀπὸ τὸν Ὀμηρο. Γιὰ τὶς πρῶτες νίκες τῶν Ἑλλήνων αὐτὸ ἦταν ὄχι μόνο φυσικὸ ἀλλὰ κι ἀναγκαῖο γιὰ τὴν ἀναθάρρηση τοῦ ὑπόλοιπου Ἑλληνισμοῦ. Τὸ ὅτι φτάνουμε κάποτε σ' ἕνα κομψασμὸ καὶ σαρκασμὸ γιὰ τὰ θύματα μιᾶς μάχης δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίζει. Τὸ μίσος τὸ θρεμμένο ἀπὸ τὰ δεινοπαθήματα αἰῶ-

ων και που κορυφώνεται με την έθνεγεροία δικαιολογεί αυτό το πνεῦμα, όπως το βλέπουμε στους επόμενους στίχους:

Τ' έχεις, καπμένη κόρακα, που σκουζεις και φωνάζεις;
Νά μη διψᾷς για αίματα, για τούρκικα κεφάλια;
Πέρασε από τὰ Τρίκορφα¹⁷ και σύρε στο Ντερβένι¹⁸,
ἐκεῖ νά πιεῖς ἐσὺ αίματα, νά φᾶς Τούρκων κεφάλια.

Ἄκαδη., σ. 284

Παρ' ὄλο τὸ πάθος για τὸν δυνάστη κάποτε ἡ λαϊκὴ ψυχὴ φαίνεται νὰ ξεχνᾷ τὸν ἔθνικὸ καὶ θρησκευτικὸ φανατισμὸ καὶ νὰ συγκινεῖται ἀπὸ τὸν ἀπλὸ ἀνθρώπινον πόνο, που δοκιμάζουν τὰ πῶ ἀθῶα θύματα αὐτῆς τῆς συγκρούσεως, δηλαδή οἱ γυναῖκες τῶν Τούρκων. Θὰ ἦταν ἴσως ἐνδιαφέρον νὰ ἐξετάζε κάποιος συστηματικὰ τὶς ἐπιρροὲς που εἶχαν οἱ γυναῖκες τῶν κατακτητῶν σ' ὄλες τὶς ἐποχὲς για τὴν αὔξηση ἢ ἐλάττωση τῶν δεινῶν τῶν ὑποδούλων. Ἄν καὶ ἡ γυναῖκα ἔμεινε για πολλὰ χρόνια στὸν γυναικωνίτη ἢ ἐξοκολουθεῖ καὶ σήμερα νὰ ἔχει περιορισμένη δραστηριότητα για τὰ δημόσια πράγματα, φαίνεται πὼς σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, σὰν πὸ συναισθηματικὴ ἀπὸ τὸν ἄντρα, ἂν δὲν ἦταν τὸ νερὸ για τὴ φωτιὰ τουλάχιστο δὲν ἦταν καὶ τὸ λάδι γι' αὐτὴ. Δικαιολογημένα λοιπὸν ἡ λαϊκὴ ἑλληνικὴ ψυχὴ συγκινεῖται ἀπὸ τὰ παθήματα τῶν γυναικῶν γνωστῶν Τούρκων:

Τοῦ Λάλα με τὰ κρύα νερά, με τὶς βαριὲς κυράδες,
που δὲν καταδεχόντανε τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν
καὶ τώρα καταντήσανε κοπέλες τῶν ραγιαδῶν!
φέρνουν βαρέλια με νερὸ καὶ ζύλα ζαλωμένες (=φορτωμένες)

.....
.....

Κλαῖνε μαννοῦλες για παιδιά, γυναῖκες για τοὺς ἄντρες
κλαῖει καὶ μιὰ χανούμισσα για τὸν μοναχογιό της.

Ἄκαδη., σ. 158

Ἄθελα μᾶς ἔρχονται στὸ νοῦ τὰ λόγια τοῦ Ἐκτορα πρὸς τὴν Ἄνδρομάχη, στὴ ραψωδία Γ τῆς Ἰλιάδας, ὅπου ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τρώων ἐξηγεῖ στὴ γυναῖκα του τὸ λόγο για τὸν ὁποῖο ριψοκινδυνεύει ὁδηγώντας τοὺς Τρῶες στὴ μάχη, γιατί διαφορετικά:

εἰς τὸ Ἄργος ξένο ὕφασμα θὰ ὑφαίνεις προσταγμένη,
ἀπὸ τὴν Ἐπείρεια πηγὴ ἢ ἀπὸ τὴν Μεσοπίδα
νερὸ θὰ φέρνεις στανικῶς, ἀπὸ σκληρὴ ἀνάγκη...

Ἄμῃρου Ἰλιάδα, Ζ, στ. 456—8, μετφρ. Πολυλά

Βέβαια ὁ λαϊκὸς ποιητάρης δὲν ἔχει καμὰ σχέση με τὸ ὁμηρικὸ κείμενο. Γίνεται ὅμως φανερὸ ὅτι ἡ μοῖρα τῶν σκλάβων γυναικῶν ἔμεινε για πολλὰς χιλιετίες ἡ ἴδια· τὸ κουβάλημα τοῦ νεροῦ ἀπὸ τὴ βρύση, ὁ ξένος ἀργαλειός...

Τὰ αἰσθήματα αὐτὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὶς πάσχουσες Τουρκάλες δὲν φανερώνουν «τουρκισμό»: ἀντίθετα εἶναι τιμητικά, γιατί δείχνουν πὼς σ'

17. Βουνὸ με τρεῖς κορυφὲς στὴν ἐπαρχία Μαντινείας, που ἀποτελεῖ διακλάδωση τοῦ ὄρους Μαινάλου.

18. Τὰ γνωστὰ μας Δερεβενάκια.

ἐκεῖνες τὶς στιγμῆς, πὺ εἶχε κορυφωθεῖ τὸ πάθος, ἦταν δυνατὸ ἀκόμη νὰ χωρέσει στὶς ἀνθρώπινες καρδιῆς ἡ συμπόνια γιὰ τὸν ἀντίπαλο.

Θὰ περίμενε κανεὶς νὰ συναντήσῃ παρόμοια αἰσθήματα καὶ στοὺς Τούρκους· δυστυχῶς τὰ Τραγοῦδια μᾶς πληροφοροῦν ἀρνητικά. Γιὰ παράδειγμα ὁ δυνατὸς πασὰς θὰ μπορούσε νὰ δείξει μεγαλοψυχία σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς Σι-ομαναίους κλέφτες πὺ πέφτει ἰκέτης. Μία τέτοια χειρονομία θὰ ἔδειχνε πραγματικὴ δύναμη κι ἀνωτερότητα:

—“Ἐφταιξ', ἀφέντη μ', ἔφταιξα καὶ νὰ μὲ συμπαθήσεις.

—Δὲν εἶναι γιὰ συμπάθισμα, γιὰ νὰ στοὶ συμπαθήσω.

Τὰ παλαμάκια θάρεσε καὶ τὸν τζελάτη (= δῆμιος) κρᾶζει!

Ἄκαδημ., σ. 199

Σὲ ἄλλη περίπτωση ἡ ἐκδικητικότητα εἶναι χωρὶς ὅρια καὶ φτάνει στὴν ἀπάνθρωπη ἐξολόθρευση ὄλων τῶν παιδιῶν τοῦ ἀνυποψίαστου κλέφτη Χρόνη. Ἡ πράξη ἔχει καὶ συνέχεια. Ὁ πασὰς δείχνει τὰ κεφάλια τῶν νέων παλληκαριῶν στοὶ δύστυχο πατέρα κομπάζοντας γιὰ τὸ κατόρθωμά του:

—Πολλὰ τὰ ἔτη, μπουλούμπαση. — Καλῶς τὸν Χρόνη πὺ 'ρθε'
πῶς τὰ 'χεις, Χρόνη μ', τὰ παιδιά, τὰ μαῦρα παλληκάρια;

—Σὲ προσκυνοῦν, μπουλούμπαση ,καὶ σοῦ φιλοῦν τὸ χέρι.
Δώδεκα μέρες ἔχω 'γὼ στὰ μάτια δὲν τὰ εἶδα.

—Σὰν θέλεις, Χρόνη μ', νὰ τὰ ἰδεῖς καὶ γιὰ νὰ τὰ μάθεις
τήρα 'δῶ μέσα στὸν τορβά, νὰ ἰδεῖς κεφάλια π' ἔχω!

ὁ.π., σ. 241

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΩΝ

Στὰ προηγούμενα κεφάλαια ἐπικρατοῦσε, σχεδὸν πάντα μία ἐμπόλεμη κατάσταση μεταξὺ Τούρκων κι Ἑλλήνων. Τοῦτο θάραινε στὶς σχέσεις τῶν δύο λαῶν καὶ τοὺς ἔκανε νὰ συμπεριφέρονται ἀνάλογα. Δὲν λείπουν ὅμως καὶ στιγμῆς εἰρηνικότερες μακριὰ ἀπὸ ἐξεγέρσεις καὶ βιαιότητες. Ἔτσι μπορούμε νὰ παρακολουθήσουμε μερικὰ κοινωνικὰ ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ.

Στὸ πρῶτο πλάνο ἔχουμε τὸν ἔρωτα ἐνὸς Τούρκου γιὰ μιὰ Ἑλληνίδα:

Κάτω στὴ Ρόδο, στὴ Ραδοπούλα
Τοῦρκος ἀγάπησε μιὰ Ρωμιοπούλα.

Πετροπ., Α', σ. 140

Ὁ ἔρωτας ὅμως μένει χωρὶς ἀνταπόκριση:

ἡ Ρωμιοπούλα δὲν τὸν θέλει.

ὁ.π.

Παρεμβαίνει τότε ἡ Ἑλληνίδα μάνα πὺ ἐκθειάζει τὰ πλούτη τοῦ Τούρκου:

πάρ'τονε, κόρη μου, τὸν Τοῦρκο ἄντρα
νὰ σὲ φορέσει φλουριά καὶ χάντρα.

ὁ.π.

Ἡ κόρη ἀνένδοτη θὰ προτιμήσει τὴ μεταμόρφωση σὲ «πέρδικα» ἢ «ψάρι». Τελικὰ ὁ ποιητὴς, ἐκφράζοντας καὶ τὰ αἰσθήματα ὀλόκληρου τοῦ λαοῦ, θὰ ἀποκαλέσει τὴ μάννα «οκύλα» πὺ ἐπιμένει σ' ἕνα τέτοιο συνοικέσιο (ὁ.π.).

Σ' ἄλλο Τραγούδι τὰ πράγματα ἀντιστρέφονται· ἡ Ἑλληνίδα μάννα ἀρνεῖται νὰ παντρεύει τὴν δωδεκάχρονη κόρη της μὲ Τοῦρκο ἀξιωματιοῦχο:

πέντε φονικά νὰ γίνουν μέσ' τὴν πόρτα μου
τὴν Τασιούλα δὲν τὴν δίνω τοῦ Μεχμέταγα.

Πετροπ., Α', σ. 142

Ἡ νεαρὴ ὅμως Τασιούλα, θαμνωμένη ἀπὸ τὰ πλούτη καὶ τὰ ἀξιώματα, ἔχει διαφορετικὴ γνῶμη:

τώπα, τώπα, κυρὰ μάννα, μὴ ντροπιάζεσαι,
τὸν Μεχμέταγα τὸν θέλω καὶ τὸν ἀγαπῶ
γιὰ νὰ γένω βοῖθοντίνα μέσ' στὰ Γιάννινα
νὰ μοιράζω τὰ χαράσια στὴν Καλούτσιασμη.

ὁ.π. σ. 142

Σημ': Καλούτσιασμη εἶναι συνοικία στὰ Γιάννινα.
Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα ἐκφράζεται καὶ μία πλούσια Βλάχα:

Λύκος νὰ φάει τὰ πρόβατα καὶ τσάκαλος τὰ γίδια
κι ἐγὼ πάω στὰ Γιάννενα, στοῦ μπῆν τὰ σαράγια.

ὁ.π., σ. 141

Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν μπορούμε νὰ ξεχάσουμε τὴ θρυλικὴ Κυρα - Φροσύνη. Παντρεμένη μὲ τὸν ἔμπορο Δημ. Βασιλείου δὲν μπόρεσε ν' ἀντισταθεῖ στοὺς ἔρωτες τοῦ Μουχιάρ, γιοῦ τοῦ Ἄλη - πασᾶ, τὸν καιρὸ πὺ ἀπουσίαζε ὁ ἄντρας της (Ἀκαδημ., σ. 149—51).

Ἀπὸ τὰ παραπάνω περιστατικὰ συμπεραίνει κανεὶς ὅτι μερικὲς Ἑλληνίδες δὲν δίσταζαν νὰ παντρευτοῦν πλούσιους καὶ ἄλλους γνωστοὺς Τοῦρκους. Ὁ πλοῦτος πάντοτε ἀσκοῦσε μία ἐκθαμβωτικὴ γοητεία στὶς γυναῖκες. Ἡ συντριπτικὴ ὅμως πλειοψηφία ἀρνιόταν πεισματικὰ τέτοιους γάμους. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐκφράζει ἡ ἀπάντηση τῆς Χριστιανῆς πὺ ζητήθηκε σὲ γάμο ἀπὸ Τοῦρκο:

χάνομαι, πνίγομαι, Τοῦρκισσα δὲν γίνομαι.

Ἀκαδημ., σ. 464

Παρόμοιο στίχο θυμοῦμαι καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ Τραγούδι πὺ ἀκούγα¹⁹ σὲ παλιότερα χρόνια κατὰ τὶς χροιάδες μέρες:

Σφάζομαι καὶ κόβομαι, Τοῦρκο δὲν παίρνω.

ΕΛΛΗΝΕΣ — ΤΟΥΡΚΟΙ — ΕΒΡΑΙΟΙ

Ἄφοῦ τὸ πάθος καὶ ἡ προκατάληψη χαρακτηρίζουν τὶς σχέσεις Ἑλλήνων

19. Χωρὸ Μάρμαρα κοντὰ στὰ Γιάννινα.

καὶ Τούρκων καὶ μᾶς δυσκολεύουν νὰ καταλήγουμε πάντοτε σὲ ἀσφαλῆ συμπεράσματα, θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον νὰ δοῦμε τὶς ἀπόψεις ἐνὸς τρίτου, ἐνὸς οὐδέτερου παρατηρητῆ, ὅπως εἶναι ὁ Ἑβραῖος ποῦ συζεῖ μὲ τοὺς δύο λαούς.

Κατὰ τὸ ἐπεισόδιον Ἑλληνας ἀγάπησε μία Ἑβραιοπούλα ἢ τελευταία ζητεῖ τὴν συγκατάθεσιν τῆς μητέρας της, ποῦ εἶναι ὅμως ἀρνητικὴ:

Κάλλι' ἔχω, θυγατέρα, τοῦ Τούρκου τὸ σπαθί,
παρὰ Ρωμιὸ νὰ πάρεις, νὰ γένεις χριστιανή.

Ἄκαδημ., σ. 462

Ἡ ἐμπαθὴς ἀπάντησις τῆς Ἑβραίας δείχνει ὅτι οἱ σχέσεις τῶν δύο λαῶν δὲν ἦταν καθόλου καλές. Οἱ Ἑβραῖοι, χωρὶς πατρίδα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἔχουν σημαντικὴ οἰκονομικὴ δύναμιν στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ ἀνταγωνίζονται μὲ τοὺς Ἑλληνας. Ἐμπορικοὶ λοιπὸν ἀνταγωνισμοὶ καὶ ἴσως θρησκευτικοὶ φανατισμοὶ δημιουργοῦσαν αὐτὴ τὴ διάστασιν.

Σειρὰ ὅμως νὰ δοῦμε καὶ τὴ γνώμην ἐνὸς Ἑλληνα γιὰ Τούρκους καὶ Ἑβραίους μαζί. Ἀφορμὴ παίρνουμε ἀπὸ τὸ περιεχόμενον μιᾶς Παραλογῆς, τῆς «Μάννας Φόνισσας». Κατὰ τὸ σχετικὰ πρῶτον αὐτὸ Τραγούδι, ποῦ μᾶς θυμίζει τὸν ἀρχαῖον μῦθον τοῦ Ταντάλου, ἢ «Μάννα» παραθέτει γιὰ γεῦμα στὸν ἄντρα της μαγειρευμένα τὰ μέλη τοῦ παιδιοῦ τους.

Κατὰ τὴ διάρκειαν ὅμως τοῦ φαγητοῦ τὰ νεκρὰ μέλη τοῦ παιδιοῦ παίρνουν φωνὴν καὶ λένε στὸν κατάπληκτον πατέρα:

Ἄν εἶσι Τούρκους φάει μι, Οὐβριὸς καταλυσέ με
κι ἂν εἶσι ἢ ἀφέντης μου, σκύψι καὶ φίλησέ μι.

Ἄκαδημ., σ. 369—70

Τὸ τραγούδι κατατάσσει στὴν ἴδιαν κατηγορίαν Ἑβραίους καὶ Τούρκους ποῦ τοὺς θεωρεῖ ἰκανοὺς νὰ φτάσουν ἀκόμη καὶ μέχρι τὰν καννιβαλισμὸν.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΡΚΩΝ

Τὰ ἐπεισόδια μετὰ τῶν Τούρκων μᾶς εἶναι πολύτιμα, γιὰτὶμποροῦν νὰ μᾶς δώσουν μία καθαρὴ εἰκόνα τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἠθῶν τους. Δυστυχῶς ὅμως δὲν εἶναι τόσο πολλὰ κι ἔτσι τὰ συμπεράσματά μας εἶναι περιορισμένα. Γενικὰ συμπληρώνουν τὶς πληροφορίες ποῦ εἶχαμε μέχρι τώρα.

Σὲ πρῶτον πλάνον ἔχουμε τὸν ξυλοδαρμὸν μᾶς σκλάβας ἀπὸ τὴν κυρία της. Ὁ διάλογος τοῦ Τραγουδιοῦ εἶναι ἀποκαλυπτικὸς καὶ λύνει τὶς ἀπορίες μας:

—Δέρνε με, Τούρκα, δέρνε με, πικρὰ βαλάντωσέ με
τὸ βράδον νὰ ῥθει ὁ ἀφέντης μου κι ἂν δὲν τὸ μαρτυρήσω.

—Τὸ τί εἶδες σκλάβα, τί θὰ πεῖς, τὸ τί θὰ μαρτυρήσεις;

—Καλὰ εἶδα ἄγω, καλὰ θὰ εἰπῶ, καλὸ θὰ μαρτυρήσω.

Ἐχτὲς βράδον στενά ἴστωσα, φαρδιὰ ἦρθα καὶ τὰ ἄβρα,
περνῶ κι ἀπ' τὸ κεφάλι σου καὶ βρίσκω δυὸ κεφάλια,
περνῶ κι ἀπ' τὰ ποδάρια σου καὶ βρίσκω δυὸ ζευγάρια.

Ἄκαδημ., σ. 445

Τὸ Τραγούδι μᾶς παρουσιάζει μία περίπτωσιν συζυγικῆς ἀπιστίας, χωρὶς νὰμποροῦμε νὰ συμπεράνουμε γιὰ τὴν ἔκτασιν τοῦ φαινομένου.

Ἐμμεοὺς πληροφορίες ἔχουμε ἀκόμη γιὰ τὴν χρησιμοποίηση σκλάβων γυναικῶν, χριστιανῶν πιθανότατα (Δέρνε με, Τούρκα, δέρνε με... ὅ.π.) στὴν ὑπηρεσία τούρκικων σπιτιῶν. Τὸ ποιῆς καὶ πόσες οἰκογένειες χρησιμοποιοῦσαν αὐτὲς τὶς δοῦλες καὶ μὲ ποιὸν ὄρου παραμένουν γιὰ μᾶς προβλήματα.

Περισσότερο ἀποκαλυπτικό, στὸ ἴδιο θέμα, εἶναι τὸ ἐπόμενο καὶ τελευταῖο Τραγούδι πού θὰ μᾶς ἀπασχολήσει. Στὴν ἀρχὴ ἔχουμε μίαν ῥομαντικὴ νότα μὲ μουσικὰ ὄργανα καὶ καντάδες:

Ἔνας Δερβίσης πέρναγε μέσ' ἀπὸ τὸ παζάρι
μὲ τὸ γιογκάρι παίζοντας καὶ λιανοτραγουδώντας.

Ἄκαδημ., σ. 466

Σημ.: τὸ γιογκάρι εἶναι ἔγχορδο μουσικὸ ὄργανο.

Τραγούδι καὶ τραγουδιστὴς γοητεύουν, φαίνεται, τὴν Τουρκάλα Κάντω χωρὶς δισταγμοὺς προσκαλεῖ τὸν τραγουδιστή:

Πέρνα, Δερβίση, πέρναγε, πέρνα κι ἀνέβ' ἀπάνω!
ὅ.π.

Ὁ Δερβίσης ἔχει, φυσικά, τοὺς φόβους του, ἀλλὰ ἡ Κάντω ἐπιτήδεια τὸν ἐνθαρρύνει:

Ὁ Βένης πάει στὸ ντζαμί, πάει νὰ προσκυνήσει.
ὅ.π.

Τελικὰ τὸ ἐπιδόρπιο θὰ εἶναι πικρὸ γιὰ τὸ Δερβίση, μιά καὶ πού ἔντρομος ζητεῖ τὴ βοήθεια τῆς Κάντως γιὰ νὰ γλυτώσει τὸ κεφάλι του ἀπὸ τὸν ἐξαπατημένο Βένη:

Κρύψε με, Κάντω, κρύψε με, μὴ μὲ σκοτώσει ὁ Βένης!
ὅ.π.

Αὐσιγρὰ τὰ ἤθη²⁰ στὴν τούρκικη κοινωνία. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως οἱ Τουρκάλες δὲν δίσταζαν νὰ ριφοκινδυνεύουν.

20. Ἀπόστ. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Β', Θεσ/νίκη, 1964, σμ. 4. «Οἱ τουρκάλες εἶναι γενικὰ περιορισμένους μέσα στὰ σπῖτια τους καὶ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε ἀπὸ τὰ παράθυρα νὰ βλέπουν. Ὅσοι βγαίνουν ἔξω θεωροῦνται ἀνήθικες...».

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ Β. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Θεολόγου Καθηγητοῦ

Ἡ Ἔργασία Κατὰ τὴν Χριστιανικὴν Ἀντίληψιν*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΝΩΤΕΡΩ ΘΕΩΡΙΩΝ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ

Ἐπεχειρήθη εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον μιὰ σύντομος ἔκθεσις τῶν θέσεων τῶν σπουδαιότερων ἐκ τῶν νεωτέρων θεωριῶν περὶ τῆς ἔργασίας καὶ τῶν συνδεομένων μετ' αὐτῆν διαφόρων κοινωνικῶν προβλημάτων, ὡς αὐταὶ διατυποῦνται εἰς τὰ κείμενα τῶν ἐκπροσώπων αὐτῶν καὶ εἰς τὰ συγγράμματα ἄλλων συγγραφέων καὶ κοινωνιολόγων. Εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον, μετὰ βάσιν τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ὡς αὕτη διατυποῦται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ κριτικὴ τῶν θεωριῶν αὐτῶν, ὥστε ἐκ τῆς συγκρίσεως νὰ καταδειχθῇ ἡ ἀνωτερότης τῆς περὶ ἔργασίας χριστιανικῆς ἀντιλήψεως. Βεβαίως εἰς προηγούμενα κεφάλαια ἐξετέθησαν ἐν πλάτει αἱ θέσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἔργασίας καὶ ἐπὶ ὄλων τῶν μετ' αὐτῆς συνδεομένων κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἐνταῦθα ἕνωσις ἀπλῆ κριτικὴ καὶ σύγκρισις τῶν θεωριῶν θὰ γίνῃ, ὅποτε ἐκ τῆς συγκρίσεως θὰ ἐξαρθῇ ἡ ὑπεροχὴ τῶν θέσεων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ θὰ τονισθῇ ἡ ἀνάγκη ἐπιλύσεως τῶν διαφόρων κοινωνικῶν προβλημάτων μετὰ βίας καὶ θεμέλιον πάντοτε τὴν χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν καὶ βιοθεωρίαν.

1. Χριστιανισμὸς — Δουλοπαροικία

Γνωστὴ καὶ σαφὴς εἶναι ἡ θέσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας, ἡ ὁποία, καταργηθεῖσα ἀπολύτως ὑπὸ τὴν παλαιὰν ἑσπερὰν μορφήν της καὶ προαχθεῖσα, εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, ὡς ἐλέγχθη, δὲν ἔθεωρεῖτο καταπίεσις, ἀλλ' ἀπλῆ προσφορά ὑπηρεσιῶν ἔναντι νομίμου ἀμοιβῆς, ὃ δὲ προσφέρων αὐτάς δούλος εἶναι ἄνθρωπος μετὰ προσωπικότητα καὶ δικαιώματα, ἰσότητος ἀδελφῶς μετὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς εἶναι ποίημα τοῦ Δημιουργοῦ, ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐλευθέρου προσωπικότης. Ἡ δουλεία λοιπὸν, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, ὡς καὶ ἄλλαχού ἐτονίσθη εἰς τὴν παρούσαν μελέτην, εἶναι δημιουργία, ἔργασία ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐλογημένη καὶ ὄχι καταπίεσις, ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ συνόλου καὶ διὰ τοῦ πνεύματος τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης ἐπιτυγχανομένη.

Ἐκ τῆς χριστιανικῆς αὐτῆς ἀντιλήψεως ἐκκινουῦντες, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἀσυμβίβαστον καὶ τὴν δουλοπαροικίαν μετὰ τὴν περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει διδασκαλίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ δουλοπάροικος, ὡς γινώσκον, τασσόμενος μεταξὺ τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἐλευθέρου, ἦτο συνδεδεμένος μετὰ τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν ἐκαλλιέργει, ἡδύνατο ἀκόμη καὶ νὰ πωληθῇ, μετ' αὐτῆς, ἐὰν ὁ χωροδеспότης ἐπεθύμει τοῦτο. Ἐν προκειμένῳ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν δύ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου, σελ. 695.

γναι: γὰ ὑπάρξει ὅτι ἡ δουλοπαροικία ἦτο καὶ αὐτὴ μιὰ μορφή δουλείας, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεβιάζετο ἡ ἀνθρωπίνη, προσωπικότης εἰς βαθμὸν μέγαν καὶ ἐν πολλοῖς ἐξεμυθνεύετο. Τοῦτο ἄριστα δύναται νὰ καταδειχθῇ τόσο ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ δουλοπαροϊκοῦ διδομένου ἔρκου κατὰ τὸν μεσαῖωνα εἰς τὴν Δύσει, διὰ τοῦ ὁποίου γονυκλινῆς ἔθετε τὰ ὑπάρχοντά του ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κυρίου του, ὅσον καὶ ἐκ τῆς μνημονευομένης ἀνωτέρω παροικίας χωρικῶν τοῦ Βραδεμβούργου, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἐτοποθετεῖτο εἰς τὴν αὐτὴν μετὰ τῶν ἀλόγων ζώων θέσιν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καὶ μόνον δεδομένων δυνάμεθα ἀδιάστως νὰ διακρίνωμεν τὴν δεινὴν ἀπὸ πλευρᾶς ἀξιοπρεπειᾶς καὶ ἐλευθέρας ἐκφράσεως τῆς θελήσεως θέσιν τοῦ δουλοπαροϊκοῦ καί, ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν βασικῶν καὶ θεμελιωδῶν περὶ ἀνθρώπου διδαγμάτων τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως, νὰ καταδείξωμεν τὴν ὑψηλὴν περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ θέσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, πλασθεὶς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ «κατ' οἰκόναν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»¹ Αὐτοῦ, ἦτο ἡ κορωνὴ τῶν δημιουργημάτων, τὸ ἀνάκτορον τῆς ὅλης δημιουργίας. Εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἠθικὴν τελειώσιν του ἐκδηλοῦται ὁ λόγος τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Τὸν θαυότερον λοιπὸν σκοπὸν τοῦ κόσμου προώρισται νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὁ ἄνθρωπος². Τὰ πάντα ἐπομένως ἐτέθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ δηγῆσονται τοῦτον εἰς τὴν ἠθικὴν τελειότητα καὶ τὴν θέσιν του. Εἶναι οὗτος, κατὰ τὴν Θεῖαν Ἀποκάλυψιν, πνευματικὴ προσωπικότης, μὲ ἰδίαν ὑπόστασιν, ἰκανὸς πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ὄχι ἀντικείμενον ἢ ἄτομον ἀπολλύμενον εἰς τὸ σύνολον³, εἶναι, κατὰ τὸν Ψαλμωδόν, ἡλαττωμένος «βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους»⁴. Προσδίδεται κατὰ ταῦτα εἰς αὐτὸν ἡ ὑψίστη δυνάτη ἀξία, ἀφοῦ διὰ τοῦ ὑψηλοῦ του προσορισμοῦ αἴρεται ὑπὲρ τὴν ὕλην⁵.

Τὸ ἀποκορύφωμα δὲ τῆς ἀξίας καὶ σπουδαιότητος, ποῦ δίδει ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς τὸ μυστήριον τῆς σαρκώσεως, ὅπου, κατὰ τὴν ὑμνωδόν, «ἄνθρωπος γίνεται Θεός, ἵνα Θεὸν τὸν Ἀδάμ ἀπεργάσῃται»⁶. Πρέπει νὰ ἰλιγγιᾷ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, στὰν ἀκούῃ τὰς γνωστάς περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου διακηρύξεις τοῦ Παύλου: «Οὐκ οἶδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστίν;»⁷ «οὐκ οἶδατε ὅτι καὶ Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;»⁸ Ὑπερηφάνειαν ἐπίσης πρέπει νὰ αἰσθάνηται διὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου: «οὐκέτι λέγω δούλους... ἀλλά... φίλους· ἐτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐγνώρισά ὑμῖν»⁹, ὡς καὶ διὰ τὰς ἐπαναστατικὰς διακηρύξεις τοῦ Παύλου περὶ καταργήσεως τῶν διακρίσεων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων· «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἑβραῖος, οὐκ ἔνι δούλος, οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ἡμεῖς εἰς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»¹⁰.

1. Γεν. α, 26.

2. Βασ. Μ. Βέλλα - Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην - Ἔκδοσις Β' - Ἀθήναι 1950, σελ. 10.

3. Αὐτόθι, σελ. 9.

4. Ψαλμ. η, 6.

5. Βασ. Μ. Βέλλα - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 11.

6. Δοξαστικὸν ἐσπερινοῦ Χριστουγέννων, ποίημα Κασσιανῆς μοναχῆς.

7. Α' Κορινθ. στ, 15.

8. Α' Κορινθ. γ, 16.

9. Ἰωάνν. ιε, 15.

10. Γαλάτ. γ, 28.

Σαφώς λοιπόν προκύπτει ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Χριστιανισμός, ὡς ἡ θρησκεία τοῦ μεγαλείου, καλεῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἀνεβάξει ὑψηλὰ νὰ τὸν κάμῃ προσωπικότητα κύρους καὶ μεγαλείου, νὰ τοῦ προσφέρῃ τίτλον ἀνώτερον καὶ τοῦ βασιλικοῦ τίτλου, τίτλον ποῦ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐν Κυρίῳ καύχησιν¹¹. Ὁ Χριστιανισμός, διὰ τῆς καταργήσεως τῶν διαφόρων ἐθνικῶν, φυλετικῶν καὶ κοινωνικῶν διαβαθμίσεων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἕνα μόνον τίτλον εὐγενείας ἀναγνωρίζει, τὴν ἐσωτερικὴν ποιότητα τῆς ψυχῆς. Μόνον τὰ ὑψηλὰ ἰδανικά, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἀναζητῆ ὁ ἄνθρωπος, ἔχουν ἀξίαν διὰ τὸν Χριστιανισμόν¹². Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν Χριστιανισμόν εἶναι ἡ «καινὴ κτίσις». Δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἔχει τὰς ρίζας του εἰς τὸ ἐπαναστατημένον ἐγὼ του, ἀλλ' ὁ νέος ποῦ τὸν διαμορφώνει ὁ Χριστός. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ ὅποιος ἐργάζεται εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν μὲ τὴν διαρκῆ συνείδησιν ὅτι ζῆ τὸν Χριστόν¹³. Κρημνίζει ὁ Χριστιανισμός τὰ τεῖχη ποῦ ἐχώριζον τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν συνάνθρωπόν του, κηρύσσει τὴν εἰρηνικὴν ἐπανάστασιν κατὰ θεσμῶν, παραδόσεων, δοξασιῶν καὶ ζητεῖ νὰ μεταμορφώσῃ αὐτὸν ἐσωτερικῶς¹⁴. Ζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ μίαν κοινωνίαν, εἰς τὴν ὅποιαν ἕκαστος θὰ σέβεται τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐργαζομένου ἀνθρώπου, θὰ ἔχῃ συνείδησιν τῶν εὐθυνῶν διὰ τὸν ἄλλον καὶ ἡ σχέσις τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸν ἄλλον θὰ διαπνέεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἀμοιβαιότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης. Ἡ ἐργασία, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, δὲν εἶναι ἔργον τῶν ὑποδούλων καὶ τῶν καταπιεζομένων, δὲν εἶναι ὑπόθεσις τῶν κατωτέρων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐργάζονται σκληρῶς, ἐνῶ οἱ πλοῦσοι ζοῦν καὶ ἀπολαμβάνουν πολυτελῶς τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ὑπόθεσις παντός ἀνθρώπου καὶ ἀποσκοπεῖ κυρίως εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας εἰς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος¹⁵. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι τὸ εὐτελὲς ἀντικείμενον εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ὅπως ἡ δουλοπαροικία ἠθέλησε νὰ δεχθῆ αὐτὸν διὰ τῆς παραγνωρίσεως τῆς ἀξίας του καὶ τῆς ἐργασίας του, ἀλλ' εἶναι τὸ τέλειον δημιουργήμα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅποιον διατηρεῖ εἰς τὴν ζωὴν ἡ θυσία τοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὴν θυσίαν δὲ αὐτὴν ἐκδηλώνεται καὶ μετὰ ταῦτα ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ¹⁶.

Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν δουλοπαροίκων ἐργασία καὶ ἡ ὑπὸ τῶν πλουσιῶν ἀπόλαυσις τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια προήρχοντο ἐκ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐργασίας ἐκείνων, φέρεῖ εἰς τὴν μνήμην μας τὴν εὐτελεῖ ἀντίληψιν περὶ αὐτῆς τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων, οἱ ὅποιοι τὴν ἐθεώρουν ἔργον τῶν κατωτέρων τάξεων καὶ ὄχι τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων. Τοῦτο, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον ἀνεπτύχθη, εἶναι ξένον πρὸς τὴν γνησίαν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, ἡ ὅποια ἐθεώρησε τὴν ἐργασίαν πηγὴν χαρᾶς καὶ εὐλογίας Θεοῦ. Ἡ ὑπὸ τῶν χωροδεσποτῶν ἐπομένως παραποίησης τοῦ ἀληθοῦς νοήματός της καὶ ἡ θεώρησις αὐτῆς ὡς δουλείας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, στερεῖ τὸν ἄνθρωπον τοῦ πολυτιμοτάτου Θεοῦ δώρου τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὅποια θεωρεῖται θεμελιώδης διὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐλεύθερος καὶ ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του¹⁷. Ὁ Χριστιανισμός

11. Β. Πλουμίδη - Εἰσαγωγή εἰς τὸν Χριστιανισμόν - Ἀθήνα 1959, σελ. 144.

12. Νικ. Ἰ. Λούβαρι - Συμπόσιον ὁσίων, τόμος Α, Ἀθήνα 1962 - Ἔκδοσις Ἀποστολ. Διακονίας, σελ. 164.

13. R. Guardini - Ὁ Κύριος - Μετάφρασις Ἰερών. Κοτσώνη, τόμος Γ - Ἔκδοσις «Δαμασκός», Ἀθήνα 1956, σελ. 117—118.

14. Νικ. Ἰ. Λούβαρι - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 165.

15. Αὐτόθι, σελ. 182.

16. R. Guardini - Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμος Β, Ἀθήνα 1955, σελ. 20.

17. Βασ. Πλουμίδη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 68.

ἀνεβίβασεν εἰς ὑψηλὸν ὑπόβαθρον τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ εἶναι ἡ ἰσχυραία τῶν ἐλευθερῶν ἀνθρώπων¹⁸ καὶ θεμελίον του εἶναι ἡ ἐλευθερία «ἡ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν»¹⁹. Ἐπομένως χριστιανὸς σημαίνει ἄνθρωπος ἐλευθερός, ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἔχει τὸ βλέμμα του ἐστραμμένον πάντοτε πρὸς τὰ ἄνω, διὰ τὰ ἀντλήθῃ δύναμιν καὶ θάρρος εἰς τὰς δυσκολίας, ἄνθρωπος εἰς τὸν ὅποιον ἡ ἐντιμότης, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἀλληλεγγύη δὲν εἶναι λόγια κενά, ἀλλὰ λόγια ποῦ συνθέτουν τὴν ὅλην προσωπικότητά²⁰.

Κατὰ ταῦτα θεωρεῖται ἀπαράδεκτος καὶ ἀσυμβίβαστος ἀπὸ χριστιανικῆς σκοπιᾶς ἡ στέρησις τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν δουλοπαροικίαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐκμηδένισις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ἡδύνατο βεβαίως οἱ δουλοπάροικοι νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των, ἐξαγοράζοντας αὐτὴν διὰ χρημάτων. Εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὅμως μία μόνον περίπτωσις ἐξαγορᾶς ἐλευθερίας εἶναι γνωστή· ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι δούλος τῶν παθῶν καὶ τῶν κατωτέρων ἐπιθυμιῶν του, ὅταν εἶναι δέσμιος τῆς ἁμαρτίας. Τότε ὁ Χριστιανισμὸς μᾶς ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν «τοῦ μηκέτι ἡμᾶς δουλεῖν τῇ ἁμαρτίᾳ»²¹, μᾶς ἐξαγοράζει, ὅπως μᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅποτε ὁ χριστιανὸς μεταβάλλεται ἀπὸ δέσμιος τῶν παθῶν του εἰς ὑπέροχον ἀγωνιστήν. Καί, ἐφ' ὅσον ἀγωνίζεται καὶ δὲν ὑποστέλλει τὴν σημαίαν τοῦ ἀγῶνος, γίνεται νικητής²².

Σύγκρισις τοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τῆς δουλοπαροικίας εἶναι δυνατὴ καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὅλην συμπεριφορὰν τῶν δεσποτῶν ἔναντι τῶν δουλοπαροίκων καὶ τὸ πνεῦμα ἀγάπης τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας. Καὶ εἰς ἀμφότερα τὰ σημεῖα εὐρίσκονται ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι Χριστιανισμὸς καὶ δουλοπαροικία. Εἶναι γνωστὴ ἐν προκειμένῳ ἡ σκληρότης τῶν χωροδεσποτῶν ἔναντι τῶν δουλοπαροίκων, ἀφοῦ, ὡς γνωστόν, κατεπίεζον αὐτοὺς διὰ τῆς προσφορᾶς δωρεᾶν ἐργασίας ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας (ἀγχαρείας), ὡς καὶ διὰ τῆς ὑψηλῆς φορολογίας, ποῦ τοὺς ἐπέβαλλον εἰς τὰ διάφορα πρὸς πώλησιν γεωργικὰ προϊόντα. Ὁ Χριστιανισμὸς ὅμως ἀντιπαράτάσσει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκ τῆς ἐργασίας ἀμοιβῆς, ὡς δρίζεται τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ κανόνα τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς.

Ἡ κορωνὴ τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον. Βεβαίως ἡ θεμελιώδης αὐτὴ σημασία τῆς ἀγάπης διὰ τὴν ὅλην ὑπόστασιν τοῦ Χριστιανοῦ ἦτο ἄγνωστος ἢ ἀσύμφορος διὰ τοὺς πλουσίους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἶναι δὲ ἄγνωστος καὶ διὰ τοὺς πλουσίους πάσης ἐποχῆς. Καὶ ἦτο κυρίως ἀσύμφορος, διότι ἡ ἀγάπη ἀπαιτεῖ θυσίαν τοῦ ἑαυτοῦ μας, θυσίαν συμφερόντων, πρᾶγμα ποῦ ἦτο δύσκολον δι' αὐτούς²³. Ὁ Χριστιανισμὸς ὅμως οὐδένα ὑπολογισμὸν δέχεται εἰς τὴν ἀγάπην, ἀλλ' ἐπεκτείνει αὐτὴν μέχρι καὶ τῶν ἐχθρῶν. Ὡστε διὰ τὸν Χριστιανισμὸν ἀγάπη εἶναι ἡ εἰλικρινὴς καὶ ἀνευ ὑπολογισμῶν, «ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς»²⁴. Ἐπιμένουσ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης

18. Βασ. Πλουμίδη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 115.

19. Γαλατ. ε, 1.

20. Βασ. Πλουμίδη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 227.

21. Ρωμ. στ, 6.

22. Βασ. Πλουμίδη - Ἐνθ. ἀνωτέρω, σελ. 127.

23. Αὐτόθι, σελ. 164.

24. Α'. Τιμ. α, 5.

πρέπει να ρυθμίζονται αι διάφοροι κοινωνικοί σχέσεις μεταξύ των ατόμων και των κοινωνιών. Η σκληρότης είναι άγνωστος και παντελώς άδιανόητος εις τον Χριστιανισμόν. Και εις τὸ σημεῖον τοῦτο καταδεικνύονται περιτράνωσ ἢ ὑπεροχή και τὸ μεγαλεῖον τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι τῆς δουλοπαροικίας.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ βάση τῆς δουλοπαροικίας εἶναι ἡ ἐκμετάλλευσις ὑπὸ των πλουσίων τῆς ἐργασίας και τοῦ μόχθου των δουλοπαροίκων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀναποσπάστως συνδεδειμένοι μετὰ τοῦ κτήματος. Ἐν Ἑλλάδι δὲν ἀνεφέρθη ἀνωτέρω ὡς συγγνή μορφή δουλοπαροικίας ὁ ραγιαδισμὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας, ὁ ὅποιος ἐν προκειμένῳ ἀποδεικνύει μέγρι-ποῖου σημείου ἔφθανεν ἢ καταπάτησις των ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Ἡ Χριστιανικὴ ἠθική εἶναι σαφῆς και ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, διδάσκουσα ὅτι ἡ ἐργασία πρέπει νὰ ἀμειβεται καταλλήλως, τυχὸν δὲ καταπάτησις τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ ἀποδοκιμάζεται αὐστηρῶς, ὡς ἀντικειμένη πρὸς τὴν ἔνοιαν τῆς δικαιοσύνης²⁵. «Ἄξιός ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ»²⁶, τονίζει ἐμφανῶς ἡ Ἁγία Γραφή. Ἡ μὴ δικαίως ἀμειβομένη ἐργασία ὄχι μόνον ἀνακόπτει τὸν ζῆλον τοῦ ἐργαζομένου πρὸς ἀποδοτικὸν ἔργον, ἀλλ' ἐνσταλάζει εἰς τὴν ψυχὴν του τὸ μῖσος πρὸς τὴν κοινωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ζῆ. Τοῦτο ὅμως δὲν συνέβαινε με τὸὺς δουλοπαροίκους. Οὗτοι εἰργάζοντο συνεχῶς εἰς τὰ κτήματα των κυρίων, δυνάμενοι ἀκόμη νὰ πωληθοῦν μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ και ἐκ τοῦ προϊόντος τοῦ μόχθου των τὸ ἐλάχιστον ἐκράτουν διὰ τὴν συντήρησίν των, τὸ δὲ μεγαλύτερον μέρος ἀφῆρειτο ὑπ' αὐτῶν ὑπὸ μορφήν διαφόρων ἐπιβαρύνσεων.

Ἐκ πάντων των ἀνωτέρω καταδεικνύεται ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς, παρ' ὅλον ὅτι με τὴν προσπάθειαν ποὺ καταβάλλει διὰ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου ὑπὲρ τὴν ὕλην, προσπαθεῖ νὰ θεμελιώσῃ τὴν ζωὴν του ἐπὶ τῆς πνευματικῆς πραγματικότητος, ἐπάνω εἰς τὸν πνευματικὸν Νομοθέτην, τὸν Χριστόν²⁷, παρ' ὅλον ὅτι, ὡς θεματοφύλαξ των αἰωνίων ἀξιών, προσπαθεῖ νὰ δώσῃ εἰς τὸν σύγχρονον ἀνθρωπον τὸν προσανατολισμὸν τῆς αἰωνιότητος²⁸, ἐν τούτοις και εἰς τὸν κόσμιον αὐτὸν δὲν ἀρνείται νὰ λάβῃ θέσιν ἐπὶ των διαφόρων μορφῶν τῆς ζωῆς και των μετ' αὐτῆς συνδεομένων κοινωνικῶν προβλημάτων και νὰ τοποθετήσῃ εἰς ὑψηλὸν ὑπόβαθρον τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα. Τοῦτο ἀκριβῶς προκύπτει και ἐκ τῆς συγκρίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τῆς δουλοπαροικίας, ὅπου, ὡς διεπιστώσαμεν, ὁ Χριστιανισμὸς θεωρεῖ τὸν ἀνθρωπον ὡς ἡλαττωμένον «βραχύ τι παρ' ἀγγέλους»²⁹, ἐνῶ εἰς τὴν δουλοπαροικίαν ὁ ἀνθρωπος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ προσκολλᾶται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὰ ὕλικὰ και νὰ δλέπῃ τὰ στοιχειώδη δικαιώματά του νὰ καταπατῶνται.

2. Χ ρ ι σ τ ι α ν ι σ μ ὸ ς — Κ α π ι τ α λ ι σ μ ὸ ς

Ἐκ τῆς ὅλης μελέτης τοῦ Καπιταλισμοῦ ἢ τῆς Κεφαλαιοκρατίας διεπιστώθη ὅτι οὗτος εἶναι σύστημα καθαρῶς ὕλιστικόν, ἀτομιστικόν και μάιμιωνιστικόν. Με τὴν ἰδέαν τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου και με τὴν ὑπαγωγὴν τῆς οἰκονομίας εἰς τοὺς ἀτέγκτους φυσικοὺς νόμους, ὅπου πᾶν αἴτιον ἔχει και τὸ ἀποτέλεσμα, προσεπάθησε νὰ ὑποτάξῃ τὸν ἀνθρωπον εἰς τὴν

25. Θεοδ. Ψυχάρα - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 80.

26. Α' Τιμ. ε, 18.

27. Βασ. Πλουμίδη - Ἐνθ. ἀνωτέρω, σελ. 160.

28. Αὐτόθι, σελ. 216.

29. Ψαλμ. η, 6.

ἄλογον φύσιν³⁰. Αὐτὴ ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας ἀπετέλεσε διὰ τὸν Καπιταλισμὸν τὸ παντοδύναμον καὶ ὕψιστον κριτήριον διὰ τὴν ῥύθμισιν τῆς κοινωνικῆς τάξεως³¹, ὅποτε τὸ κεφάλαιον οὐδένα ἄλλον νόμον ἐγνώριζεν εἰς τὴν ζωὴν τῆς κοινωνίας, ἐκτὸς τοῦ νόμου τῶν ἰδίων συμφερόντων του³². Οὕτως ἡ ἱερά ἔννοια τῆς ἐλευθερίας, τοποθετημένη εἰς τὸ ὑλιστικὸν καπιταλιστικὸν σύστημα, ἔγινεν ἡ ἀφετηρία νὰ καταπατηθῇ ἡ ἔννοια τῆς ἠθικῆς, τῆς δικαιοσύνης καὶ ὅλων τῶν πνευματικῶν ἀξιών, ποὺ εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὴν συγκρότησιν μιᾶς ὑγιοῦς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος³³.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ὁ Καπιταλισμὸς, ὡς σύστημα καθαρῶς ἀτομιστικόν, μαμμωνιστικόν καὶ πλουτοθηρικόν, εἶναι ὀξὺτατα ἀντιηθικός, ἀντικοινωνικός καὶ ἀντιχριστιανικός³⁴. Συγκρινόμενος ἐπομένως μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι εὐρίσκεται εἰς μεγάλην ἀντίθεσιν καὶ εἰς φοβεράν σύγκρουσιν μετ' αὐτοῦ, παρ' ὅλον ὅτι εἰς τινὰς περιπτώσεις ὁ Καπιταλισμὸς ἀπέβη δύναμις, ἡ ὁποία σπουδαίως προήγαγε τὸν κοινωνικὸν βίον.

Ὁ Χριστιανισμὸς, ὡς ἐπανεληγμένως ἐτονίσθη ἀνωτέρω εἰς τὰ οἰκεία κεφάλαια, ἀποβλέπων εἰς σκοποὺς ὑψηλοτέρους καὶ θειοτέρους, οὐδόλως πρέπει νὰ συγκρίνεται πρὸς τὰ διάφορα κοινωνικὰ συστήματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν σχέσιν πρὸς τὴν εἰς τὸν παρόντα κόσμον ὑλικὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Χριστιανισμὸς ὡς πρῶτον καὶ κύριον σκοπὸν θέτει «τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ». Ἐπομένως, εἶναι ἀπαράδεκτον νὰ ἀπονέμηται εἰς αὐτὸν ἀφετηρία κοινωνιστικῆ. Ἐν τούτοις ὅμως δὲν δύναται νὰ παροραθῇ καὶ ἡ κοινωνικὴ αὐτοῦ ἀποστολή, ἡ ὁποία ἀπέβλεπε καὶ ἀποβλέπει πάντοτε εἰς τὴν ἀνακούφισιν τῶν πασχόντων καὶ τῶν πενομένων ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν τῶν ὁπαδῶν του ἀφ' ἑτέρου³⁵. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀποστολή τοῦ δίδει τὸ δικαίωμα νὰ κρίνῃ τὸ καπιταλιστικὸν σύστημα καὶ νὰ διατυπώσῃ τὴν ὀρθὴν θέσιν τοῦ Εὐαγγελίου.

Ὁ Καπιταλισμὸς, ἔχων ὡς βασικὴν ἀρχὴν τὴν ἀνάγκην ἀποκτίσεως ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων χρημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἱκανοποιήσουν τὰς καθαρῶς ἀτομιστικὰς καὶ ἐγωϊστικὰς ἀνάγκας τῶν ἀποκτώντων αὐτά, ἔχει ἀναπτύξει εἰς τοὺς λαοὺς ἕνα πρακτικὸν ὕλισμόν, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ σοβαρὰς καὶ ἀπαράδεκτους ἀνισότητας. Τὴν ἱκανοποίησιν δὲ τῶν ἀτομιστικῶν ἀναγκῶν τοῦ ὁ Καπιταλισμὸς προσεπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς θεοποιήσεως τοῦ χρήματος ἀφ' ἑνὸς καὶ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς φρενοκρατίας εἰς τὴν Οἰκονομίαν ἀφ' ἑτέρου. Αὐτὴ ἡ θεοποίησις τοῦ χρήματος ὠδήγησε τὸν Καπιταλισμὸν εἰς ἕνα παχυλὸν ὕλισμόν, ὅπου διὰ τοῦ ἀσώτου βίου τῶν ὁπαδῶν του προεκάλει τὸν πόνον καὶ τὴν δυστυχίαν τῶν πενομένων τάξεων, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καθίσταται ἀγεφύρωτον τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν πλουσίων καὶ τῶν πτωχῶν καὶ ἡ βασικὴ αἰτία τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῆς Κεφαλαιοκρατίας³⁶. Ὅλα δὲ αὐτὰ ἐπεδίωξε νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς διακηρύξεως τῆς πλήρους ἐλευθερίας εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, καρπὸς τῆς ὁποίας καὶ συνέπεια θὰ εἶναι ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη. Ἔνεκα τῶν τοιούτων ὑλιστικῶν καὶ ἐγωϊστικῶν ἀν-

30. Χριστιανικός Ἀνθρωπισμὸς - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 238.

31. Π. Μελίτη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 217.

32. Π. Δημητροπούλου - Κ. Μιχαῆλ - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 530.

33. Π. Μελίτη - Ἐνθ. ἀνωτέρω, σελ. 225.

34. Π. Δημητροπούλου - Κεφαλαιοκρατία - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 527.

35. Βασ. Ἀντωνιάδου - Ἐγχειρίδιον κατὰ Χριστὸν Ἠθικῆς, τόμος Β' - Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1927, σελ. 170.

36. Βασ. Χ. Ἰωαννίδου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 106.

τιλήψεων τοῦ Καπιταλισμοῦ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀντιληφθῇ τις τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς αὐτάς, ὡς εὐρίσχοιμένας εἰς πλήρη διάστασιν πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἀρχάς τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὅποσον διδάσκει κατηγορηματικῶς ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς κέντρον τὸν Θεὸν καὶ τὴν βασιλείαν Του ἐπὶ τῆς γῆς³⁷. Σαφῆς μάλιστα ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ ἐπαγγελία τοῦ Κυρίου· «μὴ μερμινάτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε καὶ τί πίνητε, καὶ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε· ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν»³⁸. Ἀντιθέτως ὅμως εἰς τὸν Καπιταλισμὸν, ἀντὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς βασιλείας Του, ἐπικρατεῖ ὁ μαμμωνᾶς καὶ τὸ κεφάλαιον. Ἡ καπιταλιστικὴ συνειδησις εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἀπορροφημένη ἀπὸ τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα. Ἐντὸς αὐτῆς εἶναι ἐσθεσιμέναι αἱ ἔννοιαι περὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἂν καὶ δὲν ὁμολογεῖται τοῦτο μετὰ παρρησίας³⁹, διότι ἔχουν συμφέρον πολλὰκις νὰ δημιουργοῦν ψευδεῖς ἐντυπώσεις εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον, περὶ δῆθεν ἀφοσιώσεώς των εἰς τὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ ἀπὸ τὸν φρόνον τοῦ Μαρξισμοῦ ἢ ἄλλων ἀντιπάλων κοινωνικῶν συστημάτων. Τὰ οἰκονομικὰ ἐλατήρια ἐκτοπίζουσιν τὰ ἠθικὰ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου καὶ τὸ χρῆμα θεωρεῖται ὡς τὸ «ἀγαθὸν τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ μεγαλύτερα δύναμις τοῦ ἀτόμου»⁴⁰. Ἄλλ' ὅμως «οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεῦειν καὶ μαμμωνᾶ»⁴¹. Εἶναι θεβαίως δυνατόν νὰ παρεξηγήσουν μερικοὶ τοὺς λόγους τοῦ Εὐαγγελίου περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ θεωρήσουν τὸν Χριστιανισμὸν ὡς σκληρὸν καὶ ἀδιάφορον ἔναντι τῶν καθημερινῶν βιοτικῶν προβλημάτων τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν. Τὸ σφάλμα ὅμως ἐν προκειμένῳ ὄλων μας εἶναι ὅτι τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα τὸ βλέπομεν ὡς ὑλικόν, ὡς οἰκονομικὸν πρόβλημα καὶ ἀγνοοῦμεν ὅτι πρωτίστως τοῦτο εἶναι ἠθικόν. Ἡ κρίσις τῶν κοινωνιῶν δὲν εἶναι καὶ σήμερον ἀκόμη οἰκονομική, ἀλλ' ἠθική. Τοῦτο μὲ ἔμφρασιν ἐτονίζετο ἀκόμη καὶ ὑπὸ τῶν προφητῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ἐπομένως ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν, δὲν εἶναι μιὰ χίμαιρα, ἀλλ' ἀποβλέπει τις τὴν ἐδραΐωσιν τοῦ πνεύματος αὐτῆς εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, συνέπεια τοῦ ὁποίου θὰ εἶναι τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅποσον διὰ τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν κόσμον, νὰ εἶναι ἡ χαρὰ καὶ ὁ νόμος τῆς ζωῆς μας⁴². Ἄν πάσχουν σήμερον οἱ ἄνθρωποι καὶ αἱ κοινωνίαι, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι τῆς ἠθικῆς τελειώσεως, ἣ ὅποια πρέπει νὰ εἶναι ὁ πρῶτιστος ὅρος τῆς ζωῆς των, προτάσσουν τὴν οἰκονομικὴν βελτίωσιν⁴³. Πρὸς τὴν πραγματοποιήσασιν λοιπὸν τοῦ ιδεώδους αὐτοῦ διδάσκει καὶ πάντοτε θὰ διδάσχη ὁ Χριστιανισμὸς ὅτι πρέπει νὰ συμβάλλουν ὅλοι οἱ ἀνθρώπινοι θεσμοὶ καὶ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα συστήματα ποῦ ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ἀκριβῶς αὐτὸς εἶναι ὁ βασικὸς καὶ κύριος λόγος τῆς ἀντιθέσεως Χριστιανισμοῦ καὶ Καπιταλισμοῦ. Ἐκεῖ ἡ ὑποδούλωσις τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ χρῆμα, εἰς τὰ πάθη του, εἰς τὸ ἄτομόν του, ἐδῶ διακηρύσσεται ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ δεσμὰ αὐτά, ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἣ ὅποια ὑπονομεύει πάντοτε τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ἀνατρέπει, καὶ ἡ θωράκισις διὰ τῆς δυνάμεως

37. Βασ. Χ. Ἰωαννίδου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 103.

38. Ματθ. στ, 33.

39. Μητροπ. Σάμου Εἰσηναίου - Ἐνθ' ἀνωτέρω VIII, σελ. 21.

40. Νικ. Στ. Ψαρουδάκη - Τὸ κατεστημένο ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ Χριστιανισμοῦ, Μέρος Α' - Ἔκδοσις Β' - Ἀθήνα 1976, σελ. 86.

41. Ματθ. στ, 19.

42. Βασ. Χ. Ἰωαννίδου - Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 104.

43. Βασ. Ἀντωνιάδου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 170.

τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ «πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν κόσμον»⁴⁴. Ἐλευθερία διὰ τὴν ἀπαρξὴν πρέπει νὰ ἀποχωρισθῇ αὕτη ἀπὸ τὴν ἀτομοκρατίαν. Ὁ ἀτομιστὴς εἰς τὴν παράταξιν τῆς ἐλευθερίας «ἀποτελεῖ τὴν πέμπτην φάλαγγα τῆς τυρανίδος»⁴⁵. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐλλείπει ὁ Θεοκεντρικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Καπιταλισμὸς καὶ ὡς σύστημα καὶ ὡς θεωρία κατῳρθώσε καὶ κατορθώνει νὰ ἐπιζῇ. Θέσους ὁμοῦ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς χάριτος τοῦ Εὐαγγελίου θὰ σημάνη τὴν ἀνάτασιν τῆς ὅλης ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος⁴⁶.

Ἄλλη βασικὴ ἀντίθεσις μεταξὺ Χριστιανισμοῦ καὶ Καπιταλισμοῦ εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ δευτέρου εἰσαγωγή εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς φυσιοκρατίας, τῆς φιλοσοφικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐκείνης διδασκαλίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ τὴν σπονδυλικὴν στήλην τοῦ Καπιταλισμοῦ⁴⁷. Ἡ ἐφαρμογὴ ὁμοῦ τῶν ἀτέγχετων φυσικῶν νόμων εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰ μὴ ἡ θεοποίησης τοῦ ἐγῶ καὶ ἡ ἐπικράτησις τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἀμαρτίας. Ὡς γνωστὸν ἡ φυσιοκρατία διδάσκει ὅτι μόνη ἡ ὕλική φύσις ὑπάρχει. Ἡ φύσις εἶναι τὸ πᾶν, ὑπεράνω δὲ αὐτῆς οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει καὶ κατὰ συνέπειαν οὔτε πνεῦμα ὑπάρχει ὡς ρυθμιστὴς τῆς ὕλικῆς ζωῆς⁴⁸. Αὐτοὶ ἀκριβῶς οἱ φυσικοὶ νόμοι δεσπόζουν καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ὁπότε καὶ ἡ ἐπιστήμη τῆς οἰκονομίας μεταβάλλεται εἰς μίαν φυσικὴν ἐπιστήμην, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχουν περιθώρια διὰ πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἐπιδιώξεις⁴⁹. Ὁ ἄνθρωπος π.χ. ἔχει τὸ φυσικὸν δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, τὴν δὲ περιουσίαν του δύνανται νὰ διαθέτῃ ὅπως αὐτὸς θέλει καὶ διὰ τὴν ἰκανοποίησιν τῶν ἀτομικῶν του μόνων ἀναγκῶν. Φυσικὸν δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ προσπαθῆσῃ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν καλυτέρευσιν τῆς ζωῆς του διὰ παντὸς μέσου⁵⁰.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑποβιάζουν τὰ μέγιστα τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου ὡς πραγματικῶς ἐλευθέρου ὄντος καὶ μεταβάλλουν αὐτὸν εἰς ἀπλὴν μηχανήν, ἡ ὁποία τὸ αὐτὸ ἔργον ἐπιτελεῖ καθημερινῶς. Οὕτως ὁ ἄνθρωπος, ὁ «ὄραχός τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένους»⁵¹, μεταβαλλόμενος εἰς μηχανήν, στερεῖται παντὸς πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου. Τὸ ἄτομον ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ὡς προσωπικότης πνευματικῆ, ὡς ἀξία ποῦ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀγωνίζεται διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς. Ἀναγνωρίζεται ἀκόμη τὸ ἄτομον ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸν ὡς μέλος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ὡς πρόσωπον ποῦ ἀγωνίζεται διὰ τὸ σύνολον, διὰ τὸν «πλησίον», εἰς τὴν κοινὴν προσπάθειαν διὰ τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο ὁμοῦ διὰ τὴν πραγματοποιηθῆ προϋποθέτει πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν ἐνότητα ὄλων τῶν ἀνθρώπων⁵². Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Καπιταλισμὸν, ποῦ θέλει τὸ ἄτομον νὰ ἀγωνίζηται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον διὰ τὸ ἄτομον, διὰ τὸ συμφέρον του, διὰ τὴν οἰκονομικὴν του ἐπικράτησιν, ὁ Χριστιανισμὸς ζητεῖ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸ ἄτομον ἀπὸ τὸν κατώτερον ἑαυτὸν του, ζητεῖ τὴν ἀπάρνησιν τοῦ ἑαυτοῦ του διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἔσου

44. Ἰωάν. ε, 1.

45. Περιοδ. «Συζήτησις» - Τόμος Α' (1960), σελ. 55.

46. Βασ. Χ. Ἰωννίδου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 104.

47. Νικ. Στ. Ψαρουδάκη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 92.

48. Π. Μελίτη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 219.

49. Αὐτόθι, σελ. 220.

50. Νικ. Στ. Ψαρουδάκη - Ἡ ἐνανάστασις τῆς ἀγάπης - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 48.

51. Ἐβρ. β, 9.

52. Νικ. Στ. Ψαρουδάκη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 49.

ἀνθρώπου, πού θά ἔχη ὡς θετικόν ἀποτέλεσμα τήν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του· «τί ὠφελείται ἄνθρωπος, ἐάν τόν κόσμον ὅλον κερδίσῃ, τήν δέ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῆ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;»⁵³. Ὁ ἀναγεννημένος πλέον πνευματικά, ψυχικά καί ἠθικά ἄνθρωπος θά δυνηθῆ νά ἀγωνισθῆ κα διὰ τήν ἠθικήν καί ψυχικήν τελειοποίησιν τῶν ἄλλων, ἢ ὅποια ἀσφαλῶς θά ἔχη ὡς φυσικήν συνέπειαν καί τήν οικονομικήν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων. Τό ἄτομον λοιπόν εἰς τόν Χριστιανισμόν ἐπικοινωνεῖ μέ τόν συνάνθρωπον καί μεταβάλλεται οὕτως εἰς πρόσωπον, πού δέν δουλεύει πλέον εἰς τὸ ἀτομικόν συμφέρον, ἀλλ' εἰς τὸ συμφέρον τῆς ὁλόκλητος⁵⁴. Δέν εἶναι ὁ ἄνθρωπος εἰς τόν Χριστιανισμόν ὁ ἀνταγωνιστής τοῦ Καπιταλισμοῦ, ἀλλ' ὁ συνάνθρωπος καί ἀδελφός ἐν Χριστῷ.

Εἶναι γνωστόν ὅτι εἰς τόν Καπιταλισμόν δεσπόζει ὁ ἐλεύθερος καί ἀπεριόριστος συναγωνισμός, τόν ὅποιον συνιστᾷ τὸ σύστημα τῶν φυσικῶν νόμων. Συνέπεια ὁμως τοῦτου θά εἶναι ἡ ἐξουθένωσις καί ἐξαθλίωσις τῶν πολυπληθῶν τάξεων, ἢ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητος, κατὰ τοὺς καπιταλιστάς, διὰ τήν κοινωνικὴν πρόσοδον⁵⁵. Ἀντιθέτως ὁ Χριστιανισμός διὰ τῆς «καινῆς ἐντολῆς» τῆς ἀγάπης, ὡς καί διὰ τῆς ἰσότητος καί δικαιοσύνης, ἢ ὅποια διδάσκεται καί ὑπὸ τῶν προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί ὑπὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἔρχεται πλησίον τοῦ ἀνθρώπου, ἐνδιαφερόμενος ζωηρότατα διὰ τόν πόνον καί τὰ προβλήματα του. Ὁ Κύριος, ὁ ὅποιος πρωτίστως ἔδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τήν ψυχικήν καί ἠθικήν ἀναγέννησιν τοῦ ἀνθρώπου, οὐδόλως ἔμεινεν ἀδιάφορος καί πρὸς τόν σωματικόν πόνον καί πρὸς τὰ βιοτικά προβλήματα τῶν ἀνθρώπων. Ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει ἀνώτερον τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο ἄλλωστε ἀποδεικνύεται διὰ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ ὅποιος ἀνεβίβασε τόν τραυματισμένον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἄνθρωπον εἰς τὴν αἰωνιότητα. Χρέος ἐπομένως θεωρεῖ ὁ Χριστιανισμός τὴν προστασίαν τῆς προσωπικῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου καί ὄχι τὴν ἐκμηδένισίν της. Τὸ κράτος δέν ὑπάρχει διὰ νά προστατεύῃ τὰ συμφέροντα τῶν ὀλίγων, τοῦ κεφαλαίου ἐν προκειμένῳ, ἀλλὰ νά προστατεύῃ κάθε ἄνθρωπον ἀπὸ πᾶσαν ἀγρίαν ἐκμετάλλευσιν, νά κατοχυρώσῃ τὴν ἐλευθερίαν του καί νά ἐνδιαφερόται διὰ τὴν ἐν γένει προαγωγὴν καί ἐξύψωσίν του. Ὡς μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, ὡς τέκνα τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς ἔχομεν τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς γῆς καί ἐπομένως ὁ Χριστιανός θεωρεῖ ὡς προσωπικὴν του ὑπόθεσιν τὴν πρόσοδον καί προαγωγὴν τοῦ συνανθρώπου του⁵⁶. Τοῦτο εἶναι ἀξίωσις εἰς τόν Χριστιανισμόν, ὅπου τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης πρυτανεῖ εἰς αὐτόν, ἀφοῦ «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν»⁵⁷. Καί τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς ἀγάπης εἰς ὅλον τὸ μεγαλεῖον του τὸ διακρίνει τις εἰς τὴν πρώτην ἐν Ἱεροσολύμοις Χριστιανικὴν κοινότητα, ὅπου ὅλων «ἦν ἡ καρδιά καί ἡ ψυχὴ μία, καί οὐδὲ εἰς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά»⁵⁸. Παρὰ πᾶσαν δὲ τὴν κοινῶς κρατούσαν ἀδιαφορίαν τῶν πλουσίων πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καί μέχρι σήμερον δέν ἐλλείπουν διαθέσεις φιλόανθρωποι, ὅπου πολλοὶ προσφέρουν καί τὰ ὑπαρχόντά των διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πασχόντων⁵⁹. Αὐτὰ εἶναι ἀγνωστα εἰς τόν

53. Ματθ. ις, 26.

54. Νικ. Στ. Ψαρουδάκη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 49.

55. Στεφ. Στεφανοπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 19.

56. Θεοδ. Ψυχᾶρη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 110.

57. Ἰωάνν. Α, 8, 8.

58. Πράξ. 8, 32—35.

59. Εὐαγγ. Ἀντωνιάδου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 166.

Καπιταλισμόν, ὅπου ἡ ἔννοια τοῦ πλησίον καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτὸν θεωρεῖται ὡς ἀπλῆ χίμαιρα.

Ἀπὸ τὸν Καπιταλισμόν διεκηρύχθη ἀντιθέτως ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας ἀνετρέποντο αἱ πνευματικαὶ ἀξίαι, ἐπολεμεῖτο ὁ Χριστιανισμὸς καὶ διηγοίετο ὁ δρόμος πρὸς τὴν μηχανιστικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτομικοῦ. Οὕτω δημιουργεῖται μία κοινωνία, ἐλευθερά μὲν διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν ὑπὸ τῶν ὀλίγων, δούλη ἕως εἰς τὰ πάθη, ἀφοῦ ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας εἶναι δυνατόν νὰ ἀποθνήσκουν ἀκόμη καὶ ἐκ τῆς πείνης οἱ ἀσθενέστεροι⁶⁰. Ἄντι λοιπὸν νὰ εἶναι ἐλεύθερος ὁ ἄνθρωπος γίνεται δούλος τοῦ ἑαυτοῦ του, τοῦ ἀτόμου του. Ἄντιθέτως ἕως ὁ Χριστιανισμὸς τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς κοινωνίας τὴν δίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ὄχι εἰς τὴν οἰκονομίαν. Εἶναι ἀδιανόητον διὰ τὸν Χριστιανισμὸν ἢ «οἰκονομία», ἀντὶ νὰ προσαρμόζεται πρὸς τὰ πανανθρώπινα αἰτήματα καὶ πρὸς τὰ αἰώνια ἀνθρώπινα δικαιώματα νὰ ἐξαναγκάζωνται οἱ ἄνθρωποι νὰ ὑπερετοῦν εἰς τοὺς νόμους τῆς «οἰκονομίας». Ἡ ἀρχὴ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης, ὅπως ἐδιδάχθησαν ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, εἶναι αἱ δύο βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ στηρίζωνται τὰ δικαιώματα τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος⁶¹. Ἡ οἰκονομία λοιπὸν σκοπὸν ἔχει νὰ ὑπηρετῇ τὸν ἄνθρωπον καὶ ὄχι νὰ θυσιάζῃται ὁ ἄνθρωπος δι' αὐτήν. Ἡ ἐργασία δὲν εἶναι μόνον ὑποχρέωσις τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ τῆς κοινωνίας, ἢ ὁποία πρέπει νὰ προσφέρῃ αὐτήν καὶ εἰς τὸ ἄτομον⁶². Ἔχει κοινωνικὴν ἀποστολήν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν, ὡς ἐπανειλημμένως ἐτονίσθη, καὶ δὲν εἶναι τὸ μέσον διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων ὀρισμένων ἀτόμων ἢ μιᾶς τάξεως, ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας τὰ πάντα πρέπει νὰ ὑποκύπτουν.

Μεγίστη καὶ ἀγεφύρωτος εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ Καπιταλισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ θέμα τῆς δικαίας ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας. Ὡς γνωστὸν τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας καθορίζει εἰς τὸν Καπιταλισμὸν ὁ νόμος τῆς προσφοράς καὶ τῆς ζητήσεως, πού εἶναι ξένος πρὸς πᾶσαν ἔννοιαν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν, ἀφοῦ ἡ ἐργασία θεωρεῖται ὡς ἐμπόρευμα καὶ ὁ μισθὸς εἶναι ἡ τιμὴ τοῦ ἐμπορεύματος, ὁ ὁποῖος θὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ γνωστοῦ «ὀρίου λιμοκτονίας», διὰ νὰ μὴ ἀποθνήσκῃ ὁ ἐργάτης. Ἄντιθέτως ἕως ὁ δίκαιος μισθὸς ἔχει ἰδιαίτεραν σημασίαν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τυγχάνει ἰδιαιτέρας σπουδαιότητος. Οὗτος πρέπει νὰ καθορίζεται μὲ θάσιν τὸ δίκαιον, τὸ ἠθικόν, τὸ ὀρθόν⁶³. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Καπιταλισμὸς βλέπει τὴν ἐργασίαν ὡς ἐμπόρευμα καὶ τὸν μισθὸν ὡς τὴν τιμὴν τοῦ ἐμπορεύματος, εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὁ ἐργάτης εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι τὸ μέσον διὰ τὴν αὔξησιν τοῦ ἐμπορεύματος. Ἡ ἐργασία εἶναι ἡ προσφορὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν πρὸς ὄφελος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἰερά ἀποστολὴ καὶ ἐπίτευγμα τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος⁶⁴, ὁ δὲ μισθὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν ἀγαθῶν, πού πρέπει νὰ δοθοῦν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα, ἢ ὁποία διὰ τῆς ἐργασίας τῆς συντελεῖ εἰς τὴν παραγωγὴν ἀγαθῶν⁶⁵. Δὲν δύναται λοιπὸν, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, νὰ καθορίζεται ὁ μισθὸς ἀπὸ τὸν μηχανιστικὸν νόμον τῆς προσφοράς καὶ τῆς ζητήσεως, οὔτε ἀπὸ τὴν βίαν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἠθικὴν ἐπιταγὴν, ἢ ὁποία ὡς βᾶσιν θέτει τὴν ἀρετὴν τῆς δικαιοσύνης. Καὶ ἡ ἠθικὴ ἐπιταγὴ προβάλλει ὡς αἰ-

60. Π. Μελίτη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 222—223.

61. Χριστιανικὸς Ἀνθρωπισμὸς - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 251.

62. Νικ. Στ. Ψαροῦδάκη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 52.

63. Π. Μελίτη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 220.

64. Χριστιανικὸς Ἀνθρωπισμὸς - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 251.

65. Π. Μελίτη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 242.

τήμα του Ουρανού, ὁ ὁποῖος κραυγάζει καὶ θεωρεῖ ἀμάρτημα τὴν κατακράτησιν ἢ τὴν ἄρνησιν τοῦ δικαίου μισθοῦ. Χαρακτηριστικοὶ καὶ παραστατικώτατοι εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Ἰακώβου: «ἰδοὺ ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν τῶν ἀμησάντων τὰς χώρας ὑμῶν ὁ ἀπεστερημένος ἀφ' ὑμῶν κράζει, καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὄψα Κυρίου Σαβαὼθ εἰσεληλύθασιν»⁶⁶. Αἱ κραυγαὶ λοιπὸν τῶν ἐργαζομένων, ἕνεκα τῆς κατακράτησεως τοῦ δικαίου μισθοῦ των, φθάνουν μέχρι τοῦ Κυρίου τῶν οὐρανίων δυνάμεων. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει δέχεται καὶ ἀνέχεται τὴν καταπάτησιν τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀνθρώπων, διότι τοῦτο σημαίνει ἄρνησιν τοῦ θείου νόμου, ἐνῶ αὐτὸ διὰ τοὺς καπιταλιστὰς εἶναι λογικὴ συνέπεια τῶν φυσικῶν νόμων. Διὰ τὸν Χριστιανισμὸν ἡ ἀνθρωπότης εἶναι ἡ μεγάλη οἰκογένεια, τῆς ὁποίας ἡ γῆ καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς δὲν εἶναι κτῆμα τοῦ ἀτόμου ἢ τῶν ὀλίγων, ἀλλὰ κοινὴ περιουσία ὅλων⁶⁷. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολή, ἐὰν ἐλέγομεν ὅτι, ἀντὶ νὰ γίνε-ται λόγος περὶ ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, καλύτερον θὰ ἦτο νὰ ὁμιλοῦμεν ὅτι ἀπαίτησις τοῦ ἠθικοῦ νόμου εἶναι ἡ συμμετοχὴ ὅλων εἰς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα τοῦ κράτους. Εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ ἐπιτευχθῇ μίᾳ ἁρμονικῇ σχέσιν ἐργασίας καὶ κεφαλαίου διὰ δικαίας καὶ λογικῆς συμμετοχῆς τῶν ἐργατῶν εἰς τὰ κέρδη, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπιχειρήσεων⁶⁸. Τοῦτο θὰ συμβάλῃ θετικώτατα εἰς τὴν πρόδον αὐτῶν καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἀλλὰ καὶ θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν δημιουργίαν ἁρμονικῶν σχέσεων. Εἶναι ἀπαίτησις τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ὅπως ὁ πλοῦτος πού ἐκερδήθη διὰ τῆς συνεργασίας κεφαλαίου καὶ ἐργασίας κατανέμεται εἰς τοὺς ἐργοδότες καὶ τοὺς ἐργά-τας εἰς τοιαύτην ἀναλογίαν, ὥστε οὐδεὶς νὰ ἀπαιτῇ νὰ λαμβάνῃ τὴν μερίδα τοῦ κέρ-τους⁶⁹. Τοῦτο θὰ συνέβαλλε εἰς τὴν ὀρθὴν λύσιν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος καὶ τὴν παγίωσιν τοιούτων ὑγιῶν οικονομικῶν συνθηκῶν πού θὰ ἐπέτρεπον τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν καὶ εὐημερίαν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν. Τοῦτο εἶναι ἀπολύτως σύμ-φωνον μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, πού θεωροῦν τὸν πλοῦτον κτῆμα τῶν πολλῶν, τοὺς δὲ πλουσίους διαχειριστὰς τοῦ πλού-του καὶ ὄχι ἰδιοκτῆτας. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀξία, ἀλλὰ καὶ δημιουργεῖ ἀξίαν. Ἔχει ὡς ἐντολὴν ἀπὸ τὸν Πλάστον του νὰ δημιουργῇ. Ὡς ἀποτελῶν δὲ τὴν αὐτὴν οἰκο-γένειαν μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρέπει, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν προστασίαν διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν οικονομικῶν ἀναγκῶν του. Δὲν εἶναι νοητὴ διὰ τὸν Χριστιανισμὸν ἡ ρύθμισις τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων κατὰ τρόπον μηχανιστικόν. Θεωρεῖται ἀπαράδεκτος καὶ ἀσυμβίβαστος διὰ τὸν Χριστιανι-σμὸν ὁ νόμος τοῦ «ὀρίου λιμοκτονίας». Εἶναι ἀδικον ὁ ἐργάτης, πού δίδει ὅλον τὸν ἑαυτόν του εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν, νὰ βλέπῃ ὅλην τὴν παρα-γωγὴν του νὰ περιέρχεται εἰς τὸ κεφάλαιον, αὐτὸς δὲ νὰ εἶναι δέσμιος τοῦ ὀρίου λιμοκτονίας. Εἶναι ἀντίθετον τοῦτο πρὸς πᾶσαν ἐννοίαν ἱεροῦ καὶ ὀρίου⁷⁰.

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ἡ κεφαλαιοκρατία, ὑπὸ τὸν μαϊμωνι-στικὸν χαρακτῆρα τῆς, εἶναι σύστημα καθαρῶς ἀντιχριστιανικὸν καὶ τελείως ἀσυμβί-βαστον πρὸς τὰς Χριστιανικὰς κοινωνικὰς ἀρχάς, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἔχει εἰς τὸ παθητικόν του σοβαρὰς καταχρήσεις καὶ ἀδικίας. Ἀντὶ τῆς ἐλευθερίας ὠδήγησε τὸ ἄτομον εἰς τὴν δουλείαν τῆς βασιλείας τοῦ Μαϊμωνᾶ. Εἰς τὸν Καπιταλισμὸν πᾶς πνευματικὸς δεσμὸς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἔχει διαρραγῆ, τὸ πρόσωπον εἶναι κατὰ

66. Ἰακώβου ε, 4.

67. Νικ. Στ. Φαρουδάκη - Ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας σύμφωνα μὲ τις ἀρχές τοῦ Κοινο-νικοῦ Χριστιανισμοῦ - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 22.

68. Παν. Δημητροπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 527.

69. Παν. Δημητροπούλου - Κ. Μιχαλῆ - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 530—531.

70. Π. Μελλῆ - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 222.

τρόπον φοβερὸν ἀπομεινωμένον εἰς τὸ ἄτομόν του, ἢ δὲ κοινωνία ἕνεκα τούτου ἀποσυντίθεται⁷¹. Ἐπομένως ἡ μόνη λύσις εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ ἀπομεινωμένου ἀνθρώπου, τοῦ δουλεύοντος εἰς τὸν κατώτερον ἑαυτόν του, εἶναι ἡ προσπάθεια τῆς πραγματοποίησεως τοῦ ἰδεώδους τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω. Τοῦτε ὅμως διὰ νὰ πραγματοποιηθῆ ἔπρεπε νὰ ὑπάρξῃ ριζικὴ ἀλλαγὴ τῶν πάντων. "Ὅλοι οἱ ἀνθρώπινοι θεσμοὶ καὶ τὰ κοινωνικὰ συστήματα ὀργανώσεως τῆς ζωῆς πρέπει νὰ συμβάλουν θετικῶς εἰς τὴν ἀλλαγὴν αὐτήν, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας. Ἐὰν οἱ ἀνθρώποι δὲν ἀγωνισθοῦν διὰ τὴν ἐπικράτησιν ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ ἰδεώδους τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ματαίως θὰ ἀγωνίζονται μὲ τὰ διάφορα κοινωνικὰ συστήματα νὰ βελτιώσουν τὴν ζωὴν τῆς κοινωνίας⁷². "Ὅλοι αἱ προσπάθειαι αὐταί, ὅσον καὶ ἐὰν πρὸς στιγμὴν φαίνονται ὅτι ἔχουν ἐπιτυχίας, τελείως θὰ ναυαγήσουν, διότι ἡ ἁμαρτία θὰ ὑπονομεύῃ πάντοτε αὐτὰς καὶ θὰ προσπαθῇ νὰ τὰς ἀνατρέψῃ.

Γεννάται ὅμως τὸ ἐρώτημα: Αἰτία τῆς κακοδαιμονίας καὶ τῆς διαστάσεως μεταξὺ τοῦ Καπιταλισμοῦ καὶ τῶν ἐργαζομένων εἶναι αὐτὴ αὐτὴ ἢ ὑπαρξίς τοῦ κεφαλαίου ἢ αἱ καταχρήσεις καὶ τὰ σφάλματα τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας; Εἶναι ἀλήθεια ἀναμφισβήτητος ὅτι εἰς πᾶν κοινωνικὸν σύστημα οἱ δύο ἀνταγωνισταὶ λίθοι καὶ αἱ δύο ἰσόρροποι δυνάμεις ποῦ συγκρατοῦν τούτο εἶναι ἡ ἐργασία καὶ τὸ κεφάλαιον. Ἡ μία δύναμις προϋποθέτει τὴν ἄλλη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκάστη ἐξαρτᾶ καὶ τὴν ὑπαρξίν τῆς. Ἡ ὑπαρξίς καὶ ἡ ἀναγκαιότης του εἰς τὴν ζωὴν τῶν κοινωνικῶν χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐμφάνισεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ κόσμος, ὡς γνωστόν, εἶναι ἔργον τοῦ Δημιουργοῦ Θεοῦ⁷³ ἐπομένως ὁ Θεὸς εἶναι ὁ πρῶτος κύριος ὄλων τῶν ἀγαθῶν. Πλάσας τὸν ἄνθρωπον «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» Αὐτοῦ, ἔδωκε τὴν εὐλογίαν πρὸς αὐτὸν λέγων· «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληθύνετε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς»⁷⁴. Τοῦτο σαφέστατα ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἦτο κύριος διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἐπιγεῖων ἀγαθῶν καὶ ἔλαβεν ὅλα ἐκεῖνα τὰ προσόντα καὶ προνόμια, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύνατο νὰ ἀναπτύσσεται κανονικῶς εἰς τὴν ζωὴν του. Ἐπομένως ἀποτελεῖ θεῖον δικαίωμα ἢ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου χρησιμοποίησις τῶν ἐκ τῆς ἐργασίας του ἀγαθῶν διὰ τὴν συντήρησίν του⁷⁵. Κατόπιν τούτου δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ αἰτία τῆς κακοδαιμονίας δὲν εἶναι ἡ ὑπαρξίς τοῦ κεφαλαίου καὶ τῶν πλουσίων, ἀφοῦ πλουσίους ἠλέπωμεν καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου παράγωγος ἔξαρσις τῆς σημασίας τοῦ κεφαλαίου ὑπὲρ τὴν ἐργασίαν ἢ καὶ ἀντιστροφὴ καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ διαστροφὴ τῆς πραγματικῆς ἐνορίας, τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν σκοπῶν τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ ὑπηρετῇ⁷⁶. Οὕτω, περιελθὸν τὸ κεφάλαιον εἰς χεῖρας ἀπλήστων καὶ ἐστερημένων ἠθικῶν ἀρχῶν ἐπιχειρηματιῶν, μετεβλήθη «ἀπὸ κέρασ τῆς Ἀμαλθείας εἰς Πυξίδα τῆς Πανδώρας»⁷⁶ καὶ τὸ ὄργανον καταληστεύσεως τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως. Ἀπαλλασσόμενον ἐπομένως τὸ κεφάλαιον τοῦ μαμμωνιστικοῦ πνεύματος δὲν πρέπει νὰ καταδικάζεται ὡς ἀνίητικον, ἀλλὰ δύναται κάλλιστα νὰ ἀποβῇ σημαντικὸς δημιουργικὸς παράγων, ὡς καὶ παράγων εὐημερίας τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνικῶν. Κατὰ ταῦτα ἡ αἰτία τῆς ὀξείας ἀντιθέσεως μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας δὲν πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ εἰς αὐτὰ τὰ ἴδια, ἀλλ' εἰς τὸν μαμμωνιστικὸν χαρακτῆρα ποῦ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Καπιταλισμοῦ εἰς τὸ κεφάλαιον, ὁ ὁποῖος ἀναμφισβόλος κυριαρχεῖ καὶ σήμερον ἐν πολλοῖς εἰς τὸν οἰκο-

71. Νικ. Μπερδιάεφ - "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 104.

72. Βασ. Χ. Ἰωαννίδου - "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 104:

73. Γεν. α, 28.

74. Ἀντωνίου Γρηγ. Βουτσίου - "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 97-98.

75. Παν. Δημητροπούλου - Κεφαλαιοκρατία - "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 527.

76. Π. Δημητροπούλου - Κ. Μιχαῆλ - Κεφάλαιον - "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 530.

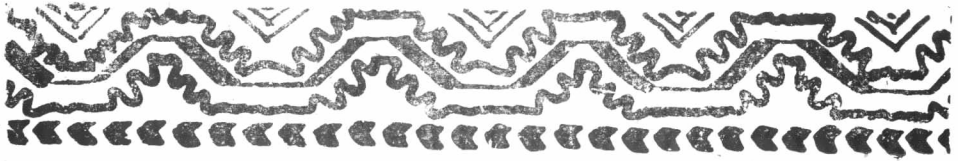
νομικόν βίον. Χρησιμοποιούμενον όμως ὀρθῶς τὸ κεφάλαιον δύναται νὰ προσφέρῃ πλείστα ὅσα ἀγαθὰ εἰς τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν καὶ εἰς τὸν πολιτισμὸν ἐν γένει. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐτονίσθη, μόνον διὰ τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, τῆ βοήθειά καὶ ἐπενεργεία πάντοτε τῆς Θείας Χάριτος. Φωτεινὰ παραδείγματα ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἄπειρα ἡ Ἐκκλησία μας ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς πρώτης χριστιανικῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ὁποίους οὐδόλως ἠμπόδισεν ὁ μέγας πλοῦτος εἰς τὸ καταπληκτικὸν κοινωνικὸν ἔργον των. Ἐπομένως ἡ ἀνεπιφύλακτος καταδίκη τοῦ κεφαλαίου θὰ ἦτο ὄχι μόνον ἀντεπιστημονική, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐξυπηρέτει πλήρως τὸν Μαρξισμόν, ὁ ὁποῖος καταδικάζει τὸ κεφάλαιον ὡφ' οἷανδῆποτε μορφῆν⁷⁷.

Ἐν ὄψει λοιπὸν τῶν ἀνωτέρω εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ συνειδήσις ὅλων ἡ ἀνάγκη ἀναλήψεως προσπαθείας διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὸ ἀτομιστικὸν καὶ μαιμωιονιστικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ἠθικῶν κανόνων, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴν Χριστιανικὴν ἀντίληψιν, ὀφείλουσι νὰ διέπουν τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἡ ἀτομιστικὴ καὶ ἡ μηχανιστικὴ θεώρησις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι χίμαιρα⁷⁸. Τοῦτο ὅμως διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ πρέπει νὰ προηγηθῇ καὶ ἡ κατάλληλος διαφώτισις. Πρέπει πρωτίστως νὰ κατανοήσουσι οἱ ἄνθρωποι ὅτι ἔχουν χρέος νὰ διακρίνουσι τὰς διαφόρους ἀξίας καὶ νὰ κατατάσσουσιν αὐτὰς εἰς τὴν ἀνάλογον θέσιν, διότι σήμερον, ἐνῶ εἰς τὴν κορυφὴν πρέπει νὰ εὐρίσκωνται αἱ θρησκευτικαί, ἠθικαί, πνευματικαί, μορφωτικαί καὶ κοινωνικαί ἀξίαι, κυριαρχοῦν δυστυχῶς αἱ ὕλικαί ἀξίαι μὲ συνέπειαν ἡ πρώτη καὶ ὑψίστη ἀξία τοῦ λέγεται «ἄνθρωπος» νὰ ὑφίσταται μεγίστην καθίζησιν ἢ ἀκόμη καὶ νὰ ἐκμηδενίζεται. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὅμως τοῦτο δὲν ἀρκοῦν οὔτε ἡ μόρφωσις, οὔτε ἡ ὑπερβαλλόντως διαφημιζομένη σήμερον «Κουλτούρα». Πρέπει καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τὴν ζωὴν τῆς συγχρόνου Κεφαλαιοκρατίας εἰς τὰ ἐργαστάσια εἰς τὰς γιγαντιαίας ἐπιχειρήσεις νὰ εἰσέλθῃ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ κατευθύνῃ τὴν πορείαν τῆς ζωῆς των. Πρέπει οἱ κεφαλαιοκράται νὰ συνειδητοποιήσουσι τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποταγῆς τῶν οἰκονομικῶν των ἐπιδιώξεων καὶ φιλοδοξιῶν εἰς τὰ πνευματικὰ συμφέροντα τοῦ συνόλου. Τοῦτο ὅμως θὰ εἶναι δυνατόν μόνον μὲ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀληθειῶν τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον καὶ ἀναγνωρίζει ἰδιαίτερος τὴν μεγίστην ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτως ὁ Χριστιανισμὸς τὴν πρόοδον ἢ τὴν ὀπισθοδρόμησιν τοῦ πολιτισμοῦ τὴν κρίνει ἐκ τῆς προαγωγῆς ἢ μειώσεως τῆς ἀξίας τοῦ δίδεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα⁷⁹.

77. Παν. Δημητροπούλου - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 527.

78. Περιοδ. «Συζήτησις», Τόμος Η' (1967), σελ. 27.

79. Μητροπολ. Σάμου Εἰσηγήσαν - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 21.

GREGOR MARANON

Μειάφραση ἀπὸ τὰ Ἰσπανικά:
ΜΑΓΙΑΣ — ΜΑΡΙΑΣ ΡΟΥΣΣΟΥ

Ο ΓΚΡΕΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΛΕΔΟ*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ, Η ΖΩΗ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΓΚΡΕΚΟ. Η ΔΟΞΑ

Ἡ μορφολογία τοῦ Γκρέκο

Ἔτσι ἦταν ὁ Γκρέκο. Καὶ πῶς μπορεῖ νὰ ἀμφιβάλει κανεὶς πῶς τὸ Τολέδο ξύπνησε μέσα του ἢ ἔκανε νὰ ὀρμιάσουν οἱ φλόγες οἱ πιὸ γνήσιες καὶ οἱ πιὸ προτότυπες τῆς μεγαλοφυΐας του; Μᾶς μένει μόνο νὰ ἀναφερθοῦμε συνοπτικὰ στὰ στερνὰ χρόνια τῆς ζωῆς του γιατί, συχνά, μὲ τοὺς μεγάλους ἀνθρώπους συμβαίνει τὸ σβήσιμό τους καὶ οἱ ἴδιες οἱ ὥρες τους οἱ προθανάτιες νὰ διαθέτουν ἓνα βαρυσήμαντο ὑπερβατικὸ νόημα, πὺ δὲν μπορεῖ ὁ βιογράφος νὰ τὸ ἀντιπαρέλθει λέγοντας μόνο πῶς ἀρρώστησε καὶ πέθανε.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα πῶς ἦταν τὸ παρουσιαστικὸ τοῦ Γκρέκο; Εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ πληροφηθοῦμε γιατί αὐτὸς ὁ ἴδιος προσωπογραφήθηκε. Ἀντίθετα πρὸς ὅλα αὐτὰ πὺ ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν κριτικῶν ὑποστηρίζει, ἐγὼ δὲν πιστεύω πῶς ὁ εὐγενὴς πὺ κοιτᾷ τὸ θεατὴ στὸν «Ἅγιό Μαυρίκιο» καὶ στὴν «Ταφή» εἶναι οἱ προσωπογραφίες τοῦ καλλιτέχνη. Πρῶτα ἀπ' ὅλα πὺ αὐτοὶ οἱ δυὸ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο. Ὑπάρχει ἀνάμεσα στὶς δυὰ αὐτὲς προσωπογραφίες πολὺ μεγαλύτερη διαφορὰ ἡλικίας ἀπ' ὅση ἀναλογεῖ στὰ τέσσερα ἢ πέντε χρόνια πὺ μεσολάβησαν στὴν ἐκτέλεση τῶν δύο αὐτῶν ἔργων. Ὁ ὑποτιθέμενος Δομίνικος τοῦ «Ἁγίου Μαυριτίου» ἀποπνέει νεανικὴ αἰσιοδοξία καὶ ὁ ἄλλος τῆς «Ταφῆς» ἓναν σκεπτικισμό, χαρακτηριστικὸ τῆς ὀριμότητος. Ὁ πρῶτος εἶναι ἓνας ἄνδρας πὺ πηγαίνει, ὁ δεύτερος ἓνας ἄνδρας πὺ ἐπιστρέφει. Ἡ πικρία γιὰ τὴν αὐταρέσκεια τοῦ Φιλίππου τοῦ II καὶ τὴν ἀπομιμοιή του ἀπὸ αὐτὸν δὲν μπορεῖ νὰ δικαιολογήσει τὴν ταχεῖα ἀλλαγὴ πὺ ὑπάρχει στὸ ρωμαλαῖο θλέμμα τοῦ πιὸ νέου, καὶ τὴν κουρασμένη πὺ λιγότερου νέου. Μιὰ ἐρυθρίαση πὺ ὑπάρχει στὶς παριὲς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, δείγμα κάματος ἢ πυρετοῦ, δὲ συμφωνεῖ μὲ τὴ δραστηριότητα πὺ ἀνέπτυξε ὁ Θεοτοκόπουλος σ' αὐτὰ τὰ χρόνια πὺ κύλησαν ἀνάμεσα στοὺς δυὸ μεγάλους τούτους πίνακες. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, τὸ «ἀραιώμα» τῶν μαλλιῶν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ στοὺς κροτάφους, ἀδυσώπητοι παράλληλοι μὲ τὸ πέρασμα τῆς ἡλικίας στὸν κάθε ἀνθρώπο, εἶναι στὸν ἄνδρα τοῦ «Ἁγίου Μαυριτίου» πολὺ πιὸ ἔντονος παρ' ὅτι σ' ἐκείνον τῆς «Ταφῆς». . . Δὲν μπορεῖ λοιπὸν νὰ εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο. Καί, τέλος, ὁ εὐγενὴς μάρτυρας τοῦ θαύματος, μὲ τὴν πλούσια τραχηλιά καὶ τὰ περιποιημένα μαλλιά καὶ τὴ γεννειάδα — κανεὶς ἄλλος ἀπ' τοὺς τολεδάνους κυρίως δὲν τοῦ παραβγαίνει σὲ κοιφότητα — δὲ δίνει μὲ κανένα τρόπο τὴν ἐγτύπωση καλλιτέχνη ἢ διανοουμένου.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 706 καὶ τέλος.

Τὸ περίεργο εἶναι πὼς παίρνοντας σὰν δεδομένο πὼς οἱ εἰκονιζόμενοι καὶ στοὺς δυὸ πίνακες εἶναι ὁ Γκρέκο, καὶ δίχως ἄλλα οὐσιαστικά στοιχεία οἱ βιογράφοι ἀρ-
γούνταν νὰ παραδεχτοῦν πὼς εἶναι ὁ Γκρέκο, ὁ μοναδικός, ἀνάμεσα σ' ὄλους τοὺς
ὑποτιθέμενους, πὺ δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς εἶναι, δηλαδὴ ἐκεῖνος ὁ προσωπογρα-
φημένος γέροντας, μὲ τὸ ἔξυπνο πρόσωπο, ὁ μελαγχολικός, μὲ τὸ ἀπλό ροῦχο ἐκεῖνου
πὺ δὲν δεσμεύεται ἀπὸ ἐπαγγέλματα καὶ ἐπιστημότητες, μὲ ὄψη δονικωτική, κα-
θὼς λέει ὁ Γκινάρ, μὲ μυτερό κρανίο, ὅμοιο μὲ κείνο τοῦ «Ἁγίου Λουκά» στὸν κα-
θεδρικό ναὸ τοῦ Τολέδο, ἢ τοῦ «Ἁγίου Παύλου» τῆς συλλογῆς Νάρρος. Εἶναι μὴ
προσωπικότητα κάπως ἐξωτική πὺ γιὰ πολὺ καιρὸ περνοῦσε γιὰ αὐτοπροσωπογρα-
φία τοῦ ζωγράφου (συλλογὴ Beruete σήμερα στὸ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο τῆς Νέας
Ἰόρκης). "Ὅλοι θὰ ἐπιθυμοῦσαμε, μαζὶ μὲ τὸν Κοσσάο, αὐτὸς ὁ ἄνδρας ὁ γεμάτος
παθιασμένο ἐνδιαφέρον νὰ ἦταν ὁ κρητικός. Κι ἐγὼ ἔτσι πιστεύω πὼς εἶναι. Ἐχει
πάντως πιστοποιηθεῖ μὴ «προσωπογραφία τοῦ πατέρα μου μὲ τὸ κάδρου τῆς στολι-
σμένο» πὺ τὸ ἀναφέρει ὁ Γιώργης Ἐμιμανουήλ Θεοτοκόπουλος στὴν ἀπογραφὴ
τῶν πραγμάτων τοῦ πατέρου του¹²¹.

Ὁ χαρακτήρας

Ἐχει ἐπανελημμένως εἰπωθεῖ ἡ φράση τοῦ Πατσέκο πὼς ὁ Θεοτοκόπουλος
«ὑπῆρξε ἕνας φιλόσοφος μὲ ὀξὺ πνεῦμα πὺ ἔχει γράφει καὶ γιὰ ζωγραφικὴ καὶ
γιὰ ἀρχιτεκτονικὴ». Ὁ ἀκριβολόγος καὶ εὐφυῆς πεθερός τοῦ Βελάσκειθ μᾶς δίνει
σ' αὐτὲς τὶς γραμμὲς μὴ σκιαγραφία ὅπωςδῆποτε ἀληθινή, τοῦ μεγάλου ζωγράφου.
Ἦταν ἄνδρας μὲ βάθος, ἀφοῦ σκεπτόταν πολὺ καὶ διάβαζε ποικίλα καὶ πολὺ ὥρατα
βιβλία. Περιεκτικός καὶ λεπτός στις ἐκφράσεις του, καὶ τέλος συγγραφέας, καὶ ὅταν
γράφει κανεὶς ἀντιλαμβάνεται σωστὰ τὰ πράγματα. Ἡ ἀντίθεση αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώ-
που τοῦ γεμάτου πρωτοτυπία καὶ χάρες πνευματικές, σὲ σχέση μὲ τοὺς μετρίους το-
λεδάων ζωγράφους τοῦ καιροῦ του, θὰ πρέπει νὰ συνέτεινε πολὺ στὸ ἀνέδρασμα τοῦ
γοήτρου του. Ὁ ἀναξιόπιστος κατὰ τ' ἄλλα Χουσέπε Μαρτίνεθ γράφει πὼς «μπεῖχε
σ' αὐτὴ τὴν πολιτεία (Τολέδο) μὲ μεγάλη φήμη καὶ ὑπόληψη, μὲ τέτοιο τρόπο,
πὺ ἔδωσε νὰ καταλάβουν ὄλοι πὼς δὲν ὑπῆρχε στὸν κόσμον πρᾶγμα ἀνώτερο ἀπ' τὰ
ἔργα του».

Καὶ κάτι θὰ πρέπει νὰ διέθετε ἀπ' αὐτὸ τὸν ἀέρα τῆς ὑπεροφίας, τὸν κάπως δια-
σκεδαστικό, ὁ νεαρός ἄνδρας πὺ εἶχε τολμήσει νὰ κριτικάρει θίαια στὴ Ρώμη τὸν
Μιχαήλ Ἀγγελό. Ξεσηκώνοντας τὴν ὀργὴ τοῦ καλλιτεχνικοῦ κόσμου. Λίγο μετὰ
τὴν ἀφιξὴ του στὴν πόλη, εἶχε τὴν πρώτη του ρήξη μὲ τὸν Ἀνώτερο Κληρὸ ἐξ αἰ-
τίας τοῦ «Expolio». Κι ὅταν ὁ δικαστὴς τὸν ρώτησε γιὰτί εἶχε ἔλθει στὴν Ἰσπανία,
ἀρνῆθηκε ν' ἀπαντήσει. Αὐτὴ εἶναι μὴ χαρακτηριστικὴ ἀντίδραση τῆς ἐσώτερης
ἀνωτερότητας. Ἀποδόθηκε αὐτὴ ἡ περίεργη ἀρνήση στὸ ὅτι δὲν ἤξερε ἰσπανικά,
ἀλλὰ δὲν ἦταν αὐτὸς ὁ λόγος, γιὰτί εἶχε διεριμμένα ἂν ἤθελε ν' ἀπαντήσει. Ὅλο-

121. San Roman: Γύρω ἀπ' τὴ ζωὴ τοῦ Γκρέκο. Αὐτὸς ὁ συγγραφέας ὑποθέτει ἀκόμη
πὼς αὐτὴ ἡ παράγραφος τοῦ καταλόγου ἀναφέρεται στὸν «πίνακα πὺ ἀνῆκε στὸν
δὸν Ἀουρελιάνο Μπεουέτι, πὺ ἀπὸ παράδοση ἐθεωρεῖτο σὰν αὐτοπροσωπογραφία
τοῦ Γκρέκο». Γιὰ μὲνα αὐτὸ εἶναι κάτι ἀναμφίβολο. Ὁ Τόμοιο ὑποθέτει πὼς ὁ «Ἁ-
γιος Λουκάς» στὸν Καθεδρικό Ναὸ τοῦ Τολέδο μὲ τὸ μυτερό κρανίο, ὅμοιο μ' ἐκεῖνο
τῆς λαοεπιάνου αὐτοπροσωπογραφίας, μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεοτοκόπουλος. Μοιά-
ζουν βεβαίως ἀλλὰ μὴ πολὺ μὲ τὸν ἱππότη τοῦ τάγματος τοῦ Σαντιάγο. Ὁ πίνακας
τοῦ «Ἁγίου Παύλου» τῆς συλλογῆς Νάρρος, πιστεύω πὼς εἶναι ἐπίσης μὴ αὐτοπρο-
σωπογραφία. Σ.Σ.

κληρηγή ή ζωή του ήταν ζωή φιλόδικου αλλά ήταν συνάμα και μιὰ έκφραση αδιαλλαξίας και υποχονδρίας. Κατέφευγε σέ δίκες για τὸ κάθε τι. Ἄλλοτε για εὐγενικούς σκοπούς, ὅπως ἦταν τὸ αἴτημά του νὰ μὴν πληρώνουν οἱ ζωγράφοι ἐσωτερικούς φόρους, κι ἄλλοτε για τίς πιδ μηδαμινές αἰτίες. Τὸ 1595 ἀναγκάστηκε νὰ ἀναθέσει σέ ἕνα πρόσωπο «νὰ ἀναλάβει ὅλες του τίς δίκες και τίς ὑποθέσεις τόσο τίς πολιτικές ὅσο και τίς στρατιωτικές». Κι αὐτὸ τὸ πρόσωπο ἦταν ὁ Μελχὶὸρ Ρουίς ντὲ Μπούστος, κληρικός, κάτοικος Μαδρίτης, ἀπὸ οἰκογένεια νομικῶν πολὺ γνωστὴ προσωπικότητα και μὲ ἐπιρροή.

Θὰ πρέπει νὰ εἶχε φήμη ἐπαναστάτη και ἀυθαίρετου, πράγματι, ὅταν ἐφθασε στὸ Τολέδο, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὰ στοιχεία, πού ἤδη ἔχουμε ἀναφέρει. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ εἶναι και τὰ συμβόλαια πού συνήψε ὁ δὸν Λουίς ντὲ Καστίγια μὲ τὸ ζωγράφο για νὰ ἀναλάβει ὁ τελευταῖος τοὺς πίνακες τοῦ Santo Domingo el Antiguo. Ἀναφέρεται σ' ἕνα συμφωνητικὸ πῶς «ἀπὸ τὴν ὥρα πού ὁ ἀναφερθεὶς Δομίνικος θὰ ἀρχίσει τὸ ἔργο, ὥσπου νὰ τὸ τελειώσει, θὰ συνεχίσει χωρὶς νὰ σηκώσει τὰ χέρια του ἀπ' αὐτό, σ' αὐτὴ τὴν πόλη τοῦ Τολέδο, χωρὶς νὰ ἔχει δικαίωμα νὰ πάρει τοὺς πίνακες και τὴ ζωγραφικὴ και νὰ πάει νὰ τοὺς τελειώσει σ' ἄλλον τόπο μακριὰ ἀπ' τὸ Τολέδο». Ὁ δὸν Λουίς ντὲ Καστίγια τὸν γνώριζε, ὅπως ἤδη ξέροουμε, ἀπὸ τὴ Ρώμη. Αὐτὲς οἱ προφυλάξεις και οἱ περιορισμοὶ μᾶς δίνουν μιὰ ἰδέα για τὴν συμπεριφορὰ τοῦ καλλιτέχνη. Θὰ πρέπει αὐτὸς νὰ ἦταν αὐτὸ πού σήμερα λέμε μισοεῖ, κι αὐτὸ ἐξηγεῖ πολλές ἰδιοτροπίες τῆς ζωῆς του. Τὸ περίεργο εἶναι πῶς ὁ Θεοστοκόπουλος συμβιβαζόταν και συμφωνοῦσε μὲ κάθετι πού τοῦ ζητοῦσε ὁ Δὸν Λουίς ντὲ Καστίγια, και, στὰ οικονομικὰ ἀκόμη, και τοῦ κατέδασε ἀμέσως, σὲ 500 δουκάτα, ἀπὸ 1500 πού εἶχε ἀρχικὰ ζητήσει, τὴν ἀξία τοῦ ἔργου. Ἦταν ἡ πρώτη τιμὴ καυχησιά; Ἦταν ἡ δευτέρη χαριστικὴ για ν' ἀναλάβει κι ἄλλα ἔργα; Δὲν τὸ ξέροουμε. Πάντως εἶναι γεγονός πῶς ὁ μέγας ζωγράφος δέχτηκε τοὺς δρακόντιους ὄρους τοῦ ἱμπρεσσάριου του μὲ ὑποδειγματικὴ ταπεινωσὺνη.

Ἡ ἀπουσία τῆς γυναίκας

Ἐξῆσε μᾶλλον ἀπορορφημένος ἀπὸ τὴ ζωγραφικὴ του και τὴν ἀκατάπαυστη ἀνάγνωση τῶν βιβλίων του, μὲ τὴ συντροφιά λίγων στενῶν καλῶν φίλων, τῶν συγγενῶν και ὑπηρετῶν πού εἶχε κοντά του, στὸ σπίτι και στὸ ἐργαστήρι. Ὅπως ἤδη εἶπα, εἶναι πιθανὸ πῶς τὸ σπίτι ἀπὸ πολὺ νωρὶς κινόλας, ἦταν ἔρημο ἀπὸ γυναίκα. Τίποτα, πέρα ἀπὸ ὑποθέσεις ἀναπόδειχτες, δὲ μᾶς ἐπέτρεψε νὰ συναντήσουμε ἕχνη τῆς Δόνιας Χερόνυμα ντὲ λὰς Κουέβας στή μακριὰ περίοδο τῆς τολεδάνικης ζωῆς του. Στὸν πίνακα, πού τόσο πολὺ μελετήθηκε ἀπὸ τοὺς κριτικούς, και πού στοὺς καταλόγους ἔχει τὸν τίτλο «ἡ οἰκογένεια τοῦ ζωγράφου» ἤδη δὲ θρίσκεται ἡ δόνια Χερόνυμα στήν οἰκογενειακὴ συντροφιά, κι οὔτε εἶναι ἀληθοφανὲς πῶς ἡ γυναίκα μὲ τὰ γυαλιὰ εἶναι ἡ σύζυγος τοῦ ζωγράφου ὅπως πολλοὶ ὑποστήριζαν. Ἄν, ὅπως πιστεύει ὁ Κοσσίο, αὐτὸ τὸ λιγὸ ζωγραφίστηκε γύρω στὰ 1585, ὁ Γκρέκο στὰ σαράντα τέσσερά του χρόνια, ἤδη δὲ ζοῦσε μὲ τὴ γυναίκα του, εἴτε γιατί αὐτὴ εἶχε πεθάνει, εἴτε για ὁποιοδήποτε ἄλλο λόγο. Ὁ Σάντσεζ Καν - τὸν τοποθετεῖ χρονολογικὰ αὐτὸ τὸ λιγὸ σὲ μεταγενέστερη ἐποχὴ, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1605, και ὑποθέτει,, πράγμα πού φαίνεται νὰ εὐσταθεῖ, πῶς ἡ νεαρὴ κυρία πού πρωταγωνιστεῖ στήν οἰκογένεια εἶναι ἡ Δόνια Ἀλφόνσα ντὲ λὸς Μοράλες, πρώτη γυναίκα τοῦ Γιώργη Ἐμμανουήλ. Και τὸ μωρὸ θὰ εἶναι ὁ Γκαμπριέλ ντὲ λὸς Μοράλες, ὁ πρῶτος ἐγγονὸς τοῦ Γκρέκο, πού ἔγινε καλόγερος στὸ τάγμα τοῦ Ἁγίου Λύγουστίνου.

Αὐτὸ πού εἶναι θέδαιο εἶναι πῶς πρόκειται για τὸ ἴδιο τὸ σπίτι τοῦ ζωγράφου πού εἰκονίζεται, σ' αὐτὸν τὸν ἡμερο κι ἀπαθὴ πίνακα. Μαντεύει κανεὶς πῶς ὅταν δὲ ζωγράφιζε ὁ Δομίνικος στὸ περιθώριο τῆς λατρευτῆς συντροφιάς τῶν γυναικῶν και

του μικρούλη, θά παραδινόταν, σ' εκείνο τὸ ἴδιο περιβάλλον, στὴν ἀνάγνωση τῶν Βιτρούδιων ἢ τῶν φιλοσόφων του¹²².

Οἱ σύντροφοι τῆς δουλειᾶς

Οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ γνωστοί, σ' αὐτὸν τὸν πῶς στενὸ κύκλο, ἦταν ὁ Μανουσὸς Θεοτοκόπουλος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Δομήνικου, γιὰ τὸν ὁποῖον ἔχουμε ἤδη μιλήσει, καὶ ὁ Φρανθίσκο Πρεμπόστε, λογιθαρόδς, σχεδὸν εἴκοσι χρόνια πῶς νέος ἀπὸ τὸ Θεοτοκόπουλο, πὸς ἦταν ὁ ἐμπιστὸς του στὶς δίκες του, στὶς ἀγοραπωλησίες του καὶ στὶς ἐργασίες του στὸ ἐργαστήρι: Πόσοι πίνακες «Γκρέκο» δὲ θά κυκλοφοροῦν στὸν κόσμο, ζωγραφισμένοι ἀπὸ τὸν Πρεμπόστε! Λίγα χρόνια πρὶν πεθάνει ὁ μεγάλος καλλιτέχνης, ὁ Πρεμπόστε ἐξαφανίζεται ἀπὸ τὴ σκηνή. Ἄγνοοιμε ἀν πέθανε ἢ ἀν γιὰ ὀποιοδήποτε λόγο ἔφυγε ἀπ' τὴν ὑπηρεσία τοῦ κρητικοῦ. Ἄν πέθανε, αὐτὸ δὲ συνέβη στὸ Τολέδο, γιατί δὲ φάνηκε πουθενά ἢ ἄδεια ταφῆς του σὲ καμιὰ ἀπὸ τίς παροικίες τῆς πόλης. Ἴσως ἢ ἀπουσία του νὰ ὑπῆρξε ἓνα συμβᾶν φυσικό. Ἀλλὰ μπορούμε νὰ υποθέσουμε ἐπίσης πὸς ὑπάρχει κάπιο δράμα, ἀπὸ κεῖνα τὰ μικρότατα δράματα τῆς ζωῆς τῆς καθημερινῆς, πὸς τὴν ἐξήγησή τους δὲν γνωρίζει ποτὲ ἡ Ἱστορία. Ἴσως νὰ ἔφυγε γιὰ τὴ Σεβίλλη, γιὰ νὰ πωλήσει πίνακες σὲ κάποιους ἐμπόρους, συμπατριῶτες δικούς του, ὅπως ἦταν ὁ Ἀνσάλδο. Ἡ χάρις τῆς Σεβίλλης θά μπόρεσε νὰ σπάσει τὴ μαγεία τοῦ Τολέδο καὶ τὴν ὑποταγή στὴ δύστυχη ζωὴ τοῦ ἀφέντη. Γιὰ κεῖνον, τὸ Θεοτοκόπουλο, ὅπως καὶ γὰρ τὸ πράγμα, θά πρέπει ἢ ἀπουσία τοῦ Πρεμπόστε νὰ ὑπῆρξε μιὰ γέφυρα μὲ τὸ παρελθόν του πὸς ἔσπασε. Κι αὐτὲς οἱ ρωγμὲς σηματοδοτοῦν σκληρὰ τοὺς ἀνθρώπους πὸς εἶχαν θάλει πλῆρη ἤδη γιὰ τὸ τελικὸ λιμάνι.

Στὰ ντοκουμέντα πὸς δρέθηκαν πρόσφατα ἐπιθεβαιώνεται αὐτὸ πὸς μᾶς ἔλεγαν οἱ χρονικογράφοι οἱ σύγχρονοί του καὶ ἡ λαϊκὴ παράδοση σχετικὰ μὲ τὴ συμβίωση τοῦ Θεοτοκόπουλου μὲ τὸν διαλεχτὸ μαθητὴ του τὸν Λουὶς Τριστάν. Γιὰ νὰ εἶναι ὅλα παράξενα στὸ μεγαλοφυῆ Ἕλληνα, ἓνα ἀκόμη στοιχεῖο πὸς προκαλεῖ ἀπορία εἶναι ἡ μετριότητα καὶ ἡ ἐλάχιστη ἀξία αὐτοῦ τοῦ ἀγαπημένου μαθητῆ. Ὁ Τριστάν ἤξερε νὰ ζωγραφίζει καλά, πέρασε πολλὰ χρόνια στὸ ἐργαστήρι τοῦ δασκάλου του καὶ ἀσφαλῶς συνεργάστηκε μὲ τὸν Γιώργη - Ἐμμανουήλ καὶ τὸν Πρεμπόστε, ἀν καὶ ἀνῆκε σὲ καλλίτερη κατηγορία ἀπ' αὐτούς, σὲ πολλοὺς πίνακες μὲ τὰ θέματα πὸς εἶχαν μεγαλύτερη ζήτηση, καὶ γιὰ νὰ ἀνταποκριθοῦν σ' αὐτὴν ἀναγκάζονταν νὰ ἐπαναλαμβάνουν σχεδὸν συνέχεια: «Χριστοὺς πάνω στὸ Σταυρό», «Βερόνικες», «Μαγδαληνές», «Εὐαγγελισμοὺς», καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλα «Ἁγίους Φραγκίσκους». Οἱ συλλογὲς τῶν μουσείων καὶ οἱ ἰδιωτικὲς θρίθουν ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀντίτυπα τοῦ ἐργαστηρίου μὲ κάποια ἐπεξεργασία ἢ καὶ καμιὰ, ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ δασκάλου. Κυρίως, ὅπως λέει ὁ Βιλλοῦμσεν, στὰ προηγούμενα τοῦ 1590 χρόνια περίπου. Ἡ συνεργασία μὲ τὸν Χουάν Μπαουτίστα Μάινο, ἀπὸ τὴν Παστράνα, δομηρικανό, δάσκαλο στὸν Ἅγιο Πέτρο τὸ Μάρτυρα, πρέπει νὰ ὑπῆρξε μᾶλλον τυχαία. Ὁ Γκρέκο διατήρησε ὡς τὰ στερνά του τὸ πνεῦμα του ἀνέπαφο καὶ ἐξοχο. Ἀλλὰ, φυσικό ἦταν νὰ λιγοστεύει τίς ὥρες ἐργασίας του πὸς κίβλας τίς εἶχε περιορίσει ἢ ἡλικία, στὸς πίνακες τοὺς πῶς σημαντικούς, αὐτοὺς πὸς ζωγράφιζε ἀπὸ εὐχαρίστηση, γιὰ νὰ

122. Ἡ Μαρία - Λουΐζα Καλοῦβλα πὸς εἶδε αὐτὸν τὸν πίνακα στὴ Φιλαδέλφεια, λέγει πὸς «σίγουρα δὲν τὸν ζωγράφησε ὁ Γκρέκο. Πιστεῖω — προσθέτει — πὸς εἶναι ἐπανάληψη ἄλλου ὑπέροχου πίνακα». Λέγεται πὸς αὐτὸ τὸ ἀντίγραφο πὸς σφίζεται εἶναι τοῦ Γιώργη Ἐμμανουήλ Θεοτοκόπουλου. Θά μπορούσε εἶςου καλὰ νὰ εἶναι ὀποιοδήποτε ἄλλο συνεργάτη τοῦ δασκάλου στὸ ἐργαστήρι. Σ.Σ.

προωθήσει τὴν φιλοδοξία του ὡς τὴν ἀνείπωτη ζωγραφική, ἀφήνοντας τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἐργαστηρίου νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὶς ἐπαναλαμβανόμενες ὑποχρεώσεις. Σὲ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ λινὰ τοῦ ἐργαστηρίου ἔβαλε τὸ χέρι του ὁ Τριστάν. Κι ὅμως ὁ μαθητὴς διατήρησε ἀνέπαφη τὴν δίχως ἀξία τεχνοτροπία του, ἀνυπότακτος κ' ἀνεπηρεάστος ἀπὸ τὴν ἐπαφή του μὲ τὴ μεγαλοφυΐα, ἐκτός ἀπὸ ἐλάχιστες ἀπομιμήσεις ἀπὸ τὸν δάσκαλο, ὅχι πάντα ἐπιτυχημένες. Τόσο ἀνυπότακτος ὑπῆρξε ποὺ οἱ παλιότεροι κριτικοὶ ποὺ ἀποστρέφονταν τὸν Γκρέκο ἔδρισκαν ἐξαίρετο τὸ μαθητὴ: τόσο διαφορετικοὶ ἦταν! Καὶ ἔτσι, ὁ Παλομίνιο λέγει πῶς «ὁ ἐλάσκειθ βάλθηκε ν' ἀκολουθήσει τὴν τεχνοτροπία του (τοῦ Τριστάν) στὴ ζωγραφική, ἀφήνοντας ἐκεῖνη τοῦ Πατσέκο τοῦ δασκάλου του». Φυσικὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιο, ἀκόμη κι ὅταν ὁ Τριστάν, ποὺ εἶναι ἤδη κάπως σκοτεινός, δείχνει μιὰ μεγαλύτερη συγγένεια πρὸς τὸν Βελάσκειθ μᾶλλον παρὰ πρὸς τὴ ζωγραφικὴ τοῦ Θεοδοκόπουλου. Ἄλλὰ, ὅπως καὶ νᾶχει τὸ πρᾶγμα, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀρνηθεῖ κανεὶς τὴν ἀντίσταση ποὺ ἔδειξε ὁ Τριστάν μπροστὰ στὸ μεγαλοφυῆς πάθος τοῦ Γκρέκο. Ὡς ἓνα βαθμῶ φανερώνοι ὅμως καὶ σεβασμὸ καὶ ἐντιμότητα αὐτῆ ἢ ἐνέργεια τοῦ μαθητῆ, ἀφοῦ ἔχοντας ἀγαπήσει, θὰ μπορούσε νὰ ἔχει μιμηθεῖ τὸ δάσκαλο μὲ τέτοια ἐπιτυχία ὅπως τόσο ἄλλοι ποὺ δὲ ζωγράφιζαν τόσο καλὰ ὅσο αὐτός.

Τὸ «Σπίτι τοῦ Γκρέκο»

Ἐξῆσε ὁ Γκρέκο στὰ σπίτια τοῦ μαρκησίου ντὲ Βιγιένα, τὰ ὁποῖα, ὅπως ἀπέδειξε ὁ Σὰν Ρομάν, εἶχαν ἀνεγερθεῖ ἐκεῖ ποὺ σήμερα εἶναι ἡ ὁδὸς Γκρέκο, πρὸς τὸ μέρος ποὺ βλέπει στὸν Τάχο καὶ ἀρκετὰ κοντὰ σ' αὐτὸ ποὺ σήμερα ἀποκαλεῖται «Κάζα ντὲλ Γκρέκο» — «Σπίτι τοῦ Γκρέκο», ἰδρυμα πιά ριζωμένο στὴν καλλιτεχνικὴ καὶ τουριστικὴ τολεδάνικη ζωὴ. Αὐτὸ τὸ «Σπίτι τοῦ Γκρέκο» θὰ πρέπει νὰ ἦταν ἓνα μέρος ἀπ' αὐτὰ ποὺ ὀνόμαζαν «Καταικίες τῆς Γηραιᾶς Δούκισσας» (τῆς Δούκισσας τῆς Ἀρχόνα). Ἐπομένως τὸ σύγχρονο αὐτὸ «Σπίτι τοῦ Γκρέκο» δὲν εἶναι στὴν πραγματικότητα αὐτὸ ποὺ κατοικοῦσε ὁ Θεοδοκόπουλος, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ κάποιον μέγαρο ποὺ παρεμβάλλονταν, μὲ ἀνάλογο ρυθμῶ, ἀν καὶ κάπως κατώτερης κατηγορίας. Ἡ σχεδὸν σωστὴ ἐντόπιση καὶ ἡ δημιουργία τοῦ «Σπιτιοῦ τοῦ Γκρέκο» στὰ χρόνια μας ὑπῆρξε ἔργο τῶν ἐπίπωνων ἐρευνῶν ἀλλὰ ἐπίσης καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς διαίσθησης τοῦ Κοσσίο. Καὶ μὲ τὴ φρόνηση ποὺ χαρακτηρίζει ὀλόκληρο τὸ ἔργο τοῦ δασκάλου, ὁ ἴδιος ἀνακοινώνει τὴν ἐπιτυχία αὐτῆς τῆς εἰκασίας του προφορικὰ, πρὶν τὴ δώσει στὴ δημοσιότητα καὶ ἔτσι τὸ πληροφορήθηκε τὸ κοινὸ ἄρχισε νὰ ἀποκαλεῖ «Σπίτι τοῦ Γκρέκο» αὐτὸ τὸ χαριτωμένο καὶ χαρακτηριστικὸτατο τολεδάνικο μέγαρο. Ὁ μαρκησὶος ντὲ λὰ Βέγκα Ἰνκλάν, ξακουστός, ἔσπευσε νὰ τὸ νοικιάσει, νὰ τὸ ἀναστηλώσει γιατί μόλις ποὺ ἔστεκε, τὸ ἐπίπλωσε καὶ τὸ διακόσμησε μ' ἐκεῖνη τὴν τέχνη καὶ τὴ λεπτότητα ποὺ διέθετε ὅσο κανεὶς ἄλλος, βασιζόμενος στὸ ἐνοτικὸ καὶ στὸ καλὸ γούστο περισσότερο ἀπ' ὅτι στὴν πραγματικὴ του καλλιέργεια, ποὺ γι' αὐτὸν ὅμως ἀκριβῶς τὸν λόγο ἦταν περισσότερο ἀποτελεσματικὸς στὴ δημιουργικότητά του. Διέθετε τὴν ἴδια ἀπέχθεια γιὰ τὴν ἀλήθεια τὴν ἱστορικὴ, ἐνσυνείδητη, ἀντιακαδημαϊκὴ, ἀντιπανεπιστημιακὴ, ἀλλὰ ἀξιολάτρευτη καὶ συγκινητικὴ ὡς καὶ αὐτὴν ποὺ εἶχε ὁ Γκρέκο.

Γιὰ πολλὰ χρόνια ἀκοῦμε τοὺς σχολαστικὸς νὰ ἀντιμετωπίζουν περιφρονητικὰ τὴν ἐκδοχὴ σχετικὰ μὲ τὴ θέση τοῦ μέγαρου τοῦ μεγάλου ζωγράφου, μερικὲς φορές ὑποστηρίζοντας, μὲ διάφορες ὑποδείξεις, τοποθεσίες λιγότερο ἢ περισσότερο μακρινές, ἀπὸ τὴν τωρινή. Οἱ ἔρευνες τοῦ Σὰν Ρομάν ποὺ ἀναφέραμε, ἀπέδειξαν χρόνια μετὰ, ἀν ὅχι τὴν τοπογραφικὴ ὀρθότητα, τὴν ἱστορικὴ καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἐκδοχὴ καὶ δικαίωσαν τὰ προγνωστικὰ τοῦ Κοσσίο καὶ τοῦ Βέγκα Ἰνκλάν. Ὁ ἴδιος ὁ Κοσσίο στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου τοῦ Σὰν Ρομάν, συνόψισε μ' αὐτοὺς τοὺς λόγους τὴ σύμ-

πτωση ανάμεσα στή δική του αρχική υπόθεση και τὰ πορίσματα ἀπὸ τὶς τελευταῖες ἔρευνες, σύμπτωση διδακτική, γιατί ἀποδεικνύει πῶς ὁ ἐνθουσιασμός και ἡ εὐφυΐα εἶναι ἐπίσης εὐρυμάθεια, και μάλιστα τῆς πρὸ καλῆς ποιότητας: «Ἀποδεικνύουν σήμερα τὰ ἐνοικιαστήρια συμβόλαια, πῶς ἐκεῖ πού ὁ Γκρέκο ἔζησε, ὑπῆρξαν ἀσφαλῆστατα οἱ κεντρικὲς κατοικίες τοῦ μαρκηζίου γτὲ Βιγιένα. Ἀλλὰ ἀπ' αὐτὲς δὲ σώζεται τίποτε, και τὰ ἴδια τὰ οἰκόπεδα πού πάνω τους ἦταν κτισμένες, εἶναι σήμερα δημόσια πλατεῖα. Πλάι τους, ἀκριβῶς ἐκεῖ πού ἀπὸ αἰῶνες τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ Τολέδο ὀνομαζόταν «γτὲ Βιγιένα», ὑφώνεται τὸ «Σπίτι τοῦ Γκρέκο». Και ἔτσι γρήγορα πού υἱοθετήθηκε αὐτὴ ἡ ἀποψη, ἀποδεικνύει πῶς, δίχως νὰ χάσει μιὰ αὐθεντικότητα πού δὲν εἶχε, ἀντίθετα τώρα κερδίζει ὅλη τὴ δυνατὴ και ἀποδεδειγμένη ἀξία, καθὼς εἶναι γνωστὸ και βέβαια πῶς σήμερα δὲν ὑπάρχει καιμὰ ἄλλη κατοικία πού θὰ μπορούσε νὰ διεκδικήσει με τὴ γειτνίαση ἢ τὴ στενὴ συγγένεια τὰ πρωτεῖα ἀπ' ἐκεῖνες τὶς ἐξαφανισμένες κεντρικὲς κατοικίες τοῦ πλούσιου ἀρχοντα» (Κοσσίο).

Ποτὲ δὲ θὰ μπορέσω νὰ ξεχάσω τὶς ἀπειρες ὥρες πού πέρασα στὸ «Σπίτι τοῦ Γκρέκο», μαζί με τὸν Μανουὲλ Β. Κοσσίο, καιμὰ φορὰ και με τὸν Σάν Ρομάν, πάντα με τὸν μαρκηζιο γτὲ λά Βέγκα Ἰνκλάν, πού με τὴν εὐφυΐα του, τὴν εὐγένειά του και τὴ γενναϊσθωρία του τὴν πληρωθικὴ κατάφερε νὰ ἔρθει ὁ κύριος Χάντιγκτον γιὰ νὰ διευκολύνει τὴν ἀνέγερση τοῦ Μουσείου τοῦ Γκρέκο πλάι στὸ «Σπίτι». Τώρα σκέπτομαι πῶς στή φιλία αὐτῶν τῶν εὐγενῶν ἀνδρῶν ὀφείλω πολλές ἀπ' τὶς ὥραιες ὥρες ἔρευνας και γνώσης πού ὁ Θεὸς μοῦ δώρισε. Και κάνω δικὰ μου, μετὰ ἀπὸ σαράντα χρόνια ἀπ' τὴ δημοσίευσή τους, τὰ λόγια τοῦ Κοσσίο, ὅταν μιλώντας γι' αὐτὸ τὸ ἔργο τοῦ μαρκηζίου, βεβαιώνει πῶς ὑπῆρξε «ἕνα ἀπὸ τὰ λίγα δείγματα κουλτούρας πού δίνονται ἐδῶ, μέσα σὲ τέτοια πνευματικὴ ἔνδεια, τόση ἀδιαφορία, τόση χυδαιότητα και τόσο βανδαλισμὸ».

Πιστεύω πῶς ἡ μόναδικὴ ἀπεικόνισή, ὅσο ἀτελῶς και ἂν εἶναι, τῶν κατοικιῶν τοῦ Βιγιένα, εἶναι αὐτὴ πού ἐδῶ ἀνατυπῶνται, ἀπὸ ἕνα σχέδιο τοῦ Τολέδο τοῦ 1585. Ἡ τοπογραφία του συμπίπτει ἀκριβῶς μ' ἐκείνην τῆς παράδοσης και αὐτὴν πού ἔδωσαν οἱ ἔρευνες τοῦ Κοσσίο και τοῦ Σάν Ρομάν. Ἀλλὰ εἶναι συγκινητικὸ νὰ σκεφτῆ κανεὶς πῶς ὁ σκιτισσογράφος πού ἔκανε τοῦτο τὸ σχέδιο ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Γκρέκο και πῶς ἀσφαλῶς τὸν εἶδε νὰ μπαίνει και νὰ βγαίνει στὸ ἐργαστήρι του.

Τὰ προπλάσματα και τὰ βιβλία

Στὰ σπίτια τοῦ Βιγιένα ἔζησε ὁ Θεοτοκόπουλος ἀπὸ τότε πού ἔφτασε στὸ Τολέδο μέχρι τὸ θάνατό του, με ἐξαίρεση ἕνα διάλειμμα δώδεκα χρόνων περίπου ὅπου μετακόμισε στὸ σπίτι τοῦ δὸν Χουάν Σουάρες τοῦ Τολέδο. Ἐπέστρεψε τὸ 1604 στὸ παλιὸ του μέγαρο, και ἐκεῖ πέθανε. Κρατοῦσε τὰ εἰκοσιτέσσερα δωμάτια ὅπου εἶχε τὴν κατοικία του και τὸ ἐργαστήρι του, πού θὰ πρέπει νὰ ἦταν ἀπέραντο γιὰ νὰ χωράει τὸν τεράστιο ἀριθμὸ τῶν λινῶν πού ἦταν ὑπὸ ἐκτέλεση ἢ φυλαγμένους. Σ' ἕνα δωμάτιο, ὥσως σ' αὐτὸ πού ὀνομαζόταν «σάλα βασιλικὴ κεντρικὴ τῶν τεχνιτῶν», φύλαγε, πιθανόν, ὅπως ὑποθέτει ὁ Καμιόν Ἀνσάρ, τὴ συλλογὴ «τῶν πῆλινων προπλασμάτων γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ στὰ ἔργα του», τὰ ὅποια ὁ Πατσέκο εἶδε στὴν ἐπίσκεψή πού ἔκανε στὸν Δομίνικο τὸ 1611. Ἀλλὰ δὲν ἦταν μόνο ἀπὸ πηλὸ, ἀλλὰ και ἀπὸ κερὶ και γύψο, καθὼς μᾶς λέει ὁ κατάλογος τοῦ γιου του. Ἦταν διακόσια τριάντα, χωρὶς νὰ ἀναφέρονται μερικὰ ἀπὸ ξύλο, πού τὰ χρησιμοποιοῦσε συνέχεια, ὅπως συνέβαινε με τὸν «Σωτήρα» τοῦ Νοσοκομείου τῆς Ἀφουέρα, γιὰ τὸν ὅποιον μιλήσαμε ἤδη και πού πολὺ συχνὰ τὸν εἶχε γιὰ μοντέλο στὶς «ἀναστάσεις» του. Δὲν ἐξηγεῖται γιατί αὐτὲς οἱ μικρὲς μορφὲς ἐντυπωσίασαν τὸν Πατσέκο, πού ἦταν ἄνθρωπος καλλιεργημένος, ἀφοῦ τὴν ἴδια συνήθεια τὴν εἶχαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους Ἰταλοὺς ζωγρά-

φους, πού ανάμεσα τους ήταν κι ο Τιντορέντο. Ήταν μιὰ συνήθεια πού είχε πολλές εφαρμογές. Αὐτός ὁ «Σωτήρας» καί, ἂν εἶναι ἀπ' τὸ χέρι του, τὰ δυὸ ἀγαλλματάκια τὰ παγανιστικά πού ἀνήκουν στὸν κόμητα ντὲ λαζ Ἰνφάντας καί ἡ «Παρθένα» πού ἔχω ἐγὼ στήν κατοχή μου, — ἐγὼ πιστεύω πὼς εἶναι δικά του — βεβαιώνουν πὼς ὁ Θεοτοκόπουλος ἦταν ἐξοχος γλύπτης.

Φύλαγε ἐπίσης, καί τὰ ἔδειξε στὸν Πατσέκο «αὐτὸ πού, κατὰ τὴ γνώμη του, ξεπερνοῦσε κάθε θαυμασμό, τὰ ἀρχέτυπα ὅλων τῶν πινακῶν πού εἶχε ζωγραφίσει στὴ ζωὴ του ὁλόκληρη, μὲ λάδι, σὲ λιγὰ πιδὺ μικρά»¹²³.

Πρέπει νὰ ποῦμε πὼς ἄλλο δομεῖο ἦταν ἀφιερωμένο γιὰ βιβλιοθήκη, ὅπου ὁ ἀριθμὸς καί ἡ ποιότητα τῶν βιβλίων ἀπαριθμεῖται στοὺς δυὸ καταλόγους πού ἡ φιλοπονία τοῦ Σάν Ρομάν βοήθησε νὰ φτάσει μέχρις ἐμᾶς. Ὁ Γκρέκο δὲν εἶχε, ὅπως ἄλλοι ζωγράφοι, τὰ βιβλία στὸ ἐργαστήρι γιὰ νὰ τὸ στολίζουν ἢ γιὰ νὰ ἀπασχολοῦν τὰ χέρια ὀρισμένων μοντέλων πού δὲν ξέρουν τί νὰ τὰ κάνουν ἢ πού ἔχουν πάθος μὲ τὴ διανόηση, παρὰ τὰ ἤθελε γιὰ νὰ τὰ διαβάξῃ ἢ γιὰ νὰ μελετᾷ σ' αὐτά, τὰ θέματα τῶν πινακῶν του ἢ τῶν σχεδίων τῶν ἀρχιτεκτονικῶν καί τῶν εἰκονοστασιῶν του, ἢ γιὰ βοηθήματα στὴ σύνθεση τῶν δικῶν του χειρογράφων, πού ἀτυχῶς χάθηκαν¹²⁴. Τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης του ἦταν γραμμένα στὴν ἑλληνική, στὴν ἰταλική ἢ στὴν καθομιλουμένη ἰσπανικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ αὐτὰ ἦταν τὰ λιγότερα. Ἡ πληθώρα τῶν βιβλίων τῶν μαθηματικῶν καί τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἀποδεικνύει τὴν κλίση του γι' αὐτὴν τὴν τέχνη. Γενικὰ δίνουν τὴν ἐντύπωση πὼς διέθετε μιὰ πλούσια εὐρυμάρια, πού οὔτε κατὰ διάνοια δὲν διέθεταν οἱ Ἰσπανοὶ ζωγράφοι τοῦ καιροῦ του, οὔτε οἱ μεταγενέστεροι. Εἶναι πολὺ σημαντικό, γιὰ τὴν ἔρημνησία τῆς πνευματικῆς του δομῆς, τὸ ὅτι εἶχε τὴ «Μυστικὴ Θεολογία» τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, πού ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πιδὺ πολυδιαβασμένα βιβλία του. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βιβλία τῶν μεγάλων ἱστορικῶν εἶχε τὴν Παλαιὰ καί τὴν Καινὴ Διαθήκη, τὰ ἔργα τῶν Ἁγίων Πατέρων, ἔντ Flos Sanctorum καί ἄλλα, πού ἐπιβεβαιώνουν τὴν δραστήρια πίστη του στὸν καθολικισμό.

Τὰ ἔργα τοῦ Πητράρχη τοῦ Ἀριστοτο καί τῶν ἄλλων Ἰταλῶν ποιητῶν ἱκανοποιοῦσαν τίς κοσμικὲς — τίς ὄχι θρησκευτικὲς — ποιητικὲς του ἀνάγκες πού δὲ θὰ πρέπει νὰ ἦταν μεγάλες. Εἶχε ἐπίσης καί μερικά βιβλία ἱατρικῆς, ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἱπποκράτη μέχρι τὸ Secreti Medicinali καί τὴν Idea de conservar la sanita, πού μᾶς κάνει νὰ σκεφτοῦμε πὼς, σὰν ἔξυπνος ἄνθρωπος, φρόντιζε νὰ περιποιηταῖ πρώτα αὐτὸς τὸν ἑαυτὸ του πρὶν φωνάξῃ τὸ γιατρό. Τὰ βιβλία τοῦ Ἀριστοτέλη τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ μὴν εἶναι ἀριστοτελικὸς καί νὰ μιλάῃ ἐναντίον του, στοὺς ἀριστοτελικούς μὲ τρόπο πού σκανδάλισε τὸν εἰρηνικὸ Πατσέκο. Γιατί γιὰ νὰ θαυμάσεις τὸν Ἀριστοτέλη ἐννοεῖται πὼς πρέπει νὰ τὸν διαβάσεις. Ὅμως ἐκεῖνα τὰ χρόνια γιὰ νὰ εἶσαι ἀριστοτελικὸς ἦταν ἀναγκαῖο νὰ μὴν τὸν ἔχεις διαβάσει ποτέ. Τὸ ἴδιο συμβαίνει τώρα μὲ τοὺς μεγάλους δασκάλους τῆς σκέψης καί τῆς σχολῆς τους: οἱ συστηματικοὶ θαυμαστὲς καί ἀπολογητὲς τους γνωρίζουν τὰ βιβλία τους μόνο ἀπὸ τὸ σχῆμα τους. Μιὰ «Σύντομη περίληψη τῆς σφαίρας καί τῆς ναυτικῆς τέχνης» τοῦ Μαρτίν Κορτές μᾶς κάνει νὰ σκεφθοῦμε πὼς μέσα στὶς ὄνειροπολήσεις του ἔκανε τὸ γύρο τοῦ κόσμου. Ἐνα «Ἐσκοριάλ» μὲ σχέδια τοῦ Ἐρρέρα, θὰ τὸν ἐπειθε γι' ἄλ-

123. Σαυτὴ τὴν ἐκκλησιαστικὴ σύλλογὴ θὰ πρέπει νὰ ἀνήκει ὁ «Ἐθαγγελισμός», ἓνα λινοὸν ὄχι μεγαλύτερο ἀπὸ μιὰ παλάμη, τῆς σύλλογης τοῦ δὸν Μανουέλ Γκόμες Μορένο.

124. Ὁ κατάλογος τοῦ Γιώργη Ἐμμανουήλ μιλά γιὰ «πέντε βιβλία ἀρχιτεκτονικῆς χειρογράφου, τὸ ἓνα μὲ σχέδια» καί ὁ San Roman ὑποθέτει πὼς θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι τὰ πρωτότυπα τοῦ Γκρέκο, τὰ ὁποῖα ὑπανίσταται ὁ Πατσέκο. Σ.Σ.

λη μιὰ φορά πὼς ἡ πρόθεση νὰ κάνει πίνακες γιὰ τὴ βασιλικὴ τοῦ Φιλίππου II, τὴν τόσο ἀδυσώπητα ὀρθογώνια, ὑπῆρξε ἕνας παραλογισμὸς

Αὐστηρότης, φτώχεια, μοναξιά

Ἔχει ἀναφερθεῖ ἡ ἔνδεια τῆς ἐπίπλωσης τοῦ μεγάρου τοῦ Γκρέκο καὶ τῆς οἰκογένειάς του σύμφωνα μὲ τοὺς καταλόγους. Ὅποιοιδήποτε ταπεινὸ σπίτι τοῦ Τολέδο, σήμερα, διαθέτει περισσότερα ὑπάρχοντα ἀπ' ὅσα σ' αὐτοὺς ἀπαριθμοῦνται, κλοντάς μας νὰ σκεφθοῦμε, ὅπως ἤδη εἰπώθηκε, πόσο ἄδεια θὰ πρέπει νὰ ἦταν τὰ εικοσιτέσσερα δωμάτια αὐτῆς τῆς ἀπέραντης κατοικίας. Εἶχε μιὰ καρυδένια πρέσσα «γιὰ νὰ θγάξει λάδι» ἴσως ἀπὸ τοὺς ἐλαιῶνες τῶν Σιγκαράλες, πού εἶχε λάδι φημισμένο γιὰ τὶς σαλάτες. Εἶχε κι ἕνα πιθάρι γιὰ νὰ τὸ φυλάει. Καὶ τέσσερα πιθαράκια ἀκόμη, γιὰ τὸ κρασί, πού θὰ θέλαμε νὰ ξέρουμε, ἀν τὸ δοκίμαζε κι ὁ Ἰδιος, ἐγὼ πιστεύω πὼς ναί, κι ἀκόμα τί εἶδους κρασί ἦταν, γιατί οἱ προτιμήσεις στὸ κρασί δίνουν μιὰν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου σχεδὸν τόσο ἀκριθὴ ὅσο καὶ τὰ βιβλία. Ἴσως νὰ ἦταν τὸ ἐξαιρετικὸ κρασί τοῦ Γιέπες, πού ἀφθονεῖ σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. Ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἔφερνε ἄλλο πιὸ δυνατό, ἀπ' τὴν Ἀνατολή, ὅπου καλλιεργοῦσαν μαλθασίες κι ἔθγαζαν τὸ ὁμώνυμο κρασί, τὴ Μαλθασία, πού τότε ἦταν ξακουστὸ στὴ γενετείρὰ του τὴν Κρήτη. Ἀλλὰ αὐτό, πού δὲν ἔχει ἀναφερθεῖ σ' αὐτοὺς τοὺς κατατοπιστικὸς καταλόγους, εἶναι ἀν ἀνάμεσα στὰ ἐπιπλα καὶ τ' ἄλλα ὑπάρχοντά του, ὑπάρχει κάποιον πράγμα πού νὰ ἀνήκει σὲ γυναίκα. Ὅστε ἕνα κάτι δὲ μαρτυροῦ τὴ λεπτότητα ἢ τὴ γάρη πού βάζει ἡ οἰκοδέσποινα ὅποιοιδήποτε σπιτιοῦ. Γεγονὸς πού ἀποτελεῖ ἕνα τεχνίριον ἀκόμη, καὶ μὲ μεγάλη βαρύτητα, γιὰ τὴν ἀποψή μας πὼς ὁ Γκρέκο ἔζησε μόνος, χῆρος ἢ χωρισμένος ἀπὸ τὴ δόνα Κερόνομα, στὸ κρῦο σπιτικό του, τὸ ἔρημον ἀπὸ τῆς γυναικείας θαλπωρῆς, μέχρι τὸν πρώτον γάμο τοῦ γιου τους. Εἶναι ἀναφισθῆγχο πὼς ὁ ζωγράφος μας κέρδιζε ἄρκετὸ χρήμα, ὥστε νὰ ζεῖ καλά στὸ Τολέδο, κι ἔτσι θὰ πρέπει νὰ ἔγινε ὅλα τὰ χρόνια πού εὐημεροῦσε, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πὼς πρέπει νὰ δώσει κανεὶς σημασίαν στὶς ὑπερβολὲς τοῦ Χουσέπε Μαρτίνες σχετικά μὲ τὴν ὑπέριμετρη πολυτέλεια καὶ τὶς ἀσυλλόγιστες σπατάλες τοῦ Γκρέκο, ὅπως φανερώνει ἡ χιλιοσιπομένη ἱστορία πὼς τάχα εἶχε «μουσικοὺς μισθωμένους ὥστε ὅταν τρώει νὰ ἀπολαμβάνει μὲ κάθε εὐχαρίστηση τὸ φαγοπότι του». Δὲν φάνηκε ἄρκετὸ αὐτὸ στὸν Ὀππενχάιμ, καὶ τὸν Σόμερσετ Μόμ, κι ἄλλους ἀκόμη καὶ προσθέτουν πὼς οἱ μουσικοὶ ἔρχονταν ἐπίτηδες ἀπὸ τὴ Βενετία. Ὅστε τὸν Χουσέπε Μαρτίνες, οὔτε τοὺς ἄλλους, τοὺς ἐλαφροὺς καὶ γεμάτους ἐπιφυλακτικότη-
τα, πρέπει νὰ τοὺς πιστεύουμε.

Τὸ πιθανὸ εἶναι πὼς ζοῦσε καλά, ἀλλὰ δίχως πολυτέλεια, ὡς τὰ τέλη τῆς ζωῆς του, ὅπου φτώχηνε αἰσθητά. Γιατί; Δὲ φαίνεται νὰ λιγώστεψαν οἱ παραγγελίες. Ἴσως νὰ ἐπηρέαστηκε οικονομικὰ τὸ σπίτι του, ὅπως τὰ τόσα τολεδάνικα σπιτικά, ἀπὸ τὴν κρίση πού συνέπεσε μὲ τὴν τελευταία περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου II. Ἴσως ἐπίσης οἱ συνεχεῖς δικαστικοὶ ἀγῶνες, πού ἐξαντλοῦν καὶ τὶς πιὸ γεμάτες τσέπες, τὸν ὀδήγησαν σὲ κρίσιμη κατάστασιν¹²⁵.

Τὸ βέβαιον εἶναι πὼς δὲν πλήρωνε τὸν ἰδιοκτήτη τοῦ σπιτιοῦ τακτικὰ καὶ πὼς χρωστοῦσε ἐδῶ κι ἐκεῖ. Στὴ διαθήκη του ἀναφέρεται πὼς ὁ ἐκλιπὼν «εἶχε κάποιες δόσοληψίες μὲ τὸ γιατρὸ Γκρεγκόριο ντὲ Ἀγγουλο καὶ μὲ τὸν μαρκήσιο ντὲ Βιγιένα — τὸν νοικοκύρη του — καὶ μὲ τὸν Γκρεγκόριο ντὲ Ἀλκασέρ, καὶ μὲ τοὺς δάσκαλους Τόρρες καὶ Μπαρτολομέ Ἀνσάλντο — τὸν γενοβέζο πού τοῦ που-

125. Πάντως μερικοὶ συγγραφεῖς ὅπως ὁ R. Jorge ἀκολουθώντας τὸν Melo ὑπερβάλλουν στὸ θέμα τῆς φτώχειας τοῦ καλλιτέχνη πού τὴν παρουσιάζουν ὡς ἀθλιότητα. Σ.Σ.

λούσε τους πίνακες στή Σεβίλλη — και με τον Λουίς Γκουτιέρες ντε Καρχάμο, και με το δικαστή Σεμπαστιάν Λόπες ντε Τάπια, και τον Γκαρθία ντε λα Πένια, γείτονα σ' αυτή την ελλογημένη πόλη του Τολέδο και με άλλα πρόσωπα.

Είναι φανερό πώς ήταν χρεωκοπημένος. Χρωστούσε ακόμη και στή Μαρία Γκόμιες, την υπηρέτριά του επί είκοσι τόσα χρόνια, που καθώς φαίνεται ήταν ή μόνη που είχε στήν υπηρεσία του.

Σ' αυτό το κρύο σπίτι, το παραμελημένο, δίχως γυναίκα, θα πρέπει να πέρασε τὰ στερνά του χρόνια τὰ μελαγχολικά ὁ μέγας ζωγράφος, συνηθισμένος, ἐν τούτοις, στήν ἀέναη μοναστηριακή ἀτμόσφαιρα καί στόν ἀσκητισμό τὸν ἐγκάθετο ἀπ' τὴν ἀναγκαιότητα. Τὸν φανταζόμαστε καθισμένο «στόν ἐξώστη πού βλέπει πάνω στο ποτάμι» μ' ἕνα βιβλίο στό χέρι ἢ ἀπορροφημένο, νὰ σκέπτεται τὴν ἀγαπημένη γυναίκα πού λείπει, πού τὴν ἔκανε τόσες φορές νὰ ξαναζωντανέψει μέσα ἀπ' τίς δημιουργίες του. Θ' ἀτενίζει τὸ τοπίο στό λυκόφως τὸ εὐχάριστο ἢ τὸ ἀποκαλυπτικό, δίχως δεσιὰ μὲ τὰ ὕλικά πράγματα, γιατί ἡ τέχνη του, τὸ μόνο πού τὸν ἔδενε μὲ τὸν κόσμο, ἔρισκόταν πιά πέρα ἀπ' τὰ γήινα.

Τὸ διαυγές γήρας

Ἔτσι ἔγινε καί γέρασε. Ὑποδείχτηκε σὰν σύμπτωμα ἀσθένειας, τὸ ὅτι στὰ τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς του βάδιζε στηριζόμενος σὲ μπαστούνια. Ἄλλὰ τὰ μπαστούνια δὲ σημαίνουν τίποτα, ὅταν ἡ πόλη πού ἔχεις νὰ περπατήσεις εἶναι τὸ Τολέδο. Δὲν εἶναι βέβαιο πὼς τὰ χρησιμοποίησε σὰν ἀμυντικὸ ὄπλο, σὲ στιγμὲς ὀργῆς, σὰν αὐτὲς πού ἀναφέρει ὁ Παλομίνο, ὅταν μᾶς διηγεῖται πὼς χτύπησε τὸν Τριστάν, τὸ μαθητὴ του, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσει πού ἐξετίμησε μὲ δειλία τὸν πίνακα πού τοῦ εἶχαν ἀναθέσει οἱ καλόγεροι τῆς Σάντα Μαρία ντε λα Σίσα. Ὁ Σάν Ρομάν τὸ διέφευσε αὐτὸ μὲ στοιχεῖα ἀδιάσειστα. Κι ἀκόμα ἔχει ἐπικαλεσθεῖ, καί τὸ θυμήθηκα τώρα, πὼς ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1611, δηλαδή τέσσερα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του, ὁ Γκρέκο δὲν ἐμφανίζεται πιά μέσα στὰ ἔγγραφα πού τὸν ἀφοροῦν, καί τὸν ἀντιπροσωπεύει ὁ γιός του. Τὸ σημειώνει ὁ Σάν Ρομάν καί τὸ χρησιμοποιεῖ σὰν ἀπόδειξη τῆς τρέλλας του ἢ τῆς δολακθρωτικῆς του γεροντικῆς ἀδυναμίας. Ἄλλὰ σ' αὐτὸ ἀπατάται, ἔστω καί γιὰ μοναδική φορά, ὁ τολεδάνος σοφός, γιατί ξεχνᾷ πὼς στὰ 1611 τὸν ἐπισκέφτηκε ὁ Πατσέκο, καί ὁ Γκρέκο τοῦ μίλησε γιὰ ὅλα, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν τεχνικὴ τῆς ζωγραφικῆς μέχρι τὴν ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία, μ' ἕναν ἀέρα νεανικὸ, ἐπαναστατικὸ, πού σύγχυσε τὸν συντηρητικὸ πειθερὸ τοῦ Βελάσκεθ. Ἴσως ὁ Δομήνικος δὲν ἤθελε νὰ ἀσχολεῖται πιά ἄλλο μὲ δίκες καί συγκέντρωσε τὴ ζωὴ του καί τὰ ἐνδιαφέροντά του στοὺς τελευταίους του πίνακες. Ἄλλὰ δὲν ἦταν οὔτε παρανοϊκός, οὔτε ἐκμηδενισμένος ἀπὸ τὰ γηρατειά.

Δὲν εἶναι ἀλήθεια πὼς «ἡ ἀνάγκη τὸν ὑποχρέωσε νὰ μαζέψει τὰ πινέλα πού τὸ παραμορφωμένο χέρι του μόλις καί μπορούσε νὰ διευθύνει (San Roman)». Ἀντίθετα, στοὺς πίνακες τῆς τελευταίας περιόδου, ὑπῆρχε στόν ὑπέρτατο βαθμὸ, «ἔξαρση τῶν τεχνικῶν του ἀρετῶν καί λαθῶν» (Κοσσίο), ἀλλὰ ὄχι παρακμῆ. Ἄκριβός γι' αὐτὸ λέει ὁ Βιλλουμσεν πὼς «ὁ Γκρέκο διατήρησε ὡς τὸ τέλος, ὡς τὴ στιγμή πού ἡ ἡλικία καί οἱ ἀρρώστιες τὸν ἔσυραν σὲ κλινάρη τοῦ θανάτου του, τὴν πνευματικὴ του διαύγεια, τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς του καί τὴ σταθερότητα τοῦ χειριοῦ του». Ὑπάρχει ἡ «Ἀνάληψη» τοῦ Ἁγίου Βικεντίου πού τὸ πιστοποιεῖ. Γιατὶ αὐτὴ τὴν «ἐκπληκτικὴ σελίδα, τὴ σφοδρὴ, ναί, ἀλλὰ ὄχι ἀτελεῖ, τὴν ἀνεξίτηλη στήν ἱστορία τοῦ χρώματος» (Κοσσίο), αὐτὸν τὸν πίνακα μὲ τὸν ὁποῖο ὁ καλλιτέχνης ἔφτασε σὲ σημεῖο νὰ ξεπεράσει τὴ θεολογικὴ ἔκφραση πού φιλοδοξοῦσε νὰ

κατακτήσει όλη του τή ζωή, τον τελείωσε τό 1613, πολύ λίγο πριν από τό θάνατό του.

Αυτό πού συνέβαινε ήταν πώς ό γέροντας δάσκαλος διαζόταν νά τελειώσει τό έργο του, γιατί τον τριγύριζε ό θάνατος. Αναφερόμενος στόν Γκρέκο ό Μπαρρέ είπε τούτο τό λόγο μέ τρόπο άνυπέροχτο: Οί ήλικιωμένοι δημιουργοί δουλεύουν «μέ διάση για νά μιλήσουν, καταφρονώντας τίς εξηγήσεις. Συμπυκνώνουν τά εκφραστικά τους μέσα... και φθάνουν στην έκφραση μέ τήν περιεκτικότητα πού έχουν τά αινίγματα και τά επιτάφια επιγράμματα». Πράγματι, τέτοιο πράγμα είναι ένα μεγάλο μέρος τής ζωγραφικής τών στερνών χρόνων του Γκρέκο και ειδικά ή «Ανάληψη»: Ένα μυστηριώδες αίνιγμα, ένα ιερογλυφικό και ένας επιτάφιος όπου μνημονεύεται ή ένωση τής ψυχής μέ τό Θεό.

Θάνατος, άποτυχία και δόξα

Στίς 26 Αύγουστου του 1612 ό Γιώργης Έμιμανουήλ Θεοδοκόπουλος πήγε νά τακτοποιήσει τήν ταφή του πατέρα του μέ τίς μοναχές του Santo Domingo el Antiguo, μέσα από τό ίδιο καγκελόφραχτο παράθυρο άπ' όπου άκόμη και σήμερα επικοινωνεί ό έξω κόσμος μέ τή μυστηριώδη ζωή του μοναστηριού. Η κοινότητά τους ήταν συγκεντρωμένη μέ τίς ήγουμένες «κάτω άπ' τον ήχο τής καμπάνας όπως είναι ή τάξη και ή συνήθεια σέ παρόμοιες περιστάσεις». Ό μεγάλος ζωγράφος, Έλληνας στην εθνικότητα, μέ παιδεία ιταλική, τολεδάνος κατά τήν ώριμότητα τής μεγαλοφυΐας του, είχε τήν επιθυμία νά αναπαυθεί για πάντα στην πόλη άπ' τήν όποία δέ θέλησε νά φύγει άπ' όταν τή γνώριε. Στην πόλη πού διασταυρώνεται ή Ανατολή μέ τή Δύση, όπου άκόμα έπνεε ή τρομερή πραγματικότητα τής Παλιάς Διαθήκης και οι έλπίδες τής Καινης. Όπου οι ποικίλες κι εκλεκτές φυλές είχαν σμίξει σαν μέσα σέ χωνευτήρι. Στην πόλη άπ' όπου ό κλασικός πολιτισμός είχε περάσει σαν ένας πλατύς ποταμός και διοχετεύτηκε σ' όλη τήν Ευρώπη.

Στίς 7 Απριλίου του 1614, όταν άνθιζαν πιά τά κρινάκια στους Σιγκαράλες, τον βρήκε τό Θεοδοκόπουλο «ή σφοδρά του θανάτου» πού έλεγε ή Αγία Θηρεσία. «Μπήκε σέ μιá νεκροφόρα και τον έναπόθεσαν σέ μιá κρύπτη τής εκκλησίας του μοναστηριού του Σάντο Ντομίνγκο έλ Αντίκου». Η νεκρώσιμη πομπή από τίς κατοικίες του Βιγιένα, άνηφόρισε δρομάκια, περνώντας ανάμεσα από τήν περιέργεια του πλήθους και τή θλίψη τών φίλων. Ανάμεσα σ' αυτούς είναι βέβαιο πώς θρισκόταν κι ό Λόπε ντε Βέγκα, πού εκείνες τίς ήμέρες έμεινε στο Τολέδο, μελαγχολικός πιά, αλλά πού άκόμα «διασκέδαζε τή θλίψη του μέ μιá φιλενάδα μέ καλό όνομα». Αυτοί οι δυό, ό νεκρός κι ό ζωντανός — ό Γκρέκο και ό Φοίνιξ — δέν ήταν μόνο δυό φίλοι πού δέν άλληλοκατανοήθηκαν, αλλά δυό σύμβολα τής ζωής και του θανάτου πού είχαν πολλούς και ουσιαστικούς λόγους, ώστε νά μήν είναι δυνατόν νά καταλάβει ό ένας τον άλλον. Τά κόκκαλα του Δομίνγκου δέ χάρηκαν τήν ανάπαυση του θανάτου πού πόθησε όταν ήταν στή ζωή, γιατί ύστερα από λίγο μεταφέρθηκαν στο μοναστήρι του Αγίου Τορκουάτο. Κι από κει βγήκαν και σκορπίστηκαν λίγα χρόνια αργότερα και χάθηκαν τά ίχνη τους για πάντα.

Τά αίτια για' αυτή τήν περιπλάνηση τή μεταθανάτια δέ μάς ενδιαφέρουν. Τό σημαντικό είναι πώς παρέμειναν στο Τολέδο ένσωματωμένα μέ τή γή του τήν έμποτισμένη από αιώνες λαμπρότητας, κι όχι σέ μιá κρύπτη, περιμένοντας, άπογυμνωμένα, ελεύθερα τήν υπέρτατη άνάληψη.

Έδώ τελειώνει τούτη ή ιστορία πού μέ αυτήν προσπάθησα νά ιστορήσω πώς τό πνεύμα του Θεοδοκόπουλου, πού θα είχε έξουδετερωθεί σ' όποιοδήποτε μέρος τής Ευρώπης συμπεριλαμβανομένου και του Έσχοριάλ, βρήκε στο Τολέδο τό κλίμα τό

ιστορικό και τὸ ἀνθρώπινο και τὸ μυστικιστικὸ πὸν τὸν μεταμόρφωσε σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς πῖθ μεγάλους ζωγράφους πὸν ὑπῆρξαν ποτέ.

Κι ὅμως, τὸ μεγάλο μυστικὸ τοῦ Γκρέκο εἶναι πιθανὸν ἄλλο: ἡ ἀποτυχία του. Ζωγράφισε λιγὰ ὑπέροχα, ἀλλὰ δὲν κατάφερε νὰ ἐκφράσει τὸ μυστήριον τῆς ζέσης του μὲ τὴν πληρότητα πὸν ὀνειρευόταν. Οἱ πίνακές του, κυρίως ἐκεῖνοι τῆς τελευταίας περιόδου, εἶναι ἀπελπιμένα σήματα, γιὰ νὰ συνεννοηθεῖ μὲ τὸ Θεό, μάταια σημάδια, ἀφοῦ στὸ Θεὸ πρέπει νὰ μιλᾷ κανεὶς μὲ μιὰ φωνὴ ἀνήκουστη, ὅπως ἐκεῖνη τῶν μυστικῶν, ἀλλὰ ὄχι μὲ τὰ πινέλα στὸ χέρι, ἔστω κι ἂν εἶναι αὐτὸ τὸ χέρι μιᾶς μεγαλοφυΐας.

Ἄλλ' αὐτὴ ἡ ἀποτυχία εἶναι τὸ βαθύ μυστικὸ τῆς δόξας του, πὸν εἶναι καὶ τὸ ἥρωικό του στοιχεῖο. Γιατὶ μεγάλοι ἥρωες δὲν εἶναι ἐκεῖνοι πὸν ἔχουν νικήσει, ἀλλὰ αὐτοὶ πὸν ἔπεσαν κυνηγώντας ὀνειρευμένους ἄθλους, τοὺς ἄθλους τοὺς χιμαιρικούς καὶ τοὺς ὑπεράνθρωπους, πὸν δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τίς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου ἡ δυνατότητα τῆς πραγματοποίησής τους.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Ἐλάτε.
ἐλάτε νὰ ρίξετε εὐχὲς στὸ ποτάμι,
τοὺς φώναξε ἡ μάνα.
- Γιατὶ κατεβαίνει τὸ ποτάμι
μὲ κίτρινο φύλλο στὸ χέρι;
ρῶτησαν τὰ παιδιὰ.
- Ἔχουμε γιορτὴ, ἀπάντησαν τὰ ψάρια.
- Νὰ μιλήσουμε κι ἐμεῖς! Ξεφώνισαν τὰ δέντρα.
- Ἄν ἀκούσω φωνή, ἐγὼ φεύγω,
τοὺς εἶπε ὁ ἄνεμος.
Καὶ τὸ ποτάμι κατέβαινε,
ὄλο κατέβαινε,
μὲ τὰ δάχτυλα μπηγμένα στὶς ὄχτες.
Ἕνα σύννεφο πήδησε:
- Μὲ συγχωρεῖτε ἦρθα νὰ πιῶ λίγο νερὸ καὶ φεύγω.
- Κάθε ἄλλο! εὐγενέστατα ὁ κηπουρὸς.
Ἄλλὰ, μόλις πέρασε τὸ ποτάμι.
- Πᾶμε νὰ φύγουμε ἔδν ἔχουμε προσκλήσεις,
εἶπαν δυὸ περιστέρια.
«Ἐν ξέρω, ἂν εἶναι καυγὰς ἢ πανηγύρι»,
σκέφτηκε μιὰ χελώνα.
«Κι αὐτὸς ὁ καιρὸς,
καθισμένος στὸ καθούκι μου,
ὄλο καὶ δαγκώνει τὰ νύχια του».
- Τρέξτε! Τρέξτε!
Τὸ βουνὸ κρυολόγησε. Λίγο χαμομήλι,
φώναξε τὸ μονοπάτι.
- Θὰ τραγουδήσω κάποιον τραγούδι,
εἶπε ἐν' ἀηδόνι.
Θὰ τραγουδήσω κάποιον τραγούδι,
ποὺ τόσα χρόνια ὄλο κι ἤθελε νὰ βγεῖ.
- Βγάλτε μου τ' ἀγκάθι ἀπὸ τ' αὐτιά.
χλιμίντρισε τ' ἄλογο.
- Περιμένε τὴν ἄνοιξη, παρακάλεσε τὸ φίδι.
- Θὰ τραγουδήσω ἕνα τραγούδι,
ποὺ ὄλο κι ἤθελε νὰ βγεῖ.
Θὰ τραγουδήσω ἕνα τραγούδι,
π' ἀλλοίμονο, δὲν ξέρω ἂν θὰ βγεῖ.
Ὁ εὐαίσθητος σκαντζόχοιρος
ἀναρρίγησε καὶ πέθανε.
Οἱ δρόμοι, στὴ βιασύνη τους,
συγκρούστηκαν στὴν πλατεία.
Κι ἀκόμη,
πάνω ἀπ' τὶς πόρτες,

οί ἀριθμοὶ μαζεύτηκαν στὸ κάστρο
καὶ σήκωσαν παντιέρα.

Πέντε γεράκια φέρανε τὸ νέο:
Ἡ θάλασσα ἐκλείσε καραντίνα τὸ ποτάμι.

Τὰ παιδιά ρώτησαν γιὰ τὶς εὐχές.

Καὶ ἡ γριὰ γιὰγιά:

— Τὸ μαχαίρι ἔμαθε πιά τὸ αἷμα.

Τὸ μολύβι τὴν ἀλφαβήτα.

Καὶ τὸ χρυσάφι ἔγινε ζάμπλουτο.

Αὐτὰ τοὺς εἶπε ἡ γριὰ

κι ἔτρεξε στὸ εἰκόνημα νὰ κλάψει.

— Τί κλαῖς σ' ἀνοιχτὸ παραθύρι!

ἔκανε ὁ γέρος.

— Γιὰ ἰδές, γέρο, τὰ παιδιά,

γιὰ ἰδές ἐκεῖνο τὸ μικρὸ πῶς λάμπει.

— Φέρο' τον νὰ τὸν καρφώσουμε στὸν τοῖχο!

τῆς φώναξε ἡ νύχτα.

— Πάει καιρὸς τώρα ποὺ δὲ βλέπω'

ἔχω στὸ σπῆτι μου ἓνα σεντούκι,

εἶπε ὁ γερο - ναυτικός.

'Ανάθεμα ἂν ξέρω τί ἔχει.

— Κι ἐγώ! φωνάζει ὁ λιμενάρχης.

'Ανάθεμα ἂν ξέρω τί ἔβαλε ὁ παππούς μου.

Κι ἓνα τόσο δά σκουλήκι

πρόσταξε τὸν κηπουρό:

Τράβα τὸ πόδι σου νὰ περάσω.

Εἶπε στὸ τελωνεῖο:

Οἱ ἀποσκευές μου ἔρχονται μὲ τὸ ἐπόμενο.

Στὸ χωροφύλακα:

Περνῶ ἀπέναντι.

Καὶ στὸ δικαστήριο: Παρών!

Κι ὁ νέος δικαστῆς ρωτᾷ τὴ λεμονιά:

— Γιατί δὲν καρπίζεις;

— Πίνω τὸ ζουμί μου, τοῦ ἀπαντᾷ.

Ρωτᾷ τὸν κηπουρό

τί θέλει νὰ πεῖ.

Ρωτᾷ τὸν ἀστυνόμο

πότε τὴ συνέλαβε.

Κι ὁ Δεσπότης:

«Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς».

Δὲν ξέρουν πῶς τὴν ἔκοψα.

πρὶν ἀπὸ μέρες, γιὰ καυσόξυλα.

Τὰ παιδιά σήμερα εἶναι λυπημένα,
παρατήρησε ὁ γέρος.

— Γιὰ κοίτα, γέρο,

πῶς λάμπει ἐκεῖνο τὸ παιδί.

Μόνο ποὺ πέταξε στὸ δρόμο ἡ παγωνιά

- τ' ἀριστερό του αὐτί.
 — Ἄ! τί ώραῖα πού ἀκούω,
 φωνάζει ὁ δρόμος.
 Κι ἡ γριά,
 τρέχει στὸ εἰκόνημα νὰ κλάψει.
 — Τί κλαῖς σ' ἀδειανὸ παραθύρι;
 τὴ ρωτάει ὁ γέρος.
 Πρὶν ἀπὸ μέρες δὲν πέταξες τὴν εἰκόνα.

Κι ἓνα τόσο δὰ τρανζίστορ
 ἔκλεισε τοὺς γρούλλους.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΝΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΤΟ ΑΠΟ ΜΕΣΑ ΣΥΝΝΕΦΟ

Ἔρχεται ὅπως πάντα τὸ ἀπὸ μέσα σύννεφο
 καὶ σκοτεινιάζει τὰ μάτια, οἱ στοχασμοὶ
 ρίχνουν χαλάζι κι ὅλα τὰ σπαρτὰ
 πού μιὰ ζωὴ μεγάλωναν νὰ δώσουν σπύρο
 τραυματίζονται, τὰ συναισθήματα
 τ' ἀλλάκια ὅλα γέμισαν μὲ αἶμα.

Καὶ δράμω ἀλαφιασμένος πρὸς τὰ ἔξω
 στ' ἀμπέλια καὶ ἀπ' τὰ καραγάτσια κάτω
 κάθομαι, ἀκούω τ' ἀηδόνια,
 στὸν γαλανὸ τὸν οὐρανὸ βυθίζομαι
 πάω γιὰ καραβίδες ἔπειτα
 στὸ ἀβαθὺ κανάλι, τρέχω σὰν ὄνειρο
 νὰ πιάσω ἓνα σκαντζόχοιρο ζίγρα τὴ ζίγρα
 κι ἔπειτα κουρασμένος μὲ τὰ μάτια καθαρὰ
 γυρνᾶω στὴν πόλη ὅπως γυρνᾶει
 ὁ ξένος στὰ τραγούδια τὰ Δημοτικὰ
 νύχτα πού σέλωνε τὸν μαῦρο, τὸν καλίγωνε,
 μὲ νοσταλγία βαθειὰ γιὰ μιὰ κουβέντα φιλικὴ
 γιὰ ἓνα τσίπουρο.

Ἦστερα, ἔχω ξαστεριά, μιὰ ξαστεριά
 πού ὁ βραδυνὸς ἀέρας τὴ σφουγγάρισε,
 βλέπω τᾶστρα κάτω ἀπ' τὴ μουριά
 στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ μου καθὼς κάθομαι
 μουσκεμένος οἰκειότητα μ' ὅλα τὰ πράγματα,
 ἔτσι, ἔτσι ἦρθαν καὶ πᾶνε καὶ θὰ ξαναρθοῦν
 μὲ ραγισμένη φωνὴ ὁ πάππος κλαίγεται
 καὶ ἡ γιαγιά ποτίζει μὲ ἀφοσίωση
 τὰ τζάνερα πρῶτα κι ὕστερα ὅλα τὰ λουλούδια
 μὲ βήματα μικρὰ πηγαινοέρχεται. . .

ΣΤΕΛΙΟΣ ΝΤΟΜΑΛΗΣ

WILLIAM FAULKNER

(Μετάφραση: ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΛΩΛΗ)

ΖΗΛΕΙΑ

(διήγημα)

«Πάλι πλέκεις, Ξ;»

Ἡ γυναίκα του σήκωσε τὸ λείο καὶ ὀβάλ πρόσωπό της καὶ τὰ γλυκὰ μάτια της γιὰ μιὰ στιγμή συναντήθηκαν μὲ τὰ δικά του, μετὰ ἀφοσιώθηκε ξανά στὴ δουλειά της. «Ὅπως βλέπεις, ἀγάπη μου».

«Πλέκεις! Συνεχῶς πλέκεις! Σὰν νὰ μὴν ὑπῆρχε τίποτε ἄλλο νὰ κάνης ἐδῶ καὶ ὅλη τὴν ὥρα πλέκεις!»

Αὐτὴ τὸν κοίταξε ἀλλὰ δὲν ἀπάντησε.

«Λοιπόν;» ἐπανέλαβε αὐτός. «δὲν μιλάς; Κατάπιες τὴ γλῶσσα σου;» τέλειωσε ἀπότομα.

«Ἄλλὰ ἐσύ ἴσουν. Τόνη μου». ἀπάντησε αὐτὴ χωρὶς νὰ σηκώσῃ τὸ κεφάλι της «τοῦ ἐπέμενες ὅτι ἔπρεπε νὰ κάθωμαι ἐδῶ καὶ ὄχι στὸ μικρὸ μου ροῦζ δωμάτιο, ὅπως ἐπιθυμοῦσα».

«Μπᾶ! Κάποιος χροιαζόταν ἐδῶ. Ἦθελες νὰ πληρώνω μισθὸ σὲ κάποιον καὶ σὺ νὰ κάθῃσαι ὅλη τὴν ἡμέρα σὰν μεγάλη κυρία, πλέκοντας καὶ κουτσομπολεύοντας;»

Ἐνα γκαρσόνι. Ἐνας ψηλὸς νέος σὰν ρωμαῖος θεὸς μὲ μιὰ λιγδιασμένη ποδιὰ ἦρθε ἀνάμεσά τους καὶ ἀκούμπησε πάνω στὸ μάρμαρο μιὰ μάρκα καὶ ἕνα λογαριασμό. Ἡ γυναίκα ἔκανε τὴν ἀλλαγὴ οἰχώντας μιὰ σύντομη ματιὰ στὸ γκαρσόνι. Αὐτὸ κοίταξε στὸ πρόσωπο τοῦ ἀντρός της — ἕνα σταθερὸ ἐπίπεδο ὅπου ἔλαμπε τὸ λευκὸ του σατυρικό μειδίσμα, καὶ ἀπομακρύνθηκε. Τὸ χέρι τοῦ ἄλλου σφίχτηκε σὲ γροθιά πάνω στὸ μάρμαρο ἐνῶ αὐτὸς κοίταζε στοὺς λευκάζοντας κόμπους του σὰν κάτι τὸ νέο καὶ τὸ παράξενο, βλαστημώντας ψιθυριστά. Ἡ γυναίκα του σήκωσε τὸ κεφάλι της καὶ τὸν παρατήρησε ψυχρά.

«Μὴ γίνεσαι τρελλός. Ἄντώνιο.»

Αὐτὸς μὲ μιὰ προσπάθεια καθάρισε τὴ φωνή του. «Πόσον καιρὸ θὰ συνεχισθῇ αὐτὸ ἀκόμα;»

«Ἄ. αὐτὸ εἶναι πὸν θέλω νὰ σὲ ρωτήσω καὶ ἐγώ: πόσον καιρὸ ἀκόμα θὰ ξερνᾶς τὸ ἀρρωστημένο πνεῦμα σου ἀπάνω μου;»

«Ἐσύ, μὲ τὸ σοβαρὸ σου ὄφρος». ψιθύρισε ἄγρια, ἐνῶ τὰ μικρὰ θεριαῖα μάτια του ἀστραφταν ἀπὸ πονηριὰ καὶ ἀπροσδόκητη μαγιά.

Αὐτὴ κοίταξε γρήγορα τριγύρω τους. «Σῶπα». εἶπε, «οἱ ἄνθρωποι μᾶς κοιτάζουν. Τί θέλεις; Θέλεις νὰ πάω στὸ δωμάτιό μου;»

Τὸ πρόσωπό του πῆρε μιὰ τρομερὴ ὄψη. «Ὁχι,» ξεφώνησε τελικά. Χαμήλωσε τὴν πνιγμένη φωνή του καὶ συνέχισε: «Λὲ θὰ τὸ ἀνεχθῶ, μ' ἀκοῦς;» Χαμήλωσε τὴ φωνή του ἀκόμα περισσότερο. «Πρόσεξε, θὰ σὲ σκοτώσω, μὰ τὸ Θεό.»

Αὐτὴ ξανάπιασε τὸ πλέξιμό της. «Μὴ γίνεσαι τρελλός.» ἐπανέλαβε. «Γύρισε στὴ δουλειά σου — βλέπεις, ἔρχονται πελάτες. Εἶσαι παράλογος.»

«Παράλογος ἢ ὄχι, μὴ μὲ ἐξώθεις.»

«Εἶσαι παράλογος. μιλάς, φρονάζεις, βλαστημᾶς — Γιατί;»

«Ξέρεις πολὺ καλά τὸ γιατί.»

«Ἐγώ; Σοῦ δωσα ποτὲ ἀφορμὴ καὶ αἰτία γιὰ νὰ τὰ λὲς αὐτά; Γιὰ ποῖο πρᾶγμα μὲ κατηγορεῖς; Δὲν εἶμ αικαλὴ σύζυγος; Δὲν ἐκτελῶ πάντοτε τὶς ἐπιθυμίες σου; Ξέρεις πολὺ καλά ὅτι δὲν κάθομαι ἐδῶ κάθε βράδυ ἀπὸ δική μου θέληση καὶ ἐπιθυμία. Αὐτὴ ἡ ζήλεια σου σὲ κάνει παλαβό.»

«Μπᾶ! Πρόσεξε. Αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο πού σου λέω.»

Τὸ βλέμμα του περιπλανιόταν ἀπὸ τραπέζι σὲ τραπέζι καθὼς σκυθρόπαζε στὴ βρώμικη ποδιά του, παραφυλάγοντας ἀνάμεσα ἀπὸ ἀναιμικά φοινικόδεντρα σὲ γλάστρες ἢ σερβιρόντας τοὺς ἀγνωστούς πελάτες μὲ δουλοπρεπὴ αὐθάδεια, καὶ ἀπαντῶντας μὲ δηκτικὰ μονοσύλλαβα στοὺς χαιρετισμούς τῶν παληῶν πελατῶν. Τὸ ψηλὸ καλοφτιαγμένο γκαρσόνι πηγαινοέρχονταν πεταχτὰ καὶ ἐπιδέξια, ἀβρόφρονα καὶ δραστήρια. Ὁ σύζυγος συνέκρινε τὴν εὐλίγιστη χάρι τοῦ νέου μὲ τὴ δική του ὀγκώδη ἐμφάνιση καὶ μιὰ φωτιά τὸν ἔκαψε μέσα του. Ἀκόμα μιὰ φορὰ τὸ γκαρσόνι πλησίασε στὸ ταμεῖο, καὶ ἡ ματιὰ του διασχίζοντας τὸ δωμάτιο σταμάτησε γιὰ λίγο στὸ πρόσωπο τοῦ συζύγου, καθὼς ἔσκυβε θαρρετὰ πρὸς τὴ σύζυγο.

Ὁ σύζυγος βρέθηκε νὰ περπατᾷ μὲ ξαναμμένο πρόσωπο πρὸς τοὺς δύο τοὺς. Δὲν ἄκουγε τὰ πατήματά του οὔτε αἰσθανόταν τὸ πάτωμα κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. Τὸ γκαρσόνι ἀπομακρύνθηκε καθὼς αὐτὸς πλησίαζε, καὶ ἡ γυναῖκα του ξαναπῆρε τὴ στάση πάνω στὸ πλεκτό της. Ἐπάνω στὸ ταμεῖο ἦταν μιὰ πορσελάνη θήκη μὲ ὀδοντογλυφίδες. Καθὼς αὐτὸς ἔσκυψε πάνω στὸ ταμεῖο τὰ δάχτυλά του σκέπασαν τὸ ἄνοιγμα τῆς θήκης. Τὸ ἀντικείμενο κομματιάστηκε στὸ σφιγμένο του χέρι μεταξὺ ἐνὸς καταρράκτη ἀπὸ ξυλαράκια καὶ μιᾶς λεπτῆς κοκκινομέλανης γραμμῆς πού φάνηκε ξαφνικὰ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δάχτυλα ὡς τὴν ἀνάποδη τοῦ χεριοῦ του.

«Τί σοῦ εἶπε;» ρώτησε. Ἡ φωνὴ του φαινόταν σ' αὐτὸν ξερὴ καὶ καθαρὴ, σὰν τὸ σόφλι τοῦ σπασμένου αὐγοῦ.

Ἡ γυναῖκα σήκωσε τὸ κεφάλι της καὶ τὸ βλέμμα της συνάντησε τὸ δικό του κοίταγμα. Τὰ μάτια της ξαφνικὰ ἀνοίχτηκαν, σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ σκεπᾶσουν ὀλόκληρο τὸ πρόσωπό της. «Ἄκουσε.» εἶπε ψυχρά, «εἶσαι παράλογος. Τί ἔχεις; Δὲν ἦσουν ἐσὺ πού μ' ἔβαλες ἐδῶ; Δὲν τὸ διάλεξα ἐγώ.» Ἡ φωνὴ της ἔγινε θερμὴ. «Δὲν μπορῶ νὰ βρῶ ἠσυχία πουθενά; Ἐπὶ ἕξι μῆνες τώρα συνεχίζεται τὸ ἴδιο· μέρα καὶ νύχτα μ' ἔχεις βασανίσει καὶ μ' ἔχεις πιλατεύσει· ἀλλὰ τώρα πρέπει νὰ τελειώση. Ἡ θὰ βάλης μυαλό, ἢ φεύγω καὶ γυρίζω στοὺς δικούς μου. Διάλεξε: ἐσὺ θὰ διαλέξης. Ἀλλὰ θυμίσου, αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος. Ἦμουν μιὰ καλὴ σύζυγος, καὶ θὰ παραμείνω, ἂν καὶ σὺ ξαναγίνης ὅπως ἦσουν μιὰ φορὰ. Ἀλλὰ μιὰ ἀκόμα σκηνὴ σὰν τὴν ἀποψινή, καὶ φεύγω.»

Αὐτὸς γύρισε πρὸς τὰ πίσω καὶ ἀπομακρύνθηκε σὰν μεθυσμένος ἢ σὰν ὑπνοβάτης. Προσπέρασε τὸ γκαρσόνι καὶ τὸ λευκὸ, χωρὶς νόημα, μεϊδιάμα τοῦ ἄλλου τὸν συνέφερε. Ἐγγενεσε ἀπότομα στὸν ἄλλον καὶ προχώρησε μέσα ἀπὸ τὴν κουζίνα καὶ ἓνα σκοτεινὸ διάδρομο πού ἔβγαζε σὲ μιὰ αὐλή, ὅπου περιμένε τρέμοντας. Τὸ γκαρσόνι ἀκολούθησε. Στὸ περιφραγμένο σκοτεινὸ μέρος ὁ ἄλλος πρόβαλε πάνω ἀπ' αὐτὸν, μὲ ἀνετη στάση σὰν ξιφομάχος, πρόβαλε πάνω ἀπ' αὐτὸν ἂν καὶ αὐτὸς ἦταν ὀγκωδέστερος. Τὸ φῶς τῶν ἀστεριῶν ἔπαιζε ἀπὸ πάνω τοὺς καὶ ἓνα ἐλαφρὸ ἀεράκι τάρασσε τὴ μαυρισμένη αὐλή.

«Βλέπεις;» εἶπε καὶ ἡ φωνὴ του ἔτρεμε. «τὰ ξέρω ὅλα· τί ἔχετε μεταξύ σας;»

«Μὲ ἀνακρίνεις;» ἀπάντησε ὁ ἄλλος.

«Νὰ μάθω: τί ἔχετε μεταξύ σας;»

«Δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀνάμεσά μας, ἐκτὸς ἂν εἶσαι παλαβός.»

«Μὴ μοῦ λὲς ψέμματα!»

«Ψέμμα; Αὐτό, σὲ μένα; Μὲ λὲς ψεύτη;» Τὸ σῶμα τοῦ νέου ξεπετάχτηκε σὰν

δηλητηριασμένο σπαθί, ή φλόγα του έμοιαζε νά φωτίζει τούς τοίχους. 'Ο άλλος έδειλιασε μπροστά του, πείσμως μέ τόν έαυτό του, βλαστήμησε τόν έαυτό του γιά τή δειλία του.

«Μά πρέπει νά μάθω! Θά τρελλαθῶ!»

«Είσαι κίβλας τρελλός. "Αν δέν ήσουν τρελλός θά σέ είχα σκοτώσει αὐτή τή στιγμή. "Ακουσε, φουσκωμένη πατσιᾶ, δέν ὑπάρχει τίποτε ἀνάμεσά μας: γιά ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ποιόν κατηγορᾶς, σοῦ τ' ὀρκίζομαι. Δέν τῆς ἔχω πῆ λέξη πού δέν τὴν ἔχεις ἀκούσει, οὔτε αὐτή σέ μένα. "Αν τὴν κοιτάξη κάποιος αὐτὸς δέν εἶμαι ἐγώ. Αὐτὸ στὸ λέω γιὰ τὴ λυτᾶμαι, λυτᾶμαι τὴν κάθε γυναίκα πού πρέπει νά βασανίζεται καθημερινὰ ἀπὸ κάτι σὰν καὶ σένα.»

«'Αλλὰ τί τῆς εἶπες τώρα μόλις, ἀπόψε;»

'Ο νέος τὸν ἔχαστούκισε, μέ δυὸ χτυπήματα πού ταρακούνισαν τὸ κεφάλι του πάνω στοὺς ὄμους του. 'Ο άλλος κλονίστηκε πρὸς τὰ πίσω «θὰ σέ σκοτώσω!» οὐρλιαξε.

«Δέν τολμᾶς!» εἶπε δηκτικά τὸ γκαρσόνι, «δέν τολμᾶς, ἐκτὸς ἂν χτυπήσης πινάκια. Καὶ τί θὰ πῆ ὁ κόσμος ἂν τὸ κάνης αὐτό; Θά μορῆς νά ὑποφέρης νά σέ φωνάζη ἡ γυναίκα σου δειλό; 'Αλλὰ καὶ αὐτὸ δέν τὸ ἀποκλείω ἀπὸ σένα, γι' αὐτὸ θά φυλάγωμαι. Καὶ ἂν κάνης τὴν ἀπόπειρα, κοίταξε νά εἶναι πετυχημένη, εἶδ' ἀλλοιῶς ἄς σέ βοηθήσῃ ὁ Θεός! Σκύλε, γιὰ σκύλας!»

Μόνος του πάλι, ὁ σύζυγος ἀκούμπησε στὸν κρῦο τοῖχο τῆς αὐλῆς ἀσθμαίνοντας, βλαστημώντας τὴ μανία του, τὸ φόβο καὶ τὸ δισταγμὸ του. "Ἦταν ἀλήθεια: δέν τολμοῦσε. Καὶ στράφηκε πρὸς τὸν ἔναστρο οὐρανὸ ἀπλώνοντας, σὰν τὸ τενωμένο μετάξι, πάνω ἀπὸ τὸ περιτοιχισμένο πηγάδι τῆς αὐλῆς, κοιτάζοντας τὰ ἴδια ἄστρα πού ἀνένιζε στὴ μακρινὴ Σικελία στὰ νειάτα του, ὅταν ἦταν ἀκόμα παιδί καὶ ἡ ζωὴ ἦταν καθαρὴ καὶ ὁμορφὴ καὶ ἀπλῆ: καὶ αὐτὰ πού τὰ παιδιά θά ἀτενίζουν μέ περιέργεια γιά αἰῶνες μετὰ ἀπὸ τότε πού αὐτὸς καὶ τὰ ὄνειρά του καὶ τὰ προβλήματα του θά ἦταν θαμμένα στὴ σιγαλιά.

Δέν τολμοῦσε! "Ἡ ἰδέα τῆς δολοφονίας τοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ μυαλό, ἀλλὰ ἤξερε ὅτι δέν θά μπορούσε νά ἀντικρύσῃ τὸν έαυτό του ὕστερα ἀπ' αὐτό: ἡ γυναίκα του, ἡ γυναίκα πού εἶχε προκαλέσει ὅλα αὐτά, πού τὴν εἶχε πάρει τώρα τελευταία ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα της καὶ πού τοῦ ἦταν ἀγαπητότερη κι' ἀπὸ τὸν κόσμο, κι' ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ, ποτὲ δέν θά τὸν συγχωροῦσε. Αὐτὸς ἦταν περίπου μεσόκοπος, καὶ ἄσχημος καὶ παχὺς, ἐνῶ αὐτὴ ἦταν ἀκόμη νέα καὶ ὁμορφὴ. "Ἦπῃρχε κανένας φόβος πού οἱ ἄντρες μαγνητίζονταν ἀπ' αὐτὴν, ὅπως εἶχε συμβῆ καὶ μ' αὐτόν; "Ἦπῃρχε κανένας φόβος πού οἱ ἄντρες θά πρόσεχαν τὸ μελαρὸ δῶλ πρόσωπό της, τὸ κόκκινο στόμα της καὶ τὰ κορακένια μαλλιά της, τὰ μαῦρα-κατάμαυρα μαλλιά της; Καὶ αὐτὴ — τούς εἶχε ποτὲ ἐνθαρρύνει; "Οχι! Αὐτὴ ἦταν μιὰ καλὴ σύζυγος, ὅπως εἶχε πῆ.

Νὰ φύγουν, αὐτὴ ἦταν ἡ ἀπάντησις — νά τὴν πάρῃ σέ μιὰ ἄλλη πόλι: ἀνάμεσα σὲ ἄλλους ἀνθρώπους, ἀκόμα θά μπορούσαν νά ξαναζήσουν ἕνα δεύτερο μῆνα τοῦ μέλιτος. Αὐτὸ ἦταν πού μπορούσε νά κάνῃ. Σήκωσε τὸ πρόσωπό του ξανά πρὸς τοὺς ἀπρόσεκτους διάττοντες, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους τὸ ζήτημά του εἶχε τόσο περιπλοκὴ καὶ μπερδευτὴ, ἐπιτρέποντας στὸν ψυχρὸ ἀέρα τῆς νύχτας νά παίξῃ μέ τὰ κολλημένα ἀπὸ τὸν ἰδρωτὰ μαλλιά του, καὶ πῆρε μιὰ βαθειὰ ἀναπνοή. Αὐτὴ ἦταν ἡ λύσις.

"Ἡ γυναίκα του περίπου συμφώνησε ἀμέσως. Συζήτησαν τὸ θέμα μέ τούς δικούς της καὶ ὑπερῆδησαν τίς ἀντιρροήσεις τους. Αὐτὴ ἀνέφερε στοὺς γονεῖς της πότε-πότε γιά τὴν ἀναπτυσσομένη ἀρρώστεια του, ἔτσι ἡ ἀπόφασή τους δέν τοὺς ἐξέπληξε. Αὐτὸς ἦταν ἐργατικός, καί, μέχρι πού τὸν ἔπιασε ἡ τωρινὴ του μανία, εὐγενικός — ἕνας καλὸς σύζυγος στὰ μάτια τους: πολλὴ καλὸς γιά νά τὸν χάσουν.

Μιά και πάρηθε η απόφαση, αὐτὸς ξαναβρῆκε τὸ συνηθισμένο του ἑαυτό. Πράγματι, ὅλα ἦρθαν τόσο εὐνοϊκὰ ὥστε θάπρεπε νὰ τὸ ξανασκεφθοῦν, ἀλλὰ ἡ γυναῖκα του ἦταν ἀμετάπιστη. Ἔτσι ὁ ἀγοραστής γιὰ τὸ ἐστιατόριο βρέθηκε στὸ πρόσωπο τοῦ ψηλοῦ νεαροῦ γκαρσονιοῦ. Οἱ σχέσεις μεταξύ τῶν δυὸ ἀντρῶν ἦταν ἀκόμα τεταμένες καὶ ὁ μεγάλος ἀπέφευγε τὸν ἄλλον. Ὅταν ἦταν ἀναγκασμένοι νὰ συναντηθοῦν ὁ νέος συμπεριφερόνταν σὰν νὰ μὴ εἶχε συμβῆ τίποτε. Τὸ λευκὸ ἐγκάρδιο χαμόγελό του ἦταν τὸ ἴδιο ὅπως πάντα, ἀκόμα ἡ λάμψη τῶν δοντιῶν του πάνω στὸ μελαψό του πρόσωπο εἶχε τρόπον τινὰ τὴ δύναμη νὰ ἐξοργίζῃ τὸν ἄλλον, ἀναδαυλίζοντας ξανὰ σ' αὐτὸν παλιὰς ἀγωνίες καὶ φόβους ποὺ ἐσκέφτονταν ξυπνητὸς. Ἀλλὰ τὸ γκαρσόνι ἦταν πιὸ χαρούμενο καὶ περιποιητικὸ ἀπὸ πρῶτα ἐπέμενε ὅτι ἔπρεπε νὰ πάρῃ στὴ σινιόρα ἕνα δῶρο ἀποχαιρετισμοῦ, μὲ τέτοια εὐγενικὰ ἐπιμονὴ ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ τοῦ ἀρνηθοῦν. Καὶ ἔτσι στὸ τέλος, ἕνα μεσημέρι, οἱ δυὸ ἄντρες κανόνισαν νὰ διαλέξουν τὸ δῶρο.

Ἐνα περιδέραιο μὲ γυάλινες χάντρες, ἢ ἕνα μενταγιόν, προτιμοῦσε ὁ νέος. Καὶ μτῆκαν σ' ἕνα κατάστημα περιέργων ἀντικειμένων, ποὺ πωλοῦσε τέτοια πράγματα — ἕνα ἀκατάστατο ἀνακάτωμα ἀπὸ εἰκόνες, βάζα, φυλαχτά, ἀσημικά, ὄπλα καὶ μπρούτζους. Ἐνῶ τὸ γκαρσόνι ἐξέταζε καὶ παζάρευε πάνω στὴν πιθανὴ ἀγορὰ του ὁ μεγάλος στέκονταν ἀδρανῆς παραπέρα. Ὁ ἀγοραστής στέκονταν κοντὰ σ' ἕνα παρόθυρο. Ἐνα περιδέραιο ἀπὸ χάντρες κρέμονταν ἀπὸ τὸ ὑψωμένο χέρι του, ξεχασμένος καὶ ἀπροσάτευτος. Καὶ τότε πέρασε ἀπὸ τὸ μυαλό τοῦ ἄλλου ὅτι, γιὰ πρώτη φορὰ οἱ δυὸ τους βρισκόταν μαζὺ στὸ ἴδιο δωμάτιο, ὁ ἐχθρὸς του ἦταν στὴν ἀπόλυτη διόθεσή του. Καὶ ἐνῶ τὸ χέρι του πασάτευε ἀπὸ πίσω του ἀνάμεσα σ' ἕνα κοφίνι μὲ παλιὰ ὄπλα ἢ φρόνησή του τὸν ἐπέπληξε γιὰ τὴ σκέψη του. Αὐτὸ εἶχε τακτοποιηθῆ ὀριστικά· αὐτὸς ἔφευγε γιὰ μακριὰ τὴν ἄλλη μέρα, ἴσως γιὰ νὰ μὴ δῆ ποτὲ πιά τὸν νέο. Ἀλλὰ θὰ ἦταν τόσο εὐκόλο! ἦταν ἡ ἀπάντησις. Ἀπλῶς θὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι αὐτὸ τὸ παλιὸ πιστόλι ποὺ φούχτανε στὴν παλάμη του ἦταν ἕνα μοντέρνο, φονικὸ μηχανήμα — νὰ ἔτσι: καὶ ἀργὰ σήκωσε τὸ σκουριασμένο ὄπλο, ἐνῶ ὁ ἀντίχειράς του σήκωνε τὸν πετεινὸ, καὶ τὸ ἐλατήριο ποὺ κοιμῶταν γιὰ τριάντα χρόνια συσπειρώθηκε. Νὰ ἔτσι! ψιθύρισε, σκοπεύοντας πρὸς τὸν ἀνίδεο ἄντρα ποὺ μιὰ φορὰ ἤθελε νὰ σκοτώσῃ καὶ τράβηξε τὴ σκανδάλη.

Τὸ μικροσκοπικὸ δωμάτιο βούϊξε ἀπὸ τὸν κρότο καὶ ἕνα σπάθισμα ἀπὸ κόκκινη φλόγα ξεχύθηκε σὰν ἀστραπή. Τὸ νέο γκαρσόνι σωριάστηκε πάνω σ' ἕνα τραπέζι μὲ γυαλικά, καὶ μετὰ στὸ πάτωμα· ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀπόμεινε οὐρλιάζοντας μὲ τὸ πιστόλι ποὺ ἐκπυροκρότησε στὸ χέρι του μέχρι ποὺ ἕνας ἀστυφύλακας εἰσώρμησε ἀπὸ τὴν πόρτα.

ΙΤΑΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

(Μετάφραση: ΦΟΙΒΟΥ ΔΕΛΦΗ)

P. BILLECI

ΖΩΤΙΚΟ ΚΥΝΗΓΙ

Δέν ξέρω ποιός, σ' αυτό
τὸ κοσμικὸ παιχίδι,
θὰ εἶναι ὁ γάτος
καὶ ποιός τὸ ποντίκι.
Νοιώθω πὼς ὁ γάτος
λυώνει στὴν ἀναμονή
νὰ ἀποσπάσει τὸ ἐξαιρετὸ
ἔδεσμα,
μὰ ἀναβάλλει, ὡστόσο,
τὸ ὕψιστο συμπόσιο
μὲ τὴν ἐλπίδα, ἴσως,
νὰ κλέψει ἀπ' τὸ χρόνο
ἄλλες στιγμὲς
τρυφερῆς εὐτυχίας...
Ἐνῶ τὸ ποντίκι, ποὺ ὑποκρίνεται
φόβο γιατί θὰ φαγῶθει,
στὴν πραγματικότητα εἶναι ἡ παρδαλὴ τίγρη
ποὺ θὰ φάει τὸ γάτο...

ROBERTO MORILIA

ΜΕΣ' ΣΤ' ΟΝΕΙΡΟ

Μοῦ ἤρθες στ' ὄνειρο
κι' εἶχες τὴν ὄψη
τῆς εὐγενικιάς κατσικούλας
μοῦ ἔγλυφες τὸ χέρι
μὲ τὴ γλώσσα.
Ἄπλωνα τὸ χέρι
γιὰ νὰ σὲ χαϊδέψω
ἀλλ' ἄλλαξες σὲ περιστέρα
κι' ἔφυγες
πάνω στὸ πιὸ ψηλὸ δέντρο
κοντὰ στὸν οὐρανό.
Ἀκόμα καὶ στ' ὄνειρο
ἔμεινα μ' ἐκεῖνα
ποὺ μένουν στὴ γῆ.

CARMELO PIRRERA

ΟΔΥΣΣΕΑΣ

Ἀγκυροβολημένος
στὰ σχήματα τοῦ κοινοῦ κανόνα
ἐνῶ ἡ ἀσπλαχνη
ἀδικία τοῦ χρόνου
φθεῖρει τὴν ψυχὴ στὸ ἐπικό μου ὄνειρο
ἐγώ, ὁ Ὀδυσσεύς

μέ μάτια φλογισμένα
 απ' τ' αρχαίο αλάτι
 κι' απ' τὸ πρόσφατο κλάμα
 ὠτακουστώ τὰ κύματα τῆς μαύρης σιωπῆς
 καὶ ξαναπᾶω στοὺς ναυαγούς πού νοσταλγῶ με λύπη.

Ἄνεμος μ' ἀρχαίες τρικυμίες
 μαίνεται μέσ' στήν ψυχῆ
 καὶ σκύδω σ' αὐτὰ τὰ χαρτιά
 χωρὶς μιὰ κραυγῆ
 ἀλυσοδεμένος σ' ἓνα σκληρὸ σύστημα
 μ' ἄθλια μονογράμματα.

Ἐκείνο απ' τὰ χαμένα πράγματα
 εἶναι ἡ μόνη δυνατὴ ἀπογραφῆ

Ποτέ πιὰ
 Δὲν θὰ μοῦ δώσει ποτέ πιὰ
 τὸ φιλικὸ κῆμα
 ν' ἀποβιθαστῶ στήν ἀγκάλη σου,
 Ναυσικᾶ,
 νεότητα, πατρίδα χαμένη.

ANGELO LIPPO

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ

Ἄνταν ἀναχωροῦν οἱ ποιητῆς
 κανένας δὲν τοὺς ἀντιλαμβάνεται.
 Ἡ γῆ μόνο τρέμει
 μ' ἓνα ψυχρὸ ρίγος μέσ' στὰ ὄσα.
 Ὁ ἄνεμος ἐκπέμπει ἤχους
 πού σφυρίζουν στ' αὐτιά σου.
 Τὸ φεγγάρι τυλίγει σιωπῆς
 πού ἀνοίγουν διάπλατα κολάσεις.
 Ἡ θάλασσα διηγεῖται ἐπιφάνεια
 τοκογλύφους ἀπ' τὰ συμβάντα
 Ἄνταν ἀναχωροῦν οἱ ποιητῆς
 ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἀγωνία τοῦ Γολγοθᾶ.

ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΜΕΝΕΙ ΕΙΝΑΙ ΛΙΓΩΤΕΡΟ

Διαρκεῖ λίγο ἡ ἡδονή. Ἄνταν
 γεμίζουμε πάρα πολὺ, ἐκείνο
 πού μένει εἶναι λιγώτερο ἀπ' τὸ ἐνθύμιο.
 Ἄκόμα κι' ὁ οὐρανὸς ἀπόψε χάλασε
 κι' ἀστραπὲς καὶ θροντῆς ἐπέδραμαν
 τὴν φοβισμένη πολιτεία κάτω ἀπ' τὴν βροχή.
 Ἄπ' ἐκεῖ πάλι ἀνθίζουν
 καλάθια γεμᾶτα με θεβαιότητες
 σὰν μόνη παλιγγενεσία
 τῆς πιθανῆς χαρᾶς.

ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΕΟΥΤΖΕΝ ΖΕΜΠΕΛΙΑΝΟΥ*

(Μετάφραση: ΛΑΜΠΡΟΥ ΖΙΩΓΑ)

ΠΡΟΣΜΟΝΗ

Ἄκομη σὲ προσμένω
Σ' αὐτὰ τὰ σπασμένα σκαλοπάτια
Φορτωμένος μὲ τὸ σάκκο μου
Γεμᾶτον ἴσκιους.

Δὲν μπορῶ ν' ἀνέβω πῶ ψηλὰ
Μὰ οὔτε καὶ χαμηλότερα νὰ πέσω.

Ἡ νύχτα ξεμακραίνει μυστικά
Ἐποχωρεῖ μαζί μὲ τὶς γυναῖκες
Ποὺ σκουπίζουν ρυθμικά
Τοὺς δρόμους τῆς πόλης.

Σβήνουν καὶ τ' ἄστρα, ἀργά...
Τώρα μποροῦμε νὰ πάrouμε κι' ἐμεῖς
Τὸ τελευταῖο τραῖνο.
Ν' ἀνταμώσουμε τοὺς κουρασμένους τῶν σταθμῶν
Ποὺ σκουπίζοντας τὸν ἰδρώτα τους
Μὲ κάτι φτηνὰ μαντήλια
Μασοῦν ὄνειροπολῶντας
Τὸ μαῦρο τους ψωμί.

ΕΣΥ

Ἐσὺ ποὺ μ' ἐνοιωσες
Τότε ποὺ τὰ χέρια μου ἦταν κομμένα
Καὶ δὲν εἶχα μὲ τί νὰ πιάσω
Τὸ κομμάτι τὸ ψωμί ποὺ βρίσκονταν κοντά μου.
Τότε ποὺ δὲν μποροῦσα νὰ σταματήσω
Τὰ καταδικασμένα δάκρυα ποῦχαν δραπετεύσει
Καὶ ντρεπόμουνα
Ποὺ τὰ μάζεψα τόσο ἀδέξια σ' ἓνα κασκόλ,
Γιατὶ δὲν εἶχα μαντήλι,

* Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους σύγχρονους Ρουμάνους ποιητές. Γεννήθηκε τὸ 1911 στὴν περιοχή τοῦ Πράγοβα. Ἐργάσθη πάρα πολλὰ ποιήματα. Τὰ ποιήματά του ἔχουν μιὰ ἰδιαίτερη λυρική ἔξαρση καὶ γοητεία καὶ διακρίνονται ἀπὸ τὴ συναρπαστικὴ τους δύναμη. Τὸ 1969 τιμήθηκε μὲ τὸ βραβεῖο τῆς Ποίησης στὸ διεθνῆ διαγωνισμὸ Ταουρμπίνας τῆς Ἰταλίας. Τὸ καλύτερο ποιητικὸ του ἔργο εἶναι «Τὸ χαμόγελο τῆς Χιροσίμα».

Ἐσὺ πὸν καμώθηκες ὅτι δὲν θὰ τὰ βλέπεις,
 Ἄλλὰ μὲ βοήθησες μὲ τὴ ματιά σου
 Πὸν ἦταν πὸ ἀπελπισμένη κι' ἀπ' τὴ δικιά μου,
 Ἐσὺ πὸν μὲ σεργιάνναγες στοὺς δρόμους
 Πὸν ἦταν στρωμένοι μὲ τοῦβλα πὸν ἔσταζαν αἷμα
 Ἐσὺ πὸν ἦσαν τόσο τρομοκρατημένοι
 Καὶ τόσο θλιμμένοι,
 Ἦσουν, μπορεῖ ἢ μοῖρα, μὰ εὐσπλαχνικός.

Μεῖνε κοντά μου.

ΟΤΑΝ ΘΑ ΦΥΓΩ

Ἦταν θὰ φύγω
 — Ὅχι, ὄχι τώρα γιατί σ' ἀγαπῶ
 Καθὼς τὸ φῶς μου.
 Δὸς μου τὴν κοιλάδα τοῦ Πράχουβα
 Ρίξε με στὴ μαργαριτένια κοίτη τοῦ ποταμοῦ
 Καὶ νανούρισέ με στὸ γοργοκύλισμα τῶν κυμάτων του.
 Δὸς μου γιὰ προσκεφάλι τὸ Τσαχλάου,
 Βόσκα στὶς πλατύφυλλες πλαγιές
 Γίδες μὲ μάτια ἀπὸ φραγκοστάφυλα
 Κι ἀρνιά...
 Δὸς μου τὴ δροσιά τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας,
 Τὸ ἄρωμα τῶν παρθενικῶν κοριτσιῶν,
 Καὶ δὸς μου ἀκόμη τὸ ἅγισμα
 Τοῦ μαύρου ζωντανοῦ πετρελαίου.
 Κι' ἓνα δάσος τ' ἀπόβραδο,
 Ἄναγγέλοντας τὴ μέρα πὸν θάρθει,
 Ἄχ, χωρὶς αὐτὸ τ' ἅγισμα
 Τὰ παιδικὰ μου χρόνια εἶναι τυφλά...
 Τὴν καρδιά μου πᾶρε.
 Καὶ θὰ ἴφτην κάτω ἀπὸ μιὰ θυμωνιά χόρτα
 Ὅπου τὸ βράδυ
 Ὅταν ἡ δροσιά πέφτει
 Καὶ τὸ κρῦο ἀπλώνεται παντοῦ
 Ἕνας ἄνθρωπος πὸν ἐπιστρέφει ἀπ' τὴ δουλειά
 Νὰ καθήσει ἐκεῖ νὰ ξεκουραστεῖ
 Καὶ νὰ ψιθυρίζει:
 — Τί ζεστό πούναι τοῦτο τὸ χόρτο...
 Σὰ νᾶναι ζωντανό!

ΣΤΗΝ ΠΛΑΓΙΑ ΤΩΝ ΑΝΕΜΩΝ

Τὸ μουρμουρητὸ τοῦ γέρικου κόσμου ἀκούω...
 Οἱ ρύγες του εἶναι μακρουλές,
 Οἱ κραυγές του γνωστές,
 Τὰ νύχια του θάθελαν νὰ μαζέψουν
 Τὴ γῆ μὲ τ' ἄχουρα
 Στὶς χοντρές γκοῦσες πὸν μοιάζουν μὲ σακκοῦλες.
 Ὁ κόσμος τῶν σάπιων κολωνῶν

Ἄσυχῶρητος, καιρὸ τῶρα μπουμπουνίζει.
 Κύττα: πῶς μεγαλώνουν
 Πῶς συνάζονται; πῶς ἐπετίθενται
 Μυριάδες ἀκτίνες
 Οἱ ζωντανές μας κολῶνες.

Οἱ παλιοὶ ἔμειναν στὴν κοιλάδα.
 Μακρὰ. Στὴν κοιλάδα τῶν βασιλιάδων.
 Σᾶς ξέρομε, σᾶς γνωρίζομε.
 Ἐσεῖς εἰστε χρυσὰ ζωῖφια
 Ἄλλὰ ἔμεῖς, ἐδῶ, χιλιάδες μέτρα μακριά.
 Σχεδιάζομε
 Κάτω ἀπ' τὰ γαλάζια γιὰ πὰ τ' οὐρανοῦ,
 Τὸ νέο κόσμο.

Θεοῖα πληγωμένα ἐξακολουθοῦν ν' ἀκοῦν τὸ μούγκρισμά σας
 Ἄλλὰ αὐτὲς οἱ χιλιάδες τὰ μπράτσα,
 Οἱ νέοι αὐτοὶ ποὺ ὄλο ἀνεβαίνουν,
 Οἱ καρδιὲς αὐτὲς σπινθοβολοῦν καὶ τραγουδοῦν
 Πάνω στὴ γῆ καὶ στοὺς βράχους,
 Αὐτὰ τὰ πύρινα μάγουλα,
 Αὐτὰ τὰ ἐλεύθερα χέρια,
 Ἐγὼ τὰ ἔχω δεῖ —
 Κι' ἀξίζουν πρὸ πολὺ
 Ἄπο καθετὶ ἄλλο.

Ἄποδῶ ἀπ' τὸ φρεσκοκαμένο
 Κανεὶς δὲν κατεβαίνει.
 Καὶ νὰ τῶρα μόλις διακρίνεται
 Ἐκεῖ μακρὰ στὴν κοιλάδα
 Ὁ βάλτος τοῦ παλιοῦ κόσμου,
 Ἴσος μ' ἓνα σκουριασμένο νόμισμα,
 Πράσινος καὶ πικρὸς,
 Σκοτεινιάζει μὰ δὲ θέλει νὰ πεθάνει.

Στὴ θέση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων σας
 Μὲ τ' ἀρχαῖα τους τραγούδια
 Ποὺ κρούθουν ἀκόμη μέσα τους
 Βαρῆς κἀννες κανονιῶν,
 Οἱ ἄνθρωποι ἀπλώνουν
 Ἄπο ἄκρη σ' ἄκρη τοῦ ὀρίζοντα αὐτῆς τῆς πλαγιᾶς,
 Σὰν ἓνα πελώριο φλάουτο
 Γαλάζιους σωλῆνες.

Αὐτοὶ δὲ μιλοῦν
 Μόνο τὰ μάτια τους γελᾶνε
 Στὸν ἄνεμο ποὺ σφυρίζει πάνω ἀπ' τὰ μακρὰ μαλλιά
 Καὶ τὰ μέτωπά τους εἶναι βρεμμένα ἀπ' τὴ δροσιὰ
 Καὶ καίνε σὰν τοὺς πλανῆτες.
 Εἶναι ὁ ἄνεμος ποὺ φουᾶ,
 Ὁ ἄγριος ἄνεμος
 Ποὺ καίει. κόβει

Καὶ συγκλονίζει τὰ σύννεφα σὰν χαοτί.
 Ἄρπάζει ἀπὸ τὴν κληματαριὰ τὰ σκοῦρα μπαλώματα.
 Ἄλλὰ ἐκεῖνοι
 Μὲ μάσκες ἀπὸ βροχή,
 Μὲ σαγόνια ἀπὸ βροχή,
 Συνεχίζουν νὰ σκάβουν
 Νὰ χτυποῦν καὶ νὰ μετατρέπουν
 Κεῖνες τὶς πληγωμένες σταγόνες σὲ σπίθες.

Τὰ φτιάγια τους
 Φωτίζουντας πάνω ἀπ' τὸν ὄριζοντα,
 Μοιάζουν μ' ἕναν κόσμο ἀπὸ ἀστραπές.
 Ἐδῶ δὲν μπορεῖ παρὰ ἐκεῖνος
 Ποῦ μπορεῖ νὰ σταθεῖ στὰ πόδια του.
 Μακρυνὰ στὴν κοιλάδα
 Σὲ ἑκατοντάδες μακρυνοὺς αἰθέρες
 Ὁ γέρικος κόσμος μετρᾷ τρίζοντας
 Τὰ χρυσὰ καὶ τ' ἀργυρὰ λέπια,
 Τυλιγμένος προσπαθεῖ
 Νὰ κρύψει τὸ θάνατο κάτω ἀπ' ἕνα σύννεφο.

Ἄλλὰ πάνω στὴν πλαγιὰ ἀκούω
 Πῶς τ' ἀστέρια τοῦ μέλλοντος
 Κουδουνίζουντας μὲς τὶς παλάμες τῶν πρωτεργατῶν.

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΚΑΛῶΣ ἩΡΘΕΣ ΖΩΗ

Ἄκουσα τὸ τιτίβισμα τῶν πουλιῶν
 εἶδα τὸ ποτάμι ποῦ ἔτρεχε
 καὶ εἶπα: καλῶς ἦρθες ζωή.

Ἄκουσα τὸ κλάμα τοῦ μωροῦ
 τὸ γέλιο τῶν μικρῶν παιδιῶν
 καὶ εἶπα: καλῶς ἦρθες ζωή.

Ἐγινε ὁ πόνος εὐτυχία
 τὸ κλάμα ἔγινε γέλιο
 καὶ ἡ πείρα κουράγιο.

Ἐνιωσα τὸν ἥλιο νὰ μὲ χαϊδεύει
 καὶ τὸν ἀγέρα νὰ μὲ σπκῶνει ψηλά
 καὶ γέμισα ἐλπίδα.

Τόλμησα νὰ κοιτάξω τὸν ἥλιο
 στάθηκα κόντρα στὸν ἄνεμο
 κι ἔνιωσα δυνατός.

Κοίταξα τὴν ἄγρια φύση
 μὲ χαρὰ στὴν καρδιά μου
 καὶ εἶπα: Καλῶς ἦρθες ζωή.

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΓΙΑΝ. ΣΑΚΕΛΛΙΩΝ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΘΑΜΜΕΝΟΣ ΗΧΟΣ

(διήγημα)

— Καὶ ὁ ξένος ποῦ κρατοῦσε στὰ χέρια του τὴν ἀστραπή, εἶπε στὸν Ἀταχουάλπα, πὼς ἂν ἤθελε νὰ γλυτώσουμε ἀπ' τὴν ὀργή του καὶ νὰ φτάσουμε ὡς τὴν ἐποχὴ τῆς ἀσπρῆς βροχῆς, ἔπρεπε νὰ μαζέψουμε ὅλη τὴ λαμπερή, κίτρινη πέτρα μας, στὸ μεγάλο δωμάτιο μὲ τὰ κόκκινα χρώματα.

Καὶ ὁ Ἀταχουάλπα ὁ συνετός, ἀφοῦ ρώτησε τὸ Βάαλ καὶ τὸν Ἄσοα, τοὺς γέροντες ποῦ εἶχαν τὴν ὀμίχλη στὰ μαλλιά τους καὶ κατοικοῦσαν ψηλά, στὸ ἀπάτητο βουνὸ τῶν ἀνέμων, τὸ δέχτηκε — γιατί ὁ ξένος κρατοῦσε στὰ χέρια του τὴ φωτιὰ καὶ εἶχε κάψει τὴν Ἀσίνα, τὴ μικρὴ μας, Ξανθὴ θεά, καὶ πολλοὺς ἄλλους πολεμιστὲς τοῦ λαοῦ μας.

Καὶ σκορπιστήκαμε, γρήγορα, στὶς λίμνες καὶ στὰ ποτάμια, στοὺς βωμοὺς καὶ στοὺς τάφους μας, μέρες καὶ νύχτες πολλές.

Καὶ φέραμε ὅλη τὴ λαμπερή, κίτρινη πέτρα μας, ποῦ οἱ παλιοὶ τοῦ λαοῦ μας — ὅσοι ἀπόκαμαν καὶ ὅσοι ἔφυγαν καὶ ὅσοι κοιμοῦνται — εἶχαν μαζέψει μὲ τὰ χέρια τους καὶ εἶχαν μαζέψει μὲ τὴν καρδιά τους.

Καὶ γεμίσαμε τὸ μεγάλο δωμάτιο μὲ τὰ κόκκινα χρώματα — μὰ ὁ ξένος δὲν κράτησε τὸ λόγο του, γιατί ὁ ξένος εἶχε στὰ χέρια του τὴ φωτιὰ τ' οὐρανοῦ, εἶχε τὴ μεγάλη βροντὴ· εἶχε τὸν κεραυνὸ ποῦ ἀστράφτει.

Καὶ σὰν ἄρπαξε ὅλη τὴ λαμπερή, κίτρινη πέτρα μας καὶ τὴν ἔκρυσε βαθιά, μέσα σ' ἐκεῖνα τὰ μεγάλα καράβια του, ποῦ ταξίδευαν ἐπάνω στὰ νερὰ τὰ γαλιζία, ὅπως ὁ ἄνεμος καὶ ὅπως τὰ πουλιά, ἐπνίξε τὸν Ἀταχουάλπα, τὸν ἦτυχο καὶ συνετό μας Ἀταχουάλπα, καὶ σκότωσε μὲ τὴ φωτιὰ τ' οὐρανοῦ πολλοὺς γέροντες, πολλές γυναῖκες, πολλὰ παιδιά.

Κι ἔπεσε λύπη μεγάλη, ἔπεσε κλάμα κι ἔπεσε θάνατος στὸ λαὸ μας.

Ἔγυερα, ἡ τρύπα. Ἐκεῖνο τὸ πηγάδι. Ποῦ ὁ ἦχος του ἦταν ποτάμι. Ποῦ ἦταν τὸ ποτάμι κιθάρα. Ποῦ ἡ κιθάρα ἦταν κρεμασμένη στὸν τοῖχο. Χωρὶς δάχτυλα. Τρύπα. Μοναχὴ της. Ἡ κραυγὴ νὰ τελειώνει ἄστεγη. Χιλιάδες χρόνια νὰ καίγεται τὸ φῶς. Μέσα στὴν ἴδια ἐκλαμψη τῶν ἤχων. Ποῦ χάνονται οἱ ἄνεμοι καὶ χάνεται ἡ μουσικὴ. Ὅχι τὸ φῶς, ὄχι τὸ φῶς. Ὁ Λόγος ποῦ δὲν ἀκούστηκε. Ἡ Λέξη ποῦ δὲ γράφτηκε. Ἡ Λέξη.

— Πρέπει, ὡστόσο, νὰ παραδεχτοῦμε, πὼς ἡ ἐπιχείρηση πῆγε πολὺ καλά. Μπορεῖ τὸ ταξίδι νὰ ἦταν κουραστικὸ καὶ πολλοί, βέβαια, πρῆστηκαν καὶ πέθαναν στὸ δρόμο, ἀλλὰ ἡ ἀνταρμωχὴ, τὸ τέλος, γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς κακουχίες, στάθηκε πλοῦσια καὶ μᾶς γέμισε χαρὰ.

Στήσαμε τὴ σημαία μας σὲ μεγάλες ἐκτάσεις, καὶ τὸ χρυσάφι ποῦ μᾶς ἔδωσαν οἱ ἄγριοι ἰθαγενεῖς, γέμισε ὅλα τ' ἀμπάρια μας καὶ πολὺ ἱκανοποίησε τὸ βασιλιά μας.

Ἔγυερα, ἡ ἄλλη κραυγὴ. Ὁ ἄλλος ἦχος. Ἀπέναντι: Κάτασπρος, γυμνός,

λείος, έκτυφλωτικός. Μέσα στη φωτογραφία. Που όλα είχαν σταθεί στην άπουσία τους. Που όλα ήταν ή άδεια θέση τους. Ό ήχος που τυφλώθηκε. Το μαχαίρι που απόμεινε ὄρθιο. Να κυματίζει το θάνατο που πάγωσε. Μέσα στη φωτογραφία. Στη λευκή ἄβυσσο. Που όλα είχαν καταποντιστεί: Δέντρα, λόγια, σπίτια, χέρια, δρόμοι, καράβια, πουλιά, λίμνες - δέντρα, λόγια, σπίτια, χέρια, δρόμοι, καράβια, πουλιά, λίμνες. Που όλα ήταν ο τυφλός καθρέφτης. "Όταν ἀναταράχτηκαν τὰ νερά. Καὶ τὸ καράβι ἔγειρε. "Ἐγειρε τὸ καράβι. Χιλιάδες χρόνια. Καταποντισμένο. Μέσα στη σιωπή. "Όχι αὐτὸς πὸν ἦρθε. "Όχι ἐκεῖνος πὸν ἔφυγε. Ἡ Φωνὴ πὸν δὲν ἀκούστηκε. Ἡ Λέξη πὸν δὲ γράφτηκε.

— Μὰ ὁ θεὸς θύμωσε πολὺ. Κι ἔγινε μεγάλη ξηρασία στὰ χωράφια μας. Καὶ τὸ ψωμὶ ἦταν λιγοστό. Καὶ τὸ θανατικὸ μᾶς θέριζε, γιατί τὸ Βοὺ εἶχε χαθεῖ στὶς μεγάλες λίμνες. Καὶ γύριζαν ἄδαιοι, καὶ γύριζαν οἱ κυνηγοὶ λυπημένοι, μὲ τὰ μάτια τους ἐπάνω στὰ χέρια τους ὦρα πολλή.

Τότε, ὁ Ἀχάσβουα, ὁ Τὰν κι ὁ Ἀκούλπα, οἱ μεγάλοι, φωτισμένοι σοφοὶ μας, σκέφτηκαν καὶ διάβασαν τὸ Κιμποὺ τὸ ἱερό μας. Καὶ ρώτησαν, ὕστερα, τὸ Μπάθα, τὸ μεγάλο φίδι στὸ κίτρινο δέντρο. Καὶ τὰ πρόσωπά τους ἔγιναν γρήγορα χαρούμενα, γιατί τὸ Μπάθα τοὺς ἐξήγησε καὶ τοὺς εἶπε τί νὰ κάνουν.

Κι ὁ Ἀχάσβουα κι ὁ Τὰν κι ὁ Ἀκούλπα, οἱ φωτισμένοι, διάλεξαν, ἀμέσως, πέντε ἄμορφα κορίτσια καὶ δέκα δυνατὰ ἀγόρια. Καὶ πῆγαν στὸ Χιχὲν "Ιτζα, τὸ ἱερὸ πηγάδι τ' οὐρανοῦ, πὸν τὰ νερά του ἦταν βαθιά, καὶ ἦταν σκοτεινά, καὶ ἦταν ἀτάραχα, ὅπως ἡ νύχτα κι ὅπως ὁ χειμώνας.

Καὶ γονάτισαν. Καὶ προσκύνησαν. Καὶ παρακάλεσαν πολὺ.

Καὶ ὅταν ἡ Λάσσα, ἡ παρθένα μὲ τὸ μεγάλο, ἴηυχο πρόσωπο φάνηκε στὸν οὐρανὸ, καὶ τὰ νερά τὰ σκοτεινὰ ταραχτήκαν καὶ λάμψανε στὰ μάτια τῆς παρθένας, ὁ Ἀχάσβουα, ὁ Τὰν κι ὁ Ἀκούλπα, οἱ φωτισμένοι καὶ οἱ σοφοὶ μας, ἄφησαν μὲς στὸ πηγάδι τ' οὐρανοῦ, ἐκεῖ στὸ Χιχὲν "Ιτζα, πὸν ἦταν ἡ νύχτα ἴηυχη καὶ ἦταν ὁ ἄνεμος μακριά, ἄφησαν τὰ ἄμορφα κορίτσια, κι ἄφησαν τὰ δυνατὰ ἀγόρια. Νὰ πέσουνε μὲς στὰ βαθιὰ νερά. Νὰ κοιμηθοῦνε. Νὰ ῥθει, ὕστερα, ὁ "Ἄτα, ὁ κύριος τῆς βροχῆς καὶ ὁ κύριος τῆς φωτιᾶς, νὰ τὰ ξυπνήσει τὰ παιδιά. Νὰ τραγουδήσουν. Καὶ νὰ χαρεῖ πολὺ ὁ "Ἄτα. Καὶ νὰ μᾶς λυθηθεῖ. Ν' ἀφήσει λεύτερους τοὺς ποταμούς: ν' ἀνθίσουν τὰ χωράφια μας.

Ἐκείνη τὴν ὦρα πάντα. Που ἦταν τὸ ποτάμι κιθάρα. Μέσα στὸ φῶς. Που καίγονταν ὁ ήχος. Χιλιάδες χρόνια. Πρὶν ἀπ' τὸ θάνατο. Μετὰ τὸ θάνατο. Που ὁ δρόμος δὲν τέλειωνε. Καὶ ἡ μουσικὴ μακριά. Ἡ κιθάρα νὰ χάνεται στὸ ποτάμι. Που όλα είχαν καταποντιστεί: Δέντρα, λόγια, σπίτια, χέρια, δρόμοι, καράβια, πουλιά, λίμνες - δέντρα, λόγια, σπίτια, χέρια, δρόμοι, καράβια, πουλιά, λίμνες.

— Ἡ μητέρα μου πίστευε, πὸν τὸ λιβάνι διώχνει τὴ σιωπή. Τὴν ἐξαγνίζει. Γιατί, ἡ σιωπὴ — ἔλεγε — εἶναι ἡ ἀναπνοὴ τοῦ Σατανᾶ. Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Σατανᾶς, πὸν στήνει ὑπουλα τὴν παγίδα, πὸν παραμονεύει πάντα.

"Ἐτσι, βέβαια, ὅταν ἡ μητέρα μου ξεκίνησε νὰ πάει στὸ μοναστήρι γιὰ τὸ μεγάλο ἔσπερινό, ξέχασε τὸ σκύλο κλεισμένο στὸ ὑπόγειο. Καὶ ὁ σκύλος ἄρχιζε νὰ οὐρλιάζει. Νὰ κλαίει σὰ μικρὸ παιδί.

Τὸ ἄλλο πρωί, τὸν βρήκαμε σκασιμένο, μὲ τὸ μάτι του ὀρθάνοιχτο, κολλημένο στὴ χαραμάδα τῆς θύρας. Νὰ κοιτάει, φοβισμένα, τὸ φῶς.

— Ἐκεῖνο τὸ πηγάδι, λοιπόν, ἦταν κοντὰ στὸ ἀστεροσκοπεῖο τῶν Μάγια: χαμένο στὴν πῶν πυκνὴ βλάστηση τῆς ζούγκλας. Σύμφωνα μὲ τὶς τοπικὲς παραδόσεις, ὅταν ὁ γύρω τόπος ξεραίνονταν ἀπ' τὴν ἀναβροχιά, πήγαιναν

ἐκεῖ, τὰ βράδια πάντα, οἱ ἱερεῖς τῶν Μάγια κι ἔρριχναν μέσα στο πηγάδι, ζωντανά, κορίτσια καὶ ἀγόρια ἀπ' τὴ φυλὴ τους τὴν ἴδια, γιὰ νὰ ἐξευμενίσουν τὸ θεὸ τῆς βροχῆς.

Σκάψαμε βαθιὰ σ' αὐτὸ τὸ πηγάδι, μὲ τὰ πιδ σύγχρονα μηχανήματα, καὶ φέραμε στὸ φῶς ἀμέτρητους οσκελετοὺς παιδιῶν καὶ πολλὰ κοσμήματα.

Ὁ Ἰοκίος ἔλαμπε. Ἔλαμπε ὁ Ἰοκίος στὸ ποτάμι. Καὶ τὸ ποτάμι ἦταν ἐκεῖ, ἀπέναντι: Κάτασπρο, λεῖο, γυμνό, ἐκτυφλωτικό. Γιατὶ τὸ ποτάμι ἦταν φῶς. Καὶ ἦταν τὸ φῶς παράξενο. Ἦταν θάλασσα. Ἦταν βροχή. Ἦταν πῦρ. Καὶ τὰ πυρπολοῦσε ὅλα: Δέντρα, λόγια, σπίτια, χέρια, δρόμους, καράβια, πουλιά, λίμνες - δέντρα, λόγια, σπίτια, χέρια, δρόμους, καράβια, πουλιά, λίμνες. Καὶ τὰ μάτια ποὺ δὲν ἔβλεπαν, καὶ τ' αὐτιά ποὺ δὲν ἄκουγαν, ἦταν ἡ ἐρώτηση, ἦταν τὸ αἶνιγμα - ἦταν αὐτός: Ἡ Λέξη ποὺ ζητοῦσε. Ἡ Φωνὴ ποὺ δὲν ἄκουγε.

— Ὅταν ὁ Ράσα, ὁ μέγας κύριός μας καὶ ὁ Ξανθὸς ἀφέντης μας ἀπέθανε, ἐμεῖς ποὺ τὸν θαυμάζαμε, καὶ τὸν σεβόμαστε, καὶ τὸν ὑπηρετοῦσαμε πιστά, σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ, πήγαμε, μὲ τὴ θέλησή μας, μαζί του στὸν τάφο. Νὰ τὸν ὑπηρετοῦμε πάντα. Νὰ χαίρεται καὶ νὰ μᾶς εὐλογεῖ. Ἐμεῖς: ὁ Ναμοῖς, ὁ Ἄσοβρος, ὁ Ἀθάγια, ὁ Βάαλ, ἡ Νάμψα, ἡ Μουβία, ἡ Νάχημα.

— Ἐάπλωσε, ὕστερα, τὸν Ἄχμαν, ποὺ εἶχε γύρει νὰ κοιμηθεῖ καὶ μᾶς περίμενε στὴν ἄσπρη λίμνη ἤσουχος καὶ σιωπηλὸς κι ὠραῖος.

Τοῦ βγάλαμε ὅλα τὰ κακὰ ἀπ' τὸ κεφάλι, καὶ ὅλα τὰ κακὰ ἀπ' τὴν καρδιά.

Νὰ μὴν ἔρθει ὁ μαῦρος ἄνεμος καὶ πάρει τοὺς λωτούς, ποὺ ἦταν ἀνθισμένοι, καὶ ἦταν κάτασπροι σὰν τὴν αὐγὴ.

Νὰ μείνουν πάντα οἱ λωτοὶ στὸ πλάι του. Νὰ μείνουν ἀνθισμένοι.

Ὁ μαῦρος ἄνεμος νὰ μὴν ταραξεῖ τὴν αὐγὴ.

Καὶ πήραμε τὸν Ἄχμαν, καὶ τὸν κρατήσαμε μέρες καὶ νύχτες ἑβδομήντα, ἀνάμεσα στὸ κρύσταλλο, κι ἀνάμεσα στ' ἄλατι, κι ἀνάμεσα στὴ βουερὴ φωτιά. Νὰ φύγουν ὅλα τὰ ὑπόλοιπα κακὰ.

Καὶ νὰ κοιμᾶται ἤσουχος καὶ πάντα ὠραῖος, μέσα στὸ λαμπερὸ ποτάμι καὶ στὴν ἀφρισμένη ἀκρογιαλιά.

Τὸν ἐσκεπάσαμε καλά, καὶ τὸν τυλίξαμε βαθιὰ, μὲ ὑφαντὰ μετάξινα, κανέλλα καὶ γαρύφαλλο.

Καὶ στὸ μεγάλο πλοῖο, καὶ στὸ λιμάνι τὸ βουβό, τὸν ἀποθέσαμε τὸν Ἄχμαν· τὸν ἀποθέσαμε τὸ γιό μας τὸν πικρό, ποὺ εἶχε φύγει ξαφνικά, καὶ μᾶς περίμενε μονάχος, ἤσουχος κι ὠραῖος.

Καὶ κλείσαμε καλὰ τὴν πέτρα, καὶ σφραγίσαμε καλὰ τὴ θύρα, ὥσπου ὁ μέγας Ρὰ χτυπήσει δυνατὰ τὰ χέρια - καὶ δυνατὰ πετάξουν ἐκεῖνα τὰ κατάλευκα πουλιά.

Ἦστερα ξανὰ ἡ τρύπα. Ἐκεῖνο τὸ παράξενο πηγάδι. Ποὺ ἡ σιωπὴ ἀντηχοῦσε μέσα στὸν καθρέφτη. Ἦστερα, ξανὰ ὁ μέγας ἑσπερινός. Ποὺ εἶχε τελειώσει. Καὶ ἦταν ἡ βροχὴ ἀκίνητη. Μέσα στὴ φωτογραφία. Καὶ ὁ σκύλος ἀλυσσοδεμένος στὸν τοῖχο. Μὲ τὰ μάτια του ὀρθάνοιχτα. Σὰ δυὸ παράθυρα. Ποὺ κατάπιναν σθησιμένες λαμπάδες. Καὶ οὐρλιαζε ὁ σκύλος. Οὐρλιαζε σὰ μικρὸ παιδί.

— Βρήκαμε τὸν τάφο ἀπείραχτο, ἀσύλητο, γιατί εἶχε πολλοὺς διαδρόμους, πολλὰ ἀδιέξοδα, καὶ ἦταν δύσκολο γιὰ τοὺς κλέφτες νὰ τὸν ἀνακαλύψουν. Ὁ νεκρὸς ἦταν τυλιγμένος σ' ἓνα πολὺ λεπτὸ ὕφασμα, ποὺ τὸν εἶ-

χαν πρώτα μουκέψει με κόλλα και, πιθανόν, γύψο, άφοϋ, όλο τὸ σκήνωμα, ἦταν σὰν πέτρα σκληρὸ καὶ βαρϋ.

Στὸ δάπεδο καὶ στὶς γύρω γωνιές, ὑπῆρχαν πολλοὶ σκελετοί, πὸ καθῶς καταλάβαμε, ἦταν ἀπ' τοὺς ὑπῆρέτες καὶ τὴν ἀκολουθία τοῦ νεκροῦ βασιλιᾶ, γιατί ἐκεῖνη τὴν ἐποχή, ὅταν πέβαινε κανένας μέγας ἀρχοντας, τὸν συνόδευαν στὸν τάφο, ζωντανοί, καὶ ὅλοι ἀπ' τὸ προσωπικό του.

Στὴν ἀριστερὴ γωνιά, ἐκεῖ πὸ τὸ φῶς τοῦ ἀνοίγματος ἔπεφτε πὸ ζωηρά, ἦταν ἕνας μικρὸς σκελετός, διπλωμένος σφιχτά· σὰ νὰ κρατοῦσε καὶ σὰ νὰ ὄφιγγε τὰ γόνάτα του στὸ στήθος.

Θὰ ἦταν, βέβαια, μικρὸ παιδί, γιατί, ἐκεῖ γύρω, ὑπῆρχαν πολλὰ παιχνίδια σκορπιόμενα: Κοῦκλες, σκαρβαβοῖι, ἀγαλματάκια καὶ πολλὲς πῆλινες ἄμαξες.

Ἔυτερα, ἢ μουσική. Πὸ ὁ ἦχος ἦταν τυφλός. Πὸ ὁ καθρέφτης ἀντιχοῦσε τὴ σιωπή. Μέσα στὴ φωτογραφία. Πὸ ὅλα δὲν ἦταν ἐκεῖ: Δέντρα, λόγια, σπία, χέρια, δρόμοι, καράβια, λίμνες, πουλιά - δέντρα, λόγια, σπία, χέρια, δρόμοι, καράβια, λίμνες, πουλιά.

Καὶ ἡ βροχὴ πὸ χάνονταν στὸ ποτάμι, χάνονταν.

Καὶ τὸ ποτάμι πὸ χάνονταν στὴ θάλασσα, χάνονταν.

Καὶ ἡ θάλασσα πὸ χάνονταν στὸν οὐρανό, χάνονταν.

Κι ὁ οὐρανὸς πὸ δὲ χάνονταν πουθενά, χάνονταν.

— Ἡ μούμα εἶχε κατακόκκινα, μισολεωμένα μαλλιά, εἶπε ὁ πρῶτος.

— Καὶ τὸ πρόσωπό της ἦταν φριχτό, σάπιο, μὲ τὶς κόγχες του γυμνές καὶ τεράστιες, συμπλήρωσε ὁ δεύτερος.

— Δὲν εἶχε γίνει, φαίνεται, καὶ τόσο καλά, ἢ ταρίχευση, ἀποφάνθηκε ὁ τρίτος. Καὶ ξέρετε: Σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, μέσα στὴν ὑγρασία τῶν σαρκοφάγων, ἀναπτύσσεται γρήγορα ἕνα εἶδος σκώρου· δηλαδὴ ἕνα μικρὸ, ἀλλὰ παντοδύναμο σκουλήκι, πὸ ροκανίζει καὶ καταστρέφει τὰ πατώματα, σάμπως αὐτὰ ν' ἀποτελοῦνται ἀπὸ κιμωλία.

ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΝΙΑ

Ο ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΛΑΕΡΤΗ

Στὴν *Elsie Arapian*

Ἔπρεπε ν' ἀφήσω τὸν θλιμμένο πρίγκιπα στὴ θλίψη του

Νὰ φτύσω τὴν ἀδερφή μου

Νὰ λύσω μόνος μου τὸ πρόβλημά μου

Νὰ μὴν ἀνησυχίσω γιὰ τὸ θάρος τῆς ἀπόφασής μου

Νὰ γδύσω, στὴν ἀπελπισία μου, ἔλη τὴ γῆ ἀπ' τὰ φύλλα της

Νὰ χαλάσω τὴν τάξη τῶν πραγμάτων

Νὰ μὴ δώσω προσοχὴ στὶς φιλοσοφικὲς συμβουλὲς τοῦ πατέρα μου

Ἔπρεπε νὰ σκεπᾶσω μὲ τὸ μαῦρο μανδύα του τὸ πρόσωπό μου

Καὶ νὰ κάνω τὸν κόσμο ν' ἀντιλαλήσει σὰν φιλι ἢ σὰν ἀναφυλλητὸ

Ἔπρεπε νὰ θαυμάσω τὶς θεσπέσιες κινήσεις του

Τὶς σπουδὲς του στὴ Βυτεμιδέργη

Τὴν σχεδὸν ἐρμαφρόδιτη χάρη του

Τὸ χρυσὸ του μενταγιὸν στὸ στήθος

Τὸν φανατισμὸ τῆς προφητείας του

Τους πυράκωνθους των ματιών του
 Τό μίσος του για τις γυναίκες
 "Έπρεπε ν' αφήσω τή σιωπή μου
 Σάν αλφάδι νά πέσει στή σιωπή...
 "Έπρεπε νά γίνω έπιστήθιος φίλος τοῦ 'Οράτιου
 "Έπρεπε ν' αλλάξω τ' όνομά μου
 Νά διώξω τό κοράκι τής Δανίας άπ' τό στήθος του
 Νά τοῦ δόσω τό χέρι μου νά κλάψω στήν άγκαλιά του
 Νά γαράξω στήν πλάκα τής μνήμης μου
 "Έπρεπε νά μήν πέσω στή φάκα πού τοῦστησε ό βασιλιάς...
 ('Ανοιγοκλείνουν σάν βεντάλια τά πτερύγια τοῦ ὕπνου μου...)
 "Α! Οί ριπτασμοί τής άνήσυχης ψυχής του
 Οί μονόλογοι για τό νόημα μιᾶς ζωής
 Λεπτοφυέστερης κι' άπ' τόν ιστό άράχνης
 Τό άστρο τής αὐγῆς πού γίνηκε κόκκος άλάτι
 Στοχασμοί σάν χιλιάδες στρατιῶτες στή γραμμή
 Πηδώντας στό χεῖλος τοῦ τράφου
 Ἡ ραχοκοκκαλιά τοῦ γέλιου του
 Ἄπειλές όρθές σάν σκύμνοι
 Οί παρουσίες τῶν τριβάδων σά συμπόσια
 Οί πυροδότες άγγελοί τοῦ κακοῦ
 Ὁξύκαρπες κερασιές πού ρίχνουν σά μεταμέλεια τόν ἴσχιό τους
 Ὁ μαῦρος βασάλτης τῶν όνείρων του
 Τ' ὀλισθηρό βελουδο τής άμφιβολίας του
 Ὁ Ρόζενκραντζ κι' ό Γκίλντεστερν
 Οί δυό φαυλόβιοι — επιτήδειοι καί κοινότυποι —
 Τά μάκτρα τής πολιτικῆς —
 Τό φυλλοδόλο δέντρο τής φαντασίας του
 Τό γέλιο του σάν γάργαρα ρυάκι στή βραγιά
 Τό μαρτύριο τής σιωπῆς του πού θρόντηξε σάν άνοιγμένο ρόδι
 Τή λύσσα τής διαμαρτυρίας του πού τύφλωσε
 Σάν φῶς άπάνω σέ καθρέφτη
 Ὁλη τήν άνεξερευνητη γεωγραφία τοῦ προσώπου του
 Ποῦ θά γινότανε για μένα ἔν' άναπαυτικό προσκέφαλο
 Τόν κίνδυνο πού διαγράφει τ' ὀλόσγουρο κεφάλι του
 Τά κύματα τῶν μυόνων του πού πᾶνε νά πνίξουν τή μητέρα του...
 "Έπρεπε νά μήν μονομαχῆσω μαζί του
 "Έπρεπε νά δώσω μιᾶ πέρα στό σπαθί
 "Έπρεπε άπ' τήν άρχή - άρχή νά τόν φιλήσω...
 Βοήθεια!
 Πνίγομαι!
 Καταπίνω γουλιές - γουλιές τό πηχτό μου αίμα —
 Χάνομαι —
 Μ' ἔνα παληόρουχο μαῦρο καί τριμιμένο
     ἢ σιωπή...
 Μ' ἔχει σκεπάσει.

ΓΡΗΓΟΡΗ ΜΑΡΤΙΝΗ

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΥΤΗ

Κύρια διάσταση της ποίησης σαν γένεσης και σαν λειτουργίας είναι η διαχρονικότητα: Το ποίημα δεν είναι δημιουργήμα στιγμιαίο, εκ του μηδενός, κι απ' τάλλο μέρος δοκιμάζεται και ώριμάζει στον καιρό ξεπερνώντας τον. Και αφού ο ποιητής δεν γράφει παρά «για τον αδερφό του»¹ είναι φανερό ο πολιτικός ρόλος της ποίησης: όσο υπαρξιακή και νά'ναι, απ' όπου κι αν ξεκινά, θ' αναφέρεται πάντα στα προβλήματα της οργανωμένης ομάδας, της Πόλης². Κάτω απ' αυτό το δεδομένο, μαστιγώνει την αδικία³ και βλέπει πίσω απ' τὰ γεγονότα την 'Αποκατάσταση⁴ σαν διαρκή διαδικασία, που σὲ χρόνο παροντικό ἢ μελλοντικό, φανερώνεται ρυθμίζοντας. Αυτή ἡ ἰδέα ἀποτελεῖ βασικό ἄξιο στὴν ποίηση τοῦ 'Ελύτη⁵.

Ἡ παραπάνω διάκριση ἀποτελεῖ τις δύο μορφές τῆς ἰδέας. Ἡ παροντική ἀποκατάσταση εἶναι γεγονός, ἡ μελλοντική ὄραμα και πίστη τὸ ἴδιο σίγουρη. Καὶ οἱ παράγοντες - μοχλοὶ που τὴν κινοῦν: Ὁ Θεός, οἱ ἰδέες τῆς Ἐλευθερίας, Δικαιοσύνης, Πίστης, Αἰωνιότητας, ὁ Λόγος, ὁ Ἔρωτας, ἡ Φύση, ὁ Ἄνθρωπος. Καὶ ἀντιδύναμη - ἔκφραση τῆς ὕβρης: ἡ ἀπάνθρωπη δύναμη - ἐξουσία κάθε μορφῆς, ὁ θάνατος, καὶ κάθε μέγεθος παροντικό.

Δεδομένη λοιπὸν ἀρχική κατάσταση ἢ διατάραξη τῆς ἰσορροπίας, καὶ συντελεστές τῆς οἱ ἄδικοι ἰσχυροί. Ἡ ἐπικράτησή τους, μόνο κάτω ἀπὸ μιὰ ἀποσπασματική θεώρηση τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας, φαίνεται δυνατὴ νὰ κυριαρχήσει σ' ὅλο τὸ φάσμα τους. Οἱ ἄδικοι που κυριάρχησαν κάποτε, καὶ στὴ δύναμή τους πιστεύοντας καταπάτησαν κάθε ἀρχή, χάθηκαν μαζί με τὰ ἔργα τους.

«Τ' οὐρανοῦ τὸ πρόσωπο γυρίζει κι οἱ ἐχθροὶ μου ἔφυγαν μακριά».

(Ἔξιο Ἐστὶ Ἐ' στ. 11)

«Κεῖνοι που ἐπράξαν τὸ κακὸ
τούς πήρε Μαῦρο Σύννε».

(Ἄσμα ἠρωϊκὸ καὶ πένθιμο ΙΑ' στ. 12—25)

1. Σπύρος Κυριαζόπουλος: «Ὡς ἐν κατόπτρῳ, Γιατὶ γράφει».
2. Ἡ λέξη ὅπως στὴν ἀρχαία Ἑλληνική.
3. Ὅπως στὰ μαθηματικά οἱ ἀπόλυτες τιμές, πέρα δηλαδή ἀπὸ τὴν καθιερωμένη γενικὰ παραδεκτὴ ἔννοια. Ἐδῶ, ἡ ἀδικία κάθε μορφῆς, ἀκόμα καὶ ἡ «ὑβρις» τῶν ἀρχαίων, σὺν ὑπέρβαση τῶν ὁρίων.
4. Ἀποκατάστασις: (ἀποκαθίστημι), πλήρης ἐπανόρθωσις, «ἀποκατάστασις». (Λεξικὸν Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης - Ἰωάννου Σταματάκου, Ἐκδοτικὸς Οἶκος Ἀθηνῶν). Ἐδῶ με τὴν ἔννοια τῆς ὀλοκληρωτικῆς δικαίωσης, πέρα ἀπ' τις τωρινές ὑπερβάσεις καὶ συμβατικότητες.
5. Περιλαμβάνονται τὰ μέχρι τὸ 1978 ἔργα τοῦ ποιητῆ: Α Π ρ ο σ α ν α τ ο λ ι σ μ ο ἰ (Πρῶτα ποιήματα, Οἱ Κλειψίδες τοῦ Ἀγνώστου, Σποράδες, Ἡ Θητεία τοῦ Καλοκαιριοῦ). Β. Ἡ λ ι ο ς ὁ Π ρ ῶ τ ο ς (Δὲν περιλαμβάνεται ἡ ὁμάδα ποιημάτων: Παρῶντες πάνω σὲ μιὰ ἀχτίδα) καὶ ὅ σ α ἀ κ ο λ ο ῦ θ η σ α ν ὀ π ω ς π α ρ ο υ σ ι ἄ ξ ο ν τ α ι σ τ ῆ σ ε λ. 6.

Δὲν πέτυχαν οὔτε τὸ ἐλάχιστο ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ὄχι ἡρωισμός, ἀλλὰ ἀπλῆς φυσιολογικῆς καταστάσεως, ἀφοῦ καὶ ἡ φύση δὲν τοὺς δέχτηκε.

Καὶ τὸ χῶμα δὲν ἔδωσε ποτὲ μὲ τὴν φτέρνα τους
οὔτε μέλισσα κἂν δὲν γελάστηκε τὸ χρυσοῦ ν' ἀρχινήσει παιγνίδι
οὔτε ζέφυρος κἂν, τὶς λευκῆς νὰ φουσκώσει ποδιές

(Ἔξιον Ἔστι Z 5, 12, 13)

Πολὺ περισσότερο τὸ φῶς, τὸ μέτρο, κι αὐτὸς ὁ Θεὸς ποὺ δὲν ἐνεφύσησε σ' αὐ-
τοὺς πνοὴ ζωῆς:

«Οὔτε κἂν ἓνα χνάρι Θεοῦ στὴν ψυχὴ τους σημάδι δὲν ἄφησε».

(Ἔξιον Ἔστι Z 11, 20, 21, 22)

Ἡ πράξη τους, λιθοβολισμὸς τοῦ ἀθώου, πῆρε ὀλωσδιόλου ἀντίθετους δρόμους:
Οἱ πέτρες γίναν βρῦθη ποὺ πάνω της σκύθει καὶ πίνει ἡ ζωὴ:

«Ἐκεῖνοι ποὺ μὲ λιθοβόλησαν δὲν ζοῦνε πιὰ
Μὲ τὶς πέτρες τους ἔκτισα μιὰ κρήνη
Στὸ κατώφλι της ἔρχονται χλωρὰ κορίτσια...
Πίνουν νὰ πάει μπροστὰ ἡ ζωή».

(Ἡλιος ὁ Πρῶτος VIII σ. 4—13)

Καὶ ἡ προδοσία ἀκόμα ἔγινε φῶς κι ἀνέσπερα πουλιά.

«Τὰ λόγια ποὺ μὲ πρόδωσαν καὶ τὰ ραπίσματα ἔχοντας
γίνει μυρτιές καὶ φοινικόκλαρα»

(Ἔξιον Ἔστι IZ 14—15)

«Τὰ δάκρια ποὺ μὲ πρόδωσαν καὶ οἱ ταπεινώσεις ἔχοντας
γίνει πνοές καὶ ἀνέσπερα πουλιά»

(IZ 23—24)

Δὲν πρόκειται γιὰ λύτρωση ἀπ' τὸ βάσανο μόνον καὶ τὸν πόνο, ἀλλὰ καὶ ὁ Δί-
μιος κείτεται θανατωμένως, καὶ ἡ πλάση ἔλγῃ συνοδεύει στὴν Ἐκ-Δίκη-ση⁶.

«Πλάση ἀπὸ γδικιωμένα αἰσθήματα ἔλαμπε ἀπαράλλαχτη
καὶ ἀναστραμμένη, νὰ τὴ διαβαίνουν οἱ ἴδιοι τῶρα, μὲ
θανατωμένο μέσα τους τὸ Δῆμιο»

(Ὁ ὕπνος τῶν Γενναίων στ. 12)⁷

6. Ὅχι μὲ τὴν ἔννοια τῆς κακίας ἢ τοῦ μίσους. Πρόκειται γιὰ παρουσία Δίκης - Δικαιοσύνης.
7. Οἱ στίχοι ἀριθμοῦνται ἀπὸ μπρὸς ἀριστερά. Τὰ ἀναγνώσματα τοῦ Ἔξιον ἔστι ὅπως εἶναι
στὴν Ἑβδομῆ ἔκδοσιν τοῦ Ἰακάρου - κάθε σειρὰ καὶ στίχος, ὅπως καὶ στὴ Συναυλία τῶν
γυακίνθων τοῦ Ἡλίου τοῦ Πρώτου, καὶ σ' ὅποια ἀνάλογα ποιήματα. Στὴ σειρὰ Ἐξῆ καὶ
μιὰ τύψεις γιὰ τὸν Οὐρανὸ ὑπολογίζεται στίχος ἡ νοηματικὴ ἐνότητα ποὺ ἔχει δική της
ἀρχὴ καὶ τέλος ἔτσι ποὺ νὰ ξεχωρίζεται ἀπ' τὶς ἄλλες. Ἔτσι ἡ ἐνότητα: «Λοιπὸν εὐρέθηκε
ὁ χρυσοῦς τῆς λιόριζας νὰ ἔχει σταλάξει στὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς του» ὑπολογίζεται ὡς
ἓνας στίχος. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ σ' ὅλες τὶς ἀνάλογες περιπτώσεις.

Ἡ Ζωὴ εἶναι πού κερδίζει στο τέλος καὶ ἀνοίγει δρόμους σέ χώρους ὅπου ἡ λογική καὶ αὐτὴ ἀκόμα ἢ ἐλπίδα δὲν μπόρεσαν ἀκόμα νὰ σταθοῦν.

Ἡ ζωὴ καταβάλλει τὸν ὀβολὸ τοῦ φύλλου τῆς ἐλιᾶς
Καὶ στὴ νύχτα μέσα τῶν ἀφιδῶν μ' ἓνα τριζόνι
κατακυρώνει πάλι τὸ νόμιμο τοῦ ἀνέλπιστου

(Ἔξῃ καὶ μὰ τύψεις γιὰ τὸν Οὐρανὸ - Λακωνικὸν σ. 7)

Στοὺς μεγάλους ἀγῶνες, δὲν εἶναι τὸ πλῆθος καὶ ὁ ἀριθμὸς πού νικά, ἀλλὰ ἡ θυσία - ὑπέρβαση τῆς δύναμης καὶ τοῦ χρόνου. Κι ὅσοι ἔπεσαν στὶς ἐπάλλξεις βλέπουν τοὺς ἐχθροὺς συντριμμένους, καὶ τὴ δικαίωση γεγονός:

«Κάτω ἀπ' τὰ πόδια τοῦ ἄκουγε στὴ
μεγάλῃ καταδόθρο νὰ καταποντίζονται πλώρες μαύρων
καραβιδῶν τ' ἀρχαῖα καὶ καπνισμένα ξύλα ὅθε μὲ
στυλωμένο μάτι ὀρθές ἀκόμα θεομήτορες ἐπιτιμούσανε»

(Ἐτεροθαλῆ - Θάνατος καὶ Ἀνάστασις τοῦ Κων)νου Παλαιολόγου 111 σ. 4—7)

μὲ δυνατὴ τὴν πίστη γιὰ τὴν πτώση τῶν τυράννων

«Λέω: ναί, πρέπει νὰ ἔχουν φτάσει
Ὁ πόλεμος στο τέλος του, καὶ ὁ Τύραννος στὴν πτώση του»

(Ἐτεροθαλῆ VILLA NATACHA 111 18—19)

Ἡ περηφάνεια ἢ ἀνυποχώρητη πού θρέφεται ἀπὸ τὴν πίστη στὸν ἄνθρωπο, ἔχει κάτι ἀπ' τὸ ἀκατάβλητο τῶν γενναίων ὄλης τῆς ἱστορίας.

«Νικᾶ ἡ περήφανη καρδιὰ τὰ μαῦρα σκότη - καὶ τὸν γόρδιο
κόδε δεσμὸ τῶν πραγμάτων καθὼς ξίφος ἢ περήφανη
καρδιὰ»

(Ὡδὴ στὸν Πικασσὸ 111 σ. 1)

Ὁ θάνατος (ὁ πέρα ἀπ' τὴ θυσία πού αὐτοδικαιώνεται), ὁ ἀδικος θάνατος καὶ ἂν ὑπάρχει δὲν ἔχει καμιά ἰσχὺ στοὺς χώρους πού κινεῖται ὁ ποιητής. Προπάντων δὲν σημαίνει κανένα τέλος καὶ δὲν ἐξασφαλίζει τὴν σιγουριά στὸν φονιά. Ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Κάιν ἴσαμε τώρα οἱ νεκροὶ εἶναι τὸ ἴδιο ὑπολογίσιμοι καὶ περισσότερο ἴσως ἀπ' τοὺς ζωντανούς.

«ΤΗΝ ΟΡΓΗ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΝΑ ΦΟΒΑΣΑΙ!»

(Ἄξιον Ἐστὶ Γ σ. 31—32)

Ἡ παρουσία τους βοή καὶ ὀργὴ κάτω ἀπ' τὴ γῆ καὶ πίσω ἀπ' τὰ φαινόμενα

«Καὶ βαθιὰ κάτω ἀπ' τὸ χῶμα συνέφιαζε ἀνεβάζοντας
χαλίκι μαῦρο
καὶ βροντὲς ἢ ὀργὴ τῶν νεκρῶν»

(Ἄξιον Ἐστὶ ΙΔ' σ. 27—29)

καὶ ἡ μνήμη τους φῶς καὶ πνοὴ τοῦ κόσμου.

«Καὶ ἡ ἄχνα πού ἀνεβαίνει ἀπ' τὶς κοιλάδες, ἔχουν νὰ κά-

νουν πώς δὲν εἶναι λέει καπνός, μὰ ἡ νοσταλγία ποῦ
ξεθυμαίνει ἀπὸ τὶς χαραμάδες τοῦ ὕπνου τῶν Γεν-
ναίων»

(Ἔξη καὶ μὰ τύψεις γιὰ τὸν Οὐρανὸ - Ὁ ὕπνος τῶν Γενναίων, Παραλλαγή σ. 19)

Ὁ θάνατος ὁ ἴδιος γίνεται δρόμος ζωῆς.

«Τώρα τὸ χέρι τοῦ θανάτου
αὐτὸ χαρίζει τὴ ζωὴ»

(Ἄξιον Ἑστὶ ΙΗ σ. 20—21)

καὶ ἡ ζωὴ ποῦ τὸ θάνατο γεύτηκε, ξαναγύρισε, καί,

«Στὰ χαλάσματα κάρφωσε μιὰ - παπαρούνα ποῦ λάμπει».

(Ἄξιον Ἑστὶ Ισ. 21—25)

Τὰ σύνορα μεταξὺ τῶν δυὸ καταστάσεων σβήνουν, ἡ ζωὴ εἰσβάλλει στὸ χῶρο
τοῦ θανάτου.

«Πουλιὰ καλὰ πουλιά μου, ἐδῶ τελειώνει ὁ θάνατος
Σύντροφοι, σύντροφοι καλοὶ μου, ἐδῶ ἡ ζωὴ ἀρχίζει»

(Ἄσμα ἠρωϊκὸ ΙΔ σ. 16—17, 21—22)

Ἡ λευτεριά, ποῦ γι' αὐτὴ ἐγίναν ἔλοι οἱ ἀγῶνες, κινεῖται — πλήρωση τῶν ἀ-
γώνων πάνω ἀπ' τοὺς λαούς, σὰν θεϊκὴ παρουσία πάνω στὴν ἄβυσσο ποῦ μορφώνει
τὸ χάος σὲ κόσμο.

«Καὶ πάνω ἀπ' τὴν ἄβυσσο - αἰωρούμενη γνώρισα
ΤΟΥ ΣΠΑΘΙΟΥ ΣΟΥ ΤΗΝ ΚΟΨΗ — ΤΗΝ ΤΡΟΜΕΡΗ»

(Ἄξιον Ἑστὶ α σ. 17—18)

Ἡ διαδικασία αὐτὴ δὲν περιορίζεται στὸν ἀτομικὸ ἢ καὶ διανθρώπινο χῶρο,
ἀλλὰ καὶ ἡ φύση ὁλόκληρη ποῦ συνοδεύεται μὲ τὸν ἄνθρωπο, συμμετέχει ἐνεργητικὰ
ἢ καὶ δικαιώνεται μαζί του, θέση διαφορετικὴ σίγουρα ἀλλὰ σ' ἓναν παράλληλο φο-
ρέα κινούμενη μὲ τὴν Χριστιανικὴ ἀποψη τοῦ «Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός...»

«Σ' ὄλες τὶς κρήνες, σ' ὄλες τὶς πηγές μιὰ ἰαχὴ
θρυμματισμένη ξαναεώνεται
ἰαχὴ ζωῆς»

(Προσανατολισμοὶ Διώνυσος γ' σ. 5, 6)

«Ὅλα σκιρτοῦν συσπειρώνονται - ἦρθε πὰ ἡ ἀθανασία,
ἡ ἀθανασία φαίνεται ἦρθε».

(Προσανατολισμοὶ, Κλειψύδρες α' σ. 17—20)

Ὁ Ἥλιος — βασικὸ στοιχεῖο καὶ κοινὸς τόπος στὴν ποίηση τοῦ Ἐλύτη, ἀποκα-
θιστὰ τὴν παραδιασμένη δικαιοσύνη σ' ὄλες τῆς τὶς μορφές, μεταστοιχειώνοντας σὲ
φῶς τὶς ἀδικίες τῶν ἀνθρώπων.

«Τὸ φῶς ὁποῦ σηκώνω καὶ τὸν ἔρωτα
ἔνοινα σας μὴτ' ἐγὼ δὲν τὰ ἔχω ἀπλέρωτα

Μέσα μου ρίχνει ὁ χρόνος ἀσταμάτητα
 τοῦ κόσμου ὅλα τὰ βρώμικα καὶ τ' ἄπλυτα
 Τυράγιες ζηλοφθόνιες φόνους παιδεμούς
 τ' ἀλέθω γιὰ τοὺς χρόνους τοὺς μελλούμενους
 Τ' ἀλέθω τὰ γυρίζω καὶ τὰ πάω στὴ γῆ
 πού 'δωσε τὸ σκοτάδι φῶς γιὰ νὸ τὸ πεῖ»
 ("Ἡλιος ὁ Ἡλιάτορας σ. 175—184)

Καὶ στέκει πάντα πάνω ἀπ' τὸν καταλύτη χρόνο — ἓνα σύνολο ἐλπίδας

«Κι ὁ χρόνος γλύπτης τῶν ἀνθρώπων παράφορος
 Κι ὁ ἥλιος στέκεται ἀπὸ πάνω του θηρίο ἐλπίδας»
 (Μαρίνα τῶν βράχων σ. 28—29)

πού στὸ μέλλον δὲν ἀνοίγει κανένα δρόμο στὸν ὅποιον Ἰούδα.

«ΑΥΤΟΣ εἶναι
 ὁ πάντοτε ἀφανῆς δικός μας Ἰούδας!...
 Ἄλλὰ πόρος κανεὶς γιὰ νὰ περάσει ὁ ἥλιος τὴ φῆμη του στὸ μέλλον
 ("Ἄξιο Ἐστὶ Θ' σ. 1, 2, 15)

Ἡ Φύση ἔλη μὲν ἄλλοτε συντελεστικὸς Δικαιοσύνης (Ἰὸδὴ στή Σανταρίνη) πού
 κινεῖται στοὺς ρυθμούς τοῦ ὕμνου τῆς

«Ὅλος ὁ κόσμος τρέχει στὴν ἀπέραντη χλωρασιά τῆς ψυχῆς του,
 ὅπως τρέχει ὁ καταρράκτης στὰ βουνά, ὁ ὕμνος στὰ χρυσὰ μαλλιά
 τῶν παλικαριῶν τῆς Δικαιοσύνης»
 (Θητεία τοῦ Καλοκαιριοῦ - Ὅλος ὁ Κόσμος 21—24)

γιὰ ν' ἀνεβεῖ μέχρι τὸ ἄπειρο.

«Καὶ στὰ διάφανα μεγάλα φύλλα. Μιὰ στιγμή φάνηκαν τὰ νησιὰ
 καὶ ἀκόμα πιὸ ψηλὰ μέσ' στὸν αἰθέρα οἱ τρόποι ὅλοι πού 'χανε
 νὰ πετάνε τὰ πουλιὰ σκαλι - σκαλι ὡς τὸ ἄπειρο»
 (Τὸ φωτόδεντρο καὶ ἡ Δεκάτη Τέταρτη Ὅμορφιά - Περὶ Πολιτείας, σ. 15)

Ὁ πόνος πού δυνάστευσε τὸν ἄνθρωπο, μέσα σ' αὐτὴ τὴ διαδικασία σβήνει «Κα-
 ταρρέει» (Προσανατολισμοὶ - Ἑπτὰ νυχτερινὰ ἐπτάστιχα VII σ. 4—7),
 γιὰ νὰ βρεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ πάλι τὴν παλιά του εἰρήνη, μὲ τὴν «παρθένα ἐλπίδα»
 ("Ἡλιος ὁ Πρῶτος, XVI σ. 2).
 Μὲ τὸν ἔρωτα ξαναβρίσκαμε τὶς ρίζες μας, τὴ γῆ μας,

«Μὰς ξαναδίνει σὰν παιδιὰ
 Μὲς στὴν ποδιά τῆς γῆς»
 (Προσανατολισμοὶ - Διόνυσος στ', 10)

μ' αὐτὴ τὴν ἀγάπη, γίνονται τόσα, πού,

«Κανεὶς δὲν πέτυχε σ' ἄλλους καιροὺς»
 (Μονόγραμμα IV 42, 44)

Ἡ Γαλήνη γίνεται ἀθῶος οὐρανός ἔπου «ἡ ψυχὴ ἐλέγχεται ἀναλλοίωτη» (Προσανατολισμοὶ ζ' 7—10)
καὶ στὸ μέτωπο τῶν δικαιωμένων «γειτονέψανε ἄστρα» (Προσανατολισμοὶ γ' 3, 7),
ποῦ μὲ κοινὴ μετοχὴ στὸν πόνο καὶ τὸ τραγούδι,

«ὄλα τοῦ κόσμου τ' ἄδικα ξε-χά-νο-νται»

(Ὁ Ἥλιος ὁ Ἡλιάτορας σ. 193—194)

Ἡ πίστη τοῦ ποιητῆ, γι' αὐτὴ τὴ νίκη, καὶ ἡ χτυπημένη σκληρὰ ἀγάπη του
γιὰ τὸν ἄνθρωπο δικαιώνεται: «Ἐλεύθερος ἀλλὰ βαρὺς ἀπ' ὅ,τι ζώντας» ἀφαιρεῖ τοῦ
θανάτου, πορεύεται στὴ ζωὴ. («Ἐξῆ καὶ μιὰ τύψεις γιὰ τὸν οὐρανό, ἡ Καταγωγὴ τοῦ
Τοπίου ἢ τὸ τέλος τοῦ Ἑλέους σ. 2 καὶ Ἄξιον Ἔστί ΙΓ 12, 13, 14, 24).

Τὸ αἶμα (ὅπως σὲ κάθε θυσία) δὲν πῆγε χαμένο, τὸ αἶμα ποῦ χύθηκε γι' αὐτὴ
τὴν πίστη, ὅτι «τῶν ἄστρον τοὺς κλώνους τσακίζει» (Μονόγραμμα V 3, 5, 6).

Καθαρὸς ὄντας πέρα γιὰ πέρα, ξεπολύει ἀπ' τὰ στήθια του δυνάμεις σαρωτικὲς
γιὰ τὸ κακό, καὶ ἀποκαλυπτικὲς τῆς ὁμορφιάς. (Ἄξιον Ἔστί ιδ' 17—20).

Οἱ παλιοὶ κόποι ἔδωσαν τοὺς καρπούς τους:

«Τὸ στάρι ποῦ εὐαγγέλισα - τὸδρεψα μόνος»

(Ἄξιον Ἔστί γ' 31)

Μόνος καὶ πάντα νέος, γιατί αὐτὴ ἡ νεότητα εἶναι

«πληρωμὴ τοῦ ἡλίου ποῦ ἀχρηστεύει τὸ θάνατο»

(Προσανατολισμοὶ Αἰθέρης XIII σ. 8—12)

Μὲ τὴ γεύση τῆς εὐτυχίας, ὁ ποιητὴς ἀποσύρεται στὸ ἐκκλησάκι τῆς γαλήνης

«Ἐσπρωξα τὴ μικρὴ ξύλινη πόρτα καὶ ἀναφα κερὶ ποῦ
μιὰ ιδέα μου εἶχε γίνεϊ ἀθάνατη»

(Τὸ φωτόδεντρο καὶ ἡ δέκατη τέταρτη ὁμορφιὰ - Ἡ κόρη τοῦφερνε ὁ Βοριάς, σ. 10)

ἀφοῦ γύρω καὶ παντοῦ οἱ ἀγῶνες εἶναι νίκες καὶ ταπεινώσει τῶν ὕβριστῶν, μὲ τὴν
νεότητά πάντα πρωτοπόρα,

«Φωτιὰ στὴν ἄνομη φωτιὰ»

(Ἄσμα ἡρωϊκὸ καὶ πένθιμο, ΣΤ 38),

καὶ πορεία Θριάμβου:

«Μὲ βῆμα πρωινὸ στὴ χλόη ποῦ μεγαλώνει

Ἀνεδαίνει μοναχὸς κι ὀλόλαμπρος»

(Ἄσμα ἡρωϊκὸ καὶ πένθιμο, ΙΑ 25, ΙΒ 1, 2, 12, ΙΔ 14, 15 καὶ συνολικὰ τὰ ΙΒ, ΙΔ)

καὶ «Δόξα ἡμέρας», ὅπου τὸ βάσανο κι ὁ πόνος μηδενίζεται (Προσανατολισμοί, Διό-
νυσος Ε, 6).

Ὁ Θεὸς σφραγίζει αὐτὴ τὴ πορεία - διαδικασία:

«Φύσηξες καὶ λαχτάρησαν τὰ σωθικὰ μου

ἔνα - ἕνα μοῦ γύρισαν τὰ πουλιὰ».

(Ἄξιον Ἔστί ΙΣΤ 28—29)

Και ὁ Ἄδης «Στένων ἐδόγησε» (Ἄξιον Ἔστί Θ, 16) καὶ ὑπερκεράστηκε ὄλος (Ἄξιον Ἔστί Δοξαστικὸ στ. 199).

Τὰ στατιστικὰ δεδομένα τῆς πρώτης ομάδας εἶναι τὰ παρακάτω:

Ἔργο	Σύνολο στίχων ἔργου	Στίχοι πού ἀναφέρονται στὴν ἀποκατάσταση	Σχετικὴ συχνότητα (ἐμφάνιση τῆς ιδέας) RF
A	1437	51	3,5
B	416	12	2,8
Γ	342	29	8,7
Δ	1787	47	2,6
E	102	6	5,8
ΣΤ	220	10	4,5
Z	177	6	3,3
H	812	9	1,2
Θ	249	2	0,5

A Προσανατολισμοὶ (Πρῶτα ποιήματα, Οἱ κλεψύδρες τοῦ ἀγνώστου, Σποράδες, Ἡ Θητεία τοῦ Καλοκαιριοῦ).

B Ἡλιος ὁ Πρῶτος. Γ. Ἄσμα Ἡρωικὸ καὶ Πένθιμο γιὰ τὸν χαμένο Ἄνθυπολοχαγὸ τῆς Ἀλβανίας.

Δ Ἄξιον Ἔστί. E. Ἐξη καὶ μιὰ τύψεις γιὰ τὸν Οὐρανό.

ΣΤ Ἡλιος ὁ Ἡλιάτορας. Z. Μονόγραμμα. H. Ἐτεροθαλή.

Θ Τὸ Φωτόδεντρο καὶ ἡ Δέκατη Τέταρτη μορφιά.

B'

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ

Ἐδῶ ἡ κατάσταση δὲν χαρακτηρίζεται ἀπὸ αἴσθηση, λογικὴ μέτρο καὶ τέτοια. Ἐδῶ ἡ πίστη πρὸ σίγουρη καὶ ἀπὸ τὴν πραγματικότητά. φανερώνει τὸ τέλος τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας, μὲ εἰρήνη γενικὴ καὶ συντριβὴ τῆς ἀδικίας.

Ἡ λύτρωση αὐτὴ γενικεύεται σ' ὄλο τὸν κόσμον ἀνθρώπινο καὶ φυσικό, καὶ μέσα σὲ μιὰ γενικὴ αὐγὴ θὰ λευτερωθεῖ καὶ αὐτὴ «ἡ γήινη ὁμορφιά» (Προσανατολισμοὶ - Λιθάρεις - XV στ. 7).

Τότε σ' αὐτὴ τὴ μελλομένη ὑπέρβαση τῶν νόμων πού δυναστεύουν τὴ γῆ, ὅλα θὰ κινήθουν σὲ χώρους ὀλωσδιόλου ἀντίθετους, ἀφοῦ, καὶ ἡ ἐπιφάνεια

«Θὰ κλέψει τὴ γεύση τοῦ βυθοῦ» καὶ τῆς θάλασσας τὰ βάθη θὰ δοῦν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

(Προσανατολισμοὶ - Κλεψύδρες τοῦ Ἀγνώστου, α' 8 σ. 8—11)

Ἡ φύση θάβει στοιχεῖο δυναμικὸ - λειτουργικὸ:

«Μιὰ μέρα οἱ θάλασσες αὐτὲς θὰ ἐκδικηθοῦνε»

(Φωτόδεντρο - Ἡ Κόρη πού ἔφερε ὁ Βοριάς σ. 4)

Ὁ τωρινὸς πόνος εἶναι προσωρινός, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ πόνος καὶ τὸ κακὸ βγάζει σὲ τέλος «σ' εὐλογημένη μέρα». (Ἡλιος ὁ Ἡλιάτορας, ὁ Ἡλιος στ. 25).

Μόνο με πίστη στο αἶριο νὰ δουλεύει ὁ ἄνθρωπος «Γὰ πράγματα τῆς καρδιάς» γιατί «τρόπος δὲν εἶναι νὰ χαθοῦν, καὶ γι' αὐτὰ οἱ ἐξορίες δουλεύουν» ("Ἄξιον Ἑστί, Ἀνάγνωσμα Δεύτερο στ. 33—35), καὶ τὰ δάκρυα εἶναι ἀλήθεια καὶ πατρίδα ποῦ δὲν χάνεται ποτὲ (Ἐτεροθαλῆ, Ἐλυτόνητος στ. 75, 76, 77).

Κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν πίστη καὶ μετὰ βάση τὴν ἀγάπη καὶ τὸ φῶς τοῦ ἔρωτα, θὰ δοθεῖ

«Στὴ λειτουργία τῶν δυσκολότερων ὀνείρων μιὰ σίγουρη
παλινόρθωση»

(Προσανατολισμοὶ - Παράθυρα πρὸς τὴν Πέμπτη Ἑποχὴ VII σ. 26—32)

Καὶ ὁ ἀγῶνας νάναι ἀσταματήτος γιὰ ὅ,τι ἀντέχει στὸν καιρὸ καὶ ξεπήγασε ἀπ' τὴν καθαρότητα τοῦ φωτός καὶ τῆς ἀστραπῆς, γιατί αὐτὸ «Καθαρὸ στὸν αἰῶνα θὰ διαρκέσει» ("Ἄξιον Ἑστί - Γένεσις στ. 222—23).

Τὰ παλιὰ ὄνειρα θ' ἀγεθοῦν στὸ φῶς μετὰ ἀνάσταση καὶ ἀναβίωση παλιῶν μορφῶν παραμυθιοῦ καὶ ὀνείρων (Ἐτεροθαλῆ - Λίβνος εἰδωλον, σ. 38—44), καὶ δικαιομέ-
νοι θ' ἀλλάξομε στὸ στήθος τῆς ἀληθινῆς μητέρας (Προσανατολισμοὶ Αἰθρίες XVI).

Ἡ παλιὰ τάξη θ' ἀνατραπεί ἀπ' τὰ βάθρα τῆς, ἀκόμα καὶ τὸ ἀσήμαντο μικρὸ βότσαλο «κάπου χιλιετηρίδες μακριὰ ἀνασυντίθεται» (Ἐτεροθαλῆ, VILLA NATACHA II 23—31). Ἀπ' τὴν ἀγάπη τὴν ἀνθρώπινη ξεκινώντας ἡ ἱστορία ("Ἄσμα ἥρωικὸ καὶ Πένθιμο 1, 17—24), θὰ τραβήξει σὲ χώρους μεταχρονικῆς Ἀποκαλυψι-
ακῆς εἰρήνης, ὅπου δὲν θὰ

«μάχεται πιά κανένα τὸ ἄλλο,
δὲν θὰ ὑπάρχει ἐχτρός
πλάϊ - πλάϊ θὰ βαδίζουνε τὸ ἀρνὶ μετὰ
τὸ λιοντάρι»

(Ἐτεροθαλῆ, ὠδὴ στὸν Πικασσό, I 28—37)

Ὁ ποιητὴς κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν θέαση τῆς μεταϊστορικῆς Ἀποκατάστασης, γίνε-
ται ὁ προφήτης:

«Εἶπα δὲν θάναι ἡ μαχαιριὰ - θαυτέρη ἀπ' τὴν κραυγὴ
Καὶ εἶπα: δὲν θάναι τὸ Ἄδικο - τιμώτερο ἀπ' τὸ αἷμα»

("Ἄξιον Ἑστί γ' 7—8)

Ὁ χρόνος θὰ κρατήσῃ ἀκόμα,

«Θὰ περάσουν καιροὶ - πολλῶν ἀνομιμμάτων» ὅσπου

«ἡ ἐνδέκατη ἐντολὴ - θ' ἀναδυθεῖ», πλήρωση τοῦ δίκαιου κηρύγματος τοῦ ποι-
ητῆ ("Ἄξιον Ἑστί ια', 15—28), καὶ θ' ἀνοίξουν οἱ δρόμοι στὰ ὑπέροχα καὶ ἀνέλ-
πιστα:

«Τὸ κενὸ τοῦ Θανάτου» θὰ ὀδηγήσῃ στὸ «βρέφος τὸ ἐρχόμενον»

«τὸ κενὸ τοῦ φονικοῦ» θὰ ὀδηγήσῃ στὴ «Δίκαια Κρίση»

«τὸ κενὸ τῆς Θυσίας» στὴν «ἴση Ἀναπόδοση»

«τὸ κενὸ τῆς ψυχῆς» στὴν «εὐθύνη τοῦ Ἄλλου»

("Ἄξιον Ἑστί, Γένεσις στ. 329—332)

Ὅλα ἀπ' τὸν ἄνθρωπο παίρνοντας δύναμη θὰ βρῆσκουν βάση στὶς πρὸς τῶν

ογείρων του (Ἡλιος ὁ Πρῶτος XVIII 13), καὶ γὰρ τὴν ὅποια ἀδικία πού ἀκόμα στέκεται, ἡ προφητικὴ βεβαίωση ξανακούγεται:

«Γι αὐτοὺς πού μὲ φωτιά ἢ μαχαίρι κίνησαν
κακὸ θ' ἀνάψει. ἐδῶ. Μὴν ἀπελπίζεται ὁ σταυρὸς»

(Ἄσμα ἡρωικό, Β 14—14—34—35).

Τὸ αἷμα θὰ βοᾷ ζητώντας πάντα τὴν δικαίωση, καὶ θὰ τὴ βρεῖ γιατί ἡ δύναμη τῶν ἀδίκων τὴν βλέπομε, «ἰσχύ καπνοῦ» πού στὸ μέλλον γίνεται «τῆς πνοῆς σου παίγνιο» (Ἄξιον Ἑστὶ Η' 27—32), μιὰ ἀνάλογη ἀκόμα διατύπωση μὲ τὸ Ἀναστάσιμο «ὡς ἐκλείπει καπνὸς ἐκλιπέωσαν».

Ἡ ἐλευθερία θὰ παραμένει πάντα ἡ οὐσία τοῦ κόσμου, τῆς φύσης (Ἄσμα ἡρωικό ΙΔ 3, 5, 6), καὶ τοῦ ἀνθρώπου πού θ' ἀστραφτογεννιέται ἀδιάκοπα (Ἄσμα ἡρωικό Ζ' 25).

Μὲ τὴν συνείδηση καθαρὴ, ἔπλο ἀνίκητο, ὁ ἀγωνιστὴς «Θὰ ριχτεῖ τοῦ μαύρου τοῦ θανάτου» (Ἄσμα ἡρωικό Θ' 16—24), καὶ τὴν ἀθωότητα πού θὰ χτυπήσει συντελεστικά τὸν κόσμο τὸν παροντικὸ «μὲ τὸ δρμὺ τοῦ μαύρου τοῦ θανάτου» (Μονόγραμμα Ι 5, 6, 7).

Ἀνυποχώρητοι, κατὰ πρόσωπο τῶν τώρα φαρισαίων θὰ πετάξομε τὰ ἀργύρια (Ἄξιον Ἑστὶ Θ 18—19) καὶ θ' ἀποθεωθοῦμε μὲ τὴν πράξη αὐτή. Γιὰ τὸ αὔριο ζοῦμε, σ' αὐτὸ τὸ αὔριο πού θ' ἀνατελεῖ τὸ Πάσχα τοῦ Θεοῦ» (Ἄσμα ἡρωικό, ΙΒ 21—22, ΙΔ 24—25).

Κι' ἐκεῖνοι πού πέρασαν στὸν μεταφυσικὸ χῶρο, οἱ νερκοί -, ζωντανὸι ἐποπτεύουν τὸν κόσμο καὶ τὸν χρόνο, καὶ ἡ θέλησή τους πάνω στὰ σκοτάδια αἰωρούμενη Δίκη (Ἄξιον Ἑστὶ Θ 26—34). Ἡ μνήμη τους ἀνοιξιὰτικὴ αὔρα μελλοντικὴ (Ἄξιον Ἑστὶ Δοξαστικὸ 91—92), κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑπέρβαση τοῦ χρόνου καὶ τοῦ θανάτου, τὸ «μέλλον ἀχνίζει ἐμφυχα δῶρα» (Προσανατολισμοὶ - Συναυλία Γυακίνθων XV 5) καὶ ἡ αἰωνιότητα μᾶς ἀγγίζει (Προσανατολισμοὶ Διόνυσος γ' 4).

Καταξίωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ποιητῆ ἰδιαίτερα, πού πάντα ἐνάντιος στάθηκε στοὺς «νέους Ἀλεξανδρεῖς» (Ἄξιον Ἑστὶ Ι', 1,28) καὶ στοὺς «ἀποφασισμένους μελανοχίτωνες» (Ἄξιον Ἑστὶ Α' 6,7). Μόνος μὲς' στὴν ἀρετὴ του μεταστοιχειώνει τὴν ἠθελγημένη μοναξιά (ὅποιος παλεύει νὰ πετύχει τὴν τελείωση, αἴρεται ἀπὸ τὸν κόσμο, ἀλλὰ καὶ χάνεται γιὰ τὸν κόσμο, ἀπομονώνεται, λέει ὁ KARL JASPERS) σὲ δικαίωση τῆς ζωῆς καὶ τῆς πίστεως του.

«Τὰ λευκὰ τῆς μοναξιάς μου, μόρια, πάνω ἀπ' τὴ σκοριὰ
τοῦ χαλασμένου κόσμου στροβιλίζοντας, θὰ πᾶν νὰ
δικαιώσουν τὴ μικρὴ μου σύνεση»

(Ἐξὴ καὶ μιὰ τήφεις γιὰ τὸν Οὐρανό, Ὁ ἄλλος Νῶε σ. 9, 10, 11)

Δικαιωμένος πιὰ ὁ ποιητὴς βλέπει πίσω ἀπ' τὴς γιὰ τοὺς πολλοὺς ὀριακὲς καταστάσεις τὰ πάντα νὰ ἀνατρέπονται καὶ τὴς ἐν-νόμω ἀνομιές νὰ ἐλέγχονται σὰν τέτοιες στὴν «καταιγίδα πού θὰ γεννήσει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου» (Ἄξιον Ἑστὶ, Προφητικὸ σ. 3). Ὁ λόγος προφητικὸς συνταράζει τὴς θάσεις τοῦ κόσμου, καὶ ὀρίζει τὰ σύνορα ἀνάμεσα στὸ Νῦν καὶ τὸ Αἰέν, στὴν ἀλήθεια καὶ τὸ ψέμα, στὴν πρόσκαιρη ὑπέρβαση καὶ τὴν διαχρονικὴ διαδικασίᾳ ἀποκατάστασης:

Νῦν ἡ ζωϊκὴ δύναμη αἰὲν ἡ συνείδηση
 Νῦν τὸ περίβλημα τῆς γῆς καὶ ἡ ἐξουσία
 Αἰὲν ἡ θρώση τῆς ψυχῆς καὶ πεμπτουσία, καὶ τῆς Δίκης ὁ Μέγας ὀφθαλμὸς
 ("Ἄξιον Ἔστί Δέξαστικό 284—9)

«Ταραχὴ θὰ πέσει στὸν Ἄδη καὶ τὸ σανίδωμα θὰ ὑποχωρήσει ἀπὸ τὴν πίεση
 τῆ μεγάλης τοῦ Ἥλιου»

("Ἄξιον Ἔστί Προφητικό 2, 8)

«Τῶν ἀρχαίων κυβερνητῶν τὰ ἔργα πληρώνοντας ἡ κτίσις θὰ φρίξει»
 (Προφητικό 4, 5, 6, 7, 55, 57)

«Οἱ στρατοδικεὲς κεριὰ στὴν Ἀνάσταση
 οἱ χωροφύλακοι - αἷμα θυσίας» (49—52)

Τὰ ἔθνη τῆς ἀδικίας — τῆς ἀπάνθρωπης δυνάμεις «Στὸ ξυνόχορτο καὶ τὴ σφή-
 κα». Τὰ πελέκια φοβερὰ σκίζουσι προτομὲς αὐτοκρατόρων καὶ στρατηγῶν. Οἱ ἔμπο-
 ροὶ τῆς ἀδικίας θὰ εἰσπράξουν τοὺς μισθοὺς τῶν δικῶν τους πρωμάτων. Θὰ συντα-
 ραχτεῖ τὸ σύμπαν ἀπ' τὴν καταιγίδα θέληση αἵτησι τοῦ ἀνθρώπου γιὰ Δικαιοσύνη
 ποὺ γίνεταί ἐγγχρονη παρουσία. (Προφητικό 38—39).

«Καὶ θὰ λάβουσι τὰ ὄνειρα ἐκδίκηση, καὶ θὰ σπεύρουσι γενεὲς στοὺς
 αἰῶνες τῶν αἰῶνων»

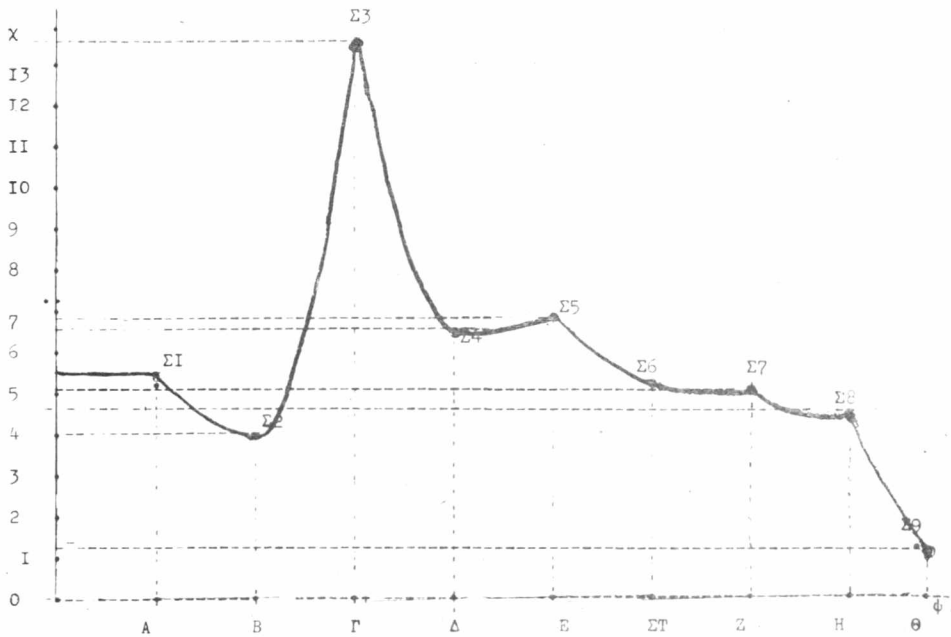
(Προφητικό 71, 72, Καὶ ὀλόκληρο τὸ Ἀνάγνωσμα)

Τὰ στατιστικὰ δεδομένα τῆς δεύτερης ὀμάδας εἶναι τὰ παρακάτω:

Ἔργο	Σύνολο στίχων	Στίχοι ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἀποκατάσταση	Σχετικὴ συχνότητα RF
A	1437	29	2
B	416	5	1,2
Γ	342	17	4,8
Δ	1787	68	3,8
E	102	1	0,9
ΣΤ	220	1	0,45
Z	177	3	1,6
H	812	30	3,69
Θ	249	1	0,4

Καὶ συνολικά:

Ἔργο	Ἀπόλυτη συχνότητα F	Σχετικὴ συχνότητα RF
A	18	5,5
B	4	4
Γ	17	13,5
Δ	38	6,4
E	5	6,7
ΣΤ	3	5
Z	3	5
H	7	4,8
Θ	3	1,2

Γραφική παράσταση σχετικής συχνότητας

Και ο Μέσος Όρος των συχνοτήτων - Μέσος όρος εμφάνισης της ιδέας της αποκατάστασης, στο έργο του Έλύτη

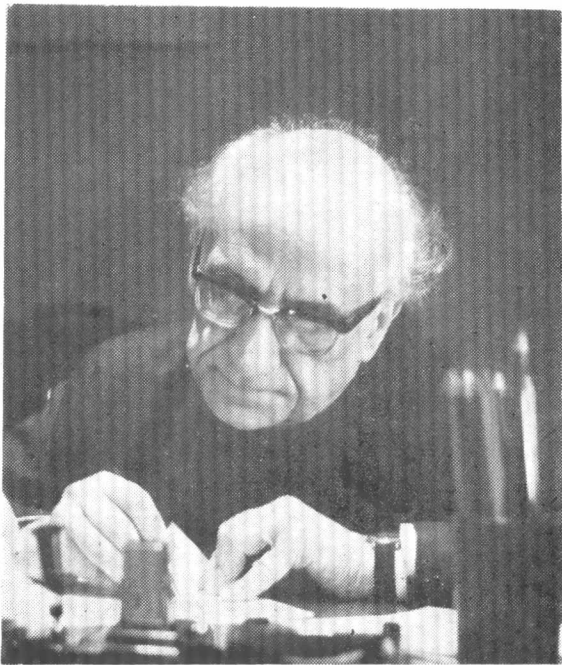
$$M = \frac{\sum X}{N} = \frac{5,5 + 4 + 13,5 + 6,4 + 6,7 + 5 + 5 + 4,8 + 1,2}{9} = \frac{52,1}{9} = 5,81 \approx 5,9$$

Μ' αυτό το μετρικό δεδομένο δείχνεται με συγκεκριμένα πιά (και κατά συνέπεια αναμφισβήτητα στοιχεία) ή θέση της ιδέας της αποκατάστασης στο έργο του Έλύτη: Άξονας βασικός και συντελεστικός παράγοντας που ανεβάζει το έργο πάνω απ' τις «νύν» συμβατικότητες και το καταξιώνει στο χρόνο.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΕΙΣ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ

Η «Ήπειρωτική Έστία», σημειώνει τον θάνατο του Σωκράτη Καραντινού, που έπληξε την θεατρική και γενικότερα την πνευματική μας ζωή, ως ένα συνταραχτικό γεγονός του 1979. Γιατί, ο αναντικατάστατος αυτός άνθρωπος της Σκηνής, που σημάδεψε, όσο κανείς άλλος την νεώτερη πορεία του Έλληνικού Θεάτρου, υπήρξε μιὰ μεγάλη φυσιογνωμία, που δημιούργησε ένα άσυνήθιστο μέγεθος πνευματικής ακτινοβολίας κι' έδωσε την ζωή του με πολυσήμαντες όριοθετήσεις στα τελευταία πενήντα χρόνια. Γι' αυτό, άλλωστε, δικαιώθηκε και αγαπήθηκε, όχι μονάχα απ' την θεατρική οικογένεια, αλλά από το σύνολο του καλλιτεχνικού και του πνευματικού μας κόσμου. Καί σχεδόν χωρίς αντίρρηση, αναγνωρίστηκε και καταξιώθηκε ή μεγάλη προσφορά του. Ίδιαίτερα, μάλιστα, ο Σωκράτης Καραντινός, που αγωνίστηκε με πάθος για την ελληνική έπαρχία και πού, ακόμα, όργάνωσε την αλυσμόνητη εκείνη σταυροφορία, για την θεατρική ζωή στον εύχμηρό της χώρο, με την «Αττική Σκηνή», με τις διαλέξεις και με την συνεργασία του,

στις πνευματικές έστιές των πόλεων για την αξιοποίηση των έγγενών μας δυνάμεων, θεωρήθηκε ως ένα κεφάλαιο δικό της. Η αξία του εξακολουθεί πάντα να είναι ή καταβολή μιὰς πολυσήμαντης αφετηρίας για την δημιουργία των πυρήνων και για την κινητοποίηση των δυνάμεων της έπαρχίας, σε πανελλήνια κλίμακα, που βοήθησε στην αποκέντρωση και την έξοδο της κρατικής σκηνής έξω απ' τα τείχη της πρωτεύουσας.

Η «Ήπειρωτική Έστία», που συνέδεσε μαζί του την δική της προσπάθεια για τις διεκδικήσεις της έπαρχίας και πού συμπαραστάθηκε με θέρμη στην κατάκτηση των μεγάλων στόχων του για να κρατηθεί, στην εποχή τούτη των άμφιβόλων πειραματισμών, ή θεατρική παιδεία ως πρωταρχική αξία πνευματικής και καλλιτεχνικής άνυψωσης, γνωρίζει το κενό που άφησε ο Σωκράτης Καραντινός. Και θα φροντίσει, πολύ σύντομα, να αξιολογήσει την προσφορά του και να δώσει, στο μέτρο του δυνατού, μιάν άπόπειρα σκιαγράφησης της προσωπικότητάς του. Πέρυσι, περίπου τέτοιον καιρό, με την εύκαιρία της ζωγραφικής έκθεσης του Σωκράτη Καραντινού στο «Τρίτο Μάτι», που διοργανώθηκε με εύρυτατη συμμετοχή κορυφαίων λογοτεχνών, καλλιτεχνών, ήθοποιών και θεωρητικών του

θεάτρου, πρόλαβε να δώσει, απ' τις σελίδες της το «Μικρό Ἀφιέρωμα στὸν Σωκράτη Καραντινό». Καί, στίς ἀρχές τοῦ καλοκαιριοῦ, μὲ συντριβή, τὸν ἀποχαϊρέτησε, μαζί μὲ τὸσους ἄλλους ἐκπροσώπους τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς τῆς πατρίδας μας καὶ τῆς Κύπρου, στὴν ἀποχώρησή του ἀπ' τὴν ζωή.

Στὴν ἐπίσημανση τούτη, ποὺ δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μονάχα μιὰ ἐλάχιστη ἀναφορὰ στὸν ἄνθρωπο καὶ στὴν ἀξία τῆς προσφοράς του, θεωροῦμε χρέος μας νὰ σημειώσουμε πῶς, ἐκτὸς ἀπ' τὴν μεταθανάτια τιμὴ ποὺ τοῦ ἀναγνωρίστηκε ἀπ' τὴν πολιτεία, τὸ ὄνομα τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ, ποὺ εἶναι ταυτισμένο μὲ ὀλόκληρη τὴν νεώτερη πορεία τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου, θὰ πρέπει νὰ μείνει, ὡς παιδεία, τόσο στὴν Ἀθήνα, ὅσο καὶ στὴν Θεσσαλονίκη, τὴν Κύπρο καὶ τὴν ἐπαρχία καὶ νὰ συνδεθεῖ μὲ τὶς ἐκδηλώσεις καὶ τὴν θεατρικὴ κίνηση τῆς χώρας μας. Ἀκόμα θὰ εἶχαμε νὰ προτείνουμε νὰ ἀπονεμηθεῖ, ἐπίσης μεταθανάτια, τὸ χρυσὸ μετάλλιο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ νὰ γίνει, μὲ τὴν πρόνοια τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων του, ἓνα μορφωτικὸ ἴδρυμα ποὺ νὰ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΝΟΜΠΕΛ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ 1979

Ἡ βράβευση, μὲ τὸ Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας γιὰ τὸ 1979, τοῦ ποιητῆ Ὀδυσσεά Ἐλύτη, μαζί μὲ τὴν ὕψιστη πνευματικὴ διάκριση, ἀποτελεῖ γιὰ τὴν χώρα μας καὶ μιὰ πολυσήμαντη κατάκτηση στὸν παγκόσμιον πνευματικὸ χώρο. Ἀκόμα, εἶναι μιὰ τιμὴ, ποὺ δίνεται γιὰ δευτέρη φορὰ, μέσα σὲ διάστημα μόλις δέκα ἕξ χρόνων, πράγμα ποὺ διευρύνει, σὲ οἰκουμενικὲς διαστάσεις, τὴν παρουσία τῶν νεοελληνικῶν Γραμμάτων καὶ τονίζει, ἐντονώτερα, τὴν ἀνεπανάληπτη ἀποταμίευση τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας, ποὺ θεμελίωσε, μέσ' ἀπὸ τὴν γλώσσα μας, ὀλόκληρο τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμὸ. Καί, στὴν ποίηση τοῦ Ὀδυσσεά Ἐλύτη, ὑπάρχει, πρὸ παντός, ἡ μέθη, ὁ ἱλιγγος καὶ ἡ μουσικὴ ἔκσταση ἀπ' τὸ φῶς, τὴν θάλασσα, τὶς μνήμες τοῦ Βυζαντίου καὶ τὸ ἐνανθρωπισμένο τοπίο τῆς Ἑλλάδας, ποὺ ἔγιναν φάσμα νεφέλης καὶ ἁερινῆς συμφωνίας μὲ τὴν μουσικὴ τοῦ Μίχη Θεοδωράκη. Οἱ ἄνθρωποι σήμερα (καὶ ἰδιαίτερα οἱ νέοι) περιμένουν ἀπ' τὴν ποίηση ἓνα μήνυμα σὰ ματωμένα φτερά τῆς περιστερᾶς πάνω ἀπὸ τὶς καμένες σκηνογραφίες. Χαιρετίζουμε λοιπὸν αὐτὴν τὴν δικαιοσύνη σέψη σὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ὅπως, ἄλλωστε, δῆλωσε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἐλύτης. Καί, φυσικά, συμμετέχουμε στὸν πανελλήνιον πανηγυρισμὸ.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

(Κριτικά σχόλια τοῦ Ἴταλικοῦ περιοδικοῦ τύπου
γιὰ τοὺς ποιητὲς Φ. Δέληφ καὶ Δημ. Κόκκινου)

Σὲ προηγούμενο σημείωμά μας παρουσιάσαμε τὸ πλούσιο καὶ πολύπλευρο μεταφραστικὸ ἔργο τοῦ C. Sangiglio, πολῦτιμου φίλου τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, ἀναφέροντας συνοπτικά τὸ πλῆθος τῶν συνεργασιῶν του στὸν Ἴταλικὸ περιοδικὸ τύπο καὶ τοὺς τίτλους τῶν βιβλίων του.

Καὶ τὸ νέο μας σημείωμα ἀφιερώνεται πάλι στὴν Ἑλληνικὴ ποίηση, ὅπως σχολιάζεται ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ τύπου τῆς γειτονικῆς μας χώρας, ὅπου κρίνονται οἱ τελευταῖες ποιητικὲς συλλογὲς ποὺ μεταφράστηκαν σὰ Ἴταλικά τῶν δικῶν μας ποιητῶν Φοίβου Δέληφ καὶ Δημ. Κόκκινου, τοῦ πρώτου ἢ συλλογῆ «Ἀντηρωϊκὸς Κόσμος» καὶ τοῦ δευτέρου «Ἡ Γῆ καὶ τὸ Νερό».

Ὁ Φοῖβος Δέλφης, ὁ ἐκλεκτός Ἕλληνας ποιητής καὶ τακτικός συνεργάτης τῆς «Ἠπ. Ἐστίας», εἶναι πολὺ γνωστός στὴν Ἰταλία. Τὰ περισσότερα ἔργα του ἔχουν μεταφρασθεῖ καὶ ὁ ἴδιος συνεργάζεται μὲ Ἰταλικά περιοδικά, καθὼς κατέχει ἄριστα τὴν ξένη γλῶσσα. Μάλιστα ὁ νεοελληνιστὴς καὶ γνωστός ἱστορικός τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας Mario Vitti σημειώνει τὴν ποιότητα τοῦ ἔργου του.

Στὴ μηνιαία Ἰταλικὴ Ἐπιθεώρηση τῆς Ρώμης «L' Informatario Librario» (Σεπτεμβρίου - Ὀκτωβρίου) οἱ κριτικοὶ τῆς λογοτεχνίας καὶ καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης G. Manacorda καὶ A. Frattini ἀφιερώνουν ἐγκωμαστικά σχόλια στὴν ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Φοίβου Δέλφη «Ἀντιρωϊκὸς Κόσμος», ποὺ γράφτηκε μάλιστα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ κατευθεῖαν στὰ Ἰταλικά.

Ὁ A. Frattini κάνει λόγο γιὰ τὸ ἰδιώτερο ἐνδιαφέρον ποὺ ἔχει προκαλέσει ἡ ποίηση τοῦ Δέλφη στὴ Σικελία, ὅπου μάλιστα μὲ πρωτοβουλία μερικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων τιμήθηκε ὁ ποιητὴς τὸ 1978, γιὰτὶ κατὰ βάθος ὑπάρχει καὶ συνεχίζεται μιὰ κοινότητα συνειδησιακὴ καὶ ψυχροσύνθεσης ποὺ δίνει τὶς χῶρες καὶ τοὺς λαοὺς τῆς Μεσογείου, ἰδιαίτερα τοῦ Νότου.

Βρίσκει ὁ κ. Frattini στὸν «Ἀντιρωϊκὸ Κόσμο» μιὰ δύναμη τῆς ἔμπνευσης, πλούσια αἰσθήματα, ἐκφραστικὴ χάρις καὶ ἰδεολογικὴ ἀνάταση ἢ ὅποια χωρὶς νὰ μπλέκεται μέσα σὲ ἰδεολογικὲς περιπλανήσεις, ὑπηρετεῖ τὴν Ἐλευθερία καὶ τὴν Ἀλήθεια.

Καὶ ὁ Manacorda μὲ τὶς ἴδιες ἐνθουσιαστικὲς κρίσεις ὑποδέχεται τὸν «Ἀντιρωϊκὸ Κόσμο», στὸν ὁποῖο βρίσκει ξεχωριστὰ μιὰ ψυχικὴ γενναιοδωρία. Καὶ αὐτὸν τὸν ψυχικὸ πλοῦτο τὸν θεωρεῖ τὸ πῶ ὠραῖο ὄρατό καὶ γνήσιο στοιχεῖο ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ποίησή του. Καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ ποιητοῦ, ποὺ μπόρεσε μιὰ τέτοια ἔμπνευση, ἀπὸ φυσικοῦ τῆς δύσκολη καὶ ἀπιθιάσεντη μέσα σὲ σύντημες μικρὲς ποιητικὲς συνθέσεις νὰ τὴν διαμάσει ἴκανοποιητικά. Τίποτε τὸ ρητορικό, τὸ περιττό, τὸ ἐπουσιῶδες. Φυσικά ἡ ἐκφραστικὴ αὐτὴ λιτότητα ποὺ ἀποβλέπει μόνο στὸ καιρὸ καὶ οὐσιαστικό, ὅταν πρόκειται μάλιστα γιὰ ποίηση, διωτρεχεῖ τὸν κίνδυνο νὰ γίνει ἀποκορυπτογραφικὴ καὶ τότε θὰ κατάρρευε στὶς σημειώσεις (φάρμακο ἄντρο καὶ εὐτυχῶς σπάνιο). Ὁ κ. Δέλφης ὅμως ἀρνῆθηκε νὰ χρησιμοποιήσει τὶς κάθε εἴδους ψυχρὲς ἐκφραστικὲς ἀλχημείες καὶ ὅλο αὐτὸ τὸ διανοητικὸ ὄργιο ποὺ ἔχει τόσο πολὺ διαφθεῖρει τὴν ποίηση καὶ τὴν Ἰταλική. Καὶ ἔτσι, ὁ Ἕλληνας αὐτὸς ποιητὴς, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ σχολῆς καὶ ρεύματα μὲ αὐτὴ τὴν ποίηση τῆς ἐκφραστικῆς λιτότητας εἶναι ἄξιος μελέτης καὶ προσοχῆς. Καὶ μπορούμε ἀκόμα νὰ εἰποῦμε, ὅτι αὐτὴ ἡ ἀντίδραση πρὸς τὸ γλωσσικὸ ὄργιο εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο καὶ ἀντίδραση πρὸς κάθε μορφῆς βία πρὸς τὸν ἄνθρωπο, καθὼς ὑπερασπίζεται μὲ τὴν ἀπρογραμμάτιστη καὶ ἐλεύθερη ποιητικὴ ἔμπνευση τὴν ἴδια τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, τὸν ἰδιώτερο χῶρο, ὅπου ἀναπτύσσεται ἡ κατανόηση γιὰ τὴν Ἑλπίδα.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὰ ἐκφραστικά τῆς ποίησης τοῦ «Ἀντιρωϊκοῦ Κόσμου» στὸ ἰδεολογικὸ περιεχόμενο καὶ οἱ δύο κριτικοὶ συμφωνοῦν.

Ὁ Φ.Δ. ἀνατρέπει θαρραλέα τὸν παλιὸ κώδικα μὲ τὶς ἔνδοξες μυθολογικὲς σκιές. Δὲν πάει μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀτρεϊδῶν ἀλλὰ ἀκολουθεῖ τὸν Προμηθεά ποὺ τολμάει νὰ ἀντισταθεῖ σὲ κάθε βία καὶ καταπίεση, ἐνάντια στοὺς ἄδικους θεοὺς καὶ σὲ κάθε ἄνθρωπο στὸν ὁποῖο ἐμφανίζεται ὁ σπόρος τῆς ἀδικίας καὶ καταπίεσης.

Ὁ Δέλφης δὲ διστάζει νὰ ἀπορρίψει ἕναν ἠρωϊσμό ποὺ ἔχει προκαλέσει «μιὰ αἱματηρὴ ἱστορία» καὶ ποὺ μόνο «ἕνας κόσμος ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν τρέλλα» μπορεῖ νὰ συνεχίσει νὰ τὸν θαυμάζει. Σ' αὐτὴ τὴν ἀναγεννημένη μυθολογία, ὁ Προμηθεάς γίνεται τὸ σύμβολο μιᾶς καινούργιας στάσης ἀντιμετώπισης τῆς ζωῆς καὶ ὁ Ἀγαμέμνωνας μὲ τὸ φοβερὸ προσωπεῖο στὴν ὄψη εἶναι ὁ πρωταγωνιστὴς τῆς αἱματηρῆς ἀνθρώπινης περιπέτειας, τὴν ὁποία δὲν δέχεται ὁ ποιητὴς.

Βέβαια σὲ θέση πολιτικὴ, τὸ περιεχόμενο αὐτὸ παρατηροῦν ὁ G. Manacorda εἶναι ἄξιο

προσοχής, αλλά εκείνο που μετράει εδώ και πρέπει να υπογραμμίσουμε είναι η θωμαστή ποιητική επένδυση που μπόρεσε να δώσει ο ποιητής και να μας δώσει έτσι ένα διπλό πετυχημένο αποτέλεσμα ιδεολογικό και καλλιτεχνικό.

Τελειώνοντας την κάπως διεξοδική παρουσίαση των κριτικών σκέψεων των δύο Ιταλών καθηγητών, θα ήθελα ακόμα να αναφέρω, ότι και άλλοι Ιταλοί σχολιαστές έγραψαν για την ποίηση του κ. Δέλη. Όπως ο G. Squarotti διακεκομμένος κριτικός της λογοτεχνίας και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Τορίνο, ο G. Bonaviri στη «Gazzetta del Popolo» και ο L. Zinno στην επιθεώρηση του Παλέριου «Sintesi».

Με τον ίδιο έγκληματικό τόνο συνεχίζει η Ιταλική κριτική να γράφει για την ποίηση του κ. Δημ. Κόζζινου, ιδιαίτερα για τη συλλογή του «Ή Γη και το Νερό» που μετέφρασε στα Ιταλικά ο Felice Mastroianni. Ο μεταφραστής, όπως γράφουν και σε προηγούμενο σημειώμά μας, είναι ξεάφοτος νεοελληνιστής και έχει γράψει κατευθείαν στα ελληνικά δύο δικές του ποιητικές συλλογές.

Ο G. Cassinelli, ποιητής ο ίδιος και κριτικός γράφει στην Επιθεώρηση «Liguria» μεταξύ άλλων:

Στην ποίηση του Δ. Κόζζινου μπορούμε να χωρίσουμε σ' όλη τη διάρκεια την ψυχή του ποιητή, όπως εκδηλώνεται εμπρός στο δίλημμα μεταξύ του ύπαρξιακού προβληματισμού και της πατρογονικής ιστορίας και στην αναζήτηση από τη μία μεριά της ειρηνικής αλήθειας απόλυτα προσωπικής και από την άλλη της κοινωνικής.

Το κυρίαρχο στοιχείο που βλέπει ο κριτικός σ' αυτή τη λοκική και έλεγειακή ποίηση είναι η νοσταλγία για το ιδανικό της χαμένης πατρίδας και για τις εδτελεισμένες συνθήκες της ανθρώπινης ζωής σήμερα και χωρίς να καταφεύγει ο ποιητής σε μιιά εύκολη αυτοεγκατάλειψη, οδηγείται σε μιιά θρησκευτική ένατένιση, σε στίχους έκφραστικής λαμπρότητας.

Και ο Cassinelli τελειώνει τον κριτικό του σχολιασμό με λίγους στίχους από τη συλλογή από το «σιζυγικό άσμα» που τους θεωρεί όπως και ο Mastroianni από τους ωραιότερους της συλλογής:

«Νύφη και Ρεβέκκα και μοναχή παρθένα
έστεμμένη κωματόεσσα θάλασσα,
γυναίκα σύντροφε,
την ώρα που χαμήλωναν τα περιστερία
και ώριμαζαν οι όπωρες στον ήλιο,
έφωρες τη γόνιμη νύχτα της ερήμου
στην άχλη της προίας
χύνοντας το μάνα και την υπόσχεση
στο φτωχό καλύβι των άγγέλων με τα ζώια».

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΟ Δ' ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

Τόν περασμένον 'Οκτώβριο, έγινε στα Γιάννινα τὸ Δ' Συμπόσιο Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου (Ἡπειρος - Μακεδονία - Θράκη), ποῦ ὀργανώθηκε ἀπ' τὸ "Ἰδρυμα Μελετῶν Ἰονίου καὶ Ἀδριατικοῦ Χώρου καὶ ἀπ' τὸ "Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Στὸ Συμπόσιο αὐτό, ποῦ πραγματοποιήθηκε, ἀπὸ τὶς 10 ὠς τὶς 12, στὴν Αἴθουσα

τῆς Ἑταιρείας Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν, ἔλαβαν μέρος, ὡς συνέδροι μὲ εἰδικές ἀνακοινώσεις, 29 ὀμιλητὲς κι' ἔγιναν εὐρύτερες συζητήσεις, πάνω σὲ θέματα λαογραφίας, ποὺ κάλυψαν ἓνα εὐρύτερο φάσμα ἔρευνας, μελέτης καὶ ἐπιστημονικῆς θεώρησης. Ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία» δὲν κλήθηκε νὰ πάρει μέρος σ' αὐτό. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, θὰ προσπαθῆσομε, μὲ εἰδικὸ συνεργάτη μας, νὰ δώσουμε, σ' ἓνα ἀπ' τὰ προσεχῆ τεύχη τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας», μιὰ κριτικὴ ἀξιολόγηση τῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν ἀνακοινώσεων, ποὺ ἔγιναν στὸ ἐν λόγω Συμπόσιο.

ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

Μιὰ ἀξιεπαινη πράξη, ποὺ τιμᾷ τὴν πολιτιστικὴν κίνηση τῶν ἀποδήμων Ἑπειρωτῶν, καθὼς καὶ τὴν γενέτειρα τοῦ ἀλησμόνητου Γιώργου Κοτζιούλα, εἶναι ἡ προτομὴ τοῦ ποιητῆ (ἔργο τοῦ Θ. Παπαγιάννη) ποὺ ἔστησε, κάνοντας συγχρόνως καὶ φιλολογικὸ μνημόσυνο, στὴν Πλατανοῦσα τοῦ νομοῦ Ἄρτης, (χωριὸ τοῦ Γ. Κοτζιούλα), ἡ Ἀδελφότητα Πλατουνήσης «Ἁγία Παρασκευή». Εἶταν ἓνα χρέος, ποὺ εἶναι ὀπωσδήποτε καὶ ὀφειλὴ γιὰ τὴν Ἄρτα καὶ τὰ Ἑπειρωτικὰ Γράμματα, νὰ τιμηθεῖ ὁ πιζοραμῆος καὶ τραφερὸς ποιητὴς μὲ τὴν τραυματισμένη εὐαισθησία. Ἀκόμα, γιατί, ὁ Γιώργος Κοτζιούλας, ἔδωσε τὸ ὄνομά του τόσο μὲ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν κατακτητῶν στὴν ἐποποιία τῆς Ἀντίστασης κατοχῆς. Γι' αὐτό, τώρα ποὺ ἔχει «κατακάσει ὁ κουρνιαχτὸς» καὶ οἱ ὀρίζοντες φαίνονται καλύτερα, οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ποὺ δὲν ἔμειναν στὸν γυάλινο πύργο τους τότε ποὺ τὸ ἔθνος μας ξαναζωντάνεψε τὸ Ἐικοσιένα, εἶναι καιρὸς νὰ τιμηθοῦν καὶ νὰ γίνωνιν παιδεία γιὰ τοὺς νεότερους.

Ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία» ποὺ πρὶν ἀπὸ εἰκοσιεξὶ χρόνια, δημοσιεύοντας ἐκεῖνα τὰ ἀνεπανάληπτα πεζογραφήματα: «Ἀπὸ μικρὸς στὰ γράμματα» τοῦ Γ. Κοτζιούλα, καθὼς καὶ ἄλλες συνεργασίες του, ἀποθησαύρισεν ἓνα μέρος (ἀπ' τὰ καλύτερα) τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τοῦ ποιητῆ καί, δυὸ χρόνια ἀργότερα, ἀξιολογώντας τὸν ἄνθρωπο, τὴν μοίρα καὶ τὸ ἔργο του, ἐπισημαίνει τὴν ἀξία αὐτῆς τῆς ὀφειλῆς ἀπέναντι στὸν Ἑπειρωτὴ ποιητῆ.

ΤΑ "ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΠΕΡΙΘΩΡΙΑ"

Μιὰ ομάδα (κυρίως νέων) πνευματικῶν ἀνθρώπων, ἐδῶ καὶ δυὸ χρόνια, ἐδημιούργησε μὲν ἀκόμα πνευματικὴ ἔπαλξη στὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐκπομπὴ «Λογοτεχνικὰ Περιθώρια» στὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ Μεσολογγίου, ποὺ ἐπιμελεῖται, μὲ συνείδηση εὐθύνης καὶ πολλὴν εὐαισθησία, ὁ Θωμᾶς Μ. Πολίτης. Στὴν ἐκπομπὴ αὐτῇ, ποὺ συνδέθηκε τόσο μὲ τὶς πνευματικὲς ἐστίες, ὅσο καὶ μὲ τοὺς λογοτέχνες τῆς ἐπαρχίας, ἀξιολογεῖται, προβάλλεται καὶ παρακολουθεῖται γενικώτερα ἢ πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ μας ζωὴ, πάντα σ' ἓνα εὐρύτερο πλαίσιο πανελληνίας κλίμακας, πράγμα ποὺ δίνει τὴν δυνατότητα ἐπαφῆς καὶ γνωριμίας σ' ἓναν πλατύτερο κύκλο ἀκροατῶν. Καί, ἂν σκεφθεῖ κανεὶς πῶς αὐτὴ ἡ ἀξιεπαινη προσπάθεια (σχεδὸν μοναδικὴ στὸν χῶρο τῆς ἐπαρχίας) ἔχει ἀνοίξει ἓναν ἀκόμα ὀρίζοντα γιὰ τὴν ἀνύψωση τῆς στάθμης τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης, μπορεῖ νὰ ἐκτιμῆσει τὴν ἀξία τῆς προσφοράς τῆς ἐκπομπῆς «Λογοτεχνικὰ Περιθώρια». Γιατί, στὴν ἐποχὴ τούτῃ μὲ τὰ κενὰ εἴδωλα καὶ τὸν ἀντικατοπτρισμὸ τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, ὅπου καραδοκεῖ ὁ κίνδυνος τῆς ἀγελασίας παρόρμησης, ἢ σύνδεσης τῆς καθημερινότητάς μὲ τὶς πνευματικὲς καὶ πολιτιστικὲς ἐκφάνσεις ἀποτελεῖ ὄντως μιὰ ἐθνικὴν ὑπηρεσίαν. Ἰδιαίτερα, μάλιστα, στὴν περίοδο τῆς μάχης γιὰ τὴν δια-

φύλαξη τής εθνικής μας φυσιογνωμίας και για τήν αξιολόγηση τών ανθρώπινων αξιών, είναι πράγματι πολυσήμαντη. Τό Ύπουργείο Πολιτισμού, πιστεύουμε, νά έχει έπισημάνει αὐτήν τήν έκπομπή και θά πρέπει νά τήν βοηθήσει.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ

Στίς 9.11.79, ἔγινε στήν Ἀθήνα, στίς αἴθουσες τής «Μεγάλης Βρετανίας», ἡ πανηγυρική ἐκδήλωση γιά τόν ἑορτασμό τών 40 χρόνων τής Ἐνώσεως Ἰδιοκτητῶν Περιοδικῶν Τύπου. Τό γεγονός αὐτό, πού εἶναι ἀπ' τά πιό σημαντικά στά δημοσιογραφικά καί πνευματικά χρονικά, πρόσφερε ἀκόμα μιὰ πανελλήνια προβολή τής ἐλληνικῆς ἐπαρχίας καί εἰδικότερα τών Ἰωαννίνων καί τής Ἡλείου. Γιατί, ἀπ' τοὺς τέσσερες, πού τιμήθηκαν μεταξὺ ὄλων τῶν μελῶν τής ἐν λόγῳ Ἐνώσεως τοῦ Περιοδικῶν Τύπου, εἶναι ὁ Δ)ντῆς τής «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας» κ. Δημοσθ. Κόκκινος (μάλιστα ὁ πρῶτος στήν σειρά ἀνομοῆς τής Τιμητικῆς Περγαμηνῆς).

Ἡ γιορτῆ αὐτή, πού συγκέντρωσε, ἐκτὸς ἀπὸ δώδεκα ὑπουργούς, ὑφυπουργούς, τὸν Πρόεδρο τής Βουλῆς καί τοὺς περισσότερους ἀρχηγούς τῶν πολιτικῶν κομμάτων, τιμήθηκε μὲ τήν παρουσία δύο τέως πρωθυπουργῶν (τῶν κ.κ. Γ. Νόβα καί Π. Κανελλοπούλου), πολλῶν ἀκαδημαϊκῶν, κορυφαίων ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων, τής Τέχνης καί τής δημοσιογραφίας καί μεταδόθηκε καί ἀπὸ τά δύο κανάλια τής Τηλεόρασης. Γιά τήν ἀξία τοῦ Περιοδικῶν Τύπου καί τήν προσφορά του στήν δημιουργία τής συνείδησης τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, μίλησαν ὁ Πρόεδρος τής Βουλῆς κ. Παπασπύρου καί, πὸ ἐκτεταμένα ὁ Γενικός Γραμματεὺς τής Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ι. Θεοδορακόπουλος. Ἐπίσης, μίλησε ὁ Γενικός Δ)ντῆς τής Διεθνoῦς Ὁμοσπονδίας Περιοδικῶν Τύπου Ἄγγλους κ. Γουόριμπν, ὁ Πρόεδρος τής Ἐνώσεως Περιοδικῶν Τύπου κ. Κ. Πετρόπουλος, ἐνῶ ὁ γνωστὸς λογοτέχνης κ. Δημ. Σιατόπουλος, ὡς εισηγητῆς τής Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς μὲ Ἡρόεδρο τὸν Ἀκαδημαϊκὸ κ. Γρ. Κασμάτη, ἕστερ' ἀπὸ μιὰ εὐρύτερη ἀξιολογικὴ θεώρηση, ἀνακοίνωσε τὰ ἀποτελέσματα τοῦ μεγάλου διαγωνισμοῦ πού προκηρύχθηκε ἀπ' τὴν Ε.Ι.Π.Τ. μεταξύ τῶν σπουδαστῶν τής χώρας μας, μὲ θέμα: «ΕΛΛΑΣ -- Ε.Ο.Κ.» καί πού συγκέντρωσε 2.500 συμμετοχές.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Βιντσέντσο Ρόσσι: «ΤΑ ΒΟΥ-
ΝΑ ΑΦΟΥΓΚΡΑΖΟΝΤΑΙ» (1973) &
«ΠΡΑΣΙΝΟΙ ΤΟΠΟΙ» (1979).

Ἔχω στά χέρια μου δυὸ ποιητικῆς
συλλογές τοῦ Βιντσέντσου Ρόσσι.

Μὲ τὸ πρῶτο διάβασμα καταλαβαίνει
κανείς, πὼς ἕνας αὐθεντικὸς ποιητῆς, εἶ-
ναι ἕνας λυρικός μάγος, πού μεταμορφώ-
νει σὲ λυρική μαγεία ἀκόμα κι' αὐτὴ τήν
σκληρὴ πραγματικότητα. Ὑστερα ὅμως
ἀπὸ μιὰ διερεύνηση, βλέπουμε ὀδυνηρὴ ἐ-
σωτερικὴ διεργασία, πού ἔχει ἐνσταλάξει
τὸ φίλτρο τής. Ὑπάρχει στά λυρικά του

μιὰ δραματικὴ ἔνταση. Ὑπάρχει μιὰ ἄκρα
εὐαισθησία καί γιά τὰ πιό ἀδύνατα ἀκό-
μα ὄντα (τ' ἀδέρφια μας θάλεγα σάν τὸν
Ἅγιο Φραγκίσκο), τὰ ζῶα καί τὰ σαλιγ-
κάρια.

Τὸ ἔργο του μυρίζει σπιτίσιο, σταρένιο
ψωμί, χόρτο τρυφερὸ καί γῆ. Ἔργο ὑ-
παρξιακὸ καί γήινο. Νοσταλγία γιά τὸ
χαμένο, τὸν παλιό, φυσικὸ τρόπο ζωῆς
ἀλλὰ ταυτόχρονα μὲ τήν σύγχρονη αἴσθηση
τοῦ ἄθλιου τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ δο-
σμένο. Εἶναι μιὰ κραυγὴ ἀπ' τὰ μέσα του
γιά ἐπιστροφή στήν χαμένη φύση, στὸ
χορτάρι γιαντρά, γιά νὰ μιλήσω μὲ τήν
ἴδια του γλώσσα.

Δὲν εἶναι τούτῃ μιὰ ἀπλοϊκὴ εἰδυλλια-

κή και δουκολική ποίηση, μάλιστα ντυμένη με τὸ σύγχρονο ἔνδυμα, ἀλλὰ μιὰ ἀπελπιστική, θάλαγα, νοσταλγία γιὰ τὴν σώτεια ἐπιστροφή μας στὴν μάνα Γῆ τοῦ Αἰσχύλου.

Ὁ Ρότσι θέλει νὰ ἐπιστρέψει στὴ φύση, πού εἶναι σωτήρια (μᾶς θυμίζει ἡ περίπτωση τοῦ Ρουσσώ), ἀλλ' εἶναι ἀδύνατο, γιατί ὁ πολιτισμὸς (τεχνολογικός) ἔχει ἀπλώσει σὲ ὅλη τὴν γῆ τὰ τρομερὰ πλοκάμια τοῦ θανάτου. Ὁ ποιητὴς μὲ τὸν ἴδιο ζῆλο πού καλλιεργεῖ τὴν ώραία του ποίηση, πού ἀναδίνει τὸ ἅγιο μύρο τῆς γῆς, καλλιεργεῖ καὶ τὰ χωράφια, μέσ' στὰ ὁποῖα πιστεύει πὼς ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νάβρει τὴν ἠθική καὶ φυσική του λύτρωση καὶ δικαίωση.

Ἄναπνέει ἡ φύση μέσ' στὸ ἔργο του, ἔργο λαμπρὸ κι' ὅπου ὁ ποιητὴς ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ μᾶς δώσει μερικές ἀξιόλογες συνθέσεις. Κάτι πού μπορεῖ νὰ μένει στὴν μνήμη. Εἶναι ὁ τραγουδιστὴς τοῦ Νότου κι' ὁ παθητικὸς λάτρης τῆς φύσης, ἀπ' ὅπου ἔχουμε ἐντελῶς ἀποκοπεῖ, δέντρα φυτευμένα στὴν ἄσφαλο. Καὶ γι' αὐτὸ τραγουδάει λυπημένα: «Οἱ ἀδερφοὶ χάσαν τὴν αἴσθηση τῆς προέλευσης, δὲν θυμοῦνται τὴν μυρουδιά τῆς γῆς, τὸν ἀποβροχάρη καιρό».

Ὁ ποιητὴς γιὰ νὰ αἰσθάνεται ἀσφαλῆς δὲν εἶναι ποτὲ μακριὰ ἀπ' τὴν γῆ.

Κατορθώνει τρομερὲς συλλήψεις καὶ συνθέσεις ταυτόχρονα δοσμένες σὲ νεωτεριστική ἔκφραση, ὅπου τὸ λόγο ἔχουν οἱ εἰκόνες καὶ ἡ συμπίκνωση.

Σταμάτησα σὲ περισσότερες ἀπὸ δεκατρεῖς συνθέσεις πού ἀψηφoῦνε τὸν χρόνο. Γιατί ἐκεῖνο πού μετράει εἶναι ἡ ἔκφραση καὶ ἡ οὐσία, καὶ γιατί δὲν εἶναι τὸ καλὸ μέσ' στὸ πολὺ, ἀλλὰ μέσ' στὸ λίγο. Ἔχει ἀρετὲς αὐτὸς ὁ ποιητὴς, πού ξέρει νὰ μαγεύει παίζοντας τὸν πανάρχαιο στεναχτικὸ του αὐλὸ σὲ μοντέρνα κλίμακα καὶ νότες. Ὑπάρχει συμπίκνωση καὶ σκέψη, εἰκόνες, ἀλλὰ καὶ μεγάλη εὐαισθησία, χαρακτηριστικὸ τῆς ἀληθινῆς τέχνης, μ' ἀποφθεγματικὴ δύναμη σὲ μερικοὺς στίχους. Ὑπάρχει «Ἡ ρίζα τοῦ πόνου» καὶ

τὸ «καλυδόσπιτο» μὲ τὴν ζωντανὴ περιγραφή. Ὁ Β. Ρ. εἶναι ἕνας ἀξιόλογος ποιητὴς, πού φέρνει μαζί του, ὅπου πάει καὶ σ' ὅ,τι γράφει τὴν ἀνάμνηση τοῦ ἀγροτικῶ πολιτισμοῦ, τὴν τελευταία ἐλπίδα γιὰ τὴν σωτηρία μας. Στὸν Προμηθέα του βρίσκεται ὅλο τὸ ἄγχος τῆς ὀλέθριας ἐποχῆς μας, εἶναι ἡ καταδικὴ τοῦ σημερινῶ πολιτισμοῦ, πού μᾶς ἀποξένωσε ἀπ' τὴ φύση καὶ σὰν προειδοποίηση γιὰ τὴν ἐπερχόμενη καταστροφή. Θὰ μᾶς πεί, ἴσως, γιὰ νὰ μᾶς σαρκάσει ἢ συνετίσει: «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνας ἥρωας ντυμένος μὲ τὸ τίποτα». Ἡ ζωὴ κυμαίνεται ἀνάμεσα στ' ὄνειρο καὶ στὴν πραγματικότητα. Ζοῦμε σὲ μιὰ ἀδιάκοπη ἐναλλαγή, αἰσθημάτων καὶ ἐντυπώσεων, ἀνάμεσα στ' ὄνειρο καὶ στὴν πραγματικότητα, στὴν πραγματικότητα πού μετουσιώνεται σ' ἀτέλειωτο ὄνειρο (καὶ σὲ ποίηση), ἀνάμεσα στὴ λογικὴ καὶ στὸ παράλογο. Ὁ ποιητὴς ρωτάει: «Τί εἶναι ἡ ποίηση;» Κι' ἀπαντάει: «Τ' ὄνειρο τοῦ πνεύματος φτιαγμένο ἀπ' τὴν παρουσία τῆς λογικῆς». Μίξη λοιπὸν λογικῆς κι' ὄνειρου τοῦ πνεύματος, ζωῆς (πραγματικότητας, λογικῆς) κι' ὄνειρου. Ἡ λογικὴ καὶ τὸ παράλογο κάποτε ταυτίζονται κι' ὁ νοῦς κατέστρεψε τὰ πάντα, ὅπως λέει κι' ὁ Γκαίτε. Ἄλλὰ κάποτε τὸ παράλογο εἶναι εὐεργετικὸ καὶ κάποτε ἡ λογικὴ εἶναι θλαθερὴ, ἢ καὶ τὸ ἀντίθετο. Αἰώνιος φαῦλος κύκλος τῶν πραγμάτων. Ἄλλ' αὕτὴ εἶναι μιὰ δική μου ἄποψη τοῦ κόσμου πού δὲν θέλω νὰ τὴν ἀποδώσω στὸν Β. Ρότσι, ὁ ὁποῖος ξέρει νὰ τραγουδάει ἐξαιρετα κι' ἐπιδέξια καὶ νὰ μᾶς ἐκφράζει μὲ ἐναργέστατο τρόπο τὶς ἐσωτερικὲς του καταστάσεις καὶ νὰ τὶς μετουσιώνει σὲ διώσιμο στίχο.

Ἄ λ έ κ ο υ Φ λ ω ρ ά κ η: «ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ», 1979.

Μὲ τὸ ἔργο τοῦτο καταξιώνεται ὡς ἀληθινὸς ποιητὴς καὶ διεκδικεῖ ἐπάξια μὲ ἀλ' τὶς καλύτερες θέσεις ἀνάμεσα στοὺς νέους

ποιητές. Ἄδρως, λυρικός στίχος, πού κάποτε κολυμπάει ἀνετα στά βαθιά νερά, ἐρωτικός κι' ἀνθρώπινος. Βιώσιμος. Ἐπιφυγή ἔκδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ Βιβλίου.

Δ η μ ῆ τ ρ η Τ σ ι τ σ ι π ῆ: «ΑΝΘΡΩΠΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΗ».

Διηγήματα καί μνήμες, σ' ἐ μιά ώραία ἔκδοση, φροντισμένη κι' ἐξωραϊσμένη μ' εἰκόνας ἀπ' τόν ἴδιο, πού εἶναι πολύμορφο ταλέντο. Διήγηση ἀρχιτεχτονική, γεροχτισμένη. Κι' ἐδῶ στήν ἀφήγηση μᾶς παρουσιάζεται πολυδύναμος, ἀγλαός καί αὐτόφωτος δημιουργός. Τόν ξέραμε σάν ἀπαράμιλλο ἐπικό ποιητή, τώρα τόν γνωρίζουμε καί σάν ισάξιο μεγαλοδύναμο πεζογράφο. Τό ἔργο του διακρίνει παρατηρητικότητα καί παραστατικότητα. Ὅ,τι βγαίνει, βγαίνει ἀπό μέσα του ὅπως ὁ ἴστος τῆς ἀράχνης.

Γ. Κ α τ σ ῖ μ π α: «ΥΠΟΛΟΧΑΓΟΣ ΧΩΡΙΣ ΑΣΤΡΑ».

Πρόκειται γιά τὸ χρονικό τοῦ πολέμου καί τῆς ζωῆς του. Ἔργο συγγλониστικό. Ἄπ' τὰ καλύτερα τοῦ εἶδους αὐτοῦ. Καί οἱ δυὸ ὡς ἄνω πεζογράφοι Ροιμελιώτες δὲν πλατιάζουν, οἷτε χάνονται στίς ὁμίχλες τῆς ἀπεραντολογίας, ἔχουν τὴν αἴσθησι τοῦ περικοῦ. Ἔτσι ἀποφεύγουν τοὺς πλατυσμοὺς καί τὰ ἐλουσιώδη.

Γ ι ἄ ν ν η Μ α ρ ρ ῆ: «PENTE OMIΛΙΕΣ».

Ὁ Μαρρῆς δὲν εἶναι μόνον ἓνας καλὸς ποιητής, ἀλλὰ κι' ἓνας καλὸς κριτικός καί πεζογράφος, πού ἀφιέρωσε τὴν ζωὴ του στήν διακονία τῶν Γραμμάτων. Στὸ πρῶτο κεφάλαιο, τὸ ἀφιερωμένο στήν ποίηση, ἐπιμένει στὸν ὀρισμὸ τῆς, ἀναφέροντας στίχους μὲ γνώμες διάφορων ποιητῶν. Ἄς μοῦ ἐπιτρέψει, ὁ καλὸς φίλος καί

πατριώτης μου, νὰ προσθέσω καί τὴν δική μου. «Ποίηση, ἢ καρδιά τοῦ κόσμου». Ἡ μελέτη του ἐπιχειρεῖ νὰ μᾶς γνωρίσει τοὺς συγγραφεῖς: Σικελιανό, Κούσουλα, Σκουρογιάννη καί Λούλη. Οἱ τρεῖς εἶναι ποιητές κι' ὁ τέταρτος πεζογράφος. Ἄξιζι ὅμως ἡ μελέτη του κυρίως γιὰ τοὺς τρεῖς ροιμελιώτες πού δὲν εἶναι ἀρκετὰ γνωστοί, τῶν ὁποίων μᾶς παρουσιάζει ἔντιμα τὸ ἔργο. Εἶναι κι' αὐτὸς ἓνας ἐπαρχιώτης πού μοχθεῖ γιὰ τὰ γράμματα καί πού τιμᾶει τὴν Ρούμελη μὲ τὸ ἔργο του.

ΦΟΙΒΟΣ ΔΕΛΦΗΣ

Μ ῖ χ ο υ Κ ἄ ρ ρ η: «ΣΠΟΡΑΔΙΚΕΣ ΚΑΤΑΓΙΓΔΕΣ», Διηγήματα.

Πρῶτη φορὰ ἔρχομαι σ' ἐπαφή μὲ τὸ πεζὸ ἔργο τοῦ Μ. Κάρη. Ὁμολογῶ πὼς μ' ἐξέπληξε. Δὲν εἴξερα τίποτα γι' αὐτόν. Καί μοῦ ἀποκαλύφθηκε ἓνα πλοῦσο ταλέντο μὲ γνήσια φλέβα διηγηματογράφου. Τὸ κενό του χαρακτηριστικό εἶναι ἡ βαθιά του ψυχογραφία. Ἀνατόμος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, μᾶς μιλάει γιὰ ἓναν κόσμον πού ζεῖ γύρω μας καθημερινά, μὰ πού κανένας μᾶς δὲν παρατηρεῖ. Τὸ ψυχογραφικό του νιστέρι κόβει βαθιὰ τὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων του καὶ φτάνει στὸν πυρήνα τῆς. Μ' ἀντιεμενιότητα θὰ μᾶς ἀναλύσει τὴν ψυχὴ τους, καί μὲ πίσρα βαθιὰ θὰ μιλήσει γιὰ τοῦτες τίς ἀνυπολόγιστες ζωές. Τὸ πρῶτο του διήγημα, θαρεῖς πὼς εἶναι ἓνα κομματιαστὸ ἀφήγημα, σὰ μιά σειρά φωτογραφιδῶν, ἀπόπου ὁ ἱκανὸς πεζογράφος θὰ συνθέσει τὸν πίνακά του. Πάνω στίς σελίδες του πλανιέται μὴ πειθαρχημένη ἀοριστία, πού νοιώθει κανεὶς πὼς περπατᾷ σ' ἓνα νεφέλωμα. Ἔχει τὴν τέχνη τοῦ ἀστυιο λόγου. Κατέχει τὰ μυστικά τῆς δομῆς τοῦ σωστοῦ διηγήματος.

Τὴν τραγωδία τῆς ἀνθρώπινης μοίρας θὰ μᾶς ζωγραφίσει σ' ὅλα τὰ σίντομα διηγημάτων του. Ἔχει νὰ κοιτάξει μὲ τὸ ἐρευνητικό μάτι του τὸν παραγκωνισμένο, ἀπλό κι ἀσήμαντο ἄνθρωπον καί νὰ μιλήσει γιὰ τὴς ζωῆς καί τὴς λύπης του, γιὰ τὰ μικρὰ του ὄνειρα καί τὴς μεγάλες ἀπογοητεύσεις

του. Με ρεαλισμό και προπαντός με ειλικρίνεια θα μιλήσει για τόν άγώνα και τις άγωνίες του σύγχρονου ανθρώπου, για τώ άγχος που του ζουλάει τώ στήθος καθημερινά και θέλει να τού συντρίψει τήν καρδιά. Τούτες οι μικρές, άσημαντες, τιποτένιες, άνυπολόγιστες ζωές τών ανθρώπων του, θ' άποτελέσουν τόν πυρήνα του κάθε διηγήματος, που με τήν μαστοριά του γίνονται μικρά ανθρώπινα χρονικά, μά που συνθέτουν τώ μεγάλο πίνακα τής ζωής όλης τής άνθρωπότητας.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό τής πεζογραφίας του Μ. Κάρο είναι ή πρωτοτυπία. Είναι, γιατί μπορεί να κοιτάζει, με βλέμματα καθάριο τόν καθημερινό άνθρωπο και άπόνα δικό του ποίημα, κ' εκεί που μεις οι άλλοι δέ βλέπουμε τίποτα, αυτός θα ιδεί καταστάσεις και διακυμάνσεις που συνθέτουν τώ μικρό και πάντα λαμπρό του διήγημα. Θα παρακολουθήσει τήν ανθρώπινη λαχτάρα να φτάσει κάπου, να ολοκληρωθεί, ν' άγωνιστεί ανέλιδα, με πείσμα, μ' έπιμονή. Λέει κάπου γι' αυτό τόν άγωνα μόχθο, στη σελ. 196: «Τίς περισσότερες φορές, κινώντας να πώς εκεί που θέλεις, ή από λάθος σου ή απ' τή μοίρα σου, δέ φτάνεις ποτέ». Ξεπηδάει απ' τις σελίδες του ένας βαθός προβληματισμός, μια άπεράντη άνθρωπιά, που κάνει τούτες τις σελίδες λαμπρά δείγματα ενός λαμπρού πεζού λόγου.

Κύπρου Χρυσάνθη: «ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ ΙΙΙ — ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΤΗΝ ΑΓΕΡΙΝΗ», Διηγήματα.

Θα δούμε σήμερα τόν 3ο τόμο απ' τόν «Πεζό Λόγο» του Κύπρου Χρυσάνθη, που έχει τόν τίτλο «Ιστορίες από τήν Κύπρο τήν άγέρινη» και που περιέχει σαράντα έννεα διηγήματα. Τούτες οι 'Ιστορίες χωρίζονται σ' έξη ένότητες. Η πρώτη ομάδα περιέχει δέκα τέσσερα διηγήματα έμπνευσμένα απ' τήν τούρκικη κατοχή, πριν απ' τούς έγγλέζους. Δίνονται χαρακτηριστικά κομμάτια τής ζωής τών ραγιαδών που πολεμούσαν άνοιχτά ή κρυφά μα πάντ' άκούραστα τόν άνατολίτη, βάρβαρο

κατακτητή. Άντρες και γυναίκες με τώ ίδιο πάθος θα πολεμήσουν τόν έχτρώ και θα τότε κάνουν να νιώθει τήν άνασφάλεια του κάθε στιγμή. Η δεύτερη ομάδα περιέχει διηγήματα απ' τήν επανάσταση κατά τών έγγλέζων. Με λίγες σελίδες τώ κάθε κομμάτι, θα ζωγραφίσει μ' άδρες πινελιές τούς ήρωισμούς και τις θυσίες του Κυπριακού λαού, σ' έναν άγωνα άπελπισμένο, που δέ θα υποχωρήσει μήτε μπροστά στις ώμότητες του καινούργιου κατακτητή. Στις «Παλιές 'Ιστορίες» θα μάς δώσει στιγμιότυπα απ' τήν κυπριακή ζωή. Στο «Μιά φέτα κρέας» οι άνθρωποι γίνονται θεία μ' άτσάλινη ψυχή και άπορείς πώς μπορούν και μένουν σκλαβωμένοι. Στην «Άνταρσία τών άλλων» θα βρούμε τήν πίκρα τών ανθρώπων για τή διαγωγή και συμπεριφορά τών τούρκων, που συνδούλιζε τ' ανθρώπινα πάθη ή σκοπιμότητα κ' ή σκληρότητα του κοινού κατακτητή, που απ' τή μια μεριά τών τούρκων έφτασε μέχρι τήν άπανθρωπιά και τώ έγκλημα. Κ' έρχεται ή πέμπτη ομάδα με τώ κομμάτι τής καθημερινότητας. Απ' τή συνηθισμένη καθημερινή ζωή, με τούς άπλους ανθρώπους τής, τά βάσανα και τά ντέρτια τής. Έδώ θα μάς συγκινήσει ή άπλότητα, ή αλήθεια τής ζωής. Τέλος, στους «'Ιατρικούς φακέλλους», θα βρούμε σκηές απ' τή ζωή και τή δράση τών γιατρών και τώ ρόλο τους στη ζωή τών συνανθρώπων τους που είναι και κοινωνικός και πολύπλευρος. Ο Κ. Χρυσάνθης θα πρέπει σαν γιατρός να 'χει πολλούς τέτιους φακέλλους στα συρτάρια του.

Τώ κύριο χαρακτηριστικό στο διήγημα του Κ. Χρυσάνθη, είναι ή βαθιά του ψυχογράφηση. Ο συγγραφέας ξέρει σε βάθος τήν ανθρώπινη ψυχή, ψυχολογεί τούς ανθρώπους του βαθιά και φτιάχνει τούς χαρακτήρες τους. Άνατόμος αληθινός, έρευνά τις μύχιες γωνίες τους και δίνει ολοκληρωμένους τύπους. Σμάρι βουερό βουίζουν γύρω οι ήρώες του και μάς συγκινούν οι μικρές ή μεγάλες στιγμές τής ζωής τους απ' τις όποιες παίρνουν και τούτοι τις διαστάσεις τους. Τώ μικρό σύντομο διήγημα είν' απ' τά δύσκολα είδη τής πεζογραφίας μας. Δέν προφταίνεις να

δώσεις σε βάθος τὸ θέμα σου οὔτε νὰ σκιαγραφήσεις τοὺς ἥρωές σου. Ὁ Τσέχωφ ἔδωσε ὑποδειγματικά τέτια διηγήματα. Κ' ὑπάρχει πάντα ὁ κίνδυνος τῆς ἀπλῆς θεματογραφίας. Ὅμως, ὁ Χρυσάφης ξεπερνάει εὐκόλα μὲ τὸ ταλέντο ποὺ διαθέτει τοὺς κινδύνους καὶ δίνει ἄρτιο, σύντομο, διήγημα. Οἱ ἀρετὲς τοῦ πεζογράφου ἀναπτύσσονται σ' ὅλο τους τὸ μέγεθος. Μὰ θὰ βρούμε παντοῦ καὶ τὸν ποιητὴ. Σ' ὅποια δῆποτε σελίδα κι ἂν ἀνοίξουμε.

Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο εἶναι ἡ τραγικότητα. Κυριαρχεῖ σ' ὅλες τὶς σελίδες. Δὲ θ' ἀνθίσει τὸ γέλιο, ἡ χαρὰ, τὸ φῶς, ἡ γλύκα. Μόνο ἡ ἐλπίδα ριζώνει καὶ θεριεύει καθὼς τρέφεται μὲ τὸ αἷμα τῶν ψυχῶν. Ἡ ἀτρόσφαιρα εἶναι γιομάτη ἀπὸ ἥρωισμό κ' ἐγκαρτέρηση, ὅπου δὲν τήνε πνίγει ὁ πόνος καὶ τὸ δάκρυ. Στὸ διήγημα τῆς σελ. 90 ἀνεμίζει μιὰ σημαία παραφροσύνης. Κ' εἶναι πολλές οἱ στιγμὲς ποὺ ὁ Χρυσάνθης ὀδηγεῖ τὴν ψυχὴ μας μὲ τὸ λόγο του πέρ' ἀπ' τὸ ἀνθρώπινο. Πιστεύουμε πῶς τὸ διήγημα τοῦ Κ. Χρυσάνθη εἶν' ἀληθινὰ ὑποδειγματικά. Βαθιὰ ἀνθρώπινο, προβάλλει τοὺς ἀγῶνες τοῦ ταπεινοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴ λευτεριά, γιὰ τὰ ὑπαρξιακά του προβλήματα, δίχως νὰ ἔχει θέση πουθενὰ ἢ μεταφυσική. Στὸ βάθος ὅλων τῶν διηγημάτων κινεῖ μιὰ τραγωδικὴ ὑψὲς ποὺ σοῦ δίνει τὴ γεύση ἄλλοτε τῆς πίκρας κι ἄλλοτε τὸ λυτρωμό. Γιατὶ ὅλα τὰ διηγήματα τοῦ Κ. Χρυσάνθη ἔχουνε στόχο τὴ λύτρωση ἀπὸ κάτι ποὺ τυραννᾷ τὸν ἄνθρωπο. Ἀληθινὰ χαλκέντερος ὁ συγγραφέας, ἔχει δώσει πνευματικούς καρπούς ἀπόλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου. Σήμερα εἶναι ἕνας ἀπ' τοὺς κορυφαίους τῆς Κυπριακῆς Λογοτεχνίας. Τὸν διακρίνει σὰν πνευματικὸ ἄνθρωπο ἢ εὐαίσθησία καὶ ἡ συνέπεια, ἦθος ἀνθρωπιάς καὶ καλωσύνης κ' ἡ φινέτσα τοῦ ἀληθινοῦ λογοτέχνη.

Τ ἄ σ ο υ Γ. Ἀ ν α γ ν ὠ σ τ ο υ :
«Ο ΚΑΘΡΕΦΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΣΩ-
ΠΟ», Πεζοτράγουδα.

Οἱ λίγες ποῦτες λυρικές σελίδες τοῦ Τ.

Ἀναγνώστου εἶτε ποιήματα τὶς πεῖς, εἶτε πεζοτράγουδα, εἶτε λυρική πεζογραφία, δὲν κινδυνεύεις γιὰ τὸ χαρακτηρισμό. Ὁλ' ἢ προσπάθεια τοῦ ποιητῆ εἶναι νὰ δώσει ἕναν καταρακτώδη λυρισμό, πὺ νὰ μοιάζει ὁ λόγος (ποιητικὸς ἢ πεζὸς) μὲ μιὰν ἀσύλληπτη μουσική. Οἱ σελίδες του μοῦ θημίσανε μιὰ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ, πὺ ἔχει μάλιστα τίτλο (Τὸ κἀνιστρο) τὸν ἴδιο μ' ἕνα ποίημα τοῦ Ἀναγνώστου. Ἀπέραντος λυρισμός, φροτομένα μὲ στοχασμὸ πὺ παίρνει προεκτάσεις καὶ προοδίδουν μιὰν ὑπαρξιακὴ ἢ μεταφυσικὴ ἀγώνια. Ὁ καθρέφτης - σύμβολο πιά, ὁ ἄλλος ἐάντός μας, τοῦ βάθους, ἔστερ' ἀπὸ μιὰ ζωὴ γιομάτη ἀμφιβολίες καὶ ταλαντεύσεις, ἐρωτηματικά ἀναπάντητα, ἐξαπατήσεις, σκληρὰ θ' ἀπαντήσει, ἀπάνθρωπα, σὰν δικαστικὴ ἐτυμνηγορία: «Ὅχι. Γιατὶ νὰ τὸ πεῖς; Τίποτα δὲν συνέβη» στὸ τραγικὸ ἐρωτηματικὸ πὺ ὀδηγεῖ σὲ παραφροσύνη: «Μπορῶ νὰ πῶ ὅτι κάποτε ὑπῆρξαν ὅλα τοῦτα; Ὅτι συνέβη νὰ ζήσω;». Ναι, λοιπόν, μιὰ ἀνθρώπινη ζωὴ τόσο πονεμένη, μὲ τόσους ἀγῶνες, τόσα πάθη, τόσα ὄνειρα, τόσες ἀγάπες, τόσες ἐλπίδες, τόσες θυσίες, τόσες στεγήσεις, τόση πείρα καὶ τόση πίκρα, τόσοι πόνοι καὶ τόσες ἀπαντοχές, σβήνουν μὲ τὴν ἀμετάσπλητη ἀπάντησή τοῦ καθρέφτη: «Τίποτα δὲ συνέβη». Δὲ μετράει, λοιπόν, τίποτα μιὰ ἀνθρώπινη ζωὴ, στὴν ἱστορία καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Σήμεπαντος τοῦ Ἀπειρου. Κ' ἡ ἀνθρώπινη, λοιπόν, περιπέτεια; Ἀδικαίωτη, μάταιη, ἄσκοπη; «Ματαιώτης ματαιώτητων», λέει ὁ Δαβὶδ. Κι' ὁ Δαβὶδ εἶτανε ποιητὴς. Κ' οἱ ποιητὲς ἐνορατικά, βλέπουνε πέρ' ἀπ' τὰ πράγματα, ἀπ' τὸ παρὸν κι ἀπ' τὸ μέλλον — βλέπουνε στὴν Αἰωνιότητα τὸ «ἀεὶ ὑπάρχον» τὴν ἀρχή, τὴ ρίζα (ἢ τὴν καρδιά, ἂν θέλετε) τοῦ Τίποτα, ἀπόπου ξεκίνησε κάθε ζωὴ.

Τοῦτου τοῦ ὑπερβατικοῦ στοχασμοῦ, τοῦ μυστικιστικοῦ λόγου θὰ δώσουμε ἕνα μικρὸ δεῖγμα, γιὰ νὰ ἴδουν οἱ ἀναγνώστες μας ὅτι ὁ ἔρωτας κ' ἡ ποίηση ξεσηκώνουνε στὴν ψυχὴ τοῦ θνητοῦ τὰ ἴδια κύματα τοῦ παρόλογου καὶ τοῦ παρανοῦ (ὁ δ' ἔχον μέμνηεν» — ὅπως ἔγραψε κι ὁ Εὐριπίδης): «Εἶν' ἀφάνταστο πόσον εὐκόλα μοροεῖς νᾶχεις κοραὶ ἀπ' τὸ ἴδιο σου τὸ αἷμα. Ἡ

ποίηση είναι πλήρη. Ξέεται καὶ σοῦ χαρά-
ζει αἰχμηρὲς προσπελάσεις. Φλέβια ἀκατα-
πόνητος ροῆς. Γιὰ τοῦτο ἡ θάλασσα δὲν
γαληνεύει ποτέ. Γιὰ τοῦτο ναυαγεῖς, ἐρη-
μῶνεις καὶ ἀρδένεσαι μέσ' ἀπ' τ' ἄλατι. Εἶ-
ναι τὸ νόημά της. Γιὰ τοῦτο διψᾷς, στε-
γνώνεις, παραδίσεσαι χωρὶς σάρακα. Ἄ-
σπρος καὶ διάφανος ὅταν ἔρχεται ὁ ἥλιος
μέσ' ἀπ' τὸ χροῖο. Εἶσαι ψυχὴ στὸ φῶς
του. Μιὰ γυμνὴ ψυχὴ, ποὺ ἀποστράφηκε
τῇ ματαιότητᾳ τοῦ σώματος καὶ τοῦ ἀφῆκε
ζόγκλαλα μόνο, νὰ τριζοβολοῦν καὶ ὕστερα
ἀπ' τὴ νέκρα. Ἀσίγαστη ψυχὴ. Ἀδέμευ-
τη, διαιώνια. Νά, τί εἶσαι». Ὁ φιλοσοφικὸς
στοχασμὸς τοῦ σ' ὀργιαστικῆ ἀνθήσει: «Τὸ
πέρασμα ἀπὸ σκοτάδι σὲ σκοτάδι δὲν ἀφαι-
ρεῖ καθόλου ἀπὸ τὴ δύναμη ποὺ συντηροῦ-
με μέσα μας γιὰ νὰ ὑπερβοῦμε τὴν ἀγωνίαν,
ποὺ ἐνεδορεῖται παντοῦ, βάζοντας τὸν κίνδυ-
νο κάτω ἀπὸ κάθε μας βῆμα». Οἱ πυκνὲς
δέσμες τῶν φωτεινῶν του εἰκόπων καὶ ὁ
συμβολικὸς του λόγος, φτάνουνε σὲ θαυμα-
στά ἐπιτεύγματα. Νά μιὰ ἀνεπανάληπτη εἰ-
κόνα ἀπ' τὴ σελ. 48: «μόνο ἐγὼ τὸν ἀ-
κούω» (σ.σ., τὸν ἦχο), ὅπως κανεῖς ἀγ-
γίλει, ἓνα μικρὸ ἔγχορδο τριαντάφυλλο
στὴν αἰγίη. Μᾶς σταματήσανε πρὸ πολλῶ οἱ
σελ. 24, 25, 30, 34, 36, 37, 41, 49 καὶ
52—53.

**Γιῶργου Δέλιου: «ΑΠΟΜΝΗ-
ΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ ΤΗΣ ΕΘΝΕΓΕΡΣΙ-
ΑΣ» - Μελέτη**

Ὁ λαμπρὸς κι ἄξιος πεζογράφος, κρι-
τικὸς καὶ μελετητὴς Γιῶργος Δέλιος, μᾶς
παρουσιάζει μέσα σ' ἑκατὸ σελίδες του
τοὺς τρεῖς ἀξιολογότερους ἀπομνηματο-
γράφους τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως τοῦ
1821, τὸν Κολοκοτρώνη, Κασομούλη καὶ
Μακρυγιάννη. Τοῦ τελευταίου τ' «Ἀπομνη-
μονεῦματα» ἀποτελοῦνε κ' ἓνα ἀπ' τὰ κα-
λύτερα ἔργα τοῦ νεοελληνικοῦ πεζοῦ Λόγου.
Χαρακτηρίζεται σὰν ὁ Σολωμὸς τῆς πε-
ζογραφίας μας. Ὁ Γ. Δέλιος, ἐκτὸς ἀπ'
τ' ἀποσπάσματα ποὺ παραθέτει σὰν δεῖ-
γματα τοῦ λόγου τους, κάνει καὶ πλατεῖες
εἰσηγήσεις καὶ δίνει σύντομα βιογραφικά
τους στοιχεῖα καὶ μερικὰ ἀκόμα ἀπ' τὴ
δράση τους ἢ ἀπ' τὶς περιπέτειές τους.

Γιατὶ ὁ Κολοκοτρώνης κι ὁ Μακρυγιάννης
κυνηγήθηκαν τόσο πολὺ τὴν ἐποχὴ τῆς
Βαυαροκρατίας ποὺ φτάσανε νὰ κατηγο-
ρηθοῦνε μὲ κατηγορίες ποὺ ἐπέσυραν σὲ
βάρος τους τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου. Τὸ κα-
τεστημένο, στὴ νεοαπελευθερωμένη Ἑλλά-
δα, ρίξωσε ἀμέσως καὶ πέταξε κλαδιὰ καὶ
φύλλα ἀπ' τὰ πρῶτα χρόνια. Οἱ ξένοι ποὺ
συνοδέψανε τοὺς Ἀντιβασιλιάδες φέρα-
νε μαζί τους ὄλες τὶς δολοποκίες ποὺ ἀν-
θούσανε στὶς χώρες τους καὶ μπόλιασανε
τὶς ἀγνὲς ψυχὲς τῶν ἀγωνιστῶν. Σπεῖρα-
νε τὴ διχόνοια, τὰ μίση κ' ἐκμεταλλευτή-
κανε τὴ φιλαρχία καὶ τὴν ἀπαιδευσιὰ
τους ἀκόμα, ἔτσι ποὺ τὸ καινούργιο κρά-
τος κόντευε νὰ διαλυθεῖ ἀπὸ τὸν ἐμφύλιο.

Ὁ Γιῶργος Δέλιος μᾶς περιγράφει
ἐκτὸς ἀπ' τὴν προσωπικότητα τῶν ἀπο-
μνηματογράφων καὶ τὶς συνθήκες ποὺ ἐπι-
κρατοῦσανε στὴν ἐποχὴ τους. Γιὰ τὸ Γέ-
ρο τοῦ Μωριά, τὸν Θ. Κολοκοτρώνη, ποὺ
δὲν εἶξερε καὶ γράμματα, ἀνάλαβε ὁ
Γ. Τερτοῦτης νὰ συντάξει «ἀπὸ φωνῆς ἄλ-
λου προσώπου» τὰ χειρόγραφα του. Ποῦ
σχολεῖα στὴν ἐποχὴ του!... Οἱ ἄλλοι δύο,
ἀφήσανε τὰ δικά τους χειρόγραφα καὶ
μπορέσαμε ἔτσι νὰ ἔχουμε μιὰ ζωντανὴ
καὶ σωστὴ εἰκόνα, ὅσο μπορεῖ πιστότερη,
τῆς προεπαναστατικῆς, ἐπαναστατικῆς καὶ
μετὰ ἐποχῆς. Τὰ χειρόγραφα τοῦ Μακρυ-
γιάννη σωθῆκανε ἀπὸ θαῦμα. Σ' ἓναν τε-
νεκέ, μισοκαταστραμμένα. Τὸ κείμενο ἀ-
ποκαταστάθηκε ἀπὸ τὸ Γιάν. Βλαχογιάν-
νη, ποὺ μόχθησε μῆνες οὐλάκαιρους. Ὁ-
πως μᾶς λέει κι ὁ Γ. Δέλιος (κι ὄλοι τὸ
ξέρουμε), ὑπάρχουν κι ἄλλα χειρόγραφα
ἀγωνιστῶν. Στὰ Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κρά-
τους, ὑπάρχουν ἀκόμα (γιατὶ τὸ μεγαλύ-
τερο μέρος τους πουλήθηκε ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ
κράτος σὲ δημοπρασίες!) στοῖδες πολλῆς
ἀπὸ χειρόγραφα κ' ἔγγραφα τῶν ἀγωνι-
στῶν ἐκείνων. Κ' εἶναι πολὺ πιθανόν, ἂν
κάποτε ἔρθουνε στὸ φῶς ν' ἀλλάξουνε τὰ
ταμπὸ τῆς Ἱστορίας μας. Νὰ πέσουν ἀπ'
τὰ βῆθρα τους πολλοὶ ποὺ καμαρώνουνε
καὶ ν' ἀνέβουν ἄλλοι, ἀγνωστοὶ αὐτὴ τὴ
στιγμὴ.

Γιὰ τὴ συμβολὴ τῶν διαμερισμάτων τῆς
σκληρωμένης τότες Ἑλλάδας, λίγα ἔχουν
ἔρθει στὸ φῶς. Ποιὰ εἶναι λ.χ. ἡ συμβολὴ

της Τριφυλίας και ποιόι απ' τους στρατιωτικούς άρχηγούς της δράσανε, και ποιά ή δράση τους, παραμένει άγνωστο. Γιατί σέ μās «λείψανε οί καλαμαράδες», όπως χαρακτηριστικά μās είπε ο 'Αρχαιολόγος - 'Ακαδημαϊκός Σπ. Μαρινάτος. 'Εκείνοι πού θά κρατάγανε τό... ήμερολόγιο του άγώνα ή τά σπουδαιότερα γεγονότα, φάσεις του κλπ., λείψανε ουσιαστικά. 'Ο ιστορικός του 'Αγώνα μόνον, ό 'Αμβρόσιος Φραντζής, μιλάει γενικά γιά τόν ξεσηκωμό του 1821. Ειδικότερες άφηγήσεις γεγονότων (δράση, άνδραγαθίες, κ.ά.) μās λείπουνε. Κι άν γραφθήκανε ακόμα, χαθήκανε στά κατώγια τών σπιτιών τών άγωνιστών μετά την 'Επανάσταση. Ποιός λογάριάζε τις φυλλάδες εκείνες πιά, πού μολαταυτα περιείχανε τή ζωντανή κι άληθινή ιστορία του 1821. Τυχάια μπορεί νά 'ρθουνε στό φώς — πολύ άπίθανο — τώρα, πού μιá χούφτα άνθρωποι συσπειρωθήκανε γύρω άπόνα περιοδικό, τήν «Τριφυλική 'Εστία» κι άγωνίζονται ψάχνοντας.

'Ο Γ. Δέλιος με τό βιβλίο του μās ξαναθύμισε τους κορυφαίους 'Απορμημονευματογράφους μας και τόν ευχαριστούμε γι αυτό. "Όσα κι άν γραφτούν γι αυτούς, ποτέ δέν είναι άρκετά. "Αν λείπανε τί θά ξέραμε γιά τόν 'Αγώνα πού μās χάρισε τή λευτερά κι τήν 'Εθνική 'Ανεξαρτησία μας; 'Από ποιές πηγές θά γραφότανε ή νεότερή μας 'Ιστορία;

'Ι φ ι γ έ ν . Δ ι δ α σ κ ά λ ο υ : 1) «Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ», 2) ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.

'Υπόχουνε όγκωδέστατα βιβλία πού παιδεύεσαι νά διαβάσεις γιά νά βγάλεις μιá - δυό σελίδες συμπεράσματα. Κ' υπόχουνε δυό - τρεις σελίδες, πού πλαταίνουνε άφάνταστα, πού άγκαλιάζουν όλάκερες έποχές έπιπές κ' έσοα αιώνων. 'Η λογοτέχνηδα κ' ύψίφωνη 'Ιφ. Διδασκάλου απ' τήν Καστοριά, στ' άποκαλυπτήρια του άνδριάντα της Μακεδόνισσας γυναίκας, στόν έπικό άγώνα της Πίνδου τό 1940—41, με λί-

γα ξιστά από εύγνωμοσύνη, σέ κείνες τις γυναίκες, λόγω, ύπογράμμισε τό χρέος τών πανελλήνων γιά τήν ήρωική τους στάση. Κ' είχανε δίξιο οί διάφοροι έγκωμιστές του μικρού αλλά πικνού σέ ποιότητα, έγκώμιου της Διδασκάλου. Τ' άποκαλυπτήρια γίνανε τή χρονιά πού είχε άφιερωθεί παγκόσμια στή Γυναίκα. Κ' ή 'Ιφιγένεια Διδασκάλου άπότισε φόρο τιμής με τή σύντομη προσλαλιά τούτη κι' άναφορά της στήν άναμφισβήτητη προσφορά της «Γυναίκας της Πίνδου», πού πολέμησε μ' αυτοθυσία πλάι στόν 'Ελληνα μαχητή γιά νά σώσει τήν Ευρώπη από τήν ύποδούλωση στο Ναζισμό - Φασισμό, απ' τους Βάρβαρους της Δύσης, όπως πριν 2.500 χρόνια σώθηκε απ' τους βάρβαρους της 'Ανατολής, πάλι με θυσία της πατρίδας της. Με τήν ποιητική πνοή και τό λυρισμό της, ή ποιήτρια μās έδωσε ένα κείμενο λιτό κι άπέριττο όπως άξιζε γιά ένα χρέος τιμής στή Γυναίκα.

Μά ή 'Ιφίγ. Διδασκάλου μās δίνει και μιá μικρή (σέ χρόνο μās μουσικοφιλολογικής βραδιάς) μελέτη κ' έξετάζει «Τόπους και τραγούδια της 'Μακεδονίας». Μεθοδικά θ' αναπτύξει τό θέμα της, μ' έναν πλούσιο λυρισμό, μ' άφθονα στοιχεία, πού βρίσκει κανείς όταν ψάξει άνάμεσα στο λαογραφικό θησαυρό της πατρίδας μας. Σέ τόσο μικρό χρόνο δέ μπορείς ν' αναπτύξεις ένα τόσο πλατύ θέμα, σάν τό δημοτικό τραγούδι. Γι αυτό ή λαογράφος και ποιήτρια 'Ιφ. Διδασκάλου μόνο στά τραγούδια της Καστοριάς — ιδιαίτερης πατρίδας της — αναφέρεται, του Λέχου, Γρεβενών και γενικά της Δυτ. Μακεδονίας. Πολλά απ' τά τραγούδια τούτα τραγουδηθήκανε απ' τή μικτή χοροδία του Μουσικοφιλολογικού Συλλόγου Καστοριάς. Πρέπει ή βραδιά τούτη νά 'τανε πραγματικά μιá πανδαισία άπαγγελίας και τραγουδιού. Γιατί ή όμιλήτρια έχει και τό χάρισμα της άφρογης άπαγγελίας. Στο τέλος, τραγουδηθήκανε και δυό θαυμάσια ποιήματά της πού τά μελοποίησε ό μαέστρος Β. Δόικος.

'Η Διδασκάλου είναι μιá πολύ καλλιεργημένη πνευματική γυναίκα (ή πρώτη, λέει ό Τ. Γκοσιόπουλος) της Δυτ. Μακεδονίας. Σπουδασμένη ύψίφωνος στο 'Όδείο, κράτησε τό τάλαντό της ζηλότυπα προσω-

πιλό της χάρισμα. Δεν τό εκμεταλλεύτηκε επαγγελματικά. Μά, οί άνησυχίες της τή σπρώξανε και στά Γράμματα. Είναι μιá γλυκιá ποιήτρια πού παρουσιάστηκε τό 1958 κ' έχει δώσει πέντε ποιητικές συλλογές, πού ή Κριτική τις δέχτηκε πολύ ευνοικά. Στη συνέχεια άσχολήθηκε με τήν έρευνα στοιχείων μέσ' άπ' τήν πλουσιότατη λαογραφική μας κληρονομιά και μās έδωσε μιá σειρά ήθογραφίες άπ' τήν ιδιαίτερη πατρίδα της, τά «Καστοριανά». Έπίσης μιá σειρά από αξιόλογα διηγήματα, μελέτες, πολλές διαλέξεις και γενικά, σήμερα, θεωρείται μιá άπ' τις πιό δραστήριες πνευματικές γυναίκες της Θεσσαλονίκης.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

Νίκης Λαδάκη - Φιλίππου:
«ΣΦΑΓΜΕΝΗ ΑΝΟΙΞΗ», Ποήματα,
Λευκωσία.

“Όλα σήμερα, στην πολύπαθη κι άγωνιζόμενη Κύπρο, στρέφονται γύρω από τόν ίδιον άξονα. Τόν πόνο για τήν άδικία, τόν σκληρό άγώνα για τήν επικράτηση τής ειρήνης στο ώραιό νησί, τήν πίστη για τή δικαίωση. Κι ή τέχνη με τόν τρόπο της, και σ' όλους τούς τομείς της, αυτά έκφράζει. “Όλοι οί πνευματικοί εκπρόσωποι, ό καθένας στον τομέα του, δίνει τό παρών στην ιερή αυτή μάχη, τής ιστορικής καμπής τής πατρίδας του. Τά βιβλία πού έκδίδονται, οί έκθέσεις τής ζωγραφικής, οί διαλέξεις, τά περιοδικά, όλα αυτό έκφράζουν. Κάτω από τις πιό δύσκολες συνθήκες, τίποτε δε σταμάτησε και δεν άτόνισε. Τό αντίθετο. Μπορεί κανένας νά πεί, πώς βρίσκονται σε μιá αξιοθαύμαστη άκμή. Σε άριθμό, και σε ποιότητα. Τά δραματικά βιώματα, μετουσιώνονται σε τέχνη με άπαιτήσεις. Με βάθος ουσίας και άριτιότητα μορφής. Τά έργα τους έντυπωσιάζουν. ά

Κάνουμε αυτή τήν άναφορά, με άφορμή ένα νέο ποιητικό βιβλίο, πού πήραμε. Γνωστό πώς ή ποίηση, είναι τό είδος εκείνο τής τέχνης, πού έχει άμεση επίδρα-

ση στον άναγνώστη. “Έχει τό μαγικό ραβδί και άγγίζει τις πιό λεπτές χορδές τής ψυχής. Και ή Κυπριακή ποίηση, στέκεται πολύ ψηλά, και τή διακρίνει τό εύρος τής πνοής, ή πρωτοτυπία τής έμπνευσης, ή γνησιότητα. Τό Νησί είναι πραγματικά — καθώς είπε ό Σκίπης — «φιλημένο από τις μούσες». Τήν εκτίμηση αυτή και τή δίκαια άναγνώριση, τής ποιητικής δημιουργίας τών Κυπρίων ποιητών, και μάλιστα τών ποιητριών, διατύπωσε πρόσφατα κι ό ‘Οδυσσεάς Έλύτης, κατηγορηματικά, σε συνέντευξή του, με Κυπρία δημοσιογράφο. Τό χαιρόμαστε διπλά. “Όχι μόνο γιατί τό ξεχώρισε και τό τόνισε, αλλά γιατί, ένισχύεται και μιá άποψη, γραμμένη από τή φτωχή μας πέννα, πρό έτών, πού έπαναλαμβάνεται πάντα σε κάθε ευκαιρία, για τις Κύπριες ποιήτριες.

Είναι ή ποιητική συλλογή τής Νίκης Λαδάκη - Φιλίππου με τίτλο «ΣΦΑΓΜΕΝΗ ΑΝΟΙΞΗ». Ποιά άνοιξη; Ναι, ή πικρή του 1974. ‘Η σημαδεμένη, ή άκριθή, ή στερνή. “‘Ήσουν τόσο όμορφη / σαν νά τ΄ξερεις / πώς θα σ' όδηγήσουν στη σφαγή. / ‘Ήσουν ή πιό γλυκειά “Άνοιξη / κι ή τελευταία». Τί νά πούμε έμεις γι' αυτούς τούς στίχους; Μιλούν μόνοι τους, και μέσα άπ' αυτούς μιλάει όλη ή καρδιά τής Κύπρου. Δεν είναι εύκολη ή έπιγραμματική ποίηση πού συναντούμε σ' αυτό τό βιβλίο. Είναι τό καταστάλαγμα στοχασμών και συναισθημάτων. «Τό τρίδιπλο άπόσταγμα τών πραγμάτων» κατά μιá ποιητική ρήση. Στίχος λιτός, κοφτερός, σαφής, όδυνηρός. ‘Από βαθειά έσωτερική διεργασία. Συγκρατημένος ό λυγμός, ύποβλητική, πλατειά ή προέκταση. «Μήν έγγίζεται τά άγια τών άγιων / αίμορροει ή ψυχή / ψυχομαχεί ή οικουμένη». Χωρίς ώραιολογίες, χωρίς τίποτε τί έπιτηδευμένο και τό περιττό. «Δώστε μας πίσω τή γή μας / για νά ένώσουμε τήν καρδιά μας / πού μοιράστηκε στα δυό». Κι ή σκέψη μας αυτόματα συγκεντρώνεται σ' αυτό τό κεντρικό σημείο, τό δραματικό, τής άρπαγμένης γής, τής μοιρασμένης καρδιάς.

“Ένα μικρό βιβλίο, με βαρύ περιεχόμενο, πού κάθε λέξη είναι κι ένας κόσμος.

Γόνιμη ή θητεία τῆς Νίκης Φιλίππου στὰ Κυπριακὰ Γράμματα, μὲ μιὰ διαρκῆ παρουσία, σ' ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου. Ποίηση, πεζογραφία, δοκίμιο, θέατρο. Ἀπὸ τὸ 1960 ποὺ πρωτοεμφανίστηκε ὡς τώρα, ἔχει στὸ ἐνεργητικό της 15 διβλία. Ἡ ποίησή της, λυρική ἢ ἐπική, βαθεῖα συναισθηματική, διακρίνεται γιὰ τὸ προσωπικὸ ὄφος, καὶ τὸν ζεστό λόγο. Τελειῶνω μὲ τὸν αἰσιόδοξο στίχο της. «Αὔριο θὰ ξημερώσει...».

Ἄ λ έ κ ο υ Δ α φ ν ο μ ή λ η: «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ», Ἐπικολυρικὸ ἱστόρημα, Θεσσαλονίκη 1979.

«Γραμμένο γιὰ μουσικὴ ἐπένδυση», σημειώνει ὁ συγγραφέας. Τὸ ἔργο, κι ὡς θέμα κι ὡς χειρισμὸς του, ἀναμφισβήτητα προσφέρεται γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ. Ἐδῶ ὅμως ἐμᾶς, μᾶς ἐνδιαφέρει μόνον ἀπὸ λογοτεχνικὴ ἄποψη κι αὐτοῦ θὰ σταθοῦμε. Εἶναι συνθεμένο, σὲ μορφή ἀρχαίας τραγωδίας, μ' ἐναλλασσόμενο, τὸν ποιητικὸ καὶ τὸν πεζὸ λόγο. Καλύπτει 38 σελίδες. Πρόσωπα: Ἀφηγητῆς, ποὺ ἔχει τὸ βασικὸ, ἀφηγηματικὸ ρόλο, στὴ δομὴ τοῦ ἔργου, καὶ στὴν ἱστορικὴ ροὴ τῶν δρώμενων. Ὀλυμπιάδα, Φίλιππος, Ἰέρεια, Ἀλέξανδρος, Δαρεῖος, Ἀναγνώστης κ.ἄ., τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εἶναι δεμένα, γνωστά, μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὰ μεγαλοφυγήματα τοῦ μεγάλου Μακεδόνα τῶν αἰώνων. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα πρόσωπα, πλαισιώνουν καὶ πλουτίζουν τὴν ἱστορικὴ πορεία, καὶ μαζί σφιχτοδέκνουν τὴν ἅλῃ σύνθεση. Ἰερεῖς, μάγοι, στρατιῶτες, γυναῖκες, ἄνδρες καὶ ὁ χορὸς, βασικὸ στοιχεῖο, ποὺ ἀπηχεῖ συναισθήματα τοῦ συνόλου. Ὅλα ζωντανεμένα κι ἐμφανωμένα μὲ μιὰ γνήσια πολὺ δημοσιογίας.

Τὸ θέμα πολυμεταχειρισμένο ἀλλὰ ἀνεξάντλητο πάντα. Αἰῶνες τώρα στὸ χῶρο τῆς τέχνης, ὅπως, τῆς ἱστορίας καὶ παράδοσης, ἢ παρουσία τοῦ βασικὰ Μεγαλέξανδρου, εἶναι ἔντονη, ἐπαβλητική, γοητευτική. Πεζογραφία, ποίηση, θέατρο, γλυπτική, ζωγραφικὴ, κεραμική... τί νὰ ξεχωρίσης καὶ ποῦ πῶτα νὰ σταθῆς. Ἄς ἀφήσουμε τ' ἀναρίθμητα λαϊκὰ ἀναγνώσματα, τὰ παραμίθια, τοὺς θεῶλους... ἀτελείωτα.

Ναί, πάντα ζεῖ καὶ βασιλεύει καὶ τὴ φαντασία κυριεύει καὶ σαγηνεύει. Καβάλλα στὸ βουκεφάλια, ὁ γιὸς τοῦ Μακεδόνα Φιλίππου καὶ τῆς Ἑπειώτισσας πριγκήπισσας Ὀλυμπιάδας, καλπάζει πάνω ἀπὸ τὸ χρόνον ἀήττητος. Ἀλλὰ καὶ γιὸς τοῦ Ἄμωνα Δία, ποὺ μὲ μορφὴ κεραινοῦ πῆγε κοντὰ στὴν Ὀλυμπιάδα, γιὰ νὰ ἐπαληθεύσουν οἱ προφητείες, ὅπως τὸ ἀκοῦμε ἐδῶ ἀπὸ τὸ στόμα τῶν ἱερέων: «...Ὡ Ἄμωνα Δία / ἢ πίστη σου / καινούργια θὰ ντυθῆ σάρκα / ἢ θεότητά σου / στὸ μακρινὸ βορρᾶ θὰ λάμνη νέος ἥλιος».

Κι ὅταν ὁ νέος ἥλιος — ὁ Ἀλέξανδρος — γεννήθηκε, διὸ ἀετοὶ κάθισαν στὴ στέγη τοῦ παλατιοῦ. Κι ὁ θεὸς τοῦ χάρισε ὑπερφυσικὰς ιδιότητες. Ὁ συγγραφέας, ἀρχίζει τὴν ἐπικολυρικὴ του σύνθεση ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Ἀλέξανδρου, ἀκολουθώντας ἔντεχνα, μὲ τὸν πεζὸ καὶ τὸν ἔμμετρο λόγο, ὅλη τὴν ἱστορικὴ φωτεινὴ διαδρομὴ του, τὰ μεγαλόπρεπα δράματα ποὺ τὸν φλόγιζαν, τὶς μεγάλες κατακτήσεις, τὴν ὀλοποίηση τῶν πρὸ τολμηρῶν πόνων του, ὡς τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του, στίς 23 Ἰουνίου τὸ 323 π.Χ. Χρονολογίες, χῶρες, ὀνόματα, γεγονότα, ἀναφέρονται μέσα στὸ ἄνετο ξετύλιγμα τοῦ μύθου, καὶ τὸ μεγαλόπρεπο βάδισμα τοῦ στίχου. Ἡ ἀφήγηση συνυφαίνεται μὲ τὸ στίχο, καὶ τὸ στίχο καὶ ποιητικὰ ἢ μορφὴ του, ὅπως ἡ ὀμηρικὴ, ἀνικανοποίητη, ἀνυποχώρητη φύση του. «Παιδί μου, φρόντισε νὰ βρῆς ἄλλο βασίλειο, ἢ Μακεδονία δὲ σὲ χωρεῖ», εἶπε ὁ Φίλιππος στὸν νεαρὸ ἀκόμα γιὸ του, ποὺ διέκρινε τὶς ἱκανότητές του. Καὶ κατέκτησε μεγάλη βασίλεια, καὶ διέδωσε στὴν Ἀνατολὴ τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ...» ἀνοίγοντας τὸ δρόμο γιὰ τὸν βασιλιά τῶν βασιλιάδων». Δηλαδή τὸν Χριστό. Αὐτὰ λέει ὁ κήρυκας στὸ τέλος τοῦ ἔργου τοῦ Α.Δ., ἐνῶ ὁ χορὸς συμπληρώνει μ' αὐτοὺς τοὺς ὁραίους στίχους.

«Σάρκα πῆραν τὰ ὄνειρα τὰ Ἑλληνικὰ
(κι οἱ πόθοι
Καὶ μέσα στοὺς τριανούς τῆς γῆς ὁ Μέ-
(γας φανερώθη
Κι ἀστράφτει στὴν Ἀνατολὴ τὸ φῶς
(τοῦ Παρθενώνα.
Νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰ-
(ῶνα.

Τὸ ἔργο γράφτηκε μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ γιὰ τὰ 2.300 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΤΑΙΑ

Κωστή Κοκόροβιτς: «ΠΑΝΟΡΑΜΑ», Χρονογράφημα.

Πραγματικὸ πανόραμα εἶναι τούτα τὰ χρονογραφήματα τοῦ Κωστή κοκόροβιτς μὲ τὸν ὁμώνυμο τίτλο. Ἡ θεματικὴ τους ἀγκαλιάζει τὸν παγκόσμιον χῶρον. Πέρα ἀπ' αὐτό, δοσμένα ὅλα μὲ κείνη τὴ λεπτὴ εἰρωνεία ποῦ διακρίνει τὸν Κωστή Κοκόροβιτς, γίνονται συναρπαστικά στὸν ἀναγνώστη καὶ τὸν ἐξοικειώνουν, ἀκόμα καὶ μὲ τὸ μακάβριο στοιχείο, ποῦ δὲν ἀπουσιάζει φυσικά, καθὼς ὁ χρονογράφος, τίποτα δὲν ἀφήνει δίχως νὰ τ' ἀγγίξει μὲ τὴν πέννα του, τὴν τόσο γλαφυρὴ.

Ἔτσι, πάντα μὲ τὸν ἴδιον τρόπο, ξεσκεπάζει καὶ κάνει ἀντιληπτές, ὅλες τὶς πηλῆγες ποῦ ὑπάρχουν στὸ κορμὶ τῆς ἀνθρωπότητας. Σφυροκοπᾷ τὸ σημερινὸ «πολιτισμὸ» ὅπου — καθὼς λέει χαρακτηριστικὰ — «ὁ λεγόμενος ἄνθρωπος γίνεται δορυφόρος τοῦ χάους καὶ περιστρέφεται γύρω ἀπὸ μιὰν ἄβυσσο ποῦ ἀφοῦ τὸν ζαλίζει πρῶτα μὲ τὸν ἱλιγγό της στὸ τέλος θὰ τὸν καταπιεῖ».

Ὅμως, στὸ σημεῖο αὐτό, ὁ συγγραφέας τοῦ «Πανοράματος», βάζει σὰν σκοπὸ του νὰ συμβάλει στὸ νὰ προλάβει τελικὰ ὁ ἄνθρωπος, τὸ ἐπικείμενον κακὸ ἀπὸ τὸν «ἄνθρωπο». Μὲ τὰ χρονογραφήματα αὐτά, ὁ Κώστας Κοκόροβιτς τέμνει σὲ βάθος τὴν κατεστημένη ἀπανθρωπιά, ὅπως αὐτὴ προβάλλει μέσ' ἀπὸ τὸ κλίμα μιᾶς «χρονίζουσας ἐπικαιρότητας», μὲ μιὰ πνευματικότητα ξεχωριστή, ποῦ συλλαμβάνει καταστάσεις καὶ δίνει λύσεις στὰ προβλήματα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, κάνοντας τὸ γύρο τοῦ πλανῆτη μας, σὲ χρόνο μηδέν.

Γιώργη Χαλατσᾶ: «ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ», Διηγήματα.

Τρία διηγήματα ἀποτελοῦν αὐτὴ τὴ συλλογὴ τοῦ Γιώργη Χαλατσᾶ. Οἱ τίτλοι τους:

«Βασίλης Κοιρέλης», «Νυφάτιζο» καὶ «Μία ψυχὴ τραγουδᾷ». Καὶ τὰ τρία, εἶναι γραμμένα μὲ τὴ γνωστὴ δημιουργικὴ δύναμη τοῦ διαλεκτοῦ διηγηματογράφου. Καὶ τὰ τρία, δίνουν τὰ «πορτραῖτα» τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου μὲ ἀδρές γραμμές.

Ἡρώας τοῦ πρώτου διηγήματος, ἕνας γύφτος κλαριντζῆς ποῦ δίνεται ὀλοκληρωτικὰ στὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ πάθος τῆς Τέχνης, ὅπως ὁ Χριστὸς, μὲ τὸ πάθος τῆς Ἀγάπης. Ἐδῶ, Ἀγάπη καὶ Τέχνη, εἶναι ἔννοιες ποῦ ταυτίζονται νὰ μηδενίσουν τὸ θίνατο.

Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο, στὸ δεῦτερον διήγημα, ὅπου ἡ ζωὴ εἶναι νόθα καὶ ὁ θάνατος γνήσιος. Ὁ ἄνθρωπος ἐδῶ, παρασέρνεται ἔξω ἀπὸ τὸ νόημα τῆς ὑπαρξῆς. Δὲν ζεῖ τίποτα τὸ ἀληθινόν. Ἡ ἀληθιστία κ' ἡ μεγαλομανία τοῦ φρενιτικου τρόπου ζωῆς, τὸν ὀδηγοῦν στὸ θάνατο, ὄχι νικητῆ, ἀλλὰ ταπεινὸ ὑπεῖθετ τοῦ ἄγχους καὶ τῆς ματαιοδοξίας, γιὰ νὰ γίνει τελικὰ σὲ μᾶς, παραδειγμα πρὸς ἀποφυγὴν.

Τέλος, ὁ ἀναγνώστης, διαβάζοντας τὸ τρίτο ἀπ' τὰ διηγήματα αὐτῆς τῆς συλλογῆς, περνᾷ ἀπὸ καταστάσεις καὶ διαπιστώσεις τέτοιες, ποῦ δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ σκεφτεῖ, παρὰ μονάχα, τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ λύτρωση. Ἐναν ἀγῶνα ποῦ θὰ τὸν δικαιώσει στὴ ζωὴ καὶ στὸ θάνατο. Ἐδῶ, ὁ ἀναγνώστης, ταυτίζεται μὲ τὸν ἥρωα τοῦ διηγήματος ποῦ λέει: «Εἶδα ἄνθρώπους πεθαμένους ἀπ' τὴν πείνα. Εἶδα νὰ κόβουν μὲ τὸ μπαλντά τὸ χεῖρ ἐνὸς ἀγοριοῦ γιὰ ἔνα κλεμμένο παξιμάδι. Εἶδα ἕνα σκελετωμένο κοριτσάκι νὰ κλαίει στὴ στορφή τῆς Παναγίτσας, πάνω ἀπ' τὴν πεθαμένη μάνα του, πεντάρφανο, χωρὶς Θεό, χωρὶς ἄνθρώπους ξεπόλυτο καὶ παγωμένο, κρεμασμένο σὰν ἄναμικτὸ τροπαιο ἀπ' τὰ δόντια τοῦ χάρου...».

Ὅλη τούτῃ ἡ πείρα τῆς φρίκης βγαλμένη μέσ' ἀπ' τὰ κοινὰ βιώματα τοῦ ἥρωα αὐτοῦ τοῦ διηγήματος τοῦ Γιώργη Χαλατσᾶ καὶ τοῦ ἀναγνώστη, ὀδηγεῖ ἀκόμα, τὴν ψυχὴ τοῦ δευτέρου, νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ πρώτου ποῦ σαλπίζει:

«Κι ἀπ' τὸ μεγάλο αἶθιο εἴμαστε ἡ Αἰγὴ Παλέψτε, πολεμάτε, μέσα στὴ φλόγα (δρμάτε».

Π. Β. Πάσχο υ: «ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΥΨΟΥΣ», Ποιήματα, Ἀθήνα 1975.

Ἦθελα τὰ μεγάλα μάτια ἑνὸς παιδοῦ
γιὰ νὰ γεμίσουν αὐτὴ τὴν ἄβυσσο
μὲ γελαστά χαμογέλια καὶ ὄνειρα.

Οἱ λέξεις ὅσο κι' ἂν γίνονται πολλές
φορὲς χρυσὰ καρφιὰ τοῦ λόγου, στὴν ποί-
ηση τοῦ Π. Πάσχου ἀποτελοῦν λεπτὴ πλέ-
ξη ἀνθρωπιστικῶν μηνυμάτων. Ἔτσι στὴ
δύσεκτη περίοδο τοῦ λεκτικοῦ πληθωρι-
σμοῦ ἢ εὐληψία μιᾶς τρισμακάριστης φω-
τεινότητας, μὲ ἀγγελικὴ, σχεδόν, κατὰ-
νευση, ἀποστάζεται στὴ σιγή, στὴ γλώσ-
σα, δηλαδή, τῶν ὄραματιστῶν καὶ τοῦ
«μέλλοντος αἰῶνος», γιὰ νὰ ξεφύγουμε τὴν
πολιορκία τοῦ θανάτου, ὅχι μὲ τὴν μετα-
φυσικὴ κενολογία, μὰ μὲ τὴν ἀπλότητα
τῆς πίστεως ὅτι μέσα μας ἀναπαύεται ὁ
Θεός! Μέσα, συνεπῶς, στὶς ἐναλλασσόμε-
νες φωνές τῶν ἐποχῶν ξεκρίνεις τὴ γα-
λάζια φλόγα ποῦ σὲ συνεπαίρνει, μὰ καὶ
συντηρεῖ τὴ ζωὴ μὲ τὸ αἶμα τῆς ποίησης,
γιατὶ σὲ δρόμους χωρὶς ὄνειρα, ὁ βίος
μεταλλάσσεται σὲ σιγουριά τῆς ἀδιαλλα-
ξίας. Ἐδῶ, ὅμως, εἶναι πλοῦσια ἢ ψιλὴ
βροχὴ τοῦ θαύματος:

Ἦ γέροντας Καλλίνικος... δὲν ἔλειψε ὅστε
(Κυριακῇ
ἔξω ἀπὸ κείνες ποῦ, ἀκολουθώντας τοὺς φυ-
(λακισμένους
συγχωριανούς του, κλείστηκε κι' αὐτὸς σὲ
(θεσμοτήριον.

Νά, λοιπὸν, ποῦ τὸ ἀπόσταγμα τῆς μο-
ναξίας σὲ ἀποτρέπει νὰ εἶσαι μυστικὰ πα-
ρῶν σὲ ὅ,τι ἀνήκει, γιατί ἡ σπηλιὰ δὲν
ἀγιάζει, μόνο, ἀπ' τὶς ἀγρύπνες τοῦ ἐ-
ρημίτη ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὸ δισάκι του ποῦ
κρύβει ἕνα ὀλάκερο αἰῶνα γαλουχημένο
στὴν ἄχραντη σιωπῇ καὶ τὴν πίστη γιὰ
γόνιμη προσφορὰ στὸν πλησίον.

Καὶ ἀκόμη ἐπειδὴ ὁ καρπερὸς λόγος
τοῦ Π. Πάσχου εἶναι μιὰ ποίηση ποῦ δὲν
πιδάκνει ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὰ βῆθη τοῦ
μοναστηριοῦ ἢ τῆς γαληνεμένης προσευ-
χῆς, ἀκεραϊώνει τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώ-

που μὲ τὸ πλησίασμα τῆς ἰσορροπίας
τῶν ἀξιῶν καὶ τὸ ξεστράτισμα τοῦ κυκλο-
θυμικοῦ ἐντυπωσιασμοῦ.

Δὲν γίνεται ὁ στίχος καλλιτεχνικὴ με-
ταστοιχείωση τῆς πίστεως οὐδ' ἡ κομ-
ψόεπεια ἑνὸς μεταφυσικοῦ ρίγους. Μὲ τὴν
ἀπαλότητα τοῦ ἐσωτερικοῦ ρυθμοῦ καὶ τὴν
ἀμεσότητα τῆς λαγαρῆς εἰκόνας μεταβάλ-
λει τὴν ἐμπνευση σὲ ὀπποσία θείας γοη-
τείας ποῦ σὲ αἰχμαλωτίζει καὶ σὲ ἐξα-
γνίζει.

Γιὰ νὲ σὲ γεμίσει τελικὰ μὲ ἀδελφού-
νῃ ἕνα κόσμῳ ἔρημῳ στὴν πλησμονὴ τῆς
σοφίας.

Ἡ ποίηση τοῦ Π. Β. Πάσχου εἶναι πλη-
σιφανῆ γιατί μεστώνει τὸ ἀνθρώπινο δά-
κρυ μὲ τὴν θαλπωρὴ τῆς αἰωνιότητας:

Τὸ δάκρυ κατεβαίνει ἀνεπαίσθητο σχεδόν!
Μονάχ' ἂν πέσει πρὸς τὰ χεῖλη ἀρμυρίζει
(λίγῳ.

Μὰ πότε - πότε ἀνάερῃ μιὰ αἴσθησι
μὲ διαπερνάει ἀπὸ χῶμα γῆς, σὰ γέυση
ἀγάπης: ἔχει ἀρωματιστεῖ μουσκεύοντας
σὰν τὸν καρπὸ τοῦ φθινοπώρου.

Γι ὠ ρ γ ο υ Β ρ έ λ λ η: «ΓΙΑΝΝΙΩ-
ΤΙΚΑ ΣΟΝΕΤΤΑ», Ποιήματα, Γιάν-
νινα 1979.

Συμφωνοῦμε ἀπόλυτα μὲ τὸ Γιαννιώτη
λυρικό Γιῶργο Βρέλλη ὅτι τὰ ποιήματά του
εἶναι στολίδια «ἀρεσίας στὴν καρδιά του»,
ἀλλὰ καὶ κάθε τρυφερῆς καρδιάς ποῦ θὰ
τὴ συντροφεύσουν μὲ «τὸν γλυκὸ πνευμα-
τικὸ χαϊδεμὸ καὶ τὸν αἰσθητικὸ ἀγγαλια-
σμὸ τους».

Προτομιάστορας τῆς λεκτικῆς μαγείας ὁ
εὐαίσθητος Γιαννιώτης ποιητὴς μεταουσιώνει
στὴν παρότητα τοῦ σονέττου τὴν ἀλήθῃ τῆς
λογικῆς συμμετρίας γιὰ νὰ ἰσορροπῆσει σὲ
θεϊκὴ μουσικὴ τὸν ἀνθρώπινο ἦχο:

Σφίξε με κυανομάγευτη θεὰ
— θνητὸν ἐμένα καὶ ἐσὺ κραταῖα —
εἰδωλο λικνιστὸ σ' ἀφρόχνητα στεφάνια.

Καὶ κυλάει ἡ συνθετικὴ μαστοριά πότε

ἐλεγγειακή καὶ τότε χαροπὴ τὴς τέσσερος τοῦ χρόνου ἐποχῆς, ἀγγίζει μὲ εὐλάβεια τὴς φωτεινῆς ἀτραποῦς τῆς πίστεως καὶ ἐξαγγίνεται στὴν πατριωτικὴ ἀρετὴ, γιὰ νὰ βλέπει μαζί μὲ τὸν Λορέτζο Μαβίλη — τὸν διδάχο τοῦ ἐλληνιστοῦ σονέττου — τῆς παιδιώτιδας τοὺς θρόλους στὰ νερά τῆς ἡλίου!

Σὲ συγκινεῖ ἡ ἠπειρωτικὴ του θεματογραφία, ποὺ ἀγκαλιάζει ὅλους ὅσους πόνεσαν γιὰ νὰ φτερουγίσει ἐλευθέρη ἡ ἐλληνικὴ σκέψη, ἀπὸ τὸν Ἅγιον Γεώργιο: «— Ἀχ! κάλεσέ με τέκνο σου καὶ φώναξέ με «γιέ μου», μέχρι τὸν Γιοσέφ Ἐλιγιά ποὺ δὲν λόγισε στὸ πείσμα τοῦ ὁμαίμου του Καμπιλή: «— Τί κοίμα; ποὺ τὸ κοίμα του, σὲ σκότισε αἰτέ μου!».

Μὰ ὁ Γιδωργος Βορέλλης σηματοδοτεῖ τὴν ἰσπεροφημία του, περισσότερο μὲ τὸ μεγαλο τοῦ ξοφτα: τὴν Παμβώτιδα. Ἴσως εἶναι ὁ πληρέστερος καὶ καλύτερος ἡμινός τῆς λίμνης μας:

Γαλήνια ἡ Παμβώτιδα κοιτεῖ τὰ μα-
(γιαὶ)
τὰ κάλλη τῆς φρεσκόχριτα μὲ στέμμα
(τὸν ἀφρό)
στὴ μέθη τῆς ἀσίγαστη μὲ θαυμασμό
(θωροῶ)
τὰ κίματά σου ἀρχόντισσα μ' ὅλα τὰ μυ-
(σιτικά!)

Θεοδοσμένη εἶναι ἡ ἱκανότητά του νὰ κατέχει τὰ κορυφὰ ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ φωτίζει μὲ μιὰ γαλάζια ὄραση, στὶς ἀχνίνες τῆς ὁποίας μεταλαβαίνει κάθε ἄνθρωπος, γιὰ νὰ ἠρωθεῖ, μὲ τοῦ πνεύματος τὴν ἰσχύ, σὲ γλαυκοὺς ὀρξίνοντες. Μὰ καὶ ἡ ἄρτια τενική ποὺ μαστορεῖει ἰδανικὰ τὸ πλάσιμο τοῦ σονέττου, στὸν περιορισμένο σκελετὸ τοῦ μουσικοτονισμένου στίχου:

Ὁδρανόνειρα, ἰριδότοξα σὰν εἶδα,
μέσα μου μένει ἡ ζωγραφιά ἱερή,
παρηγορῶ ἔσπῃ, λυτρωμοῦ ἡ νησιὰ
στὰ πελάγη τοῦ ἀγχοῦς ἱεοῦ μου κροῖ.

Πά ν ο υ Δ. Τ ζ ι ὀ ὄ α: «ΑΝΑΔΡΟ-
ΜΗ», Ποιήματα, Γιάννινα 1979.

Δίπλα μας τὰ ξύλα στὸ θωροῦ
τῆς ἱερῆς θυσίας περιμένονε τὴ δάδα

γύρω σιωπὴ! καὶ ἀπὸ μακρὰ
τσιγγάνικα τραγούδια
ἕμνοι ἀντηχοῦσαν στὴ θεά...
Στὰ πόδια τοῦ θωροῦ ἰκέτες
τῆς μοίρας τυλιγμένοι τὸ κοινκοῦλι:
προσμένουμε τὴ λύτρωση ἀμίλητοι.

Δὲν εἶναι διαλαλητῆς τῆς χαρᾶς ἀλλὰ χαμηλότονος ποιητῆς τῆς τελευταίας παρὰστασης τοῦ φωτὸς στὶς πύλες τῆς ἀδεβαιότητας, ἐκεῖ, ἀκριβῶς, ὅπου ὁ στερνὸς γυρισμὸς τελειωμὸ δὲν ἔχει! Καὶ εἶναι τοῦ το φυσικό, ἂν ἔχεις ξενιτευτεῖ ἀπ' τὸ χάλκινο τῆς χαρᾶς τὸ νησι καὶ ἔχει ὀλότελα σβήσει μέσα σου ὁ ρυθμὸς ὕστατης στιγμῆς ποὺ μάκραινε ἀναγκαστικὰ τὴν προσημονή τῶν ἄσπρων περιστεριῶν.

Ἔτσι μονάχα ἡ ζωντανὴ ζωγραφιά τῆς μνήμης παίρνει τὸν στεναγμὸ τῶν δέντρων καὶ παλμοδοτεῖ μιὰ καρδιά, σχεδὸν ἐτοιμοθάνατη, γιὰ νὰ ἀφήσει, τελικά, τὴ λεπτὴ συγκίνηση τῶν τονισμένων, σ' ἕναν ἀπλὸ βυζαντινὸ ἦχο ἐσωτερικῆς κατανούξεως, στίχων τοῦ Π. Ζιόβα.

Π η ν ε λ ὀ π η ς Π. Μ α ρ ν ἔ λ η:
«ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΙ», Γιάννινα 1979.

Ξεφύτρωσα μέσα ἀπ' τὰ σύννεφα,
προσκύνησα τὴ γῆς
καὶ καταβρόχθισα τὴν ἄμοιση ἀπελπισιά
(τῆς).

Τώρα κυκλοφορῶ στὶς φλέβες τοῦ κόσμου
παρθένα στὴν μοναξιά τοῦ πόνου.

Μιὰν ἀτέλιδη προσπάθεια γιὰ νὰ κατακτήσουμε τὴν ἀνπαροξία μας εἶναι ἡ ποίηση τῆς Π.Μ., καθὼς μετρᾷ τὴ ζωὴ μὲ εἰκόνας καὶ ἀνιχνεῖει τοὺς παλιωμένους ἀπ' τὸ χρόνο ἀνθρώπους. Ἔτσι μὲ μιὰ «συνολογιστικὴ» ποὺ σὲ πληγώνει περιμένοντας, ἀντιμετωπίζει τὴ ζωὴ σὰν ἕνα ἄθροισμα ἀπὸ συγκεχυμένες πυθανότερες κοιμμένες στὴ σκιά τῶν ὀνειρών. Μὰ τότε ἡ τραγικὴ κραυγὴ σχίζει τὸ προσωποποιημένο σύννεφο (βαρέθηκα νὰ εἶμαι σύννεφο, καὶ ν' ἀλλάζω μορφῆς σὰ νὰ κρούομαι!) καὶ χλευάζοντας τὸν μαγνήτη τῆς θύελλας ἀνιψή-

νετα τραφερό τραγοῦδι, νανούρισμα γιὰ ὄλη τὴν ἀνθρώπινητα:

Ἐπάχω κι ἴσως δῶ τὸ φεγγάρι
νὰ χωράει ὀλόκληρο στὴν τσέπη μου.

Γηράσκει, ὅμως, ἀναπάντεχα γιὰ νὰ κινλοφορήσει σὲ στιγμὲς πλημμυρισμένες θάνατο ἢ ποτισμένες μὲ ἐναντίωση, μ' ἕναν λόγο ποὺ δὲν χορταίνει τὸ πάχος τῶν ἀσπῶν! Ὅποτε φυσικά ἐξοραῖζει τὴν καταστρεπτική τους εὐεξία στὸ κρίσιμο τοῦ κόσμου μὲ τὶς προδιαγραφὰς τοῦ κέρδους - κολλάσεως.

Ἔτσι ἡ ἀπογοήτευση τὴν ξαναφέρει στὸ παιδικὸ ὀχαμόγελο γιὰ νὰ ἐξαγιάσει μιὰν ματωμένη πραγματικότητα:

Τρέχουμε ἀκόμη στὰ πανηγύρια
προσπαθώντας νὰ μείνουμε' ἄθῳοι.

Στίχοι λιτοὶ σὰν ἀποστεομένα χέρια σ' ἕναν ἀτέλειωτο χορὸ ἀπελπισίας καὶ κατακραυγῆς. Τελικά σὲ ζυμῶνουν μὲ τὴν ἀλήθεια γιὰ νὰ χαρεῖς τὴν «κοινωνικότητα» τῆς ποίησης. Γιατὶ ὁ λόγος τῆς Π. Μαο-νέλη, καὶ ὅταν δὲν ὀλοκληρώνεται, μοιάζει μὲ τὶς φωνὲς τῶν νηπίων τοῦ Ἡρώδη. Σπαθίζουν τὴ σκέψη σου μὲ τὸν «συλλογισμό» τῆς ὁργῆς καὶ τῆς τέφρας. Καὶ τὴν ἐλπίδα ὅτι μὲ τὸ τραγοῦδι θὰ βροῦμε τὸ αἰγνὸ θάρος τῆς ἐπιστροφῆς στὸν ἄνθρωπο τῆς εἰρηνικῆς δημιουργίας.

Ἐρμηνεΐας Φωτιάδου: «**Η ΑΛΒΑΝΙΑ ΣΗΜΕΡΑ**» & «**ΘΥΜΩΝΤΑΣ, ΑΓΝΑΝΤΩΝΤΑΣ, ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ**», Γιάννινα 1978.

«Ἐγὼ τὸ κάμα δὲν βαστῶ, ζεστὸ νερὸ
(δὲν πίνω...»

Τὰ μυστικά τῆς λεπτομέρειας τῆς λαϊκῆς ζωῆς κατέχει στὴν ἐντέλεια ἡ Ἐρμηνεΐα Φωτιάδου. Γι' αὐτὸ ἡ ὄρασή της στὸ Συρράκο, στὰ πάνω Σοδενά, στὴ Θεσσαλία καὶ στὰ Νησιά μας ἔχει τὴ θαλαπωρὴ τῆς ἡλιαχτίδας ποῦ, πρῶτα ἀπ' ὄλα, φωτίζει καὶ ὀδηγεῖ! Γιὰ νὰ βγει, ἀπὸ

μεθύσι σὲ λαϊκὴ βρυσομάνα, ἀληθινὴ ἢ μεταλλοστομία της: «Ἀλλοίμονο στὸ Ἑλληνόπουλο ποῦ δὲν ἔχει πάντα στὸ νοῦ του ἕνα Κούγκι, ἕνα Ἀρκάδι».

Μὰ στὶς ταξιδιωτικὲς τῆς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἀλβανία, ξεχωρίζουμε τὴν πορεία ἐνὸς λαοῦ ποῦ διακρίθηκε γιὰ τὴν εὐψυχία κάθε «ἀλβανοῦ» Βασίλη Λάτση ἐναντὶα στοὺς τυράννους!

Καὶ εἶναι εἰλικρινὴς ἡ Ε.Φ., ὅταν διακαίολογείται: «Μὰ ὅπως, πάντα, ὅταν γυνρῶ ἀπὸ τὰ ταξίδια μου, γράφω ὅ,τι εἶδα καὶ μοῦ εἶπαν καὶ ποτὲ ὅ,τι ἐγὼ μόνη μου σκέφθηκα» ἢ ὅταν διαβεβαιώνει ὅτι στὸ χωριὸ Δερβιτσιάνη κὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὀμιλεῖται καὶ μαθαίνετε σωστά». Μακάρι νὰ συμβαίνει τὸ ἴδιο σ' ὄλο τὸν Ἑλληνισμό τῆς μειονότητας. Γιὰ νὰ πεισθοῦμε ὅτι διατηρεῖται ἀκόμη ἡ πατροπαράδοτη πίστη ἀνάμεσα στὶς δύο χώρες ποῦ ἔχουν ἕνα κοινὸ: τὰ παιδιά τους νὰ γεννιοῦνται ἀπ' τὶς κἀνες τῶν ντουφεκιῶν, γιὰ νὰ τραγουδοῦν τὴν ἐλευθερία, καὶ τὸν ἀπόλυτο σεβασμὸ στὶς ἀξίες τῶν φυλῶν μας!

Μ α ν ὠ λ η Β ἤ τ τ ο υ : «**Ο ΒΙΟΠΑΛΑΙΣΤΗΣ**», Ἀφήγημα 1978.

Μιὰ ἀπλὴ ἱστορία πάλαι στὸν γνήσιο παλμὸ ἐνὸς μύθου βαπτισμένου στὸ ὄνομα τῆς λαϊκότητας ποῦ ἐξανθρωπίζει. «Ἡ λησμονιά, λένε, ξεχεται μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ ὁ ἄνθρωπος προχωράει σὲ μιὰ ριζικὴ ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς του. Αὐτὸ ὅμως δὲν συμβαίνει πάντοτε καὶ δὲν εἶναι ἀλήθεια. Ἡ ἀδερφή μου ἀπὸ τότε δὲν ξεχασε τὸν Ἀργυρή καὶ δὲν τὸ ξεπέρασσε αὐτό. Τὸν ἔκλεισε μέσα στὴν καρδιά της καὶ ζεῖ μὲ τὴν ἀνάμνησή του».

Τὸ παρῶπανο ἀπόσπασμα εἶναι μιζρὸ δεῖγμα γραφῆς τοῦ συγγραφέα τῶν ταπεινωμένων στὸν ἀγῶνα τους γιὰ μιὰ θέση στὸν ἥλιο. Ἄπλως ὁ λόγος σὰν τὴ ζεστὴ χειραψία τοῦ μεροκαματιάου καὶ τὸ εὐθῆμο τραγοῦδι τοῦ ἀλήτη ποῦ θεομαίνει μὲ τὴν ἀνάσα του τὸν κρῶο περιγυρο. Ἐνα μῆνυμα ἀνθρωπιάς ποῦ ξεσχίζει τὴν μάσκα τῆς ἀστικῆς ὑποκρισίας μὲ τὴν παρηγορία

ὅτι πάντα ὑπάρχει θέληση σὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ νὰ μὴν ξεχνᾷ καὶ νὰ συνεχίζει ν' ἀγωνίζεται γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια, μὲ τὸν ἴδιον ζῆλο, ὅπως καὶ γιὰ τὸ προφί. Γι' αὐτὸ ὁ Μ. Βήτος συγγινεὶ καὶ πείθει.

Ἄ λ έ κ ο υ Δ α φ ν ο μ ή λ η: «ΤΑ-ΚΗΣ ΓΚΟΣΙΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ ΙΦΙ-ΓΕΝΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ», Μελέτη, καὶ «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ», Θεσσαλονίκη 1979.

Εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος τοῦ λυρικοῦ Ἄλ-λέκου Δαφνομήλη ὅτι «ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης ὁ κατ' ἐξοχὴν ποιητικὸς εἶναι ὁ ἑλληνικὸς» γιὰτὶ ἐπαληθεύεται πληρέστατα μὲ τὴν ἐμπεριστατωμένη παρουσίαση δύο κορυφαίων δημιουργῶν τῆς Βορείου Ἑλλάδος. Ἀκόμη καὶ ὁ ἀφορισμὸς του ὅτι «τὴν ποιότητα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης τὴν ἀντιλαμβάνομαστε ἀπὸ τὶς πνευματικὲς πράξεις». Κάτι, δη-λαδῆ, ποὺ σφραγίζει τὴν πορεία τῆς Ἰ-φιγένειας Διδασκάλου καὶ τοῦ Τάκη Γκο-σιόπουλου (Στέφανου Χρυσοῦ).

Ἐνα ἐπικολυρικό ἱστόρημα, γραμμένο εἰδικὰ γιὰ μουσικὴ ἐπένδυση, εἶναι ὁ «Μέ-γας Ἀλέξανδρος» τοῦ Ἄλ-λέκου Δαφνομή-λη. Πρόκειται γιὰ ἕνα πολυπρόσωπο ἱστο-ρικό χρονικό, γραμμένο μὲ πληρότητα καὶ ποιητικὴ δεξιότητα:

*Σημάδι θεϊκό τοῦτες οἱ φλόγες
πὸς τὴ στιγμή αὐτὴ κάπου στὸν κόσμο,
κάπου πρὸς τὸ Βορῆα, ἀνάδ' ἢ φλόγα
ποὺ δόξα κληρο τὴ γῆ θὰ πυρπολήσει.*

Κ ώ σ τ α Κ α λ τ σ ῆ ς: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ», Γιάννινα 1978.

«Κοινωνία ἀφοσιωμένη σὴν ἀρετὴ, εὐ-ζολα διοικεῖται», ἔλεγεν ὁ Σωκράτης. Ἀν-τίθετα ἀλυσσοδένεται μὲ τὴ ρουσαφετολογία ποὺ συντηρεῖ μιὰ σαθρὴ γραφειοκρατία καὶ τὴ μικροπολιτικὴ ποὺ μετατρέπει τοὺς ἀν-

θρώπους σὲ σκυλίγια. «Καὶ ἀντὶ νὰ τοὺς διορθώσουν οἱ πολιτικοί, ἐκμεταλλεύοντα τὰ λάθη τους, γιὰ νὰ τοὺς κρατᾶν κοντὰ τους».

Γιὰ τὴν ἐνημέρωση τοῦ λαοῦ, τὴν πολι-τικὴ ἀσυνέπεια, τὴν ἐπάρατη γραφειοκρα-τία, τὴν κομματικὴ ὀργάνωση καὶ τὴν ἐμ-πέδωση πολιτικῆς συνειδήσεως μιλάει ὁ Κ. Καλτσῆς, χωρὶς κομπογιαννισμοὺς καὶ σοσιμότητες «θέσεως». Ὅπως ὁ ἴδιος ἐ-ξομολογεῖται, θέλει ἕνα κείμενο «γροθιά σὸ στομάχι τοῦ κατεστημένου». Καὶ εἶναι. Ὅπως εἶναι βέβαιο, ἐπίσης, ὅτι οἱ συμ-βουλές του γιὰ τὸ «τί μπορεῖ νὰ γίνει» δὲν πρόκειται νὰ πιάσουν χωρὶς ἀγώνα. Γιατὶ εἶναι ἀλήθειες. Πάντως ἡ πρόθεσή του δι-καιώνεται.

Οἱ σκέψεις του ἐλπίζουμε νὰ γίνουν γρή-γορα κτῆμα τοῦ λαοῦ. Γιὰ νὰ μὴν ὑπάρ-ξει ἡ ἀνάγκη τῆς ... γροθιάς».

Π έ τ ρ ο υ Χ ά ρ η: «ΗΜΕΡΕΣ — ΟΡΓΗΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1944», Μυ-θιστόρημα, Ἀθήνα, 1979.

«Ὅσοι ἔχουν πολεμήσει λένε πὸς ὁ ἀ-ληθινὸς πόλεμος κάνει θηρίο τὸν ἄνθρω-πο. Μὰ ὅλοι ξέρομε πὸς ἀκόμα πιὸ ἄ-γριο θηρίο γίνεται ὁ ἄνθρωπος ὅταν πο-λεμάει τὸν ἀδελφό του, τὸ φίλο του, τὸ γείτονά του, γιὰτὶ ἔχει πηδήσει πέρα ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ποὺ ζούσε μαζί τους στὴ δι-κὴ του ἀλήθεια, στὴ νέα ἀλήθεια ποὺ εἶναι ὄνειρο μεγάλο κ' ἕνας ἄλλος κόσμος ποὺ ἔσβησε ὅσα ἔζησε, ἀκόμα καὶ τὶς πιὸ με-γάλες ἀγάπες του.

Αὐτὸ εἶναι ὁ ἰδεολογικὸς πόλεμος».

Τὶς τριανταεφτάς μέρες τοῦ ἀδελφοσκο-τωμοῦ τῆς Πρωτεύουσας ξαναζωντανεύει ὁ Πέτρος Χάρης μ' ἕναν στέρεο μῦθο: μιὰν μεσοαστικὴ οἰκογένεια ποὺ ζεῖ μὲ τὴν ἐδραιωμένη στὴν παράδοση ἀγωγή τοῦ πρόωρα συνταξιούχου συνταγματάρχη καὶ τὴν ἀφυπνιζόμενη παραχὴ ἀπὸ τὴν ἀταξι-κὴ θεωρητικὴ πίστη τῆς σύφης του Ἀλί-κης, κοντὰ ἀκριβῶς, στὰ σύνορα τῶν πα-ρατάξων τοῦ χαλασμοῦ. Καὶ γύρω τους καλοστημένο τὸ σκηνικὸ τῆς ἀστικῆς ζωῆς, μὲ τὶς κοινωνικὲς ἀντιθέσεις καὶ τὴν οἰκο-

γενειακή μοναδικότητα που τείνει να οδηγήσει τα μέλη της, σχεδόν σε μοναχικότητα, με την έξαρση των συμφερόντων και το μάκραιο της απόστασης των επαφών — κάτι που περίτεχνα προβάλλεται με την κινητικότητα γεγονότων και πράξεων μέσα στην ίδια πολυκατοικία που στεγάζει πάνω από 40 άτομα έντεταγμένα σε πολυπρόσωπες, μα άγνωστες, μεταξύ τους, φαμίλιες.

Η ιδεολογική ανάμετρηση έχει τον επίκο διασκελισμό της αίματηρης συρράξεως και την άμεσότητα των προσωπικών συγκρούσεων του πάθους έναντιωμένων ψυχών, όπως: «Δέν ξέρουν από πού πυροβολούν, δέν ξέρουν ποιού πυροβολούν, δέν ξέρουν γιατί πυροβολούν» ή «Τώρα έχουμε κλειστεί σ' ένα κλουβί. Κι' ότι κρύβαμε, ό,τι παραμερίζαμε στον ελεύθερο χώρο, θα πέφτει κάθε τόσο ανάμεσα μας». Κορυφαίες στιγμές της αφήγησης είναι εκείνες όπου εξαβελίζονται οι ακρότητες των φανατισμών και έννουνται οι άνθρωποι με τον θάνατο του πολεμιστή ελασίτη και ενός διαμορφωμένου, απ' το σύστημα, σε στυλοβάτη του άστισμού δικαστή. Φυσικά νιώθει ο αναγνώστης το μούδιασμα του ρίγους απ' τον φανατισμό όσων πυρώθηκαν στο καμίνι του μίσους και διασθάνεται να είναι αίτια είτε η άνελεύθερη κρατική δομή της δικτατορίας είτε η κρυφή διδαχή της δικτατορίας του προλεταριάτου πράγμα που αναγκάζει τον άριστούχον της Νομικής αντίρρηση να δεχθεί χωρίς αντίδραση —παράλληλα με τις πικρές σκέψεις της ομοιδεατίσσης Άλικης — την ίστώρηση των κρεουρημάτων της Ούλεν, από παθιασμένο για εκδίκηση λαϊκό αγωνιστή. Κανείς δέν πολυπροσέχει τις δικαιολογίες. Η πράξη ελέγχεται απόλυτα από το γεγονός που στομώνει με φρίκη στην λεπίδα του τσεκουριού.

Όλα κυλάνε στον ρυθμό μιās αγωνίας που πήγασε απ' την χωρίς ειρήνη εθνική ελευθερία. Και στο «άλλαλο» σκοτάδι της εποχής φωτίζει ο συγγραφέας τις πολύπτυχες επιφάνειες της αγωνιζόμενης ή πάσχουσας ψυχής, με μοναδική ψυχογραφική δεινότητα. Η εϋστοχη παρατήρηση μεστώνει με την πυκνή συνοπτικότητα του

άπλου λόγου: «Η ζωντάνια της Άλικης γεμίζει με τη ζωή του Άλέκου. Τί σημασία έχει αν αυτή ή ζωντάνια θγαίνει από έναν τάφο;» ή «Η φτώχεια σε κάθε οικογένεια γίνεται μαράζι στον άνδρα, μα το μισοάδειο πιάτο το βλέπει σαν προσωπική ντροπή ή γυναικάς».

Ρίχνει στο περιστατικό φώς πλατειάς θεώρησης ώστε, ή χαρακτηρολογική ένδοσκόπηση, χωρίς να «έπιστημονίζει», να μεγενθύνεται έτσι που ή όραση του αναγνώστη να συλλαμβάνει τις διακυμάνσεις ενός ατομικού ή ομαδικού ψυχισμού ακόμη και στίς πιό λεπτές ταλαντεύσεις στο τυχαίο ή έπιθυμητό. Κάτι που θετικά συμβάλλει και στην ολοκλήρωση των ήρώων του μυθιστορήματος.

Δέν είναι μονάχα ο γέρο - συνταγματάρχης, ή Άλική και ο άφηγητής που δικαιώνουν την έμπνευση του κ. Π. Χάρη. Άλλα ή στάση, κυρίως του άώνυμου πλήθους που περιβάλλει τους πρωταγωνιστές. Είναι εκείνοι που άποτελούν τον χορό της τραγωδίας με τον λαϊκό λόγο και την κοινή δράση στα καμώματα της μοίρας που τους ένώνει, παραμερίζοντας, με την άδυσώπητη φυσική ανάγκη, κάθε ταξική ιδεολογική διαφορά. Και όσοι κατορθώνουν να σηκώσουν το χαϊκό τους βάρος γίνονται είτε με των άλλων την προτροπή είτε με του όράματος την άλκη για άλλαγή στο βίο των ταπεινών οι κρίκοι για να στηριχθούν οι έλπίδες, τα πάθη και ή δράση εκείνων που κρατούν τον κύριο ρόλο — που μόνο μαζί τους άκεραιώνουν τις προθέσεις του συγγραφέα. Όπως ή Κούλα, το δουλικό με άδελφό αντίρτη, γίνεται το μέσον επικοινωνίας για τα συμβαίνοντα, με μιá ουδέτερη στάση στα πρόσωπα και πράγματα και ο Λευτέρης, που ενώ πρότερα είχε «ένδυσθει» το φέγγος της άλλαγής με όλη την αϋστηρότητα του σκληρού αγώνα, φτάνει να μην έχει μιλιá για τον βαθιά πληγωμένο «ήρωα της έπανάστασης» άδελφό του, μα έχει στον ύστερο λόγο - γνώμη που κλείνει το ιστορικό της ταραχής στην ευχή της συνδιαλλαγής:

«Ό,τι έγινε πιά, έγινε. Άρκετά κράτησε. Τριάντα τρείς μέρες. Τώρα, πάμε για άνακωχή».

Καμιά άποτίμηση.

Κάτι που μονάχα ό οργανωμένος λόγος και ή έλεύθερη πνευματική στάση έπιτυγχάνουν. Πράγματι ό κ. Πέτρος Χάρης δέν κρίνει. Μέσα στην καθολικότητα του άγώνα ξεχωρίζει το ανθρώπινο για να ένώσει, με τον πόνο στον έπιτάφιο της φυλής, όλους τους "Έλληνες. Αύτή ή περιτύλιξη τής άνθρωπιάς γύρω άπ' τά «μοχθηρά» στοιχεία του μύθου δημιουργούν μιάν ύπερκαυτική και, σχεδόν, έθνική έπίτευξη. Σ' αυτό συντελεί και ή έκφραστική λιτότητα, ή σαφήνεια, ό ξάστερος διάλογος, και, πρωτίστως, ή άδημαγώγητη άνθρωπιά, έτσι ως πηγάζει καθάρια έλληνική από ζωντανέμενους με άδογματίστη πλαστοουργικότητα τύπους του λαού. Γι' αυτό και ό λόγος του κ. Πέτρος Χάρης έχει την κρυσταλλότητα των δακρύων που φωτοβολούν την έλπίδα με την θωπεία της γαλήνης.

Είναι, πράγματι, λόγος ειρηνοφόρος.

Δ η μ ο σ θ έ ν η Κ ό κ κ ι ν ο υ : «Ε-
ΣΠΕΡΙΝΑ», Ποιήματα, Θεσσαλονίκη
1978.

...συνομιλούσα με το ταπεινό χορτάρι
μέσα στους άπατηλούς κύκλους τής ερή-
(μου
ένος άσκητής που ακολουθεί το παρამ-
(λητό του
για να στρωθεί στο γιαλό ή γαλάζια λά-
(χνη
να την πεοπατήσουμε οί φτωχοί και τά
(πουλιά
πριν άπ' τή σιωπή και το λυζόφως.

Ποτέ ό έλληνικός στίχος δέν καρποφόρησε τόσο ειρηνοφόρος από το λυωμένο στα νερά του ποταμού φεγγάρι, όπου οί έξόριστοι πλέον τής πληγής τους και τά κράνη ξεκρίνονται πεταμένα στον άντιπερα γιαλό, για να πίνουν τά πετεινά την δρόσο και το νέκταρ. Το ήρεμο σκηναίο μάς έμπνευσης που διδάζει από τις φλέβες του λαού τόνους ύπερηγάνειας από έναν άσπιθιάστο ιδεολογικό χυλασμό και κρανγές άλόγωσης για ό,τι έξέθρεψε ή

άσπυθηλόγητη ύποταγή, στήνει ό καθάριος λόγος του άσκητη - ποιητή που πεοπατεί με ήχους πάνω στο ούραίο τόξο:

Οί λέξεις είναι στεγνομένα γερά
που έμειναν χωρίς να πετάξουν.
Δέν μπορώ να μιλήσω
μ' ένα ιερέα ή μ' ένα κατάδικο
για την άφθονία τής άμαρτίας.

Φυσικά δέν ξαναστυλώνεται στα άετογράμια ό ένθουσιασμός των εφήβων, γιατί μάθανε να μη φωτούν πια για τις χρυσές άμαξες, αλλά να δέχονται καρτερικά σαν «ξεμοναχισμένα δέντρα φορτωμένα χρονο μοναξιά και πίκρα», ύσους πάλαψαν να όρίσουν τον ήλιο και το χόμα. Μα αν δέν τολμούν, τραγουδούν. Και χαμηλώνει ό άχός τις στέγες καθώς ή πικραμένη άπ' τον ιδρώτα λέξη τους ούρανοζαλεί στους όφρεις των όρέων μ' ένα φεγγάρι δεμένο στον ώμο τους και μιá βυζαντινή μουσική που έχει το ρίγος και την σιωπηλή μνήμη άρχαγγέλων:

Οί άνώνημοι που δέν έξουσίασαν παρú μονάχα την όμορφη ζωή τους στο πεδίο τής μάχης / έρχονται στη γή με το ένύπνιο άσμα / τής μεθυσμένης αηδόνας στα φυλώματα τής ίτεας / ως εφωδία πεύκης και ιδιαισμός έπι την δρόσον / των φτωχών άνθέων την ώρα / που οί έρειπωμένες πόρτες των άστρων / μ' ένα γερασμένο άγριόκλημα γιομίζουν την έρημιά.

Και κοροφολόγημα ενλόγημένο ό λόγος άπ' τά όράματα συναξαριστή, παλμοδοτεί με μεγαλοπρέπεια, στην λεκτική του έγχορτα και την ήχητική ύποβλητικότητα, τά όνειρα που έμειναν στο πεδίο τής μάχης για να φέρουν στις μητέρες — όλες τις μάνες — γαλάζια λουλούδια «κι' ένα δάκρυ πάνω στον άργυρό δίσκο τής σεληνης!»

Τά «Έσπερινα» είναι άπ' τις εύτυχεστερες στιγμές τής μεταπολεμικής μας λογοτεχνίας γιατί είναι ό έπιτάφιος των άνώνημων άγωνιστών που μένουν άκόμη χωρίς τάφο και παράσημα και ό γαληνεμένος στοχασμός που ζοογονεί το παρामीητό των γερόντων και την πίστη των μοναχών. Είναι ή ποίηση έκείνη που κάνει να είναι «ή πατρίδα μας άουτίδωτη επιφάνεια των

νεοῦν» καθὼς σάζει τὸ νέφος μὲ τὸ φῶς τῶν θεῶν γιὰ νὰ χλούσουν οἱ τεφρῆς πεδιάδες τῆς φυλῆς μὲ τὴ φωνὴ τῶν πατέρων.

ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ

Ἀ ν δ ρέα Χ α τ ζ η γ ε ω ρ γ ί ο υ :
«ΠΟΛΕΜΩΝΤΑΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ».

Ἐπαινετὴ, ἀξία συγχαρητηρίων καὶ ἀξιολογήσιμη ἡ ἀπόφαση τοῦ δημοσιογράφου καὶ ποιητῆ Ἀνδρέα Χατζηγεωργίου, ξεφεύγοντας ἀπὸ τὰ θαλὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς, νὰ ἀσχοληθεῖ καὶ νὰ μᾶς χαρίσει τὸ ἱστορικὸ ἀφήγημα: «Πολεμώντας στὸ Αἶγαίο» (Β' ἔκδοση). Νὰ μᾶς ζωντανεύσει τὴν ἡρωϊκὴ μορφή καὶ τοὺς σκληροὺς, ἀδιάκοπους ἀγῶνες τοῦ ἐκ τῶν Προδρόμων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Λάμπρου Κατσώνη. Νὰ μᾶς ξαναφέρει στὴν ἐπιφάνεια τῆς μνήμης — τινάσσοντας τὸν κονιορτὸ τῆς λήθης — τὴν λεβεντιά (γελούμενη προσφορὰ στὴν ὑπέρτατη θυσία γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Πατρίδας) καὶ τὸ ἀδούλωτο τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς καθ' ὅλην τὴν διάρκεια τῆς σκοτεινῆς δουλείας. Καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν προοδευτικὴ ἀφύμνιση τῆς Ἑλληνικῆς συνείδησης, ὡς τὴ μεγάλη καὶ ἱερὴ στιγμὴ ἧτς γενικῆς ἐξέγερσης. Ὁ συγγραφέας μὲ τὴν λιτὴ, ἀλλὰ γλαφυρὴ καὶ αἰχμαλωτίζουσα (ἰδιαίτερα ἀπὸ σελ. 45 ἐπ.) ἱστορῆση καὶ περιγραφή τῶν ἡρωϊκῶν καὶ ἀπίστευτων κατορθωμάτων τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τῶν παλληκαριῶν του, ποὺ προδίδει ἰδιαίτερη λογοτεχνικὴ ἀξία, δείχνει, ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων κατεκαίετο ἀπὸ τὸν πόθο γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς σκλαβωμένης πατρίδας. Δείχνει, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀγρότη, τοῦ θαλασσινοῦ, τοῦ ἐμπόρου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπιστήμονα καὶ τῶν λογίων, ἕνα εἶχε ὄραμα κρυφὸ καὶ σκοπὸ ἱερό: τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Πατρίδας, τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Καὶ ἡ ἐνότητα αὐτὴ τῶν ψυχῶν, συναντιόταν «κάπου», ἐκεῖ ὅπου τὸ ἄγαλμα τῆς ἐλευθερίας καὶ ὁ Σταυρὸς. Καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλὰς καὶ ἐπικίνδυνες διεργασίες καὶ

πράξεις λεβεντιάς, κορυφώθηκε στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ στὴν ὀλόλαμπρη 25ῃ Μαρτίου.

Ὅχι μόνον ἀξιέπαινη, ἀλλ' ἐπιπλέον καὶ ἐπικάιρη καὶ χρήσιμη ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ Α.Χ. Ἀποτελεῖ ἕνα ράπισμα καὶ ἕνα «μέγιστον μάθημα» καὶ γιὰ τὸν ἐξωτερικὸν ἐχθρὸν, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἐντάξουν, ἢ μᾶλλον νὰ στριμώξουν, ἐκ τῶν ὑστέρων τὸ θαῦμα αὐτὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐξέγερσης στὰ γνωστὰ μονοκόμματα σχήματα, γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση ἐπικίνδυνων πολιτικῶν σκοπιμοτήτων.

Πάντα δύσκολο τὸ λογοτέχνημα (ἱστορικὸ διήγημα - ἱστορικὸ μυθιστόρημα). Γιατὶ ἡ μοῖρα μιᾶς ἡρωϊκῆς προσωπικότητας ταλανεύεται μεταξὺ ἱστορίας καὶ θρύλου, ποὺ τροφοδοτεῖται καὶ ἐμπλουτίζεται ἀπ' τὴν λαϊκὴ ψυχὴ, ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ. Χρειαάζεται, λοιπόν, μεγάλη δύναμη καὶ ἰκανότητα γιὰ νὰ μὴν παρασυρθεῖ κανεὶς ἀπὸ δικαιολογημένο θαυμασμὸ καὶ συγκίνηση καὶ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ δεδομένα, ἀπ' τὶς ἱστορικὲς δεσμεύσεις. Βέβαια, ἡ κάπως συγχωρητὴ ἐλευθερία εἶναι μεγαλύτερη στὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα ἢ στὸ θεατρικὸ ἔργο. Ἄλλ' ἐδῶ, ὁ σ. ἀκολούθησε τὸ σωστὸ δρόμο. Δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπ' τὶς ἱστορικὲς δεσμεύσεις. Παρουσίασε τὴν ἡρωϊκὴ δρᾶση, τὰ κτορθώματα τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, μὲ λιτὴ, ἀλλὰ γλαφυρὴ διατύπωση καὶ μ' ἐλάχιστες σταγόνες ἀπ' τὶς πηγές τοῦ θρύλου. Ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε νὰ μᾶς συγκινήσει καὶ νὰ μᾶς κάνει νὰ νοιώσουμε κι ἐμεῖς — ὅπως ὁ ἴδιος — σκιρτήματα ὑπερηφάνειας.

Πολὺ ἐπιτυχημένη ἡ ἀρχή. Ἐνα ἰσορροπημένο συνταίριασμα τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ θρύλου. Ὁραία ἐπίσης, ἡ εἰκόνα τοῦ ὄρμητικοῦ καὶ λεβέντικου ξεκινήματος: ὁ καλπασμὸς τοῦ νεαροῦ Λάμπρου, πρὸς τὴν ἐλευθερία, πρὸς τὴν ὑπέρτατη θυσία...

Ἦταν τὸ «Πολεμώντας στὸ Αἶγαίο», μιὰ ἀφορμὴ γιὰ ἀνύψωση τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ ὠραία καὶ ὑψηλὰ ἰδανικά. Πρὸς τὶς πηγές τὶς ἀθάνατες, πρὸς τὴν «Ἑλληνικότητα», ὅπως τόνισε καὶ ὁ Κων/νος Τσάτσος. Καὶ εἶναι μιὰ ἀπαραιτήτη τροφή

της ψυχής, ιδιαίτερα των νεωτέρων γενεών, που σε ποσοστό ουχι εύκαταφρόνητο παραπαίουν μέσ' στις θύελλες των άγριων και ψεύτικων — όπως άποδεικνύεται ιστορικά — ιδεολογιών. Θερμά λοιπόν συγκαρητήρια.

ΚΩΝ. ΜΠΡΑΤΣΟΣ

Φωτίου Γ. Οικονόμου: «Η ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΝΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΗΜΩΝ».

Σοβαρά και επιβλητική ύψηξε μέχρι σήμερα η πνευματική παρουσία του Φωτίου Γ. Οικονόμου εις τον χώρο των γραμμάτων. Τπήρξε τῷ ὄντι σοβαρά ἡ παρουσία του, διότι οὗτος ἀπέδειξε διά τῆς μέχρι σήμερα πνευματικῆς προσφορᾶς του, ὅτι τὸν διακρίνει ὄχι μόνον αἰσθημα εὐθύνης δι' ὅσα γράφει, ἀλλὰ καὶ σοβαρότης, στοιχεία τὰ ὁποῖα κρίνονται ἀπαραίτητα διὰ πάντα ἐπιστήμονα, συγγραφεὰ καὶ πνευματικὸν ἄνθρωπον καὶ προσόντα πού δυστυχῶς δὲν βλέπομεν εἰς μέγαν βαθμὸν νὰ ὑπάρχουν σήμερα εἰς τὸν πνευματικὸν χῶρον. Καὶ πράγματι ἡ προσφορὰ τοῦ ζ. Οἰκονόμου εἰς τὸν τόσον σημαντικὸν τομέα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδας, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἐρευνηθῆ ἀπὸ τοὺς θεολόγους ὅσον ἔπρεπε, εἶναι μεγίστη. Ὡς Ἠπειρώτης ἠθέλησε διὰ τῆς ἱστορικῆς ἐρευνῆς νὰ ἀνασῶρη ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὴν δημοσιότητα τὴν τόσο σημαντικὴν Ἱστορίαν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἠλείου. Καὶ ἡ προσπάθειά του καὶ δυσκολὸς ἦτο καὶ ἐπίπονος, ἀφοῦ ὁ συγγραφεὺς δὲν εἶχεν ἔμπροσθέν του ἔτοιμον ἱλικὸν, τὸ ὁποῖον ἀπλῶς θὰ συνθέτετεν, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἀνασῶρη τοῦτο ἐκ τῶν διαφόρων πηγῶν καὶ νὰ τὸ ἀποκαθάρῃ ἀπὸ τυχόν ὑπερβολῶς καὶ ἀνακριβείας, ὥστε διὰ τοῦ προσωπικοῦ του στοιχείου νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην ἐργασίας ἀξιόσπουδον καὶ κύρους. Καὶ διακρίνει τις ἔντονον τὴν προσοικιζὴν παρουσίαν εἰς τὸ ὅλον ἔργον του, ὁπότε δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολὴ ἐὰν εἰπώμεν ὅτι ἡ προσφορὰ του καὶ πρὸς τὴν Ἠπειρον, τῆς ὁποίας παρουσί-

ασε τὴν θεσηρευτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν, καὶ πρὸς τὴν Θεολογικὴν ἐπιστήμην εἶναι ἀνεκτίμητος καὶ σπουδαιότατη. Τὸ ἔργον του χαρακτηρίζει πρωτοτυπία, σαφήνεια, μεθοδικότης καὶ πρὸ πάντων σοβαρότης.

Ἄλλ' ὁ ζ. Οἰκονόμου δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν παρουσίαν τῆς Ἱστορίας τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἠλείου ἥδη ἐπεξεργάζεται καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς καθόλου Ἱστορίας τῆς Ἠλείου. Πρῶτον δεῖγμα δὲ τῆς προσπάθειας αὐτῆς εἶναι τὸ νέον ἔργον του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ Θεσπρωτία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν». Ὅπως εἰς τὴν παρουσίαν τῆς Ἱστορίας τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἠλείου ὡς ἀφετηρίαν ἔλαβε τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσπρωτίας, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀφετηρία του εἶναι ἡ Θεσπρωτία. Εἶναι καὶ τοῦτο μέγα δεῖγμα τῆς πατριδολατρίας του, ἀφοῦ εἰς τὸν Θεσπρωτικὸν χῶρον καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἡρωικοῦ Σουλίου εἶδε τὸ φῶς τῆς ζωῆς του καὶ ἐκεῖ ἀργότερον προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του ὡς γεωργὸς τῶν νεαρῶν ψυχῶν. Τοῦτο ἄλλωστε διαφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ νέου βιβλίου του, ὅπου ἐξομολογεῖται ὅτι εἰς τὴν συγγραφὴν του ὠθήθη ἀπὸ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἰδιαίτερον του πατρίδα.

Ἡ Θεσπρωτία, μικρὰ μὲν εἰς ἔκτασιν, μεγάλη ὅμως εἰς Ἱστορίαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, εἶναι ἐκεῖνη πού κατεῖχε, κατέχει καὶ θὰ κατέχῃ σημαντικὴν θέσιν εἰς τὸν Ἠπειρωτικὸν χῶρον, ἀφοῦ καὶ σήμερα ἀκόμη, διὰ διαφόρων ἀνασφαῶν πού γίνονται εἰς τὴν Θεσπρωτικὴν γῆν, ἔρχονται εἰς φῶς ἀνεκτίμητον ἀξίας ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα, τὰ ὁποῖα ἐνισχύουν ἔτι περαιτέρω τὸν χωρικτηρισμὸν τῆς ὡς «τῆς πρότης καὶ παλαιστάτης Ἑλλάδος», ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸν πρόλογον τῆς μελέτης του.

Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ Ἱστορία τῆς Θεσπρωτίας, παρ' ὅλον ὅτι «βαίνει παράλληλα πρὸς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἠλείου» καὶ εἶναι συντηρασιμὴ μετ' αὐτῆς, ἐν τοῦτοις ἔχει νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν καθ' ὅλον Ἱστορίαν καὶ πολιτισμότητα πληροφροῦ καὶ λαμπρῶς σελίδας δόξης καὶ μεγαλείου.

Ὁ συγγραφεὺς, μετὰ σύντομον εἰσαγωγήν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀρίζει τὴν γεωγραφικὴν θέσιν καὶ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς συγχρόνου Θεσπρωτίας, διαίρει τὸ ἔργον του εἰς τέσσαρα μέρη. Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἐνός ἐκαστοῦ μέρους τὸν συγγραφεὶα χαρακτηρίζει πικρότης νοημάτων, σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια τῶν ἱστορουμένων, τὰ δὲ ἱστορικὰ στοιχεῖα ποὺ περιλαμβάνονται εἰς τὴν μελέτην εἶναι λίαν ἀξιόλογα. Ἰδιαιτέρως ὁμῶς πρέπει νὰ ἐξαορθῆ «ἡ ἱστορικὴ παρουσία τῆς Θεσπρωτίας ἀνὰ τοὺς αἰῶνας» τοῦ πρώτου μέρους. Ὁ συγγραφεὺς, μετὰ τὴν πλουσίαν βιβλιογραφίαν ποὺ παραθέτει, κάμνει μίαν ζωντανὴν ἱστορικὴν ἀνασκόπηση ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ἐκεῖ ὁ ἀναγνώστης θαυμάζει τὴν ἱστορικὴν παρουσίαν τῶν Θεσπρωτῶν, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται ὡς οἱ πρότοι «Ἕλληνες καὶ οἱ πρότοι κάτοικοι τῆς Ἠλείου τὴν ὁποίαν κατεῖχον σχεδὸν ὅλην. Γνωστοὶ εἶναι οἱ Θεσπρωτοὶ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου, γνωστοὶ καὶ κατὰ τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Λισθητὴ καὶ δημιουργικὴ ἡ παρουσία των εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ὅλης ζωῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ χρόνου καὶ κατὰ τοὺς Ἀρχαίους χρόνους, ἀλλ' οὐδὲν ὅμως ὑστερεῖ εἰς προσφορὰς καὶ κατὰ τοὺς κλασσικούς, Ἑλληνιστικούς καὶ Βυζαντινοὺς χρόνους. Ἐκεῖ ὅμως ποὺ ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἡ Θεσπρωτία ἀληθῆς μεγαλειότητα εἶναι ἡ περίοδος τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ δὴ τῆς Τουρκοκρατίας. Τότε προσέβλεπον ἡ ζωντανὴ μορφή τοῦ Διονυσίου Φιλοσόφου, ὡς καὶ οἱ ἡρωϊκοὶ ἄγῶνες τῶν Σουλιωτῶν, τοὺς ὁποίους ὁ συγγραφεὺς μετὰ ἰδιαίτερον γλαφυρότητα σκιαγραφεῖ. Δὲν ἐλλείπει ἀπὸ τὴν μελέτην καὶ ἡ παρουσία τοῦ Μεγάλου Ἐθναποστόλου Κοσιᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ εἰς τὴν Θεσπρωτίαν, ποὺ ἀνέζησε τὸ κῆμα τοῦ ὁμιδικοῦ ἑξισλαμισμού. Ἡ Θεσπρωτία καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους μέχρι τοῦ 1944 δίδει τὸ παρὸν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας. Τοὺς χρόνους αὐτοὺς μετὰ ἀκρίβειαν καὶ ἀμεροληψίαν ἐξιστορεῖ ὁ συγγραφεὺς καὶ ἀποδεικνύουν ὠτὼ τὴν ὑπευθυνότητα τοῦ ὅλου ἔργου.

Ἰδιαιτέρον ἐνδιαμέρον παρουσιάζει καὶ τὸ δεύτερον μέρος ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὴν θρησκευτικὴν κατάστασιν τῆς Θεσπρωτίας

κατὰ τοὺς προχριστιανικοὺς καὶ χριστιανικοὺς χρόνους. Ἄξια προσοχῆς εἶναι τὰ περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Θεσπρωτίᾳ, μαρτύρια τῆς ὁποίας ἔχομεν τὸσον τοὺς ἐσαορθίμους ἁγίους καὶ μάρτυρας, οἱ ὁποῖοι κοσμοῦν τὸ πάνθεον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅσον καὶ τὸ πλῆθος τῶν μεγίστης ἀξίας παλαιοχριστιανικῶν μνημείων. Ἐπαινος λοιπὸν ἀνήκει εἰς τὸν συγγραφεὶα, διότι διὰ τῆς ἀξιολόγου αὐτῆς μελέτης τοῦ ἔδωκε καὶ πάλιν παραδείγματα τῆς υπευθυνότητος μετὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἐργάσεται εἰς τὸν χρόνον τῆς ἐπιστήμης. Ὁρθῶς λοιπὸν ἐτονιάσαμεν ἐν προοίμῳ ὅτι ἔχομεν συγγραφεὶα μετὰ τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς σοβαρότητος καὶ τῆς υπευθυνότητος.

ΘΕΜ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἄ ν ν α ς Δ ρ έ κ α : «69 ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΑΓΑΠΗΣ», Γιάννινα, 1979

Ἡ ποιήτρια, τὶς ἐμπειρίες τῆς τὶς ἔκαμε ποίημα - ποιήματα δύο - τρία, πολλὰ, δεκάδες. Ὅλα ὅσα ἔνοιωσε, τὴν ἄγγιξαν, τὰ γεύθηκα, τὰ πήρε μὴ νύχτα ἀστροφεγγιάς, τάλουσε μὲ ρόδα καὶ μύρα, τὰ χτένισε μετὰ διαμαντίνες χτένες, τάντυσε πέπλα ἀραχνωτὰ καὶ τᾶκαμε τραγοῦδι.

Ἡ Ἄννα Δρέκα γράφει ποίηση μοντέρνα. Ἐχει ἀπέραντη εὐαισθησία μετὰ τὴν ὁποία «πιάνει» ἄορατες συγχωρδίες. Δὲν ἔχει καμμιά σχέση μετὰ τὴν παραδοσιακὴν ποίηση τῆς ὁμοιοκαταληξίας καὶ τοῦ μέτρου. Ἡ νεοελληνικὴ ποίηση ἔχει μὴ δική τῆς ὕψη, ἕναν ἀλλοιώτικο ἀέρα. Ἡ Α.Δ. στὴν συλλογὴ τῆς κάνει τομὲς στὰ γεγονότα ποὺ τῆς συμβαίνουν, στὶς αἰτίες ποὺ τὰ δημιουργοῦν, στὶς ψυχικὲς ἀντιδράσεις ποὺ ἡ ἴδια ἡ φύση τῆς δημιουργεῖ καὶ γράφει.

Ἡ γλῶσσα ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε δέσμευση, τὰ ἐκφράζει ὅπως τὰ σκέπτεται, ὅπως τὰ νοιώθει. Δὲν λείπουν τὰ πορτραῖτα, ἐλλειπτικά πάντα καὶ ἀφαιρετικά, καὶ ὅπου ξεκινᾶται ρομαντισμὸς καταλήγει σὲ διεργασία μετὰ ἐνδοσκοπήσῃ στὴν ψυχὴ τῆς

δική της και του συντρόφου της όπου κι' αν είναι αυτός τοποθετημένος. Και λέει:

Πίσω από τὰ σφιγμένα μάτια
και τὰ καμμένα βλέφαρα
πέσανε σκόνες πάλιν στην ανοιξη
και την χάλασαν.
'Η νύχτα ήταν λευκή χθές
θυμόμου πώς οι νυχάδες του χιονιστού
είναι αστέρια που περίσσεψαν
και παγωμένα πέφτουν στη γη.

Λευτερωμένο πνεύμα, προσφορά στην πόρτα του Έρωτα. Προσωπικοί στίχοι, συμβολικοί, μιὰ άτομική φιλοσοφία και μιὰ διεργασία εύρηματική, χαμηλόφωνη όμως χωρίς κραυγές περισσιες. Τρυφερότητα κι' αγάπη που προσφέρεται μ' άπλοχεριά που συγκινεί, μα κι' άπαιτήση δίκαια γι' ανταπόδοση άπόλυτη, και γνώση του Έρωτα και της τελείωσης που δίνει και ψάλλει:

Θεέ μου, ο Έρωτας
Άγριος καλπασμός
Πάνω στην όμορφα που φύλαγε
Όλος ο κόσμος αγαπημένος
Μια στοίβα όμορφα
Μαζεμένη στη χούφτα σου
Όταν είμαι στην άγκαλιά σου
κράταμε σφιχτά.
Τις περισσότερες φορές ή εύτυχία
θαμπώνει: φως τὰ μάτια
και τελειώνει ή μέρα.

Τὰ ποιήματα της Άννας Δερέκα άποπνέουν και εύγένεια, λεπτότητα, ανθρώπια και πρό παντός ειλικρίνεια. Δέν κρύβεται πίσω από συμβατικότητα, δέν μετράει σαν να είναι άξεπέραστα τὰ κοινωνικά ταμπού. Δέν κρύβει τή δόνηση της σκέψης, της καρδιάς, του κορμιού αλλά τὰ παρουσιάζει με μιὰ άφοπλιστική καθαρότητα. Μάλιστα, έτσι είναι αυτή ή αλήθεια χωρίς πέπλα, τὸ γλυκό χωρίς στολίδια, τὸ πικρό χωρίς καντιοζάχαρη από πάνω, τὸ φυσιολογικό χωρίς να είναι κακοκρυμμένο κάτω από κουμπωμένο πανωφόρι.

'Η παλάμη μου ανοιχτή, άποτυπώνει την άνα-
(ζήτηση
στη ζεστή μοναξιά του σεντονισού που άφησε
(ή φυγή σου.

Οι ώρες μετριούνται με την ανάμνηση
τὸ καρμί μου αντίστέκεται στην άπόσταση
κι' ο χρόνος σκόπιμα έκδικητικὸς
περνά δυό-τρεις και χίλιες φορές από τις
(ίδιες μέρες.

Θελκτικό, καλοβαλμένο τὸ βιβλίο τῶν «69 ποιημάτων της αγάπης», είναι τὸ σύνολο της σκέψης και της τοποθέτησης τῶν πορισμάτων από την έμπειρία τῶν σημαντῶν ανθρώπων ὅπως τὰ διακρίνουν από τὸ καθημερινὸ τρόπο της ζωής του 1979. Χαρά, άπόλαυση ένθουσιασμός, μα κι' άπογοήτευση και πίκρα από τὰ γεγονότα που διαδέχονται τὸ ένα τὸ άλλο, πλημμυρίζουν με ὁμοιογένεια και στοχασμὸ τῶν στίχους και σμιλεύει τ' άποτελεσμα.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ Α. ΦΩΤΙΑΔΟΥ

Μάγιας - Μαρίας Ρούσου:
σσο: «ΤΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΤΗΣ Α-
ΡΙΑΔΝΗΣ» & «ΧΝΑΡΙΑ ΣΤΟ ΛΑ-
ΒΥΡΙΝΘΟ», Ποιήματα, Άθήνα 1979.

'Η Κυρία Μάγια Ρούσου παρά τή νεότητά της έχει μιὰ θητεία στην ποίηση περισσότερο από 15 χρόνια. Τήν πρώτη ποιητική της συλλογή έκέδωσε τὸ 1963 και τώρα με τὰ «Χνάρια στο Λαβύρινθο», φθάνομε στην ὄγδοη.

Και δέν είναι μόνο ή ποίηση.

'Η Κυρία Ρούσου παρουσιάζει πλούσιο και πολύπλευρο μεταφραστικό έργο από τὰ 'Ισπανικά, που δημοσιεύεται από τις στήλες της «'Ηπειρωτικής Έστίας». Άς σημειώσουμε τῶς τίτλους μερικῶν έργων της από τὰ 'Ισπανικά: «Επιδρομή τῶν Καταλωνῶν και τῶν Άραγωνέζων στην Έλλάδα», «'Ιστορία της ναυμαχίας της Ναυπάκτου», «'Αφήγηση τῶν συμβάντων της Άρμάδας». Κι' ακόμη άρθρα του 'Ορτέγκα Γκάσσετ και τὸ τελευταίο που συνεχίζεται, τὸ έξοχο ισπανικό δοκίμιο

«Ο Γκρέκο και τὸ Τολέδο».

Κυρίαρχο στοιχείο στὴν ποίηση τῆς Κυρίας Ρούσσου, εἰδικότερα «στὰ Τραγούδια τῆς Ἀριάδνης» εἶναι ὁ ἔρωτας. Εἶναι ὁ κυματισμὸς τοῦ πάθους, ἡ ψυχικὴ καὶ ἀγωνιώδης ἀναζήτηση μὲσω αὐτοῦ μιᾶς ὑπαρξιακῆς δικαίωσης. Ἀνάμεσα στοὺς στίχους τῆς, θὰ διακρίνουμε καὶ τρυφερότητα, κάπου κάπου μιὰ συγκινητικὴ περιπάθεια, ἀλλὰ τὸ οὐσιαστικότερο στοιχεῖο, εἶναι ὁ ψυχικὸς σπαραγμὸς, ἡ ἀνειρήνευτὴ πάλη τῆς τρικυμισμένης ψυχῆς, ἡ πικρὴ γεύση τῆς ἀνικανοποίητης εὐτυχίας.

Ἡ Κυρία Ρούσσου εἶναι ἕνας σκεπτόμενος ἄνθρωπος. Ἐχει πλοῦσια εὐαίσθησία καὶ μὲ ὅλη τὴν εἰλικρίνεια θέλησε νὰ καταγράψει τὸ τρικύμισμα τῆς ψυχῆς, καὶ μᾶς δίνει ὠραίους ἐρωτικούς στίχους, γεμάτους πόνο, ἀγωνία καὶ σπαραγμὸ.

Τὸ ξέρεις πὼς ἔταν μ' ἀφήνεις
γίνομαι θύελλα
σεισμὸς
θεομηνία;
Χάνω τὴ φυσικὴ μου
τὴν ἀνθρώπινη ὑπόστασι.
Ἔλα
καὶ φέρε μου πίσω
τίς ἀνθρώπινες
τίς καθημερινές μου διαστάσεις.

Καὶ μᾶς ἀρέσει αὐτὴ ἡ ποίηση γιατί δὲν στέκεται στὴ χρωματικὴ ἐπιφάνεια τῆς ὠραιολογίας ἀλλὰ βυθίζεται μὲσα στὰ ἄδυτα τῆς ψυχῆς, στὶς ρίζες τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς ἐκεῖ ὅπου κυριαρχεῖ τὸ ἔνστικτο.

Κι ἔχομε ἀκόμα νὰ παρατηρήσουμε, πὼς στὸν τομέα τῆς ἐρωτικῆς ποίησης ἡ γυναίκα ἔχει περισσότερὴ εἰλικρίνεια, ὀλιγότερη ρητορικότητα καὶ μπορεῖ βαθιὰ νὰ διεισδύσει ὡς τὰ ἔγκατα τῆς ψυχῆς, ὅπου μπορούμε νὰ παρακολουθήσουμε ὅλο τὸν κυματισμὸ τοῦ πάθους καὶ τὴ συναισθηματικὴ κλίμακα τῶν ψυχικῶν ἐκρήξεων, ἀπὸ τὴν ἀφοσίωση καὶ τὴν τρυφερότητα ἕως τὴν ἀγωνία, τὴν ὀργή, τὸ φόβο καὶ τὴ μοναξιά.

Ἡ ποίηση τῆς Μάγιας Ρούσσου, εἶναι ὠραία. Γιατὶ ἀγγίζει τὸν πιὸ εὐαίσθητο

ψυχικὸ μας χῶρο, ὅπου μονάζει ἡ ὑπαρξιακὴ μας μοναξιά. Καὶ αὐτὸ τὸ αἰσθανόμεσθε στὴ δραματικὴ του ἐκδήλωση, ὅπως περνάει ἀπὸ τὴ φλογερή, τὴν ἐναγώνια ἀναζήτηση τῆς εὐτυχίας μὲσα στὸν ἔρωτα, καθὼς μάχεται ἡ ψυχὴ νὰ αἰχμαλωτίσει τὸ φευγαλέο καὶ ἐφήμερο ὄνειρο τῆς εὐτυχίας.

Θὰ κλείσουμε τὸ σημείωμά μας μὲ λίγους ἀκόμη ὠραίους στίχους ἀπὸ τὴν ἄλλη συλλογὴ τῆς «Χνάρια στὸ Λαδύρινθο», ὅπου ἀκούμε τὸ σπαραγμὸ μιᾶς αἰσθαντικῆς ψυχῆς:

«Τὸτο τὸ ὦραϊο μου πρόσωπο
εἶναι τὸ ἄλλοθι μου.

Πίσω του κρύβω μιὰ κρεουργημένη ψυχὴ
καὶ τὰ συντριμμένα φρένα.

Γιατὶ εἶπε:

Φύγε

καὶ παντοῦ θὰ σοῦ εἶναι τόπος ἐξορίας.

Κι εἶπε:

Ἐκεῖ στὴ μέση ἀπὸ τὰ σπλάχνα σου
θὰ ἐνεδρεύει ὁ πόνος μὲ τὸ προσωπεῖο
τῆς ἡθονῆς».

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Μαρίας Ἀρκαδίου: «ΣΑΡΑ
ΜΠΩΝΤΛΑΪΡ - ΕΝΑΣ ΜΕΓΑΛΟΣ
ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ», Ἀθήνα, 1979

Ἡ Μαρία Ἀρκαδίου, μιὰ ἀπὸ τίς λυρικότερες γυναίκες φωνές τῆς ποίησής μας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βασικὴ ἀπασχόλησή της μὲ τὴν ποίηση, τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει καταπιεσθεῖ, μὲ μεγάλη ἐπιτυχία πάντοτε, μὲ τὴ μελέτη τῆς ζωῆς, τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μπωντλαίρ. Πρὶν λίγα χρόνια μᾶς χάρισε μιὰ πολυτελὴ ἔκδοση ὅπου περιγράφει τίς σχέσεις τοῦ μεγάλου ἐκείνου ποιητῆ τῆς Γαλλίας μὲ τὸν ἐκδότῃ τοῦ ἔργου του Πουλέ Μαλασί. Ὁ Μαλασί ὑπῆρξε ὁ ἄνθρωπος ποὺ βοήθησε ὅσο κανένας, γιὰ νὰ βρεῖ τὸ δρόμο τῆς ἡ μεγαλοφυΐα ἐκείνη.

Τώρα μὲ τὴ νέα της ἐργασία, ὑπερπολυτελῆς κι αὐτὴ ἀπὸ ἀποψη τυπογραφικῆς ἐμφάνισης, ἡ Ἀρκαδίου, μὲ τὴν ἐμπειρία πιά ποὺ διαθέτει γιὰ δοκιμαχίες παρουσιάσεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀποπειρᾶται μὲ ἐπιτυχία νὰ

μᾶς δώσει τὸ πολιτιστικὸ κλίμα μέσα στὸ ὁποῖο ἐξήση ὁ ποιητὴς τῶν «Ἀνθέων τοῦ Κακοῦ».

Τὸ βιβλίο διαθνίζεται ἀπὸ ὁλοσέλιδους πίνακες γάλλων ζωγράφων ποὺ βοηθοῦν στὴν ἀναπαράσταση τῆς μεγάλης γιὰ τὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Τὸ βιβλίο ἀρχίζει μὲ ἓνα ψυχολογικὸ πορτραῖτο τοῦ ποιητῆ. Ἐνα δεῦτερο κεφάλαιο ἐξετάζει τὸν Μπωτλαίρ ὡς κριτικὸ τέχνης, ἕναν ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους τοῦ αἵωνα του. Παρακάτω ἀναφέρεται στὸ μελέτημα τοῦ Θεόφιλου Γκωτιέ γιὰ τὸν ποιητῆ, ποὺ γράφτηκε ἔξι μῆνες μετὰ τὸ θάνατό του.

Μὲ παρατηρήσεις ποὺ μᾶς σταματοῦν γιὰ τὴν εὐθυκρισία τους, ἡ Μαρία Ἀρκαδίου προχωρεῖ, πάντα προσεκτικῆ, πάντα ἐξοπλισμένη μὲ ἓναν τεράστιο κύκλο σχετικῶν μὲ τὸ θέμα τῆς γνώσεως, ὅσπου νὰ ἐπιτύχει τὸν τελικὸ στόχο τῆς: νὰ μᾶς κάνει κοινωνούς, μὲ αἴσθημα καὶ λογισμό, μιᾶς μεγάλης ἐποχῆς τοῦ πνεύματος, τῆς ἐποχῆς μέσα στὴν ὁποία ἀντρώθηκε ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῆς Γαλλίας. Ἀξίζει: κάθε ἐπαινος στὸ φλογερὸ πάθος τῆς ποιήτριας Μαρίας Ἀρκαδίου γιὰ τὴν εὐθύνη ποὺ ἐπωμίστηκε νὰ μᾶς φέρεῖ κοντὰ στὶς ρίζες τῆς ἐποχῆς τοῦ Καρόλου Μπωτλαίρ.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

D. Holton & Panos Kargorgos: «VOICES FROM JANNINA», Thessaloniki.

«Γιάννινα πρῶτα σ' ἄρματα,
στὰ γρόσια καὶ στὰ γράμματα».

Θέλω νὰ πιστεύω πὺς ἡ ἀξιολόγηση τῶν ἀντικειμένων στὸ στίχο αὐτὸ μεγαλώνει ἀπὸ τὸ πρῶτο πρὸς τὸ τελευταῖο. Κοντολογίς ὅτι, τὸ πρῶτο σπουδαῖο εἶναι τὰ γράμματα, καὶ σ' αὐτὰ διακρίνονται τὰ Γιάννινα.

Θυμήθηκα τὸ στίχο αὐτὸ σὰν ἔπιασα στὰ χέρια μου τὸ βιβλίο «VOICES FROM JANNINA», ποὺ θὰ τὸ μεταφράζαμε σὰν «Γιαννιώτικη Παρουσία στὴ Σύγχρονη Ἑλληνικὴ Λογοτεχνία». Στὴν ποίηση θέβαια μιλάμε γιὰ κάποια «ποιητικὴ φωνή» καὶ στὸν πληθυντικὸ γιὰ κάποιες «ποιητικὲς φωνές». Καὶ ἀ-

τὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου, νὰ παρουσιάσῃ στὸν ἀγγλόφωνο κόσμο τὶς ποιητικὲς φωνές ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὰ Γιάννινα.

Εἶναι μιὰ ἀξίεπαινη προσπάθεια ποὺ ξεπερνᾷ τὰ ἐπαρχιακὰ μέτρα. Θυμιάζει κανεὶς καὶ μόνον σὰν ἀρχίζει τὸ μέτρημα: ἓνας, δύο, τρεῖς... δέκα ἀξιόλογοι Γιαννιώτες λογοτέχνες ἀνθολογοῦνται καὶ μεταφράζονται στὰ Ἀγγλικά. Ἀρσένης Γεροντιδῆς, Δημοσθένης Κόκκινος, Σπύρος Κυριαζόπουλος, Λ. Μάλαμας, Βασ. Μάργαρης, Ἰω. Νικολαΐδης, Κώστας Ν. Νικολαΐδης, Τάκης Σιωμόπουλος, Κίμων Τζάλας, Παῦλος Βρέλλης.

Ἐπιθέτουμε πὺς ἡ ἐκλογή τῶν κειμένων — πεζῶν καὶ ποιητικῶν — ἔγινε ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς συγγραφεῖς, ἐνῶ γιὰ τὴ μετάφραση στὰ Ἀγγλικά εὐθύνονται ἓνας Ἀγγλος, ὁ D. HOLTON, ποὺ σπούδασε Ἑλληνικά, καὶ ἓνας Ἕλληνας, ὁ Πάνος Καραγιώργος, ποὺ σπούδασε Ἀγγλικά. Ἔτσι, «τῆ συνεργασία πολλῶν λογίων», κατὰ τὴν παλαιὰν καὶ γνωστὴν ἔκφραση, ποὺ ἐν προκειμένῳ κυριολεκτεῖ, προσφέρεται στὸν ἀγγλόφωνο ἀναγνώστη κάτι ποὺ μέχρι τώρα δὲν ὑπῆρχε: τὸ ἔργο τῶν λογοτεχνῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας, καὶ πρὸ συγκεκριμένα τῆς σύγχρονης Γιαννιώτικης λογοτεχνίας.

Δὲν θὰ σταθοῦμε στὴν ἀξιολόγηση τῶν κειμένων, αὐτὰ ἔχουν κριθεῖ ὅταν δημοσιεῦθηκαν στὰ Ἑλληνικά, ὅτε ἀκόμα στὴ μετάφραση (οἱ μεταφραστὲς βοηθήθηκαν πολὺ ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ ποιότητα τῶν γραφτῶν), ἀφοῦ ὁ ὑπογράφων εἶναι Ἕλληνας μὲ γνώσεις ἀγγλικῆς γλώσσας, καὶ συνεπῶς πρὸς τὸν ἀπὸ τὴν ὁποιαδήποτε καλὴ ἢ κακὴ ἀπόδοση τῶν νοημάτων, παρὰ μόνον θὰ σταθοῦμε στὴν τομὴ ποὺ ἔγινε, στὸ πρῶτο βῆμα, γιὰ νὰ μὴ ποῦμε στὸ «μεγάλο ἄλημα ποὺ μᾶς φέρνει ἀπὸ τὰ ἀραχνιασμένα συρτάρια τῶν γραφείων, ὅπου συνήθως ζοῦν καὶ πεθαίνουν τὰ ἑλληνικὰ βιβλία, στὰ πολυσύχναστα ἀναγνωστήρια τῶν Ἑρωπαϊκῶν καὶ Ἀμερικανικῶν μεγαλουπόλεων, καὶ ἀκόμα ἀκόμα στὰ χέρια καὶ τὶς τσέπες τῶν ἀγγλόφωνων τουριστῶν, (ἀφοῦ τὸ βιβλίο εἶναι ἔκδοση σὲ σχῆμα τσέπης), ἀρκεῖ μόνον οἱ «VOICES FROM JANNINA» νὰ κυκλοφορήσουν εὐρύτερα καὶ νὰ μὴ παραμείνουν μόνιμα κάτοικοι τῶν σηλαίων - ἀποθηκῶν τῶν Γιαννίνων. Ἀπευχόμεστε κάτι τέτοιο, γιατί τότε ἢ τόσο ἀξιόλογη καὶ ἀξιέ-

πανη προσπάθεια που έγινε θά κατακυλίσει πρὸς τὰ πίσω, ὅπως τὸ λιθάρι τοῦ Σίσυφου. Οἱ Πικανιώτες συγγραφεῖς πὸς περιλαμβάνονται σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον δὲν εἶναι ἀπ' αὐτοῦς πὸς τὸ εἶδρον κάτω, ὅπως εἶναι πρωτοπόροι στὶς ἑλληνικὲς ἐκδόσεις, ἔτσι καὶ μὲ τὴν Ἀγγλικὴ ἐκδοσὴ τῶν φωνῶν τους κρατοῦν σταθερὰ τὴν πρώτη θέσιν στὴν πορεία μας πρὸς τὴν οἰκουμένητικότητα.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΛΩΛΗΣ

Τάκη Σιωμοπούλου: «ΞΑΝΘΟΣ — ΦΛΑΒΙΟΣ ΑΠΕΛΛΙΝΟΣ» (ποιητικὴ σύνθεση), Ἰωάννινα 1978

Ὁ κεντυρίων Ξάνθος - Φλάβιος, ἀπο τὴ γενιὰ τῶν Ἀπελλίνων τοῦ Τάραντος, ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ στὸν δεύτερον χριστιανικὸν αἰῶνα, ἔπειτα ἀπὸ δεκατρεῖς αἰῶνες, μετενσαρκώθηκε στὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο καὶ ἄφησε τὴν «στερνή» πνοή του (γιὰ δεύτερη — μόνον; — φορὰ) στὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, χαράζοντας «τῆς μοίρας μας τὸν στέρεο δρόμο», τὸν δρόμο τοῦ Ἑλληνο - Χριστιανισμοῦ. Προηγουμένως, εἶχε κι' αὐτὸς παρακολουθήσει τὴν διαδρομὴ τῶν θρησκευτικῶν πίστειν. Καὶ ὁ συγγραφεὺς, μὲ αὐτὸ τὸ εὐρηματικὸ παραμῦθι του, μᾶς καλεῖ νὰ παρακολουθήσουμε κι' ἐμεῖς τὴν ἴδια διαδρομὴ, μὲ μιὰ ἀθάνατη φρεσκάδα.

Καὶ ἀρχίζει μὲ τὴν περιγραφή τῆς θρησκευτικῆς ἀτμοσφαιρας ἀνάμεσα στὸ στρατό. Αὐτὸς ὁ Ἕλληνας (πού ἦταν Ἀπελλίνος, ὀπαδὸς τοῦ αἰρεσιάρχου Ἀπελλοῦ ἢ πιστὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, γνωστοῦ στὸν διαλεκτικὸ τύπο καὶ ὡς Ἀπέλλωνος; — ποίος ξέρει) — ἔχει στὴ διοίκησή του «μίλιτες» ποικίλους, ἀπὸ διάφορους λαοὺς καὶ θρησκείες:

Ἀδιάφορος τοὺς μίλιτές του ἀκούει
κι' ἀδιάφορος μαθαίνει τίς θρησκείες.

— «Τὸ ἱερό μας ζῶο εἶναι ὁ Ταῦρος
τὸ αἷμα του κ' ἡ σάρκα του εἶν' ὁ Μίθρας».

— «Εἶν' ὁ ἀμνὸς τὸ ζῶο τοῦ Χριστοῦ μας
ἀλλ' εἶναι μόνον σύμβολο, τί Ἐκεῖνος
μονάχα τὴν ἀναίμακτη θυσία
μᾶς ἄφησε τὴν ἐντολή νὰ κοινοῦμε».
— «Τῆς Ἰσίδας εἶναι μεγάλ' ἡ χάρις,
τῆς σεβαστῆς θεᾶς' τί λέτε τώρα!...
Ἡ βούκερως εἶναι τοῦ κόσμου ἡ μάνα».

Ἰάποια «σύνθεση πνευματικὴ» τῶν ἀρχαίων λατρείων προσδοκᾷ ὁ κόσμος. Θὰ εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς; Ἀλλὰ κυκλοφοροῦν φήμες τρομερές... Ὁ ἴδιος ἐπισκέπτεται ἕνα σπήλαιο Χριστιανῶν καὶ βλέποντας τὴν εἰκόνα τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀγίου Ἰωάννου, κυριεύεται ἀπὸ ρίγος. «Σκοτῶνουν οἱ Χριστιανοὶ λοιπόν; Νεκροὺς πιστεύουν; Τοὺς βασανίζουν καὶ τὸ αἷμα πίνουν;». Ἐδῶ ὁ ποιητὴς ἀποδίδει τίς ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν κατηγορίες τῶν ἐθνικῶν, πού καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀργότερα θὰ τίς στρέψουν — ὀλόιδιες! — ἐναντίον ἄλλων...

Ὁ ἥρωας τῆς ποιητικῆς συνθέσεως θὰ περιοδεύσει σὲ ἄλλες χώρες καὶ θὰ γνωρίσει τὰ Μυστήρια τῆς Περσεφόνης καὶ τῆς Ἰσίδος, θὰ περάση καὶ ἀπὸ τὴν σχολὴ τοῦ Πυθαγόρα, γιὰ νὰ γίνη, στὸ τέλος, Χριστιανὸς (ἀπὸ τὴν Χριστιανὴ Ρωμαία γυναίκα του) καὶ νὰ πεθάνη γιὰ πρώτη (;) φορὰ στὴν Καππαδοκία. Στὴν περιόδειά αὐτὴ, θὰ μᾶς δώση ὁ συγγραφεὺς μερικὰ στοιχεῖα τῆς μυστικῆς ἐνότητος μὲ τὰ Ἑλευσίνια χορικά (Ἰῶ—Ἰᾶ—Ἰαχῶ, Ἰακχε, Γιάκχε, Γιαχῆ) καὶ τὸν Πυθαγόρειο Ἀριθμὸ (τὸ Ἔν, πού ἀπολυτρώνει ἀπὸ τοὺς ἀνθρωποπλασμένους προσωπικούς θεούς). Θὰ μᾶς περάση ἀκόμη ἀπὸ τὰ ἄντρα τῶν καλογήρων, πού ὑπεστήριξαν ὅτι, γιὰ τίς ὁμοιότητες τῶν Χριστιανικῶν ἐθίμων μὲ τὰ πολὺ ἀρχαιότερα ἐθνικὰ, δράστης εἶναι ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος (ἄκουσον! ἄκουσον!), γνωρίζοντας ὅτι θὰ ἐρχόταν ὁ Χριστὸς καὶ τί θὰ ἦταν ἡ δογματικὴ καὶ ἡ λατρεία του, ἔκαμε τοὺς ἐθνικούς νὰ τὰ προμνηθοῦν! Δεχόμενος ὁ συγγραφεὺς αὐτὴ τὴν ἐτυμολογία τῶν καλογήρων, τοὺς κατηγορεῖ γιὰ κάτι χειρότερο, πού θὰ ἔκαναν αὐτοὶ εἰς βάρος τῆς θρησκείας τοῦ Ναζωραίου. Εἶναι τὸ «Φίδι»:

Στό δρόμο του τὸ φίδι κάποια μέρα
τυλίχτηκε στὰ πόδια του.

— «'Εγώεμαι
πὸν τὰ μυστήρια δίδαξα παρόμοια
μὲ τὰ δικὰ σας στοὺς εἰδωλολάτρες
γιὰ πειρασμὸ καὶ πλάνη ἀνάμεσά σας.
Πάλι θὰ κυβερνήσω μὲ τὸ Δόγμα.
Παίζοντας μὲ τὶς λέξεις γιὰ τὶς λέξεις,
τῶν ποητικῶν τὶς στρατιῆς θὰ μάσω,
τὸ 'Γερὸ Βιβλίον νὰ ροκανίσω.
Λειτουργικὴ φορῶνα θὰ φορέσω,
γιὰ ν' ἀφορίσω καὶ νὰ σᾶς παιδέψω...

Θὰ μᾶς ξαναμιλήσει γιὰ τὸ Δόγμα ὁ
συγγραφεὺς, γιὰ τὶς παραμονὲς τῆς 'Α-
λώσεως:

Σφυρίζει φοβερὸ φίδι τὸ Μῖσος
σὲ σκῆτες, σὲ μετόχια, μέσ' στὴ χώρα...
Κορῶνα φοβερὴ φορεῖ τὸ Δόγμα...

Μετὰ τὸ δράμα τοῦ «διαμελισμοῦ τοῦ
ιχθῶνος τοῦ Κυρίου» ἀπὸ τὰ ἐν ὄνοματι
τοῦ Χριστοῦ δόγματα, ἡ τραγωδία τοῦ
'Ορθοδόξου 'Ελληνισμοῦ...

Μὲ τὴν ποιητικὴ μετενάρκωση τοῦ Ξάν-
θου - Φλάβιου, ὁ συγγραφεὺς θέλει νὰ
κηρύξει τὴν ἀνάγκη — πιά!... — τοῦ Οἰ-
κουμενισμοῦ.

Καὶ κάτι πιὸ πολὺ, πιὸ ὑψηλὸ, πιὸ ἀ-
πέραντο: Τὴν πάλη γιὰ τὸ Φῶς! Στὸν
«Μυστικὸ ὕμνο», ποὺ κλείνει τὴν ποιητικὴ
σύνθεση, σ' ἓνα πανθειστικὸ πλαίσιο, κα-
λεῖ γιὰ τὴν αἰώνια, τὴν ἀτέλειωτη — ἀλ-
λὰ καὶ μοναχικὴ — πάλη:

Πάλευε μὲ τὴν πέτρα,
πάλευε μὲ τὴ θάλασσα,
πάλευε μὲ τὸν ἄνεμο
καὶ μὲ τὸ φῶς.

Εἶσαι καὶ σὺ μὰ πέτρα,
εἶσαι καὶ σὺ μὰ θάλασσα,
εἶσαι ἄνεμος καὶ φῶς,
τετραχόρδη καθάρα,
μουσικὴ ψυχὴ!

Κι' ἀντίγνωμη κι' ἀντίφωνη:
Σκότος καὶ φῶς.
'Ανατολὴ καὶ Δύση.

Μοναχικὴ, νυχτερινὴ διαβάτη...

Στάλα τῆς ὠκεάνιας ἠνυχῆς τοῦ κόσμου,
τοῦ κόσμου ἢ ὄψη δείχεται σ' ἔσένα.
Καθρέφτης του εἶσα — ἀλίμονο ἂν θολώ-
(σεῖς...

ΧΡ. ΡΙΖΟΠΟΥΛΟΣ

Β α σ ί λ η Κ α ψ ί τ η : «ΛΟΓΙΟ
ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ» (1430—1912) τό-
μος Πρῶτος 'Αθήνα, 1979.

Πολύμοχθη καὶ ὀπωσδήποτε τολμηρὴ ἐφ-
γασία, ποὺ ξεπερνᾷ τὶς δυατότητες τῆς ἀ-
τομικῆς ἐπάρκειας, εἶναι ἡ συγκέντρωση, ἡ
κριτικὴ ἀξιολόγηση καὶ ἡ σύνθεση τῆς ἀπο-
θησαύρισης τῶν 'Ηπειρωτῶν λογίων μᾶς
περιόδου πεντακοσίων καὶ παραπάνω χρό-
νων.

Ὁ γνωστὸς 'Ηπειρωτῆς λογοτέχνης καὶ
ἱστορικὸς συγγραφεὺς Βασίλης Κραψίτης
ἐπεχείρησε αὐτὸν τὸν μεγάλον ἄθλο. Καί,
στὸν πρῶτο τόμο ποὺ καλύπτει σχεδὸν πέν-
τε αἰῶνες (1430—1912), ἀπὸ τότε ποὺ τὰ
Γιάννινα, μὲ συνθήκη τοῦ Σινὰν πασσᾶ, ὑ-
ποτάχτηκαν στὴν τουρκικὴ πλημμυρίδα ὡς
τὴν παραμονὴ τῆς ἀπελευθέρωσής τους, ἡ
ποταμίευσε κάποιον 306 λογίους 'Ηπειρωτῆς,
πρὸ κράτησαν τὴν μνήμη καὶ τὴν συνέχεια
τοῦ Γένους στοὺς ἱεροφροῦς ἐκείνους χρό-
νους τῆς δουλείας. Ἔτσι, ἔχουμε τώρα ἓ
να βασικὸ κείμενο τοῦ 'Ηπειρωτικῆς
Γραμματείας, ποὺ δίνει, ὄχι μονάχα τὴν ἀ-
ναγκαία ὑποδομὴ γιὰ μὴ εὐρύτερη ἐποπτεία
πάνω στὴν πνευματικὴ φυσιογνωμία τοῦ ἡ-
πειρωτικῶν χώρου, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατότη-
τα γιὰ μὴ ἐπιστημονικὴ προσέγγιση σ' αὐ-
τὴν τὴν ὄντως δυσπρόσιτη καὶ ἀφώτιστη ἀ-
κόμα περίοδο, ὅπου διαμορφώθηκαν οἱ ζω-
τικὲς ἀφετηρίες τῆς νεοελληνικῆς παιδείας.
Γιατὶ, πρὸς ἄπ' τὴν βιβλιογραφικὴ ἐπεξερ-
γασία, τὴν κριτικὴ ἀποτίμηση καὶ τὴν τα-
ξινομήση τῶσων στοιχείων — πρῶγμα ποῦ,
ἀναντίρρητα, χρειάζεται πολὺν κόπο, πολ-
λὴ ἀγάπη καί, πρὸ παντός, εἰδικὴ ἱκανότη-
τα —, στὴν ἐργασία τούτῃ τοῦ Βασίλη
Κραψίτη ὑπάρχει, ἀκόμα, τὸ στοιχεῖο τῆς
ἐνείας μορφῆς, τῆς ἀπεύθυνσης συμμετοχῆς

τοῦ συγγραφέα. Κι' αὐτό, στίς παρόμοιες προσπάθειες, πού γίνονται συνήθως ὁμαδικά, εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο πού τίς κάνει οὐδέτερες, πού δὲν μποροῦν νά ὑπερέχουν σέ πληρότητα. Γι' αὐτό, ἀκριβῶς, τονίζουμε τὴν εἰσφορά τούτη, πού, ἐκτός ἀπ' τὴν φιλολογικὴ τῆς ἀξία, ἔχει καὶ τὴν λογοτεχνικὴ θέρη, τὴν καλλιεργημένη γλώσσα καὶ τὴν πνευματικὴ προσοπτικὴ, πού τῆς δίνουν ἀτμόσφαιρα καὶ πού τὴν κάνουν ἀφομοιωσιμὴ καὶ στοῦ πλατύτερου κοινού. Καί, προκειμένου γιὰ μιὰ τέτοια ἐργασία, τὰ προσόντα αὐτά, πού δὲν τὰ συναντοῦμε συνήθως στίς γραμματολογίες, εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας καί, πολλὲς φορές, προδικάζουν τὸ μέγεθος, τὴν ἀντοχὴ καὶ τὴν χρησιμότητά της. Εἰδικώτερα, γιὰ τοὺς «Λογίους τῆς Ἠλείου» τοῦ Βασίλη Κραψίτη, θὰ πρέπει νά σημειώσουμε πὼς, μὲ τὴν ἔκταση, τὴν βιβλιογραφία καὶ τὴν κριτικὴ παρουσίαση πού δίνεται τὸ ὕλικό, καθὼς καὶ ἡ ταξινόμηση, κατὰ αἰῶνα, ἡ εὐρητηρίαση πού παραθέτει στὴν ἀρχὴ τοῦ τόμου, καὶ ἡ καίρια ἀθολόγησή τους, ὁργανώνεται ἄρτια καὶ φιλολογικὰ καὶ λογοτεχνικὰ ἢ ὅλη ἐργασία. Καὶ διαποτίζεται, ἐπὶ πλέον, μὲ τὴν εὐαισθησία καὶ τὴν λεκτικὴ καθαρότητα, πού διαρρέει στοῦ δικό του κείμενο, πράγμα πού προσδίνει τὴν διάσταση λογοτεχνικῆς ἀνάπτυξης.

Ἔτσι, μὲ τὸν ἄθλο τοῦτο, πού ἀνάλαβε ὁ Βασίλης Κραψίτης, δημιουργεῖται ἡ πρώτη ὁργανωμένη κατάθεση τῆς ἠπειρωτικῆς πνευματικῆς καταβολῆς γιὰ τὴν μεταβυζαντινὴ διάσωση τῆς γενικώτερης ἐθνικῆς μας ὄντοτητας, δεδομένου ὅτι, ὅπως εἶναι γνωστόν, ἡ Ἠπειρὸς ἀποτέλεσε μητροπο-

λιτικὸ χῶρο γιὰ τὸ Γένος μας καί, μαζὶ μὲ τοὺς Εὐεργέτες, τοὺς Διδασκάλους καὶ τοὺς ἀνυπότακτους ἀρματομένους της, κράτησε ἀναμμένη τὴν ἐστία τῆς φυλῆς μας ὡς τὴν Παλιγγενεσία.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ἡ λ ί α Β ο υ λ γ α ρ ά κ η: «ΣΥ ΤΙ ΚΡΙΝΕΙΣ ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟ ΣΟΥ».

Ἡ ἐκδοτικὸς οἶκος «Ἀστὴρ» Ἀλ. & Ε. Παπαδημητρίου κυκλοφόρησε σ' ἓνα μικρὸ καλαισθητὸ τόμο μιὰ γενικότερου ἐνδιαφέροντος ἐκλαϊκευμένη μελέτη τοῦ γνωστοῦ Καθηγητῆ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἡλία Βολγαράκη πάνω σ' ἓνα τόσο συνηθισμένο ἐλάττωμα τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς, ὅπως εἶναι ἡ κατάρσις. Ὁ συγγραφέας δούλεψε τὸ θέμα τοῦ στηριζόμενος στὴ διδασκαλία καὶ στοὺς βίους τῶν ἀσκητῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ κατάφερε μέσα στίς 120 σελίδες τοῦ βιβλίου του νά συγκεντρώσει ὅτι καλύτερο ὑπῆρχε στὰ ἀσκητικὰ συγγράμματα.

Οἱ ἀσκητές, βελεῖς ἀνατόμοι τῆς ψυχῆς καὶ τῶν παθῶν τῆς, μᾶς προσφέρουν ἀπὸ τὴ βιωμένη ἐμπειρία τους βαθυστόχαστες καὶ ταυτόχρονα λεπτεπίλεπτες παρατηρήσεις πάνω στοῦ θέμα, μέσα ἔμως ἀπὸ ἓνα πνεῦμα κατανόησεως καὶ ἀγάπης γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Οἱ παρατηρήσεις τους αὐτὲς ἔχουν μιὰ διαχρονικὴ ἀξία, πού σίγουρα θὰ ἐνδιαφέρουν ὅχι μόνο τὸν θρησκευόμενον ἀναγνώστη, ἀλλὰ καὶ κάθε πνευματικὸ ἄνθρωπο.

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΟΥ ΤΡΙΜΗΝΟΥ ΣΤΗΝ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΣΤ. ΠΑΠΠΑ

Ἡ ζωγραφικὴ τοῦ Στυλιανοῦ Παππά, πού ἔγινε αἴθουσα τῆς Στέγης Γραμμάτων, παρουσιάζει ἓναν ἀπλὸ καὶ ἰσορροπημένο κόσμο, χωρὶς ἐπικίνδυνες ἀκροβασίες καὶ χωρὶς τὴν φιλοδοξία γιὰ ἐντυπωσιασμό. Εἶναι περισσότερο ἀπτή καὶ ρεαλιστικὴ ἀπεικόνιση, διαποτισμένη ἀπὸνα ἤρεμο αἶσθημα κάτω ἀπὸ ἀτμόσφαιρα δίχως ἐξάρσεις, πού δίνει τὴν δυνατότητα τῆς ἄμεσης ἐπικοινωνίας. Καί, πάνω στὴν κοντινὴ προοπτικὴ, πολλοὶ ἀπ'

τούς πίνακές του, που αναφέρονται σε τοπία, σε συγκεκριμένους χώρους (όπως το σχολείο στον αριθμό 6) ή σε πορτραίτα (ιδίως εκείνα με το κάρβουνο), δίνουν ένα έντονο προσωπικό κλίμα, όπου αιωρείται μια χρωματική κλίμακα και διαγράφεται κάποια ανάλαφρη ποιητική πνοή. 'Ακόμα, θα είχε να παρατηρήσει κανείς την καλλιτεχνική αντίληψη, την ευαισθησία και την εulάβεια του ζωγράφου για να κρατήσει την αίσθηση απ' την όμορφα της φύσης, καθώς και την γόνιμη πάλη με τα χρώματα και την γραμμή, πράγμα που τον καταξιώνει και καλλιτεχνικά. Γι' αυτό, στην εποχή μας, όπου κυριαρχεί η σύγχυση και η νεφελώδης θεωρητική προσπέλαση σ' αυτούς τους όντως δυσπρόσιτους χώρους, οι παρόμοιες παρουσίες αποτελούν ευλήπτη προσφορά, που γιομίζει την αύχμηρή μας καθημερινότητα με κάποια γνώριμη και δική μας αλήθεια. 'Επίσης, αξιοσημείωτη επίτυχία έχει ο Στ. Παππᾶς και στον τομέα της άμεσης επαφής με την μορφή τῶν αντικειμένων, ξεκινώντας προφανῶς απ' την αντίληψη τῆς προσωπικῆς αναφοράς και τῆς συγκεκριμένης πραγματικότητας, όπου ἡ γοητεία τοῦ τοπίου και ἡ κρυμμένη νοσταλγία δικαιώνουν τὸ ἠθογραφικὸ στοιχείο, ξεχωρίζουν τὴν παρουσία τῆς ἀνθρώπινῃς ὑπαρξῆς, ἔστω και ἂν δὲν κινούνται σε κάποιες διαστάσεις ἄλλῃς ὄρασης. Πρόκειται για μιὰ στρωμένη και ζυγισμένη ζωγραφικὴ πού μᾶς κάνει νὰ τῆ νοιώθουμε και νὰ τὴν χαιρόμαστε σὰν κάτι πολὺ δικό μας.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΝΙΚΗΣ ΒΑΜΠΟΥΛΗ

Ἡ ἔκθεση τούτη τῆς Νίκης Βαμπούλη ξεχώρισε γιὰ ποιότητα και ἀνεπιτήδευτη ἀπλοότητα, πού δίνει, ὄχι μονάχα τὴν εὐκαιρία γιὰ μιὰ γνωριμία μαζί της, ἀλλὰ και τὴν δυνατότητα νὰ ἐκτιμήσει κανείς τὸ ἔργο της. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὰ γνωστά, ἀπὸ ἄλλες ἐκθέσεις της, χρωματικὰ στοιχεῖα και τὴν ἀτμόσφαιρα πού χαρακτηρίζει τὴν ζωγραφικὴ της, παρουσίασε και μιὰ σειρά ἀπὸ πολὺ ἀξιόλογες ἐργασίες με σινιζὴ μελάνη. Καί, σὸ σημεῖο τοῦτο, ὀφείλουμε νὰ ὁμολογήσουμε πὸς ἡ Νίκη Βαμπούλη κινεῖται σὲ πολὺ ἀνεβασμένο ἐπίπεδο, δίνοντας ἕνα ὀλοκληρωμένο ζωγραφικὸ ἀυτόνομο ἔργο, πού κρατεῖ ζεστὴ ἀναπνοή, ἐσωτερικὴ κίνηση γραμμῆς, σωστὴ ἀρχιτεκτονικὴ συγκρότηση και ἔντονη κοινωνικὴ συνείδηση. Ἔτσι, μέσα σ' ἕνα κλίμα δικό της, με βιώματα ἀπ' τὴν προσωπικὴ της ἐμπειρία και ὄραση ρεαλιστικῆ, κατορθώνει νὰ συγκροτήσει ἀνάλαφρες και ἑντατικῆς σιγῆς, νὰ δώσει ἀκόμα τὴν θέρη ἀπ' τὴν λαϊκὴ ὄψη τῆς καθημερινότητας ἢ ἕνα ἰσορροπημένο χαρακτηριστικὸ τοπίο. Πρὸ παντός, ὅμως, ἡ ζωγράφος ἀγγίζει καλύτερα τὸν ἀνθρώπινο τόνο και τὴν εὐαίσθητη ὄψη ἀπ' τὴν ὀρατὴ ὀμορφιά τοῦ κόσμου. Ἄλλὰ, και στοὺς πίνακες με τὰ ἐλαιοχρώματα, ὅπου κυριαρχεῖ τὸ ἀνεπιτήδευτο και λαϊκὸ στοιχείο, μ' ἐκεῖνα τὰ δικά της ἀπλοϊκὰ τοπία, ἡ Νίκη Βαμπούλη παρουσιάζει μιὰν ἄλλη ἐξ ἴσου ἀξιόλογη πλευρά. Δὲν κατατρίβεται με ἔκαρπες ἀναζητήσεις ἢ ἀμφίβολουσ πειραματισμοὺς και σταματᾷ, με ὄλη τὴν ἔκσταση τῆς παιδικῆς ἀγνότητας, σὸ χαριτωμένο παιγνίδι με τὸ ἀπειράχτο ὄνειρο, τὴν πολὺτιμη ἀφέλεια και τὴν καθαρὴ συγκίνηση. Ἔτσι, μ' ἕναν τρόπο δικό της, πού τῆς δίνει (στὶς καλύτερες περιπτώσεις κ' ἕνα προσωπικὸ ὄφος), πού εἶναι σύμφωνο με τὴν λυρικὴ διάχυση σ' ἕνα φαντασμαγορικὸ μοσαϊκὸ ἀπὸ χρώματα και κοντὰ σὴν πλαστικὴ ἀπεικόνιση τῶν πουαντιγύ, πού κρατεῖ ὅπωςδήποτε και τὴν ἀξία ἀπ' τὴν αἰθόρμητη προσπάθεια, προσφέρει πρωτότυπους πίνακες πού κρατοῦν, ὄχι μονάχα μιὰ ἰδιοτυπία, ἀλλὰ πιθανῶς και μιὰ ἐκπληξη. Κι' αὐτὴ ἡ ἔκθεση ἔγινε σὴν αἴθουσα τῆς Στέγης Γραμμάτων.

Ι. ΠΛΙΑΚΟΠΑΝΟΥ

Ἡ ἔκθεση τοῦ νεαροῦ ζωγράφου Ι. Πλακοπάνου, πού ὀργανώθηκε ἀπ' τὴν Στέγη Γραμμάτων, εἶταν μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ καλές, σ' ἕνα ἀνεβασμένο ἐπίπεδο ποιότητας. Γιατί, ὁ καλλιτέχνης, πού κινεῖτε μέσα σ' ἕνα μουσικὸ φάσμα με ποιητικὴ ἀτμόσφαιρα κι ἕναν λιτὸ ἔμπρεσσιονισμό, κατορθώνει νὰ δώσει, σὲ μιὰ κλίμακα πνευματικῆς τόνου, χωρὶς ἄ-

πειθαρχές διακυμάνσεις και χωρίς έντονες κραυγές, μιὰ οργανωμένη χρωματική έκφραση με γερή σπονδύλωση και ελεύθερα περιθώρια γιὰ προεκτάσεις. Ἀκόμα, ὁ Ι. Πλακοπάνος, με τὴν γνησιότητα τῆς ἡλικίας καὶ τὴν μέθη ἀπ' τὴν σαγήνη ἑνὸς ὄνειρου ποῦ κάθεται πάνω στὰ σχήματα καὶ στὸ φῶς, ἀνοίγει μιὰ διάσταση διαφορετικὴ ἀπ' τὸν ὄγκο τῶν ἀντικειμένων, ἡμερεύει τὴν ὄραση καὶ διαχέει ἕνα θάλαπος ἀπὸ αἰσθήματα ἀνθρώπινα, ποῦ κάνουν τοὺς πίνακές του νὰ γίνονται συνομιλία καὶ φυσικὴ αἴσθηση τῆς ζωῆς. Γι' αὐτό, στὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπ' τοὺς πίνακές του, κυριαρχεῖ περισσότερο ἡ ἀσκητικὴ ἀναχώρηση, ὁ μονόλογος μ' ἕναν μαγνήτη, πρᾶγμα ποῦ διαποτίζει τὴν ἐπιφάνειά τους μ' ἐκεῖνο τὸ χαμηλόφωτο καὶ λιγόστιχο τραγούδι, ὅπου περικλείνεται ἡ θέαση τοῦ κόσμου κάτω ἀπὸ κάποιο ἀθέατο ὑπαρξιακὸ ὑπόστρωμα. Ἡ ἀφετηρία καὶ τὸ τέρμα, ποῦ χωνιτίζονται ἀπ' τὴν λυρικὴ διάθεση καὶ τὴν πειθαρχημένην έκφραση, ὑποδηλώνουν, ἐξ ἄλλου, τὸν ἔλεγχο τῆς τεχνικῆς καὶ τὴν συνειδητὴ τήξη τῆς συναισθηματικῆς εὐφορίας ποῦ προσφέρουν τὰ χρώματα, ἐνῶ τὰ ὑλικά του, ποῦ εἶναι κατεργασμένα με προσωπικὴ ἀντίληψη, δένουν τίς συνθέσεις του μ' ἕναν στέρεο αἰσθητικὸ πυρήνα.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΒΙΒΛΙΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ποίηση

Νίκου Βλάχου: «ΗΡΩΪΚΗ ΕΠΟΧΗ», σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα 1979.

Γιώργου Σερκεδάκη: «ΑΝΘΡΩΠΟΣΗΜΟ», σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα 1978.

Βασίλη Μάργαρη: «ΠΟΙΗΜΑΤΑ», σχ. 8ον, σελ. 40, Ἀθήνα 1977.

Γιάννη Γαλανοῦ: «ΠΡΟΣΚΛΗΤΗΡΙΟ», σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα 1978.

Ρωξάνης Παυλέα: «ΑΝΘΗ ΤΗΣ ΛΗΘΗΣ», σχ. 8ον, σελ. 32, Ἀθήνα 1978.

Σήφη Κόλλια: «ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΟΛΧΙΔΑ», σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα 1977.

Δημ. Ἐμμ. Ἐμμανουλίδη: «ΠΟΙΟΣ ΝΑΜΑΙ ΕΓΩ», σχ. 8ον, σελ. 80, 1978.

*Ανθου Πωγωνίτη: «ΠΙΚΡΗ ΣΥΝΘΕΣΗ», σχ. 8ον, σελ. 80, Ἀθήνα 1978.

Γιάννη Κ. Σαλδαρλή: «ΥΠΑΙΝΙΓΜΟΙ», σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα 1979.

Παναγ. Τσουτάκου: «Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΟΥ ΑΙΜΑΤΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 40, Ἀθήνα 1978.

*Αννας Τσιγκαράκη: «Η ΜΑΝΑ ΓΗ», σχ. 8ον (μεγ.), σελ. 96, Ἀθήνα 1978.

Γ. Δ. Δέπου: «ΑΔΡΟΜΕΡΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 56, Ἀθήνα 1978.

*Ιακώβου Ψαρᾶ: «ΜΝΗΜΕΣ», σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα 1978.

Μακρίνας Ἐκισόγλου: «ΗΛΙΟΚΙΝΗΣΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 100, Ἀθήνα 1978.

BASILE KRAPSITES: «PONCTUATIONS», σχ. 8ον, σελ. 24, Ἀθήνα 1978.

MARISA BOGNO (μετάφρ. Χρ. Κατσιγιάννη): «ΔΩΔΕΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ», σχ. 8ον, σελ. 40, Ἀθήνα 1979.

Τάσου Ἀναγνώστου: «Τ' ΑΠΟΤΡΟΠΑΙΑ - ΠΕΤΡΙΝΟΣ ΧΡΟΝΟΣ - ΥΠΕΔΑΦΟΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 120, Ἀθήνα 1978.

Γιάννη Σάρρα: «ΣΚΟΡΠΙΑ ΣΤΑΧΥΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα 1977.

Διονύση Παπανικολόπουλου: «ΔΙΩΓΜΕΝΟΙ ΠΟΘΟΙ», σχ. 8ον, σελ. 80, Ἀθήνα 1977.

Βαγγέλη Ι. Πασσᾶ: «ΜΥΘΟΠΛΑΣΤΙΚΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, 1978.

Θαλή Ρηγορίδη: «ΟΚΤΑΣΙΝΕΣ», σχ. 8ον, σελ. 52, Ρώμη 1977.

Δ. Γ. Παναγόπουλου: «ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΓΗΣ - Β'», σχ. 8ον, σελ. 86, Θεσσαλονίκη 1979.

Στάθη Ἠλ. Παρασκευοπούλου (Ἰόνιου Μυριάνθη): «Τ' ΑΝΘΗ ΤΗΣ ΓΗΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Κυπαρισσία 1978.

Γιάγκου Γεωρβασίλη: «ΑΝΘΟΠΕΤΑΛΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 64 Ἀθήνα 1979.

Τάκη Δόξα: «ΕΠΑΡΧΙΑ Σ' ΑΓΑΠΩ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 96, Ἀθήνα 1978.

LYDIA AVLONITI: «ΕΝΑ ΛΙΒΑΔΙ ΔΙΑΤ-

ΤΟΝΤΕΣ», σχ., 8ον μεγ., σελ. 48, 'Αθήνα 1977.

Δημ. Π. Παπαδημητρίου: «ΑΣΚΗΣΕΙΣ», σχ. 12ον, σελ. 48, 1978.

Φαίδρα (Ζαμπαθᾶ - Παγουλάτου): «ΑΝΕΠΙΔΟΤΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ», σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα 1978.

Μιχ. Χανούση: «Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΜΟΙ», σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα 1978.

Θ. Κ. Τρουπή: «ΘΥΜΑΡΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 86, Πάτρα 1979.

Κωστή Κοκόροβιτς: «ΠΑΝΟΡΑΜΑ», σχ. 8ον, σελ. 128, 'Αθήνα 1977.

Μάρκου Μέσκου: «ΤΑ ΙΣΟΒΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ», σχ. 8ον, σελ. 40, 'Αθήνα 1977.

Γιώργη Τ. Δόξα: «ΚΑΤΑΛΑΒΑΙΝΕΤΕ ΤΙ ΘΕΛΩ ΝΑ ΠΩ», σχ. 8ον, σελ. 64 'Αθήνα 1978.

'Αλκη Γιαννόπουλου: «ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ», σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα 1978.

Βαγγέλη Χ. Παππά - Παμφίλη: «ΕΡΩΤΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΤΑΔΙ», σχ. 8ον., σελ. 32, 'Αθήνα 1979.

Ι. Παπαδημητρίου: «ΜΙΑ ΠΟΡΕΙΑ ΠΙΚΡΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, 'Αθήνα 1977.

Γιάννου Βράνου: «ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΟΔΥΣΣΕΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 154, Θεσσαλονίκη 1977.

Μενέλαου Σ. Νικοπούλου: «ΝΟΣΤΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 88, Γιάννινα 1974.

Χρήστου Δάλγαρη: «ΚΑΤΟΠΤΡΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, 'Αθήνα 1978.

'Αλεξάνδρας Πλακωτάρη: «ΧΑΡΜΟΛΥΠΗ», σχ. 8ον, σελ. 80, 'Αθήνα 1978.

Δημ. Δασκαλόπουλου: «ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 112, 'Αθήνα 1973.

Δημ. Δασκαλόπουλου: «ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήνα 1976.

Δημ. Δασκαλόπουλου: «ΝΕΚΥΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, 'Αθήνα 1978.

Χρήστου Λαθουρόπουλου: «ΚΑΚΤΟΙ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήνα 1979.

Κωστή Κοκόροβιτς: «ΟΓΡΑΝΙΟ ΤΟΞΟ ΣΤΗΝ ΟΜΙΧΛΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, 'Αθήνα 1979.

Μαρίας Τσίκουλα - Γαϊτατζή: «ΠΑΡΟΥΣΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, 'Αθήνα 1978.

Δημήτρη Κάβουρα: «Η ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΜΥΘΟΥ» σχ. 8ον μεγ., σελ. 40, 'Αθήνα 1978.

Μαρίας Λαγγουρέλη: «ΚΙΡΚΗ ΚΑΙ ΚΡΙΝΟΙ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 40, 1977.

Γιολάντας Πέγγλη: «ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα 1979.

Μαρίας Κέντρου - Άγαθοπούλου: «ΤΑ ΕΠΑΚΟΛΟΓΘΑ», σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα 1978.

Πάνου Δ. Τζιόβα: «ΑΝΑΔΡΟΜΗ», σχ. 8ον, σελ. 16, Γιάννινα 1979.

Δημο θ. Κόκκινου: «ΕΣΠΕΡΙΝΑ», σχ. 8ον, σελ. 64, Θεσσαλονίκη 1978.

DEMOSTHENEES KOKKINOS: «LA TERRA E L'ACQUA», σχ. 8ον, σελ. 48, Θεσσαλονίκη 1978.

Κώστα Δ. Κόκκινου: «ΔΙΑΘΛΑΣΕΙΣ», σχ. 8ον, σελ. 40, Θεσσαλονίκη 1977.

'Αμαλίας Δ. Κόκκινου: «ΚΑΛΗΜΕΡΑ», σχ. 8ον, σελ. 40, Θεσσαλονίκη 1979.

Γιώργη Μανουσάκη: «ΤΑΡΙΧΕΥΤΗΡΙΟ ΠΟΓΛΩΝ», σχ. 8ον, σελ. 56, 'Αθήνα 1978.

Θύμιου Ι. Χριστόπουλου: «ΟΤΑΝ...», σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Δελφοί 1978.

Τάκη Σκανάτοβιτς: «ΚΑΠΟΤΕ Σ' ΕΝΑΝ ΠΛΑΝΗΤΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, 'Αθήνα 1978.

Βασίλη Ζαχαράκη: «Η ΑΛΛΗ ΥΠΟΣΤΑΣΗ», σχ. 8ον, σελ. 44, Χανιά 1978.

'Αντη Περνάρη: «ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΙ ΓΑΛΛΟΙ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Λευκωσία 1979.

Γιάννου 'Αν. Παπαβασιλείου: «ΣΤΟΧΑΣΜΟΣ ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΜΙΑ ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΛΟΓΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 54, 'Αθήνα 1978.

Στέλιου Ντόμαλη: «ΑΝΤΕΜΠΑΡΑΝ», σχ. 8ον, σελ. 54, Λάρισα 1979.

Μαρίτσας Παρασκευᾶ: «ΠΟΡΕΙΑ», σχ. 8ον μεγ. 32, 'Αθήνα 1977.

Κώστα Ροδαράκη: «ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Ύδρα 1978.

Ευαγγελίας Παπαχρήστου - Πάνου: «ΤΟ ΦΤΕΡΟΥΓΙΣΜΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ», σχ. 8ον, σελ. 40, 'Αθήνα 1979.

Βασίλη Ζαχαράκη: «ΔΙΣΥΠΟΣΤΑΤΟ», σχ. 12ον, σελ. 32, Χανιά 1979.

Γιάννη Α. 'Ανδρικόπουλου (Προπιώτη): «ΚΡΑΙΓΕΣ ΣΤΟ ΧΑΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα 1979.

Κ. Καλαπανίδα: «ΚΥΡΙΕ ΔΑΣΚΑΛΕ», σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα 1978.

Λίλης 'Ιακωβίδη: «ΤΟ ΠΑΙΔΙ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 148, 'Αθήνα 1977.

Βασίλη Συκιώτη: «ΙΔΙΟΜΕΛΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήνα 1977.

Μάγνιας - Μαρίας Ρούσου: «ΧΝΑΡΙΑ ΣΤΟ ΛΑΒΥΡΙΝΘΟ», σχ. 8ον, σελ. 72, 'Αθήνα 1979.

Βαγγέλη Χ. Παμπά - Παμφίλη: «ΜΕΣΟ-ΒΕΖΙΚΑ», σελ. 32, 'Αθήνα 1978.

Λίτσαζ Γωγολίνας: «ΛΑΓΗΝΙ ΤΟΥ Η-ΛΙΟΥ», σχ. 8ον σελ. 64, 'Αθήνα 1978.

'Αρίστου Χ. Σταύρου: «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟ-ΡΙΑ», σχ. 8ον, σελ. 72, 'Αθήνα 1978.

'Αρίστου Χ. Σταύρου: «ΤΕΤΡΑΛΟΓΙΑ», σχ. 8ον, σελ. 144, σελ. 1978.

Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «ΩΡΑ ΤΗΣ ΚΥ-ΠΡΟΥ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, 'Αθήνα 1978.

Τάσου Μαρκάτου: «Ο ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήνα 1977.

Δημ. Βαλασκαντζή: «ΑΜΥΓΕΣ», σχ. 12ον, σελ. 64, 'Αθήνα 1979.

Δημ. Βαλασκαντζή: «ΠΟΙΗΜΑΤΑ», σχ. 12ον, σελ. 64, 'Αθήνα 1979.

Δημ. Βαλασκαντζή: «ΑΚΜΩΝ», σχ. 12ον, σελ. 64, 'Αθήνα 1979.

Φοίβου Δέλφη: «ΑΘΗΝΑ ΣΚΕΠΤΟΜΕΝΗ», σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα 1978.

Στέλιου Γεράνη: «ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟΝ ΣΟ-ΛΩΜΟ», σχ. 8ον, σελ. 56, 'Αθήνα 1978.

Εθαγγέλου Σουλτάνη: «ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Θεσσαλονί-κη 1972.

'Αρσένη Γεροντικού (μετάφραση): «ΑΝ-ΘΟΛΟΓΙΟ ΞΕΝΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 96, 'Ιωάννινα 1976.

Γιάννη Περισυνάκη: «ΠΟΙΗΜΑΤΑ», σχ. 8ον, σελ. 48, 'Ιωάννινα 1979.

Νίκου Β. Τυπάλδου: «Η ΣΤΑΥΡΩΣΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 6, «Άγιος Νικόλαος Κρήτης 1978.

RAE DALVEN: «ΚΑΒΑΦΙ», σχ. 8ον, σελ. 312, Ν. YORK, 1978.

Γιάννη Καμαρινάκη: «ΕΠΙΛΟΓΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 184, 'Αθήνα 1978.

Ξένης Βόντα: «ΑΜΦΙΒΟΛΙΕΣ», σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα 1978.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «ΑΣΜΑΤΙΚΗ ΑΚΟΛΟΥ-ΘΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΥ ΜΑΡΤΥ-ΡΟΣ ΠΕΛΑΓΙΑΣ», σχ. 8ον, σελ. 24, Πρέ-βεζα 1978.

Στελλάκας Γ. Κουκούλη: «ΠΕΤΡΑΔΙΑ

ΤΗΣ ΖΩΗΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 96, 'Αθή-να 1979.

Γιάγκου Γεωρβασιλή: «ΟΤΑΝ Η ΓΗ ΤΡΕ-ΜΕΙ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 56, 'Αθήνα 1979.

Π ε ζ ο γ ρ α φ ί α

Δημ. Κράνη: «ΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ» (διηγήμα-τα), σχ. 8ον, σελ. 112, 'Αθήνα 1977.

Κούλη Κάση: «Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΒΟ-ΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΗ», σχ. 8ον, σελ. 112, 'Α-θήνα 1977.

Κύπρου Χρυσάνθη: «ΤΟ 'ΦΓΛΑΚΙΟ Χ., ΓΡΑΜΜΗ ΘΑΝΑΤΟΥ» (διηγήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Λευκωσία 1979.

Μαρίας Μπάκα: «Ο ΑΓΚΑΘΟΚΟΣΜΟΣ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 72, 'Αθήνα 1978.

Δ. Παναγόπουλος: «ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΓΗΣ» (Α' - Δελφοί), (ποιήματα - πεζά - τραγούδια - δοκιπορικά), σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα 1975.

Γ. Ούσκατέσκου (μετάφρ. Γ. Δ. Χουρμου-λιάδη): «ΠΡΟΦΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ», σχ. 8ον, σελ. 160, 'Αθήνα 1967.

Γ. Δ. Χουρμουλιάδη: «ΜΑΚΡΙΝΟΙ ΟΡΙ-ΖΟΝΤΕΣ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 168, 'Αθήνα 1969.

Γ. Μ. Πολιτάρχη: «ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΓΚΟΓ-ΖΕΛΗΣ» (Βιογραφικό μυθιστόρημα), σχ. 8ον, σελ. 264, 'Αθήνα 1977.

Γ. Μ. Πολιτάρχη: «ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΚΡΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ» (μυθιστόρημα), σχ. 8ον, σελ. 160, 'Αθήνα 1978.

Βασίλη Ε. Τσιάτη: «ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΣΤΟΝ ΜΑΚΡΥΛΑΞΗ» (διηγήματα - Χρονι-κά), σχ. 8ον, σελ. 96, 1978.

Γιάννη Π. Γκίκα: «ΚΑΣΤΡΑ ΤΟΥ ΘΡΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ» (17 πεζογραφήματα), σχ. 8ον, σελ. 228, 'Αθήνα 1979.

Π. Β. Πάσχου: «ΘΥΣΙΑ ΑΙΝΕΣΕΩΣ».

Κ. Πενταγιώτη: «ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΡΟΓ-ΜΑΝΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 256, 'Αθήνα 1978.

Στέργιου Βαλιούλη: «ΤΩΡΑ ΤΑ ΧΡΕΙΑΖΕ-ΣΑΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ...», σχ. 8ον, σελ. 104, 'Αθήνα 1978.

Γιώργη Τ. Δόξα: «ΧΡΑΤΣΑ ΤΑ - ΤΡΑ - ΛΑΛΑ...», σχ. 8ον, σελ. 40, 'Αθήνα 1978.

Χρήστου Σκανδάλη: «Ο ΒΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΓΛΟΓΔΙΑ», σχ. 8ον, σελ. 128, 'Αθήνα 1979.

Γ. Δ. Χουρμουλιάδη: «ΕΠΟΠΤΕΙΕΣ», σχ. 8ον, σελ. 176, Ἀθήνα 1972.

Δέσποινας Συμεωνίδου - Σιστράπου: «ΧΑΡΑΓΓΗ» (σπουδή στὸν ἄνθρωπο 2), σχ. 8ον, σελ. 200, Ἀθήνα 1976.

Δανάης Παπαστράτου: «ΤΑΞΕΙΔΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΛΙΚΟ», σχ. 8ον, σελ. 200, Ἀθήνα 1978.

Θύμιου Ι. Χριστόπουλου: «ΕΙΜΑΣΤΕ ΓΙΑ ΓΕΛΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, Δελφοί 1979.

Θύμιου Ι. Χριστόπουλου: «Ο ΠΑΠΑΛΕΞΗΣ» (διήγημα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Δελφοί 1979.

Ζ. Τζουροπάνου: «ΑΠΟ ΤΟΤΕ... ΕΩΣ ΤΩΡΑ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 192, Ἀθήνα 1978.

Γιάννη Α. Παπαγιάννη: «ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ ΑΙΜΑ» (νουβέλλα), σχ. 8ον, σελ. 128, Πύργος 1978.

Συλλογική ἔκδοση: «ΠΟΛΥΠΤΥΧΟΝ» (πεζογραφία - ποίηση - ἱστορία - κριτική - ζωκίμιο), σχ. 8ον μεγ., σελ. 400, 1977 - 1978.

Γιώργου Οικονόμου: «Ο ΑΝΤΩΝΑΡΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΟΙ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 80, Ἀθήνα 1978.

Ἄλκη Ἀγγέλογλου: «ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΕΡΙΘΩΡΙΑ», σχ. 8ον, σελ. 226, Ἀθήνα 1978.

Χρ. Πύρρασου: «ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΙΝΑ» (ἀφηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα 1978.

Ἰσπανικό (μετάφρ. Μάγιας - Μαρίας Ρούσου): «ΛΑΖΑΡΙΓΙΟ ΝΤΕ ΤΟΡΜΕΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Ἰωάννινα 1977.

Ξένων περιηγητῶν (μετάφρ. Μ. Κ. Πετρόχειλου): «ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΑ ΚΥΘΗΡΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 128, Ἀθήνα 1979.

Τζένης Παπαϊωάννου: «ΟΧΡΙΔΑ», σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα 1978.

Δημήτρη Παπαχρήστου: «Ο ΑΛΛΟΣ ΚΕΜΑΛ», σχ. 12ον, σελ. 80, Λεχαινά 1979.

ΚΡΙΤΙΚΗ — ΜΕΛΕΤΕΣ

Βασίλη Κραφίτη: «ΛΟΓΙΟΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ» (1430—1912), τόμ. Α', σχ. 4ον, σελ. 432, Ἀθήνα, 1979.

Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 428, Ἰωάννινα, 1979.

Ἐρατοσθ. Γ. Καρυομένου: «Η ΣΤΥΝΑΚΤΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΤΟΥ ΣΕΦΕΡΗ» (διδασκαλική διατριβή), σχ. 8ον μεγ., σελ. 650, Θεσσαλονίκη, 1975.

INSTITUT FRANCAIS ETUDES BYZANTINES: «ETUDES BYZANTINES» (τόμ. 37), σχ. 8ον μεγ., σελ. 304, PARIS, 1979.

Ἐταιρείας Κερκυραϊκῶν Σπουδῶν: «ΑΡΧΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 400, Κέρκυρα, 1978.

Γ. Ἄρ. Χρηστίδη: «ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 264, Γιάννινα, 1978.

Σάββα Ι. Κανταρτζή: «ΝΙΚΗ ΧΩΡΙΣ ΡΟΜΦΑΙΑ» (τόμος Δ'), σχ. 8ον, σελ. 192, Κατερίνη, 1977.

Σάββα Ι. Κανταρτζή: «ΑΡΧΑΙΕΣ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ» (β' ἔκδοση), σχ. 8ον, σελ. 304, Θεσσαλονίκη, 1978.

CONST. CAVARNOS: «ST. ARSENIOS OF PAROS», σχ. 8ον, σελ. 124, MASS. U.S.A., 1979.

Φοίβου Δέλεφ: «ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ», σχ. 8ον, σελ. 168, Ἀθήνα, 1978.

Εὐαγγέλου Ἀνδρέου: «ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΖΩΗΣ» (1928—1978), σχ. 4ον, σελ. 80, 1978.

Βασίλη Μάκη: «ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ — ΑΚΡΙΤΙΚΑ» (μελέτη - ἀνθολογία), σχ. 8ον, σελ. 240, Ἀθήνα, 1978.

Κωστή Μελισσαρόπουλου: «ΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ», σχ. 8ον, σελ. 160, Ἀθήνα, 1977.

Ἰάσωνα Εὐαγγέλου: «ΠΥΡΟΒΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΗΛΕΣ», σχ. 8ον, σελ. 128, Ἀθήνα 1978.

Παν. Χρ. Νούτσου: «ΘΕΜΑΤΑ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ», σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα, 1979.

Κώστα Λιάπη: «ΚΑΠΕΤΑΝ ΚΩΣΤΑΣ ΓΑΡΕΦΗΣ», σχ. 8ον, σελ. 128, Ἀθήνα, 1979.

Νικολάου Ράπτη: «ΤΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟ ΚΑΙ Η ΖΑΡΙΦΕΙΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ» (λεύκωμα) σχ. 4ον, σελ. 168, Ἀθήνα 1978.

Θανάση Νάκα: «ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΧΩΡΙΑ ΣΤΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΤΟΥ ΣΕΦΕΡΗ ΚΑΙ

ΤΟΥ ΕΛΙΟΤ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 96, 'Αθήνα, 1978.

Μιχαήλ Βουδούρη: «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΨΕΥΔΩΝΥΜΑ», σχ. 80ν, σελ. 48, U-TRECHT, 1971.

Α. Ν. Τσιριντάνη: «ΓΙΑ ΝΑ ΕΠΙΖΗΣΗ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ», σχ. 80ν, σελ. 240, 'Αθήνα 1979.

Κώστα Π. Λαζαρίδη: «ΜΝΗΜΗ ΚΩΣΤΑ ΚΡΥΣΤΑΛΛΑ», σχ. 80ν, σελ. 58, Γιάννινα, 1978.

Κώστα Φάλαρη: «ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ», σχ. 80ν, σελ. 144, 'Αθήναι, 1978.

Γ. Βαλέτα: «ΤΗΣ ΡΩΜΙΟΣΤΗΝΗΣ» (δοξίμια), σχ. 80ν, σελ. 232, 'Αθήναι, 1976.

Π. Α. Κυριακίδη: «Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 80, 'Ιωάννινα, 1976.

Π. Α. Κυριακίδη: «ΟΙ ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΑΣ» (Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ) (ξροευνα), σχ. 80ν μεγ., σελ. 224, Θεσσαλονίκη, 1978.

Μήτσου Ν. Τσάμη: «ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ», σχ. 80ν, σελ. 112, 'Αθήνα, 1973.

Μήτσου Ν. Τσάμη: «Η ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ», σχ. 80ν, σελ. 72, 'Αθήνα, 1978.

'Εκδόσεις «Μήνυμα»: «Ο ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ ΝΙΚΗΦ. ΖΗΣΗΣ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 260, 'Αθήνα, 1978.

Χααλ. Μπακιρτζή: «ΠΕΖΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΜΕ ΤΙΤΛΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ», σχ. 80ν, σελ. 84, Θεσ/νίκη.

Νίκου Τουτουτζάκη: «Ο ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ», σχ. 120ν, σελ. 296, 'Αθήνα, 1978.

Μιχ. Π. Στεφάνου: «ΣΤΡΙΑΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ» (τόμος Β'), σχ. 80ν μεγ., σελ. 256, 'Αθήνα, 1973.

Δημοσθ. Κόζκιου: «ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 16, 'Ιωάννινα 1978.

Θανάση Νάκα: «Ο ΣΕΦΕΡΗΣ ΚΑΙ Η ΜΟΥΣΙΚΗ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 24, Γιάννινα, 1978.

Βασίλη Κραφίτη: «ΘΩΜΑΣ Α. ΠΑΧΙΑΔΗΣ», σχ. 40ν, σελ. 24, 'Αθήνα, 1978.

Κων. Ι. Κίτσου: «Ο ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 16, 'Ιωάννινα 1978.

'Όλγας Βότση: «ΠΟΛΥΕΔΡΑ» (στοχασμοί), σχ. 80ν, σελ. 184, 'Αθήνα, 1978.

'Ελένης Π. Γύζη: «ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΡΑΨΙΤΗΣ», σχ. 40ν, σελ. 32, 'Αθήνα, 1978.

Περιοδικού «Σκιάθος»: «ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΑΛ. ΜΩΡΑΓΓΙΤΙΑΗ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 128, Σκιάθος, 1979.

Δ. Β. Παναγόπουλου: «Η ΕΠΙΚΗ ΦΡΑΓΚΙΑΔΑ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΚΑΛΑΝΤΖΗ», σχ. 80ν, σελ. 16, 'Αθήνα, 1979.

'Ιωάννου Καλογήρου: «ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ ΕΙΣ ΤΙΜΗΝ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ ΜΕΛΙΤΩΝΟΣ», σχ. 80ν, σελ. 26, Θεσσαλονίκη, 1979.

Μιχ. Έμμ. 'Αρφαρά: «ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ» (τόμος Α'), σχ. 80ν μεγ., σελ. 80, 'Αθήνα, 1978.

Μιχ. Έμμ. 'Αρφαρά: «ΖΗΣΗΣ ΑΦΕΡΙΜ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 32, 'Αθήνα, 1978.

'Αλέξου Λαφνομήλη: «ΤΑΚΗΣ ΓΚΟΣΙΟΠΟΥΛΟΣ & ΙΦΙΚΕΝΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 54, Θεσσαλονίκη, 1979.

Χρήστου Πύρλασου: «ΦΩΤΟΣ ΓΙΟΦΤΑΛΗΣ», σχ. 80ν, σελ. 16, 'Αθήνα, 1978.

Π. Β. Πάσχου: «ΘΥΣΙΑ ΑΙΝΕΣΕΩΣ», σχ. 80ν, σελ. 308, 'Αθήναι, 1978.

Δ.Δ. Δέπου: «Ο ΧΑΚΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ», σχ. 80ν, σελ. 80, 'Αθήνα, 1979.

'Αγαθής Νιζοκάβουρα: «ΤΡΙΠΤΥΧΟ», σχ. 80ν, σελ. 164, Κέρκυρα, 1978.

Στ. Παπαδοπούλου: «ΑΠΟ ΤΙΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΣΤΑ ΣΤΥΧΡΟΝΑ ΜΟΥΣΕΙΑ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 28, 'Αθήνα, 1978.

Χρήστου Β. Χειμόνα: «ΠΟΙΗΜΑΤΑ», σχ. 80ν μεγ., σελ. 16, 'Αθήνα, 1978.

Χρήστου Β. Χειμόνα: «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ», σχ. 80ν, σελ. 16, 'Αθήνα, 1978.

Χρήστου Β. Χειμόνα: «ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ — ΑΠΟΨΕΙΣ — ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ», σχ. 80ν, σελ. 16, 'Αθήνα, 1978.

Δημ. Χρ. Σέττα: «ΧΡΗΣΤΟΣ Β. ΧΕΙΜΩΝΑΣ», σχ. 80ν, σελ. 24, 'Αθήνα, 1978.

Νίκου Καβρονλάκη: «ΤΟ ΛΙΓΑΙΟ ΚΑΙ Η ΚΡΗΤΗ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΦΟΙΒΟΥ ΔΕΛΦΗ», σχ. 12ον, σελ. 16, 'Αθήνα, 1978.

Σοφ. Δάκαρη: «ΕΚΘΕΣΗ ΠΕΙΡΑΓΜΕΝΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 1976—1977, σχ. 8ον μεγ., σελ. 30, 'Ιωάννινα, 1978.

Νικολ. Λ. Φοροπούλου: «ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, 'Αθήνα, 1978.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Παν. Χρ. Νούτσου: «Ο G. VICO ΚΑΙ ΟΜ. ΠΕΝΙΕΡΗΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 104, 'Ιωάννινα 1978.

Σπύρου Σίτου: «Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑΝ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ», σχ. 8ον, σελ. 150, 'Αθήνα, 1978.

INSTITUT FRANCAIS D' ATHENES: «BULLETIN ANALYTIQUE DE BIBLIOGRAPHIE HELLENIQUE», σχ. 8ον μεγ., σελ. 327, ATHENES, 1978.

'Εταιρείας Εδβοϊκῶν Σπουδῶν: «ΑΡΧΕΙΟΝ ΕΤΒΟΪΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ» (τόμος ΚΑ'), σχ. 8ον μεγ., σελ. 336, 'Αθήνα, 1977.

Α. Γ. Παπαϊωάννου: «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΛΑΙΟΤΥΠΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 98, 'Αθήνα, 1977.

Δικαίου Β. Βογιαζάκου: «ΗΛΙΑΣ ΠΕΤΡΟΜΠΗ ΜΑΤΡΟΜΙΧΑΛΗΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, 'Αθήνα, 1975.

Δικαίου Β. Βογιαζάκου: «ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟΝ ΎΛΙΚΟΝ ΕΚ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 60, Θεσσαλονίκη, 1977.

Παντελεήμονος Κ. Καρανικόλα: «ΚΛΕΙΣ ΟΡΘΟΛΟΞΩΝ ΚΑΝΟΝΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ», σχ. 12ον, σελ. 388, 'Αθήνα, 1979.

Κον. Π. Καβαρνου: «Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ», σχ. 8ον, σελ. 14, BELMONT (U.S.A.), 1978.

'Ιωάννου 'Ορ. Καλογήρου: «Β' ΕΝ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ ΣΤΥΝΔΙΑΣΚΕΨΙΣ (ΜΕΤΑΞΕ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ)», σχ. 8ον μεγ. σελ. 36, Θεσσαλονίκη, 1978.

Ι. Θ. Κακριδίη: «84 ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ ΣΤΟΝ ΚΑΚΡΙΑΝ», σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα, 1977.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Φωτίου Γ. Οικονόμου: «Η ΘΕΣ ΠΡΩΤΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 168, 'Αθήνα, 1979.

Μάνθου Κ. Οικονόμου: «ΝΕΓΑΔΕΣ», σχ. 4ον, σελ. 558, 'Αθήνα, 1977.

'Εκδοσις Ριζαρείου 'Εκκλ. Σχολῆς - 'Επιστάσια Α. Ι. Φιτρούζη: «ΡΙΖΑΡΕΙΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ (τόμος Α')», σχ. 8ον μεγ., σελ. 368, 'Αθήνα, 1978.

Ζαχ. Ν. Τσιροπανδη: «Η ΣΤΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 498, 'Ιωάννινα, 1976.

'Εκδοσις «οί Φίλοι του Σουλίου»: «ΜΝΗΜΗ ΣΟΥΛΙΟΥΤ», σχ. 4ον, σελ. 224, 'Αθήνα, 1978.

Κ. Δ. Στεργιοπούλου: «Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ ΕΠΙ ΤΟΥΤΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 96, 'Αθήνα, 1978.

'Αλεξ. Σ. Τσουκανέλη: «ΧΑΡΑΛ. ΚΑΤΣΙΜΗΤΡΟΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 98, 'Αθήνα, 1978.

Σπύρου Στούπη: «ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΟΙ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 336, 'Ιωάννινα, 1976.

'Αθαν. Θ. Γιουμπλάκη: «Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ» (τόμος Α'), σχ. 8ον μεγ., σελ. 176, Θεσσαλονίκη 1978.

Δημ. Κ. Χατζή: «ΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΕΙΣ ΤΟ ΔΟΛΟΚΑΤΤΩΜΑ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ», σχ. 8ον, σελ. 30, 'Αθήνα, 1978.

'Εκδοσις 'Ιστορικής καὶ Λαογραφικῆς 'Εταιρείας τῶν Θεσσαλῶν: «ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 350, 'Αθήνα 1976.

Γεωργίου Μιλτ. Τσατσάνη: «ΓΕΩΡΓΙΟΣ - ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ Α. ΚΑΝΑΒΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 208, 'Αθήνα, 1979.

Γιώργου Χ. Χιονίδη: «ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΜΕ ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΝΑΥΜΑΧΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΗ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ» (1821—1824), σχ. 8ον μεγ., σελ. 62, Θεσσαλονίκη, 1979.

Κον. 'Αθ. Διαμάντη: «ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΑΡΧΕΙΑΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 180, 'Αθήνα, 1977.

Έμμ. Γ. Πρωτοπαλάτη: «ΤΟ ΒΟΡΕΙΟ-ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ», σχ. 8ον, σελ. 204, 'Αθήνα, 1978.

Κ. Δ. Στεργιοπούλου: «Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΣΤΑ ΤΖΟΤΜΕΡΚΑ ΤΟ 1821», σχ. 8ον μεγ., σελ. 26, 'Αθήνα, 1977.

Ναπ. Σταμ. Δοξανάρη: «ΣΤΥΓΧΡΟΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 46, Θεσσαλονίκη, 1978.

Δημ. Θ. Νάτσιου: «Η ΛΑΜΙΩΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ "Ο ΔΙΑΚΟΣ" ΤΟΥ 1875», σχ. 8ον μεγ., σελ. 20, Λαμία, 1979.

Δημ. Θ. Νάτσιου: «ΤΑ ΛΑΜΙΩΤΙΚΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΙΘ' ΑΙΩΝΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Λαμία, 1979.

Γιάννη Μουγογιάννη: «ΤΑ ΠΡΟΗΓΗΘΕΝΤΑ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΤΟΥ ΝΑΥΠΑΛΙΟΥ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 24, Βόλος, 1978.

Νικολ. Α. Φοροπούλου: «ΦΙΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΜΕ ΤΙΣ ΚΑΘΟΛΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 20, 'Αθήνα, 1978.

'Απ. Γ. Παπαϊωάννου: «ΜΙΑ ΕΝΘΥΜΙΣΗ ΤΟΥ 18ου ΑΙΩΝΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 8, 'Ιωάννινα, 1977.

Κ. Δ. Στεργιοπούλου: «Η ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ ΤΟ 1821», σχ. 4ον, σελ. 80, 'Αθήνα, 1972.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Πέτρου Κ. Μπενέζου: «ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΩΝ ΑΠΑΝΤΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 472, 'Ιωάννινα, 1974.

Τάσου Ζάπλα: «ΕΥΒΟΤΙΚΑ Β'» σχ. 8ον, σελ. 208, 'Αθήνα, 1978.

Χρήστου Β. Χειμώντα: «ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΣΤΙΧΑΚΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ ΧΟΡΟΥ ΤΗΣ ΣΚΙΑΘΟΥ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Βόλος, 1978.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

Χρήστου Α. Γούλα: «ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗΝ ΤΩΝ ΧΩΡΟΚΑΤΑΚΤΗΤΙΚΩΝ ΕΞΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ ΚΟΓΧΟΥ ΔΙΑ ΤΗΣ ΦΛΕΒΟΓΡΑΦΙΑΣ» (διατριβή ἐπὶ διδακτορία), σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, 'Αθήνα, 1976.

Γρηγ. Γκιζέλη: «ΟΤΝΕΣΚΟ — ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΩΝ, ΕΡΕΤΝΩΝ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΕΩΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ», σχ. 4ον, σελ. 12, 'Αθήνα, 1977.

GR. GIZELIS AND ILL. ANTONAKOPOULOU: «CULTURAL ACTIVITY IN THE FRAMEWORK OF THE FAMILY AND TRANSMISSION OF CULTURE», σχ. 4ον, σελ. 8, 'Αθήνα, 1978.

Β. Ν. Τατάκη: «ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ», σχ. 8ον, σελ. 160, 'Αθήνα, 1978.

Δημ. Κασσιούμη: «ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΣ ΤΗΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗΣ ΚΛΙΝΙΚΗΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 10, 'Ιωάννινα, 1979.

Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου 'Αθηνών: «ΕΠΕΤΗΡΙΣ» (1974—1977) τόμος ΚΕ', σχ. 8ον μεγ., σελ. 514, 'Ιωάννινα, 1978.

ΔΙΑΦΟΡΑ

'Αγγελου Κίτσου: «ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ», σχ. 8ον, σελ. 96, 'Αθήνα, 1976.

Σπύρου Ι. Καμπέρη (είσαγωγή - επιμέλεια - σημειώσεις Κώστα Ν. Νικολαΐδη): «ΕΝΘΥΜΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΜΟΥ», σχ. 8ον, σελ. 120, 'Ιωάννινα, 1978.

Δημ. Κ. Θεμελή: «ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΑΣ Η ΚΑΛΩΤΑ» (μέρος Γ'), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήνα, 1977.

Βασιλείου Δαδάνη (επιμέλεια Σπύρου Γ. Μουσελίμη): «ΤΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΩΝ ΣΟΥΒΛΙΑΣΙΩΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΟΙΚΟΤΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΝ ΙΩΑΚΕΙΜ ΤΟΝ Γ'», σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, Θεσσαλονίκη, 1977.

Μεσεμβρινοῦ: «ΣΩΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ», σχ. 16ον, σελ. 200, Θεσσαλονίκη, 1978.

Κώστα 'Αλεξ. Πετρονικολοῦ: «ΠΩΣ ΕΙΔΑΝ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΜΟΥ ΟΙ ΑΛΛΟΙ», σχ. 8ον, σελ. 40, 'Αθήνα, 1979.

Νίκου Α. Στασινοπούλου: «Η ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ ΤΗΣ ΑΧΑΡΙΣΤΙΑΣ», σχ. 8ον, σελ. 32, 'Αθήνα, 1978.

Νομαρχίας Κοζάνης: «ΝΟΜΟΣ ΚΟ-

ΖΑΝΗΣ», σχ. 8ον μεγ. σελ. 88, Κοζάνη, 1978.

Λημοτικῆς Βιβλιοθήκης Τριζάλων: «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟΥ 1978», σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Τρίκαλα, 1978.

Ἐπιμέλεια Ἡλία Κ. Ζιώγα: «ΜΑΡΙΟΣ ΒΑΓΙΑΝΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 96, Ἀθήνα, 1977.

Ἐπιμέλεια Γιάννη Ἀνδρικόπουλου: «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΦΩΝΗ» (περίοδος Δ' - τόμος 4ος), σχ. 4ον μεγ., σελ. 40, Αἴγιο, 1977.

Ἐπιμέλεια Γιάννη Ἀνδρικόπουλου: «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΦΩΝΗ» (περίοδος Ε' - τόμος 5ος), σχ. 8ον μεγ., σελ. 104, Αἴγιο, 1978.

Ἡλία Β. Κόστα: «ΑΠΟΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 32, Ἀθήνα, 1978.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «ΑΚΛΟΝΗΤΟΣ Η ΑΓΙΟΤΗΣ ΚΑΙ Η ΘΕΟΤΗΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Λευκωσία, 1978.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «ΤΟ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΗΡΤΓΜΑ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Λευκωσία, 1978.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «ΤΟ ΠΑΙΔΙ», σχ. 8ον, σελ. 16, Πρέβεζα, 1979.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΗΣ Ι. ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΠΡΕΒΕΖΗΣ», σχ. 8ον, σελ. 40, Πρέβεζα, 1979.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «ΤΟ ΑΥΤΟΜΑΤΟΝ ΔΙΑΖΥΓΙΟΝ», σχ. 8ον, σελ. 16, Πρέβεζα, 1976.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «Ο ΦΩΤΙΚΗΣ ΙΩΑΚΕΙΜ ΖΑΓΟΡΙΑΝΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 24, Πρέβεζα, 1978.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «Η ΕΞ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑ», σχ. 8ον, σελ. 24, Πρέβεζα, 1978.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «ΠΩΣ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΣΩΣΕ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΜΑΣ», σχ. 8ον, σελ. 24, Πρέβεζα, 1978.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «Ο ΧΙΛΙΑΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΘΝΟΚΤΟΝΟΣ», σχ. 20όν, σελ. 40, Πρέβεζα, 1978.

ROGER MILLIEX: «Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΤΕΤΕΛΕΣΜΕΝΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ», σχ. 8ον, σελ. 4, Ἀθήνα, 1978.

JACQUES LACARRIERE: «ΓΙΑΤΙ ΠΑΡΑΤΕΙΝΕΤΑΙ Η ΣΙΩΠΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 24, Ἀθήνα, 1977.

Χρήστου Β. Χειμώνα: «ΓΙΑ ΝΑ ΕΛΕΓΧΕΙ ΚΑΙ ΝΑ ΔΙΟΙΚΕΙ Ο ΔΗΜΟΤΗΣ ΛΑΟΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 35, Σκιάθος, 1978.

Γιάννη Μπουροζίζα: «ΕΘΝΑΡΧΗΣ ΜΑΚΑΡΙΟΣ Ο ΑΞΙΟΣ» (ἔκδοση Νομαρχίας Κοζάνης), σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Κοζάνη, 1977.

Ἀριστείδη Μπακαίμη: «Ο ΞΕΣΗΚΟΜΟΣ» (ἔκδοση Νομαρχίας Κοζάνης), σχ. 8ον μεγ. σελ. 12, Κοζάνη, 1977.

Ναπολ. Δοκανάρη: «ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΤΙΣ ΣΧΟΛΕΣ ΧΩΡΟΦΥΛΛΑΚΗΣ», σχ. 8ον, σελ. 44, Ἀθήνα, 1979.

ΘΕΑΤΡΟ

Λημοσθ. Κόκκινου: «ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 56, Θεσσαλονίκη, 1977.

Γαβριήλ Γαβριήλογλου: «ΟΙ ΑΡΧΕΣ», σχ. 8ον, σελ. 56, Θεσσαλονίκη, 1979.

Γιώργου Παναγιώτου: «Η ΓΕΦΥΡΑ», σχ. 8ον, σελ. 54, Θεσσαλονίκη, 1979.

Ἀθανασίας Βουτσῆ: «ΔΑΙΔΑΛΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 80, Θεσσαλονίκη, 1978.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

I

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟY

«ΕΥΘΥΝΗ», τ. 38—42, Ἀθήνα.

«ΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ», τ. 9—10, Ἀθήνα.

«ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», τ. Κ' 2—3, Ἀθήνα, Ἰούλιος - Σεπτέμβριος 1978.

«Ο ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ» τ. Γ'—Δ', Ἀθήνα, Δεκέμβριος 1977—1978, Ἀθήνα.

«ΚΑΜΕΙΡΟΣ», τ. 16—21, Ἰούλιος - Δεκέμβριος 1978, Μάρτης 1979.

- «ΡΑΣΙΝ», τ. 2—3, *Ιωάννινα*, 1979.
- «AKTINEΣ», τ. 388—406, *Αθήνα*: 1978—79.
- «ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΟΤΗΤΑΣ», *Αθήνα*: Γενάρης - Μάρτης 1978.
- «ΜΕΤΕΩΡΑ», τ. 218—223, *Τρίκαλα*.
- «ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ», τ. 36—54, *Αθήνα* 1979.
- «Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ», τ. 251—264, *Αθήνα*: 1978—1979.
- «ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ», τ. 138—140, *Θεσσαλονίκη*.
- «ΘΡΑΚΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», τ. 33, *Ξάνθη*, 1977 - 1978 - 1979.
- «ΕΛΛΙΚΩΝΑΣ», τ. 3) 1979, *Πειραιάς*.
- «ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ», *Αθήνα*, τ. 32, 1978.
- «ΓΙΑΤΙ», τ. 43—53, *Σέρρες*, 1979.
- «MIGRATION» (NATIONAL CENTER OF SOCIAL RESEARCH), 1979, *Αθήνα*.
- «ΔΙΚΑΙΩΣΗ», τ. 9, *Αθήνα* 1977, 1978.
- «ΑΓΙΑ ΑΥΔΙΑ», τ. 75—84, *Θεσσαλονίκη*.
- «ΙΣΡΑΗΛΙΝΑ ΝΕΑ», τ. 118—121, *Αθήνα*: 1978 και 13, 16 1979.
- «ΧΡΟΝΙΚΑ», τ. 110—129, *Αθήνα*.
- «ΑΓΡΟΤΙΚΗ», (*έκδοση Α.Τ.Ε.*), τ. 6—9/ 1979, *Αθήνα*.
- «ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ», τ. 76—79, *Αθήνα*: 1978.
- «ΔΩΔΕΚΑΘΗ ΩΡΑ», τ. 23—28, *Αθήνα* 1977, 78.
- «ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ», τ. 33—34, *Αθήνα*.
- «ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ», τ. 14—20, *Αθήνα*: 1978—79.
- «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ», τ. 34—42, *Αθήνα*: 1978, 79.
- «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ», τ. 66—67, *Αθήνα*: 1978.
- «ΔΕΛΤΙΟΝ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ», τ. 167—175, *Αθήνα*: 1978—79.
- «ΠΕΙΡΑΪΚΗ — ΠΑΤΡΑΪΚΗ», τ. 185—188, *Αθήνα*: 1978—79.
- «ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ», τ. 306—320, *Αθήνα*: 1978, 79.
- «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΖΩΗ», τ. 157—163, *Θεσσαλονίκη* 1979.
- «ΣΜΥΡΝΑ», τ. 134—136, *Αθήνα* (*Νέα Σμύρνη*), 1978—79.
- «ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ» τ. 525—542 (1978), 531—535 (1979).
- «ΘΕΟΛΟΓΙΑ», τόμ. 49 τ. 3—4, *Αθήνα*: 1978, τόμ. 50 τ. 2 (1979).
- «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» (ΝΕ) τ. 3—25 (1978), (ΝΣΤ) τ. 1—22 (1979).
- «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ», ξτος τ. 1—22, *Αθήνα*.
- «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ», *έκθεση Διοικητοῦ* (ξτος 1977), *Αθήνα*.
- «ΖΙΖΑΝΙΟ», τ. 5, *Θεσσαλονίκη* 1978.
- «ΕΛΛΗΝΗΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ» («ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ»), τ. 121—124) *Αθήνα*: 1978.
- «ΑΓΡΟΤΙΚΗ» τ. 6-7-8, *Αθήνα*: 1978.
- «ΕΚΘΕΣΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΟΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ ΠΟΛΕΩΝ», *Αθήνα*: 1977.
- «ΝΕΑ ΣΚΕΨΗ», τ. 190—201, *Αθήνα*.
- «ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», τ. 35—42, *Αθήνα*.
- «ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΟΡΕΑ», τ. 3, *Λευκωσία* 1978.
- «ΚΕΙΜΕΝΑ ΒΟΛΟΥ», τ. 5—6, *Βόλος* 1979.
- «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ», τ. 5, *Σέρρες* 1978.
- «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΣΤΕΓΗ», τ. 25, *Πειραιεύς* 1978.
- «ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ», τ. 11—13, *Αθήνα* 1979.
- «ΗΠΕΙΡΟΣ» (*περιοδική έκδοση τῆς «Η. Έστιας*), τ. 1—2, *Θεσσαλονίκη*.
- «ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», τ. 240—47, *Αθήνα*: 79.
- «ΕΥΘΥΝΗ», τ. 73—74, 77—78, 80—82, 84 (1978), 89 (1979) *Αθήνα*.
- «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ» τ. 268 (1978) 269—274 (1979), *Αθήνα*.
- «ΠΑΝΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ», τ. 26—37, *Λάρισα*.
- «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ» τ. 26—37, *Αθήνα*.
- «ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΠΝΕΥΜΑ», τ. 29—33, *Γιάννινα*.
- «ΑΠΑΝΕΜΙΑ», τ. 10—13, *Αθήνα* 1979.
- «ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗ ΖΩΗ», τόμος 1978, *Κόρινθος*.
- «ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ», τ. 270—277, *Αθήνα*.
- «ΠΑΓΓΛΙΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ», τ. 3, *Καβάλα* 1978.

- «ΔΙΑΛΟΓΟΣ», τ. 1, 7. Λεχωνά Ἠλείας 1978, 79.
- «ΣΚΙΑΘΟΣ», τ. 8, 10, 11 (1978), 13 (1979) Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΕΛΛΗΝΟΒΕΛΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ», τ. 1—5, Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΣΤΑΘΜΟΙ», τ. 37—38, 40—48, Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΤΡΙΦΥΛΛΙΑΚΗ ΕΣΤΙΑ», τ. 23—30, Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ» (μικρὰ ἀγωνιστικά φύλλα) τ. 5—11, Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΚΑΣΤΑΛΙΑ», τ. 51—56, Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΙΑΙΣΣΟΣ», τ. 129—135, Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΑΙΟΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ», τ. 49—50, Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ», τ. 664—671, Θεσ/νίκη.
- «ΛΑΡΙΣΑΪΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ», τ. 1—2 (1989), Λάρισα.
- «ΣΚΟΦΑΣ», τ. 48—51, Ἀρτα.
- «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ», τ. 65, Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ», τ. 6, Λαμία.
- «ΝΕΑ ΠΟΡΕΙΑ», τ. 280—295.
- «ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ», τ. 5—9, Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΝΕΑΝΙΚΟΙ ΠΑΛΜΟΙ» (Περιοδικὰ σχολαίε-
ον Βελῶς), τ. 3, Ἰωάννινα.
- «ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΗΣ», τ. 363—374, Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΦΙΛΙΑΤΡΑ», τ. 85—92, Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΠΡΕΒΕΖΙΑΝΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», τ. 1, Πρέ-
βεζα.
- «ΔΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», τ. 7—12 (1978), Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΑΝΑΠΗΡΙΚΟ ΒΗΜΑ», τ. 34—37, Ἰ. Ἀθήνα.
- «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΦΩΝΗ», τόμος 6ος, Αἴ-
γιον.
- «L' INDEPENDANCE HELLENIQUE», 1978, ATHENS.
- «ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΜΠΟΡΙΚΟΓ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ-
ΡΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ», ἔτος ΑΓ' τ. 1—8,
Θεσσαλονίκη.
- WINTER R. 1977—78, 1978—79, BUDA-
PEST.
- «UNGARISHES REISEMAGAZIN» SOM-
MER 1977, HERBST 1978—80.
- «ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ» τ. 19—27
(1977—79), Λευκωσία.
- «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ», τ. 218—229
(1978—79), (1978—79), Λευκωσία.
- «ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΘΕΡΑ», τ. 3 (1978),
Λευκωσία.
- «ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» τῶν μαθητῶν τοῦ
Παγκυπρίου Γυμνασίου.
- «ΑΝΑΠΗΡΙΚΟΝ ΒΗΜΑ», τ. 36—38, Λευ-
κωσία.
- «ΒΩΜΟΣ ΤΕΧΝΗΣ», τ. 1—5 (1979)
ROMA.
- BULLETIN D' INFORMATION τ. 6—8,
BRUXELLES.
- «LA CULTURA NEL MONDO», τ. 1—4
(1979), ROMA.
- «CITTA DI VITA», τ. 1—6, FIRENZIA.
- «ASSOCIATION INTERNATIONALE D' E-
TUDES DU SUD EST EUROPEEN BULLE-
TIN», τ. XIII—XIV BUCAREST.
- «HISTORICAL ABSTRACTS» VOL. 23,
No 4) 1977, USA.
- «ANNALES» τόμ. VI—V, BUDAPESTI,
1978.
- «ΟΜΟΝΟΙΑ» τ. 1, BUDAPESTI.
- «AFFARI ESTERI», τ. 36—42, ROMA.
- «ANNALI DELLA PUBLICA ISTROZIO-
NE», τ. 6—8, ROMA.
- «TUTO SCUOLA», τ. 49—52, ROMA.
- «IL PUNTO», ANNO VI, No 10—11) 79,
CROTONE.
- «ROMANIA LITERARA», ANUL XII, No
28—30, BUCAREST.
- «IMPEGNO - 70», 19) 28, MARALA DEL
VALLO.
- «SAMOGI» '78, BUDAPEST.
- «REVUE ROUMAINE», τ. 4 — 8 — '78,
BUCAREST.
- «REVUE DES ETUDES BYZANTINES»,
τ. 36 — 37 — 1978 - 1979.
- «ΦΥΡΙΣΤΙΚΗ ΙΡΥ» (1979) BRUXEL-
LES.
- «BEIJING REVEIEW», No 14, CHINA.

II

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟY

- «ΚΡΙΚΟΣ», τ. 310—315, LONDON.
- «UNGARIAN, TRAVEL MAGAZINE»,

προϊοντα ποιητας
 με το προβαδισμα
 στην υπεροχη

ΜΕΛΟ

ΣΟΚΟΛΑΤΕΣ - ΚΑΚΑΟ - ΚΑΡΑΜΕΛΛΕΣ